تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

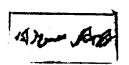
التقافي المسرود المسر

popia umoj pomia umoj 1975

گوۋارى كۆرى زانيارى كورد

بهرگی دوههم بهشی یهکهم ۱۹۷٤

فهب الله الوحم والوحيم

===+===

البحوث والدراسات التي تنشر في هذه المجلة تعبر عن اراء اصحابها .

رماره روی گزفاری کوری زانیاری کورد

سەرلاكى كلۆز ئىيحسان شىڭرزاد

خولیندهواری بهزلالــز !

لهوانی بهزیزهوه دهناسرنی و جینی سوپاس و قهدرزانینی کوزه

وماره یه کی (گوفاری کوزی زانیاری کورد) ده نگینکی باشی له ناوهوه و دهرهوهی ولاتیدا دایهوه و دهزگا و زانا و رلاشنیرانی کورد و بیرگانه به ریمز و سلازهوه پیشوازیبان کرد و به دهستکهوتنیکی ژیارتی شایانیان له قهلهم دا(۱) . به لای تیمهوه يه كنيك له ته نجامه بايه خداره كاني دهرجوني گزادي كور حولاندني ژمارهیه کی زور له نوسهر و شارهزایان ب~~و~~ که گهالیك پیشنیاری باش و بهکه لکیان له بارهی ناوه رنزکییه وه پیشدان داوه یا راستهوخلا بلايان ناردۇين و ئەمەش بووە ھاندەرلاكى نونى بلا کار و چالاکی کرنز که به چاوی رایز و قهدرهوه سهیری دهکا . هدروه ها سهرو کایه تی کور به ده ها نامه ی رازاو می له شاره زایایه بلنده کانی دهره و خومانه وه بو هاتووه و ههمتویان برن له ههستی به سنوز و هیوای دلسنوز بنوگنوڤارهکهمان که دهرچتونی ژماره دوی به هـ ه این بر دهربزینی سوپاسی بنی پایانمان بهرامبهر ههستيان .

کور بنی و چان له روژی ده رچونی ژماره یه کی گوثاره که یه وه همر وه ک جاران له هه و آ و ته قه لادایه بر جنی به جنی کردنی ته و مهرکه زانستییه گرنگانه ی له سهره تای دامه زراند نییه وه دهست نیشانی کردبتون و له ژماره یه کی گوثاره که یدا خستبتونییه به ر جاوی

⁽۱) زوربهی رزژنامه و گزفاره کوردی و عدرهبیکان له بارهی دهرچونی زماره یهکی گزفاری کورز و ناوهروکیبهوه وتاریان بلاو کردهوه .

خولاندهواراني بهزايز (۲). ليژنه کاني کور ، به تأييه تي تهوانه بان که به باسه کانی زمان و دانانی زاراو و فهرهه نگی په کگرتوی کوردی و وهرگیزانی کتیمهوه خهریکن به جیالاکی له کاردان و بهره بهره به رههمه کانیان دودون به دوسیته و و دوخر کنیه به رحاوی خلالېندهواران . کتليمخانهي کلار رلاژ به رلاژ دهولهمهندتر ده بلي و ژمارهی کتیب و دهسنوس و چایهمه نیکانی زیاد دهکا و شان به شانی تُهوهش شارهزایانی خلامان و دهرهوه زیاتر رؤی تلی دهکهن و كەڭكى لىي وەردەگرن . ھەروەھا يەيوەندى كىرى لەگەڭ زانا و شارهزایان و دهزگا زانستلیکانی ناو ولات و دهرهوهدا له کهشه کردن و پهرهسهندندایه و سهرلاکایه تی کلالا به پیپی توانا ههمق تهو مەرجانەي ھېناوەتە گۆزىي كە بۇ ئەم مەبەستە يېويستىن ، يەكىك لە رووه گرنگهکانی پهرهسهندنی پهیوهندی کلالا بریتییه له بهشدار بونی جـالا کانهی تهندامانی له کاری ههندیک لهو کونگره زانستمانهی له ناو عبراق و دورهو دیدا ده به سترین . له ههمان کاتدا چه ند هه نگاولاکی پیویستمان بر دروست کردنی بارهگای نولایی کور و فراوان کردنی چابخانه کهی ناوه و ههردوکیشیان نزیك تهواو يونن . كۆز له حنى مەحنى كردنى ئەركەكانى ترسىدا دريغتى نه کردوه و بهم جلاره ده توانین به شانازییه وه بذلین که وا کلاری زانیاری کورد بهم زوانه به ســـهر بُلندییهوه یکی ده نیته چوارههم سالمى تەمەنىيەوە . ئەمەو دەرچىنى ژمارە دۇى كۆۋارەكەمان مەھەل

⁽۲) بزوانه رابورنی سکرتیری گشتتی کوز .

دهزانین بسو نهوهی جاریدگی تر رای بگهیمنین که وا (کوزی زانیاری کورد) هی هه متو زانا و روشنبیرانی گهله که مانه و دهرگای لهسهر پشسته بویان و هیوامانه هه متو لایه ک به پیمی توانا ده ستی یارمه تیان بو در یو بکه ن تا بتوانین پشست به یه زدان و دلسوزی نهوان نه رکه گرانه کانی سه ر شانمان جی به جی بکه ین .

* * * * *

سوَرْنِکی خامه به وه وری «زانا و» دا

ئەندامى كارا: مەسعۇد محەمەد

⁽١) ئەزمون : امتحان .

یه کنیکی وه ك من دهرفه تی ده بنی له كنارلیکه وه هه نگاو هه لیننی و خو بتر نجینیینی و خو بتر نجینیینی و خو بتر نجینیینی و به نیستادانی شه مرفق . به شه گرنگه ی زانستی مرفق .

له روالاهتدا زمانیش هیدر بهقه ده ردیده به بیدر چاو و السکراکانی تری جیهان ده رونی ده کاته وه بلا سرنج و تیزه زامان : خهیالایکی سهر پنی ی ده لای اله شعیره و مانک و روز وا له چاوان ده چهان به هه لاتن و الوا بتون و خوار و ژور کردنیاندا .. گیا و که لای ده شت و ده ر له به ر هه ستی په نجه کانهاندا ده ردین و گه شه ده که ن و وشک ده بن .. شاخ و گرد و ته لان و هه لدیر و الو و داگر و ااژه ل که رسته ی گوزه رانی روز انه مانن .. هیچ کامیکیان په رده ی نه نوینی له خوی نه اللاندوه و به قده ده ر اله له و بینی الماوتنان به له و زانستانه ی سیم چاوه کانیان دونه و له دیمه نی زمانیش یه کیک له و زانستانه ی سیم رچاوه کانیان رونه و له دیمه نی ناشکر اوه «انمکاس» ده که نوه به به فیرکار و ماموستا به هینده ی وانیش پیویستی هه یه با نیه ، به فیرکار و ماموستا به کین شاره زابتونی .

ئەم خەياڭە سەرپىيىيە فىرى بەسەر راستىيەوە نيە:

تاخاوتن سهرهزای ئههوه که بهرههمیکی ههست پی گراوی بی پهرده و تاشکرای مروفه ، زادهی ئیراده و خواهیشت و هوشی مروفیشه ، بابلیم دهسکردی هوشیه تی .. مهخسلتوقی زیهنیه تی .

مرزڤ نازانٽي چون دهبينٽي و دهچٽيژٽي و دهبيسٽي و دڵي لٽيدهدا و زراوی کارده کاو متری دریژ ده بنی و ددانی ده که ونی .. به لام ده زاننی چ ده لایی و بلا چی ده لایی .. دیتن و چیشتن و بیستن و دُل لایدان و ددان روان و کهوتن دهسکردی مرلاف نین ، کاری ســـروشتن له مرزقدا و له غهیری مرزقیشدا ، بهلام تاخافتن ههمتر بیت و وشه و ئەمراز و رسته و تنيكهد لـكنيشان و دارشتن و كـورت كردنهوه و دریژه یپدانیکی کوتومت خهلقی خــواهشت و ویستی مروفه ، زهنهی ههست و بیریهتی. دارتاش که تهختنیـك دهکا دار و بزمــار و مشار و للوكه و قوماشهكه له لاوه ديندني و دهيانكا به تهخت ، بهلام ههمان دارتاش که قسه دهکا سے در له بهری تُاخاوتنه کهی له دهرونی خلايهوه دروست دهكا ، له نه بونهوه ده يهلينليته بستون : دهرؤنسي دارتاش سهرچاوهی تاخاوتنه زیاتر لهوهی کانی سهرچهاوهی تاو بنی چو نکی ٹاوی کانی مهخل توقی کانیک که خری نیه ، ب ملام ئاخاوتن مەخلىقىقى دەرۇنەكە خىلايەتى . تىدنانەت بەرھىدى هو نهرمه ندیش ، وهك رهسم و په یکهر تراشی و منوسیقا ، بهقه دهر الخاوتن مهخلةقي هونهرمهندهكه نيه چونكه كهرستهي بهرههم هيناني هونهر له رهنگ و فرچه و مهزمهز و کهمان و عترد زادهو مهخلتوقسی هو نهرمه ند نین . قیاسی بهرهه می هو نهرتی له تاخاوتن ناکرنی ، چونکه ئەو بەرھەمانە لەتەك ئاخاوتندا زۆر بېگانە خۆ دەنوىپنىر · بهنیسه ت مرزقهوه : قیاسیان لهگهل « نتوسین » دهکرنی لهو روهوه که خامه و مهره که ب و کاغه زیش وه ك که رسته ی به رهه می هو نه رخی شتی

لاوه کتی و دهره کین به نیسهت دهرونی مروف که کارگهی گاخاوتته .

ئهم تنی بینیانه دو ئه نجامی گرنگ به دهستهوه دودهن :

یه کهم: زمانزان ریسی نهوه ی نیه دهم له زمانیکی بیگانه بدا تا به راده ی زمانی ماده رزادی خوی لیمی شاره زا ده بستی . فیربونی « رسمی » و ده رس خویدندن له زمانید که امروق ناکا به شیرمژی نهو زمانه . بو کوردیک که عهره بی یا ئینگلیزی فیسر ده بی نهوه نده به سایه له ریسی فیربونه وه بزانی عهره ب و ئینگلیز کار «فعل» پیشی به رکار «مفعول » ده خه ن و ده لین « أری رجلا ، I see a man » و به رکار «مفعول » ده خه ن و ده لین « أری رجلا ، الاین « پیاوی که ده بین » و به رکاره که پیش بخه ن . . .

تا گور دینک مانی تهومی ده بی دهم له ریزمان و تایبه تیه کانی عهره بی و ئينگليزي بدا ، پيويسته ودك ئينگليزيك و عدرهبيك پيش خستني به رکاری الی بینته سهلیقه و له بیری بچیته وه که له و پیش خستنددا دری سائیقهی کورد روفتار دوکا . گهوروترین مهله نید کی شداگردی زمان بيكا تهوهيه دورس لاي ماموسستاييك بخوينتي كهوا هسهر بابي ئەركى سىدىر شانى زانايىكى ئەكادىسى شارەزاى ئەد زمانەبنى كە بە دهرسی دولیته وه . زمان هــه کار و کارا و بهرکار و تیبه زمو و داهائق و وشه و تهمراز ... نیه ، شیرازه و تهقه ل و درومانیك كه تهمانه به پهکوه دمیهستنتهوه ، گیان و ههست و هزش و سهلیقهی مرزف خلایه تی . به رمو ژوری میژو بلا زمانه کهت سه رکهویت ، جولهی میشا و خوریهی هه ناو و سیززی دل و تاسه ی گیانی باییره کانتی تندأ دودوزيهوم كه تنستاكه خنرت بني مامنوستا و دور له لاسابي ، به ســه ليقه دؤباره يان ده كه يته وه بني تهوه توانيبيتت فكر بكه يهوه له سه رجاو مکانیان . زمانزانیکی بیگانه له فهرزی به ده رسیش نهو میژوه بخویتنی، له تاکه ریمی میشکهوه فیری ده بی و له تاکه ریمی زمانهوه ده پداتموه ، مه گهر بنری بلونی وه ك تن تنبيدا بكو لنی و فرچكی زانالمانهی پیوه بگریی. به داخهوه، دیومه ماموستای زمانی کوردتی له رهبي فيركاري(٢) بيگانهوه جوته ناو زمانه كهيهوه و ريزمانيكي تهرجهمه کراوی به دهرس ومرگرتوه و دهیهونی بیکا به کلیسل ،

⁽٢) فيركار: مسلم.

راستی و نهینیه کانی زمانی کوردتی پی بکاته وه . چه ندین جار له و توویژدا دؤچاری دل گهرمی بتروم له و ه دا که ده بییم رو شنیریکی کورد له مو ناقه شه ی پرسیاریکی زمانی کوردی به ناسایی و بنی پهروا بنیشتوکه ی «کوردی له زمانه کانی هیندتی – ئه و روپایی به » ی جیرو او ه ته و بردی نه کردی ته و ه وه که کوردن به کویی و پرده ر و دیار به کر و هه و رامان و شکاك و قامیشلیش کوردن به نه که دو روپایین) که چتی زور جار ناخاو تنیان له یه کدی دور ده که و ی ته و روپایین) که چتی زور جار ناخاو تنیان له یه کدی دور ده که و ی ته و دورده و دیار به که و یه و یه دورده که و ی ته و دورده و دیار به که و ی ته و دورده که و یکدی دور ده که و ی ته و دورده و دورده که و یکدی دورد ده که و ی ته و دورده و دورده و دورده و دورده و دورده دورده و دورده و

رېچکوله په بې زمانزانېکې تر پېيې گهييوه . به نمتونه ده لايم جارېکيان له وتوويروي مياني تهنداماني ليونهي رينتوس دهربارهي ههندي له گیروگرفته کان ، من گوتم ئهو پیته « د »می که له هه ندلی له هجه می کوردیدا دلیته میانی پیتی « ۲ »ی نهسلی وشه و « ر »ی صیفهی « بنا مجهول » هوه بـ ن مهبهستى سوك كردنى « تلفظ »ى ههردو «ر »هکیه ، وهك دهگوترنی «كزدرا ، گوزدرا » . گوتم ثــهو « د » ه و ه ك « نون الوقايه » ى زمانى عهره بتى وايه به زياده و ه د يى بۆ مەبەستىكى تايبەتى . يەكىنك لە ئەندامان بۆ ئەو باوەر، چىق که نهم « د » ه همان پیتی رهسه نی «کزیدن و گززیدن » ه لهم حالهی به یهك كه پشتنه و مى دو « ر » دهكه زليته و ، بنر ناو تاخاوتن ، كه واته به زیادموه نه هاتوه وهك « نون الوقایه ». راستی ههر كامیان بــنی ، یا شتیکی تر بنی غهیری ثهم دوَ «احتهاله» ، زمانهوان و زمانزان لیمی به عهیب ناگیرمی ، بر ته علیلی زاهیره پیکی زمانه کهی ، یــه کیمك لهو ریبازانهی په سند کردبی که ده ست ده ده ن بر «تعلیل» و له راسته شهقامه کانی زمانیشیان لا نه داوه ، به تایبه تی بسه نیسبه ت زمانی کوردییهوه که تلاژینهوه و پشکنینهوه و تهقه للای دلازینهوهی دهستورهکانی ، جارنی ، کاری سهره تایین و نهگهییون به پلهی سه پاندن .

چاوه تروان ده کرنی له حالی ثنیستاکه ماندا زمانیزانی کوردتی ، که خلای کورد بی گانه ، که کوردی کورد بی کورد بی کارپکی نازه وای ده زانم ، یا به هلای سرنج گرتن و «استقرا» ی

دەشتى بەرھەمئىكى ئەوتىز بە دەستەوە بدا لەو شىپوازەوە نەبتى دەست نەكەوىخى . ئەگەر لە نىپو ستى چـــوار ھەلە راستىيىكمان بى ببەخشتى زىرمان قازانج كردوه .

چ له تلیکزای زانستی زمان بسنی ، چ له تاکه سسه دوباسی « به شه کانی ناخاوتن » بنی بیر و باوه ر و لایکدانه وه ی زمانزانات په راو لازی خوی فراوان کردوه و ژماره ی به شه کانیش تنی هه لیکشاوه ، وا پنی ده چنی هه ر له فراوان بتون و تنی هه لیکشانیش بنی تا ماوه یلیکی نادیاری دوا روژ .

به نیسبهت « بهشه کانی ناخاوتن » هوه نسه و دابه ش کردنانه ی له لایه ن زمانزانانی کورده وه به زوری له کارهاتون ، سنی بهشه کهی عهره بتی « اسم و فعل و حرف » و هه شست بهشه کهی ئینگلیزی « ناو و رانساو و ناوه لاناو و کار و ناوه لاکار و Preposition و نهم ازی پهیوه ندتی و Interjection » ن .

ئه و کوردانه ی له بابه ت ریزمانی کوردییه وه توسیبیتیان ، به پیلی سهرچاوه ی سه قافه تیان یه ییزه و تی عهره بی یا ئینگلیزییان (۳) کردوه ؛ توسه ری کورد هه یه هه رئه و سنی به شهی عهره بی کردوه به بنجی نوسینه کهی و به وه دا « راناو _ ضمیر » ی کردوه به به شیکی « ناو _ اسم » ، ئه و ده وره یشی داوه به « راناو _ ضمیر » له پیک هینانی و اتا و دارشتنی رسته له کوردیدا که زمانزانانی عهره به به ییان داناوه .

⁽٣) چاكىتى ئەوميە بلاپىين «ئەوروپايتى » .

تاقمیکی تر له زمانزانانی کورد که پهیزه وی روز الوایان کردوه « ضمیر راناو » یان داناوه به یه کیک له به شه کانی اظاوتن ، به لام ههروه ك له زاراوه کهی «راناو ی Pronoun »را دهرده که و کی اله و کوردانه ش وه ك زمانزانانی اله وروپا «راناو» یان به سیبه ریدکی «ناو» زانیوه و به جوریک له سه ربه خویه تییان که م کردو ته وه که لکی اله وه یان پیسوه نه هیشتوه اله و ده وره زلهی هه بی که له الاغاو تنی کوردیدا به راستی هه یه یه ورده ورده له گه ل رچهی نوسینه که اله ماه و ده وری یه کجار گهوده ی رون ده که مه وه ی وه که خوم له «راناو» و ده وری یه کجار گهوده ی له اله الخاو تنی کوردیدا تیگه یشتوم .

پهیزهوانی زمانی عهره بتی له کوردیشدا همهر به «ضمیر» ناوی ئهم بهشهی ئاخاوتنیان بردوه ، ئهو چهند وشهشیان به « ضمیر » داناوه که له عهره بیدا «ضمیر»ن .

شاگردانی فیرگه کانی (۱) ئهوروپاش ، وه که ئهروپاییه کان راسته وخلا « Pronoun »یان وه رگیزاوه ته سه رکوردتی ، هه ندید کیان پیی ده لاین « بلاناو » هه ندید کیسیان « راناو »یان ده لاین « بلاناو » هه ندید کیسیان « راناو »یان بیو کردوه به زاراوه . ئهم وشهمی دوایتی له نیو کوردستانی خوارؤدا باوی ستاندوه و زور بهی توسه ران بلا « ضمیر ، Pronoun » خوارؤدا باوی منیش کوردتی گوته نی « به کویدی ماملاستا » کردومه به سهره باسی ئهم گوتاره . هه رلهم ریبازه ی چاولی که رتی زاناکانی

⁽٤) فيركه : مدرسه .

ئەوروپاوە نتوسەرەكانمان ھەمتى ئەو وشىانەيان بە «رانساو» لە قەلەم داوەكە لە زمانەكانى ئەوروپادا پېيان دەللېن «رانساو» و بەر ئەو « تەرىف » مەدەكەون كە بىر راناويان ھەلىمىستوم .

چت لنی بشیرمهوه ، رنوشنبیری کورد ، بهدبهختانه نهمتوانیوه لهگهل یه کیک له خاوه نابیر و رایانی کورد بگونجیم لهسسه ر پاکی باسی «راناو ، ضمیر ، Pronoun » بگره هه ر له سه ره تاوه رازتی نیم به زاراوه ی « راناو ، بنو ناو ، جنی ناو ، به رناو » که جنور پیکرن له وه رگیزانی و شه ی « Pronoun » بنو سه ر زمانی کوردی . خان دابزینی زاراوه ی « ضمیر » به سه ر ثه م به شه ی ناخاوتن ، که تصوری دابزینی زاراوه ی « ضمیر » به سه ر ثه م به شه ی ناخاوتن ، که تصوری زاناییکی عه ره ب ده داته وه بنو ناو رایزمانی کوردتی نه زمانه که مان لیمان ده سه ملین و نه هیچ لایه نیکی باسه که رون ده کاته وه . که ریمان ببنی «ضمیر» به کار بینین ، بنو نه لایین «بارز ، واضح ، معلن» چونکه نه و و اتایه ی « إضمار » که عه ره ب هه ستی پنی ده کاله سروشت چونکه نه و و اتایه ی « إضمار » که عه ره ب هه ستی پنی ده کاله سروشت

و دهوری «ضمیر» ی عهره بتی ، ده بتی کوردیک دژی نهو ههست پنی بکا که سرنج بگرنی له «ضمیر ، راناو » له نساخاو تنی کوردیدا لهو روه وه که رسته ی واتاداری خاوه ن «إسناد ، حکم » له کوردیدا دروست نابتی بتی «ضمیر ، راناو » . به شیکی یه کجار که م نه بتی له رسته ی کاردار «جملة فعلیة » له کوردیدا ، ههرچی ناخاو تن هه یه بتی «راناوی لکاو » نابیته رسته ی ته واو .

که خومان ثازاد که بن له لاسایتی کردنه وه و ره ها بین له تاوی بیرو باوه دی حازر و بزری زمانزانه ناوداره کان و سرنج بگرین له سروشتی زمانه که مان وه که هه یه ، نه ک وه که تاوینهی ریزمانی بیگانه دا ده بینین ، بایی لای وه شانه وه ی باسه که ش به شه جوداکانی تاخاوتن هه لسه نگینین و به یه کدییان بگرین ، بو زیهنی روّن و کرایه و ممان ده رده که و می ته و تاقمه و شه ی که له زمانه که ماندا ده بنجی و سه ربه خون له تاخاوتندا و ده و ریکی وه ها بی هاوتا پی هه ل ده ستن له دازشتنی رسته ی ته واودا که هه رکیز نه شی به بیرماندا بی ثه و و شانه بکرین به سیبه ری ته و اود و به شه با ببی .

بن دهرخستنی دهوری له غایهت بهدهر گرنگی ئهو تاقمه وشه یه لهوه تنیفکره کهوا ئیمکان هه یه رستهی تهواو پنیك بنی له کوردیدا بنی له کارهنینانی ناو ، یاخود کار یا ئاوه لکار ، یا ههر به سنیکی تر بنی له به شهکانی ئاخاوتن ، به لام رستهی تهواوی « اسناد دار » بنی «داناوی

لکاو» پیک ناینی . ثهم کومه له نیمچه و شه یه ی که پییان ده گوتر بی دراناوی لکاو » له دروست کردنی رسته دا وه ك داوه ده زو وایه که پارچه کانی قوماشیک به یه کدیدا ده درو سی و ده یانکا به جل و به رك ، یا ثه و له حیمه ی ورده ثه مرازی مه عده ن به یه کدییه وه ده به ستیته وه و مه کینه ی ته واویان لی ییک دینیی .

بۆخۆت لەگەڭ خۆتدا خەربكى كوتنەوەي كوتەي جۆر جىۆرى زمانه کهت به و سرنج له کمرت و بهشه کانی بگره و بیانخه بهر تهرازوی « منطق » و ههست و زانینت .. وا منیش فکری خوم لهگه ل هی تو جترت دهکهم و رســــتهی جودا جودا لیره و لهونی ، بنی ثامانج و مهبهستی دیار کراو ، بهسهر زماندا دیمنیم . . . . « وهی چ خوشیه سەركەويت . . تا توانىم رۆيشتىم . . بۆلۈن بىر خلاتان بخوللېنەوە . . تىا دهستی نهدا خه نجهری نهی فهرمتر دهسا دهی .. چیه گواره گوناهی وا به نهستهق . . به گونی هه لتاواسیوه سهر معلق ـ بهردهکان زلن . . ئیمه کوردین . . دوای حهسانهوه رنزیشتین . . » . تا رستهی واتاداری تهواو بیننینهوه راناوی لکاو ، به ناچارتی و به دائیمی ، یه کیک له کهرته بنجییهکانیان .. ره نگه «کار » له رسته دهرنه کهونی و واتاش تهواو بنی . وهك كار « ناو » و ههم~~و~~ كهرتهكانی تری ثاخاوتنیش ههر وان ، ته نانهت راناوی نه لکاویش ههمو جاران له قسهدا دهرناکه وخی ، تاكه كەرتىكى بنى بىزانەو، ھەر راناوى لـكاوه .

دەوجا كە بەشنىكى ئاخاوتن ئەوەبنى رستەي ۋاتادارى تەواو بنى

ئهو پیک نه ینی ، چنون رموایه تلیکه آل به شتی تر بیکرنی که ده گونجنی هه بنی و نه بنی له رسته دا ؟ ، ئهم جیاوازییه زلهی میانی راناو و غهیری راناو که نه بنیته هنوی جیاواز کردنه و و هه آلاو بردنی ، ئیتر لزوم چیه به شه کانی تری ئاخاو تن له یه کدی جیاواز بکرینه و و خزمان به ای تنوژینه و میانی ماند و بکه ین ؟ تا خه ریك بین جیاوازی بد قرینه و هه میانی ئاوه آلیا و و ئاوه آلکار «صفة و ظرف» ناگه ین به ده یکی ئه و جیاوازییه ی و اله میانی راناوی لکاری «هه آستاین» و وشه ی دارا و باغ و مامزدا هه یه .

پهیزهوانی فلیرگهکانی ئهوروپا راناوی زمانی کـوردی دهکهنهوه به و هلینده بهشـه که لهو زمانانهدا به راناو حیساب کراون . سهرجوملهی دابهش کردنهکهیان ئهمانهی خوارهوه دهگرلیتهوه :

۱- راناوی کهسی Personal pronoun وه ن نیمه تنی ، نیمه تنیدایه ههم له کاری تنیه و و تنی نه به ردا و ههم له له هجه بیک که وه بلا له هجه بیک کوردی .

۲- راناوی لایسکده ، رابط ، گهیه نه ر ، پی گهه ، پهیوه ندتی : له ئینگلیزی Relative pronoun ، له ده ستورلاکی فارسی (حرف ربط)ی پی گو تراوه و ناوی تریشی ههیه نهیا خهیسری ئهمانه . و لاینه ی ئهم راناوه لهم رسته یه دا دیارده که و کی هدولانی هاته لام بارام بق » . به لای هسه ندی زمانزانانه وه هسه د

- «که » یه که راناوه ، به لای هه ندلالیکیشه وه نهو پیته «ی »ی دوای یه که و شهی رسته که نهویش ههر راناوه .
- ۳- راناوی پرسیارتی ، وهك: كهی ، كام ، كونی ، چون ، كوا ، بلا ، چهند ، ئاخىد ، ئايا ، كامه ته ، كامه ب
- ٤ ـ راناوى ئيشارى وەك : ئەمـه ، ئـــهوه ، ئــهمانه ، ئەوانە ، ھۆوانە ، ھۆ و ھۆي ...
- ۱۵ داناوی خلایتی وهك : خلام ، خــلات ، خـــلای ،
   خلامان . . .
- ۷- راناوی نادیار ههندیک پیمیده لّین بو ناوی « مبهم » ـ ناوی تریشی ههیه ، که بگهزیین بهدوا ههمتو جوره ناوهکانی .
- ئهم راناوه (ناديار _ مبهم) ديان دابهش كردوه بلا دو بهه :
- أ ـ راناوى ناديارى ساده ـ ياخود رؤت وهك كهس ، كام ،
- پیاو ، چی ، هیچ ، کابرا ، ف ڵان ، هین ، همتو ، کهم ، یهك ، همرامه ، وانیك . . .

ب ـ راناوی نادیاری لایکدراو وهك : هیچ که س ، هینه که ،
کابراکه ، هـ هر کابراینی ، هه متر که س ، یه کنی تر ،
گه لنی ، که سنی ، نه ختنی ، فلانه که س . . .

ثهم کومه له وشه یه یه له نه خووی ، واتا جیاوازی ، خاوه ن تایبه تی سه ربه خو له رسته دا خراونه ته ژیر ناو و عینوانی راناو له بهر هلاییکی بنجی : گلایا هسه ریه کیک له مانه بگره له وشه ی «من» تا ده گاته «فلانه که س» جیگه ی ناویکیان گرتلاته وه له رسته دا و ده شمی وشه که لابه یت و ناویک بخه یته جیگاکه ی ، واته که گوتت «کابرا هات» ده توانی بلیبی «دارا هات» ، هه روه هاش ثه و وشانه ی تر که له لیسته ی سه ره وه به دوایه کتردا قه تارمان کردن هم مقربان ثه و قابلیه ته یان تیدایه که ناو بخری ته جیگایانه وه .

بی گومان له قهوالهی گوتاریکدا مهردای موناقه و نرخاندنی همر یه که له بههوی له سهر ههمتریان بدویم ده بی نیمچه کتیبیکی له سهر بنتوسم ، که واته بیر و باوه ی و مخنه یکی که هه بی ده رباره ی سهریاکی باسه که ده بی به جوریکی گشتی و له گوشهی نیگای ته صوری خومه وه به ره و پیریان بچم ، نه ک مفرداتی لیسته کان خورد که مه وه و هه ریه که یان باویده ثه و په راویزه ریزمانیه و هه به بی ی ره وا ده بینی قه ناعه تی خوم پیری ره وا ده بینم ، به نمتونه ده لایم ده رباره ی شهو که رباره ی بیری گوترا «راناوی پرسیاری» سهره زای ثه وه که من به راناوی نازانم ، مفرداتی که رته که ش به چه ند جوریک داده نیم ، وشه ی داناوی نازانم ، مفرداتی که رته که ش به چه ند جوریک داده نیم ، وشه ی

«کنی» یرسیاره لهبارهی «کهس»هوه: وشهی «ثایا» یرسینی «مطلقه» و ناچیته ریزی «کنی و چهند و کهی » هوه. «ثایا» تُهمرازی پرسینه و دکنی» ناونکی رنیك و بیکی سهربهخنری واتا داری پرسینه. تعریفنیك که دانراوه بر « ناو » وشهدی «کنی »ی بهردهکهونی به لام وهك لاستیکیش لیکی بکیشیتهوه باوهش به وشهی « ثایا »دا ناگریی مهکهر به زوره مأنی و کوتهکم حقی چن .. ئهوهی راستتی بنی وشهی « ثایا ، ثاخر ، ثهرنی » ههر له ریسی ئهوهوه که واتای پرسیاریان به شدار بتونیان له واتای پرسییار نه بنی که کنویان ده کاته وه له که ل « راناوی پرسیارتی » ههرچتی پهیوهندتی و خزمایه تی و نزیکی ههیه لهمیانی تُهمان و راناودا پهیـــدا نابتی ، چونکه به هیــچ زانــا و پسپور و یالهوانیش ناکرنی پیمان بسهلیننی ئیمکان هه یه ناویک بخریته شولانی « ثایا » له رستهدا تا ههر نه بنی له روالهتدا پیمی بـگوترنی « راناو ، جنی ناو ، بنر ناو ، Pronoun » . تُهکُهر به ته نویلنیکی زۆر دۇرە دەست زمانزانىك ھەڭيان فريوېننى بەوە كە (ئايا) دەست دهدا ناولاکی بخــرلاته جـــنی ، من له الاســتاوه پیش نیــار دهکهم « ههلاو » يش به راناو قبول بكرني چونكه دهشني بلّنيين مهبهستهان له وشهى ههلاو « مرزڤى ئەوپەزى تەلەكە »يە .

دهمه ته قه و موناقه شه لهسهر ثهو بـیر و باوه زهی «رانـاو»ی کرده «۷» جور و «م»ی وشهی « گرتم»ی لهگه آن « فلانه کهس»

له ژیر یهك عینواندا کو کردهوه و به ههر دویانی گوت « راناو » نه سهرې دیاره نه بن ، تهوهندهی به دوای کهوین و لیمی بکلولینهوه و رەخنەي لنى بگرين بە بەريەوە ھەيە . كە بانەولىي دەتوانىن بىل ماوه ینیکی دور و دریژ ههر بهردهوام بین لهسهر بهراوردکردنی «که »ی رستهی « ثهو پیاوهی که هات » لهگهڵ وشهی « خوٚمان » یاخـــود ثيقناع كهين كه ثهمانه ناشين ههمتريان بخرينه ژير عينوانيكهو. و لهوهشرًا هه نگاوی تر هه لیمنین بو دهرخستنی نادروستی نُهو بیر و رایانه به هلای هینانهودی رستهی ودك « ثایا که تیوه هیچ خلاتان بلامن نه بزیرون بوچتی من هتی تیر_وه بم »که به پیری دابهش کردنـهکهی سهرهوه له ١٥ كهرت ١٢ كهرتي راناوه!! خولاسه مهيداني رهخنه بهر فرهوانهو به پیپی باوهزی مــن رهخنهکانیش زور بههیزترن لهو بنگه فکرییانه که زمانزانهکان به لیگه و ئیسیاتیان لی هه لقولاندوه بو کوکردنهوهی فهرهه نگوکیکی وشهی له یه کدی جودا له ژیاب عينواني «راناو » دا .

من که عوزری بنی مهودایتی دلینمه وه به به راولیزی گوتار ،
ثه سه فلیکی که م ناخلام بلا ثه و بنی مهودایی یه له و روه وه که هه لستولا و
داستولای فکر به ده وری ثه و وشانه دا به ده م سرنج دانیکی ورد و قتول
له سروشت و کونهی واتایان و ده وریان له ناخاو تندا ، به یکی کومان ،
که شتلیکی خلاش و ستود به خشهان پنی ده کا له روید لایکی پان و به رینی

زمانه که مان . لهزه تی پشکنین و توژینه وه له زماندا به کوتانه وهی « بدیهیه »کانی نایهته بهر چهژی پشکنهرو خولینهر ، خهریك بتون به ورده کارتی شی کردنه و و هه لوه شانیدنی رایسه ل و ته قه له کانی ناوهر لاکی زمان و بهدوادا گهزانی پهیوه ندییه کانی ناوه کی « داخلی » مهیلهو نهیننی میانی وشه و رستهو دانرشـتن و واتــای تاخاوتو ۰ ی زاخاوی میشك دهده ن و نیگا فراوان دهکهن . که لهم گوتـــارهدا ئەمەم بۇ نەكرىنى ھەللىكى زلم دۆزاندو، و خىزشىيكى زىهنى شیرینکه لهم له کیس چوه . تنو بلّنی چه ندمان زیاد ده کرد له خهرمانی زمانزانیهان اسه گهر له موناقه شهی وشهی « هیدیج » گهیشتبایر ن به دلازینهوهی نهو تایبهتییهی وای کردوه که ده لّیی « فلانه شت هیچه ، فلانه شت هیمچ نیه » ههمان واتا بهدهسته و ه بده و « ســـــلب و ایجاب » وشه که لهمطلقی «سلبیة » نه گزنزنی ؟ وه ك وشهی « هیچ » گەللىكى ترىش لەوانەي بەراناو دانراون سەرگوزەشتى سەربەخىران ههیه و ههریه کهیان لهلای خلایهوه تیشکنیك داولیژلی بلا یه کنیك له دەربتونەكانى زمان. كە ئەم وردېتونەوەيەم بىر نەكرىي ناچـــارم قسە له تیکنزای ثهو «راناوانه» بکهم و رهخنهی گشتتی لهو بنگه فکریه تايبه تـ تى خوم ، كه هه بى ، دەربارەي سەرجوملەي باسەكە .

وه ک لیره به پیشهوه گوتم ئے هو کولهکه ناوه ندییهی باوه زی خاوه نانی فیرگهی «حهوت جور راناو »ی پیوه وهستاوه دهست

دانی وشهکانه بر هاتنی « ناو » لهجیبی تُهوان .

رەخنەيىكى بنجى سەرەتايى لەو تىيىفكرىنە ئەوەيە كەوا گوىنى ناداته نمه و راستییه که جور و جونه تی و سروشتی و شه له پیشهوه و بهر له هاتنی بلاناو رسته لهخودی وشهه کهو واتای سهرهه لدهدا و دهسه پی ، ههر ئهوساش ده بی ناوو عینوانی بسو داندرنی ، لهوه بهولاوه که به پینی قابلیه تی واتاکهی دهستی دابچینه قالی جیاجیاوه ناشی بگوترنی سروشتیکی نویدی لنی رسکا له گویرهی پیداویستی نهو قالبه تازهیه ، بهنمترنه ده لایم کهوشهی «کهس» بهخلای و واتایهوه بهر « تعریف » و سروشتی « ناو » کهوت ئیتر یه کجاره کتی ده بنی به «ناو» لهقه لهم بدرنی ، لهوه به ولاوه چَوْنِي بُوْ نَاوِ قَالْنِي جَيَا جَيَا حَالُهُ تِي وَشُـهُ لَهُ دُهُكُورُكُنِي نَهُكُ وَاتَا وَ جۆرى . ھەندىيك ، ياخود بەشى زۆر ، لە زمانزانە تازەكانى كورد يەيزەمۇتى ئەوروپاييەكان دەكەن و دەسەلمىنىن يەكۇشە لە رسىتەيلىكدا ئاوه لناو «صفة» بني و لهرسته ينكي تردا ئاوه لكار « ظرف » بني ، ياخود راناو ببنيته ثاوه ڵناو .. ههرچه ند من لنيره دا قسهم لهكه ڵ «راناو»ه به لأم زیانیک نیه لهوددا بلّیم زمانی کــوردتی ئاوه ڵناو و مُاوه ڵـکار « صفة وظرف » ى له يه كدى جو دا كردلاته وه بهر لهوه بچنه ناو رسته . الوه لناو « صفه » زور بهرچاوه پیویست نیه من لیستهی بو بگرمهوه ، به لام ره نگه لزوم هه بنی بلّیم بن تاوه لا عار « ظرف » دو صیف می قهرارداده ههیه جگه لهوه که وا ده بنی رسته و نیمچه رستهش دهوری « ظرف » ببینن : دهگوترنی «کورد مهردانه خهبات دهکا » وشمی

« مەردانه » ئاوەلْــكارېــكى بىفىنىلە و ھەر لەگەل « كار _ فعــل » دا به کار دنی و ههرگنز ناگوترنی دارا مهردانه یه یاخـــود زیره کانه یه . ده شکو ترخی « حهز دهکهم لهگه لّت به خوشتی را بو پرم » . نُهم وشهی « بهخلاشتی » ئهویش ئاوه لاکاره و ههر وهسفی (کار _ فعل) دهکا و نابیّته ئاوه لناو ، تنو ناتوانی بلّیی « دارا بهخوشییه ، من به پیاوه تیم» . ئیمه ئهگەر لاســایتی زمانی بیـگانه بی ههلهمان نهبا دهزانین کـورد وشهکانی وهك « چاك ، خلاش ، سارد ، گهرم ، جوان ، دزيرو ، بهرز ، نزم ، تال ، شیرت .... هتاد» ی له بنهزه تا به « تُاوهُلْناو _ صفه » دروست کردوه و که هیچ پێچهکه و خوارهکه و ته تُویل له ناخاو تندا نه بنی تهمانه راسته و خلا و مسفی ناو دهکهن ، واته له گوتنهوهی ئهو وشانه خهیالی کوردیبك تهنها بنر و مسف کراویدکی خاوه نگیان ده زوا چ مادی بی چ مه عنه وی و ههرگیز به بــیری دا ناينيتهوه كەســـنىك بْلْنى «رۆيشتىم تاڭ ، دەڭىيى شــيرن ... » . ئەمـــــە راستینیکه ، بهلای منهوه ، نهسهلماندن ههٔڵناگرنی : دهوجاکه به پنیی سهلیقهی کوردانهمان بزیارمان دا «جوان . ت^یر ، خراپ » به تهسلّ «ئاوه ڵناو _ صفه» ن لهوه بهولاوه كه كهوتنه قاڵى ئهوتلا له رواڵهتدا وهسفی غهیری ناویشبکهن نابنی زو تهسلیم بین و بلّیین نهم وشانه سروشت و واتایان دورژاند و ب~~ت~~ون به شتنیکی جودا له « صفه » . به لای منه وه که گوترا « فلانه کهس زور ده خوا » لیره دا ههرچه نـــد له بهر چاوان وشهی «زور ، وهسفی ناویش ناکا له راستیدا هــهر « تُاوِهُ لَناوِ » ه : ده توانين بهوه دلنيا بين كه « موصوف » لإ كمي قرتاو

هه بوه و تنی چوه ، وهك ئه ودی كه ئه سالی رسته كه « ف لانه كه س خواردنلیکی زور دهخوا» بتربـانی . تو سهیـرکه وشـــهی «زور » له رسته که دا جی_{می « ب}ه رکار _ مفعول » ی حـه زفکراوی گرتنزته وه و له پیش «کار _ فعل » هوه ها توه وهك « به ركار ، مفعول »ى صهر يح ، گریان ئهو سازاندنه (۱۰ ئیقناعیشهان نه کا و نهسه لمینین بـهرکاری (۱۶ حەزف کراو ھەبتوبىٰ ، چ چار نامىنىنى دەبنى بَلْىين زمانى كوردى ئەوە هه لده گرمی ئاوه لناوه کانی ، که له بنه زه تا به ئاوه لناوتی په پداېتون ، ودسفی کاریش بکهن و نهبنه ثاوه لکار ، واته بکهونه حالهتی وهما بترنی ئهم وشانه دهمه ته قه هه ل ناگرنی . سرنج بگریه ئهم میسالهی خوارهوه نهختنیکی تریش راستییهکهت بے ن ٹاشکرا ده بنی ، ده لایمی « دارا به مندالی ژیر بیق » . دهزانین وشیمی « به مندالی » ئاوه لکاره و دازشتنه کهشی ههر هی ئاوه لکاره . بُهدی و شهی « ژیر » چیه ؟ خنر له رسته که دا نه که و تنوته جنی گهی رنی زمانی جونکه دهزانین وشهی «صفه» له کوردیدا دهکهونیشه دوای وشهی

⁽ه) سازاندن : تعليل .

⁽٦) لیژنهی رنیزمانی سهر به کورزی زانیاری کوردهوه ، دوای لیکدانهومیپنگی دوّر و درنیژ « کار ، کارا ، بهرکار »ی پهسند کرد به واتای « فعل ه فاعل ، مفعول » لیرمدا ماومی شهرحدان نبه ، که پیٹویست بوّ خوّم ئامادهم گوشهی نبگای ایژنه روّنکهمهوم .

« موصوف » هوه وه ك بلّینی « مندالّی ژیر ، مه لی جوان » ؟ كهواته لیّره دا وشهی « ژیر » كه « ثاوه لّناو » یکی راسته قینه یه پیّی پیّویستی ده ربزینی مه به س كهو تو ته قالب ، یاخود حاله تیك مهودای نادا خو له ناویک بیّالیّنیی و وه سفی بکا هه رچه ند زمانی كورد تی ئه و و گاوه له كانی بو و د سفی « ناو » خه ل كردوه .

سه لماندنی نهم باوه زه ، کوردی گوته نی ، ده رگه ی خیران له را ناو ده کاته وه و ده یخاته سه رپشت و به شخیکی زوری و شدی فه رهه نگی کوردی ده کا به را ناو . که گوتت « باوکم هات » ده بنی لاره دا و شه ی باوکیش را ناو بنی چونکه ده تو انی بی گوزی به ناوی باوکت برایم به که بنی . باوکت و بایم به که بنی .

دلاست و دوشمنت دهبنه راناو چونکه « ئاملازا دایك ، خوشــك ، بــرا ... تا دهگاته خــــزمی خهزوری سه پانی شنیخی ، ههمویات ئەحمەدىك ، حەسەنىك ، فـاتىلەينىك ھـەر ھـەن بىچنــە جىپى ئەو وشانەوە . ئەوەي راستى بىي كە ئىيمە بسەلىينىن بە پىيى گۆزانى جیگهی وشه له رسته دا عینوان و دهوریشی دهگورسی دهبی بلین « برایم بهک ۷ یش راناوه چونکه « برایم بهک هات » دهشنی بکریمته « باوکم هات » . وشهکانی وهك ترخی ، سنیو ، هه نار ، هه رمنی ، تهماته ، نارنج .. هتاد تُهوانيش دهبنه راناو چونکه تيمکان ههيه که گوتت « هــه نارم کزی » وشهی هــه ناره که بگوزی و بانیی « میوهم کری » ، مــیوهش وهك ههنار ده بیتهوه راناو بــه هه لُـگێزانه و می میساله که . ههرچی پنزشاك و ثاژه ڵ و سترتهمه نمی و تهقهمه نی و پیلاو و گوڵ و درهخت و چهك و پاره ... خولاســه ههمتو تُهوانهی پییان ده لّین ﴿ اسم الجنس ﴾ دهست دهدهن بـــه خلایان و موفرهداتیانهوه ببنه راناو . تُهمه لیسته پیک له نمونهی رسته بلا رون کردنهوهی مهبهس:

- ۱ خەنجـ درم كزى ، چەكم كزى .
- ٧ چوخه ڵم له بـ ه رکرد ، جلکم له به رکرد .
  - ۳- وهنهوشهم ديت ، گوٽم ديت .
- ٤ سوتهمه بي ده کرم ، نهوټ و دار و چيلکه ده کړم .

حهز ده کهی نیوه ی و شهی فه رهه نگی کورد تی بینه و بیکه به راناو ، په کی ته عبیرت ناکه و بی و ده توانی رسته بین بینیه وه بی ته و ناوه ی مه به سته خلای تیدا نه ناسیته وه یا خود سواری چه رخ و فه له کی رسته گری تی بکهی و هه رساته خلای له بارین بینی .

به ئانقهست نمتونهی پینجهم و شهشهمم هیناوه له لیستهی سهرهوه تا ئهوانهی « فلانه کهس » به راناو داده نین چاریان نهمینتی و لیمان بسه لمینن ، له به رخاتری باوه ده کهی خویان ، مام و ئه جمه دیش به راناو قبول بکه ن چونکه فلانه که سه که هه ر خوی مامم بتو هه ر خوی ئه جمه دیش بتو .

وا دهزانم دیارخستنی چهند و چونی بهشهکانی تاخاوتن به کوپیرهی حهقیقه تی واتای وشه، تاکه رپیگه پیکه له پیش زمانران، چونکه

تیکه ل کردنی (حاله تی وشیه و واتای وشیه) ههمتر حیسابان سەرەوبن دەكا . بۆ خۆت جارىدكى تىر سىسەيرى سەرجوملەي ئەو وشانه بکه که دهکهونه ناو جغزی ئهو حهفت جوّره راناوه ی لیره به پیشه و م نوسیمن (۷) ، ده بینی و شهکان هینده له یه کدی دورن و بامه تى وەھـا جياجيايان تێـــدانه لزوم نامێينى وشەى تازە بەنمۇنە بینینه وه بر ده رخستنی نادر وستی نُه و ته قسیماته . باوه رز ده کهم تروش له که ل مندا سر نج بگری ده کهی به و قه ناعه ته که و ا هه رچه ند مانه و نی دوَ بهشی له یه کـــدی جودا له تاخاوتندا به بدا کهین ، وهك نهو جوداییهمان بر نادرزریتهوه که له میانی وشهی « ثایا » و وشهی « فلان و فیسار » دا هه یه . به راستی ههرگنز کار و چاوک (فمل و مصدر » هیندی تُهم وشانه له یه کدی دور نین : له گه ل خوتدا بلِّي ﴿ فَلَانَهُ كُهُسَ .. ثَايَا ﴾ و بهيه كديبيان بكره ، ثينجا بُلِّي «كردن ، کردی — نوستن ، نوست ، و نهمانیش به یه کدی بگره. نینساف ليمانِ داوا دهكا چ دوَ دلّى نهكهين لهوهدا كــه بَلْيْين « كردن و کردی » یهك شتن ئهگهر له پیشهوه سهلماند بیتمان ئایا و فلانه که س

⁽۷) ساغ کردنه و می پیش خستن و پاش خستنی راناوه لکاوه کان لیره دا جینی نابیخه و پینویسته به وردی باس له وه بکری ثایا «کتبتهم» بنوسری «نوسیمن ، نوسیم ، نوسیانم ، نوسیمنان » . که ده رفه تم بین له شوی یی خوی له م گرتاره دا هه ندی یکی له سه رده نوسیم ، ناشتوانم له ثیستاوه به نین بده م چونکه بو خوم نازانم سنوری نوسینه که م تاکوی ده روا و چ روی پیویک «هساحه » ده گریه و م ، له په ر زیده په ر فره وانی مه و روی م ، له په ر زیده په ر فره وانی مه و روی ع

هەردۇيان راناو بن .

له ههمت کاریکی زیمنیددا ، که زمان پهکیکه له ههره پیشهومی ئهو کارانه ، ورد بترنهوه و قتول داگرتن و زهززهبینی — مهرجی پسپوزتی و وهستایی و شاردزایییه نهك یان بترنهوه بهسهر رواله تی دروزن نهکهوی ؛ تق ئهگهر ورد نهبیـهوه ، نهخیر نهگهر تەلەسكۆپ يەكار نەھىينى ، وا دەزانى رۇي مانگ وەك ئاوىينەىلىكى له ککه داره ، ثهوه نده ش لهو رواله ته دلنیا ده بی یاکانهی بخ ده کهی و زور بهاگهی عهقلی و مهنتیقیشی بو دههنینیهوه: که پهکنیك له ریسی تههسکزیهوه کهژ و دۆڵ و لوتکه و گردۆلکهی تنیدا دیتهوه و وېرای دوزينهوهکهی تاشکرا بکا ، رهنگه ههر به شيتي دانېيي . بېو « راناوی کهسی Personal Pronoun » که بهلای همتو زمانزانانهوه راناوه و به جیگری ناو دانراوه ، دلینمه بهر سرنج و ههندلیکی لای ورد ده عهوه له گوشهی نیگای خومهوه تا بزانین تاخو تهم چهند وشــه بنیگومان و بنی فتیّله « من ، ثنیمه – تن ، ثنیوه – ئهو ، ئەوان » كە راناوى مىراتىن لە مىزۇى كۆنەوە ، ھـــەمتويان وەك يه كن و يهك قابليه تيان هه يه له جي گرتني ناو و بـ هكار هينانيان له رستهدا ؟

دِه زانين ئهم كۆمه له وشه په به سني بهش دابهش ده كرين :-

- ۱ کهسی یهکهم « قسهکهر » ، من و ثلیمه ؛
- ۲ کهسی دوهم « قسه با کراو » ، تا و اثایوه ؛
- ۳- کهسی سنیمهم « قسه کلی کراو » ، ئهو و ئهوان .

تا ئیره گرفت نیسه و بهدیهیهمان کوتاوه ته وه ، جاری باس لهوه ش ناکهین و کینه ییکی تری ئیسهم و شانه هه یه که پیری ده آلیمن « راناوی لکاو ، ضمیر متصل » چونکه ئیشهان به و باسه نیه لیره دا ، هه رچه ند ئه ویش به ر « بدیهیه » ده که و می و زانیاری بازازییه .

به لام دوای ثهم مه علق ماته ساده یه ، ورد بتو نه وه و پیوانه و کیشانه ی له سهره خو راستینیك ده رده خا که ثهم کومه له وشه یه ، گرده بر ، ده کا به دو که رتی له یه کدی جرودا ، جوداییه کهش وه كه وه نیه که گورزانی حاله بی وشه له رسته دا په یدای ده کا ، نه خه یر جوداییه که له ده رون و قابلیه تی وشه کاندایه :

سرنج بگره لهم رستانه:

من مروقهم - اليمه مروقين .

ثهم راناوانهی کهسی یهکهم و دوهم قبول ناکهن هیمیج ناویمك وه یا وشه ینک جیگهیان بگریمتهوه . راناوی « من » بسیر رسته پیك هینان ته نها لهگهل جوره لکاوه کهی خسیری که پیتی « م » « ده بیته « فاعل » یاخود « مبتدأ » یاخود (Subject » یاخود ههر شتیکی تر

بنی ، به ته واوتی خنری له قه به ل جنری لکاوی کردوه هـه ر ده لنیی خوی له قهبه ل خوی کردوه . که دد لایم « من کوردم » ناتوانـــم هیچ وشه پنیکی فهرهه نگی کوردتی و غـــه یری کوردتی له جنیگه ی نُهم « من ∢ه دانیم ته نانهت که ناوم « دارا » بــنی و بشمناســــیت ناتوانم بلّٰیم « داراً کوردم » ههروهها که گوتم « تنو ثازایت » ریم « تَیْمه و تَیْوه »ش وهك « من و تلا » وان له نهبترنی تُیمكانی هاتنی وشهی غه یری خویان بو جیگهیان له رستهدا . راناوی لکاوی کهسی یه کهم و دوهم دهست نادهن ، ههرگیزا و ههرگیز ، ببن به تهواوکهری رسته له که ل غه یری را ناوه نه ل کاوه کانیان . نه کا بـ ه سه هترم بر دبیت ، ياخود تايبه تييكى ئەم راناوانەم لىي شاردېيەوە ، دەبىي ئەوە بلميم لە یه ک حالدا رخی هه یه را ناوی لکاوی « تیمه و تیوه » ببیته تهواوکهری رسته له که ل غه یری دو وشهی « ثیمه و تیوه »دا ، حاله کهش مهمه یه که لهم نمترنانهدا دهردهکهویی . دهگوتریی :

> من و دارا و برزوَ شاگردین . دارا و برزوَ و تلا شاگردن .

ثهم رخی دانه زیره کیه کی گهورهی تنیدایه چونکه هاتنی وشهی دارا و برزوَ له گه آل راناوی « من »دا ، فاعیله که یاخود « متبدأ »هکهی کرد به « جمع » ناکر بی راناوی لکاوی تاکی بهدوادا بنی ، خرخ دیاره ناشکر بی « جمع » یك بنی به دوا ثهو فاعیله وهیا « متبدأ » هدا که

که سی یه که می تلادایه مه گهر ثه و جه معه بلاکه سی یه که م بنی . نریک که سی یه که می تاك له که سی یه که می جه مع ددیانکا به هاوده نگی یه کتر . که سی یه که می تاك که له گه ل که سی یه که می جه مع ته نها له رؤی ژماره وه جودایه ، له گه ل که سی دوه م و سنییه می جه مع له هه مقر رؤنیکه وه جودایه ، مالی که سی دودمی تاکیش وه ك که سی یه که م وایه ثه ویش خزم هه له گه ل جه معی که سی دوه م ، هنینده هه یه که ده لایی « تلا و برزؤ مردؤن » راناوه لکاوه کهی « ن » به رایکه و تلا به جه معی دوه م و جه معی سنییه م همر یه کنیکه ، هه لبه ت تلا له رسته دا مه به سنیه م هم یه که سی دوه م یه ده که ده کلیی « تلا و برزؤ توسیتان » که سی سنیه م نیه ، سبه بری ، که ده کلیی « تلا و برزؤ توسیتان » راناوه که هی که سی دوه می جه معه نه ك هی که سی سنیه م ، چونکه راناوه که می که سی دوه می جه معه نه ك هی که سی سنیه م ، چونکه دا کاری تنیه بردا راناوی لکاوی جودا هه یه برد هه رکه سه .

نینجا با بهینه سهروکاری کهسی سهیم :

دهگوترنی :

ئەو مرۆۋە دارا مرۆۋە كىنى مرۆۋە ؟ . ئەوان مرۆۋن كورد مرۆۋن ھەمتويان مرۆۋن .

راناوی که سی سنیهم دهست دهدا و شهی تر بنیته جنیگا کهی ، ههر به و پنیهه شراناوه لیکاوه کهی بینیه ته واو که ری رسته . که سی سنیهم ، به هنری نه وه وه که خنری غائبه ، ده بنیته خزم له که فی هام و خانبیک و ده شنی غائب جنیی بگرنیته وه . له وه ش زیاتر ، هسه د له به د

خاتری ئهو غائبانهیه راناوی کهسی سلیمهم دروست یوه . به آنی راسته له بنهزهتا راناوی « ثهو ، ثهوان » بز مرزڤ داهاتوه، ئیستاشکه ده لَّذِي ﴿ ثُهُو » بهر له ههمتر شتيك مرزقت به بيردا دني و حهز ناكهي له رسته دا ﴿ تُهُو ﴾ به ســـه راحه ت بؤ غه برى مروَّق به كار بني ، به لأم دوای داهاتنی ناچاره مل که چ بنی بوهه متو ته نجامین که د غیاب » لایی دهوه شنیته وه . با له مو ناقه شهی ئه وه گهزایین ئاخلا چلان ده تو انین ، یا ناتوانین ، راناوی « نُهو و نُهوان » بَوْ غهیری مروّف به کار بینین ، خلا له فهرهه نگدا چه ندین وشه بنر مرنوف به کار دلین و هك تلیکرای « اسم علم » و ناوی گهل و کلامه ڵ و خزم و کهس و ثیشاره و پرسـیار و « مبهم » و تایین و حیزب و مهرههب و نازانم چیی ، هەمترشیان غائبن وەك كەسىسىپيەم [راستىيەكەي ، ئەم وشانە كەسى سنييهمن ، دوَ وشهي « تُهو و تُهوان » راناوي کهسي سنييهمن] . دەوجاكە راناويك دەلالەتى ئەو غائبانە بدا و لەبەر ئەوان پەيدا بۆبنى دياره جوري لكاويشي ده بيته تهواوكه ري رسته كانيان .

ثهم تایبه تیهی «غیاب » که لهراناوی کهسی سنیه مدا هه یه و کنوی ده کاته و هه له کنوی ده کاته و هه که هه و هائب » بنك له و روه وه هه و هه و هائب » هسه به منه و هائب » هسه به منه خوش كردوه له هم و مانزانان بن لیك کیشانه و هی به راویزی « راناو » تا نه و هم و و شه ی له یه کورد و بن خوت ده بینی و شه کانی شه ش به شی « راناو » له و حه فت به شه ی ژمار دمانن که حیساب کراون به راناو هه مت ده بنه راناوی که سی سنیه م ، ناتوانین یه کنیك

لهو وشانه بکه ین به راناوی کهسی یه کهم یا دوه م (۱) . باوه ر ده کهم نهم « غیاب » ه خلیسکه له به ر پیمی زمانزان ، ده بی لیمی به پاریز بی .

له و کور ته سر نجه ی له را ناوی « کهسی ، شخصی Personal ، مان گےرت برمان دەركەوت ئەو زمانزانەي لەرىپىي قابليەتى ھاتنى ناو بو شوینی وشـ مییك ، وشه که بكا به راناو ، یه کی تُهوهی ده کهونی « من ، ئيمه — تن ، ئيوه » به راناو دانتي چونكه مهعلترممان کرد هیچ ناویک ، وه یا غه بری ناویش ، ناشنی جیگهیان بگریتهوه له رستهدا. پیی ناونی بُلیم، له خوتهوه دهزانی ، لهلانی ریزمانهوه واتای وشهکانی « من ، تلا .... » که دهلاله یی شهخسیان هه یه هیسچ ئەوە ئىسىيات ناكاكە راناون چونكە دەستۇرى رىزمان لە چۈنەتى رەفتارى وشىدە وەردەگىرىي نەك واتاى وشىد : ھەر وشەى «راناو» بر خوی راناوی رایزمانی نیه ، وشهی « فعل ، کار » ئەۋىش فىمل نىيە ، ئاوەڭناوىش ئاوەڭناو نىيە . كە دەڭىپى ﴿ ناوى من توسرا » ههرچه ند له رؤى واتاوه وشيه « ناو » له رسته دا مەفعىتوللىكە ئاو للىل ناكا ، بەيلىي دەستۇرى رىزمان يېچەوانەي مه فعتوله . که رسته که ت گرنزی و کردته « ناوی منی نوسی » ته وسا وشهى « ناو » دەبيته مەفعول.

کاکلّی گوته ، لیره دا ، ئهوه یک نه کهر میقیاسه کانی کلاسیکی بکهین به دیارده ری راناو ، دوبه ش له سنی به شی نهو و شانه ی تا ئیستا لای هه مق دونیا راناو بوه له «راناوتی » ده که و ن ، و اته و شده کانی

⁽A) حبکایه تی «خوم ، خوت » دواتر دنی .

« من ، گلیمه _ تلا ، گلیوه » بهر ثهو مهفهترمه ناکهون که « ثهو ، ثهوان » دهکا به راناو .

جگه لهم تايبه تيه ، تايبه تينكي ترى واتاييش سهدله نواني کهسی په کهم و دوهم جیا ده کاته وه له کهسی سنیه م: په یوه ندتی کهسی یه کهم و دوهم به مرز قهوه گهالیك به تینتره له هی کهسی سییهم ، چونکه وهك بهديهيه الشكرايه له مرزق بهولاوه مهخلوقتيك نيه قسه بکا و بے آنی « من وام کرد ، اُنیمه رویشتین » ، بهنیسبه ت کهسی دوهمیشهوه دیاره له بنهزهتا مرزف و توویشی ههر لهگهل مرزف بوه، دوایی به پیی پهرهسهندنی مامله تی مروف له که ل جیهان و فرهوان بتونی جغزی ثاخاوتنی ، غهیری مروفیش بوه بهکهسی دوهم . سـرنج ئلاوه » بلا دار و بهرد و ناژه آل و چشتی نهو تلایبی به کار نایتی . نسهم لهقه به لل بونهی را ناوی که سی یه کهم ، تا راده پیکیش که سی دوهم ، بر مرزق سروشتی وشه داخوازتی دهکا نهك دهستوری زمـان . واقیع وایه مروف نهبتی ٹاخافتن ناکا، بهلام ریزے رمان چ مانیعیکی نیه لهوه که ههرچی هه یه له جیهاندا به ده نگ بی و بئاخیو کی ، ئهوساش قسه کهر مرزف بنی یا گزچان ، فیعلی رابردو یهك دازشتنی ده بنی بنو ههردویان و ده کو ترخی « من بیروام ، من چهمام » . خدوت دهزایی وشـهى پرسيار له بارهى ئاده مزادهوه «كنى » يــه و له بارهى غه يرى ئادەمن ادىشەوە « چىي » يە ، بەلام لە رستەدا چ فەرقىك نىيە لە ميانى بهکارهیّننانی «کنی ، چی » و دهڵیّی «کنی هات ، چ قــهوما » . زمانزان ده بی خو بیار پزنی له تنیکه ل کردنی فه لسه فه و زمان و تاکای

له خلای بنی دهستوری فه لسه فه و مه نتیق نه کا به دهستوری زمان : بلا دانانی ریزمان ، زانست و فهلسهفه و مهنتیق و لیکدانهوه ههمیتر دەبنە ئەمرازى دۆزىنەوەي ياساكانى زمان نەك ياساكە خۆي . دەبىنى هه ندخی زمان سورن لهسهر جیاکردنه و می نیر و می ، زیات ر له جیاکردنهوهی تاك و گهل له ئاخافتندا كهچی زمانتیكی تر ئهمــهی نه کردوه ، خلا مه علق میشه مه نتیق و زانست و فه اسه فه یه ك نرخاندنی هه یه بخ ثهم شتانه و چ گونی ناداته دهستوری زمانه کان ، سهلیقهی ههر میلله ته به پیری ئهو زهرفه میزوییه که تییددا زیاوه ریکایده کی گرتلاته بهر بلا دهربزینی واتا و دالاشتنی گوته ، له و کاره شدا دهستوری وههای داناوه که لهگه ل سروشت و تایبه تیه کانی خوی ریك کهونی ؟ با بَلْهُم مه نتيقيِّكي زادمي سهليقه و زموقي تُاخاوتني پهيدا كردوه كه زور جاران لهگهل مهنتیقی فهلسهفه و زانستی رؤت ناگونجیی . بهلای منهوه روالهتیکی بنی هلیز و پلیزی وهك تهوهی وشهی « فلات » ده تو اننی جینی خوی چول کا بر « دارا » ههرگیز به مه نتیقی زمان غەلەبە ناكا لەسەر راستىپىكى زۆر بەھىز و يىز كە سروشت و واتاى وشهکه خلایه تی . تُهم رواله ته له مه نتیقلیکی دهره وهی زمانه وه ، که مهنتیقی للیکدانهومی زمانزانانه و بهسهر زمانیاندا سهیاندوه ، بایه خی زیاد له مافی خوی و هرگرتوه و ههندیی ریجکولهی زمانی تهماوی کردوه .

یه کنیك له و بزیاره غه له تا نهی که له مه نتیقی ده ره وهی زمانه وه به سِمانی کوردیدا بزاوه ، نهوه یه که ده گوترنی چـونکی

کوردتی له زمانه کانی هیندی ـ تهورویایتی یه نابنی رسته ی بنی فعلی تنیدا بنی ، ههر لهو بزیاره غه له تهوه که لایك راست به هه له دا تراوه و كهاليك ههلهش كراوه به دهستور . ئهو زمانزانانهي بزياري وايان داوه گویمیان نهداوه ته واقیعی سهربهخوی ههر زمانیك له خیزانی هیندی ـ ئەورويايتى ، بەلكتى مەيلەو بە يەلە رواڭەتلاكى بەرچاوى ھەندلاك له زمانانی ئهو خیزانهیان یان کردوتهوه بهسهر ههمتو زمانهکانی و بنی باس لني كراو ئهو غه له ته كهوره به ناوبانگهي نيدايه كه له «اصول هه لوه ستلیکی نازهوا و نازاست داده همیننی بر دزینه وه و دهست بهسهر داگرتنی ئهو مهوزوعه که جیبی موناقهشه و دهمهتهقهیه : خیر ئیمه جارنی نهمانسه لماندوه ههمق زمانیکی هیندی _ ئهوروپایی لهو بابهتهن تا بسهلیمنین کوردیش لهو بابهتهیه ، موناقهشهی گیمه لهســهر ئەوھىيە ئايا لە كوردىدا رستەي بنى فىل ھەيە يا نىيە كەچىي بزيارەكە هـــه له پیشهوه دهستی بهسه ر مهوزوعدا گرت و بنی اسهوه له کوردتی بکو آئیتهوه رستهی بنی فیملی لنی یاساغ کرد . چ فهرقیك نیه لهوهدا یهکیکی تر بی و بلّنی (چونکه له کوردیدا رستهی بنی فیمل هه به ده بنی له هه مق زمانه کانی هیندی ـ نُه و رو پاییش رسته ی بنی فیعل هــهر هه بنی) هه لبــهت تهمه ش هـــهر « مصادره » یه چو نکه جار نی

⁽۹) شەرحى ئەم زاراوم گەلىك بىرى پۆدەونى ، بە داخەوم لىپرەدا دەرڧەت نېـــە .

نه ثهوه سملینراوه که له کوردیدا رستهی بنیفعل ههیه و نه ساغیش برتهوه ههمق زمانه کانی تریش تیکاندا ههیه .

بهلای باوه دی منهوه وهك بهديهيه وايه كه كوردتی رستهی ب فيعل و بني فيعلى تلدايه و ههر لهو حاله ته دا رسته بني فيعله كاني نابينين که بـه چاویلکهی خوازرایهومی زمانزانهکانی بیگانه سـه بری زمانی كوردتى بكهين : ئينكار كردنى ههبتونى رسيتهى بخافيمل له كورديدا ئەو خلیسكەمان پنی دەباكە ، كوردتى گوتەنى ، تەوقى،سەرى رېزمانهکمان به ئەرز دەکەوىنى ، چونکە بەشلىكى گرینىگ لە بنج و بناخهی زمانه که هه لده ته کلینی : فهرمق سه بری نمه میسالانه بکه و بهدوا ئهودا سيرنج بگره له ئه نجای نهسه لماندنی هه بيتونی رستهی بنی فيعل له ميساله كاندا ؛ ده كوتر لى :

من باك دەم .

رستهی یه کهم صیغهی رابردو و رستهی دوهم داهاتـ وی کاری « بون »ه و ده تو انی و شهی پاك هه لگری و بلّیـی « بوم ، ده بم » ههروهك ده لَّيْبِي ﴿ نُوسَتُم ، ده نُـوَّم ـ خُواردم ، ده خُــرِّم » . لهم رستانهدا فیمل ههن و جیّی دهمهتهقه نین .

ئىنجا سەيرى ئەم رستەيە بكە:

من پاکم .

لیرددا کام بهشی رسته فیمله؟ هه لبهت دو وشهی « من ، پاله » نه کهس ده لری فیملن و به زوره ملیش نابنه فیمل ، نه وهی ده مینییته و ه له رسته که دا و ده که و پیته به ر هه ست ته نها پیتی « م » ه ، ناخلا ئیمکان هه یه پیتی بگوتر می فیمل ؟

تاقبیك له زمانزانه کان خلا له وه لا دهده ن بسه و سهرزه به سه ها خاوتن بالین فیمل چونکه له حیسابی وانیشدا به راناو دانراوه ، به لام کلالیش ناده ن له ده عوای هه بق نی فیمل له رسته ی کوردیدا ثیتر ده لاین له میانی کلاتایی و شه ی پاله و پیتی (م » دا ده نگلیکی بی هیز هه یه نه و ده نگه فیمله . نهم ده عوایه نه ك جاریمك ، چه ندین جار ره ش ده بیته و به سهر خلایدا ده ته پی بی نه و هم کیرکیمکی چه ندان به خه رج بده ین :

تُهُكُّهُ بُهُم ده نگه بنی هنیزه فیعل بنی كهواته ده بنی له « مضاف و مضاف إلیه » شدا فیعل هه بنی چــونكه ئــهو ده نگه بنی هنیزه ی تنیدایه ، وه ك كه ده لنیـی «كورم ، كچم ، خنیزانم » .

با له ئیزافه گهرترین و بلکتین به ههمان میسال که هینامانه وه ، به نام ئه مجاره یان که سی یه که می جه معی بنو به کار بینین ئه و سا ده نرتین : « ثیمه پاکین » . ده بینی لیره دا پیتی « ك » چ بزویر و ده نگی بی هیزی به دوادا ناینی و راسته و خنو را ناوی « ین » ده که ویسته شوینی ، که واته ئه و خد و هه افریو اند نه ش جیدگه ی نه ما که له میساله که ی پیشتودا جنج زنوکی مرزشی نه سه لینی لی گیر ده بق .

دیسانه و با واز له جه مع بینین و بادهینه و ه ســـه ر میــال بغر کهسی یهکه می تاك و دك میسالهکهی « من پاکم » :

دولّیی (من ثازام ـ من خهلقی لادیّم ـ من ثامادهم ـ مـن کاکه برزوّم ...) لهمانهدا چ ده نگیّکی بی هیز نیه له میانی کوتایی و شهکان و راناوهکه تا وه همی جنو کاویش گومانی راناوی لی بکا .

راستی ، ئهم ددنگه بی هیزه که دینته ناو رستهی وه ك « باکم » له ناچارىيەو، دىنى، چونكە تۆ ناتوانى « تلفظ » بكەي بە پیتی «کاف » ی و هستاو و به دوا نهودا « میم » بیکی و هستاو بینی ، چ عهلاجت نیه ده بنی «کاف »هکه قـورسکهی بن درکاندنی « ميم » هكه . لليرهدا تلا پيتي « ميم » له دهرهوهي وشهوه دليني و دەيلكىينى بە وشەكەرەكە ئەمە سەرلەنوىنى ناچارت دەكا «كاف »ەكە قورسکهی تاکتر مهعلترم بکرنی لهویدا وشه کنرتایی دنی: وا ههیه له ناو خُودی وشهکه دا ئهم قورس کردنهی پیتی پیش کنرتایی وشـــه دەبىتىــــــــه كارى ناچارتى چونكە ھەندىك پىت كەكەوتنــــــــــ پېش ههندېکې ترموه ئيمکان نيه به وهستاوتي «سکون» تهواوهوه « تلفظ » بکرین . که گوتت « کرم » بلوت ناکرنی « رنی و میم ، مکه هەردوان بەجارىي بوەستىنى ، ھەلبەت دەبنى يەكىكىيان قورسكەي ، که مهعلـقرمه پیتی « رنی »یــهو « میم » نیه چونـکه « میم)هکه کهوتلوته کوتایی وشهوه و جلیگهی خلای هی وهستانی تهواوه . ههروهها که ده لایی « شه کر » ده بنی « کاف » هکه قور س کهی . هه ندنی ده ک

دەشتوانى قورسىكەي . واش دەبنى پېتى پېش كۆتايى وشە قورس كردن هه ڵ ناگرنی وه ك « ده نك ، ره نك ، ماست ، بيست ، مهرد ، بهرد ، کەرت ، شىمەرت . . » . كورتەي قسە ئەوەيە ئەم دەنگە زۆر بنی هنیزه که وا ده بنی پنیی ده لاین «کسرة مختلسه ، Stress ، قورس کردن — من پیریده لایم بزواینی بای تهره ف » چ په یوه نداییکی نیه ، کهم و زور ، به ریزمانهوه و کاریکی سے در به زانسے تی « فونیتیك » ه . تاكتر ئیستاكه ش كه س ده رسى ده نگه كانى زمانى کوردتی نهکردوه له روَی قابلیه یی ههر ده نگرینك بن و هستاندنی له پیش ده نگریکی وهستاوی ترهوه . من به شیوه پیکی سهره تایی نهختیک له مەوزۇغەكە تىخفكرتبوم ، رەنىگە تا رادەيىك كەلالەي نىمچە ديراســـه ييكيشم كردبني ، بهلام هيشتا ليكدانهوهكانم نهخستونهته سهر یه لئه و رلایکم نه خستون ، سهره زای ثهوه که وا جار لی زوریشی به بهرهوه ماوه .

کمواته دَلْ خَوْش کردن به و رواله ته بـنی بایه خه له کاریزکی وا گرنگدا ، که بزیار دانی بون و نهبونی فیمله له رسته ی کوردیدا ، ای برا دانی بون و نهبونی فیمله له رسته ی کوردیدا ، حکه له وه که ههرچی زانستی زمانه و ههرچی هوش و همست و مهنتیقه گالته ی پی ده کا ، ههر خوی ، واته نه و دل خوش کردنه ، نیشانه ی بـنی بایه خ کردنی ریزمان و دهستوره کانیه تی چونکه قبول کردنی نیشانه ی بـنی بایه خ کردنی ریزمان و دهستوره کانیه تی چونکه قبول کردنی

ئهم باوه ژه نهختیك له باوه ژه کهی پیشترتر کاملتره لهو روه وه که ههر نه بنی وه ك کهسیک لافاو رامالی دا بنی ده یه وخی ده ست به پنچکیک وه یا لکه دار یکهوه بگرخی . به لام به داخه وه ئه ویش له لای خویه و کاریک ده کا به زمانه که مان با به ده واری شیزی نه کرد بنی .

که گوترا نهو « میم »دی کنوتایی رستهی « من پاکم » فیمسله نه اناوه ، ئه وسا دؤچاری مه ته لی ئه و تلا ده بین له زمانه که ماندا به کهس ههٔ لنه ینی ، چونکه راســـتهوخز بهو حهقیقه ته رهق و تهقه ده که وینه وه که هه مان « میم » له کوتایی فیعلیشه و مدی و ه ك « گوتم ، رلایشتم ، دهبینم ، بکهم . . » بهو پلیی ده که ینه ممهو ئەنجامەكە لەكوردىدا يەك « فعل » دۇ فىملى تىپدايەكە ئەمە خىرى له خلایدا گهپیکی سهیره ، ئیسکیشی سؤك نیه ، نینجا تنیده مینین بهدهست نُهو «استحاله»وه که به کهس ناکرنی له رستهی «رویشتم»دا واتای فیعل بهسهر ئهو « میم » ه بنی گوناههدا بسه پینی ، ئهوساش « ميم » هكه ده بيتــه « فعل و نافعل ، . لهوهش ســه يرتر حالي « ميم » مكيه كه ده بيته « مضاف إليه » وهك كه بلّيي « بارامي کوزم » لیرددا هـــهر به جارنی پهکی هوش و گوشی هـــهم~~ق~~ زمانزانیننیکمان دهکونی چونکه له « اضافه » دا چ پیمویستنیکمان نیه به فيعل . خو ئهگهر هات و گوتم « من براتم » ئهوسا « تنی » يهكهو « میم » مکه ههردوَ کیان ، خوشــــی بنی و ترشی بنی ، دهبنـــه « فعل » ههرچه ند ئیمکان نیه به شرینقهش واتای فیعلیان تنی بکرنی . دهمیننسهوه بلّیین نهو « میم » ه و هاوزیرکانی ههر له حالیرکدا به فیمل داده نرین که له رسته دا فیملی به رچاو نه بنی ، واته که گوتمان « من كورزم » ليرددا « ميم » هكه فيعل بني تاكر رستهكه نه بيته رستهی بنی فعل ، که گوتیشهان « بارامی کورم تهمه ته ! » با لیره دا « میم » هکه راناو بنی یا ههرچی ده بنی با ببنی ههر فیعل نه بنی ،

بهو گویره دلهان ته سکین ده بنی به نه هیشتنی « تناقض » و بنی مه نتیقی له بزیار و ده ستق و و لایک کدانه وه ی زمانزانیان . خولاسه برخاتری سه پاندنی بق نی و فعل » له هه مق رسته بیکی کوردیدا پیویستمان هه یه به هه ندین چاو پوشی و له بیر خو بردنه و و هوش خه واندن ، نه گه و انه که ین دوچاری نه وه دیبین که دان بنیین به بتونی رسته ی بنی فیعل له زمانی کوردیدا ، نه وساش مه بده نه پیروزه که ی « هه مق زمانه کانی هیندتی - نه وروپایی هه ررسیته ی به فیعلیان هه یه که لاینی تنی ده که و د و د مه ر به جاری سه ره و بن ده بنی ، نیتر له وه به ولاوه خوا ده زاین کورد و زمانی کوردتی چیان به سه ردی ، ، ا!!

به دهست خوم نیه لیرهدا به نیسبهت لهناوچونی نهو مهبده نهوه قسمی کابرای شارهزوریم به بیردا دلای که گوتی «ددمری نامری ملی و مقوته و « .

زمانی کوردتی نه زیاد ده کا نه کهم ده کا بهوه که ههمقد دهستقره کانی له گه ل ههمق زمانه کانی هیندی که وروپایی ریمك بکه وخی یا ریمك نه که وخی . من ته عه صوبیکم نیه ، نه به لایه نگیرتی نه به دژکارتی ، بی ههر راستییک که له تیژینه وه ده رباره ی زمانه که مان ناشکرا ده بی ، ته عه صوبیکم که هه بی بی راستییه که خلایه تی .

من وا لهبهر چاومه ههر ههمان راناوی لکاو که به دوا فیعلدا دخی لهکوتایی ئهو رسته پهش دخی که فیعلی بهرچاوی تنیدا نیه ، ثینجا دهبنیسه « مضاف الیه » و کاراو بهرکار و بهدوا ئهو تهمهازانه شدا

دې که پېيان ده کو تر می « Preposition » د پېيان ده کو تر می

من هاتم ، من کوزم ، دارای کوزم هات ، لایم **گ**هزایی ، پیم بلّنی ،

بمبینه ، دەتاندیتم ،

مهغهره هاویه یی ههولی فیراق ، دهستم تنیمهده ههر خوم گاگرینم .

له ههمق رسته کاندا « میم »ه که وه ك خوى دیمته وه بنی ئهوه زورره یدیك له واتاو سروشت و تایبه تیه کانی زیاد و که می کردبنی ئیتر به چ مافیك و ئینسافیك به مروقی کورد بالیم: برا کهم ئهم « میم » ه لانه رسته دا شتیکی اجیاوازه له « میم »ه کانی تر ، خوا که که و قه ناعه تیشت نه ینی ، کاکی کورد ، ده بنی له به رخاتری مر خوت ئیقناع کهی . . .

به راستی ئهمه کاری کردن نیه .

دواي تهمه سبه و لهنوني ده بني خوم و خهلقيش هه لفريوينم

بهوه که بآلایم ثهم « میم »هی رستهی « من کورم » ههمان « am »ی « فعل الکینونه » ی « I am a boy » ههروه هاش دو پیتی « ین » له رستهی « ثلامه کورین » « فعل الکینونه » ی (are) ه له رستهی « We are boy» دا .

وهی که دور دهکهوینهوه له جهرگهی زمانی کوردتی و خومان له تایبه تیهکانی کولار دهکهین به قسهی نهوتویی .

له ئينگليزيدا ئـهم « are , am , is »ه به راستى « فعـل الكينونه ـ Verb to be » ن و « تصريف » دهكرين و له « ماضى ،دا دهننه « were , was » :

I am

I was

We are

We were

He is

He was

راناوه لکاوه کانی کوردتی نهم « تصریف و ماضی و مضارعه » یان نیه جونکه فیمل نین تا ههیانبنی . رید کهوت وایه راناوی کهسی یه کهم له کوردیدا که « میم »ه نهختیك له « میم »ی نینگلیزی ده چنی خونیات نیه له که نید مهمتر راناوه کانی تر زور و کهم پیك چونیات نیه له که نیم همتر راناوه کانی تر زور و کهم پیك چونیات نیه له که نیم همیاهه تی تیدا نیه له که فر رسته ی « که ده نیم کوردین » چ شهیاهه تی تیدا نیه له که فر رسته ی « Were , was , is , اناوی شهیاهه تی تیدا نیه له که فر رسته ی « We are Kurd » ، واته راناوی

« یرن » له کونی و فیعلی « are » له کونی . ههر راناوی (میم » خلای چ ناشو بهنیته « sui » که • فعل الکینونه » ی کهسی به که م تاکه له فره نسیدا ، خلا فره نسیش وه ك ئینگلیزی و کوردی یه کلیکه له خیزانه کهی « هیندی _ ئهورویایی » .

له ثینگلیزیدا راناوی لکاو نیه وه که کوردیدا ههیه ، ته نانه ت ههمتو کهسه کان ، ته نها ته نانه ت ههمتو کهسه کان ، ته نها که مضارع » ی کهسی سیمیه بی تاکدا بیتیکی « ۲ » ده لکنی به گوتایی فیمله که و ، تنو سه بر که که ده لیمی « was » راناویکی نه لکاو و فیمله که و ، تنو سه بر که که ده لیمی « من فیملی « کینونه » ت به کار هیمناوه ، به لام له کوردیدا که ده لیمی « من فیمل « کینونه » ی « بتو » و بتو » و « فعمل الکینونه » ی « بتو » و راناوی لکاوی « م » ت هیمنا ده و جا که « م » ه که بوخوی « فعل راناوی لکاوی « م » ت هیمنا ده و جا که « م » ه که بوخوی « فعل راناوی لکاوی « م » ت هیمنا ده و جا که « م » ه که بوخوی « فعل راناوی لکاوی « م » ت هیمنا ده و جا که « م » ه که بوخوی « فعل راناوی لکینونه » بی نهی فیملی « بتو » ده بین چی بین ؛

پوختهی قسه له سهرلهبهری ئهم مهوزوَعه رادهگهیه نبی که وا له رستهی وه د من پاکم ، لایمرّا دیاره ، تلی برای منی ، ههموّمان کوردین ، سهیری (۱۰) چهند جوانه ، دارا کوری روّستهمه ، ناوی سالم عهبدوری دهان بهگه ، رهواندز بهسهر خهرهندهوهیه . . . » و ههزاران رستهی ئهوتویی له زمانی کوردیدا نه هیچ فیملیّکی نهینی

⁽۱۰) به ثانتهست ثهم رستهیهم هیّنا تا بلّنِم دهشتی لیْرهدا فیملیّکی قرتاو ههبتی و به ثهسل « سهیری که » بقبتی ، بهلاّم « چهند جوانه » بوّ خوّی بیّ فیمله .

تيدايه نه عاقل دهسهلينني تاهو بهشهي پييي ده کو ترخي « راناو » له رسته کاندا فیعل بن چونکه ههروه ك مراوتی کهرکه ده ن نیه ته مانه ش فیمل نین ، که به زوره ملهش کردمانه فیعل ههرچی دهستوری بنجی ههیه بو پیك هینانی رستهی تهواو له كوردیدا نهگهل ههوهل تهكانی ئهم زوره ملهیهدا پهرهم به پهرهم دهبنی و زمانی کوردتی ئـهوه نامیننی که ههیه ، ده بنی ریزمانیك ساز ده ین تهوه نده پز فهند و فَيْلٌ و ســاخته و تهنُّويل بني بايي نُهوه بكا ههر نه بني له روالْهتدا يەردەلايىكى درۇزن بخاتە سەر ئەو ھەمتى ئىمتىرازانە كە دلانە سەرى و رېيى پنى دەگرن . به نمتونه دەڭىيم كە گوترا راناوكاەن فىعلن ئەوسا ده بنی ته عریفی فیمل ده سکارتی بگرنی تا ئه وانیش بگریمته و ه ته نویلیش بينـــهوه بن نهبوني ثاوه لـكار « ظرف » ي ثهوتن له كه ل واندا بگونجنی ، شهوهها و رنزههاش خــهریك بین تهوجیهنیك بنینهوه بۆ گۆزانى ئەو وشانە لە راناوەوە بۆ فىمل، لە فىملەوە بۆ راناو و له خهلق بگهینین چلان « میم »ی رستهی « من باکم » فیعله و هی رستهی « رۆیشتم » راناوه .

چ سهرپیچی پنی ناونی ، لزوم به دو دلیش ناکا لـهوددا بنی پهروا و به قهناعه تیکی تهواوه وه بلیین رسته ی بنی فیمل له کوردیدا ههیه وهك رستهی فیملدار : تهوه ی تیمکانیشی پهیدا کردوه رسته ی بنی فیمل هه بنی راناوه لـکاوه که به خلای و توانای زلار سه برییه وه بلا دروست کردنی « حکم ، اسناد » له رسته دا . له کوردیدا

راناوی لکاو تُهوهنده کاریگهره نهك هـــهر له رســـتهی بنی فیعلدا « اسناد ، حکم » هه لده ستیننی ، فیعلیش ، به ده کمه ن و له هه ندی صيغهى تايبه تى نه بني ، بني راناوى لكاو كار ناكا به تايمه تى له له هجهى كوردستاني ژېرۇدا كه وا خەرىكە خۆ دەسەيپننى وەك شېوە زمانى ئەدەبى كوردتى . زمانزانېك كه سرنج بگرنى له بهشـــ مكانى زمانى کوردتی و روّلی ههر بهشه له تاخاوتندا بیننیته بهر ههست و هوشی خۆيەوە زۇ لەوە دلنيا دەبنى كه وا رسىتەى بنى فيمل ھەيە و پترى زمانی کوردییه ، سهر له نونی پرسیار پرکی تریش له خلای دهکا و ده آنی ایا ده شخی له کوردیدا رستهی ته واوی به «اسسناد» به یدا بخی بخی راناوی لکاو ؟ بهلامهوه لیرهشدا قهناعهت پهیسدا دهکا بسهوه که وا هاتنی راناوی لکاو بر ناو رســـتهی به « اسناد » دهستوریکی بنجی و گشتییه له زمانی کوردیدا ، تهعلیالیکیش پیویست دهبینتی بلا نهبونی راناوی لکاو له زورینهای فیملی کهسی سنیهمی تاك و له صيغهى « فهرمان ، أم ، طلب ، ويستن » بلا كهسى دومى تاك . ده بی پرسیار یک له خوی و سروشتی زمانه کهی و مهنتیقیش بکا هوی نه بتونی را ناو له فیملی وهك « هات ، فزی ، رما ، مرد - بزو ، وهره، بلّنی بخلا ، بژتی » چیه و بلا ئهم فیعلانهی کهسی سلیمهم و دوه می تاک بنی را ناون ؟ ههو ل ده دهم لهم نتوسینه مدا ، که کهر زیده له تهجهمولی بارستی گوتار دریژ نه بیتهوه ، به پیی تیکه پشتنی خوم وهرامی ئهم پرسیاره بدهمهوه .

توسهرم دیوه له کوردیدا به ناسایی و بنی خنز ماندو کردن و بهلگه هینیانهوه گوتوه تی نهم بزویمنه ی کنرتایی رسیته ی وهك « دارا مهرده » که ده بیتیه هنری «اسناد» له رسته دا هه مان فیعلی « کینونه »یه که له فارسیدا به وشهی « است » دهرده بزرنی ، ئەوەشى خستىزتە سەر قسەكانيەوە بىز پتەوكردنى باوەزەكەي كە وا لە ههندنی شیوهی کوردتی رستهکه به تهواوتی خیری له فارسی نزیك ده کاته و و ده بیته « دارا مهردهس » . زمانزانیك که له به ر تیشكی چاو غەڭەتتىنى « دارا مەردەس » بگا بەو قەناعەتە كە لەو جۆرە رستانه دا کورد و فارس « مهرده ، مهردهس – مرداست » یان له یهك سهرچاوهوه هه لیمنجاوه ده بوا پرسیاریک له خوی بکا و بلنی له فارسيدا ئەم « است » ە ھەر بىر كەسى سىپيەمى تاك بەكارنايى ، بر هه مقر که سه کان به کار دنی و ده گوترنی « مرداستیم ، مرداستم ، مرداستی ، مرداستید ، مرداستند ، مرداست ، تعدی بل له كورديدا ههر بلاكهسي سليمه عن تاك ، ئهويش له هه مدنى له هجه كانى ، ئهم «اســـت »ه تارماییکی دهدیترنی ؟ بۆ ناگوترنی « مو ٠ مەردەسىم ، تلا مەردەسى ، ئىيمە مەردەسىن . . » ؟

لیره دا پهرده پیك لهســـه ر مهوزؤع هه یه ده بنی لا برخی گینجا خلای بهده سته وه بدا .

 « من هستم » ئهم گوته به كورديدا ده بيته « من هـهم » . ئهم صيغه بهى « منم — مه نهم » بن هه مق كهسـه كان به كار دى وه ك خونى ، ته نها بن كه سى سييه مى تاك نه بنى . ده ليبى « منم ، تو ئى ، مائيم ، شمائي سد ، ايشانند » به لام بن كه سى سييه مى تاك ده بيته مائيم ، شمائي سد ، ايده كورت كراوه مى أوهست » ه .

صیغه کهی تریش ههرودها بر ههمتو کهسه کان دیرته و و ده و ده گوتر کی : « من هستم ، ما هستیم ، تو هستی ، شما هستید ، أو هست ، ایشان هستند » .

کوردیش وه لئه فارسی ههر دو صیغهی ههیه : منم ، گلیمه ین ، تلای ، گلیوه ن ، ئهوه ، ئهوانن .

من ههم ، ئلیمه هه ین ، تلا ههی ، ئلیوه ههن ، ئهو هه یه ، ئهوان ههن .

لهمه را دیار ده که وی کورد که ده لری « دارا مهرده » رسته ینیکی کوردتی به تی به کاره نیناوه ، نه مراز یکیشی (۱۱) بر دروست کردنی « حکم و اسناد » ه که همیناوه ته وه که نه که ههر کوردیی و به س به لکو یه کلیکه له دو صیفه ی کوردی رهسه ن که تا تیستاش به جو ته زیندون و ههر یه کهیان کاریم کی تاییسه تی ده کا ، به و پییه « دارا

⁽۱۱) مهبهستم ثهو یزونینسهی « ه »یه که له کوتایی رستهکددایه « دارا مهرده » ، بهلای منهوه یزونینهکه جیسگهی « راناوی لسکاو » ی گرتونهوه .

مهرده ، من مهردم » له « دارا مرداست ، من مرد استم » و مرنه گیراوه ، له و دو رسته یه ی کوردیش و هرنه گیراوه که گوترابا « دارا مهرد ههیه ، من مهرد ههم » ، زور ناشکرایه راناوه کانی « ههیه و « ه ، م » شتیکی جیان له « ههیه ، ههم » . راستییه کهی « ههیه و ههم و ههین و ههن . . » به ولای « حکر و اسناد » ی «مطلق» شتیکی به زیاده و هیان تیسدایه که و اتاکه یان راسته و خود ده کاته « مه و جود ده ، مه و جود ین . . . » .

بهلام لیرهدا رون کردنهوه پیك پیویسته بنی دریژه پیدان ، چونکه نه ئهو دهرفهته ههیه نه ئهو تلاژینهوه کراوه ریسی دریژ کیشانهوه بدا .

له فارسیدا صیفهی « هستم ، هستیم » ههر بن حالی حازر ههیه نه له رابردو ، نه له « مضارع »دا پهیدا نابنی . له «ماضی»دا ده بنیته « می شوم » .

له كورديدا بهنيسبهت مهوزؤعهوه دؤ تني بيني دليته پيش:

۱ — « ههم، ههین.. » «ماضی»شیان ههیه و ده گوتر کی « هه بتوم ، هه بتوی ، هه بتون ، ده بتون ، ده بتون ، ده بتون ، دیاره فیمله که تنی نه په بره ، چونکه راناوی تنی نه په بری بری به کارها توه ، خلا له گویره ی واتا کهی ههر تهمه یش چاوه نروان ده کرا .

۲ - فیملی • هه بتون » به واتای • تملک » پش به کاردنی ، به لام ئه و سا جوری له کار هینان و ته صریفی ده گوزنی . بو حازر ده گوترنی « ههمه ، ههمانه ، هه ته ، هه تانه ، هه يه تي ، هه يانه . .

هه میسان بر حازر ده گوترنی « هه یه تم ، هه یه تمان ، هه یه تت هه یه تنان ، هه یه تنان » لیره دا وه ك نه و صیفه یه ی كرا كه ده كری « كردوه تم ، كردوه تمان ، كردوه تم ، كردوه تمان » كه به واتای « كردومه ، كردومانه ... » دبی له زاری خه لقی سوله یمانی . ده شدیتر بی بر كه سی سیمه می تاك بر هه ردو وینه هه ر صیفه ی « هه یه تی » به كار دبی . له «ماضی» دا ده گوترنی « هه مبتو ، هه مانبتو ، هه تبتو ، هه تانبتو ، هه یه تو ، هه یانبتو ، هانه یانبتو ، هه یانبون یانب

له «مضارع» دا ده گوترنی « دهمبنی ، دهمانبنی ، ده تبنی ده تانبنی ، ده یبنی ، ده یانبنی » .

ئاشكرايه بهكارهنينانى «ههبتون» به واتاى «تملك» دهيكاته كارى تنپهنز «متمدى»، به پنچهوانهى ئەوە كه به واتاى «مهوجتودم» بهكار بنى ئەو فىملى لەگەلىدا دىنى دەبنىتە تنىنەپەز، وەك گوتمان.

تلا که ده لیمی د من ههم ، من ههبتوم ، من ده بم » به واتای مهوجتود ، مهوجتود بتوم ، مهوجتود ده بم ، وه له نهوه یه گوتبلیتت « من نوستتم ، من نوستم . من نوستم ، من نوس

به لام که ده لایی « هـهمه ، ههمانه » صیفهی « گوتتومه ، گوتتومه ، گوتتومانه »ت به کار هنیناوه که هی کاری تنیبه زده . له کاری تنی نه په زدا ناگوتر کی « نوستتومه ، نوستتومانه . . . . »

که دهشانیی « هسه یه تم ، هه یه تمان ، صیفهی « گوتوه تم ، گوتوه تمان ، ت به کاره نیناوه که ئه ویش هی تنیه نزه.

له «ماضی» دا که ده لایی «هه مبتو ، هه مانبتو » له راسته «تصریف» ت لاداوه چونکه وه له تهوه نیه بلایی «کردم ،گوتم » ، به لام له بسه مولاینکی گرنگ تهم لادانه کراوه : ته گهر وه له «کردم و گوتم » کرابایه «ماضی» ته وسا ده بوه « هه بتوم »که تلی نه په لاه و و اتای تملك نادا ، واتای «مه وجود بتوم » ده دا . بلایه یه که ده لایی « هه مبتو ، همانبتو » ته وه ت کردوه که له گه ل فیملی تاییه بری خاوه ن پیشگری ده که ی : ده لایی « هه لم گرت ، ده رم کرد ... » نه گهر فیمله که تای نه په بری ده لایی « هه لم گرت ، ده رم کرد ... » نه گهر فیمله که تای نه په بری ده لایی « هه لم ستام ، ده رجوم » .

له «مضارع» یشدا که ده لایمی « دهمبنی » « مضارع » ی عاده تیت نه هنیناوه وه ك « دهخوم » ده بینم » دهخوین » ده بینین » چونکه نه گهر وات کردبا ده بوا بلنیی « ده بم » که وا به واتای تنی نه په ز دنی و «تم الك» ی تنیدا نابنی . « ده مبنی » ده مانبنی » وه ك فیعلی « ده مانبه رژنی » ده مانخورنی » ده ماندزنی (۱۲) » ده مانه ونی » وایه که فیعلی تنیه ده ماندزنی « ده ماندزنی » ده ماندزنی « وایه که فیعلی تنیه ده ماندزنی » وایه که فیعلی تنیه ده ماندزنی « وایه که فیعلی تنیه ده ماندزنی » وایه که فیعلی تنیه ده ماندزنی » وایه که فیعلی تنیه دان » و دا به ده ماندزنی « وایه که فیعلی تنیه دان » ده ماندزنی « وایه که فیعلی تنیه و دانه که نیم دان » ده ماندزنی « وایه که فیعلی تنیه و دانه به دان » ده ماندزنی « وایه که فیعلی تنیه و دانه به دان » ده ماندزنی « وایه که فیعلی تنیه و دانه به دانه و دانه به دانه به دانه به دانه و دانه به د

⁽۱۲) دهمدزی : له دزینهوه نه هاتوه ، به نهسل له وشه ی (دزیرو)
وهرگیراوه ، دزیویش به واتای (ناشیرن) دی ، کهواته دهمدزی
« پیم دزیوه ــ یتززنی » یه . نهوه ی راستی بی نهم کومه نه فیمله ،
هی تریش هه ن که کوردیدا سروشتی تایبه تی خویان هه یه و مامنه تیان له
هه ندی روهوه له فیملی تر جودایه وه ك نهوه ی که له «ماضی» دا راناوه
لکاوه که یان «فاعل» ه و و له «مضارع» دا ده بیته مه فعول : « پهرژام ، ----

به لام راناوه لکاوه که یان ، مان ، ههرچه ند هی فیملی تیپه زه ، لیر ددا جیگهی ، مفعول ، ی گرتو ته وه .

ساغ کردنهوه ی نه و باسانه گه الیك پتری ده و نی له وه نده ی من له سه ری رویشتم ، به لام بنی گومان له په راویزی گوتاری کدا هه درینه هیننده ی جنی بن ده بوا به جنوری که هیننده ی جنی بن ده بوا به جنوری کند خنومیان لنی بدزمه وه باسه که ش ناته و او نه بنی و قازانجی « کورت کردنه و ه ش پیک بنی ، به لام له و ده ربتونه ی تنییزا رن یشتم بر خرد سه رشار و ناوه رن کی گوتاره که ، لتوت و بزوت تتوشم هات و پیم سه رشار و ناوه رن کی گوتاره که ، لتوت و بزوت تتوشم هات و پیم

= دهمپهرژێ - دزام ، دهمدزی _ ویستم ، دهمهوێ » . به سههوت مهچوٚ له راناوه کهی فیعلی دهمهوێ بهوهدا که وهك فاعبل بیّته بیّش چاوت: راناوی لکاو له «مضارع»دا ناییّته دوای نیشانهی «ده»ی مضارعهوه به مهفولی نهیی وهك ددهمنوسی ، دهمبینی ، دهمکا، دهمخوا ... » فیعلی «دهمهوێ» وانا کهی دهبیّته «یموزنی » ههرچهند له رابردودا «ویستم » به وانای «طلبت ، أردت »ش بین .

سه بر نیکی فیعلی « ده مخور کی » بکه ، هه رچه ند له رابر دودا « خورام » تنی نه په ره و چ مه فوالی پنی ناوئی ، له «مضارع» دا راناوه که ی ه می بوه به مه فعول. به پنیی ده ستور ده بوا بر دروست کردنی فیعلی تنیه نر له «خوران» هه ر خوراندن هه بی و بگرتر کی « خورانده سی ، ده خور نین ی که چی وا له «مضارع» دا مامله نی به نه واوی هی تنیه نره به بین زیاد کردنی باشگری « اندن » . مه و زوع پتری به به ره وه مه یه و پنیویستی به (استقراء)یش زوره ، به لازه دا جنی نابنیته و ، جنیگا که خوی چی تری به به ره و ،

نه کرا خومی له به ر لاده م تا باجی خوی لنی سه ندم . مه به سم له و تنی بینیه • هه مه و هه یه تم » ه نه ك باسه کانی تر که و ا له جه رگه ی مهوز و عه و ه ه گذه ستن .

تا ئیره کاریدکی کردبیتم و گوته پیکی گوتبیتم ، به زورتی ، رهخنه و راست کردنه و و پنی رازی نه بون بوه ، له دو لیوه ی خامه م ده رنه چق « ضمیر ، راناو ، Pronoun » چیه و چهنده و چینه ، به لام وه نیه له وه دا ستوچی من هه بنی ، مه وزوع له خویه و پهل داوی به هه مق لاینک دا و گه لیك ده فته ران ده خویسته نه نانه و ابوه من ده فته را بی داخست و ده نا در پی تریش خوی لیك ده کیشایه و ه .

لهو رؤپه نزرنهی وا به ده ســـته وه ماون له گوتاره که دا دیمه ســـه و چه قی باسه که و هه و ل ده ده م ، به پیری تینه کــرینی خـــنزم ، و درام بده مه و ه

له کوردیدا ، راناو ، چیه ؟

راناو چەندن ؟

راناو چ کاریک دهکهن ؟

پیشتر گوتم له و لیسته ی حه فت اکاوییه ، شه ش اکیان را ناو نین . هه آلبه ت که ده آلیم را ناو نین له و روه وه که وا الکی حه فته م را ناوی که سی ۱ که له گینگلیزیدا پیمی ده گوتری « Personal »

ئەو راناو بى ، چونكى ھــەرچى ھىزى كۆكردنەو، و لە يەك چواندن و خزمایه تی ههه به به پنی راناوی که سی و شهه ش به شـــه که ی تردا نیــــه . له فهرزی له ریسی ته عریفیمیکی فش و فلالمی راناوهوه بشــــتوانین جغزیدکی یان و شل و شــــهیهته به دهوری ههمواندا بكيشين تُهو جغزه هــهُر وهك تُهو خهندهقهي لني دني كه به دهوری ثاو و ٹاگرهوه هه لاکه ندر ابنی : صهد جاران بلایمی و ثاو و تُأكّر مادهن ، دژايه تي و « تناقضي »ېميانيان بهو قسهيه هه لناستني . ئەگەر بە وشەسازتى و فەندى رەوانكارتى چارى «تناقضات» كرابا دهمانگوت د داگیرکهر و داگیرکراو ههردویان تادهمزادن ، و به وه له ههرا و هوريا و شورش و کشتوبرتی ده بقینهوه . ههر ته عریفیک بنی و راناوهکانی «گوتمان ، دهلیمن ، کزبکاته وه لهکه ل وشهی وهك « ثایا ، هینچ که سنی » بُهو ته عریفه لهوه ی زیاتر نه کردوه که خوی خاکه ناز و منوی ساختهی بارؤکا ، . پیشتر گوتم و ٹیستاش ده لیمهوه که زمانزان یاسا و دهستوری وه ها دانتی راناوی « میم » له رسـتهی « کردم » دا به ر نمو ته عریفه مخا که بر « فلانه که س و فیسار » دا تراوه ئیتر پیری ناوی (اسم و فعل و ظرف و صفه)ش له یه کدی جودا کاتهوه: شاعیر گوتهنی « زهحمهتی بنیموده چ لازم ، .

من للیره دا رنی به خلام ناده م ، ده رفه تیش نیه ، بچمه ئه و بنگ فکرپیه وه که بیروباوه لای زمانزانانی له سهر هه لچه قیوه

دهربارهی تنیکزای دهستوره کانی رایزمان یا تایبه تی دهستوری سهر به راناو که یه کنیك بی له به شه کانی ناخاوش: نهم کاره نه ده کرنی و نه پیویسته . لایره دا هه مهر هاینده ماودی قسه و تاوژینه وه هه یه که بایی هه لسه نگاندنی نه و ژورخانه ناشکرا و دیاره بکا که له کتیبان نوسراوه و به سهر زار و زمانانه وه یه .

ئه و شهه به سه و را ناو که ده مینیته و دوای ده رهاویشتنی راناوی کهسی له لیســـــــــــــــــــــــــ کهرتی ، به لای منــهوه ، ئهوانیش كۆنابنەو، لەژېر ناونىشانى «راياو» يا ھەر عىنوالىكىتر بىي ھونكە زور لەو بەشانە ھىيند لە يەكدى دۆرن ئەگەر رواڭەتتىكى بىيامەخىش خزما هتیبان له میاندا بیک بینتی، جودایی وه ها مهیز له مکدیبان ده ترازیمنی که نهشتی ههرگیز له ته ک به کترا دابنریمون و به تیره و هلازیك حیساب بكرلین . سرنج بده ئهو « ی » ی رسته ی وهك · پياوه کهى هاته لام ، و بيخه تهك وشمهى ، هيچ که س ، و خلا خەرىك كە بەڭدۆزىنەوەى شەباھەت و لە يەكدى چون لەبەينياندا . بنی له گهمه نُهم دو وشهیه ههر نهوهنده له یهکدی دهچن و خزمن لهگه ل یه کتر که هسه ریه که یان و هاک ئه وی تر بریتییه له پیتی «ئه لف و بنی » و له تاخافتندا دهور لاکی همه ه له وه زیاتر هیسچ تایبه تیلیکی « مشترك » كنويان ناكاتهوه. ودك ئهم دو وشهيهش وشهى « هي » له رستهی « جلکه که هی دارایه ، و وشدی « یه کیك ، له رستهی یه کیږك هـات بو ماله که مان ، ئه وانیش هیندی هه متی جتی ته

خولاسهی قمه ئهوه یه که وشه کانی « من ، ئیمه ، ئیوه ، تو ، ئهوان ، ئهو » به خلایان و شیوه لکاوه کانیانه وه راناو بن ریمگه ده به ته واوی لهوه ئهم عینوانه بلا هیسیج به شدید کی تری ناخاوتن به کار بی .

به لام تنو بلایی که ناوی را ناوت نه کرده عینوانی أسهم تاقه وشه یه آیا عینوانی را ناو ددست دددا بنو شهش که رته کهی تر ؟ بنی آه وه بچمه ناو در نیژه پنی دان و خورد کردنه وه وه ، به لای باوه نزی منه وه ، آهم چه ند تنی بینییا می خرواره وه به قه ده ر « بدیهیه » دلینه بر مه هه ست و سرنجی مرزف ده رباره ی کنومه آله و شه ی لیسته ی شه شه شاریه وه :

۱ حینوانی « راناو » دهست نادا ، نه بخ تنیکزای لیسته که نه بخ هیچ یه کنیك له لکه کانی .

۲ - ئیمکان نیه هیچ عینوانیکی تر ئهم کنرمه له وشه یه ی له یه کتر نه چقوی په راگه نده ی بنی سنقرر و په راوینز بخانه ژیر سایه ی خویه وه .

[فـو]

70

۳ - گەلاپك لە وشەكانى يەكىپك لە لىكەكان بۆ خۆيان ناچنە ژېر تاكە يەك عينوانەوە و دەبتى دابەش بكرېن بەسەر چەند بەشلېكى ئاخافتندا .

من لیرددا مال اوایی یه کجاره کی ده کهم لهم شه سه لکهی لیسته را ناوان و چ رو پیوی تری اهم گوتاره یان پری ناگرمهوه ، مهگهر ناوناوه موناسه به پیکی ناچارتی بیانهینی تاهی باسه که ، چسی ماوه له مهودای نوسین له قه به ل اهو تاقمه و شهیه ی ده کهم که له لیسته که دا دراناوی که سی » بر به کار ها تبتق .

را ناوی کسسی ?

ودك ليتهوه دياره ، بهرلهوهى بچمه ناو ليكولالينهوه و رؤن كردنهوه ، عينواني «راناوى كهسى» بهلاى قهناعهتى منهوه پرسهك «علامة ســـؤال» يكى گهورهى بهسهرهوهيه ، واته ههر له پيشهوه بهم عينوانه رازتى نيم خلا بكاته روانگهى تيوهزامان لهم كومهله وشهيه .

عینوان و ناو و نیشان که داده رخی بر ههر باستیك وای لنی چاوه زوان ده کرخی چه ند مه به ستیکی بنجتی جنی به جنی كرد بنی وه :

 نابه ستنیته و ه له روی و شهی وه ك «كنی » كه راسته و خنی كینایه و ته نویل له هه متركه سان كه ستره و بنی سنی و دو قسوت ده بنیته و ه هه متركه سان « راناوی كه سی » . له و شسه ی «كنی » ش و از بنینه سه یرنیكی و شه ی « نه مه » بكه : له به ر تیسكی و اتای « راناوی كه سی » دا چ فه رقبیك هه یه له میانی « نه مه دارایه سانی « روزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی ، در وزن نه به راستی كوردتی گوته نی به راستی در وزن نه به در وزن نه به

نهخیر ، زاراوهی « راناوی کهسی » شورهیدیکی هینده به ند راناکیشی به دهوری مهبهستدا که نههیلی وشهی بیگانه بهسهریدا بازدا بو ناویهوه .

۲ همتو کهرت و بهشهکانی باسه که بگریتهوه به هلای واتای
 عینوانه که خلایه وه نه که له دلیمی ته تویل و یارمه تی دانه وه .

که ثهمه بکهین به کیش و تهرازوی هه لسه نگاندنی زاراوه ی «راناوی کهسی» ده بینین زاراوه که او زور روه وه کورت دیننی : پیشتر گوتم و شهکانی «من ، ثیمه » به هیچ جوریک ناچنه جینی ناو ، ثیمکانیش نیه ناو جییان بگرینته وه ، که واته زاراوه ی «راناو » بو ثهمان دهست نادا چونکه بهر واتای راناو ناکه ون . دو و شه ی «تو ، ثیوه » ش اله و روه وه وه د «من ، ثیمه » وان . به راستی و شهکانی «ثیمه » من د ثیوه ، تو » راناو نین به لام «کهس »ی ته واون . که سرنج بده پن ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سی ته واون . که سرنج بده پن ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سی ته واون . که سرنج بده پن ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سی ته واون . که سرنج بده پن ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سی ته و اون » ده سی ده سرنج بده پن ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سرنی ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سرنی ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سرنی ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سرنی ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سرنی ده بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ان » ده سرنی بینین و شهکانی « ثه و ، ثه و ، شه و ، شه و ، شه و ، شه و ، شهر ، نه و ، نه و ان » ده سرنی و نه و نه و نه و ، شهر به نه و ، نه

پیپان بگوتری « راناو » چوتکه جیبی ناویان گرتوته وه ، به الام وه نیه همتو جاران ده لاله تی «که سه پیان هه بی وه ک که بلیبی « مسن میشتوله که م نه کوشت ، ثه و له خووه مرد » . به و پییه مه علقه ده کری که « من ، ثیمه ، تو ، ثیوه » که سن و راناو نین ، « نه و ، نه وان » راناون و هه متو جاران که س نین .

۳- بهرچاوترین و بنجیترین سروشت و تایبه تـی باسه که دیار بخـا .

لهم لایه نه وه زاراوه ی « راناوی کهسی » سه ره ترای به سه هـ قر بردن ، ههر ده لایی بلایه هاتوه تایبه تیه کانی شهم کلامه له وشه هاتی بردن ، ههر ده لایی بلایه هاتوه تایبه تیه کانی شهم کلامه له وشه تنی ببا و رواله تلیکی در لازن له جیدگه یان دانتی . له فه رزی زاراوه ی « راناوی که سی » ده ستیش بدا ، که هیچ ده ست نادا ، دیسانه وه به نیسبه ت را گه یاندنی سروشت و کاری وشه کانه وه که به شیک نه به تایبه تی به نیسبه ت « راناوی لکاو »هوه که به شیک له راناوی که سی و ههر ناته واوییک له عینوانه که هه بق به نیسبه ته گهوه وه ده بیته ناته واوی له هه مدت و مه وزوع . با بزانین له گلاشه ی نیگای راناوی لکاوه وه چلان زاراوه که هه ر به جاری ده ست نادا! .

پیری ناونی دوباره که مهوه له خووه دیاره ، ئه وه ی له زاراوه که دا بسیر جیوری لکاویشی دهست نه دا ، بیر جوری لکاویشی دهست نادا ، چونکه لکاو و نه لکاو ههر یه کشتن ، ئه مه ش «بدیهیه» یه و ده مه ته قه هه فرناگریی . که واته جیری لکاویشی نه هه متری را ناوه و

نه مهرجه ههمتر جارانیش بنر کهس بنی . دهمنیننیتهوه زاراوهی « لکاو » ثایا ئهو چنرنه ؟

ثهم وشه یه ی « لسکاو » ههر له وه دا راست ده کا که له توسیندا ده لسکنی به وشه ی پیش خوب یه یه وه به ولاوه ، وه کلاوی سه خره جنی ، هه مقر سروشت و کار و تایبه تینیکی را ناوه لکاوه کان ده شار پنته و ، که لایت بیرسن ثاده مزاد چیه ؟ و بلایی گیان له به ریکه به پینان ده نروا راست ئه وه یه گوتبیتت را ناوی لکاو ثه وه یه ده لکنی به وشه ی پیش خویه و ، نه ختیك ورد بینه وه لایمان مه علق م ده به به وشه ی پیش خویه و ، نه ختیك ورد بینه وه لایمان مه علق م ده به پینان ده نرون ، گرنگترین ره وشت و سروشتی ثاده مزادی شه وه به پینان ده نروا ، نه خیر پیه که نیش بیزیته وه جاری هسه در ناده مزاده .

راناوی لکاویش ته نها که رتیکی ناخاوتن نیسه که ده لکنی بسه و شهوه ، چه ندین نه مراز هه یه وه که نه و ده لکنین و له نتوسیندا ده بنه پارچه ی یه که و هسه وه ک که ده لایی «کچی باش ، سسینیه م ، هرشمه ند ، فرنوشیار ، به خته وه ر ... » . لکان و نه لکانی و شسه له نتوسیندا ده که زینته وه بن جسنوری ده ستوره کانی رینتوس ، له وانه یه بزیار بدری هه ندیک له و لکاوانه نه لکنینرین یا خود لکان هه ر به جاری یاساغ بکری . ناشکرایه زاراوه ی «لکاو» و هرگیزانی «متصل »ی یاساغ بکری . ناشکرایه زاراوه ی «لکاو» و هرگیزانی «متصل »ی عهره بییه بن سه ر کوردتی ، سه یریش له وه دایه په یزه وانی زمانه وانایی

ئهوروپا که دهیانهویی له عهره بی دور کهونهوه ثهم زاراوه یان هیمناوه و دو جاران تنییدا به سه هتر چون ، جاریکیان لهوه دا که نابتی زمانزانی کوردتی ، کورد لاسایی زمانیکی تر بکاته وه له دانانی ریسزمانی کوردتی ، جاریکیشیان لهوه دا که وا به ریسکه و تهم و شهی «لکاو »ه چهندی بلایی میشك غهله تینه له و «تصوراته »ی دروستی ده کا ده رباره ی راناوی لکاو و ههرچی رهوشت و کردار و تایبه تینیکی ههیسه ده یخاته ژیر پهرده وه .

راناوی لکاو سهره زای ئهوه ی که پیک هینه ری رسته ی ته واوی خاوه ن «حکم و اسناد »ه له کوردیدا تایبه تییسکی سهربه خری ئه و توشی ههیه کهم و زور له تیره و هروزی « ناو ، ئاوه لناو » ته نانه ت راناوی نه لکاویش ده رناکه و بی به کورتی تایبه تی ئه و تویه له خودی راناوه نه لکاوه دا ههیه و هیچی تر: به وردتی سرنج بگری

ده بینی چالاکینیك له و را ناوانه دا هه یه له ده سته ی کومه له ی ناو و نه لکاو و تاوه لناو تا نه یکاتنی ، له و روه وه که «فعل » بخ خوی رؤدانه و چالاکینیکی رؤته . با مه به ستت بو رؤن که مه وه به میسال :

دەڭىيى : تىنىفكرىم ، تىيوەزامام ، لىلىدوام .

تهمراز (یاخود پیشگر) ه کانی وه که « تنی ، تیوه ، لنی » هاتنه پیش «فعل» هکان و له که لیاندا به کار هاتن . تهم پیشگرانه وه ک خویان ده مینته وه که فیمله کان ده بنه چاوگ « مصدر » چونکه چاوگیش وه ک فیمل رؤدانی تیدایه و ده گوتر بنی : تنی فکرین ، تیو در امان ، لنی دوان . تینجا با به رکار « مفعول » یک بینینه وه و بیخه ینه رسته وه له که ل تهو فیملانه . ده لیسی : له دارا فکریم ، له تووه رامام ، له برزو دوام . دیتت پیشگره کان که کوبتونه وه له که ل « ناو ، راناوی برزو دوام . دیتت پیشگره کان که کوبتونه وه له که ل « ناو ، راناوی نه له که کوبتونه وه له که ن و برزه و برونه « له » .

ئینجا با راناوی لکاو بینین لهگهٔ ل فیعلهکان ، ده لیین : تیمیان فکریم ، تیوهم رامان ، لیت دوام .

دیتت پیشگرهکان که دهکهونه پیش راناوی لکاوهوه وه که تهوه ن که کهوتبنه پیش فیملهوه ، واته راناوه لکاوهکان رهفتاری فیمل دهکهن نه که ناو و راناوی نه لکاو . له و میسالانه دا راناوه نه لکاوهکان هه مقیات له جنیگهی «مفعول» به کار هاتن ، به لام وه ل فاعیلیش به کار بین فه وقیک ناکه ن له ره فتاریان که ره فتاری فیعله ، ده لایی : لایم دان ، تایمان گرتن ، تایت را خو و ین .

چەند مىسالىدىكى تولەگەڭ بەكارھىينانى ئەمرازى «بە» دىينىينەو. دەڭيىنى : بىنىھەڭگەزا ، بىنىكرا ، قسەكەى بىنىگوت . لە چاوگىشدا ھەر دەگوترىنى بىنىھەڭگەزان ، بىنىكردن ، بىنىگوتى .

ئهم ئهمرازهش که لهگهڵ ناو و هاوزێیکانی هات ئهوه نامێینێی که لهگهڵ فیعل و چاوک بو . دهگوترنی :

به شاخه که هه لـگه رّا ، چرا که به ثاگر کرا ، قسه کهی به دارا گوت .

به لام له گه ل را ناوی لکاودا ئهو ره فتاره ده کا که له گه ل فیملدا کردی :

پییهه ڵگهزام ، پیتانکرد ، ههرچی هه بو پیمگوت .

ئهمه رهفتاریدکه له راناوی لسکاو بهولاوه هسهرچی بهشی ئاخاوتن ههیه نایکا ، بوشی ناکرنی ، ههر ههمان چالاکی و بزلازتی و کاریگهرییسه وا دهکا راناوی لکاو ثهو جیگورکییه بکا که لهم میسالانهدا دهردهکهویی :

ده لایمی « دهمگوت » . که نه فیت کرد دد لایمی « نه مده گوت » . ثینجا پیشگر یا تهمراز لاکی بخه پیش و بالی « پیم نه ده گوت » . ده بینی راناوه لکاوهکمی «م» هیننده ثاماده به بن کارتیکردن ،کام کهرت له پیشی فیعیلهکهوه بنی دهرله حزه پیوهی ده لکنی و کاری خیوی لنی ده کا ، راناوه ستی له سهر هاتنی که رتیکی تر .

جاریکی تریش له وه بفکره که له کوردیدا « مضاف الیه » به هنوی « ی » پهیوهندتی یا « اضافی » به دهوری خنوی هه لدهستی . ده لایی « سهری شاخه که بهرزه ، ناوی تنو دارایه ، خانوی فلانه سه دوره . . . » . به لام که راناوی لکاو بو به « مضاف الیه » هه برخوی ددبیته پیك هینهری « ترکیب اضافی » بنی ئهوه پیویست هه بنی « ی پهیوهندتی بیته ناو رستهوه . ده لایمی : براتان رویشت ، خانوه که مان فروشرا ، چاوت شینه ، ریبیان دوره .

 به رؤنی و ناشکرایی و فقرنی له راناوی لیکاوی کوردتی نهگا ، له کونهی زمانی کوردتی ناگا . لیره بهدواوه ده بینی زوربهی که سه کان راناوی لیکاوی جور جوریان هه یه ، هه م یه کهیان کاریمک ده بین و به فهرمانیک هه نده سب تن له « ماضی » یه وه بو « مضارع » و له تی به نه ره بو تی نه په و له رسته ی بی فیمله وه بو رسته ی فیملدار . نهوه نده ی فیمل له « تصریف » دا شکنی ده گوردی و کات گوردی ده کاریمی و کات گوردی ده کروردی خوارؤدا شکن و کرداری خوی ده گوردی ، جی گورکیش ده کاردی .

ثهوه نده ی برم باسکردی له زیرده چالاکی را ناوی لکاو و پیلی هاتنی رسته ی تهواو و به «اسناد» به هموی نه وه وه به سبه بر ده رخستنی گرنگی رو لکی نهم به شه ی ناخافتنه له زمانی کوردیدا . همد له ریبی نهم گرنگییه ی رو لیده وه ده ریش ده که و بی را ناو همه ل ناگر بی ناو و عینو انیکی زیهن غهله تینی بو دا نوبی که تا ببه تیه کانی بشار بیته وه یاخود بیکا به خزمه تکاری به شیرکی تری زمان که «ناو» ه بشار بیته وه وه ک «نه دی ، نه ربی ی به کو ، ده ک ، وه ی ، . . » ناو نیشانی سه ربه خویان هه بی ، به لام داینه موی زمانه که ناونیشانیکی هه بی وه ک خواز را یه وه و ابی .

من ، جارتی ، پیش نیار یرکم نیه بلاگرنینی زاراوهی « راناو » . وا به چاك دهزانم ئهركی دلازینهوهی زاراوه ییکی لنی هاتو بلا ئهم به شهی گاخافتن یا بخریمته سهرشانی دهسته ییك له زمانزانان ، یاخود

کوری زانیاری کورد به به رخوی هه گبری به لام به نیسبه ت زاراوه ی « لکاو » هو هه مقو خوگر تنده و قاعه کارییه به پیویست نازانم . دهست نه دانی زاراودی « لکاو » گهیشتر ته راده ی تاوانبارتی ، له وه تیبه دروی که هه ر نافولا و ناله بار بی . به لای منه وه « نه لکاو و لکاو » هم دویال دوشمنی ریزمانی کوردین ، له ناو بردنیال نه که مافی هم دویال دوشمنی ریزمانی کوردین ، له ناو بردنیال نه که مافی هم مقرمانه و به س ، فه رماینکی دلسورتی و په روشه بر زمانه که مان و ابه سه ر شانمانه و به س ، فه رماینکی دلسورتی و ره فتاری جوری « لکاو » و و به سه شمر شانمانه و ، من له ریبی سروشت و ره فتاری جوری « لکاو » و و و شه یکی به به کار بی ، خو ته گه ر و شه یک یکی به میرتر و بر فرزترمان به ده ست که و سی با شتریشه ، چونکه و شه یکی به مه به دری به دری در دی به به در که به کری در داراوه بی « داراوه بی « داراوه بی « نه در که به کری در داراوه بی « نه داراوه بی دی در نه داراوه بی « نه داراوه بی « نه داراوه بی در نه دی دی در نه در در نه داراوه بی در نه در نه در نه در نه در نه دی در نه در نه در نه داراوه بی در نه نه در نه شد در نه در نور نور ناز در نه در ناز در نه در نه در نه در نه در نه در نه در نور در ناز در نه در نور در ناز در نیس در نور ناز در نیس در ناز در نیس در نور در نیس در نور در نیس در نور در نور در ناز در نیس در نور در ناز در نیس در ناز در نیس در نور در ناز در نیس در ناز در نیس در ناز در نیس در ناز در نیس در ناز در ناز در نیس در ناز در نیس در ناز در نیس در ناز در ناز در نیس در ناز در نیس در

له پاشماوه ی گوتاره که مدا دو زاراوه ی «مهند و چالاك» به کار دینم له جیاتی «نه لسکاو و لسکاو» و ده لیم «راناوی مهند و راناوی چالاك».

ئهو وشانهی له له هجه کانی کوردیدا بن راناوی مه ند دینه به رکویی ، نالایم دینه به رچاو چونکی زنوریان له نتوسیندا به کارنالاین تا چاو بیانبینی ، به دریزی له کنوبتو نه وه ییکی لیژنهی ریزمانی سه ربه کنوبی زانیاری کورده وه لاییان کنولرایه وه و به «استقراء»ی تایبه تی نه ندامانی لیژنه کنوکرانه وه و نهم لیسته یان لی پیک هات :

أ ـ بوكهسى يەكەم:

١_ تاك : من ، ئەز ، ئەمن ، م .

ب ـ بلز كهسى دوهم :

١ ـ تاك : تلا ، ئەتلا ، ئەتو ، تو ، ته .

۲ کنو : ٹیوه ، ٹه نگنو ، ٹهوه ، ههوه ، هوین ، هنگ ، وه .

ج _ بو کهسی سنیهم :

١ ـ تاك : ئەو ، ئەونى ، ونى ، وتى ، ئەوتى .

۲_کنز : ئەوان ، وان ، ئانا ، ئەو ، وا .

ده زانم به شدیکی و شه کانی ثهم لیسته یه به رگولایی خولانه هری کورد نه که و توه های تورد دین هم و و شه کانی نه بیستوه ، به لام گومانم نیه و شه ی تریش هه ن که به رگولای ثه ندامانی لیژنهی ریزمان نه که و تون یا به بیریاندا نه ها تون . لاره دا نه مه به ستمه ، نه ریشم هه یه ردسه نی و بیژلاکی هه ریه ك لهم و شانه ساغ که مه وه ، لایسته که وه ك خلای ده هی نیش سرنج و تایم که سه دریش له که س ناش ای نوسیندا هه روه ك له خلاشمی نه شدواند وه : رجه ی خامه ی نوسه ران به ریسی هه ند یك له و و شانه ی و اهم و ار که دوه که هه ران به رینی هه ند یك له و و شانه ی و اهم و ار که دوه که هه ران به رینه سه رکه نه به رجاوی خه لق .

مه مانه که سه رجومله ی و شه کانی « راناوی مه ند » بن له شکلی « چالاك » دا لیسته پیدی تر دروست ده که ن ، به لام وه ك بوت ده رده که و ی نه میان وه ك هی « مه ند » بنی ده مه ته قه نیسه . نه وه ی راستی بنی خه ریك بون به گهیشتنی کوتایی ده مه ته قه که تا مه و راده ی نیسپاتلیکی بنی گومان به ره م بینی و گوشسه ی نیسگای خاوه نه که بسه پینی به به لگه ی ریزمانی و « منطقی » و میرژویی ، مهیدانیک که لایک به رفره و انتری ده و نی له م گوتاره . چارم ناچاره ده بنی خوم که زور ته فسیلات و و درده کارثی و نهین بدزمه وه تا نوسینه که له و تورده کارثی و نهین بین بینی بدزمه وه تا نوسینه که که قه و رده کارش و نهین بین بینی و قول بونه و هو نه و نه و نونه و می نه و به و نونه و نونه

به لام وا بسه باش ده زانم به رله وهی یه خسه گیری « راناوی چسالاك » بین چه ند قسه لایك هه یه له گه ل ثه و به شه هی پیری گوترا « راناوی خلایی » یه ك لای بكه ین و جیدگهی راست و دروست بلا ئهم « راناو » ه ده ست نیشان بكه ین . له پیشه وه ش به لینم دا كه دواتر سسه ریدگی لی خوار بكه ینه وه ، با ثیره جیدگهی پیك هینسانی به لینه كه بی .

سهرجوملهی وشهی ئهو «راناوه» بهقهدهر ژمارهی «راناوی چالاك» ده بنی كه بنو « اضافه » به كار بنی . راناوه كان ، به و پنیه ، ئهمانه ن :

كەسى دومم : خۇت ، خۇتان ؛

کهسی سنییهم : خوی ، خویان .

له هه ند کی له هجه ی کوردیدا له جینگه ی «خومان» ته رکیبی «خون» به کار دنی ، له جینگه ی خوتان «خوو» . من ناچمه ناو در یوهی جیاوازی له هجه کانی کوردی چونکه به پیویستی نازانم و بابه تی باس لنی کردنیش نیه . هه ر ده مه ته قه ییك هه بینی له گه ل نهم کومه نهی سه ره وه دا ده یکم .

ثهم وشانه ، زیاد له پینیچ بهشه که ی تری لیسته ی راناوان وه ك راناوی « هه یمی و پرسیارتی و ٹیشارتی ... هتاد » هه آل ده گرن له رسته دا شویبنی وشه کانی « راناوی مه ند » بگرنه وه ، ده گوتر بی « من خوم هاتم ، ثیمه خومان هاتین ، ثیوه خریان هاتن ، تلا خوت هاتی » ، ده شتوانی راناوه مه نده کان نه آلیبی و رسته که ش وه ك هه یه وا بمینییته وه و بآییی : « خروم هاتم ، خومان هاتین ، خوتان هاتن » خوتان هاتن » خوتان هاتین ، خوتان هاتین » خوتان وه ك به شی هاتی » . ثه م رواله ته زیهن برخ شه وه ده با که و شه کان وه ك به شی « مه ند » شه وانیش راناو بن چونکه له رسته دا جیگه ی شه و به شه یان به ته واو که ریان .

به لام نه ختیک وردبتونه و می زمانزانانه راستییدگی تر ده رده خا و جیگه و ناونیشانی راسته قینه بو مهم کومه له و شه په ده ست نه شان ده کا .

دەزانىن ئەم وشانە پىكھاتۇن لە ايزافەي «خىز» بىر راناوەكانى چالاك . بني گومان تاكه وشهى « خنر »ش له فهرهه نگدا و اتاييكي بز دیار دهکرنی و کراوه چونکه وهك ههمتر وشهیپکی فهرهه نگی له ئاخاوتندا به کار دى و ده گوترنى : خومالى ، خويى ، خويياتى ، خو هه لدانهوه ، خوره پیش کردن ، خوکرد ... هتاد ههر بهو پییه خوم ، خومان ، خوتان ، خوت ، خوی ، خویان بی زیاد و کهم ته رکیبیکی ایزافییه وه که ههر ته رکیبیکی تر له زمانی کوردیدا له كه ل تني بيني ئهوه كه واتاى «خلا » تهركيبه ايزافيه كه ئاماده دهكا بلا ئه و به کار هینانه که واتاکه الیبی ده وه شیته وه . به میسال ده لیسم له کوردیدا ناگوترنی منم دیت ، ئیمهم دیت ، ئیمهمان دیـت ، تــــلات دیت ، ثنیوهت دیت ، ثنیوهتان دیت . کهچی دهگو ترخی خوم دلیت ، خومانم دیت ، خوماهان دیت ، خوت دیت ، خروت دیت ، خۆتانتان دىت . كە ئەمە وايە ھەڭبەت ئىسپاتى ھىندىيى نەكرد « من ، گیمه ، تلا ، گیوه ، ئەوان » راناو نین بەلكى به پیچەوانه ، پیویستییان ههیه به وشهی جورجورکه واتاکان بهدهستهوه بدهن. تو سهیرکه ده توانی بُلیمی « دهستتم گوشی » بهلام وا خوشه بُلیمی لهوه دا نی یه که بلّایی « دهستمم بزی » . تد و ده تو انی بلّایی « تهوی دیت ، ئەوانى دیت » بەلام ئەوسا كەسلېكى سلىيەمىترى ديو، نەك

«خو» ددوهستیته بهرامبهر «نفس، عین ، Self» له رؤی واتاوه ، وا ده بی جیگهی له رسته دا هه مر نه و واتایانه ده به خشی واش ده بی جیگهی « تأکید » ده گریسته و . ده لایی «خوکوشتن » که واتاکهی «قتل الذات » ده ده شلیمی « من خوم هاتم » که ده بیت ه و جئت بنفسی ، بذاتی » بو ته تکیده . له نینگلیزیشدا ده گوتری « حبت بنفسی ، بذاتی » بو ته تکیده . له نینگلیزیشدا ده گوتری « حبت کردنه ده شهری که و اتاکهی خوبه خت کردنه ده شهری که داسته و خو « من خوم » راده که یه دنی که ته تکید کی رؤته .

ههر ئهو راگهیاندنهی واتای « تأکید » در بی ده دا بگوترنی « خور هاتم » و راناوی چالاك « م » ببیته تهواوكهری رسسته كه به دوا وشهی « خو » دا . دیققه ت بگره ده توانی بلایی «هه مقرمان هاتین» كه له ویشدا راناوی چالاكی « ین » به دوا وشهی « هه مق » دا هاتوه . كه ده لایی « خومان هاتین » وشهی « خو » سه ر له به ری « ئیمه » ده گریته وه ، هه روه ها كه ده شریته و هه مقرمان هاتین » وشه یی « هه مقرمان هاتین » و شه مقرم و شه مقرم و شه مقرم و شه مقرمان هاتین » و شه مقرمان هاتین » و شه مقرم و شه مقرم و شه مقرم » ده گریته و ه ه ه در د و شه مقرم » دی شه مقرم » ده گریته و ه » ده گریته و « هه مقرم » ده گریته و « هه مقرم » دی شه مقرم » ده گریته و « هه مقرم » داند و « هه مقرم » ده گریته و « هه مقرم » ده گریته و « دا ده شه مقرم » ده گریته و « دی سانه و « هه مقرم » ده گریته و « داند » داند و « هه مقرم » ده گریته و « داند » ده شرم » ده گریته و « داند » ده شرم » ده شرم » ده شرم » ده گریته و « داند » ده شرم » داد ه شرم » ده شرم » داد شرم » داد

لیشدا ، سهره رای گرتنه وه ی سه رله به ری و اتای گیمه ، ته ککیدیش ایه . بریه یه ده شنی را ناوی چالاکی « گیمه » که و الهم رستانه دا ین » ه به دوا « هه متر ، خر پ دا بیت . تو سه یرکه که له سته دا وشه ی « نیسوه مان ، هه ندید کمان ... » که و تسه جیسگه ی هه متر مان » نه وسا به دو جور ده تو انی رسته که ته و او که ی :

نيو ممان هاتين .

نيودمان هات .

لیره دا واتای و ثیمه و هدیه به لام نه ک سه ر له به ری و ثیمه و و و این و شهی و نیوه و بکه یته و بدل ناقص وی را ناوی (ثیمه) و اناوه چالاکه کهی (ین)ی بسده یتنی و (بلّیبی نیوه مان هاتین) و مشتوانی و شهی (نیدوه) به کار بینی وه ک که سی سیسه م ، چاکتریش و و یه به گویره ی رواله تی و شه که رواله تیکی (تاکه) فیعلی تاکی و بینیه و و بلّیبی (نیوه مان هات نه ک نیوه مان هاتین) چونکه که

شهمی (نیوه) له رسسته که دا خهوی له واته ی (گیمه) و لابق نه کهی ترازاند وا په سند تره به جاریک لیمی بترازی ، واته ههم

رۇى كەسى يەكەمەوە و ھەم لە رۇى كۆ (جمع)ەوە .

ر بکا .

11

ف _ ۲ }

دیتت سروشتی « ههمتو » هه لمی گرت ببنیته « نیوه ، هه ندینه ، که منیك ، که منیك . . . . » به لام سروشتی « خنو » ژهم که رت کردنه هـ ه ل ناگر می که ژهمه چ ده خلایکی نیه به سهر رایزمانه وه .

بویه یه زمانزان نابنی خوی تهسلیم به رواله تی وشه و پیداویستی سروشت و واتای بکا له رستهدا . چ ستوچی زمان نیه که ناگوترنی « ههمترم هاتم » چونکه واقییع ئهمهیه کهسی تاك نیوه و سنیهکی نیه تاکتر وشـــهی «ههمتر» بنی و دهفعی شویههی هاتنی نیوه و سنیه کی بکا . وشسهی « ههمتر » ههر ههمان وشهیه که دهدرنینه پال « ثنیمه » و دهگو ترخی « ههمترمان » و که ناشدریته پاڵ «من و تنو» و ناگوترنی « ههمتوم هاتم ، ههمتوت هاتی » . وشهی « خلا » ش ههر ههمان وشهی فهرهه:گییه له تهرکیبی «خلاکوشتن» و «خلایات هاتن ، خلومان هاتین » دا . تلا سه یر که وشهکانی « خلا ، ههمتر ، هه ندینك » راناوی چالاكیان به دوادا نایتی ئهگهر ئیزافهی راناو نه کر ابن ، به تایبه تی به نیسبه ت « خو » وه . تو هه رکیز ناتو انی بانیمی « خرد هات ، خرد هاتیم ، خرد هاتین » تهنانهت تُهکهر راناوی مهندیش له پیشهوه بنی ههر ناگوترلی « من خو هاتم ، گیمه خو هاتین ، ئېوه خلا هاتن ». بهنيسبهت «هـهمو » هوه که دهگوترنې « ههمتو « ههمترمان هاتین » بوه . هه لبهت تایبه تیکیك له وشهی « ههمتو » دا وای کردوه رمی بدری به قرتانی راناوهکه ، تایبه تیدیکی و شهی

« خو » ش وای کردوه رخی نه در نی به قرتانی راناوه که ، به لام ثیره جیمی ئهم در یژه پیدانه ی تیدا نابیته وه با وازی لی بینین .

خولاسه و شهی « خلا » و اتاییکی فه رهه نگی هه یه و له سنوری شه و و اتایه دا به کار دلیت ، ثیرافه ی بلا را ناوه کانی «چالاك » و ا ده کا له ته و او کردنی و اتای رسته دا را ناوی چالاکی به دوادا بیت و بگوتر بی « خلام ها تم ، خلام سهر کرده م » ده نا که شه و شیرافه یه ی نه بی و ه ك و شه یینی عاده تی لی به سب مردی بی زیاد و که م وه ك بلایی « خلا هه لدانه و ه باش نیسه ، که شه مه له لایه ن ده ستوری رایزمانی و و اتای فه رهه نگیه و ه و مرکز تندا ، سه یرید کی شه م رسته هه لیزین بیویسته له کاتی ده ناک و ه رکز تندا ، سه یرید کی شه م رسته مه تونه یانه بکه :

- کابرا خۇيى دەرچۇ ، كابراكۇيى دەرچۇ .
- بەرخەكە خۇمالىيە ، بەرخەكە ئاوەكىيە .
  - خلای بتر به فلیرکار ، برای بتر به فلیزکار .

چه ندی تارهزو بکه ین ده توانین رسته بینینه وه و وشه هی دخی تییاندا وه که ههر وشه ییکی تری فه رهه نگی کوردتی به کار هاتبتی و ته و واتایه ی به دهسته وه دابتی که به پیری جیدگه ی له رسته دا و له گویره ی سروشت و تایبه تی خوی لیری چاوه تروان ده کری .

ثينجا با بېينه سهر و کاري راناوی د چالاك . .

قسهی من لیرهدا به زورتی لهگه آل له هجه ی کوردتی ناوچه ی کوردستانی ژیرووه ، ئه و له هجه یه بوه به ئه مرازی نوستین و کهرسته ی ته عبیری ئه ده بی و به آلاو کردنه وه کتیب و روژنامه و گوتار و نامیلکه . ده وره دان له هه متو له هجه کانی کوردتی کات و ماوه ییکی زوری ده وی ، خوم و خوین به یه ریش له ئه رك و پیوه خه ریك بونی ده به خشم .

جارتی با له پیشهوه ئهو راناوه چالاکانه بخهمه سهر کاغهز که بهلای ههمتر زمانزانه کانهوه راناوی چالاکن ، له که ل تربینی مهودا که هسهر من پییان ده لایم (چالاك) ، له لایه ن زور بهی نوسه رانهوه (راناوی لکاو)یان بسی به کار دی ، ناشزانم ماخی له دوار توردا شتیکی تریان پی ده لاین یاخود پی داده گرن نهسه ر ههمان ناونیشانی (راناوی لکاو) بویان .

جزری چالاکی راناوی (من) له ههمتر حالاندا هـــهر پیتی (م) ه ، پنیی نـــاونی میسالی بز بنینمـهوه چونـکه (استثناه » له دهستورهکهدا نیه و چ شکلنیکیتر پهیدا نابنی بز ثهم راناوه.

راناوی چالاکی (ثیمه) دو جوری ههیه (مان ، ین) .

کهسی دوه می تساك (ت ، ی) جوّره کانی چالا کیه تی ، بـه لاّم به لای تاقمیّك له زمانزانانه وه له جیاتی (ی) (یت) راناوه و ده لیّن ده بی نه و (تی) به که دا هه ر بیّت و نه قـرتی وه ك

(تلا به ر له من هاتیت ، دوای من دور لایت) . من خلوم لهوانه م همیشه ده لایم و به زلارتی ده نقسم (تلا به ر له من هاتی ، دوای من ده لای) . دواتر قسه لهم باسه یه ك لا ده كه ین .

بۆ كەسى دومى كۆ راناوى چالاك (تان ، ن). .

بو که سی سیمیه می تاك را ناوی چالاکی بی ده مه ته قه ههر (ی) ه « ماضی » به دوا فیعلی تیمه و د « شبیته « مضاف الیه » و د ا کی کرا کردی ، خوی و برای هاتن) .

بو که سی سنیه می کنو (یان ، ن) را ناوی چالاکن .

بهرلهوه بگویزمهوه بر رانهاوه چالاکهکانی گوماناوی دهبسی شهوه بلّیم ثهم راناوانهش له به کار هیمناندا بی گرفت نین ، رؤن کردنهوهی چونه تی هاتنیان بر ناو رسته داستانیکه سهربهخی ، دمهوی لیرهدا به کورتترین شیوه لیی بهمهوه .

راناوی چالاکی فیملی تیپهزی رابردو ، هی ههمتر کهسهکان ، خلایان دهبنهوه « مضاف الیهٔ » ، وهك :

- كردمان ، برامان .
  - كسردت ، برات .
- كىردتىان ، براتان .
- کــردی ، برای .
- كرديان ، برايان .

میسالم بن کهسی یه که می تاك نه هنینایه و ه چونکه له هید چ حالیمکدا ناگرزنی .

له « مضارع »دا بن تنیهه و تنی نه په در راناوه چالاکهکان یـهك جنرریان هه یه ، وهك :

د مخزين ۽ دوزوين .

دهخوی ، دهروی .

🕟 گێوه دهخلان ، ٿێوه دهڒلان .

ئەوان دەخلان ، ئەوان دەزلان .

راناوی فیملی « ماضی » تنی نه په ریش هـه ر ثه و راناوه ی فیعـلی « مضارع » ه بلا هه مق که سه کان :

رۆيشتىن ، دەر وين .

رویشتی ، دهزوی .

ئىيوە رۆيشتن ، ئىيوە دەزېزن .

ئەوان رۆيشتن ، ئەوان دەزۇن .

ههر ثهو راناودی «مضارع» و فیملی تنی نه په زیشه که له رستهی بنی فیملدا ده بنیته هنری په یداکردنی « حکم و اسناد » :

ائیمه کوردین .

ئېره كوردن .

ئەوان كوردن .

همتو زمانرانان لهوه دا یه به باوه دریان همیه که کهسی سدیمیه مه تاك له «ماضی » ای به به بودا راناوی نیه ، بویه به راناوی بی مه علوم کراوی بی ده مه ته ته به وه به که کهسه کانی تر ، رسته ی ته واوی بی فیملی بو پیك بینی ، ههر ئهم هویه یشه وای کردوه زمانزانان ریا که نمکون له سهر یه که باوه و ده رباره ی نه مرازی «حصم ، اسناد » له رسته ی بی فیملی وه ک (ئه و کورده) ، نایا نهم بزویدنه ی کوتایی رسته «ه » راناوه یاخود شتیکی تره ؟ له جیمی خویدا قسه لهم باسه ده کهم .

تیکه ل پیکه لیبکی یه کجار سه رشیوین هه یه له به کاره بینانی راناوه چالاکه کان له و صیفه ، جور جوره کانی فیملی تیپه و ا هموه هه و میناو برد نه متوانی شیوازیکی نوسینی نه و ت و به کاربینم گیروگرفته کان باوییته ناو به راویزیک که وه له که ل به راویزی کوتار خرنگ و گوتار خرنایه تی هه بی ، به ناچارتی نهم باسه زور گرنگ و گرییاویهم واز لنی همینا ، که وام نه کردبا ده بوا پشکیلی که وره ی بارستی گوفاره که م بو گوتاره کهی خوم دابریما که نه مه ش کاریکی نازه و ایه دایریما که نه مه ش کاریکی کاردنی گرفته کان بینیته به رچاو .

شاعیریکی کورد له سهره تای شیمریکی ته مهی گوتوه: دکوشتمت تاخر به ناحه ق ». .

ھەڭبەت ئەمەگوتەينىكى كوردتى رەسەنى بىيھەلەيە و دەشتى بىر

دانزشتنی رسته ی تر ببنیته نمونه . ده بینی « مفعول » به دوای « فعل ای (کوشتنی رسته ی تر به مانوه که را ناوی چالاکی که سی یه که مه ، وات ه پیتی « م » ه . به شوین (مفعول) دا راسته و خلا « فاعل » ها توه که را ناوی چالاکی که سی دوه می تاکه واته پیتی « ت » ه . به و پنیه ده بنی که بمه ونی که سی یه که م بکه م به فاعیل و که سی دوه م بکه م به مه فعقول جنگهیان به یه کتر بگونزمه وه و بلنیم (کوشتیم) وات من ترم کوشت . که چی له هه ندتی له هجه ی کورد تی رید و پنی ده گوترنی (کوشتم) کوشت ی که شه مه له هه مان کاتدا وات ای (شهو منی کوشت) یش ده گه یه نبی .

له پژدهر دهگوترخی (کوشتنم) واته من ثیوه یا ثهوانم کوشت، که چی له شبوی تردا بن ههمان واتا دهگوترخی (کوشتمن). له ههندنی ناوچهدا ده لین (کوشتیانم یاخود کوشتمیان). وا ههیه دهگوترخی (کوشتینی) به واتای ئه و ثیمه ی کوشت ، که چی ده شکوترخی کوشتمانی .

تا بهدوای میسالان بکهوین بابه تی تازه به تازهی گیروگرفت دیمته بهرچاو . همزی تهم تیک تالقان و تیک تالاوزانه بهلای منهوه

ستیکی نهینی نیه ، به لام باس لیکردن و هه لوه شاندنی گرخی پیچکه کانی ،
سهره رای زه حمه ت ، کاری تاکه که سیکیش نیه . گریمان من توانیم
هه متی جوری هه له ی به کارهینند ای ثهم را ناوانه بد و زمه وه ، جوره
راسته کانیش ده ست نیشان بکه م ، تو بلیبی مافی ثه وه مه بی داوا له
نوسه ران و زمانزانانی کورد بکه م بینه سهر ثه و راییه که من به راستی
ده زانم ؟ ده بی ثه م باسه ش و از لی بینم وه ك و ازم هینا له موناقه شه ی
پینج به ش له حه فت به شی لیست ه ی را ناوه کان به خویات و
« مفردات » یا نه وه ، و ا ده زانم بزیاری راستی و هه له یی به کارهینان ان و
را ناوه چالا که کان مافی کوری زانیداری کورده ، با بی ثه و
یا لایه نیکی تری خاوه ن ده سه لاتی به جی به پیلین .

ئینجا با بیینه سهر باسی ئهو راناوه چالاکانه که دهمه ته قه یا بهسهره و ههیه . له پیشه و قسه له راناوه کانی کهسی دوه م دهکه یر نینجا کهسی سلیم ، ههردوکیشیان هی تاك .

گوتمان له کاری رابردؤی تیپههزدا « فعل ماض متعد » راناوی کهسی دوه می تاك پیتی « ت » ه وه ك که ده گوتر می (خواردت ، دیتت ، کیلات ، بیستت ، درؤت) . به پیمی دهستور پریکی گشتی ریزمانیش هه در هه مان راناوه ده بیته وه (مضاف الیه — حه زده کهم زاراوه ی «خاوه ن » به کار بی بو مضاف الیه) ، ده گوتر می (برات ، خزمت ، به رکت ، ناوت ، ریت ، که لله ت . . » ، ده شیچیته پهاش ته می از آنه وه وه ک (لیت ده پرسم ، پیت ده کیم) .

به لام را ناوی چالاکی که سی دوه می تاك له کاری رابردؤی تنی نه په ن و کاری « مضارع » ی تنیه ن و تنی نه په ن و رسته ی بنی « فعل » ی ته واو ، ثا له م سنی حاله ته دا ده مه ته قه ی له سه ره . تاقمیك له زمانزانان ده لین را ناوه که دو پیتی (یت) ه و ناشنی پیتی «ت» ه که دسته دا بقرتنی و ده بنی هه میشه وه ك له و میسالانه دا ده رده که ونی ، ه کارینی :

تو رویشتیت ـ رابردؤی تی نه په ن ؛ تـ و ده رویت ـ « مضارع » ی تی نه په ن ؛ تـ و ده که یت ـ « مضارع » ی تی په ن ؛

تۆ پاكىت ـ رستەي بنىكار « فعل » ى تەواو ؛

ههروه ها له صیفه پیکی (فهرمان ، داواکردن ، أمر ، طلب) که یهکیسکه له دو (صیفه)ی (فهرمان ، أمر) له کوردیدا ده بی ثهم راناوه «یت» بی نهك «ی»:

ده بنی نان بخویت ثبینجا بخهویت .

صیفهی (فهرمان ، أص) له جوّرهکهی تردا (بکه ، بخسوّ ، بخهوه)یه بنی زیادکردنی (یت) .

به لای هه ندینك له زمانزانانه وه ، که منیش له باوه یزی ته واندام ، ته وه ی راناو بنی له و رستانه دا هه ر پیتی (ی) ه ، پیتی (ت) که به دوا پییه که دا دنی زیاده پیریکی (صرفی ، گهردانی) یه ده شدی بمیننی و ده شخی له ناو بچنی . وه نیه من له زهرفیکدا بم بتوانم بلیم له میژوی کنونه وه نهم (ت) ه ههروا بنی بایه خ بوه ، یاخود بزانم له نهه سلما چون و بو چ مه به ستیك هاتوه ، به لام نهوه ی به را ناویشی داده ننی لهم لایه نانه بنی خه به ره وه ک من ، به لگهی به را ناو حیساب کردنی همر نه وه نده یه به دوا یییه که دا دی و ده شنی « تلفظ ، بکریی .

له باوه زی مندا را ناوی چالاك ، له بهر زیده گرنگی ئه و ده وره ی پنی هه آلده ستنی له ئاخانندا ، ناشنی هیچ پیتید کی بقرتنی . له پیش چاومانه را ناوه چالا که کانی (مان ، تان ، یان) له هه مق حالایك و له هه مق ئه و له هجانه دا که به کاریان دینین وه ك خیریان دینه وه و هیچ پیتید کیان لی که م نا کریته وه ، تییه که ی (ده که یت) یش نه که ر پیتید کی بنجی با ده بوا ئه ویش وا با . له مه ش زیاتر ده توانم بایم : بی ده بی تییه که بقرتنی و بگوترنی (ده که ی) که چی بایم زیانی (یبیه که) نه بی ، خو زور ئاشکرایشه ده نگی (ی) له کوردیدا به ئاسانی له ناو ده چی ا ئه که ر یبیه که بنجی نه با ده بوا ئه و ببیته قوربانی تییه که و بگوترنی (ده که ت له جیگه ی ده که ی) . هه مان ده نگی (تی که راناوه هم کرن تی چونی بی نه رابردوی تیپه زدا به هنوی ئه وه وه که راناوه هم کرن تی چونی بی نیه .

که بگهزلایینهوه بن بولاژانی بابان له سهدهی ننزدهمدا دهبینین تنیکزایان به زنررتی ئهم تنییهیان فرتاندوه . کوردتی ده لایی :

خلات بلا ستهمان کهم بتری بیستت قسهی ته غیاریش فیرعه و نی زدمان تامان گولی مهکره له هامانت

گوتی (کهم بتری) نهیگوت (کهم بتویت) . نانی ده لای :

۔ تلا که حلاری وہرہ نایو جهننه تی دیدہم چ دہکہی

لهم دلهی پز شهرور و سینه یی سه نوزانمدا گوتی (تلاکه حوری) نهیگوت (حوریت).گوتی (چ دهکهی) نهیگوت (چ دهکهیت) .

لزوَم نیه نمونه له شیعری شاعیرانی ناوچهکانی تری کوردستان بینینهوه چونکه بهکارهینانی نهم تییهی دوای یییهکه زیاتر له سلیمانی ماه ه .

بگهزیمینه وه بنو فارسیش ، که لهگهٔ ل کوردیدا خزمایه تی هه یه ، ده بینین لهویدا بنو کهسی دوه می تاك له (ی) به ولاوه را ناوی چالاك به کارنایتی ، واته ده ندیگی (ت) ههر به جارتی بزره له هه متی ته و رستانه دا که « حکم و اسناد » یان تیدایه ، ته نها بنو « اضافه » له فارسیدا (ت) ده بیته را ناوی چالاکی کهسی دوه م .

دهگوترخی :

تو رفــتى ، تو گفــتى ، تو اورا ديــــدى .

تو میروی ، تو میگوئی ، تو اورا می بینی .

دستت مريزاد .

ههر ده لایمی فارسی ئهم راناوهی « اضـــافة » ی له کوردتی خواستلاتهوه چونکه له کوردیدا به کار هینانی راناوی (ت) به پیمی

دهستوری گشتی رایزمان باز « اضـافه و باز فیعلی تیپهاری را بردؤ ده بی و دهگوتر نمی :

> کردت، بردت ، خواردت ، هیمنات دهستت ، خانتوت ، برات ، خانسهت

که چی له فارسیدا چ دهستوری گشتی ناینیته بهرچاو که ئهم (ت) می هینابیته ناو رستهوه ، یا ده بی بلایسین تایبه تیدیکی زمانی فارسییه یا زیهن بو ئهوه ده زوا له زمانی کوردتی خواستبیتهوه .

وه نیه لهوه دا چ زیانیک هه بی ئهم (ت) ه به به شیکی راناوه که حیساب بکرنی ، هه روه ها زیانیش نیه بگوترنی زیاده ییکی « صرفی» یه ، راستی ههر لاییکیان بی زمانی کوردتی زهره ری لی ناکه و نی به لام لهگه ل ئهمه شدا دو تنی بینی دلینه بهر هنوشی مرفز :

یهکهم : راســتی ، که ستودلاِـکی تایبهتیشی نه بنی ، چاکتره له ههله ، با ههلهکهش چ زیانلاِـکی لنی نهکر سی .

دوهم: رهوا نابینم ئهوکهسانهی (ت)هکه به بهشیکی راناو داده نین داوا بکهن له خهلق که ههمیشه له نوسیندا تیمیهکه بنوسن . سه پاندنی ئهم تیمیه بهسهر نوسیندا دو زهره ری گهوره ی تیمدایه :

۱ به شیکی یه کجار زوری که له پترری ئه ده بیر بان که تیپیه کهی
 به کار نه هیناوه راسته و خو موری هه لهی لنی ده در بی .

۲ - رېبازېکې گو شاد له رهوتی ئهدهبيهان کوېړ ده بېټهوه و

گازادتی ته عبیرمان کهم ده بنیته وه ، به تایبه تی به نیسبه ت شاعیره وه که و ا و ا ده بنی کنیش و قافیه ی شیمری به ند ده بنی به تنی بردنی گهو تینیه .

سه یری ثهم به پته ی نالی بکه ههر چه ند بو که سی سلایه میشه:

نالی زمانه کهی ته و پاراوی سیتوسنت

حه یــــرانی چاوی نهرگسه و ه ک لاله نـــادو کی

که مهجبتورت کردبا بانی (نادوییت) کلوتئیکت دهخسته دهستی و شیمره کهت لنی یاساغ ده کرد، ثهوسا یه کنیکی تریش رایسی ده بق له لای خلایه و مه مه نیم نیم نیوه دایزه ش بکا له هه مان قه سیده دا:

یا شاهی نهوبه هاره هه لمی داوه هور دو کی

چونکه وشـــهی (هوردونی) پیتنیکی «ك»ی لنی قـــرتاوه ئەسلەکەی (هۆردونیك) بوه .

خاوه نانی نهو باوه نزهی که ده لنی «ت» هکه زیاده پنیکی «تصریفی» یه چ رنیمان کونیر ناکه نهوه ، هنیشتنه وه و قرتاندنی تنیمه ده خه نه بهر زموق و خواهشتی بنیژه د .

که واته به کار هنینانی راناوی چالاکی کهسی دوه می تاك «ضمیر متصل للمفرد المخاطب» له له هجه ی کوردستانی خوارؤدا گرده به یدی مودا:

جَوَري يَهَكُمْ بِهُلَايِ هُهُمَتْ زَمَانْزِانُهُوهُ ثَاكُهُ بِيْتِي اللَّهُ تُهُويْشِ

لهمشو لينانه دا به كار دلى :

- ۱ - رابردوی تیپه ز له ههمتو کاته کانی و ههمــــــ و صیفه کانی خهبه رتی و ثینشائیدا .

نمونه بر صيفه کاني خه به رتي :

کردت ، کردؤته ، کردبترت ، دهتکرد .

نعونه بر صيغه كاني ئينشائي :

کردبات ، کردبینت ، کردبوبات ، بتکردبا (بتکردایه له له هجهی سالیمانیدا)(۱۳) .

۲ - ده بیته « مضاف الیه ـ خاوهن » بنی یارمــه تی « ی »ی ئیزافه ، ده لیدی : (برات هات ، ناوت دارایه ، دهسته کانت دریژن) « لیوت که وه کو له علی به ده خشانه به نالی »

۳- ودك فيعل و چاوك دهكوينته دواى ئهو ئهم ازانهى سهر به فيعلن . دهكوتريني « لليتهوه دياره ، پيت خلاشه ، تليتزا دهبينم » كه چاوگه كاني (ليوه ديار بتون ، پني خلاش بتون ، تني زاديتن)ه . ئهم ئهم ازانه ههرگيز نايينه دواى ناو وه يا ئاوه لناوى مه ندهوه . ده كوتريني « له ئه خلاله وه دياره ، به تلا خلاشه ياخود تلا پيت خلاشه ،

⁽۱۳) تغیبی : خونینه و بهبورنی لهوه دا که نانوانم باسی صینه ی د خبری وانسائی » کاره کان لیره دا شهرح بده و جیاوازی میسانی وانسای د خبری و انشائی » ش رون که مهوه .

له أنو راده بينم ».

٤ له رسـتهی فیعلیدا دهبیّته « فاعل و مفعول » و به پییی داوای دهستوری دروست کردنی رستهی فیعلی له کوردیدا جی گوترکی دهکا ، ده گوتریی :

چيت كرد _ ليرهدا فاعيله .

دەتىيىسىنم _ للىرەدا مەفعۇلە .

عَوْنَهُى جَيْكُورْكُنَّى :

دەتكىرت ، نەتدەكرت ، ھەلتنەدەكرت ، مندالەكەت ھەلنەدەكرت .

له گیمهت پرسیبا ، لیت پرسیباین ، لیهات پرسیبا ، پرسیبات .

هه لبهت راناوی چالاکی کهسی دوهی تاك لهم تایبه تیانه دا ههر خلای وانیه ، ههرچی راناوی چالاك ههیه وایه .

ئەمە دەربارەي جۆرى يەكەمى راناوەكە كە پىتى «ت» بتو .

جۆرى دومى ئەم راناوە چالاكە چ بلايين تاكە پىتى دې »، و

چ بلایین دو پیتی « یت »، ئهویش مهیدانی تایبه تی خلوی ههیه بلا به کارهینان له ناخاو تندا :

۱ لهگه ل فیعلی رابردوی تلی نه په زدا دلی :

تلا ھەلستاى _ ھەلسىتايت ، تو نوستى _ نوسىتىت ، تو چىتى _ چىتىت .

۲ له گه ل فیعلی « مضارع »دا دخی تنیه و تنی نه په تر بنی :
 ده کینلی ، ده کهی ، ده خلای ، ده کهوی ، ده مری ،
 ده برژیمی یا خود ده کینلیت ، ده خلایت ، ده که ویت ...

۳ لهگه ل یه کیمك له دو صیغهی فهرمان « أم »دا دخی : بـکهی ، بخوی ، بنــتوی ، ببی ، بــدهې ، بــالیمی ، بکهوی یاخود بکهیت ، بنتویت ، بالییت ...

ثهوه می راستی بنی صیفه می فهرمانی راسته قینه هـ ه ر (بکه ، بخلا ، بنتر ، بکه وه) یه نه هی راسته قینه ش (مه که ، مه خلا ، مه خلا ، مه که وه) یه ، هه ر بلا که سی دوه میش به کار دلای که وا له بنه لاه تا «أم و نهی » بلا ثه و داها توه . صیفه که می تر به « مثبت و منفی » یه وه واته (بکه ی ، بکه ن ، مه که ن ، بکه ن ، نه که ن ،

خوا نه کا تلو نه خلوش بی .

خوا بکا ببارځی .

بچنی بو فایرگه باشتره له بازاز .

بارهکهم بده ینی و نهده ینی ده غله کهت ههر بنو دیمنم .

(تەماعى گەورەيىي بىي چەك نەكەن نەك) ·

٤ - ده بيته ته و او که رى رست ته ى بنى فيعل ، و اته له رينى ئه و ه و « حکم ، اسناد » له رسته ى بنى فيعلدا په يدا ده بنى ، و ه ك :

تى مرۇفى ، ئىز مرۇفىت .

ههميشه له پيشهودي ، له پيشهوديت .

دوشمنی کهس نی ، نیت .

له صیغهی فهرمانی راسته قینه دا (مه که ، مه روّ) نهم راناوه به ده رناکه وی ، له که سیشم نه بیستوه گوتبیتی لیره دا راناو هسه یه ، ته نها ماملاستا (نوری علی آمین) به لایه وه له و فه رمانانه دا که کرلاتایی یان بوولایی (ه) یه بزولاینه که راناوه وه ک (بکه ، ببه ، بده ، بوهسته) ، که چی هه رخلای ده لی هه مان بزولاین له رسته ی وه ک (دارا کورده) دا راناو نیه و کاری بون (فعل الکینونه) یه .

ئەودى راستى بنى بەلاى منەود نەك ھــەر راناو وجودى نيە لە فيعلى ئەمرى كەسى دودى تاكدا ، ھلايەكى زلار بەھيزيش ھەيە بلا

نه بقرنی را ناو ههم له و فیمله و ههم له زور به ی فیمله کانی که سی سنیه می تاکدا . لیره به پیشه و هه به گنیم دا که گهگه ر مهودای شی کردنه و هی تهم هنویه بینی ناوه بزی خوم شهر حی آیاسه که بیکه م . به داخه و هه رچی ده رفعت و مهودایه به ده سته و ه ناماوه له به ریده در یژه کیشانی باسه کان ، بوینی به ناچارتی و ازی لنی ده هینم .

ثیستا دلاینه ســـه باسی ئه و راناوانه ی کهسی سلیه می تاك که وا دهمه ته قه یاف به دهوره و ه ه یه و زمانزانان تلیباندا گوماناوین .

له وه به ولاوه جیاوازی بنجی ههیه له میانی زمانزانان دهربارهی بون و نهبونی راناوی چالاك بو كهسی سیپیهمی تاك .

بهشي زلاري خاوهن رايهكان بلز ثبهم بير و باوهزانهي خوارهوه

دەچن:

۱ - له فیعلی «مضارع »دا راناوی کهسی سلیمه می تاك ههمیشه ههیه و بریتییه لهو (ت) می کلاتایی فیعله كان که له ههندلی له هجه كاندا دمقرتنی و ه ك : دم چلات ، دمخوات ، دمنولات ، دمثریت ، دمكات ، دم توسلات .

هه نسدنی لهم خاوه ن رایانه وا ده زانن ده نگه که ی پیش ده نگی (ت) ئه ویش هه ر به شدیکی را ناوه که یه .

به راستی را ناوی که سی سییه می تاك ته گه ر هه بی له فیملی «مضارع» دا هه ر خلایه تی سه ر هه ل ده دا ته وه هه فیملی فه رمان « أمی» دا چونکه صیفه ی «مضارع» نیشانه ی «مضارعه» که ی ده کری به نیشانه ی « أمی » و وه ك خلای دیمیته و ، واته فیملی (ده تروات) نیشانه که ی (ده ی ی ای ده گلالی و ده کریته (ب) و فیمله که ده بیته (بروات) . صیفه ی « أمی »ی راسته قینه هه ر ته وه یه که بلا که سی دوه می تاك به کار دی ، چونکه فه رقی دیاری هه یه له گه ل صیفه ی « مضارع » دا . به نمترنه : له « مضارع » دا ده لیمی (ده خلای) ، که چی که « امر » دا ده لیمی (ده که ی بکه ،

دهچی - بچلا ، دهمری _ عره)

۳- بزولینی کوتایی رستهی وه (دارا مهرده) به راناو دانانین ، به لایانهوه (فعل الکینونه ، Verb to be ، کاری بوت) ، ، ته نانه هی وا هه یه له رسته کانی (من مهردم ، تلا مهردیت ، تلیمه مهردین ، تلیوه مهردن) ته واو که ری رسته کان (م ، یت ، ین ، ن) به راناو داده نتی به لام بزولینی (ه) له رسته ی (دارا مهرده) دا به راناو دانانتی و به فیملی حیساب ده کا .

به نیسبه ت خالی یه کهم و دوه مه وه که رسته کانی (ده چیت ، ده خوات ، ده ریت ،) له ثاینده دا و رسته کانی (بچیت ، بخوات ، بریت) له فه رماندا ده کا به نمونه ی بونی راناوی چالاك بر که سی سییه می تاك ، چی لیره به پیشه وه گوتم ده رباره ی (ت)ی که سی دوه می تاکه وه که به دوا (ی) راناودا دی ، هم موی دوباره ده بیته وه ده رباره ی ثه م (ت) هی کوتایی فیمله کان بر که سی سییه می تاك و ده بیته وه ده رباره ی ثه م (ت) هی کوتایی فیمله کان بر که سی سییه می تاکه و شور تاک و دو ده به نیسبه ت که سی سییه می تاکه و ده نو ده نیم به زیاده وه هه به پتر ده بیته سه پینه ری ته و رایه ی ده ده نیم (ت)ی فیمله کانی (ده خویت ، ده خوات) و اته هی که سی دوه م و سییه می تاکه و دوه م و سییه می تاکه و دوه م و سییه می تاکه و دوه م و سییه می تاک زیاده می (تصریفی) ن نه ک دراناو .

که سی سیمیه می تاك له « مضارع و أمر » دا نهك ههر دو صیغه می (به تلی و بی تلی)ی هه یه ، صیغه ییک کی سیمیشی هه یه زورترین

ناوچهکانی کوردستانی خوارؤدا بهکاردنی ، ههروهها له گهالیك شویبنی کوردستانی سهرؤشدا . سهیری ئهم نمترنانه بکه :

۴ ده لی ، ده روا ، ده ری ده روی در روی ده روی ده روی در رو

۲- بڪا ، بنو لائي ، بژي ،
 بكات ، بنو لات ، بژيت ،
 بكاتن ، بنو لاتن ، بژيتن ،

له ههردو صیفهی « مضارع و أمر »دا سنی جور به کار همینان هه یه و تائیستاش زیندون ، چ دیاریش نیه بمرن . که رایگه هه بنی بگو ترخی نهو (ت) هی کوتایی فیعله کان که ده شنی بقر تاین نهوان راناون ، بو نه گو ترخی (تن) ه که تذکرای راناوبنی ؟

بی گومان که سانیک که خه یا آیان چوه بو نهوه که ههر (ت) ه که را ناو بی ، نه گهر خویان به زورتی (تن) ه که یان به کار هیمنابا بی دو دلی ده یانگوت نه و را ناوه ، به لام رید که وت وایه له ناخاو تند دای خویان هه میشه هه ر (ت) ه که به کار دیمن ، ته نا نه ت له هه ندید کمیانم بیستوه که نهم (تن) ه له ناوچهی سلیمانیدا هه ر به کار نایتی ، نیتر که خوی به کاری نه هیمندی و له شه ره که شیدا به کار نه ها ته یکی ده دا یا هه ریبی نادا . به لام راستیه کهی به دره نگه و میایه خی یی ده دا یا هه ریبی نادا . به لام راستیه کهی

ثهمه به که ثهم صیفه به له سلیمانی و غه بری نهویش له سهرانسه ری کوردستاندا به کار هاتوه و به کار دلی . لیره دا به نمونه شهری دو شاعیری کوردی سه ده ی نلازدهم ده که ین به شایه دی قسه:

شنیخ رهزا له پنینج خشته کینیکی به سـهر غهزه لی (مصطفی) به کی کوردییه وه تهمه ی کوتوه :

به یادی چاوی مهستی خوم گوتی مه یخانه (بیتن) جیت

له لاپهزه (۹)ی دیوانی (مهلا وه سمان)که خلای خهلقی سللیانی بوه ئهم به یته دهخولمنیتهوه ، له پتیشهوه به رلینتوسی خاوه نی دیوان ئینجا به رلینتوسی تازه ی کوردتی به یته که ده نتوسمهوه :

علمه کالای مغفرت بشــــتانی بالای ادمی ژنگی عصیان دیرزینی توبه (دیکاتن) رفو

ئەمەش بەيتەكەيە بە رىينتوسى تازە:

عیلمه کالای مهغفیردت پشـــتانی بالای تادهی ژدهی و ده کالای تادهی و ده کالتن کرفتر و کال

دیسان فیملی (دهیکاتری) خرایه ناو کهوانهوه بر مهبهسی ئلشکرایی .

به پنیی باوه نری من ، بتونی ئهم جنوره «تصریف» ه زیاتر را ناو نه بقتی پنیی (ت) ئیسپات ده کا چونکه دیار ده دا که وا نه ک ههر پیتی (ت) به لکتر دو پیتی سه دله به ری (تن) به زیاده وه دنینه ناو فیمله وه و هه دو شیان به جارنی ، یا هه رجاره یه کنی کیان ، ده قرتنین .

ثهو زمانزانانهی پنی دادهگرن لهسه گوتنو نوسینی ده نگی (ت) له کنوتایی فیمله کاندا و ده لاین ده بنی هه میشه بگوتر می و بنوسر می (دیرت ، ده خوات ، بکات ، بلیت) سدی جارات ، هه رجاره به جوریک ، سته م ده که ن :

 پاڵ پشتی مهنتیقی و زانستی و میژویی . . بنی هییچ .

جاری سنیهم ستهمیان له گه آ « اجتهاد »ی خویانه ، چونکه که مهیلیان بنر ثهوه چو پیتی قرتاو به راناو حیساب بکرنی ، بنو له نیوه ی رنگه دهوه ستن و تاکه پیتی (ت) ده که نه راناو له حالایکدا زمانه که دو پیتی بهده سته وه داوه ؟ .

ههندیسک له و زمانزانانه به لگه پیک دیننه وه که میک ده بیته داروه کازی دهستی نهم (ت)ه . ده لاین له و فیملانهی صیغهی «دو باره کردنه وه »یان هه یه نهم ده نگهی (ت) دیمته وه و قرتانی بو نیسه وه که بلایی «ده رگاکه ده کاته وه ، نه ختیکی تر دیمته وه ، داره که خه ریکه ده ژیته وه ، تازه به ره و مال ده بیته وه . . »

ئەم بەلگەيە زەكا و وردبىنى تىپدايە ، بەلام مەبەست ناسەپىنىيى .

سرنج بگره دهبینی هـهرچی فیعلی کهسی سنیه می تاك هه یه له «مضارع »دا به بزولان کلاتایی دلی ودك « دولاوا ، ده چی ، دلی ، دوری . . . » ، ده و جا که ویست باشگری « هوه »ی دوب اره کردنه و می بخه یته سهر ده بنی پیتلاکی به یوه ندتی ببیته ثالقه ی به یه که وه به سستنه و می کلاتایی فیعله که ، که خلای بزولینه ، له گه ل پاشگری « هوه » که ثه ویش به بزولین ده ست پی ده کا ، مه علق ملاکی وه ك به دیهیه ش وایه بزولین ناچیته سهر بزولین بنی ثالقه ی په یوه ندتی . به دیهیه ش و ایه بزولین به زیاده و ه بنی ثه گه رچ پیت له به یندا نه بتو . که و در ده ده بنی پیتلیکی تر شتایی ناچارییه و له و در ده ده ده ده دولی هاتنی « ت » یا پیتایکی تر شتایکی ناچارییه و له و در داده ده ده دولی هاتنی « ت » یا پیتایکی تر شتایکی ناچارییه و له و در اده ده ده دولی هاتنی « ت » یا پیتایکی تر شتایکی ناچارییه و

نابیته به لگهی را ناو بون ، ته نانه ت رهسه ن بونیشی . به لام ته و پرسیاره ههر دده میننی له خومانی بکهین : بو ده نظی (ت) هات و ده نگیری تر نه هات ؟ بو نه مانگوت « دیخهه وه » له جیاتی « دینه وه » ؟ یاخهود بو نه مانگوت « به ره و مال ده بیشه وه » له جیاتی له جیاتی « ده بیته وه » ؟ .

بهلای منهوه هـاتنهوهی «ت» لیرهدا له هـاتنی هــهمتر ده نگلیکی تری « تُه لف و بیّی » کوردتی لهبارتر و مناسبتره ، چونکه خلای به ئەسل وەك زيادەيلاكى « تصريفى » هـاتنى بلا نساو فيعلى د مضارع » شتلاکی عاده تییه ، واته له فـهرزی ئیسیاتیش بو که راناو نیه نُهوهی ههر بلا دهمینییتهوه که زیده له ده نگه کانی تر دهشتی بیته ناو فیعلهوه به ولینهی « تصریفی » یاخود له ژلیر ههر عینوازلیك بنی . تو که ریزت هـه بنی بلّنیی « دینت » با نُهو ده نگهی « ت »ه راناویش نه بی ، هاتنهوهی خـــــــــــــــــــــــ کاتی پیویستیدا گونجاوتره له هاتنی ده نگذیکی تری بنیگانهی وهك «ش ، ك ، ل ، م . . . . » . لهم روهوه له تاودله کهی خلایشی که «ن»ه تساشناتره به فیمله که ، چو نکه خلای به فیملهوه ده لیکنی و دهکهولیته میانی کلاتایسی فیملهکه و نَوْنَهُ كُمُوهُ ، جَـكُمُهُ لَمُوهُ كَمْ بِيتِي (١٤) (ت) يَهُ كَيْبُكُمُ لُـــ مُو بَيْنَاجِ ييتانهي دهکهونه پيش (نوني چاوك) و دهبنه کنوتايي فيعــــل .

⁽۱٤) لەم شوېنانەدا مەبەس « دەنگىي بېتەكان ، ، ، بېت بۆخۆى نېشانــەى دەنگە .

که واته سه بر نیسه ده گوترنی (ده خسواته وه) و ناگوترنی (ده خواتنه وه) و ناگوترنی « صرفی » (ده خواتنه وه) یا خود (ده خوانه وه) با نه و « ت » ه زیادی « صرفی » بنی نه ک راناو .

تُهم بوره به لگهی هاتنه وهی «ت» له « مضارع »ی دوباره کراوی که سی سلایه می تاك ، نابیته داروه کاز له هه نستاند نه وهی باری «ت» له « مضارع »ی که سی دوه می تاکدا چونکه زوربه ی ناوچه کانی کوردستان له ولادا نابه لاینه وه ناو فیعل و ده نالین (دلایه وه ، ده خلایه وه ، ده خلایه و » ده خلایه و » . للره دا هلایلی یه کجار ورد و نهایی هه یه ، به سرنج گرتنایی دور و قو ن نه بی له زمان و بروتنه وه ی ناوه کی میکانیزمی زمان ، تیمکان نیه هه ستی پی بکر سی برکری . هلایه که ش ته مه یه :

سەيرى ئەم نىتونانەي خوارەوە بكە :

ده چیدت ، ده ژیت ، ده بیت .. له ما نه دا ینیه که بزونینه . ده خلایت ، ده که یت ، ده آلییت .. له ما نه دا ینیه که ده نگداره .

ده و جاکه حال و ابنی رخی هه یه بگوترنی (دلایه وه ، دهکه یه وه ، دهکه یه وه ، ده که یه وه ، ده چیه وه ، ده ژبه وه از اد ده بنی له وه دا که وه ک زیاده ی « تصریفی » بی هایمنایته وه یا بی قرتاین ی ، به وه دا جارایمی تریش را ناو نه بق نی شه م « ت » ه به ره و گیسپات ده چای (۱۵) .

دیسانه و م بانگ هیشتنت ده که م له گه ل مسندا ، به چاویکی زه زه و نوین ، سرنج بگریه اسه م تایبه تیه ی « فعل أمر » بل که سی دوه می تاك .

صیفهی « أمر »ی راسته قینهی وه ك (بزو ، بكه ، بلی ، بری) هیچ زیادهی « تصریفی » تلاله ا نیه وه ك له صیفه كهی تردا هه یه كه ده گوترنی (بزویت ، بكه یت ، بللیت ، بریت) . له به ده ه میفه ی « أمر »ی راسته قینه له و فیملانه دا كه دوباره كردنه و هیان

⁽۱۰) له گوتاری (به کار هیپنانی « ی » له ریزمانی کوردی) که له یسه که م ژماره ی گوفاری کوردی زانیاری کورددا بلاو کرایه وه ، بهراوردییکی مهیله و ورد هه یه دهرباره ی ئه و یویانه ی هه میشه بزویستن و نهوانه ی له بزویمن ده که و ن خویمندنه و هی نهویان یارمه تی تیگهیشتنی نه میان ده دا .

تندایه چاویوشییان تنیدا ده کری له نه هنینانی پیتی تالقه ی پهیوه ندتی بو بەينى كۆتايىي فىملەكان ،كە بزويىنى ، لەگەل ياشگىرى « ەوە » ،كە دۇبارەكردنەوە رادەگەيەننى. لەم حاڭەدا زەرۇرەت وا دەكا بنىھىيزترىن بزوړین له ناو بیچی که بزوړینه کهی سهره تای « دوه » په واته بزوړینی « ه » که فه تحهی پنی ده گوترنی له زمانی عهره بیادا . به و پنیاه ده کوترنی (بخۇوە ، بكەوە ، بلايوە) . وايزانم تەنها ناوچەي سلايهانى ، كــه حهز دهکا پیتی په یوهندتی بـهکار بیننی ، لهم فیمــلانهدا پیتی « ر »ی بكهرهوه ، بزورهوه . . » . به لأم له و يشدا كه كرتايي فيعله كه «ره» بتر واز له « ر ۵ ه کهی زیاد دینن و ده لین (و هرهوه ، بشارهوه ..) . ئەم حەز لىي كردنەي ناوچەي سلايانى لە پىتى پەيوەندىتى ، ھەر خۇي جار یکیان به ریمکهوتیش پیتی « ت »هکه نهقرتنینن . واده بنی زیاتریش مەيىلى خىزيان بۇ ئارايشتى وشىلەيى ، كە تايبەتىيكى «حضارى» پیشکهوتوه ، دیار بخهن بسهوه دا که سهره زای تاکه پیـتی «ر» زیاده پیکی تری در پیژی « تصریفی » بخه نه کنرتایسی فیعلی « أمر »هوه و بلَّيْن ﴿ بَخُوْرُهُوهُوانِّني ، بَيْرُهُوهُوانِّني ، بَكُهُرُهُوهُوانِّني ﴾ . له رابردوَ و « مضارع » یشدا نهم زیادییه ههر به کار دلینن .

تهم رؤف کردنهوانه دهربارهی حالاتی کهسی دوه می تاك ، بهر له ه کهسی سنیه می تاك بدونیم و فیملی دؤباره کردنه وه باس بکهم،

جێيان خوش نەدەبق بۆينى لە شوێنى خۇيانى ھەڵەنگاوتن بۆ ئێيرە · کهواته باودزی من ئهمه یه له فیعلهکانی (دهزوات ، دهچیت ، دەخوات ، دەژبث) كە ڧىملى « مضارع »ى كەسى سٽىيەمى تاكە ، نه پیتی (ت) نه پیتی پیش ئے هو هینچ کامیککیان راناو نین ، پیداویستی « تصریف » ن . وهك ثهوانیش دو پیتی (ت ، ن) له فیملهکانی (د.زواتن ، دهخواتن ، بچپیتن ، بزواتس .٠٠) . تمهم زیادییانه تُهگهر راناو بان ده بوا له شوینی تردا ده ربکهون و ببنه هَوْي په يَدَا بَوْ نِي « حَكُمْ و اسْنَاد » له تُاخَافَتْنَدَا ، تَوْ سَهُ بِرِيَانَ كَهُ لِهُ وَ شولینانه دا که به کاریش دلین « حکم و اسناد » دروست ناکه ن چونکه به قرتانیان چ نوقسانینیك پهیدا نابتی، « حکم و اسناد » یک له رسته دا که هه یه ههر دهمیننی . نهوهی راستی بنی ره نگه جوریك « تأکید » رابگهیه نن ، به تاییه تی له کاری ودك (دهباریّتن) دا ئیشاره ییکیش هـــه بع « مستقبل » ، واته زیاتر له بهیانی راستینیکی « مطلق » ، رؤدانلیکی بهرجاوی چاوهزوان کراو دهخانه بهر ههستی مرزڤهوه . . بهلام ئەم تىيىنىيە لىكۆلىنەوەي زياترى دەونى .

ده رباره ی خالی سینیه م که بزوینی کوتایی رسته ی وه که « دارا مهرده » و زمانزانان به لاسایی کردنه وه ی دوژ تاواییه کان ده لاین دارا مهرده » و زمانزانان به لاسایی کردنه وه ی دون که ده نیک و داری بتون ، فعل الکینونه ، Verb to be » یه ره خنه دینک و تی بینین کی بنجیم هه یه له گه ل هه نه دینک رون کردنه وه که ده بن به کوتای گوتاره که .

وه اله پیشتر باسم کرد زمانران هسه به نیوان هه متق راناوه چالا که کاندا ته نها به م بزوینه ده لنی « فعل الکینونه » ، واته نه میان زیاتر له وانی تر قسه ی به سه ره وه هه یه که فیعل بنی . ده با بزانین هیسچ ئیمکان هه یه نه م بزوینه ، یا خود ها و زیر کانی که راناوه چالا که کانن وه ای (م ، مان ، ین ، ت ، ی سیت ، تان ، یان ، ن . .) فیمل بن ؟ له و روه وه زوتر موناقه شه ید کی بیروباو در ه کرد له روانگه ی تیکرای راناوه چالا که کانه وه ، لیره دا که میک زیاتر له موناقه شه که قتو آن ده بینه وه به نیسبه ت نه و بزوینه وه چونکه تایبه تیکی سه ربه خو له و دا ده کاته و ه ه وانی تر .

له رستهی (دارا مهرده)دا کوا فیمل ؟ دهزانین ههمتر فیملیک له خودی خویدا، واته له ناوهروک و واتای وشهکهیدا، دو رهگهزی ههیه که ههر خویان ناوهروک و واتای فیملهکه پیک دیمنن . ثهم دو رهگهزه (کات و روّدان) ن . ههرچی فیعلی جیهان ههیه بیانهیینهوه به نمترنهی دهمه ته ، تاکید کیان بنی نهم دو رهگهزه نیه و نیمکانیش نیسه هه بنی . که ده لایی (دارا هات) بنی پیویستی ته نویل و یارمه تی دانی زمانوانانهی من و یه کیدگی تر راسته و خو راتگهیاند که روّدانی «هات » لایره به پیشه وه بوه ، (دارا) ش لا به ری له رسته دا و بلیمی «هات » نهم روّدانه و کاتی لایره به پیشه وه سه ر له به ریان له

فیمله که وه هه آده قو آن و ده بن به ناوه رو کی (۱۱) . رؤدان و کاته که له میشکی من و تو ، یا خود له راگه یاندنی واقیمی کی ده ره وه ی فیمله که ، یا له «مقتضی الحال» و شتی ته و تو وه نه ها تون ، هه رخویان فیمله که ن . که ده شآنیین (رؤدان) مه به سمان پهیدا بونی شتیکی نه بووه ، واته له فیملی (هاتم) دا ها تنه که له نویی پهیدا بو و پیشتر وجودی نه بود .

له به رتیشکی نهم راستییه به دیهیانه دا با سه یر لایکی (دارا مهرده) بکه ین . با بزانین ، بنی شــه رم کردن له جلیگه و مه قامی زاناکانی نه وروپا ، رؤدان له کام به شی رسته که دا هه یه ؟.

⁽۱۹) ده ترانم بلیّم رقی « فاعل ، کارا » بیتگیش به زهر قره ت دیمته زبهنه و ، خو همگه رگوتبام « هاتم » فاعیله که وجو دیشی له فیمله که دیار ده که وت ، به لا م وجو دی فاعیل له ده ره و هی فیمله و ، دی و رمگه زی فیمله که نیه ، ده بینی همرجاره فاعیله که ده گوری « هاتم ، هاتین ، هاتی ، هاتی ، هاتی . » ، به لا م رقدان و کانه که هه رخوانن . بی گومان به سترانه و هی فیمل به فاعیله و هه و زمانانه دا که راناوی چالا کبان هه یه زیاتر دیمت به ره هست تا نه و زمانانه ی راناوی چالا کبان نبه . که ده لیتی (من نوسیم) به هوی ده نگی « م » له کوتایی فیمله که دا که بوه به که رتیکی چرمساوی و شه ، شه خسی فاعیلت هیندی فیمله که له به رچاوه به لا م که ده نینی ده ناییت ده نینی « I » نه بی فاعیله که ناییت به ره هه ستی مرفه و ، واته و شه ی « Wrote » خوی له خویدا که سی به که م به ده سته و ، فادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له راستیدا همیچ که سینگ به ده سته و ه نادا ، له را سیم که سینگ به ده سین می زیاتر هه به به لا م ده رفع ده به به نادا ، در نیاتر هه به به ناد می ده به نادا ، نوبی به نادا ، به نادا ، به ناد می در نیاتر هه به ناد می در نیاتر هه به به ناد می در نیاتر هه به ناد می در نیاتر هم به ناد می در ناد می ناد که در ناد می در نا

تلاکه ده لیمی (دارا مهرده) حه فیقه تیک آباس کردوه ، چ مه به ستت قهوه نیسه (تازه دارا بیوته مهرد) تا خه یالهای بیر «رودان» بچی . له رسته که دا مهردایه تی دارا روداوی کی تازه نیه که پیشتر وجودی نه بو بی . ته گهر گوتبات (دارا مهرد بو) قهوسا مهردایه تی دارا ده بو به روداوی که کاتی را بردودا .

بلا روَن کردنه وه فیعللیکی که سی یه کهم دلینمه وه : ده لیمی (من مهردم) . ثهم رسته یه ش که کردت به (من مهرد بتوم) روداو لالی که رابردوی لی ده فام لیته وه ، واته که وشهدی «مهرد» ت خسسته به رتاوی فیعلیکی راسته قینه ، واتاکهی که «مهردایه تی » یه ده بیته «روداو» .

تهماشای نهم نمونهیش بکه: (دارا نوستوه ، من نوستوم) .

لایته وه دیاره بزولانی «ه» که من به راناوی داده نلیم و پیتی «م» که

به لای زلار له زمانزانانه وه راناوه لهم ته رزه صیغه یه ی فیملدا

هه ردویان ده بنه هلای به رهه مهنانی «رودان» . واته که گوتبات

(دارا نوستو ، مر نوستو) رودان پهیدا نه ده بو هه رچه ند له

رسته که دا صیغه ییکی فیملیش هه یه و رودانیش ره گه زیدکی فیمله .
که واته له رسته ی (مه رد بو) دا واتای « تجرید »ی مه ردایه تی

به هلای فیمله که ی « بو » ده بیته رودان به هلای بونی صیغه ییکی

«نوستوم ، یا نوستوه »دا راناوه چالا که کان به هلای بونی صیغه ییکی

فیملی «نوستن » و و ده بنیه پراگه یینی واتای « رودان » ، هیچ

فیملی «نوستن » و و ده بنیه پراگه یینی واتای « رودان » ، هیچ

فیملی «نوستن » و و ده بنیه پراگه یینی واتای « رودان » ، هیچ

فیملی «نوستن » و و ده بنیه پراگه یینی واتای « رودان » ، هیچ

كاميك له راناوهكان له خودى خلاياندا رؤدانيان تليدا نيه .

لهم نمایشده دا دهرده که ونی که فیملی « بتون » ت له وشه ی «مهرد » دور خسته وه و را ناوی « م » ت له کنرتایی فیملزا راگونیست بنر دوای وشه ینک که رودانی تنیدا نه بنی وه که وشه ی «مهرد » ، ثیر ثه و رسته ی که پهیدا ده بنی به داهه ته ن رودانی تنیدا نابنی ، واته کوتو « مدرم » گوته ینیکی بنی فیمل و بنی رودانت گوتو « چونکه نه وشه ی (مهرد) ، نه (م) هیچ کامنیکیان به خهیالیش روداویان تنیدا به دتی ناکرنی .

 واتای رؤدان بزوا ، که چی هیچ شتیك له نه بویه وه پهیدا نه بوه ، واته رؤدان له گوته که دا نیه ، له را گهیاندنی حهقیقه ت به ولاوه . ئه و بزیار «حکم و اسناد» ه له فیملیشدا هه یه سهره زای ئه وه که کات و رؤدانیش هه یه ، واته له رسته ی «نوسی » دا رؤدانی «نوسین» له کاتی « رابردو » دا دو ره گه زی ره سه نی فیمله کهی «نوسین » ن ، نیخا بزیاری کیشه که رؤداوی «نوسین » له کاتی رابردؤدا ته وماوه . به لام له رسته ی (دارا مهرده) دا له غهیری بزیاری هه بونی مه ردایه تی که هیز و پیزی گوته که یه ، نه رؤدان نه چ کاتیك مه به ست نیه لیشی نافام پیته وه .

ئهمه لهلایهن بتون و نهبتونی رؤدان له رستهی (دارا مهرده)دا . با بزانین «کات» لهم رسته یهدا هه یه یاخود نیه ؟ .

بهر له وه له باره ی کاته وه توژینه وه بکه م ده بنی نه وه بلایم نه بوتی درودان ، ته نها بلا خلای به سه ببلانه نیسپاتی نه بوتی فیمل ، واته و سه یبلاک یاخود تهرکیبیک رودانی تلادا نه بو دیاره فیملی تلادا نیه ، چونکه ره گهزی هه ره گرنگ له فیملدا (رودان) ه به دوا نهودا کاته ، سه ره زای نه وه که به کلابتونه وه یه دو ره گهز فیمل پهیدا ده بنی ، سه یری چاوگ بکه ده بینی خلای رودانیکی روته و هیچی تر ، که چی له به ر نه بوتی کات تلیدا ، پلی ناگوتر سی فیمل هه رچه دارا که چی له به ره گهزی فیمل هه رچه ند که چی له به ره گوتر نی فیمل هه رچه دارا کاتیش دوه م ره گهزی فیمل . به و پلیه گریمان له رسته ی (دارا مه رده کاتیش هه بنی ، فیمل هه رپیه گریمان له رسته ی (دارا دارا کاتیش هه بنی ، فیمل هه رپیدا ناب بی چونکه رودان له مه رده که دردان له

رسته که دا وجدودی نیه ، له که آن ته مه شدا چ زهره ر ناکه ین له ساغ کردنه و هی بوز و نه بوزی کات له رسته که دا .

(دارا مهرده، نامیدتی شاریدگی کورده، نههریمه نهفسانهیه، زانکوی سلیهانی چالاکتره له هی بهسره ، یا هی بهسره چهلاکتره له زانکوی سلیهانی چالاکتره له هی بهسره ، یا هی بهسره جهلاکتره له زانکوی به غدا ، دهستی راست له هی چهپ به هیزتره . .) لهم رستانه و ههرچی ودك ئهوان ههیه ، به خهیالی کهسدا ته نابه بودی دارا کهی مهرد بوه ؟ شاری ئامیدتی ئیمزو یا دوینی کورد بوه ؟ دهستی راست له کهیهوه به هیزتر بوه له دهستی چهپ ؟ ، قسه کهر لهو دهستی راست له کهیهوه به هیپزتر بوه له دهستی چهپ ؟ ، قسه کهر لهو گوتانه دا مه به ستی ده ربزینی راسته یکه شروه ناگای له دوینی و نین گهوه رسته که ش خوی له خویدا چ کاتیکی ئیمزو و سبه ینی هه بی و بی نهوه رسته که ش خوی له خویدا چ کاتیکی ده ست نیشان کراو رابگهیه نین . وا ده بی له ده ره وه ی رسته وه ،

⁽۱۷) عاده ت وا رؤییوه بگونرئی « راستی » ده نا ئیمکان هه به رسته که درؤی تیدا بن یاخود کابرای قسه کهر مه به ستی درؤ بنی . زانه ن رسته ی « خبری » ثه و رسته یه که هه آل ده گری راست بن یا درؤ بی وه ه ثه وه به به به هه آل ده گری راست بن یا درؤ بی وه ه ثه وه وه سایتی « داری گویز له قه زوان به عوم رزه ، دارا ثام وزامه » . واش ده بن رسته ی « خبری » هه ر درؤی روّته وه ه نینی ده آین « حکم و باسناد » ام رسته ی « خبری » دا بزیار هه یه که بینی ده آین « حکم و باسناد » ثبیتر بزیاره که راستی و درؤیی هه آل ده گری . فه رقبکیش نیه له وه دا رسته ی « خبری » فیملی تیدابی یا نه بن : باران باری ، سبه ی ده چمه پردئ ه داره که م ثاو دا . . هه م قیان رسته ی « خبری » ن . رسته ی « انشاشی » درؤ و راستی هه آن اگری وه ه که باینی : کاشکی نه چوبام ، خوا به لیم دوش بی ، هه سته له وی لا که وه . .

ریکه و تیاخود حال ، کات به رسته که وه ده لکینی وه ك : دارا الیره یه ، من تیرم ، جله کانم لای و توچین ، هه مق له شم ته ی ه ه مرستانه دا دیار ده کری راستییه کان له کاتی تیستادا هه ن ، به لام ته می دیار کردنه را گهیاندنی حاله نه ك ته رکیبی رسته . تی سهیر که حال و رید که و تی کاریک ده که نه رسته ی وه ك (منداله که نه ده چیته مه کته ب و نه ده بیته شاگردیش لای دارتاش) . له م رسته یه دا هه رد فیعلی (ده چی و ده بی) فیعلی «مضارع »ن ، که چی نه چتون و نه به بیشه و ه معلق م کراوه و رؤداوی تیه ی ی ی ی بیدی یون .

که ده لایمی (هه نگوین شیرینه) راستینیکت گوتوه له هه مق کاتدا ههر راسته ، واته له وه ته ی هه نگوین هه بوه ههر شیرین بوه ، ثلیستاکه ش شیرینه و له دواز لاژیشدا ههر شیرین ده بایی ، خلو که سیش نالی لهم رسته یه دا سی کات به جاری کوبوته وه .

که ده گوتری کات له وشه وه یا رست ته دا هه یه مه به ست شه وه یه ده ده وه شه وه یه نه که ده ده وه شه وه یه نه که ده ده وه شه ده ده وه نه که وه یا ده رکیبه که کات هه برخی نه که ده ده و مه نتیقی زمروَ ده ت یا را گه یا ندنی حال ، یا پیویستیکی عه قلم و مه نتیقی هینابیتی . ته گه ر ته ماشای ته نها واتا و ناوه رو کی وشه و ته رکیبی رسته نه که ین و گونی راگرین بو ده نگ و صه دای ده ره کی داخوا کاتران بو تنی ده خویمنیته وه یا ناخویمنیته وه ، هه مق فیمله کان تیکه ل به یه که ی ده بن و شه یرازه ی باسی زانستی زمانی له به یه که ی

ههڵ دەوەشىي ؟، حاجىي قادر دەفەرموىي :

(هەركەستى زا بە ناعەلاجى مرد)

دو فیملی (زا ، مسرد) ههردویان رابردون ، کهوانه نهم قسهیه ههقی به سسه ر نهو که سانه ش نیه لیره به دواوه ده بن ، نهو که سانه ش ناگریمته وه که وا جاری نه مردوّث چونکه نهیگوت (به ناعه لاجی ده مریی).

ده لیسی (تنی نه کوشیت ، سهر ناکه ویت) . فیعله کان بو که سی دوه می تاکن و «مضارع آیشن ، که واته که سیکی تر به رئهم قسه یه ناکه و بی ، ئه و که سه ی پیشتریش تنی نه کوشیابیت له وانه بدوه ده رجتو بیت .

خولاسه دهلاله تی حال نابنی دهخلی هه بنی به سه سهر سروشت و واتای وشه و رستهوه ، ریرزمان خهریکی خصودی وشه و دارشتن و تیك هه لکیشانی ئاخاوتن ده بنی . که فیمسل رواله تی رابردو به رابردو ده مینیسته وه با ده لاله تیشی بن دوارن ش بنی به پیچهوانه .

له رسته ی وه ك (دارا مهرده ، ترخی میوه یه)دا كه وا مه به ست ده رخستنی باوه رنبك و ه یا راستینیکی «مطلق »ه و هیچ یه ك له به شه كان و كه رته كانی رسته كان له خویانه و ه په نجه بو كاتیکی دیار كراو در نیژ ناكه ن هه ر «اعتبار» نیکی ده ره كی بنی و كات « تحدید » كا بو نهم باوه زه وه یا راستییه ، بایه خی پنی نادر نی له گزشه ی نیگای رنبزمان و زانستی

زمانهوه . که له عهینی رستهکهدا کات پهیدا نهبتو ئیتر ئهواکات نیه .

گیستاکه شریتهی و توویش و موناقه شه ، دوای نهم گهشته دور و در پیژه ، زور به ناسایی دهمانگه یه نیته دوا نالقهی زیجیرهی باسه که : نایا که نهم بزولینهی کلاتایی رستهی وه ك (دارا مهرده) واتسه بزولینی (ه) که فه تحهی عهره بییه ، خلای هلای پیك هینانی حوکم و نیسناده له رسته که دا ده بنی چ ناولیکی لنی بنرنی ؟ نایا فیعله یاخسود راناوه یاخود شتیکی تره ؟ .

بهنیسبهت پرسیاری تهوه که فیمل بنی لیره بهپیشهوه به دریژایی

توسینه کهم گوتومه فیملی تلیدا نیه چونکه رؤدان و کاتی تلیدا نیه . ئيستاكه ش دوباره دهكهمهوه ئهم بزويينه ههرچيي بېني فيمـل نابني . كەستىك بشيەونى ئىسپاتى فىمل بۆنى ئەم بزولىنە بكا دەبنى بەشتىكى زور له ریزمانی کوردی بگورنی تاکی دوچــاری « تناقض » نهینی له كه ل خزيدا . من ليره به پيشهوه كوتم فيمل دؤ رهكهزي بنجي ههیه (رؤدان و کات) و بـــزر بونی پهکینك لهم دؤ رهگهزه له وشهدا یه کی هنمندینی ده خا پنیی بگوترنی فیمل، ئیستا ئهمهش ئیزافهی کوردتی ، سهرهزای کات و رؤدان مهرجیکی تریش دانـــراوه بــــــر حیساب کردنی وشه به فیمل : ده بنی وشه که خنری له خنریدا واتاینیکی تهواوی هه بنی نهك به هنری وشهی تر یا یارمه تی رسته و تهركیبی ناو تُاخَاوِتَن ، واته ده بني فيعل له تهنها وشهكهي خرّيدا كات و رؤداني تیدابتی وهك : هات ، دهخــوا ، ببینه .. لیژنهی ریزمانی کوردتی سهر به کنوری زانیاری کوردهوه خویشی نهم « تعریف »هی پهسند كردوه بن فيعل . دهوجا كه ثهم تهعريفه بكهين به چـــرا و فيعلى پی بناسینه وه چ لزوم نامیننی به نیسبه ت راناوی چالاکه وه به دوا كات و رؤدانيش دا بگهزېين چونكه ئاشكرايه هيچ كاميركيان بــه ته نهایی واتا به دهسته وه نادا نه بخی زهمان و نه به زهمان و نه بخی رؤدان و نه وه کی تر .. خدی نهوهی راستی بنی لهبهر تیشکی شهم ته عریفه دا هیشتا ده نگی « مبهم »ی وه ك (ههچه ، خته ، جفه ،

وهشه ، ههیهه ، کشه ...) که بر «امر و نهی» به سه ر ناژه لدا به کاردنی زیاتر بهر واتای فیمل ده که وخی تا را ناوی چالاك چونکه نهم ده نگه مو بهه مانه به قه ده ر «فمل أمر» كات و رؤدانیان تیدایه ، خو دیاره وشه مانه به قه ده ر «فمل أمر» كات و رؤدانیان تیدایه ، خو دیاره وشه می نه و تون ده شنو سرین . که گوتت (خته) و ه ك نهوه ی گوتبیت (نه ی پشیله لاچق ، دور که وه) . نیسبه تی پهیوه ندتی کات به فیملی نه مره وه له چاو فیملی رابردو و «مضارع »دا داستانیکی سه به فیملی نه مره وه له چاو فیملی رابردو و «مضارع »دا داستانیکی شه به هیمی شهربه خویه ، پیویستی به لیکولینه و هی تاییه تی هه یه که به هیه شکلیک لیره دا جیمی نابیته وه ، نه وه نده تنی بینییه شم هینایه به ر چاو تاکی خوینه ر یا زمانزان و دك شوانی پسپور که و ا به تروکه ییکی شه و شهوتی هه و ره تریشه را نه که به سه رده کاته و ه ، نه ویش له تروسکه ی شه و تنی بینییه را لایه نیکی مه یله و تاریکی تر دا بگیری .

لام وایه چیتر لزوم نیه به دوا ئیسپاتی فیمل نه بتونی بزوینی کوتایی رسته ی (دارا مهرده) دا بکه وین ، چونکه ثهوه نده ی هینامانه بهر چاو له روناکی و به لکه و هوی شت ناسینه وه ، ثهم بزوینه ی روّت کرده وه له ههمتو واتا و سروشت و تایبه تی و رواله تی فیمل . به لای بی گرمان (دارا مهرده) رست هیدیکی بی فیمله ، وه ک (مبتدا و خبر)ی زمانی عهره بی حوکم و ئیسنادی تیدایه به لام نه ک

⁽۱۸) نروّکه : به وانای « لحظه » دنی . ههردوّ وشسهی « نروکانــدی ، لحظ » له چاوموه سهر ههڵدهدهن .

له ریبی دازشتنیکی روته وه که «تنوین» تیپیدا ده بیته ته و او که ری واتا ، به لکق به هسیدی بروینیکی تاشکراوه که و ابتونیکی همیشه یی هه یه به هیچ جوریک بن لیو بخری وه که «تنوین» . له ههر حالیک و هسه ر زه رفید کدا بروینه که تلادا و گوتت (دارا مهرد) رسته که واتا ده دو تریینی ، له رسته ی ده که وی . به لی ده توانی جیگه ی بروینه که بگوی و بالیسی (دارایه مهرد) که ته وسا به ولای (حکم و اسناد) هوه و اتاییسکی زیادیشت ده ربی وه وه که شده و مبالغه » یا خود مه دح بی .

دهمنیننینهوه بزانین که ثهم بزونینه فیعل نه بنی ده بنی چی بنی ؟ بهرلهوه له پرسیاری (چیه) بتلاژینهوه با سه پر لاکی جنگهی بزونینه که بکه پن له رستهدا :

من مهردم.

تلا مەردى .

ئەوان مەردن .

ئىيمە مەردىن .

ئەق مەردە ، خىرى مەردە ، دارا مەردە .

چگومانیک نیه لهوهدا بزوینهکه جینی راناوی چالاکی پزاوپر گرتنوتهوه و وهك ثاوه لهکانی هنری (حکم و اسناد)ه له رستهدا . بهلام که ثهمه وا بنی ، له صهدی صهد وایشه ، ثاخن راناوه ؟. لیره به پیشهوه باسی ئهوهمان کرد له کوردیدا بو پیک هینانی رستهی بی فیمل راناوی را بردوی تنی نه په ز به کار دینی، واته ههر وه ك ده لیمی (ئیمه مهردین) . چاکتر ئهوه ته لیسته ییك ریمک خهین بو رون کردنه وهی ئه و به دیمیه ، ده لیمی :

من رلایشتم من مهردم .

تلا رلایشتیت تلا مهردیت یاخود رلایشتی ، مهردی .

ثلیمه رلایشتین تلیمه مهردین .

ثلیوه رلایشتن تلیوه مهردن .

ثاموان رلایشتن تاموان مهردن .

که بنینه عاست که سی سنیه می تاك ده لنین : نهو رونشت .

لهم فیعله دا، وه ك پیشتر گوتمان ، راناوی چالاك نیه ، كه واته بغ پیك هیندانی رسسته ی وه ك (تلا مهردی ، من مهردم) ناتوانین راناوی چالاك بخوازینه وه له فیملی رابردوی تنی نه به بزی كه سی سییه ی تاك ، چونسكه راناوی چالاكی نیه . به م جلاره كه بیین و چاوه نلازی راناوی چالاكی نیه . به م جلاره كه بیین و چاوه نلازی راناوی چی نامه وجود بكه ین په كی و تووییژمان ده كه وی له هه مق نه و رسته بنی فیملانه كه خاوه نه كه یان كه سی سییه ی تاك بنی چونكه ده زانین له كوردیدا رسسته ی بنی فیمل و اتا نابه خشی بنی راناوی چالاك .

ره نگه که سیک بلی خو له فیعلی رابردوی تنی نه په دیش را ناوی چالاك نه بو بو که سی سیمیه می تاك که چی به سه لیقه ده زانین فیعله که واتای ته واوی هه یه «به خو و اسناد »ه وه : که ده گوتر بی (هات ، رفی ، نوست ، برژا ، سوتا ، فری ..) به قه ده ر (هاتم ، رفی یشتین ، برژاین . . .) له به ر زهوق و زیمنمان راست و دروسته و هیسی با ته واوی یکیان لنی هه ست ناکه ین ، که واته ره نگ بو ته که ر له رسته ی بنی فیعلی شدا را ناوی که سی سیمیه می تاك نه با پیمی راها تباین و لیمان به نوقسانی نه گرتبا . به لنی ره نگه شتی وه ها بگوتر بی ، لیمان به نوقسانی لنی وا من گوتم . به لام قسه که جیمی قه ناعه ت نیه ، که باشی لنی ورد بیه وه :

جارتی ههر له پیشه وه خاوه نی زمانه که وه رامی داو ته وه به وه دا که رازتی نه بوه رسته ی بنی فیمل بنی را ناوی چالاك بنی ، راها تـن و را نه ها تنیش له زوه وه ده رگه ی باس لنی کردنی به ستراوه چونک زه وقی کوردتی خلای له عاسـت دو « احتمال »ی بتون و نه بتونی

راناوی چالاك نهدیوه تاكتو رخی هسه بنی خهیالمات بزوا بنو « احتمال » هسه ر ئهوه بوه كه ده بنی راهساتن . تاكه « احتمال » هسه ر ئهوه بوه كه ده بنی راناوی چالاك له رسستهی بنی فیملدا ببنی ، ثه گهر نه بق پنیویسته بنوی خهلق بكرنی .

به نیسبه ت نه بونی را ناوی چ الاك له به شی ه م ه و زوری فیمله کان بو که سی سیبه ی ت اك و له فیملی « أمر » بو که سی دوه می ت اك ، ته علیلی کی ریک و پیك هه یه که راسته و خو له فقه »ی زمانه و ه ه ل ده قو لای ، به لام زور به داخه و ، وه ك زوتر عوزرم هینایه و ، چ ده رفه ت و مه و دای شی کردنه و ه ی به موره لاباسانه له گوتاره که دا نه ماوه ، بوینی به ناچ ارتی له بیر خوی ده به مه و و ده گه زیمه و ه و شه به باسه که و و درای دو ا پرسیاری سه ربه و بوری کوتایی رسته ی (دارا مه رده) ده ده مه و و خوریك ده به بروینه له کویوه ها توه .

هسه رچه ند لایم رون نیه له که یه وه کورد و اینه شاخاو تنی کلیستاکه ی به کار داینی و له به رئه شه ناتوانم سه رچاوه ی میژوی ی بوکه رسته اید که م و بوکه که م بزواینه ده ست نیشان که م و بیخه مه په راوایزی زهمه نی خلایه وه ، دیسانه وه تایک ای زمانه که ، وه که میراتیکی میژویی ، تایب ه تیه کانی ره سه نی کلانینه ی خلای پاراستوه تا که و راده یه که شاره زاییه کی گشتی و ورد به ته رکیبی ناوه کی زمانه که و میکانیزی هاتنه گهری ده ستوره کانی ده سه لات

ده ده نه توژه ره وه ته علیلی گه لایك له و زاهیره و رواله تا نهی بكا که بنجی میژویسی با نادیاره . له فه رزی پیکانی نیشانه ش زه حمه ت بنی له و زیهن كاریانه دا ، كوتانه وه ی ریبازه كانی زمان ئاشنامان ده كا به تیك كردنه وه و له یه كدی ترازان و راستایی و پیچه به ده وره یان ، كه ئیتر وه ك به له دوانیس ده وری نیشان هه مه لبین ، كه نه شی پیکین .

زانیان ناچارتی ئسم بزوینهی هیناوه تاکتر جیبی راناوی چالاك پر کاتهوه له رستهی بی فیعلدا . ئیستا پرسیار لهوه ده کریی بوچی ئهم ناچارییه شتیکی تری نه هینسا ؟ چ ده قه و ما بگوترابا (دارا مهردك ، یاخود مهردش ، یاخود مهردوف) یا ههر شتیکی تر بی ؟ بی گومان چ نه ده قه و ما ، به لام ئه و ساش پرسیاره که ههر به ملهوه ددما و ده گوترا بوچی ئهم پیته ، یا کومه که پیته هات زیاده له هه متر شتیکی تر ؟

ده یه وخی شتنیکم لنی بسه ننی ، منیش به تاکه یهك « فلس » له کسول خوم کرده وه و ریمگهم پنی چول کرد . به جگهره رازیم کردبا له فلسیکی پتر ده گرته وه .

کهواته بیر و باوه زی من تهوه یه کورد به ته سل له به ر ناچارتی تهم بزویدنده ی هینا و لهمه سدا که مترین ته رکی به خهر ج بردوه چونکه له وه که متر و سترکتر چنگ ناکه و نی

بنیگومان له کوردیدا (ئاسانی تهعبیر) یهکیسکه له تایبهتیهکان و مه به سته کانی تاخافتن . له گوتاری (به کار هیمنــانی « ی » له ریزمانی کوردتی دا)که له بهرگی یهکهم - بهشی یهکهمی گزفاری کوردا بلاوکرایهوه ههولم داوه ئهم لایه نهی زمانه کهمان نهختیک رؤن کهمهوه له ریسی رؤن کردنهوه ی سروشتی نهرم و شـلی دهنگی (ی) وه که به زورتی له پیک هنینانی رسته و واتادا به کار دنی . نُهم بزونینهی (ه)ش ههمان سروشتی بایهخداری همهیه بهلام له روی زیده کورتىيەوە . ئەوەي راسىتى بىي بزوېنى «ە» ھىيندە كورت و « مختصر » ه به بهریهوه نیه نهرم و شل بنی . به لام له که ل نهم هه متر چونکی نهمانی راناوه که واتای رسته که لهناو دهبا . لهبهر گهم هنریه گرنگهیه کاتبیك که بکهونیته دوای و شهیبیك کوتاییهکهی بزونین بی (یپیی) پهیوهندی دېی و دهبېته ئیستگه تا بزوېنهکه خوی بهسهرهوه بگرىي . دەڭىيى (ئەمە چرايە ، لەسەر چاوت برۆيە ، ناوت چىيە ،

پارهم پییه ، مندال حهزی له گهمهیه) . که کلاتایی و شه (واوی تیژ) بق وا ده بنی بزویدنه که دهخه نه سهر واو ، واشده بنی (ینی)ی پهیوه ندتی (۱۹) بن دلاننه و ه . ده گوترایی (جارایی زووه ، جارایی زویه) .

تهم راستییه ، بهره و دواوه ، تیشکیک داوی بی سهر یه کیک له و مهوزوعانه ی پیشتر لینی دواین .

گهو له هجه کوردییه ی که ده کنی (دارا مهرده س) چ ینی پهیوه نسدتی ناهیننی بر پاراستنی بروینه که ، به پنیچه وانه بروینه که تنی ده با و ههر سینه که ده هی آیته وه و ده کنی (چراس ، بر وس ، .) . که سرنج بگرین ده بینین فارسیش ههر وا ده کا ، واته ده کنی (بالاست ، نیکوست . .) . له مه زا ده رده که ونی نهم له هجه کوردییه به هنی نیکی و دراوسییه تنی له گه آن فارسدا سینه کهی هیناوه ته ناو ناخاو تن و هه ندیک له راسته شه قامی کورد تی دورکه و تنیت و به چکه ینیکی (دارا مهرده) ش پاشماوه ی (است)ی فارسی نیه و به چکه ینیکی زاده ی کوردی دورکه و تنیکی خوردییه .

ئهم بزونینهی «ه» به هنری ستوکی و کورتییه وه بنو مه به ستی تریش به کار دنی لیه گاختندا ، به لام دیاره له و حالانه دا «حکم و استناد» پیک ناه بینی ، وه ک ئه وه ی له که آن ئیشاره و ئه مرازی «تعریف» دا خنو به و شه وه ده لکیننی ، ده لایی (پیاوه که ، گهم

⁽۱۹) وشــهی (پهیوهندی) بسوّ ثیره دهسـت نادا پهلام ماوه، نبه پهدوا وشهیدِکی تردا بگه زنیم .

پیماوه ، گهو پیساوانه ، پیاوهکان . .) . وا ده بنی که به دوا بزویدندا هات یییه ک دلی و ده بهار یزی واش ده بنی تنی ده چنی ، ده لایی : (ئهم برایه ، ئهم به نجه ره یه که لایره دا باریزرا ، به لام له رسته ی وه ک (په نجه ره که داخه ، برا که ت رفریشت) تنی چو . شیره ی تریش هه یه بنو تنی بردن و باراستنی بزویدنه که له له هجه ی تری زمانی کوردیدا وه ک که له ناو چه ی کلاین و زفر شویدی تری کوردستاندا ده لاین ربرایه که مات ، نه و په نجه ره داخه) .

وا ده بنی بنر دانشتنی و شهی تازه ش بزونینه که ی ه ه ه به کاردنی ، ده تنبی (چـاك ، چاکه _ خراپ ، خراپه _ دهست ، دهسته _ لایکه و ته کرده و برده . .) . که خهریك بی گهانی جنردی تری به کارهینانی ته م بزونینه ده دنوزیته وه نانی کوردیدا ، که تیره جنیی هیندنی نیه .

که واته پوخته ی باوه نزی من ده رباره ی بزوینی رسته ی وه ك (دارا مه رده ، ریگاکه سه ره و لیژه ..) ئه وه یه الچارتی هیناوه تی بی دروست کردنی «حکم و اسناد» له رسته ی بی فیملدا ، لهم کاره شدا به ئه رکی (راباوی چالاك) هه آلده ستنی ، که واته : ئه م بزوینه جیبی راباوی چالاکی گرتی ته وه .

ئەم بزولانە بلاتە راناو .

ئهم بزولینه راناوه^(۲۰) .

* * * * * *

(رون کرن نهولا)

دیسان ده س پار تیزیم نه کردوه له به کار هیمنانی و شه ی بیگانه بلا مه به سی تیگه یاندن . زار اوه کانی « ماضی ، مضارع ، أمر ، حکم ، اسناد ، مطلق ، فعل ، فاعل ، مفعول ، مصدر ، ظرف ، صفه ،

⁽۲۰) تکایه له سهره تای د یزی دوازده ، لابه ر (۵ ۲) ی شه م گرو قاره (۲۰) تکایه له سهره تای د یا د د خاوه ن گیان) به واتای (قهواره) ، وه ک که بلایی (قهواره ی سیاسی – کیبانی سیاسی) . به داخه و م شه هه له یه واتای رسته که ی به جاری گر ر یوه ، بیتویستم زانی خیرایی بکه م له راکیشانی سرنجی خوینه ر بر راستی و شه که .

موصوف .. » و گه لیدکی تری وه ك ئه مانه هه مق که س تیبات دهگا ، له وانه بق که وه رم گیز ابانه سهر کوردتی ، به هنری ئه وه وه که وا جارنی خه لق پییان رانه ها توه ، واتا و مه به سسی نقرسینه که به لای گه لـنی که سه وه وه زه حمه تتر که و تبا .

لهو باسه، بم كه به ناتهواوتى لهم گوتارددا له سهرم نوسيون.

گلاشه گیریم کرد له ناوه بینانی نه و نوسه دانه که رهخنه مه دایه کانیان گرتوه ، تاکه ناویاک نه بسی که تیزادیته یی برایه تی و ئاشنایی میانمان زالی کردم به سهر دودلی کردن له ده ربزینی ، خو نهگهر هاتبام یه که یه که ناوی نوسه ره کانم هینابا و رایه کانم به دریزی همد نه ده گهیشتم به کلاتایی گوتاره که ، که وا لهگه فی همت مه ودا لی کورت کردنه وه شینده خلای لیک کیشایه و هم جبورم بکا تکای به خشین بکه م له گلافار و له خوینه دانی .

* * * * * *

دورة قلم حول «الضمير» فى اللغة السكردية

العضو العامل: مسعود محمد

جهد علماء اللغة قديما ، وسيجهدون مستقبلا ، لتبين اقسام الكلام حسب طبيعة الكلمة ودورها في التحدث . وفي مستطاع من يريد إعمال ذهنه ، اذا ساعدته معلوماته اللغوية ، ان يقنع نفسه وجانباً من الناس بالنقسيم الذي يراه منطبقاً على مفردات اللغة ويقيم الدليل على صحة ما ذهب اليه ، ذلك ان الكلام ليس له وجود مادي يخضع للا متحان المختبري الذي يظهر صحة وخطأ الأشياء بالدليل القاطع فكل موضوع من مواضيعه يتحمل اجتهادات مختلفة و يجتذب اراء متباينة . وليس شأن عالم اللغة كشأن عالم الكيمياء ، مشلا ، في تحليله للمواد من حيث توصله إلى نتيجة واحدة صحيحة فانه من المكن ان يختلف عالمان في اللغة رأياً وأسلوباً ويكون كلاهما قد سلك في مذهبه درباً مطروقاً في الاسان فقد يحتمل ان تكون قاعدة من قواعده قسد تشكلت من التقاء جملة لهجات مختلفة او ان

تكون احدى قواعده قد تفرعت الى لهجات متعددة فيكون احد العالمين قد سلك في رأيه سبيلا تحاذي سبيل صاحبه وتساويها في الاستقامة . وفـــد ينشــأ اختلاف الاجتهاد من كون اللغة ، دون سائر الأمور الصادرة مر · _ الانسان أو الحاصلة خارج كيــانه ، نتاج ارادته واختياره فانه يخلق معانيهــا ومبانيها ويستنبعها من ذاته بأكثر مما ينبع الماء من العين لان العين لا تخلق ماءها على حين يصنع الانسـان كلامه منكل وجه فيتأتى من ذلك ان يقرأ عالم اللغة في دخيلة نفسه رأيا صادق الأصالة في واحدة من مسائل اللغة ويقرأ غيره رأياً يخالفه ويساويه صدقاً وأصالة . ولعل الخير كل الخير في قضايا اللغة الكردية ان تتعدد الاجتهادات واساليب البحث عند علمائها فما مرز باحث اختص بطريقــة أو رأى الاوكان وراء ذلك نظر بعيد وفكر طويل يعود خيرهما على اللغة نفسها ولو غنمنا من بين كل ثلاثة أو اربعة اراء غالطة رأيا واحداً صحيحاً لغنمنا خيرا كثيراً . ولا يقلل من قيمة الرأى الصحيح كونه جاء من اتباع اسلوب غير تام العلمية ولا يشفع للخطأ انبثاقه مرب منهج علمي حديث . واكبر خطأ يركبه باحث الاغة أن يستقى آراءه من استاذ اجنبي قصارى علمه فيها مقدار يساعده على حمل مسؤوليته كعالم اكاديمي. فاللغة ليست الفاعل والمفعول والمصدر وما اليها من مصطلحات اللغوبين وانما هي حركة النفس ونفاذ الفكر وجولان الذهري والسليقة حين تتصرف في الانجليزية أو العربية ان يقدم الفعل على المفعول في الكلام ويقول مثل الكردى في تقديمه المفعول على الفعل ، بل يجب ان يلابس ذهنه بنية هاتين اللغتين وتتشربها بديهته حتى ينسى كونه قد صدم في قولته تلك حاجزا من

حواجز لغته الأصلية أوكسر ضابطاً من ضوابطها . وانه بقدر ما يســـاعد عالم اللغة علم يأتيه من الكتب في تفهم اللغة وخصائصها ، يساعده غوصه هو على مكننونات اللسان وإدراك روابط اجزائه الداخليـة وتشـابك مبانيه بل ان استكناه هذه الخصائص والروابط والتشابكات عرب سبيل التمحيص والملاحظة والمقارنة بفكر سليم وسليقة مستقيمة أهدى للباحث من الكتب والقراطيس . ومن اقتل العلل في محوث لغة كاللغة الكردية لم يرتدها بعد مرتاد، استعارة ضوء اجنبي عنها لفحصها وتمحيصها والنظر اليها بغير العين الكردية .وما اكثر ما تسمع في معرض مناقشة مسألة من مسائلها الشائكة شخصاً يقول « لما كانت اللغة الكردية من أسرة اللغات الهندية _ الاوروبية فانه يجب كذا وكذا . . » مرددا بذلك قولا جاهزا في كتب القواعد الأجنبية فكأنه قد نسى في ضوء ذلك القول السحري أن أهل کوي سنجق و پژدر و ودیار بکر ومهاباد وبقیة اجزاء کردستان الکبری هم اكراد قبل ان يكونوا مرن الشعوب الهندية – الاوروبية ومع ذلك تجد كشير من باحثي اللغة الكردية في خطأ الكار وجود الجملة الأسمية فيهــــا اتباعاً منهم للرأى الذي يقول ان جميع اللغات الهندية الاوروبية خالية من الجملة الأسمية وهم في ذلك واقعونَ في الذي سماه اهل الأصول « المصادرة على المطلوب » فاننا لم نسلم بعد بخلو اللغات الهندية الاوروبية من الجملة الاسمية كي ينتظر منا التسليم بخلو اللغة الكردية منها ، ولا فرق من حيث وجود « المصادرة » بين هذا القول وبين القول بانه لما كانت اللغة الـكردية تمحتوي على الجملة الأسمية وجب التسليم بوجود الجملة الاسمية في جميــع اللغات الهندية الاوروبية فانه لم يسلم بعد بوجود الجملة الأسمية في الكردية لكي

الباحثون في قواعد اللغة الكردية يتبعون مذهب المدرسة التي تلقوا منها علمهم فمنهم من تثقف في العربية فاستعار قواعدها ونقلها في شبه حرفية الى اللغة الكردية او آنه طابق بين تلك القواعد وبين اللغة الكردية بما حقق في نظره تطويع الكردية وقولبتها في تلك الأطر وقسم الكلام الكردي الماسم وفعل وحرف وجعل الضمير من اقسام الاسم وسماه متصلا ومنفصلا الى أخر ماهو وارد في كتب العربية .

أما المطلعون على ثقافة الغرب والمتأثرون بها والمتتلمذون على علمائها فقد قسموا الكلام الكردى تقسيها منتهاه هو الاقسام الثهانية في قو اعد الانجليزية من اسم وضمير وصفة وفعل وظرف والـ « Preposition » وحرف الربط واله « Interjection » واستعاروا للضمير الكردي اشماً مترجماً من « Pronoun » الغربية فجعلوه « بلاناو ، جني ناو ، راناو » التي تعني « للا سم ، مكان الاسم ، نحو الاسم » بالتتابع وقد غلب على ألسنة اللغويين في كردستان الجنوبية ، فحو الاسم » بالتتابع وقد غلب على ألسنة اللغويين في كردستان الجنوبية ، فمنها العراق ، هذا المصطلح الأخير « راناو » الذي صار هو نفسه عندواناً لهذا المقال .

اما فيها يخص الذاهبين مذهب علماء العربية في نظرهـم الى الضمير الكردى فانهم كانوا احرياء ان يستعملوا بدل « الضمير » مصطلح « المعلـن والبارز .. » فانه بقدر انطباق الضمير على المطلوب منه في العربية ينطبـق في الكردية لفظ المعلن والبارز وما هو أدل منهما على الوضوح وذلك لخطـورة الدور الذي يؤديه «الضمير» في الكلام الكردى فهووحده المحتوم الوجوددون

سائر اقسام الكلام في كل كلام كردى تام المعنى ، فقد يختفى في الجملة الأسم أو الفعل أو الحرف ولكن لابد للضمير ، أقصد المتصل منه ، من وجود بارز أو كالبارز فانه باستثناء الفعل المسند الى المفرد الغائب وفعد الأمر الصريح المسند الى المفرد لمخاطب لا يفيد الكلام في الكردية معنى تاماً اذا خلا من الضمير المتصل فهو في الواقع « داينمو » اللغة الكردية وخالق « الحكم والاسناد » في جملها ، ومن دونه لا يستقيم لقائل قول . ان الضمير المتصل في الكلام الكردي هو بمقام الخيط الذي يجمع اشتات القاش ملبوسا تام الصنع أو هو مادة اللحم التي تضم الادوات الصغيرة بعضها الى بعض ليخرج من مجموعها معمل متكامل. ولا يصح قطعاً اعتبار الضمير ظلا للاسم أو لغيره بحسبانه قسماً أو جزء منه لانه روح الكلام ولحمة المعنى فيه وسداه .

اما متابعو مدارس الغرب من مثقفى الكرد فقد ابتعدوا في محاكاتهم لاراء تلك المدارس من مفهوم الضمير ومقامه في اللغة الكردية بأكثر مما ابتعد مقلدو علماء العربية فانهم إذ ترجموا اله « Pronoun » الى «بخناو ، جنى ناو ، راناو » ليفيد التصاق الضمير بالأسم وتلاشيه فيه فقد اوفوا على الغاية في طمر خواص الضمير واطفاء جذوته وسلبه طاقاته الخلاقه في الكلام الكردي . ولقد نظروا من خللال هذه التسمية المضلة الى كل لفظ في الكرديه يصح قيامه مقام الاسم فاعتبروه ضميراً حتى جمعوا اشتاتاً من الكلام تحت عنوان الضمير لا تجمت الاكما يجتمع الماء والنار اذا رسمت حولها اطاراً فضفاضاً يضم الشيء وضده فانهم ساووا بين الضمير المتصل في حولها اطاراً فضفاضاً يضم الشيء وضده فانهم ساووا بين الضمير المتصل في «رأيت » وبين الفاظ « فلان ولاشيء وهدل » وقالوا أن كل ذاك شميء واحد لاحتمال قيام أحد الاسماء مقام كل واحد من تلك الألفاظ . فالركيزة

التي ينهض عليها بنيان تصورات اولئك الباحثين عن الضمير هو امكان قيام اسم من الأسماء مقام لفظ من الألفاظ لاعتبار ذلك اللفظ ضميراً . وعلى هذا فانه يمكن اعتبار جميع اسماء الجنس من الضمير فان العنب مثلاً يقوم مقام الفاكهة ويقوم النفط والفحم مقام المحروقات ويحل القميص محل الملبوس ، بل انه بمثل ما يسوغ مجيء اسم «محمود» مكان لفظ « فلان » في جملة « جاء فلان » فانه يصبح مجيء لفظ « العم » سواء بسواء فانت تستطيع ان تحذف « فلان » من الجملة فتقول « جاء محمود أو جاء عمى » وهكذا تنقلب اسماء القرابة والنسابة والصداقة والعداوة كلها الى ضمائر . وقد يسهل اعتبار لفظ « آلو _ هملاو » ضميراً بحجة ان المقصودمنه « يا انساناً في نهاية الخط » .

ومن غريب ما فعله اغلب اهل هذه المدرسية انهم بعدما تكلفوا الابتعاد عن مفاهيم قواعد العربية بدعوة كون الكردية من عائلة اللغات الهندية الأوروبية رجعوا فقسموا «الضمير الشخصى Personal Pronoun» وهو بنظرهم واحد من سلعة انواع من الضمائر ، قسموه الى منفصل ومتصل فسموها «راناوى جودا و راناوى لكاو» نقلاً حرفياً من الضمير العربية ووقعوا بسبب ذلك فى وهم كبير أتى على البقية الباقية من صفاته وخصائصه وطبائعه ، فأنه كما لا يصح وصف البشر بانه حيوان يمشى على الأرجل كذلك لا يصح نقل المصطلح العربي وهو «المتصل » لأطلاقه على ما يماثله في الضمير الكردي فالانسان يبقى انساناً حتى بعد قطع رجليه والضمير المسمى بالمتصل يبقى «داينمو» اللغة الكردية حتى بفرض منع الصاقه في السمى بالمتصل يبقى «داينمو» اللغة الكردية حتى بفرض منع الصاقه في السمى بالمتصل يبقى «داينمو» اللغة الكردية حتى بفرض منع الصاقه في

والذي أراه في شأن مصطلح « المتصل » أنه من قبيل المجرم المدات

المهدر دمه و أضع مكانه من جانبى مصطلح « النشيط _ چالاك » دو نما انتظار الفتوى من الباحثين في قواعد اللغة الكردية ويكون أنسب من « النشيط » اى لفظ آخر ادل على الحركة والفعالية . واتريث في تبديل « الضمير _ راناو » بمصطلح آخر وأرى أن يتولى تبديله جماعة من الباحدين أو المجمع العلمي الكردي نفسه . ويتداعى من النشيط لفظ « المستقر » كمصطلح للنوع المنفصل .

وقد قسم اصحاب هذه المدرسة الضمير الى سبعة انواع فقالوا:

١ ـ ضمير الاشارة ٢ ـ ضمير الاستفهام ٣ ـ طمير النفس « نفسه و نفسى و نفسك » ٤ ـ ضمير التملك « وهدو لفظ واحد ديقابل ٥٥ في الانجليزية » ٥ ـ ضمير الربط « وهو يقابل الموصولات في العربية » ٢ ـ ضمير المبهات مثل « فد لا أحد ، اى انسان ، عدلان ، الرجل ، واحد . . » وقسموه الى بسيط ومركب ٧ ـ الضمير الشخصى وهو يقابل الضمير في العربية بنوعيه المنفصل والمتصل .

ورايي حول هذه التقسيات انه اذا ساغ اعتبار الفاظ «انا _ نحن ، انت _ اتم ، هو _ هم » وأشكالها المتصلة ضمائر فليس بجائز قطعاً اعتبار الاقدام الأخرى ضمائر لوجود فوارق بينه ـ الا تزال الا اذا أزيلت اللغة الكردية أو مسخت الى غير حقيقتها الواقعة ، فالضمائر المتصلة أو التي سميتها « النشيطة » لا يجمعها اى جامع مصع ذلك الخليط من الأسماء وغير الأسماء في الاقسام الستة الأخرى بل ان الضمير النشيط يتميز في عمله حتى في الاقسام الستقر تميزاً مطلقاً وما كان ليجتمع معه لولا انه منبثق منه . ويعرف تفصيل هذا التميز بمتابعة المقال الكردي واضافة الملاحظات

والاستقراآت الآخرى إليها وتلك أمور لايتسع لها طوق هذا التلخيص . والمقال الكردي نفسه ضاق عن شرح أمور كثيرة وردت في تضاعيفه منها تعليل خلو اغلب الافعال المسندة الى المفرد الغائب وفعل الأمر الصريح المسند الى المفرد المخاطب من الضمير النشيط ومأتى هذا الاستغناء ومقام ذلك من ظاهرة ملحوظة في الكلام الكردي هي الاكتفاء بأقل ما يؤدى الغرض . ومثل ذلك كثير من المسائل المتفرعة من البحث .

وارى ان الاقسام الستة الأحرى لا تجتمع بدورها تحت مصطلح واحد ضميرًا كان ام عنواناً آخر ، بل انكثيرًا من مفردات القسم الواحد تختلف ولا تأتلف ، فإن لفظة « هل » أو همزة الأستفهام هي لمطلق السؤال على حين يأتي « تمن » كلمة تامة المعنى من مضامينها السؤال عن هوية انسان دون سائر الموجودات والمسميات . فكيف يمكن اعتبار « أ ، هل » من الضائر وما من تأويل مهما كان متعنتاً يستطيع تطويع معناهما لحلول اسم مر الاسماء مقامهما . ولو اجزنا لأنفسنا مط التعاريف والمصطلحات حتى تحتضن الشيء وما يخالفه فمن العبث الاشتغال بتقسيم الكلام ثلاثة أو أنمانية أو عشرين قسماً ويكنفي ان تجمع الفعل والاسـم باعتبارهما الفاظاً دالة على معنى تام ، فانه مهما أجهد الباحث نفسه ليقيم الفروق بين الصفة والظرف لما اهتدى الى واحد من عشرة من الفرق بين تاء «كتبت » وهمزة الأستفهام. والمصادر اقرب الى الأفعال من قرب « فــــلان » الى « هل » ، ففي المصدركما في الفعل يوجد الحدث وهو اهم عنصري الفعل باعتبار الزمان عنصره الثاني على حين يتباعد « فلان و هـل » من كل وجه .

واتناول بالنحليل مصطلح « الضمير الشخصي - راناوي كهسي »

واراه غير منطبق على المقصود منه فانه يلاحظ ان ضمائر المتكلم والمخاطب لا تستقيم لمفهوم « راناو Pronoun » التي يقصـد منهـ ا « مكان الاسم أو نحوه » لان هــذه الضمائر سيما ضمير المتكلم ، منحصرة في نفسها ولا يمكن لأي اسم أو غيره ان يحل محلمها في الكلام . فضمير المتكلم والمخاطب منشغل بنفسه منفصلا ومتصلا فانت حين تقول « انا ذهبت ، أنت أتيت » امتنع عليك ابدال (أنا وانت)باي لفظ آخرفلو كان اسمك «دارا» وكنت معروفاً لدى من تـكلمه ما استقام قولك « دارا ذهبـُت » . ولا يقبل هنا حجة من يقول ان لفظى « انا وانت » دالان على الشخص ولو امتنع مجنيء الاسم مكانهما ، فالمقصود بالـ « Pronoun » وما يقابله في الـكردية « راناو » صلاح اللفظ لأبداله بالاسـم في الـكلام لا في الفكر : ولو تدخل فقه الفكر في فقه اللغة واجرى عليه احكامه لتعذر الخوض في مسائله فان لفظ (الضمير) نفسه ليس ضميرا والفعل ليس فعلا والصفة ليست صفة وهكذا . . . فالضمير الشخصي للمتكلم والمخاطب يأتي في الجملة متكاملا مع نوعه النشيط ولا يمكن لنشيطه ان يكمل الجملة الا اذا كان الصدر فيها ضميراً مستقراً « منفصلا » للمتكلم والمخاطب. غير ان الضرورة أجازت الاستثناء من القاعدة المذكورة في مثل.

دارا وأنا ذهبنا

دارا وأنت ذهبتما – والتثنية في الكردية جمع

حيث ان الجمع يتطلب في الاستناد ضميرا نشيطناً للجمع واقرب الجمع المفرد المتكلم » هو جمع المتكلم ، والى مافيسه « المفرد المخاطب فلا يستقيم قولك « دارا وأنا ذهبت أو ذهبت أو ذهبت أو ذهبتم أو ذهبتم أو ذهب أو ذهبوا » وكذلك في « دارا وأنت » لا يتاتى إكمال

الجملة الا باسناد فعلها الى جمع المخاطب ، وما « نحن » الا « انا و دارا وبرزو » وما « أنتم » الا « انت ودارا وبرزو » ·

على هذا لا يستة مع قطعا معنى «Pronoun ، راناو» في ضهائر مفر دالمتكام والمخاطب. أما ضمائر الغائب فانها وان كانت محملا صحيحا لمفهوم « راناو » فهي لا تأتي بالضرورة للاشخاص فقد تنصرف الى الأشياء والبهائم . صحيح ان الضمائر هي في الأصل موضوعة للانسان ولا يزال ضمير المتكلم لا يدل حقيقة الا على الانسان فليس غيره من متكلم وكذلك المخاطب لاينصرف الى غير الانسان الا بتكلف وتصرف ، غير أن ضمير الغائب بسبب اشتراك غير الانسان والاشياء في حالة « الغياب » قد سهل اطلاقه على الانسان وغيره من الغائبين . وعلى هذا فضمير الغائب هو « راناو — Pronoun » بحق وحقيق الغائبين . وعلى هذا فضمير الغائب هو « راناو — Pronoun » بحق وحقيق ولكن ليس حتماً ان يكون «Personal أو كهسي أو شخصي » لاحتمال وليمرافه الى الكرسي والجبل والبعوض . . ولما كنت أنا ارى وجوب فصل هذه الضمائر عن بقية أقسام الكلام فانه تنتفي الحاجة إلى تسميتها بالشخصي وغيره حيث لا موجب للاحتراز من المعدوم .

والظاهر أن مشاركة ضمير الغائب للاشياء الغائبة كلها في «صفة الغياب » هي التي اوقعت في الاوهام امكان اعتبار كثير منها من الضمائر حيث ان الغائب يسهل مجيئه مكان غائب آخر مثله الا اذا منع ذلك مانع مادي او عقلي فالحجر مثلا لا يأتي مكان العأر ولكنه يأتي مكان مواد البناء، والفجل لا يقوم مقام دولاب الهواء ولكنه يقوم مقام « الخضار» وهكذا. وهنا مزلق زلقت عليه الأقدام باصحابها الى اعتبار « لا أحد ، فلات وعلان .. » من الضمائر .

والمنكرون لوجود الجملة الأسمية في اللغة الكردية انقسموا فيمعالجة المشكلة الى قسمين : فمنهم من اســتعار من الوهم والعدم فعلا تخيل وجوده في الجملة حيث لا وجود حتى لشبح الفعل فقـال انه في جملة « من كوردم ــ انا كردى » فان الصوت الذي هو كالكسرة المختلسة في نهاية كلمة «كورد» هي بقية فعل كان موجوداً . وهذا القول ينكر جملة حقائق ترقى الى مرتبـة البديهيات: منها ان هذه الكسرة المختلسة، وأسميها أنا الحركة المحايدة، (١) جاءت بها الضـرورة لأمكان تلفظ حرف « الدال » التي تأتي بعدهــا الميم (٢) ســاكنة فانك لا تســتطيع لفظ الدال ساكنة والميم بعدها ســاكنة . وهــذه الضرورة ملحوظة حتى في الكلمة الواحدة ، وليست فقـط الكلمة التي بعدها ضمير أو اداة فلا يمكن مثلا لفظ حرف الكاف سماكنه في كلمة « شــهكر ــ سكر » مع تسكين الراء بعدها . والحروف في الكردية متفاوته في قابليتها لتتابعها ساكنة ، وموضوعها غير مطروق حتى الاز وان كنت انا قدكونت فكرة مجملة عنها ودرست قرابة مخارج بعض منها وصلاح التقائها سماكنة ولا مجال هنا للخوض فيه .

ثم ان هذه الكسرة المختلسة تنعدم اذا كانت الكلمة منتهية بأحد حروف الحركة كقولك « من ثازام _ أنا جرى، » فها هنــا جاءت الالف حركة مطلقة لاكسرة مختلسـة فيهـا ولا يحزنون وجاء بعدها ضمير المتكلم

⁽۱) أسميها الحركة المحايدة لان النية لم تتجه فيها الى اي من الحركات المعلومة وغايسة أمرها أنها ثقل « Stress » يوقع على الحرف لامكان تلفظه حين يلتقى ساكينا مع سماكن اخر فاذا حرك هذا الحرف الاخير اختفى الثقل من الحرف الاول لانتفاء الحاجه البه .

 ⁽٢) المهم هنا ضمير نشيط للمغرد المنكام وبفيد الاسناد والخبرية في الجملة .

المفرد (م) ساكناً مطمئناً. وحتى في الكلمة التي هي مثل اله (كورد) في المثال السابق فانه لا وجود للكسرة المختلسة اذا جاه بعدها الضمير النشيط للمفرد الخاطب او جمع المتكلم لان الضمير فيها يبدأ بحرف حركة هو (الياء) فتقول (تلا كورديت - انت كردي و ثيمه كوردين - نحن اكراد) فاين هو هذا الفعل وما أثر وجوده في الكلام ؟ لا شيء مطلقاً من فعل وغيره بين نهاية الكلمة وبين الضمير النشيط ولا يمكن أن يقم بينهما شيء لان الضمير النشيط مغن وحده عن كل ما عداه من أقسام الكلام ويخلق الاسناد ومعنى الخبرية بنفسه بل انه يبلغ من الفعالية حداً ينهض معه هذا السؤال : هل في الامكان ان يفيد الفعل خبرا اذا خلا من الضمير النشيط ؟ فالضمير يفيد الحكم والاسناد ليس في الجلة الاسمية فقط بل في الفعلية أيضا ولا حياة للكلام بدونه .

والقسم الاخر الذي انكر وجود الجملة الاستمية في الكردية تجنب الوقوع في توهم وجود شيء معدوم ولكن وقع فيما هو أدهى وأمر وهو اعتبار الضمائر النشيطة في تلك الجمل هي الافعال وقد ساواها بما يسمى في الانجليزية « فعل الكينونة bo كالكينونة في الانجليزية تتصرف الى ماض ومضارع هذه الدعوى هي ان افعال الكينونة في الانجليزية تتصرف الى ماض ومضارع في حين ان الضائر النشيطة لا تتصرف لانها ليست أفعالاً فضمير المفرد المتكلم هو نفسه في الجملة الاسمية من مثل « من كوردم انا كردي » وفي الجملة الفعلية « من ديتم ، انا رأيت » وحين يأتي مضافا اليسه « برام دارا ، أخي دارا » أو فاعلا او مفعولا بحسب مكانه في الجملة في احوال أخرى لا يمسر بها غير الضمير النشيط ، أفيعقل ان يكون هذا الضمير فعلاً وهو مضاف اليه في الجملة ؟ أو حين يأتي فاعلاً و منشاً للاسناد والحكم بعد الفعل مباشرة ؟ وهل

يسح في فكر سليم ان يكون التا، في « ذهبت " فعلاً جاء بعد الفعل .. كلام ماكان أحراه ان لا يخرج من بين الشفاه ولكنه التعصب لفكرة « العدام الجلة الأسمية في اللغات الهندية _ الاوروبية » يدفع بحامله الى تناسبي البديهة . يبقى ان يقال ان الضائر النشيطة هى افعال حيث تختفى الافعال الظاهرة فهي تكون مرة ضائر ومرة أفعالاً ولا ادري ماذا تكون في حال الأضافة حيث لا يوجد فعل ظاهر . وخلاصة القول ان الجلة الأسميه موجودة في الكردية بل انها مؤكدة الوجود ويصح ان اقول انها محتومة الوجود لان كون الضمير النشيط هو منشىء الاسناد والخبر والحكم يقتضي مجيء جمل خالية من الفعل الذي هو مظنة انشاء الاسناد والخبر والحكم في الجلة دون سائر اقسام الكلام ليتاً كد انحصار هذه الخاصية في الضمير النشيط .

وقد تركت في المقال مناقشة خمسة من أقسام الضمير التي حوتها القائمة السباعية الانفة ، واقتصرت على شرح « الضمير النفسي » لكونه هو وحده من بين الاقسام الأخرى يصح أن يأتى في الكلام صدر الجملة ويكمل معناها الضمير النشيط المناسب من متكلم أو مخاطب فكيف أمكن مجىء الضمير النشيط العائد على المتكلم حصراً بعد مبتدأ أو فاعل مثل « خلام – نفسى » ؟ .

يقال:

- خۆمان هاتين نفسنا جئنا .

وقد جاز ذلك لان لفظ « خلا _ نفس » يستفرق معنى « من ، ثليمه _ انا ونحن » فهو يساويهما تماماً . ثم انه يؤكد معناها فضلا عن انه لايجوز هذا الاسناد الا اذاكان « خلا _ نفس » مضافاً الى الضمير النشيط من « انا ،

نحن ﴾ فمتى ما انحل التركيب الاضافي عادت كلمة « خلا » كلمة قاموسىية تعنى الذات والنفس والـ « self » . وتظهر هذه الحقيقة بوضوح اكبر اذا لاحظنا استعال كلمة « ههمتو ؛ التي تعني الكل حين تضاف الى الضمير النشيط للمتكلم او المخاطب فأنت اذا قلت « ههمتومان ـ كلنا » جاز لك ان تأتى بعده بالضمير النشيط للمتكلم لتكل به الجملة فتقول: « هممتومان ديتمان ـ كانا رأينــا » فانه لماكان لفظ « ههمتو » في هذه الجملة يستغرق جمع المتكلم ويؤكد معناه وهو في الوقت نفســـه مضاف الى الضمير النشيط العائد على الجمع المتكلم فكأنه بهذا أصبيح هو ألجمع المتكلم فامتنع مجبيء ضمير نشيط غير عائد على الجمع للتكلم لأكمال الجملة . لكنك اذا قلت « ثلثنا ، أو ربعنـــا » وهما بعض من الكل جاز في الكردية وجهان للكلام فلك ان تكمل الجملة فتقول « ربعنا جئنا » لأن الراجع هنا وانكان لا يستغرق جمع المتكلم فهو لايشمل انســاناً من خارجه لذلك امتنع اسناد الجمعية في الجملة الى جمع غير المتسكلم ، وجاز أيضاً ان تقول « ربعنا جاء » باســناد الفعل الى لفظ الربــم لا معناًه . وأوقع في سليقة الـكردي ان يجيء الفعل « مفرداً) باعتبار لفظ «الربع» مفرداً فانه لما افترق فعل «جاء» من المتكلم من حيث الشخصية، حسن افتراقه منه من حيث « الجمعية » أيضاً . ولا يستقيم في سليقة الكردي ان تقلب المتكلم الى فائب ثم تستبقى من المتكلم معنى الجمعية فتسنده الى الغائب ليصبح جمعاً . ومن اجاز في الكردية ﴿ رَبُّعَنُكُ أَوْ ثَلْتُنَا جَاءُوا --سيِّيه كمان هاتن » تنكب في قواعدها شوارعها العامة وسلك الأزقة . .

ومن البديهي ان لفظ « ههمتو » لا يضاف الى المفرد من متسكلم ومخاطب وغائب لان المفرد لا يقبل الانقسام كي يأتي لفظ قابل له (الا اذا كان الضمير المفرد يمود على لفظ ممناه جمع وفي ذلك تفصيل لا يتسع له المقام) ففي الكردية لايقسال « هسه متوم هاتم سه همتوت هساتى سدارا هم متوى هات » اى «كلي جئت سكلك جئت سداراكله جاء » ولا يتأتى ايضاً قول « نيوهم هاتم س نيوهت هاتى سدارا نيوهى هات » أى «نصفى جئت س نمعنك جئت سدارا نصفه جاء » فليس للواحد نصف . [وتميز الغائب في الأمثلة المتقدمة بايراد اسم علم مفرد فيها لاحتمال عودة ضمير المفرد الغائب على مثل « الجيش والعشيرة والجمهور وما اليهسا » وهي في معناها جوع تقبل القسمة] .

فالألفاظ تدخل في الجملة وتقع منها مواضع حسب مفهومها وطبيعتها ولا علاقة لذلك كله بالقواعد فاذا كان لفظ « خلا » يقبل الاضافة الى المفرد ولا يضاف « ههمتو » الى المفرد ، او اذا كان من خصائص « ههمتو » قبول التجزئة وكان « خلا » لا يتجزأ ، فأن اختلاف استمالها في الجملة تبعاً للاختلاف في الخاصية لا يدخل ضمن اهتمام « قواعد اللغة » . ثم انه يمكن حذف الضمير النشيط الذي يضاف اليسه « ههمتو — كل » فيقال « ههمتو حكل » فيقال « ههمتو هاتين — كل جئنا » مجذف ضمير جمع المتكلم وذلك لا يدل قطعاً على ان ههمتو — كل » هو الضمير وان المحذوف ليس ضميراً .

وفي للقال تفصيلات في أمور اخرى كثيرة لا تفيد غير المتمكن من الكردية فآثرت عدم ذكرها هنا ، وهذه الخلاصة لم يلحظ فيها التسلسل الذي النزمت في الأصل الكردي ، وانما كان همى سرد الأفكار الملخصة في وضوح ما امكن .

. . . . . .

وسنه ي كور د ي

ئەندامى كارا: عەلائەدىن سەجادى

کورد وه کتو هـ همتو نه ته وه یه کی تر نه ته وه یه که خاوه نی زمان و نه دیت و خاکیکه ، که و تو ته شوینیکی سنتورداره وه له روزهه لا تدا و له ره گذری ثارییه . ثهم ثارییانه له سـ هرده ی کوچی یه که میانا هه نه یک کیل کیان رو به روی ثه و رویا بتونه وه ، ثه و انه یان که مانه وه له پاش ماوه یه کی در پیژ ثه مانیش بتون به دو به شه وه : به شیکیان رویان کرده هیند و به شه که کی تریان به ناو بانی ثیراندا بالا و بتونه وه . ثه و انه یان که له م ناو بانه دا مانه وه (پارس) یان دروستکرد ، ثه و انه شیان که له م ناو بانه دا مانه وه (پارس) یان دروستکرد ، ثه و انه شیان که رو به و کیوه کانی زاگروس بتونه وه (ماد) یان دروستکرد . که و ابتو کورد ـ کو به بارس (فارس) و له ماد (کورد) ها ته ناوه وه ، که و ابتو کورد ـ که مه به سیان لیره دا زمانه که یه تی و اته زمانه کهی زمانیکی سه دبه خو و خاوه نی ره که و ره گه ز و ریشه یه کی پته وه ، له به دره به یانی میژویه وه به سه در به خویتی ژیاوه ، هه درچه نده کوسپی ها تبیته سـ م در دیگا

هممتری ساف کردووه و کهسیه تی خلای بهره لا نه کردووه . پاش نه وه که نیسلامه تی داهات زمانی عهره بی به هلای نایینه وه که و ته ناویه و و تا نه ندازه یه له کنهی تیا کرد . نه میش همر نه یشوانی — وه کت له مه و دوا باسی نه که ین — زال به بی به سبه ریا ، هه ر نه وه نده هه بتو توانی به هلای نایینه که وه هه ندلای و شهی خلای فرلای بداته ناویه وه . که وابتر تا نه م رلاژه زمانی کوردی چ له باره ی ریشه وه و چ له باره ی نه که دو به نه دو خلایه ناده و دو خلای نه دو دو در ناده به وه و هیچی تر .

به شی یه کهم که شیوه ی به ناو زمانی فارسییه له به رئه وه که هسه ر له سه ده می کلانه وه پیشهات و دام و ده زگای وای بلا هیناوه ته پیشه وه بووه به خاوه نی حسوکم و جله وی فه رمانزه وایتی سیاسی گرتلاته ده ست . له باره ی زمان و ته ده به وه سه رده می پیش لیشاسی گرتلاته ده ست . له باره ی زمان و ته ده به و قه و هاتنی لیشاساوی ته سکه نده ری ماکدلانی له پلهی دو هه مدا و ته و و هاتنی تیسلام و سه رکه و تنه کانی عه ره ب له پلهی دو هه مدا زلار تاریکه ، له سه ده ی هه شته م و نلایه میلادید ا به ره به ره شوین هه واری ته ده رو زمانی به ته واوی هه ربه هلای فه رمانه وه ده رکه و ت و روه و گه شه بون هه نگاوی زل زلی ته نا . گومانی رووه و گه شه بون هه نا بو زمانی ته و شوینه بره و پهیدا تید انییه حوکم له هه در شوینیکا بو زمانی ته و شوینه بره و پهیدا ته که و شیوه زمانی فارسییه که و ته ناو نه ده به و ناو زمانی فارسی و لایه کدا بلاو بو وه وه وه یه کلی له و شوینانه که به ناو زمانی فارسی و لایه کدا بلاو بو وه وه وه یه کلی له و شوینانه که به ناو زمانی فارسی و

تهده پی خارسی تیا بلاو بووهوه ولاتی کوردهوارتی بق ، به دریدایتی بازده ســهده نهم شيوه زمان و نهدهبه له نامعــاني كوردهواريدا ئەستۇردايەو ، لە بارەي تاكە تاكەي وشەو بە جۇرىي خۇي جەسياند که هدر وشه په ک کوردیدا بوترایه و نمو وشه په له هونراو وه با رسته یه کی فارسیدا هـه بوایه خیرا نهو ترا نهوه فارسییه . نهم جوره رایه اله ناو خویندهوارایی کورد و تهنانهت روزه لاتی ناسه کانیشا به تەواوى بلاو بووموه و كەس بەلاي ھىجى تردا نەئەچتر ؛ نەچترنەكەش لهبـــهر ثــهوه بـق که للېکولینهوه پهك له باري زماني کوردېيــهوه چونکه حوکمی به دهسته وه نه برق - نه ته کرا و که س به ته نگ ئەوموم نەبىتى كە بنج و بنارانىك تاقى بكاتەوم . ومكن وترا باومۆمكە وای لیماتبت ههر وشه یه که کورده که به کاری ته هینا هـــه به و مهرجه فارسیش به کاری به پنیایه ثبتر به بنی دو دلّی خیرا تهوترا تهوترا فارسييه ! . نەوەك ھەر ئەوەندە بەڭكى ئەم جۆرە باوەزە ئىشلاكى وای کردبتر که زور که س لهوانه وا خویان به زانا تهزایی به ههندیی له رۆۋەلاتى ناسـەكانىشەوە -- بەلام ئەمان لەبەر مەبەستى تايبەتى --ثهیانوت زمانی کوردی لقایکه له زمانی فارسی . وای لای هاتبتو زمانی کوردی هدر به ناو ناو ته را به زمان تمکینا له باو مزی ته وانا زمان نَهْبَوْ ! . زانایانی پیشسوی کوردیش له بهر شهوه به زمانه کهی خویان نه یا نخویمندووه و نه یانتوسیوه وا دیاره نه لای نهو بیره دا نه چون که له زمانه کهی خزیان بکزلنهوه أو قسه یه له ریشه و بنج و بناوانیهوه بكهن . جا لهم روودوه باودري من تهمهيه :

جارتی له باری ئەو زمانەوە كە پىپى ئەڭىن نارسى :

و کو له پیشه و و ترا زمانی فارسی له گه آن زمانی کوریدا له ریشه یه کی مام ناونجیه و ه یه که گه گرنه و ، پاشان فه رمان و حوکم وای کرد که ثه و له لقه که بووه و بو به خاوه نی ثه ده ب و کمین به و به و به می خوی ، فه رمانه که بو به هسوی ثهوه که که سانی تر بینه ناویه و و به خویان و به وانیتره و ه ده ست بکه ن به به خیر کردنی . گومانی تیدا نییه زمانیک که که سانی تری تیکه آلا و به و زمانه هه رچه نده له باری سیاسه ت و فه رمانه و هه رز ثه بیته و به آری جه و هه ره و تا راده یه که که سیه تیه که ی خوی و ن ثه که .

وا نەبتو بەڭكو ھى خلاى بتر ئەو واى لنى تنىئەگەيشت! .

به ویینه و سه کانی و ۵ کو : (اسارام ، گومان ، کمان ، جیهان ، امامن ، ریشه ، پیشه ، خویش ، نوش ، گوش ، هوش ، خامه ، نامه ، دلیر ، کار ، بار ، سه رکار ، پیشکار ، زیروه ر) و به سه ده ها و شهی تر بخچ اله ی بر انرین و بخچ کوردی نه بان ای بخچ اله به به فارسی بزانرین و بخچ کوردی نه بان ای بخچ اله به به به فارسی بزانرین و بخچ کوردی نه بان ای بخچ اله به به به فارس خستونیه ناو نوسینه و و ناردونیه و ای کورد اله به راسی بونیان از دیاره اله مه نابی به های فارسی بونیان به های فارسی بونیان به ایک خومانه و بومان که زاوه ته و .

جگه له مه هه ندی و شه هه نه که « و » و « ی » یان تیایه و هه دو شیوه که به کاری دینن ه سیوه ی کوردی و فارسی و ه کرو : « کوشش ، گریزستان ، کریاره ، کریج ، شیر ، دیدر ، بیرار ، بیرگار » و زوری تریش . ثه م « و » و «ی » یه له شیوه ی کوردیدا کراوه ن و له شیوه ی فارسی ایسته دا گوشراون ، فارسه کان ته و (و) و (ی) یه به (واو) و (بی) ی مه جه تول ناو فارسه کان ته به و چه شنه که کورد ته یا نایی ، ته لاین ته وانه به چاو ریشه بناغه ییه که و راست ترن و له ناو شیوه ی زمانی فارسی یا

به لای وشهی واش هه یه که تُلیسته کوردهکان بهکاری نایه نن و

فارسی سهرده می سهده می سیمهم و چوارهه می هیجری به کاریان هیناوه ، وه کتو : ثاوه ند - ته خدت و پایه ، (کاز - قه یچی و برنگ ، فهرسده ب حده مالسی خانتو ، بتفوز - پروزه ، ثاژیدر - وهدیبار و ثاماده ، گوشر - نیر و داواکردنی مینکه بونیر له گیانله به ردا) و گه لیی و همی تریش ، ثه مانه ثیمه ناتوانین به مولکی ته واوی فارسی دا بندین ، به لکو مولکی کورد و فارسن و ثه وه دنده همیه ثه وان له نتوسینا به کاریان هیناوه .

ئەنجامى ئەم قسانە دىيتە سەر ئەوە :

ثهو وشانه که به سـهر زاری کوردهوه ن و به فارسـی ناویان دهرکردووه من ثهو وشانه به کوردی ثهزانم و وشهیه نین که فارسی وه یا فارسی روّت بن ، ثهو پهزی ثهوه یه وشـهیه کن فارس و کورد وه کو تیایانا هاوبه شن به لام لهبهر ثهوه که تا ثیسته چونه بنج و بناوانیک له زمانی کوردیدا به تهواوی نه کراوه فارسه کان و ثـهوانهی که به ناو خهریکی تاقی کردنهوهی بنج و بنـاوانی زمانی روژهه لاتیان کردووه ـ روژه لاتی ناسه کان ـ به فارسییان داناوه و کورده کهش ههر کهوتونه شوین ثهوان و و تویه فارسییه!

* * * *

ئەمجىا زمانى عەرەبى :

سه رکه و تنه کانی ئیسلام په رهی سه ند ، ئهم سه رکه و تنه له رلیگای کورده و اربه و ه رؤی و لاتی فارسی ئه و سه ده مه بووه و .

ولاتی کوردهواری که و ته ژیر اللی ایسلامه تیه وه . زمانی ایسلام لهو سهردهمه دا زمانی عهره یی بو ، تاکه تاکهی گهم زمانه تا گهندازه یه ك هـه ر له سهره تاوه له ولأتا بلاو بووهوه . نُهم تاكه تاكه وشانه ش دَوَ جَوْر بَوْن: هي أاييني و هي بيجگه له ثاييني . ئهو وشه ثايينيانه که پیشتر له ناو کوردهواریدا مهعناکانیان ههبتر وشهبهی عهرهبی وشــه کانی : (مزگهوت ، نـویخــژ ، روزؤ ، دهسـتنویی و شتى تريش). ئەم جۆرە وشانە لەبەر ئەوەكە لە يېش ھاتنى ئىسلامدا چەمكەكانيان لە ناو كورددا ھەبتون وشەكانيان ھەر لە سەردەمى خۇيانا بې داناون ، ئەو وشانە وەكى خىريان مانەوە ، زمانى عەرەبى نەيتوانى ثهوانه بگوزی و لایانیه رخی . ثهو شنانه ش که له پیشوترا به و جوره که له ثابینی ٹیسلامدا ههیه له ناو کورددا نهبتو زمانی عهره بی توانی وشهی خلای بچهسینینی، وهکتر : « حهج ، زهکات » « ظهار ، ایلاء » له زمانی تُه هلی شهرعدا ، تُهمانه وهکنق خلایان کهوتنه ناو کوردهوه و ههر له سهر نهو گوزارانه مانهوه ·

له وشهی زمانی کوردیش کهوته ناویهوه ؛ ئده و وشدانه که له رمچه له کدا کوردی بتون و پاشان زمانی عهره بی دهستکارتی کردن و کردنی به هی خدیری وه له راستیشدا بتو به هی ئده ، وه کتو و شهکانی : «جوالق» که جواله ، «الجوهسر» که و هده ، «کردن» که ردن ، « کردن» که ردن ، « جلنار » کول هه نار ، نه مانه بتون به هی نه و .

که لنی و شه ی و اش هه یه که ریختی و شه که هه هه درو زمانه که دا و مکتو یه کو وایه ، به لام گوزاره کانیان جیایه و هکتو به وینه : «ریش» له عهره بیدا به په په و له کوردیدا به ریشی ریش تاسایی ته آسین . «دور » له عهره بیدا خانوه کان ، له کوردیدا پیچه وانه ی نزیك . «زور » له عهره بیدا در لا ، له کوردیدا زبر . «که یل » له عهره بیدا ته وزاری پیوانه ، له کوردیدا پر . و ه یا به زیاد کردنی « آل » له سهر و شه که له عهره بیدا و به بنی ته و له کوردیدا و هکتو : «البراز » له عهره بیدا به خوکی بالا و و بان و پنرن ته آلین ، له کوردیدا به بنی عهره بیدا به خوکی تردیدا به بنی ه کوردیدا به بنی هم تریش . «الکودن » له عهره بیدا یه خوکی ته مانه و هی تریش .

گهمه للپرددا ئـــهو حوکمه ناکرنی که هی عهرهبییه و کهوتوته ناو کوردییهوه ، به لـکق ناو کوردییه و کهوتوته ناو عهرهبیهوه ، به لـکق ئهمانه ههر یه که شتیکی سهربهخون و کهســـیه تی زمانه کهیان ئـــهو مهعنایانه ی بود دروست کردووه .

زمانی کوردییهوه ، تهمانه ته کهر سه یری تهم قسه یه بکه ین له رواله تا زلار زلارن ؛ ههر له ناو «اسماء الاعلام » ، کردهوه «فعل »هوه ، و کتر : « عبدالله ، طاهر ، عبدالرحمن ، فاطمه ، رضا ، رمضان ... هتد » آ ، «مقصد ، قصیده ، محافظ ، حارث ، شـــط ، حضور ، صحفه .. هتد » .

بهشی دؤههم ثهو وشـانه که ثهوترین عهرهبین کهوتتونهته ناو

جا لهم لايه نهوه الإكمار لنيهوه يهك پيويسته :

زمانی زمانیک ثهوه یه که خاوه نی شهو زمانه کاتنی که و ترا الایی تنی بگا ، وه خوکمی پلهشی له زمانا هه یه ؛ و آنه نابنی بیر و باوه زی ثایسته بسه پنیزی به سه سه سه سه سال له مهوپیشترا ، زمانیش ثهوه یه خاوه نه کهی بیزاننی . ثهم و شهانه که باسکران له ههواری خلایات په زیون و کهوتونه ناو زمانیکی ترهوه که زمانی کوردییه ، کورده که ده ستکارتی و شهکمی کردووه : «عبدالله» بووه به عهولا ، «طاهر» بووه به تایه ر ، «عبدالرحمن» بووه به ثهوره حمان ، «فاطمه» بووه به فاته ، « رضا » بووه به ره زا ، « رمضان » بووه به ره مهزان . همروه ها «مقصد» بووه به مهقسه د ، «قصیده» بووه به قهسیده ، همروه ها «مقاط» بووه به مهقسه د ، «قصیده» بووه به قهسیده ، بووه به قهسیده ، بووه به حارس ، «شط»

وهره تلا بچلا له دلارگهی عهرهب وه یا دهشتی شام و بهسره یه کنی ناوی (عبدالله) وه یا (عبدالرحمزت) وه یا (فاطمه) بیت

بووه به شهت و «حضور» به حوزور ...

بانگی بکه عهولا وه یا ئهوره حمان وه یا فاته به بنی گومان که سههر لاشت لنی ناکاته وه چونکه تنی ناکا که تنو ثهوت مه به سسته . وه یا له قسه کردنت له که لیانا بانی موحافز وه یا شهت وه یا مهقسه دیسان گومانی تنیدا نییه به و جنوره دوانه که تنو له که لیان ئه دو نیت لایت تنی ناکه ن و نازانن چی ئه لایت . که وابتو ثه و جنوره و شانه له منو لکی تنوکه کوردیت .

یه کنیکی وه کتی مهوله وی نه لایی «شه تاوان » که نه مه بریتییه له «شه ت » و « ناو » و « ان »گهل و مه به ستی رؤباری به فراوه کانه . چ عهره بنیك له مه تنی نه گما که نه مه « شسط ، ناو ، ان » جمسه ؟ . چ کوردیك نه مسهی به دلا دینت که نه مسه « شسط ، ناو ، ان » ی گهله ؟ .

ثه به بیچه و انه ی ثه مه عه ره بیك بچیت له دوللی شاره زوری جارانا وه یا له ناوچه ی موکریدا باسی ثه ستیره ی (گهلاوییژ) بكا و بلی : «كلاویش ، كلاویج ، كلاویز » وه کتو راست هه روا ثه یلین ، وه یا له باتی (چه رمه له) له و شویننانه دا بلی «جرمله»، وه یا له باتی (گویژه) ، بلی «کویجه» ، له باتی (گاور ته به) بلی «کویجه» ، له باتی (گاور ته به) بلی «کوار تبه » به بی گومان که س لیبی تنی ناگا و نازانن چی ثه لی . که وابق ثه م وشانه به و جوره که ثه و ثه یا بلی کورد تی نین و ثه گه رکوردیش بن له مولکی عه ره به کورد ده رچون و بون به مولکی عه ره به ته واوی ته ناه به و مه به به ته واوی

باوی سه ندووه و شه یه کی و کتو (دوکان) که عهره به کان به ده نگیگی تر گهیگرین و گه آلین و گه آلین و گه آلین و دوکان » و شهی و دوکان » و به باوه زی منا کوردی نییسه و له مو آلی کورد ده رچووه چونکه کورده که خلای ناآلی و دوکان » به واوی کراوه به به گی در دوکان) به بی کراوه یق .

دور نییسه بوترنی تهم وشانه به و جوره و تسه و رایخته له موالکی کورددا ههر نه بووه و نییه تا تلا بلاییت له موالکی دهرچووه، ته که کهر ته وان دهربچن اله بی مه عنا کانیشیان ههر ده ربچن ا

ثه لایین : مه عنا ده رنه چووه ، مه عنا شتیکی جه سب باوه ؛ ثه و کابرایه گوزاره یه کی وه کو چه مکی گه لاویش ، وه یا گریژه ، وه یا گاورته په ی به رده ست که و تووه خلای ها تووه ناو و و شه ی به و سه یه کی بلادایه و ثه یالین ، که چی نه وه نییه به ل کو شتیکی تره و ثه و خوی دروستی کردووه .

گهمه له لایهن گوزاره وه ، له لایهن وشه که شهوه ئه و لای وایه وشه ی از کلاویج » _ به و پنده _ ئهوه یه که خه آلکی ئه و ناوجه یه نه پلاین و ئهویش به و جوره و تویه ی ، که چی له راستیشدا ئه وه نییه، نه که ر له باوه بری ئهودا ئه وه بنی و مو آلکی ئه و ناوجه یه بنی گومانی تندا نییه که ئه وه مو آلکی ئه و ناوجه یه ده رجووه و بووه به هی ئه و چونکه باوه بره کهی ئه و له که آل « واقع »دا یه کی نه گرته وه .

له وه لأمى ئهمه شدا ئه لایین: جار بی له تیکه لاوی و ها تو چوی دو زمانه که زمان به سه ریه که وه گرمانی تیدا نییه که گهوه مری خاوی بی هه دو زمانه که تیک ئه چیت . ثه بجا به ربی پلهیه ك كه له لیک و لینه وه دا بی هه مقت شتیک به مهرج گیراوه نابی تو بیر و باوه دی ئیسته سه دون خون بکهیته وه به سه رهی سه د سال له مه و پیشترا ، وه نابی یه کی دوسه سال له مه و پیشترا ، وه نابی یه کی دوسه سال له مه و پیشتر شتیکی و تووه ، تو که له سه ربیروباوه دی ئیسته گیریته وه بو مو کمی ئیسته بگیریته وه بو مو کمی نیسته بگیریته وه بو مو کمی نیسته بگیریته وه بو مو کمی نیسته بگیریته وه بو

تیسته راسته که خه لسك له یهك نزیك بونه تسهوه، به لام له سهرده می خلایا تهو نزیکیه نه بووه . تهو وشسه یه که له زمانیکه و پهرت بووه و که و تلو تساره که ی له

زمانه که ی ترا گرلازاوه ، ئه و وشه یه به و و تنسه ئهگه ر بنگیررایه ته و ه بۆ شوېن ھەوارە بناغەيىــەكەي خۆى كەس للىي تىي نەئەگەيشت ، کهوابق ئهوه له مولّـکی ئهو دهرچووه و بووه به مولّـکی پهکێکی تر. به وینه : وشهکانی (عهولاً ، فاته ، حوزوَر ، مهقسهد)، هـــهر لهو روزهوه که پهزت بون و کهوتونه تیه ناو زمانی کوردییهوه مافیان بهسهر زمانی عهرهبییهوه نهماوه و بترن به مالّی کورد. زمان هى نەخوېنىدەوارە ، نەخوېنىدەوارەكە ئەڭپى (رەمەزان ، حوزۇر)، خوېندهواري زمانهکهش له کاتي قسهکردنيا ههر ئهو نهخوېنــدهواره رەچەلەكيەكەيە ؛ خوېزندەوارتى شتېكى لاوەكىيە و ھاتووە بەسەريا ، ئەويش ھەر ئەلىي : رەمەزان و حوزۇر . ئەمجا ئەو خوېندەوارە لە كاتى للككولينهو دداكه ئهكهو بيته الإكولينهو مي وشه ئه لني ئهم (حوزوَر) ه له بناغهدا «حضـور» بووه ، (فاته) « فاطمه » بووه . ئەم للىكۆڭىنەوە و چۈنە بنج و بناوانە ئاشنايەتى و پەيوەندى لهُكُهُلُ زانياريدا هه به كه تُهمه شتيِّكُه و بهسهر زمانا تُهجِيْت ؛ واته زمان بنجه ریزمان و زانیاری و قهواعد له سهر ئهو هه لئهستن نهوهك زمان له سهر ئهوان .

ئهو وشانه که پهزت بتون و کهوتونه ته ناو زمانیکی وهکو زمانی کوردییه وه کوردییه وه کوردییه وه کوردییه وه کوردییه وه ناوانیان که کولایته وه لیکلولینه وه که له بنج و بناوانیان کهکولیته وه لیکلولینه وه که له روی زانیارییه وه یه که که ناه که ی واته پهیدا بتونه که ی هیچ

پهیوه دقی بسه و زانیاریده وه نبیه ، زانیساری شتنیکی عهره زبیه و هاتو وه به سه ریا . دیسان که تلا لای نه کلالیته وه لیکلالینه وه که تلا ده سته به کی تایبه تبیه که خلاینده و ارانه ، ره چه له کی نه ته وه که کسه خاوه بی زمانه که یه تاگای له و لیکلالینه وه یه نبیه . له شاره زوری سه د سال له مه و پیشترا نه گهر تلا بتوتایه : « عرض بحضوری أعلی باسعادتی خلام بکم طلبه کهم مقصدی هده تو اطرافیکه لازمه بگاته حدی اجرا ۱ » کابرای شساره زوری نه یوت : « قوربان نوشته که بکم به شاخی گایه که دا یا بیکه م به ناو چه وانیه وه ! » .

دیسان ئهگونجنی رهخنهگریمك بلّنی : ئهم وشه بینگانانهی وهکتر (رمضان ، قصیدة ، فاطمة ، حضور ... هند) ئهمه زهوتکردنه که زمانیکی وهکو کوردتی ئهیانلّنی ، داگیرکردن و زهوتکردنیش کهی ملکامه تبیه ؟! .

ته لایین: داگیرکردن و زدوتکردن بلا شتیکه که بارستایتی و قه واره یه کی هه بی وه کتر زه و یه که با به راویک ، یا کتیبیک که یه کیک که نه ماوه ته وه کا . ته مانه وه کتر ته وانه نین چونکه خودی و شه که نه ماوه ته وه تا بوتر می کورده که داگیری کردووه ، خودی و شه که «رمضان ، قصیدة ، فاطمة ، حضور » ، کورد هه رگیز به و جلاره و له سه رئه و ده نگ و مه خره جه نایانلی ، ته که ره هه به و جلاره بیانلی و هه مربر و به شه ربلا ته و مه معنایانه به کاریان بینی و بشلی به و جلاره بیانلی و هه نایانلی اینینی و بشلی ته مان راسته ته مه داگیرکردنه ، به لام ته و به و چه شنه نایانلی

به لکتر به جوریکی تر دین به سهر زاریا ، کهوابتر مالمی خوی بر به بر هیچ داگیرکردن نه بتر .

ههروهها وا رنی ئهکهونی ههنده وشهیهك ، یا بلّیین هــهر بهو كەلەخەيەوە لە زمانلىكەوە يەزت ئەبنى بىلىز زمانلىكىتى ، ئىلەو وشهیه له شویرن ههوارهکهی خلایا گوزارهیه کی ههیه که تهکهوییته زمانیکی ترهوه و گوزاره یه کی تر دروست ئه کا ، وه کنو و شده کانی ـــ به ولینه — (دار)، تُهمه له گوردییهوه پهرت بو بنی بن عهره پی ، وه یا له عهرهبییهوه کهوتبنیته ناوکوردی ، له عهرهبیدار به خانق ته لاین و به دازیمنراوه و له کوردیدا به واتیای بر هاویشتن ، ناهه نگ له فارسیدا به مهبهست و ثارهزو ، له کوردیدا به کلوبتونهوه بلا بهزم و شادی ئەڭين . ئەمانە شكلی وشـــەكە و كەسيەتى نەتەوەكە دروستى كردؤن ، ناتوانين بلَّيين بهكار هينساني ئهمانه لهكورديدا بهو مانامه هه له یه و به هه له به کار همینراون . روزگار وه کمق چه مك و مه ناهیم دروست تُه کا له ناو نه ته وه به کدا ههر ته و روزگاره زهوینه ی واش دروست ئەكاكە وشەش دروست بكا نە تايبەتى ئەو وشانەكە ئەوترىي ئهمه بنهجه که یان فارسییه و له بهر ئهوه که فارسی و کوردی له ریشه دا یه کن ثه بنی ئه و وشانه که کهوتنه ناو زمانی کوردییهو. ثه بنی هــــه ومكتو واتسا فارسييه كهى خويان بهكار بهينرين . ئهم قسمه الحييته سهر چوند که تُهمه زوربهی کردمه لمی نه تهوه که تُهو و شهیهی و ا به و جِوْره به کار هیناوه له دهسه لآتی من و تودا نپیه . له گه نجایی گهم قسانه دا گه لایین: زمانی کوردی زمانیکه خاوه نی سامان و که سیه تیه که ، گه بنی به شی مهردمیش بدا و له خه لکی تریش وه ربگر بنی ، گهوه ی که دای به خه لک وه کتر مولا کی عه بنی له مولا کی گه وه ربگر بنی ، گهوه ش که له مهردی تری وه رئه گر بنی مادام له رؤی روخسار وه یا ناوه رو که وه ده ستکارتی کرد و شکله گه سلیه که ی تیم کدا تازه له مولا کی لای وه رگیراوه که ده رجووه و بووه به هی گهم . ته نانه ته گه نوانین بلایین به موره لای وه رگر تنسه که وه ری گه گر بی سامانیک بنی زمانه که زیاد گه بنی جگه له سامانه بناغه بیه کهی خنی ، نه وه گهر وه رگر تنه که وه رنانه که زیاد گه بنی جگه له سامانه بناغه بیه کهی خنی ، نه وه گهر وه رگر تنه کهی نه دی به های نه وه رکه نه دا ، به تایبه تی نه وه گهر وه رگر تنه کهی له زمانیک که وه رنانیکه وه بتو که له ریشه دا ، به تایبه تی نه که گهر وه رگر تنه کهی له زمانیکه وه بتو که له ریشه دا به ته واوی له که ل گه و دا جیا بتو .

* * *

ثهمه شتیکی تاشکرایه که نه بی له پیشا گوزاره هه بیت نه مجا وشه بی دابنریت ، که واب تو له به به یه که ما پیویستی و ثاتاجی نه کاته کارنی که گوزاره وه یا وشه که پهیدا ببنی . ره و ده وه ی را در گرار همه تو ده م روه و پیشه وه نه در وا به نه و را در گراره جاری وا هه یه نیشی وا نه کا که گوزاره که گوزاره نه ما ورده ورده و شه که شه سه ری تیا نه چی ، وه جاری واش هه یه گوزاره یه که دروست نه کا نه و گوزاره یه بی گومان نه بی و شه یه کی بی دابنریت . نه و گوزاره په بی گومان نه بی و سه یه کی بی دابنریت . نه و گوزاره په به بی گومان نه بی و سه یه کی بی دابنریت . نه و گوزاره په شه به کی شه یه که ناو دا به ناو دا دا به ناو دا دا

دهسته یه که دهسته کانی سهر زه و یه یدا نه بی ، ههر نه و گوشه زمویه وه یا هـه ر نه و دهسته یه له سـه ر چهشـه ی زمانه که ی خوی وشـه که ی بو دائه بی ، نه و گوزاره و وشـه یه پهرت نه بی بو شویمنیکی تر و مهردی نه و شویمنه یا نهمه یه وشـه که وه کو خاوه نه نهسـه که نه کلین بو گوزاره که ، یا نهمه یه به پیبی مه فاهیمیک که نه ناویانا هه یه و نه و مه فهومه خویان و شهیه کیان بو داناوه دین نه و وشهی و شه و گوزاره یه که که و تو ته ناویانه وه ، وه یا و شهی خاوه ن زمانه که تر دین بو لای نهم به لام به یان رسی ناکه و می و هکو نامه و به جوری کی تر نه یا کیره دا نیره دا نیره دا نیره دا نه بی به مالی نه مانی نه مانی نه مانی نه مان .

به وینه: ئهو گوزاره به که له زمانیکا داها تووه و ههر ئهو زمانه و ههی بر داناوه و و هه و گوزاره ئه کهوییته ناو نه ته وه یکی تر و ئه و نه ته وه یه و هه و محکو خلای ثه یا یی وه ک (حه ج ، زه کات ، ته نه نو نه ته و هه ی همانه که که و تونه ته ناو کورده وه و وه کو خلایان ته نه نه داسته و شهی بیکگانه یه و که و تلوته ناویه و ه و مانا و و شهیه شکه له ده ره وه ها تون و که و تونه ته ناویه و و به پیی و شهیه شکه له ده ره وه ها تون و که و تونه ته ناویه و و به پیی و یکی و یکی و تونه ی نه و مه و و به بیلی و یکی و تونه یکی و یک

وشهوه که و تقونه ته ناویه وه و گوزاره که ماوه به لام و سه کهی گوزیوه و کور دقیده ، حضور ، عبدالرحمن و فاطمه » که کردویه به (قهسیده ، حوزور ، ثه وره حمان و فاته) ثه مه و شهی نهسللیه کورده که و مانی ثبه و نه شلهی به سهره و هماوه .

لەسەر ئەم باسە دۇ ولانە بى ھەر دۇ قسەكە دىنىمەوە : - ئەلايىن : سەردەمى زۇ جارىدك كابرايەكى تايشەيتى رىپى ئەكەولاتە

به سره ، وه وای بیستبق که شاری به سره هه مقیان عهره بن ، پاش که زانه و هی بلا و لات لایان پرسیبق به سره ت چـلان هاته به ر چاو ؟ . و وه لله هه مق به عهره بی قسه یان ئـه کرد ته نها نویژه که یان نه بنی ئه و یان به کوردی ئه کرد ! » .

ئهو شتانه که له نویژدا ئهخویزنرین دیاره ههمتویان عهرهبین ، گهم کابرایهش له ولات و شویزی خسوی ههر وای نویژ کردووه و ههر بهو جورهی خویندوه ، بهلام له باوه بری خویا شتیکی بسید مهعناکان دروستکردوه و وای زانیوه ئهو وشانهش ههر کوردین که ئهو له نویژه کهیا ئهیانلی !.

بو دووهمه که شار بی کابرایه کی ولاتی ته رده لان ریبی ته که و یاته ولاتی دزه یقی ، له ناو ددغل و دانا چوله که یه کی زور ته بینتی بویات ته گیزینه ته لایی : « مه لیچکیکی فره م چاو پستی که فت له ناو ده غله که تان » . ته لاین : مه لیچک چییه ؟ . به هه و جور بنی تیبیان ته که یه ناکه یه که مه لیچک چییه . ته مجا پیری ته لاین : باوکم تو به کوردی قسه ناکهی ؟ . بوچ نالیمی (کیشکه) ، مه لیچک چییه ؟! . ته وان مه لیچکیان به کوردی نه زانیوه ! . .

تهم شتانه ههمق بتون به به لکه بن تهوه که زمانی بناغه یسی زمانی نهخو لانده و ارد و ته سل تهوه ، ههر شتیک که که و ته ناویه و و له مهفه قرمه کهی تنی که یشت ته و تهوه به هی خنوی ته زانی ، شتیکیش که لای تنی نه که یشت به لاوه کی ته زانی ، جیا کردنه و هی تهم بنه چه یتی و

لاوهکیه هی وردبتونهوه و لایکلولمینهوهی خولیندهوارهکانه و شهوانن که به هلای زانیاریهکهیانهوه لایکیان نهکهنهوه .

به لایی ! ، راسته ئهو جوره شیوه ناوچه بیانه شیوهی گشت نه ته وه که نییه ، به لام نه بنی نه وه ش بزانر یی که له هه متو نه ته و ه یه کدا كهسيه تيه كيان بر زمانه كه دروستكردوه ، للإكرالينهوه لهم بسارهوه ئەگەزىيتەوە بىز ئەوە كە جىــــىزن شىپومى ناوچەيتى لە ناو زمانىيكا دروست تبووه ؟. ئەوە زەوينەيەكى تايېلەتنى ھەيلە و بابەتنىكىترى سەربەخىزىد، بەلام ئەمە ئەوە ھەر پىشان ئەداكە لە ھەر جىگايەك و له هـهر ناوچه یه کدا ئهوه ی خوی به رهوانتر و به بنــج تر نهزانی ، للكرلالينهوهكه تهكهوليته تهسيتلاي زانايان ههم بيلا دروست بتريي شپوهکه ههم بر وردبونهوه له بنج و بناوانی وشهکه ، تهوهنده ههیه زمان هی نهخولاندهواره ، ثـهو بنی سـهواده بنی سـهوادی هــهر ناوچه یهك بیت ، بی به به لگه و بی پتهوكردنی رهچه له كی زمانی تليكزايتي نەتەوھ وتنەكەي ئەوان بناغەيە بۇ ھەمتۇ شت.

* * * * *

الكلمة الىكردية

العضو العامل: علاء الدبن سجادي

الأكراد شعب كبقية الشعوب في العالم لهم لغة خاصة و موطن خاص في الشرق له حدود معينة وهم ينتمون الى الشعوب الآرية ، والآريون بعد رحلتهم الاولى من سلاسل جبال القفقاس انقسموا الى قسمين : قسم وجه رحيله الى اوروپا والقسم الآخر بعد مرور فترة من الزمن انشطر شطرين _ شطر ذهب الى الهند والشطر الآخر انتشر في هضاب ايران ، والذين سبكنوا في تلك الهضاب آضوا منشأ لپارس ، والقسم الذي توجه الى سبلاسل جبال زاكروس كونوا الشعب المادي . فالفرس من سلالة الپارسيين والكرد من الماديين . والنفة في ادوارها التأريخية عيشة مستقلة فكلكلت كل العقبات التي اعترضت طريقها وحافظت على شخصيتها اللغوية الراسخة ، ولكن بعد طهور الاسبلام وانتشاره بين الأكراد تسربت اليها اللغة العربية بواسطة الدين تسربا جزئيا ، الا ان هذه اللغة ، كما سبنرى ، لم تتمكن ان

تسيطر عليها كما فعلت بالنسبة للعديد من لغات الشعوب الاخرى التي اعتنقت الدين الحنيف الجديد، بل وحتى انها حرفت ما في وسمها من مفردات الطقوس التي وجدت الطريق اليها بسهولة، وهكذا فان اتصال الكردية سواء كان من حيث جذور مفردات كلماتها او من حيث ادبها إقتصر الى حد كبير على اللغتين الفارسية والعربية.

فاللغة الفارسية التي تنسب الى الشعب الفارسي مهدت الحوادث والتطورات منذ عهود ما قبل الاسلام ساحة واسعة لها لكى تكون صاحبة الحكم والسياسة، ولكن في بداية هجوم اسكندر المقدوني خيم الظلام عليها من الناحية اللغوية والأدبية كما ساعد نجاح الفتوحان الاسلامية في مرحلة معينة على خمولها الى ان إنتمشت ثانية منذ بداية القرن الثامن الميلادي حيث ظهرت الآثار الأدبية واللغوية فيهــــا مرة ثانية وكان ذلك مرتبطا بشكل مباشر بوضع ايران السياسي فما لاشك فيه ان الحكم عامل رئيسي لنمو اللغة التي تكون صاحبة الحكم والسيطرة . ان اللهجة الفارسية منك استردادها الحكم صارت لغة السيف والقلم ، فتوسعت في حـــد ذاتها وتمـكنت ان تدخل مناطق وبقاع مختلفة ، فنها بلاد الكرد أو كردستان ، فكانت هي وادبها تمرح في سماء كردستان طوال احد عشر قرنا ويطير ادبها فيهــا يمينا وشمالًا مما ساعد على توطيد بمض المفردات ذات الجذور المشتركة ، في اللغتين الفارسية والكردية ، الا ان ذلك دفع بالكثيرين الى اعتبار كل كلمة يتلفظ بها اي كردي اثناء تخاطبه الأعتيادي فارسية الاصل ما دامت هي موجـودة في ذلك الأدب المسمى بالأدب الفـــارسى!

المستشرقين الذين صرفوا جل جهودهم للمقارنة بين اللغتين الكردية والفارسيه . وسبب نشؤ هذه الفكرة يرجع بالدرجة الاولى الى كون اللغة الفارسية لغة حكم على عكس اللغة الكردية ، وبالدرجة الثانية الى عدم وجود دراسة عميقة بالنسبة لجذور الكلمات ، وبالأخص بالنسبة الى اللغة الكردية لذا أن رأيى في هذا الموضوع يتركز على ما يلي :

ان اللغة الفارسية كما سبق وان ذكرت ، تتصل الى اللغة الكردية من حيث الجذور منذ زمن غير قريب ، وتثبيت الحكم نفسه بين ظهراني الفرس مهد السبيل الى انفكاك اللغة الفارسية عن اصلها الحقيقي وجعلها فرعا مستقلا ، فدخل فيها اناس اجانب ومن الواضح الن اللغة التى يدخل فيها عير ابنائها الحقيقيين بالرغممن انها تعلو من الناحية السياسية ولكن يقل وزنها ويضمحل جوهرها من الناحية الثانية ، اي من حيث اصالتها ونقاوتها .

انتشر الأدب الفارسي فدخلت فيه كلمات لاصلة لها بلغته من حيث الجوهر ، فتسرب الى زوايا البلاد التى كانت خارجة عن سلطانه السياسي فنطقت به الأقوام الخاضعة لتلك السياسة أو الخارجة عنها ومن جملة تلك الأقوام الشعب الكردي الذي صارت قلوب ابنائه دوحة له بدرجة انه كلما يقرأ او يسمع الشخص الكردي ذلك الأدب المملوء من كلماته يذعن ويقول بلا تردد انه — اي الأدب — فارسي لا من حيث للمأته ايضا في حين ان الكلمات الواردة فيه والمقولة في حقها انها المرسية كلمات كردية صرفة ، او كلمات مشتركة بين الكردية والفارسية على السواء ولكن الحكم السياسي كان

بيد الفرس فيصدرون الأدب واللغة الى البقاع الـكردية كهـدية مابرة غاضين النظر عرف ان اكثر الـكلمات الواردة فيه هي بضاعتهم التى ردت اليهم ولـكن بغير اسمهم!

فعلى سبيل المثال ان كلمات « ثارام ، كومان ، ثاسمان ، هوش ، چالاك ، چامه ، نامه ، پيشكار ، الى النه_اية ، كلمات يستعملها الأكراد كاستعمال الفرس لها ، فما هو إذن سـبب الرجحان لفارسيتها ؟ . وما هو الدليل الذي جعلها اصيلة في الفارسية ودخيلة في الكردية ؟. فاذا كان اســـتعمالها في الكتابات والادب المســـمي بالفارسي دليلا على رجحان اصالتها في الفارسية فهذا لا يستند لاعلى العلم ولاعلى المنطق ، لان مجرد استعمال الكلمة في لغة من اللغات لا يكون دليلا على اصالتها فيها حيث ان سدنة المهاجرة تثبت بانه كما يقهز شخص من روضة الى روضة وبقعة الى بقعة كذلك تثب كلمة من الميادين هو وجود جذر الكلمة في مشـــتقات اللغة بالنسبة اليها والتطورات التي تطرأ عليها في ازمنتها المختلفة . فاذا امعننا النظر في جذور تلك الكلمات والكلماتِ الاخرى التي تدعى اللغة الفارسية ملكيتها لها نرى رؤية واضحة انها لغة الام الحقيقية ، فاستعمال فرع من فروع تلك اللفــة لها في كـتاباتها لا يجعلها ملكا صرفا لها ولا يخصها ۾ا .

نعم توجد بعض الكلمات الاخرى التي لا يستعملها الأكراد في الوقت الحاضر واستعملها الادب المسمى بالفارسـي في القردين الثالث

والرابع الهجريين كامثال: «باره» بمعنى الحصان. «آوند» العرش. «كاز» المقراض. «فرسب» الخشب الرئيسي لسقف الدار. «بتفوز» اطراف الاسنان والشفة. «كشن» طلب الاثنى الذكر «آژنگ » الانكسار والاعوجاج ... انها كلمات لا تعد ملكا خاصا للفرس بل هي مشتركة بين الفرس والكرد غير انهم استعملوها في كتاباتهم في حينه.

وفي الاخير اقول ان الكلمات التي يستعملها الكرد ويقال في حقها انها فارسية ، هي كلمات كردية وليست فارسية محضة ، او كلمات مشتركة بينهما ولكن لعدم وجود البحث والدراسة في اللغة الكردية نسبها الفرس وقسم من الدارسيين المستشرقين الى اللغية الفارسية البحتة فتبعهم الاكراد ايضا شأنهم شأنهم ! . .

واما بالنسبة للفة العربية فقد توسعت الفتوحات الاسلامية التي امتدت الى جميع المناطق الكردية ، فاعتنق الاكراد الدين الاسلامي الحنيف الذي كانت العربية لغتة فكان من الطبيعي ان تتسرب مفرداتها الى لغتهم ، وهي _ اى تلك المفردات _ كانت على قسمين : قسم منها مختص بالطقوس والتعاليم الدينية ، والقسم الاخر متصل بالحياة العامة ، والقسم الاول منها كان ايضا على نوعين ، النوع الذي يعبر عن المفاهيم الدينية التي كانت مصطلحاتها موجودة بدين الاكراد قبل مجيء الاسلام فلم يظهر اي داع لنبذها مثل « مزكهوت ، مزكت _ عبيء الاسلام فلم يظهر اي داع لنبذها مثل « مزكهوت ، مزكت _ المسجد . نويي _ الصلاة . رود و _ الصوم . دهستنوي و _ الوضوعه .» والنوع الذي يعبر عن الكلمات الفير موجودة مفاهيمها بين

الاكراد مثل ما هي موجودة في الاسلام . فهذا النوع تمكن ان يفرض نفسه لتلك المفاهيم ويثبت قدمه فيها ، ك « الحج ، والزكاة ، والظهار ، والايلاء » في الاصطلاح الفقهى .

وبفضل انتشار الاسلام في مختلف الارجاء اصبحت اللغية العربية لغة علم وثقافة بالنسبة لمعظم الشعوب التي دخلت فيــه وقدم لها ابناؤها اجل الخدمات إذ صبت فيها من المعاني اروعها فزادت من رقتها وقوتها وشمولها لانها بحكم تطورها العارم بدأت تستفيد بدورها من خصائص غـيرها فصبت مفرداتهـا في صـيغ جديدة تتفق مع قواعدها وطابعها وبضمنها كلمات ومصطلحات كردية تصرفت فيهما لدرجة حولتها الى جزء منها مثل الجوالق والجوهر وكردن وجلنار ومختلفة مرن حيث المعنى في اللغتين ومنها كلمة الـ « ريش » التي تأتى في العربية بمعنى (كسوة الطائر) بينما في الكردية تهنى (اللحية)، و (دور) في الاولى جمع لـ « الدار » وفي الثانية تعني « البعــد » وتأتي كلمة « زور » في العربية بمعنى الكذب بينما في الكردية تعنى (خشن) وكيل في الأولى بعني المكيالو في الاخيرة تعني (المملوء) وهكذا . وفي بعض الاحيان زيدت «ال» على الكلمة في العربية في حين انهًا في الكردية مجردة عنها ، مثل ﴿ البراز » بمعنى الفضاء الواسـم في العربية ، و « براز » بمعنى الخنزير في الكرديـه . « الكودن » في العربيـة البرزون الهجين و «كودن » في الكردية بمعنى الغبي . إن امشـال هذه الكلمات الممرفة او الغير المعرفة لا تمتبر كرديه وقعت في العربية أو عربيه انتقلت الى الكردية ، بل انها كلمات مستقلة ذات صلة خاصة بلغتها سواء كانت في العربية ام في الكردية .

والى جانب المصطلحات الدينية دخلت كلمات عربية اخرى عامة غير قليلة الى اللغة الكردية سواء كانت من باب الاسماء ك «عبدالله ، عبدالرحمن ، محمود ، فاطمة » او غيرها ، ك «المقصد ، القصيدة ، الشبط ، الحضور » الى اخره ، وهذا موضوع علمي شيق قائم بذاته يستحق الدرس والتمحيص :

ان اللغة بالنسبة الى الاقوام عبارة عن فهم ناطقها منها، وهذا الفهم هو المعيار الحقيقي لتغاير لغة عن الاخرى وتباين قوم عن الاخر . ان الكلمات المار ذكرها اذا بدل شكلها او حرفت صياغتها لا يفهمها صاحبها الاصلي لانها خرجت عن هيئتها المصوغه . ف (عبد الله) صارت في الكردية «عهولا» ، عبد الرحمن «ثهوره حمان» ، محمود «خوله» ، فاطمة « فاته » ، المقصد « مهقسه د » ، القصيدة « قهسيده » ، الشط « شهت » الحضور «حوزور » .

ففي الجزيرة العربية او بادية الشام او البصرة اذا كان اسم الشخص عبدالله او محمود او فاطمة وناديته (عهولاً) ، او (خوله) ، او (فاته) لاريب انه لايفهم منك ولا يلتفت اليك وحينها تقول في تلك البقاع «مهقسهد» ، او «قهسسيده» ، او «شهست» ، او «حوزور» حتم لايفهم سكانها ماذا تقول وماذا تقصد، ففي رأيي ان تلك السكلها بشكلها المحرف وصياغتها الجديدة اصبحت في الواقع ملكا لفير اصحابها الاصليين . يصح نفس القول على الكلهات الكردية فالعربي

الذي يذهب الى سهل « شارهزؤر » ، او « موكريان » ، ويرى « الشعري الياني _ كلاويش ، أو كلاوين أو كلاويج » _ كا يتكلم بها العربى _ ، وحينها يجعل من « چهرمه له » « جرملة » ، «كاورته به » «كاورته » ، «كنويژه » «كويجه » لاشك ان سكان المنطقة الاصليين لايفهمون قصده ، فأذن خرجت تلك الكامات على هيئاتها الملفوظة من ملكية اللغة الكردية وصارت ملكا للغة العربية .

لا يستبعد ان يقول قائل ان هذه الكلمات بهيآتها الحاضرة غير موجودة في اللغة الكردية حتى تخرج من ملكيتها وتدخل في ملكية الغير وهكذا الحال في العربية ، في حين انه إذا حكمنا بخروجها لابد أن نحيم بخروج معانيها فيها ايضاً ١ . وجوابا على ذلك نقول ان معافي الاشياء ثابتة بالنسبة الى اللغة فهي تبقى ولا تزول . ان الشخص الذي يدرك مدلول « كهلاوين » ، او « چهرمهله » او الشخص الذي يدرك مدلول « كهلاوين » ، او « چهرمهله » او عليما كما هو يتلفظ بها في حين ان تلفظه بها مغاير لها ولتلفظهم اياها مغايرة تامة .

وهنا يجب ايضاً الا تفوتنا حقيقة اخرى وهى أن اختلاط الأقوام فيها بينها وتداخب لفاتها يقلل بشمكل أو آخر اصالة اللغة ويضعفها من حيث الجوهر والنقاوة ، ولكن يجب في نفس الوقت ان نلاحظ وبلاستناد الى قانون طاقة التدرج وخاصة بالنسبة الىمفاهيم اللغة ومعانيها الاصيلة واقع عصدم جواز التعبير في عبارة قيلت قبل مئان السنين لمعنى مقصود فيها فى حينه بمعنى يتطلبه هذا العصر ، لا يجوز مئان السنين لمعنى مقصود فيها فى حينه بمعنى يتطلبه هذا العصر ، لا يجوز

ذلك لانه اذا اخذ بهذا المقياس يزول التدرج في عالم الوجود لا فقط في مجالات الأدب واللغة بل في كافة المجالات ، وهذا شيء لا يقر به العلم بتاتا بل يرفضه . هذا وان اتصالات الناس فيما بينهم ولو ازالت نوعا من الخلافات اللفظية الا انها لم تقض عليها كليا لذا فان كلمات عبدالله وفاطمة وحضور وقصيدة حينما إنتقلت الى اللغية الكردية ، أو «كهلاويي وكوييره و چهرمه له » الى العربية تغير شكل الكلمات في كلتا اللغتين ، فعربت وكردت ، فاذا اعيدت الكلمات المعربة أو المكردة الى صاحبها الاصلي لا يفهم منها شيئًا ولا يتصور انها تلك الكلمات التي كانت موجودة في ذهنه ! . فأذن خرجت كل من هذه الكلمات عن ملكية صاحبها الاصلي وصارت ملكا للآخر .

ثم ان دراسة الكلمات من حيث أرومتها واصالتها هي من جهود الطبقة المثقفة ، والثقافة والجهود العلمية شيء خارج عن واقعية الموضوع . ان اللغة الفصيحة في كل قوم هي عبارة عن الكلم والالفاظ التي تأتي بها الطبقة الغير المتحضرة والمتعلمة لانها هي الموجدة للغتها الأصيلة ، فالقاريء والعالم في قوم او لغة هو قبل ان يتحلى بعلمه وقراءته فرد كافراد جهرة الناس العامية ، بل انه بعد بلوغه العلم يبقى محافظاً على نفس كلام بني قومه . فأذن الكلام الفصيح في كل يبقى محافظاً على نفس كلام بني قومه . فأذن الكلام الفصيح في كل قوم بالنسبة الى اصالة اللغة هو الكلام المتداول من قبل عامة الناس .

وتوجد ايضاً بعض الكلمات في لغة من اللغات اذا نظرنا الى هيكلها وصياغتها تجدها بنفس الهيكل والصياغة في لغة اخرى ولكن

من حيث الممنى مختلفتان فيهما ، فكلمة ﴿ دار ﴾ سـواء انتقلت من العربية الى الكردية أو من الكردية الى العربية فانها تبقى في اللغة العربيـة تعنى البيت وفي الكرديه الشجر. وينطبق نفس الشيء على « تاراسته » في الفارسية التي تأتى عمني المزين - بصيغة المفعول -وفي الـكردية تأتى بمعنى التوجيه كما أن « تُاهنَّكُ » فيها بمعنى القصد وفي الكردية حفل الناس للافراح . هذه الكلمات من صلب مصافات اللغة في كلتا اللغتين ليس لنا المجال ان نقول بائ استعمالها في اللغات الكردية أو العربية أو الفارسية من الاغلاط الشائعة الواردة فيها ، ليس لنا هــذا لان المفاهيم كما هي من مخترعات الزمن فالـكلمات ايضاً تمر بنفس الادوار والمراحل ، خاصـة بالنسبة الى شكل الـكلمات التي يقال في حقها أنها في الاصل فارسية وحين استعمالها في الكردية لابد ان تستعمل كما استعملها الاصل . لا يقال هذا لان استعمال هذه الكلمات في معانيها بالنسبة الى لغة من اللغات من صنع مجموع القوم لا من صنع الفرد ، ليس للفرد اى حق ان يغيرها أو يلبسها معنى غير معناها الاصلى في تلك اللغة .

وفي الختام اقول: ان للغة الكردية شخصية مستقلة ، تعطى وتأخد ، الكلمات التي اعطتها للغير خرجت من ملكيتها كما تخرج المينيات من ملكية صاحبها الاول ، والتي تأخذ من الغير اذا تصرفت فيها صورة او سيرة تصير ملكا لها وتخرج من ملكية

صاحبها الاول ايضا، بل اتمكن ان اقول انها تضم ثروة لغوية الى ثروتها الاصلية وتبرز شخصيتها من هذه الجهة خاصــة اذا كان اخذها من لغة لا تمت لها بصلة من حيث الارومة، وهذا هو شأن كل لغة بالنسبة الى الاخذ والعطاء.

* * * * * *

کوروستان له ساله کانی شه زی به که می جبهاندا

ئەندامى كارا: د. كەمال مەزھەر

بهشى دوههم

با ری گئی کوروستان به دیه ده ست پذیرد نی شه د

لاوازی و به ککه و ته یکی گیران و تورکیا به ر له دهست پنی کردنی شد ه کنی به چه ند سالایک که یشتبوه راده یه ک به ولاوه ی ته نها که و تن و روخان بو . شه ن سالی ۱۹۱۱ ی تایوان تورکیا و گیتالیا و شه ن سالی ۱۹۱۱ ی تایوان تورکیا و گیتالیا و شه ن نیوان « اثنالا ی تورکیا له که ل و لا تا نی ناوچه ی به نقاندا و ناکلاکتی نیوان « اثنالا ی تورکیا به سه ر سنتوری نیوان هه ردو خویدا و هم راوبگری گیران و تورکیا به سه ر سنتوری نیوان هه ردو لایان و باری نالاز و سه ختی ژیانی نابتوری و کلامه نای نهم دو و لا ته و که لیک ه به دو ده رده ی بر دبتون که به هم تو

(سواره ی حهمیدی) شکه له سهرده ی سولتان عهبدولحه میددا بر پاراستنی ده سه لاتی خوی و لیدانی بروتنه وه ی گازادتی - نه ته وه ی گهله ناتورکه کان له چه کدارانی هه ندیک له هوزه کورده کان پیکمینرا بو به ر له ساله کانی شهر ببوه له شکریکی بنی گیان و توانا و به و جوره به جاریک سه نگی جه نگی خوی له ده ست دا بو و گهوه نده ی تر له ناو کومه لدا سوك و ریسوا بو بو بریه کار به ده ستانی تورکیا بو نه وه ی گیانی بکه نه وه به همو فر و کوشی کار به ده ستانی تورکیا بو نه وه ی گیانی بکه نه وه به

⁽۱) صدیق الدملوجی ، إمارة بهدینان الکردیة ، ص ۸۱ . شایانی باسه دانهری ثهم کتیبه خوّی بهر له شهر بوّ ماومی چهند سالّیك له بادینان کار بهده میری بووه .

بهردا به فیزلا چتر وه له زلار شولین بووه بار به ســـه کلامهلانی خه لکی کوردستانهوه .

به لام له گه ل هه مق ئه مانه شدا فه رمانزه و ایانی تورکیا هسه ر له هه و ل و کوششدا بون بو ئه وه ی که لك له هیز و توانای هوزه کورده کان و هربگرن و ده یانویست بو شه بری داها تق ئاماده یان بکه ن چونکه ده یا زانی بی ئه وه که لینید کی دیار ده که و یست که لی کورد بکه نه جه نگییانه وه ، کاربه ده ستانی تورکیا ده یانویست که لی کورد بکه نه یه کیل له قه لا سسه خته کانی به ربه ره کانیدی روس که له م کاته دا زور چاو چنوکانه ده یا تورکه کان خوره کان ده و له تی موسمانی بویه کا تورکه کان ده یانویست زیاتر خویان له هه ندین له سه ره ک هوزه ده سه لا تداره کانی کوردستان نویک بخه نه وه و دری روسیا بیانجو لاین و بو نه مه مه سه سته یانی چه وریان ده دانی و به و جوره ته نانه توانییان مه به سسته یان په یانی چه وریان ده دانی و به و جوره ته نانه توانییان چه ندین که سسواره ی حه میدی له سه ر سنتوری ئه و و لا ته رین بکه ن ن

له گه آن مهوه هسدا هه و آن و ته قه لای تورکه کان لهم مه سدانه دا ته واو کهم نه نجام و بنی ستود بتو چونکه ته نها ژماره یه کی کهم له سهره که هوزه کورده کان به ده نه گیانه وه چترن که چی له هه مان کاندا هه ندیک سه ره که هوزی تر به ناشکرا و بنی ترس بالاویان ده کرده و ها کاتی شه و ده ده نه یا آن

⁽۲) بروانه : م . س . لازمریت ، سهرچاومی ناوبراو ، ل ه ۲۹ .

روَس . ئەوەى لەم بارەيەوە شـايانى باسە ئەوەتەكە وا ژمارەيەك لە نىشتمانپەروەرە داخ لە دلەكانىش تا رادەيەكى زلار پشتگىرتى ئــــەو بىرەيان دەكرد چونكە زولم و زلارى عوسمانىيان واى للى كردېتون تەماع و پىلانى چىنە كاربەدەستەكانى رۇسيا نەبىنن .

بهر له شـــه ز باری نالهباری ژیانی تابتوری و کومه لایه تی کوردستان وه له زوربهی هسهره زوری ناوچه کانی تری گیران و دەوللەتى عوسمانى كەيشتبووه رادەيەك زياتر لە جاران كۆمسەلانى خەڭك مجوڭېننى و ھەســتى نەتەوەييان بېزوېننى . ئەمە و چەنــــــد هلایه کی تر کارلاکی و ایان کردبتر رلاژ به رلاژ ژماره ی تُه و کهسانه ی ســهربهخنریتی ، یان بهلای کهمهوه خودموختارتی (ئۆتۈنۈمتی)کوردیان دەويست لە زياد بۆندا بنى و ئەمە لە پەرەسەندنى ھەندىك چالاكتى سیاستی و کلامه لآیه تیدا خلای نواند ، ئهوه بتو بهر له شهر ژمارهی کۆمەڵ و رېرکخراوه سياسىيە نېينېكانى كوردستان زلار بتو وه تا ده هات سه نگیان له ناو کومه لانی خه لک و به تایبه تی روشنبیراندا يتر ده بق . ثمم كۆمەڭ و رېكخراوانه به هەر چوار لادا كەوتنە بلاو کردنهو می به یانسامه و پهخشمه « نشره » ی تُه و تلوکه پر بتون له ههستی نه تهوه یتی و رق و کینهی رهوا بهرامبهر زور و زوردارتی میری و کاربهدهستانی . یه کنیك لهو په خشمانه له ژنیر أمهم ناوه پتر مانایهدا بلاو دهکرایهوه : « تُهڤ خوّلُه خوّلُه تُعولُي تُهمهیه » که به تاشکرا دژی دهسـ ۱ همی تورك دهدوا و ده یکوت « تورك به همین جوریك

به زیره بردنی کوردستانیان له باردا نییه »، وه ک کوردناسی سیز قیتی م . س . لازه ریخ باسی ده کا نهم په خشه یه ناو خه لکدا ده نگی دا بیروه و ده که یشت زیر قوژبنی کوردستان (۳) . شایانی باست زور به ی نه و په خشه و به یا ننامانه له کوردستانی با کتور و هه ندی کیان له کوردستانی با کتور و هه ندی کیان له کوردستانی نیرات ده رده کران به لام ژماره یان لنی ده که یشته کوردستانی باشتوریش و به شیوه یه کی تایبه تی ده نیر دانه ته کیکانی بارزان و له ویوه بلاو ده کرانه وه (۵) .

ههر له و سالانه شدا هه ندین کومه آن و ریکخراو که له کاتی سهرکه و تنی شورشی تورکه لاوه کانه وه پهیدا بوبون (۵) به ناشکرا کاریان ده کرد و چاپه مه نتی خویان بالا و ده کرده وه و سه نگیان ، به تایبه تی له ناو روشنبیرانی کوردا ، تا ده هات قورست ده بو . به و له شهر «کورد طلبه هی شی جمیتی » (کومه آنی هی شی شاگردانی کورد) له هه مق رید کخراویکی تری کورد چالاکتر له کاردا بتو و

⁽٣) ههمان سهرچاوه ، ل ۲۰۰ .

⁽¹⁾ بروانه : صدیق الدملوجی ، سهرچاومی ناوبراو ، ل ۹۰ .

⁽ه) به شیکی گرنگ له زانیار تیکانی به شسی دوهه می نهم و تاره ، به تایبه تی شهوانه یال که پهیوه ندیبان بسه چالاکی رئیکخراو و کوهه سسیاسی و سسه رداره کانیانه وه هه به له لایه ن نوسه و خویه وه کوگراونه ته وه و لهم باره یه وه که کمیکی زوری له ماموستایان مه مدوح سه لیم و نه کره م جه میل باشا و مره کر تو وه که خویان له دامه زراندنی زور به ی شسه و کوه مه لانه دا به شدار بون .

ته نانهت توانيبتوشي چه ند لقيك له هه ندي شاري تُهورويا داعه زرينيي. ئهم کۆمهڵه ئۆرگانلیکی تایبهتتی خلای به ناوی (رۆژاکورد) موه بلاو دهکردهوه که دوایتی ناوی گزرتا به (ههتافا کورد) و ثینجا به (ژبن) . (هیڤی کورد) تا دهست یپی کردنی شهنزی پهکهمی جیهان له کار نهکهوت ، بهلام دوای تُهوهی به بلانهی تُهو شـهزهوه زوربهی کادرهکانی راپیچ کرانه ناو سوپاوه ئیتر وهك ههمتو كنومه ل و ریکخراوانی تری تسهو سهردهمهی کوردستان توانای کار کردنی نهما. کنومه لایکی تری کاریگهری سیاستی ئهو سهردهمهی کوردستانی توركيا «كورد تمـالى و ترقى جمعيتى» (كۆمەلى بەرزتى و پیشکهوتنی کورد) بتو که یهکهم رلیکخراوی سیاستی کوردســتان بتو وه ژمارهیهك گهوره پیاوی ناوداری وهك ئهمین عالی بهدرخـــان و شەرىف ياشا و شىيخ عەبدولقادرتى شەمزىنتى تىدا كۆبۋېروه(١)، به لأم سیاسه تی شـــرد ثینتی تورکه لاوه کان کاریکی وای کرد جالاکه ثهم کۆمه له بهر له دهست پنی کردنی شهد له سنورلیکی تهسکی نهنتی تندهز نه کا .

ههرچه نده له به ر چه ند هلایه کی تایبه تی نیشمانپه روه رانی کوردستانی تورکیا له و سهرده مه دا له هه متو لا زیاتر له جم و جلالدا بتون ، به لام له هه مان کاتدا هه ست به وریابتو نه وه و را په لاینی کوردستانی تیرانیش ده کرا . به ر له شه ن و له ساله کانی شه نزدا له و به شه ی کوردستاندا

⁽٦) بزوانه : الدكتور بلهج شيركوه ، القضيه الكرديه . ماضي الكرد وحاضرهم ، القاهره ١٩٣٠ ، ص٥١ .

کلامه کی « ئیستخلاصی کوردسستان » به گهری که و تبووه خلا و دروشمی یه کگرتنی کورد و سه به خلایتی کوردستانی به رز کردبلاوه . هه ر له و ده ور و به ره شدا (سالی ۱۹۱۲) کلامه کی «جیهاندانی» (۷) له کوردستانی ثیران دامه زر بینرا ؛ ثهم کلامه له ده یویست خه باتی گه لی کورد به ریبازیکی راستدا به ری و له چوارچیوه یه کی یه کگر تودا کلای بکاته وه (۸) .

یه کینك له رووه هه ره گرنگ نویمانی خه باتی روشدی تی کومه آن و ریم کخراو و پیاوه سیاسییه ناوداره کانی نه و سه رده مه ی کوردستان بریتی بو له بایه خدان به بلاو کردنه وه ی خوینده و خوینده واری له ناو مندال و لاوی تازه پی که یشتوی کوردا له که ل خرمه ت کردنی زمان و نه ده یی که یی کورد وه ک دو هوی کاریگه ری

⁽۷) لهوه تهچن دامهزر پینهرانی نهوکومه له خوّیان نهو ناوهیات بوّ دارّشـــتبنی که وا دیاره مهبهستیان مهعریفهت و شارهزاییه .

⁽A) بروانه :

И.О.Фаризов, Место национально-освободительного движения курдов в борьбе народов Ближнего и Среднего Востока против империализма, Канд.дисс. (реферат), Москва, 1953, стр.19.

ئی . و . فاریزوف ، شــونین بزوتنه ومی ثازادی ــ نه ته و مبی کورد له خــه بانی گهلانی روزهــه لاتی نزیك و ناوه زاســتدا دری ثیمپریالیزم ، (کورته ی نامه ی دوکتورنیکه ی) ، مؤسکو ۳ ه ۱۹ ، ل ۱۹ .

همر له و سهرده مه دا عه بدو روزاق به درخانی به ناوباک جیگه ی مام روستا خه یالتی له ناو کوردی گیراندا کرتبروه و به گهری له همول و کوششدا بق بر بلاوکردنه وه ی خویندن و خوینده واری له ناویاندا و یه کیک له باسه کرنگه کانی دیوه خانی از وه دانی بریتی بق له باسی نرخی خوینددن و هاندانی خه لکی بر ایه خی بی بده ن و هاندانی خه لکی بر ایه خی بی بده ن و هاندانی خه لکی بر ایم مهیدانده دا به وه وه نه وه سه مهیدانده دا به وه وه نه وه سه ده تای سالی ۱۹۱۳ دا له ساری به وه وه سادی داوه ساری

⁽۹) لهم فنرگهیددا خونمندن به زمانی کوردی بو و شاگردهکانی به گیانی کوردایه نی گرفتایاند به ناچاری ده کران ، به لام به داخهوم زوّری نه خایاند به ناچاری دمرگای ثهم فیزگهیه داخرا .

(خلای) کلامه لایکی رلاشنبیرتی دامه زراند و نیازی بتر چاپخانه یه کیشی بلا دابنی و رلاژنامه یه کی به ناوه وه ده ربکا و له ژلایس سه رپه رشتی ئه و دا چه ند قو تا بخانه یه کیش بکاته وه . هه نگاوی هه ره گه و ره و پر مانای ثهم کلامه له بریتی بتر له کردنه و هی یه کهم فلیرگه (قو تا بخانه)ی کوردتی له شاری (خلای) به پاره ی کلاکراوه ی دانیشتوانی ناوچه که خلایان (۱۰) .

له ههمان کاندا هه ندیک به لگهی به نرخ ههه نیشانهی بایه بیدانی پیاوه سیاسییه روشنبیره کانی کوردستان به زمان و تهده بی کورد به دهست پی کردنی شهد به ماوه یه ک^(۱۱) ، تهمه ش ، وه ک تا شکرایه ، هه نگاویکی گهوره و گرنگه به نیسبه ت

⁽۱۰) ثهم فیرگهیه له روزی یمی تهشرینی دوهه می سانی ۱۹۱۳دا کرایه و و بهم بونهیه و ه بهم بونهیه و شاری (خوی) ثاهه نگیکی گهوره سازکرا . ژماره ی یه کهم دهسته ی شاگردانی ثهم فیرگهیه ۲۹ که س بو که به زمانی کوردی دهرسیان دهخونیند و بسه ثه لف و بینی روسی ده یا نتوسی و زمان و شده بی روسیشیان دهخونیند ؛ له ناو فیرگه که دا نه خوش خانه یه کی بچوکیش هه بستو (بروانه : م. س . لازمرنی ش ، سه رچاوه می ناویسراو ، له ۲۲۷ _ ۲۲۷) .

⁽۱۱) « کوردستان »ی یه کهم روّژنامهی کوردتی له سهر لابه زمکانی بایه خیّسکی باشی دهدا به نهدمهی کورد و به شیّومیه کی تایبه تسی هسه ولّی دهدا له ریّبگهی شیمره کانی (خانی)یه وه هه ستی خویّنده وارانی کورد بجوّلیّنی و داوای لیّ ده کردن به وردی گونی له ناموّز گاریّبکانی بگرن (برّوانه: «کردستان»، عدد ۲ ، ۲۰ جادی الاول ۱۳۱۱).

ژبانی سیاسی و کومه لایه تی هه مق گه لیکه وه . رید کخراو و پیاوه سیاسیکانی کوردستانی تورکیا وه به راده یی یه کهم ماموستا خه لیل خه یالی ته نانه ت که و تبوته بیر کردنه وه له دانانی ریبازیکی تایبه تخی بسو نزیک خستنه وه و یه یک کرمانجی و سورانی . له کوردستانی ئیرانیش عه بدورخان له مانگی شوباتی سالی ۱۹۱۳ دا له ریکه ی و کوردنانی کونسولی روسه وه له (خسوی) داوای له روسیا کرد روشه لات و کوردناسی به ناوبانگ ئوربیلی (۱۲) بنیریت بو کوردستان بین دانانی ریزمان و فه رهه نگ به زمانی کوردی و هه روه ها داواشی به رهه ی گه ده بی روسی بو سه رزمانی کوردی و هه روه ها داواشی کرد به شیکی کوردی له ده زگای روژه ه لاتناستی پیتروگراد دا به زرین که به بیری ثه و ده بق یه که م فه رمانی بریتی بینی له دانانی (ثه لف و بی)ی روسی .

شایانی باسیه له ساله کانی پیش شه ردا له کوردستانی باشتور (کوردستانی عیراق) ههست به و جول و جالاکییه ی کوردستانی گیران و به تایبه تی کوردستانی تورکیا نه ده کرا ، به لام دامه زراندنی کومه ل و راید کخراوه کانی کوردستانی تورکیا و

⁽۱۲) رۆزھەلا تناسى بەناوبانىكى رۇسبا و يەكىنى سىرقىت يۇسىف ئەبىگارۆۋىچ ئۆربىلى (۱۸۸۷ ــ ۱۹۹۱) يەكىنىكە لەو زانا بايسە بالندانەى لە قۇلالىق دادو كورديان خۆش ويستوه و دالسۆزانە بايەخبان بە كوردناسى داوه . لە سىدى بېشنيارى ئۆربېلى بەشى كوردى لە ئامۆزگاى رۆزھەلا تناسى لىلى لېنېنگراددا دامەزرېنرا .

چاپه مه نیکانیان له هه ندیک ناوچه ی نهم به شه ی کوردستاندا ده نگیان دابروه و ههر وه ک له سهره وه باسمان کرد ژماره ی نه و په خشه سیاسییه نهینیانه ی له کوردستانی تورکیا چهاپ ده کران ده که یشته چه ند ناوچه یه کی بادینان . به ر له شه زیش به ماوه یه کی زور کهم (جه ماله ددین بابان) ده ستی کرد به بلاو کردنه وه ی گوفاریسکی کورد تی و رکتی به ناوی (بانگ کرد) [بانگی کورد] ه وه که له به غدا له چاپخانه ی « اداب » چاپی ده کرد و له ویوه بلاوی ده کرده وه (۱۳) .

ثهوهی لیرددا پیویسته به شیوهیه کی تایبه اتی سه رنجی بر رابکیشین ثهوه ته که وا هه ستی نه ته وه یتی له زور شوینی ناوه رو کی شهم گوفاره دا خوی نوانه دووه . « بانگ کرد » له یه کیک له و تاره کانیدا به دریری باسی نرخی خوینه دن و کاری له ژبانی گهلاندا کردوه و نمتونه ی له سهر ژاپون و به ریتانیا هینه اوه ته وه و ده گین :

⁽۱۳) ژماره یه کی ثهم گوّقاره روّژی ۱۲ی « ربیع الا ول »ی سالمی ۱۹۱۶ چاب کراوه ، له ژماره ۱۳۳۷ ك ، وانه ۸ی شوباتی سالمی ۱۹۱۶ چاب کراوه ، له ژماره یه کیوه تا ژماره سینی به سبه ر یه کهوه ۷۲ لایه زمان ، وانه همه رواه .

⁽۱٤) بهٰي دەستىكاري كردنې جۆرى رېنۇسەكەى بلاوى دەكەبنەوە .

ومکو روسیهی شکان و تارومار کرد .

مثلا انگلتره . امانش وکو ایمه انسانن فقط بوچی او نوعه اختراع و ایجاده که بسایهی عقل و فکریان دیهننه وجود انسانان شیت دهکا و همو کسی مجبور تعظیم و تقدیر شخصیان دهکن »(۱۰).

له ههمان کاتدا « بانگ کرد » داوای دامهزراندنی کلامه ل و کردنه و می قوتا بخانه ی ده کرد و لهم باره یه وه له کیمك له ژماره کانیدا نوسیو پتی ده لای :

« ... لبر امه یه اونده هاوار و داد و بیدادمانه ده لین له بغدادا جمعیتی کشاد بکین که به تشویق و کوشش ام جمعیته له همو جیکه یه مکتبی کشاد بکری و قوم کردانی لم جهالته تخلیص بکا . ده بزانین کی له کردان سرهلکری نائل ام شرف عظیمه ده بی . فقط حیف که ام خدمته به کسی به دو کس ناکری اکر وا بوبوبایه له بغدادا زور کسانی هیه که دیده دوز انتظار ام خدمته یه »(۱۱) .

وا الایره شدا بو نمتونه چهند به یتنیك له یه كنیك له و شیعرانه ده هنینینه وه كه ه بانیگ كرد » دا بلاو ده كرانه وه و مهمیش بو خوی به كنیدای په ره سه ندنی هه ستی نه ته وه یتی و بایه خ پنیدای روشنبیرانی كورده به گوفاره كه :

⁽١٠) و بانك كرد ، ، زمار ٣ ، ١٣٣٢ ، ل ١٨٠ .

⁽۱۶) هممان ژماره ، ل ۹۹ ،

«بو ترقی ملك و ملت اتحادمان واجبه صرف غیرت چاكه باغیبی نه كدین گهم فرصته » (۱۷) و عفظهی دیر و شریعتمانه خو خاك وطن آوهدانی او بزوری عسلم و فرن و صنعته ایش اگر وابی وطن نورانیو معمور ابی رستکاریمان ابی ایمش لدست ام ظلمته دشمنی ، علم و ممارف خانهمان ویران اكا زور خراب و مهلک درمانیکین ام علته »

بانك كرد جداً حكيم خسته كى ام قومه يه
 با له خواب غفلت و وحشت خبرمان بيتوه
 پايدار بى تا قيامت بو شفاى ام امت
 حال و اوضاع زمانه طعنه درس عبرته »
 بانك كرد » له ههمان كاتدا به توركى وتارى له باره ى ميزوى گهنى كورده وه بلاو ئه كرده وه (۱۸) و له سنتورى توانا و

⁽۱۷) ثهم بهیتانه می قهسیده یه کن که به ناوی (صائب زاده سلیمانیه لی محمد عارف) هوه له ژماره سینیی « بانك کرد » دا بلاو کراوه:ـهوه (ل ۲۹ ـ ۷۰) .

⁽۱۸) (شکری الفضلی) وتاریکی دریزی یه تورکی به ناوی « میزوّی کود له سموده می البسلامدا » له چهند زماره یه کی « بانگ کرد » دا بلاّ و کردوّته وه .

تلیگه یشتنی نمو سهر ده مه دا با یه خیشی به ژبانی نابتری و کلامه لایه تی گه ی کورد ده دا (۱۹) . هه مق نه مانه ش به لگه ی گومان لای نه کراوی نموه ن که وا هه ستی نه ته و هی له ناو گه ی کوردی عیراقیشدا به ر هه شهری یه که ی جیهان له که ف و کول و نال و گوردا بو که به شهری یه که ی جیهان له که ف و کول و نال و گوردا بو که به لگه یه کریشی له کاره کانی نمو سهر ده مه ی شیخ مه حقودا به دی ده کری ، به تایب بی نموه ی که پهیوه ندی له گه ل به درخانی کاندا دامه زراند و له سالی ۱۹۱۳ دا هه و لی ریک که و تنی له گه ل کامیل دامه زراند و له سالی ۱۹۱۳ دا هه و لی ریک که و تنی له گه ل کامیل به ی کورد ای به درخان پاشادا دا بو خه بات کردن له پیناوی رزگار کردنی کوردستاندا له ده سه لاتی عوسمانی و دامه زراندنی ده و له تی نیخ مه حقود له هه مان کاتدا ده و له تنیخ مه حقود له هه مان کاتدا چه ند نامه یه کی له باره ی دوار لاژی سیاستی کوردستانه و ه ناردوه بو کار به ده ستانی رؤسیا .

نالاهزایتی کلامه لآنی خه للکی کوردستان و خهباتیان له پلیناوی رزگاریدا به ر له دهست پی کردنی شهر به ماوه یه کی زلار کهم دوباره گهیشته وه راده ی تهقینه وه که له شلیوه ی را په لاینی چه کداردا چه ند ناوچه یه کی گرته وه . گهوره ترینی نهو را په لاینانه له به هاری سالی اوچه یه کی گرته وه . گهوره ترینی نه و را په لاینانه له به هاری سالی اوچه یه کی گرته وه ی تبلیس به سه رکردایه تی مه لا سه لیم (۲۰۰) و چه ند

⁽۱۹) وتاریک له زماره سینی تهم گوفسارهدا (ل ۱۲ ـ ۲۳) به نساوی «کردلرده زراعت » دوه بلاوکراوه تهوه .

⁽۲۰) به مهلا سهایم نهفهندی خیرانی مهشهوره .

سه ردار لایکی نیشتمانیه در و بردا که داوای په یزه وی کردنی شه ریمه و دورخستنه و می کاربه ده ستانی تورکیان ده کرد چونکه ، وه که کیک له را پلارته دبیللاماسییه نهینید کانی نه و سه رده مه دا نوسراوه ، به لای نه و سه ردار انه و ده زگای کارگیزی تورك «کورد ده تو تینییته و م و و لات به بیگانه ده فروشنی » (۲۱) .

تاگری نام راپهزینه زو ته سه نهی کرد و ژماره یه کی زور له چه کدارانی هلازه کورده کانی نام مه لبه نده دایانه بالی به راده یه که رلاژی هی مارت ژماره ی به سه دارانی گهیشته ده وروبه ری چوار هه زار که س و دوای یه که رلاژ ، واته له ۱۰ی مارتدا ژماره یان خلای له ۸ هه زار که س زیاتر دا . به مه راپهزینی نوینی کوردستان هینده ی تر ده نگی دایه وه و ته نانه ت سه ربازه کورده کانی له شکری عوسمایتی نام و ناوچه یه ش به خلایات و چه کیانه وه دایانه پالی . سه ردارانی راپهزینی بتلیس نیازیان وابق به ره به ره ناگری شلوزش له ناوچه کانی تری کوردستاندا به رپا بکه ن و بلا نام مه به سه به رله ناوچه کانی تری کوردستاندا به رپا بکه ن و بلا نام مه به سه به رله هم مه به سه به به له هم قوای تایم بکه ن و ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان له ناوچه ی بتلیسد به ته واوی قایم بکه ن و ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان له نام مه رو ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان له نام مه رو ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان له نام مه رو ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان به نام مه رو ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان نه نام مه رو ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان نه نام مه رو ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان نه نام مه رو ته نانه ت داوای پشتگیری و یارمه تییان نه نام مه رو ته نانه ت داوره به رو ش کرد (۲۲) .

⁽۲۱) بروانه : م . س . لازمریت ، سهرچاومی ناوبراو ، ل ۲۱۰ .

A. Safrastian, Kurds and Kurdistan, London, 1948, (۲۲) ھەوڭداني سەرداراني راپەزىنى بىلىس بۇ نزيك كەوتنەوە . 73

ثهم رؤداوانه و گورج و گولی سهردارانی راپهزینگه و ده نگ دانه و می له ناو کوردی شو پینه کانی تردا مه ترسیبان خسته دلی کاربهدهستانی تورکیاوه که له ترسی عاقیبه تی ویستیان به زؤترین کات و به هدر نرخینك بی راده یه ی بو دابنین و له راستیشدا باری شهو سهردهمهی تورکیا و نزیك بتونهوهی شهر و بیزارتی گهله ناتورکهکان و چه نــد هلایه کی تر کارلیکی وه هایان کردبــ قر هــــه متر رایه لاین و نزوتنهوه یه که فهرماننزه وایانی تورکیا به جاریمك بتلوقلیننی بلایه کا به گهرمی کهوتنه خلا بلا دامرکاندنهومی راپهلاینهکهی بتلیس و بلا ئسهو مه به سته والییه کی بـه توانا و هیزیدکی زوریان نارده ئهو ناوچه یه . لهم کاته دا شوزشگیزانی کوردیش کهوتنه هه له یه کی گهوره وه به وه ی شولینه ستراتیژلیکانی خلایانیان بهجنی هنیشت و تابلوقهی شــاری بتلیسیان دا و روژی سی نیسان توانییان بیگرن، به لام له راستیدا ئەمە بووە ھۆيەكى يارىدەرى گەورە بۆ لـەشكىرى عوسمانى كە توانی به باشی که لکی لنی و هر بگرنی و له ناو شاردا له شوزشگیزانی کورد بدا و سهریان لنی بشــــــیویننی و بهو جوره راپهزینه کهیات دا بمرکینییته و ه ه دادی مه لا سه لیم نه فه ندی و چه ند سه ردادیکی تری

ا نه رمهن و تاسوری کاربهدهستانی نهستهنبولی بنی نافهت کرد چونکه نهوان به پینچهوانهوه له ههمو شوینیک به گهرمی ههولمیان نهدا کورد دژی نهو کهمینانه ، وه به تایبهنی نهرمهن ، بجولمینن .

⁽۲۳) ماتنه ناو شـــاری بتلیسهوه به جارنیك ئهرکی هیّزهکانی تورکی ئاسات کرد ، مهر ئهو رنزژه توانبیان به زیانیّیکی کهم (٤ کوژراو) سهر له شوّرْشگیّزانی کورد بشیّونپنن و ۲۰ کهسپان لنی بکوژن .

کورد ناچار بتون په نا به رنه به رکز نسو نخانه ی رؤس له شاری بتلیس. دوای نهوه به نیازی تلاقاند یی کورد و نهرمه ن و ناستوری کاربه دهستانی عوصمانی به ره قی که و تنه گیانی خه لکی ناوچه ی بتلیس و زیندانه کانیان لای ناخنین و هسه ر رازه نا راز زیکیش کلامه لایکیان لای هه لده واسین (۲۶).

بهر له شهر له ناوچهی بارزان و دهوروبهریشی وه و تیکچوبو و خه کمی بون بر چه هه کمرتن دری ده سه لاتی تورکه عوسما نیکان و بر نهم مه به سته ههمو له دهوری شیخ عه بدولسه لای بارزانی کربوبو به و نه میسش که و تبووه هاندانی سه و هوزه موزه کورده کان بر نه وه یه بگرن و زه غت بخه نه سهر نه سته نبول تا ناچاری بکه ن ده ست له سیاسه تی خستنه پشت کویدی کوردستان ناچاری بکه ن ده ست له سیاسه تی خستنه پشت کویدی کوردستان له مداخوازی وه ها بگرن و نه له باریشیاندا بو جنی به جیدی بکه ناویه کا له به هاری سالی ۱۹۱۶ دا زور به ی ناوچه ی بادیناینان لی باخی بو به تایبه تی دوای نه وه ی لهم کاته دا میری باج و سه رانه ی له سهر جو تیاران زیاد کرد . شیخ عه بدولسه لام هه و لی دا ناگری را به تایبه تی دوای نه وه ی دا ناگری دا به که و ده ندین نه هم تو کوردستاندا خوش بکا و هه ندین نه ده و که وی دا که که و در کان (به تایبه تی دوسیا و به ریتانیا) بجو گینی بو نه وه ی

⁽۲۵) نهنها روزی حهونی مایسی سالی ۱۹۱۵ له بتلیس یازده که له سهردارانی رایه زینه که کران به سیدارددا (بروانه : م س. لازمریف، سهرچاومی ناوبراو ، ل ۲۱۶).

پشتگیری داخوازیکانی کورد بکهن و کاربهدهستانی عوسمانی ناچار بکهن به دهنگیانهوه بچن .

ئەم راپەزىنەش مەترسىيەكى زۆرى خسىتە دلى كاربەدەسىتانى تورکیاوه چونکه دهیانزانی شپخ عهبدواسیهلام دهتوانتی ژمارهیه کی زور له هوزه ناوداره کانی عیراق و تیران له دهوری خوی کوبکاته وه و به شهزی چه ته که رتی له ناوچه سمه خته کانی بادیناندا له شکری تورك هیلاك بكا و ههروهها لهوهش دهترسان كه نُهم رایهزینـــه كاریمکی وهها بکا جلّهوی کاریان له ویلایه تی متوسلٌ و بهغداشدا له ددست دەربىچىي چونكە دەيانزانى ھۆزە چەكدارەكانى ئەو ناوانەش لەســـەر پین بو راپهزین . لهبهر ئهم هویانیه عوسمانیکان زور به خیرایتی هنیزهیکی گهورهیان له رهواندز و عهقره و تُامنید*ی کلوکردهوه و بهو* جوره تا سهره تای حوزه برانی سالی ۱۹۱۶ توانییان بهشی زوری ^{مهم} راپه رينه دا بمركيننه وه (۲۰) ، شيخ عه بدولسه لام و هه نديك له هاوهٔ له کانی ناچار بتون بیه زلینه وه کوردســــتانی تثیران و له ناوچهی ورمنی بۆ ماوەيەك جېگىر بىۋن .

⁽۲۰) یه کیک له و هویانه ی شهرکی عوسمانیکانی له داس کاندنه وه ی را به نرینه کانی
مهور سهرده مه ی کوردستاندا ثاسان کرد نه بونی یه کینی و پهیوه ندی بو
له نیموانیاندا ، به و نینه هیچ هه نگاو نیك له لایه ن سهردارانی بروتنه وه
ثازادی کورده وه نه نرا بو یه کخستنی را به زینه کانی بتاید س و بارزان که
همورد و کیان له په كاندا به ربا بون .

نهم همتق راپه زين و بزوتنه وانهي دانيشتواني کوردستان که بریتی بون له رؤیه کی تری نازهزایتی گهلانی ثمیراتدورتی عوسمیانی تا دەھات زیاتر لەسەر سیاسەتى چەوسانەوەي نەتەوەيچى خلایان سۆر دهبتون و له و ریمگه پهوه دهیانویست بزوتنه و می ثازادتی ـ نه ته و ه پتی که لی کورد زینده به چال بکهن و بر ئهم مهبهستهشیان ههر روژه ئەم رېپازە ناھەموارەيان ئەوەبتوكە بەر لە دەست يېي كردنى شەزى یه کهم به ماوه یه کی کهم پلاندکی نوپیان بز لیدانی کورد دانا که بریتی بق له بزیاری گواسستنهومی زوربهیای بز ناوچهکانی روژ اوای ئەنادۆل و دابەش كردنيان بەسەر توركى ئەو مەڭيەندانەدا بە نيازى تواندنهوهیان ، بهلام دهســـت پیی کردنی شهر بووه کلوسب لهبهر ده مي جني به جني کردنيدا (٢٦).

بهم جسوره نازهزایتی و بیزارتی بی سسنتوری دانیشتوانی کوردستان و پهرهسهندنی ههستی نه ته وه یتی له ناویاندا چوارچیوه ی باری گشتتی کوردستانی پیش شهزیان پیك ده هینا و هیل دور نییه مهکری شه دی یه که ی جیهان هه کنه گیرسایه کوردستان ببوایه به

[«] Memorandum sur la situation des Kurdes et leurs (ヾヽ) revendications », Paris, 1948, P. 11.

به لقانید کی نوخی (۷۷) بن گیمپراتنورتی عوهمانی ، به لام نه و شه ره و گه نهامه کانی کاریکی یه کجار گهوره و دیاریان کرده سهر ژیانی کورد و دوا رنوژی نیشتمانه که یان که ببوه یه کیک له مهیدانه گرنگه کانی شه ر له رنوژهه لاتی ناوه راست تدا و له راستیشدا کاربه دهستانی تورکیا به ناوی تایینه وه توانییات به شیکی زور له هیز و توانای گه لی کورد بکه نه یه کیک له چه که کانی دهستیان له مهیدانی شه ردا ؛ نیکیتین له م باره یه و توسیویی ده لی :

(۲۷) ولانه کانی ناوچهی به لقان به شبّك بوّن له ثبیبرانوری عوسمانی ، به لام پەرەسەندىي ھەستى نەتەومىتى لە ناوگەلانى ئەم ناوچەپەدا و سياسەتى زنجیره په د اپه زین و شورش له ناویاندا و له نه نجامی نهوهدا له نیوهی دة هه مي سه ده ي نوزده وه يه ك له دواي يه ك مه كه لانه نوانييان خويان له دمسهلاً نی عوهمانی رزگار بکان . جا باری کوردستانیش بهر له شهرّ تا رادەيەكى زۆر لە بارى ژبانى ولاتانى ناوچمەى بەلقانى ئەو سەردەمەي دەكرد . شايانى باسە كاربەدەستانى ئوركيا خۆيشيان ھەستيان به مه کردبق و نرسی ثه و میان لی نیشتبق کوردستانیان له کیس بچنی بوّیه کا چەند جارتىك لەم باسە كۆڭىنەوە و تەنانەت كۆەبتەي « ئىتىجاد و تەرەقى » رۆژى چوارى نېسانى سالمى ١٩١٣ كۆبۈنەوەيەكى ئايبەتتى تهنها بو لیکولینهومی سیاسهتی بهرامبهر به کورد بهست . بهلانم مهم جۆرە كارانەي فەرمانىزموايانى توركيا لە راستېدا بىن ئەنجام بۇن چونىكە چ ثهوان و چ کاربهدهستانی ثهو سهردهمهی ثیران دماینویست یا له رېگه ي چه که وه وه يا له رېگه ي چه ند ئالوگورېکي کرچ و کالي سهر پڼييهوه « چارهسهري » کنيشهي کورد بکهن .

«بانگهوازی _ غهزا _ که دیسان به پهرده ی ئیسلامه تی داپلاشرابق ، توانی هیزی جه نگتی که لی کورد به ریزگه یه کی ئهوتلادا بهرنی که به هیچ جیلاریک له که آل بهرژه وه نده نیشتمانیکانی ئه که له دا نه ده کونجا » (۲۸) . دیاره کاره ساته سیامنا که کانی جه نیک ئه وه نده ی تر ئه نجامی ئه م کاره ی خراپ کرد چونکه ، هه روه ك به دریژی له شوینی خلایدا باسی ده که ین ، کوردستان که و ته ناوجه رکه ی کلیه ی ئاگری مهیدانه کانی شه ی یه که ی جیمانه وه له روژهه لاتدا .

به شی سیّم کور وستان له کلیه ی ناگری ثردا

لهگه آن ئه و هه متو نازه زاییه ی گه ای کورددا که چه ند رؤیه کیان له به شی دوهه می ئهم باسه دا خسته به ر چاو ، کاربه ده ستانی عوسمانی تو انبیان تا راده یه کی زور تلیکه آلی تاگری شه زی بکه ن (۲۹) و بلا ئه م

B. Nikitine, Les Kurdes. Etude sociologique et (YA) historique, Paris, 1956, P. 195.

⁽۲۹) به تاییهنی له سهرمنادا .

مهبهسته پهنایات برده بهر ههمتر ریدگه و فروفیآیک و له ههمتر شتیکیش زیاتر ههستی ئایینتی خه آلکی ساویلکهی کوردستانیان ده جو لاند جگه لهوهی به راست و به چهپیشدا پهیمان و گفتی دامهزراندنی رژیمی ئوتونومییان له کوردستاندا بلاو ده کرده و ههرچهنده جنی به جنی کردنی ئهوهیان به تهواو بتونی شهزه وه دهبست ، له راستیشدا گهلی کورد لهبهر ئهوهی نیشتمانه کهی ببوه مهیدانی شهیری سنی سوپا - تورك و رؤس و ئینگلیز - نهیده توانی به جاریک دوره و پهریز بوهستنی چونکه ئاگری شهیر له زور لاوه و به زور دوره و به زور سالی ده دیگر ته وه به تاییه تی دوای ئه وهی تورکیا له کوتایتی پایزی سالی ۱۹۱۶ وه دایه پائل ئه له مانیا و به و جوره به ئاشکرا دژی سالی ۱۹۱۶ وه دایه پائل ئه له مانیا و به و جوره به ئاشکرا دژی به رهی و لاته سویندخوره کان تیکه لی شهری بق (۳۰) . هه ده لهو

روژه شهوه دوژمنانی تورك ، به تایبه تی روسه کان که و تنه هاندانی کورد دژی دوژمنه کانیان و بو نهم مه به سته یان له نزیکه وه په یوه ندیبان له کورد ستاندا دامه زراند و ته نانه ت شخیخ عه بدولقادری شهمنینان په یمانی دانتی به ههمة توانایه وه بداته پالیان به مهرجیک نه وانیش دامه زراندنی رژیمی نوتونوی بو کورد مسوکه ربکه ن و هه ربه میونه یه هورد کرد بو تاییه تی به کورد ستاندا بالاو کرده وه که تغیدا داوای له کورد کرد بو به مهرد کاری له کورد کرد بو به مهرد کاری دوس نه یه ن (۲۱) .

بهم جوره گهلی کورد بنی نهوه ی له ده ست خوید ا بنی یا نارهزوی لنی بنی له سهره تاوه تیکه لنی رو داوه کانی شه بنی یه که می جیهان بنو وه خاکی نیشتهانی نه که ته نها بووه یه کیک له مهیدانه گهوره کانی جه نگ ، به لکو وه که لازه ریش ده لنی «له راستیدا ده نگی یه که ته ته ته می شه در لازه رو هه لازی نزیکدا له کوردستانی نیران به رزبووه نه که ده دریای ره شدا ه (۲۲) . له و کاته وه بر ماوه ی نزیکه یه که

بو مبابارانی رزخه کانی بهری روسیای دهریای رهسیان کرد و نهمه به سهره تای تنیکه آن بوتی ته واو و ناشکرای تورکبا له شه زی به که مدا ده و میرری ؟ روزی سی ته شرینی دوههم روسیا و دوای دو روزیش به ریتانیا جازی شه زیان دوی دهوانه نی عوسمانتی دا .

⁽۳۱) بزوانه : م س. لازهر پن ، سهرچاوهی ناوبراو ، ل ۳۰۶.

چوار سال له شکری تورك و رؤس و گینگلیز له گهایک ناوچه ی کوردستاندا به یه کیانا دا و گهایک شه بری قورسیان کرد که شه بی هه ندیکیان به ناشکرا کاری ده کرده سهر ته رازوی هینزی شه بخیای مهیدانه کانی روزهه الآت و له هه مان کاتدا ده بووه هی مال ویرانی و سهرگه ردانتی زور ناوچه ی کوردستان جگه له وه مال ویرانی و سهرگه ردانتی زور ناوچه ی کوردستان جگه له وه ورمانییان چونکه زوربه ی له شکری نازه بی گهیشتوش ده بو نه قوربانییان چونکه زوربه ی له شکری ناوچه ی ناوچه که ناوچه که شهری ناوچه که ناوچه که شهری دوازده هه می ناوچه که درد بای سیواس و له شکری یازده هه می ناوچه که شهری دوازده هه می ناوچه که درد بای سیواره ی حه میدیش که له زور ناوچه تایکه کی شهری ده و نور بانییان ده دا (۳۶) .

روش به سهروتای دوست بن کردنی شه نری یه که می جیهان له روزهه لا تی نزیکدا داده نرخی ، به لام به راهوه ش بیشه و به ره نیدوان روسیا و تورکیادا له کوردستانی ثیران چه ند جاریک گیشته راده ی ته قینه و بویه کا لازه ریش ده نی یه کهم نه قه می شه نر له مهیدانی روزهه لانی نزیکدا له کوردستانی ثیران به روز بووه .

⁽۳۳) محمد أمین زکی ، خلاصة تأریخ الکرد و کردستان ، القاهـرة ، العاهـرة ، العبه کی به تایبه تی المهری به تایبه تی لهبهر ثهومی ماموّستا ثهمین زمکی خـوّی یهکیّك بـووه له ثهفسـهره شارهزا كانی له شكری عوهمانی .

⁽۲۶) وشهی « سهفهر بهرلك » (له ههندیمك ناوچهدا بوّته سهفهربهلك) که مانای نهفیری گشتتی دمگریمتهوه لهو روّژانهوه تیککهلی زمانی کوردی بووه و تا تیستا به مانای نههامهت و چوّنی بسن کهرّانهوه بهکاری دههیّنین .

له شکری عوسمانی له مهیدانی قه فقاس و تازه ربایجان و کوردستاندا هه مدت روژیک تقشی نوشق ستیبه و ژیرکه و تنیک ده هات و له زور ناوچه به شکاوی یا خویان ده دا به ده سته وه یا ده کشانه وه . له ته شرینی دو هه می سالی ۱۹۹۱ دا هدیزه چه کداره کانی روس له ناوچه ی ته رزروم و واندا میقدار یکی باش چونه پیشه وه و به رامبه رسه وه سه رکردایه تی له شکری عوسمانی ویستی هیرشیکی

⁽۳۵) بزوانه :

Н.Г.Корсун, Сарыкамышская операция на Кавказском фронте мировой войни в 1914-1915гг., Москва, 1937, стр.30.

ن . ک کارسون ، شه زی ساری قامیش له بهره ی قه فقاسی شـه زی جبهاندا ۱۹۱۶ ـ ه ۲۰ .

كهوره له ناو قهفقاس خويدا (واته له ناو سنتورى رؤسيادا) بكاته سهر هیزهکانی روَس و بهو جوره گهمارلزیان بدا و پشتیان بشکینی و له ته نجامدا ناچاریان بکا ئهو شویمنانهی داگیریان کردون به جیمیات بهیّلْن و بهو جوّره ناوچه کانی سهر سنتری روسیا به کوردستانهوه له مهترستی داگیر کردن رزگار بن . کاربهدهستانی تورکیا بایه خیکی یه کجار گهور میان بهم پلانه یان دا و ههمتر له شکری سنیمان بنر تهرخان کرد که له ۱۲۷ بهتهلیلان و ۲۲ تیپیی سوارهی میری و چهند تیپیکی سوارهی له شکری حهمیدی و ۲۷۱ تؤپ پیکهاتبتو . له کنوتایسی مانگی کانتونی یه کهی سالی ۱۹۱۶دا شهزیکی قـورس له نیوان ههردو لادا له دهوروبهری شاری ساری قامیش رؤیدا و تا سهره تای مانگی کانونی دوههی سالی ۱۹۱۰ لهشکری روس توانی بهرامبهر نزیکهی بیست ههزار کوژراو و بریندارتی خدلای هیزهکانی تورك ته في و تو نا بكا و له ٩٠ ههزار كهس ٧٠ ههزاريان لني بكوژني يا بــه دیل بگرخی (۳۲). نهم شکانه گهوره یه ی تورك (۳۷) ریگه ی پیشکهوتنی

⁽۳٦) بروانه :

Н.Г.Корсун, Первая мировая война на Кавказском фронте, Москва, 1946, стр. 36-39.

ن . ک . کارسون ، شــه زّی یه که می جبهان له به رمی قه فقاســـدا ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۹ ، ل ۳۹ ــ ۳۹ .

⁽۳۷) له راستیدا شه ری ساری قامیش بشتی له شکری تورکی و مها شکاند که ته نانه ت کاری کرده سهر هیزه کانیان چ له باشـوری عـیراق و چ له ناوچه ی که کالی سو نیسیشدا و شهرکی بیشکه و تنی له شکری ثبتگلبزی له و ناوچانه دا فاسان کرد .

له شکری رؤسی به ره و وان خوش کرد و له هاوینی سالی ۱۹۱۰ و هنیزه چه کداره کانی رؤس رؤیان کرده ثه و ناوچه یه . به م جستوره له شکری رؤس له شهوباتی سالی ۱۹۱۱دا توانی ئه رزر و و دوای ثه وه به چه ند مانگذیک (له هاوینی هه مان سالدا) متوش و بتلیس داگیر بکا و ئه مه ئه رکی لایدانی له شکری تورکی له گیراندا بستو ناسانتر کرد .

ههرچهنده دهو له تی گیران (۲۸) له شه ری یه که می جیهاندا به شدار نهبقو وه به شیوه یه کی ره سمی روژی کی ته شرینی دو هه می سالمی ۱۹۱۶ بی لایه نی خوبی بلاو کرده وه به لام تاگری تهم شه روز رناو چه ی گیرانیشی گرته وه و ئازه ربایجان و کوردستانی تیران ههر بتون به به شیك له مهیدانه کانی شه ر له روزه ه لاتی ناوه راستدا . کاربه ده ستانی تورکیا و ته له مهانیا له پالانی سالانی شه ریاندا بایه خیکی ته و او یان دابست به کوردستانی ئیران چونکه یه که میان ده یویست که له له هه لی شد و دربگری بو ته وه ی بیخاته ریر ده سه لاتی خویه وه و دو هه میشیان و و دربگری بو ته وه ده می نیران ده یویست که له مه له شد و تا به تا به و تا به تا به دیربی خویه و کوردستانه و می بیخاته ریر ده سه لاتی خویه و و کوردستانه و می بینی خوی له هه می تیراندا تایم بکا ، بر نه مه به سته یان چ

⁽۳۸) زوربهی دموله ته شده کرمکان (بهریتانیا و رقسیا و شههمانیا و تورکیا) دمهی سال بو چاویان بزیبوه خاکی تیزان ، لهبسهر شهوه جیده یمکیه کی تایبه تیبان له پلانه کانی شه زیاندا بو تهرخان کردبی ، تهنانسه رقسیا و ثینگیلته ره له مانگی مارتی سالی ۱۹۹۰ دا په یانید کی نهیمییان له باره ی دابه کردنی تیزانه وه له نیران خواندا مور کرد.

پیاو و به کربی گیراوی تورك و چ پیاو و به کربی گیراوی ئه له مان هه و گیان ده دا هه سبتی کوردی گیران ببزویسن و له و دیگه به و انوانایان دژی گینگلیز و به تایبه تی رؤس ئاراسته بکه ن و ئه مه شه به به به به به به به به نور گرنگ بتر چونسکه هه ر به ر له شه نوی گینگلیز و رؤس ناوچه کانی با کتوری - روز ثاوا و باشتوری - روز ثاوای گیرانیان داگیر کردبتر (۲۹) . به لام له هه مان کاتدا رؤسه کانیش هه و گیان ده دا های کوردستانی گیران راکیشنه پال خویان و هه دو کو شه بان دا کیر کردبتر و تورك و نه له مان ، توانییان لایه نگر له ناو سه ردارانی هه ندی که و های ای خویان به به دا به به دارانی هه ندی که و های دا به خویان به به دا به به داران به به دا به به دارانی هه ندی که و های دا به خویان به به دا به به دارانی هه ندی که و های دا به دارانی هه ندی که و های دا به خویان به به دا به داد به دارانی هه ندی که دا دا به خویان به به دا به داد داد به داد به دارانی هه ندی که داد داد به داد به داد داد به داد به داد داد به داد داد به داد داد به داد داد به داد داد به داد داد به دا

به لام له کوردستانی گیرانیشدا کار ته نها به وه وه نه وه ستا ، به لکو چه ند شه زیرکی قورسیشی تیدا قه و ما به تایبه تی له نه نجامی نه وه دا که هه ر دوای ده ست پنی کردنی شه ز یه کسه ر به شیک له له شکری تورك چه ند ناوچه یه کی کوردستانی داگیر کرد چونکه له که فی نه نه نه نه کاندا ده یانویست به و جوره کوسپ بخه نه به رده می په یوه ندتی نیوان روس و شینگلیزه ها و په یانه کانیانه وه فه خواروی عیراقدا . تورکه کان بو جنی به جنی کردنی نه مه به سته یان به ر له هه متی شتیك و یستیان روس له به جنی کردنی نه مه به سته یان به ر له هه متی شتیك و یستیان روس له

⁽۲۹) بهریتانیا و روسیا دامرکاندنهوهی شبورشی مهشروته (۱۹۰۰ – ۱۹۱۰)یان بو داگیرکردنی ههندیک له ناوچهکانی یاکور و باشوری تیران به ههل زانی و هیزهکانیان تا دهست بی کردنی شهری یه که همر لهو ناوچانه دا بون و تهنانه ت له شکری روس تا شاری خوی هانیو .

ناوچهی ورمنی دور بخه نه وه و شه و ناوه بکه نه بنکه یه کی جه نگی به هیز بر خویان . له سه ره تای شه ردا هیزه کانی تورك تو انییان بگه نه ورمنی و ده ورو به رو به و روسانه ی له و ناوه دان ده ریان بکه ن و چه ند هوزیر کی کوردی وه ك شکا کیش رابکیشنه لای خویان . گرتنی ورمنی و چه ند ناوچه یه کی تر (۴۰) زیاتر ریسگه ی بر کار کردنی تورك و ته له ماندانی بیاوه کانی تری کوددستانی شیر اندا خرو مه تیکیان به هاندانی پیاوه کانیان ژماره یه ك ده ره به کی کرمانشا حکومه تیکیان به ناوی «حکومه تیکیان به ناوی «حکومه تی میلیی » یه وه له و ناوه دا دامه زراند و نیز امولسه لته نه ی ده ره به گی ناوداریان کرده سه روکی (۱۵) .

کاربهدهستانی تورك بسه یارمه تی و راویش گه له مانسه هاو په یمانه کاربه ده به ره به ره له سه ره تای شه زدا توانییان ده سه لاتی خویان له زوربه ی ناوچه کانی گازه ربایجان و کوردستانی گیران و هه ندیک مه لبه ندی تری گهو و لا ته دا داسه پین و له شدکری تورك به و جوره تاوه کو گه و لای هه مه دان روی . بنی گومان گه مه بووه کوسینیکی

⁽٤٠) له ههمان کاندا هیزه چـه کدارهکانی تورك توانبیـــــان تهوریز و چهند ناوچهیه کی تــری ثازهربایجانیش بگــرن و ثهمـــهش زیاتــر ریمگـهی داگیرکردنی کوردستانی ثیرانی بو خوش کردن .

⁽٤١) بروانه :

М.С.Иванов, Очерк истории Ирана, Москва, 1952, стр.257.

م. س. ئېڤانۆڤ ، دىراسەي مېزۇي ئېران ، مۆسكۆ ، ۲ ، ۱۹ ، ل ۲ ، ۷ .

گهوره له بهر ده می پلان و پیلانی و لاته سویندخوره کاندا به نیسبه ت روژهه لاتی نزبك و ناوه راسته وه بریه کا روسیا له با کور و به ریتانیا له باشتوری ژیرانه وه به خیرایتی که و تنسه خو و ته نگیان به له شکر و ده سه لاتی تورك له ژیراندا هه لیجنی ؛ روسه کان له ماوه می چه ند مانگیکی که مدا توانییان هه متو ناوچه داگیر کراوه کانی ثازه ربایجان و کوردستان له تورك بسیننه وه . به شیك له له شکری روس دوا به دوای ده رکردنی تورك له ته و ریز و ده و روبه ری (کانونی دوه می سالی ۱۹۱۵) به ره و روخه کانی باشتوری ده ریاچه ی و رمی کشان و باش شه دیریکی پیچتوك له گه ل چه کدارانی شکاکدا له و لای خویه و توانییان روژی ۲۰ ی مایسی سالی ۱۹۱۰ شاری و رمی و ده و روبه ری له له له له که کنای به ده سه لاتی ده سه کری عوسمانی بسیننه وه و به و جوره کوتایتی به ده سه لاتی یکنیج مانگه ی تورك له و ناوچه به دا به پین (۲۶) .

دوا به دوای داگیر کردنی ورمنی لهشکری رؤس توانی بعجیته نوشنن و مههابادیشهوه ، به لام لهم ناوچانه دا توشی به رهه لستیبه کی توندی هزره چه کداره کانی کورد هات . له شوباتی سالی ۱۹۹۱ دا رؤسه کان توانییان کرمانشاش داگیر بکه ن و دوای نهوه گهیشتنه سه سنتوری تورکیا و نیران . به لام پاش چه ند مانگیك تورکه کان توانییان بینه وه ناو کرمانشا و هه مه دان و دوباره پیاو و لایه نگرانی نهوان و نه له مانگین نه روژاوای نیراندا دژی ولاته سویند خوره کان نهوان و نه له مانگین نه روژاوای نیراندا دژی ولاته سویند خوره کان

W. Eagleton, The Kurdish Republic of 1946, (17) London, 1963, P. 9.

که و تنه وه کار . له گه ل نه وه شدا نه مه زلاری نه خایاند چونکه له شکری رؤس توانی جارلاکی تر به توندی له هیزه کانی تورکیا بدا و تا سه ره تای سالی ۱۹۱۷ کار گه یشت به وه ی نایران له راستیدا که و ته ژلار ده ستی رؤسیا و به ریتانیاوه که یه که میان تا نه صفه هان و دؤهه میان زور به یا باشتورتی داگیر کرد و ته نافه ت چه ند هیز لاکی رؤس به نیازی ناسان کردنی پیشکه و تنی نیمندگیز له باشتوری عیراقدا تاوه کو ناوچه ی ره واندز و خانه تین و پینجوین رلایشتن .

گه وه ی الاره دا پنیویسته به تایبه تی سه رنجی بنی را بکنیشین نه وه ته که چ روس و چ ئینگلیز و چ تورك حکومه تی نیرانیات به هیچ نه ده زانی و بایه خیان نه نه دا به وه ی که نه و به نیسبه ت هه دو به ده ی شده زانی و بایه خیان نه نه دا به وه ی که نه و به نیسبه ت هه دو به ده ی وه ک شده زانی و بنی کایه ن بی به وی که دائیرکه را که نه دائیرکه را که نه دائیرکه را که نه دائیرکه را که دانیشتوانی نه و ناوچانه ی ددیانگر تن ده جو لانه و م ورک و بیاوی چه ند ه نوزیکی کوردی تورك خواه له سبه ره تای شبه وی نه و رمییان داگیر کرد زور در ناوخواه له سبه ره تای شه و شاره و ده و رو به بیانتوی ته وه وه کو نیان که و تنه که تایی خوی داویانه ته پانی نه ه شکری روس نزیکه ی صه د گوندیان سوتاندن و ژماره یه کی زوریان لی کوشتن و نه وانی تریان گوندیان سوتاندن و ژماره یه کی زوریان لی کوشتن و نه وانی تریان ناواره کرد و تایه که نیانی ناحه زه کانیان ی به وینه ته به اله یه کیک له بی ره حمانه به رده بو نه گیانی ناحه زه کانیان ی به وینه ته به اله یه کیک له

⁽٤٣) على سبدو الكُوراني ، من عمان الى الممادية ...، ص ٢٠٥ ـ ٢٠٩ .

ناوچه کانی کوردستانی گیراندا دو سهرداری ناحه زی خویان (محه مه د حسه ین خان و سه یفه ددین خانی سه قز)یان له سیداره دا و بو چه ند روزیک ته نها به نیازی چاوترساندنی خه آلکی ئه و ناوه لاشه کانیان به هه آلو اسراوی هیشتنه وه . روسیش له وان که متریان نه کرد و وشه ی (مسقلاف) (33) « دیارتی » نه و سه د ده مه یه له زمانی کوردیدا ماوه ته وه که تا ئیسته ش به مانای (کافر و زندیق) به کار ده هنیری (63) .

⁽٤٤) له (مۆسكۆڤى) واتـه (مۆسكويق)يـهوم ومرگبراوه. تا ئيستهش پروپيريونى زؤر ناوچهى كوردستان باسى ئهوه دهكەن چۆن روسسهكان كاتى خۆى به حهوت مال چەقزيهكبان داونهتنى. ئارنۇلد ويلسن له بهرگى يهكهى كتيبهكهيدا ئهومى تۆمار كردوه كه چۆن دانېشتوانى ههر شوينينى كوردستانى عيراق لهشكرى روسى تۈچوبنى ليبان داخ لهدل بون ، به تايبهتى خانهقينيكان كه دو جار (سالى ١٩١٦ و سالى ١٩١٧) ئازاريكى زوريان به دەستهوم چيشتېون (بروانه:

<sup>A. T. Wilson, Loyalities Mesopotamia, 1914 - 1917.
A personal and historical record, London, 1930,
P. 162).</sup>

⁽ه٤) وهك خوا ليخوشبق ماموستا حسهين حوزنى موكريانى باسى دهكا لهشكرى رقس تهنها چهند خانویه كی كه به رمواندز نهبنی كه نهویش بو خویان پیویست بون ، نهوانی نریان هه،ق به جاریك سوتاندووه (بروانه : حسین حزنی موكریانی ، میزوی میرانی سوران ، چابی دوهه، ، ههولپر مرکبانی ، میرانی ، کاروان ، چابی دوهه، ، ههولپر

زولام و زوری داگیرکهران خه لکی زور ناوچهی کوردستانی گیرانی جولاند و پالی پیوه نان به تو ندی به رهه لستیبان بکه ن فه له کانی ناوچهی ورمنی له رقی تورك ئهوه ندهی تر له رؤس و دوای ئهوان له ئینگلیز نزیك کهوتنه وه . خه لکی ناوچهی سابلاغ (مه ها باد) یش به سه رکردایه تی قازی فه تاحی به ناوبانگ (۲۱) به گهری کهوتنه به رهه لستی کوتنه به رهه لستی کردنی هیزی تورك و دوای ئهوانیش رؤس . همروه ها خرایه کارتی سه ربازی له شکری رؤس و ئه و ئه ره هم نه جه کدارانه ی له گه لیاندا بون به رامبه ر به دانیشتوانی ردواندز خیالاتی چه کدارانه ی له گه لیاندا بون به رامبه ر به دانیشتوانی ردواندز خیالاتی

(۱۰) میرزا فه تاحی قازی (قازی فه تاح) (۱۹۳۰–۱۹۱۹–۱۹۰۹) برا پیچو کی بابیری قازی محه مه ده و یه کینی که له گه وره بیاوه ناوداره هه ده ثازا کانی موکریان که ته مه تی لاوی و بیری خوی له ریسگه ی خرمه تی خه نی ثه و ناو چه به دا بردو ته سه بر و هه ر له به ر ثه وه ش دو ژمنه ای کورد به خوی سه بی تینق بون . له ساله کانی شه بری یه که ی جیها ندا به رگری له ناو چه ی سابلاغ د ژی له شکری تورك و روس کردوه و خوی و کو زینی به ده ستی سه بربازی روس شه هید کراون و وه ك ده گییزنه و ه تا دوا گولله شه بری کردوه و ثبینجا له سه نه گه ره ماتونند ده توانن دمری و روی تی کردون و و تویه : « مه امونینه ثبتر ده توانن به سه رکه کو زه که و خوم مدا تیبه برن و شاره که داگیر بکه ن به ته وه که مدا کو زین حکم فیدا کردوه و شه و نوی می نه ته وه که مدا کو زین خوش فیدا کردوه و به وا خوش فیدا ته که م . . . » ، سنگی قازی فه تاح حه قده گولله ی بینو موه (بیروانه : د. ره حبه ی قازی ، قازی عه مدد (ده سنو سینی ی ناماده کراوه بو چاپ) ، ل ۳۱ – ۳۶) .

نه و ناوچه یه و کویه و هه ولیری دویان جو لاند و له نه نجامد ا ناچاریان کردن ئه و ناوه به جنی به یلن ، له قلالی پینجوینیشه وه شدیخ مه حمق د به خلای و پیاوه کانیوه هیرشی کردنه سه ر . کوردی عه لی ناوای ناوچه ی خانه قین و چه ند شویینیکی تری ئه م مه لبه نددش پیاوانه به رهه لستنی پیشکه و تنی له شکری رؤسیان کرد .

به لأم له گه ل ئه و دشدا ته نها شور شی ئو کتوبه رراده ی بو کاره خرابه کانی له شکری رؤس دانا و به یه کجارتی له ناوچه دا گیر کراوه کانی کور دستانی ئیران و تورکیای دور خسـ تنه وه (٤٧) که ئه مه ش ریابی دو شر سور د بو نه وه ی دو باره له شکری عوسمانتی تنی بچیته وه . دولاش کرد بو نهوه ی دو باره له شکری عوسمانتی تنی بچیته و له لایه کی تره وه سه رکه و تنی شور شری ده و له ته گه و ره کانی تیرکدا و ده و له تاکتیك و سبتراتیژی ده و له ته گه و ره کانی تیرکدا و نهمه ش له زور روه وه کور دستانی وه ك زور به ی ناوچه کانی تری روژه ه لاتی ناوه لا است گرته وه و یه کیک له نه نجامه کانی له م باره یه و بریتی بو له گور انی سیاسی ه تی ئینگلیز به رامبه ر به کور دستان بریتی بو له گور انی سیاسی ه تی ئینگلیز به رامبه ر به کور دستان که ویست ی ، به پیچه و انه ی ساله کانی به ر له سه رکه و تنی شور شی

⁽٤٧) روسیا دوای روخانی روزیمی چار و سهرکهوتنی شوزشی ورجوازی شوبانی سالمی ۱۹۱۷ له شهر نهکشایهوه و ههر و های جاران لهشکرهکانی له ههمو مهیدانهکاندا ، به کوردستانهوه ، له جهنهگدا بون . شهایانی باسه کاربهدهستانی نویمی روسیا لهسهر سیاسه تی چارهکان بهرامبهر به کوردستان رویدتن و ههر و ه شهرده می نهوان بی جیاوازی ههولیان دهدا سهرداره کوردهکان راکیشنه بال خویان .

گؤکتوبهره وه ، ده سه لاتی یه کسه رتی خوی تیدا دا بمه زرینی (۱۵) و قهمه شهر بو وه هوی قه وه ی گاگری شسه بری یه که ی جیهان له دوا سالیدا کوردستانی باشتریش بگریته وه که تا قه و کاته ته نها له شکری روس چه ند جاریکی که م توانیبتوی بگاته هه ندین ناوچه ی پچتوکی ههرچه نده داگیر کردنی به شیک بتو له پلانی گشتنی له شکری ئینگلیزدا له باره ی گرتنی عیراقه وه به ر له ده ست پنی کردنی شه تر خویان بو قاماده کردبتو . شایانی باسسه له ناو قه و چه ک و جه خانه زوره ی ئینگلیزه کان به ر له شسه تری چاوه نواز کراودا قاماده یا نیازی داگیر کردنی عیراق له شه تری چاوه نواز کراودا قاماده یان کوربتون دو به ته لیونی توپی شاخیشیان تیدا بتو (۱۹۹) که زور له وانه یه له به رناوچه همه کانی تریاندا که به رناوچه شاخه کانی تریاندا

زیاتر له تاکه روز په به به به به ده تیکه ل بونی ره سمتی دهو له تی عوسمانی له شهری یه که می جیهاندا تینه په زیبتو که هیزه چه کداره کانی

⁽٤٨) هــهر وهك اه دواييشــدا به درێړى باسى دهكهين بهريتانيــا بهر له سهركدوننى شوٚزشى ئوٚكتوٚبهر حهزى نه دهكرد له ولا ته زێږدهستهكانيدا ببينته دراوسينى روٓســيا كه به پڼى پهيمانى (سايكس ــ بيكوّ) بهشيّـكى گهورهى كوردستانى بوّ دانرا بو بوّيه كا بهريتانيا بهوه قايل بو ههر به بيْى عهو بهيمانه كوردستانى باشوّر بدريّ به فهرهنسه نهك خوّى .

⁽٤٩) عبدالرزاق الحسنى ، تأريخ العراق السياسى الحديث ، الجزء الاول ، صيدا ١٩٥٧ ، ص ۴٠ ـ ٤٠ .

ئىنگلىز يەلامارى باشتۇرى مىسلاپلاتاميايان دا و فاوى تاكە بەندەريان گرت و دوابهدوای ئهوه به چهند رۆژىيكى كهم توانيان بهصرهش بگرن . لهو لاشهوه کاربهدهسته تورگهکانی عبراق به ههر جوارلادا به ناوی غهزاوه کهوتنیه هاندانی هنرزی عهرهب و کورد دژی «کافران» و تواینیان له و ریرگهیهوه ههستی زور کهس مجوّلینن که به گهرمی دایانه یال هنیزه شهزکهرهکانی تورك به نیازی وهستاندنی هنرشی لهشکری ثبنگلیز و بهو جوره زور بهسیه داگیر کردنی بهسرهدا تینهیهزی کاتیک دهوروبهری ده هـهزار جهنـگاوهرکه یتر له ههزاریان سوارهی چهکداری کورد بون (۰۰) ، له نزیك شـاری ناصریه وه بن کنومه کی تورك كنوبتونه وه ، به لام له و شـــه و ه سنی رۆۋىيەدا كە لە نىسانى سالى ١٩١٥دا لە شوعەيبە لەگەل لەشكرى تورکدا قهوما پیس شکینران ، بهرمی عوسمانی لهو شهزددا پتر له دو ههزار و پینج صهد کهسیان لنی کوژران و بریندار کران و ۸۰۰یشیان لنی به دیـل گیران جگه له ههندیک چـهك و جبهخانهش که دابان مه دهسته وه ، زیانی نینگلیزیش ده که پشته ده و رو به ری ۱۲۰۰ که سیک (۱۰۰).

⁽۰۰) بروانه : رفیق حلمي ، یادداشت ، بهشی ـ ۱ ـ ، یهغدا ، ۱۹۵۲، ل ۶۹ ـ ۰۰ . ئهو هــهزار سوارهیهی کورد له ژنیر ســهرکردایهتی شیخ مهحقوددا له و شهرّهدا بهشدار بقن .

A. T. Wilson, Loyalities Mesoptamia, 1914 - 1917, (•1) P. 35.

ههندنیك سهرچاوه كوژراو و برینداری لهشكری عوسمانی به زیاتر له قهلهم دهدهن (به ونینه بزوانه : محمد طاهر العمری ، تأریخ مقدرات العراق السیاسیة ، الجزء الاول ، موصل ۱۹۲۶ ، ص ۱۰۵).

نه مه و هه لویستی ره ق و پز له گومانی بنی جیبی نه فسه رانی تورك جه نگاوه رانی عه ره به و کوردیان ناچار کرد مهیدان به جی به ینلم و بگه زینه و مه لبه نده کانی خویان هه رچه نده له کانی شه و کی شوعه یبه دا در یغیبان له گیان فیدا کارتی نه کرد .

دوای شه ری شوعه به له شکری نینگلیز به ره و به غدا کشا و له مه دا هاندانی سه رمایه داره گه و ره کانی به ریتانیا ده و ریجی گه و ره و دیاری بینی (۲۰). پیشکه و تنی ئینگلیز تا کوت هیچ ته گه ره و قرر تیجی نه ها ته رسی ، به لام لیره هیزه چه کداره کانی تورك توانییان ئابل و قه یه و هایان بده ن که ناچار بن له کوتایتی نیسانی ۱۹۱۱ دا خویان بده ن به ده سته و ه . نه مه هه رچه نده بو وه کوسب پیکی گه و ره له ریگه ی داگیر کردنی به غدادا بو نینگلیز به لام و ره یان به رنه دا و له سه ربلانی خویان رویشتن و له مارتی سالی ۱۹۱۷ دا توانییان به غداش به رنه و به و جوره به شی زور و گرنگی میسوپی و پوتامیا که و ته و ژیر و گرنگی میسوپی و تامیا که و ته و ره سه لا تیانه و ه .

به لام زور به سه داگیر کردنی به غسدادا تینه به نوی کاتیک شورشی از کتوبه را به روسیادا سه کهوت و ههد وه و تاکتیک موی رودانی از گوریکی گهوره له هه مق تاکتیک و سه تراتیژی

⁽۲۰) الدكتور زكي صالح ، مقدمة في دراســة العراق المماصــر ، بفــداد ، ۱۹۰۳ ، ص ۱۱ .

دەوڭەتە ئىمىريالىكاندا كە مەكىكىيان ىريتى بۇ لەوەي بەرىتانيا بىلە بزييه كوردسيتاني باكتررتي كيزنه ميراتي چارهكاني رؤسيا که به پیمی به یمانی نهیمی سے ایکس ـ بیکنو بنویان تهرخان کرابتو. یه کیك له نیشانه دیاره کانی تهم گوززانه له سهاسه تی تینگلنزدا بهرامیهر به کوردستان لهوهدا بهدی دهکرنی که وا ئینگلیزهکان نزیکهی سنی سالّیان ویست بوّ داگیر کردنی بهشـی خواروَی عـیراق تاوهکو بهغدا ، کهچی دوای سهرکهوتنی شوزشی ئوکتزبهر (۲ی تهشـرینی دوَههی سالّی ۱۹۱۷) وا خیرا کهوتنے خویان به رادهیه ک بهر له ناوچهکانی تری عیراقدا دهربکهن و دهسهلاتی خلایانیان تیا دایمهزرینن. به لکه به کی یز مانای تُهمهش تُهو شـهزه قورسه بو که لهشـکری ئینگلیز له خواروی موسلدا سهر له مور کرنی هودنهی مودروس به دوازده رۆژ کردی ، واته له کاتلیکداکه ههمق لا دمیانزانی تورکیا و هاویه بمانه کانی ئەمرى نا سىمەى نە ناچارى خۇيان دەدەن بەدەستەوە ، کهچی ئینگلیزهکان دهوروبهری دو ههزار سهربازی خویان کرده قلاچی قوربانی (۵۳) ته نها بنر ثه و دی پیش ته و او بنونی شهر که میک زیاتر بچنه

⁽۳۰) شایانی باسه له ماوه ی چوار سالمی شه زدا له شکری ئینگلیز له هه مق عیراقدا به سهر یه کهوه دهوروبه ری ۳۱ هه زار که سی انی کوزرا .

پيشــهوه (٥٤). بهر لهوهش به ماوه پهك لهشكرى ئينگليز له قولي باکتوری ـ رۆژههلاتی بهغداوه میقدارلیکی باش پیشکهوت و رۆژی ۲۸ ی نیسانی سالی ۱۹۱۸ توانی بجیّته ناو شــاری کفری یهوه و دوای ئهوه به روزیک تؤزخورماتوشی داگیر کرد. لهم ناوچانهشدا چه ند شـهزیک له نیوان هیزی چهکداری تورك و ئینگلمزدا قـهوما که له نه بجامیاندا پتر له ۲۰۰ ســهربازی تورك کوژران و ۱۳۰۰ کهسینك و ۲۰ توپیککیشیان لنی به دیل گیرا و له ئینگلنزیش نزیکهی ۲۰۰ کهس کوژران یان بریندار کران(۵۰۰ . دوا به دوای ئیده ئىنگلىزەكان بە شــەزىرىكى بچوك توانىيات رۆژى ھەوتى مايـس کهرکوکیش گرن بهلام دوای نزیکهی سے پی حهفته (روژی ۲۶ی مایس) لیمی کشانهوه و لهشکری تورکی تنی هاتهوه که دوای ماوهیه کی کهم دوباره ناچار بقر بهجینی بهینلی و تُهمجارهیان لهشکری تینگلیز تا دهورو مهری ئاڭتون كىزېرى دواى كەوت .

لیره دا پیویسته سه رنجیش بو نهوه را بکسیشین که وا نینگلیزه کان ههر دوای داگیر کردنی به غدا که و تنه ناردنی ژماره یه که نه نه نه سهره

⁽۱۰) له ههمان شهزدا تورکهکان نزیکهی یازده ههزار دیــل و ۱، توّب و گهلیمك جبهخانهی تریان دا بهدهستهوه. (برّوانه :

A. T. Wilson, Mesopotamia, 1917 - 1920. A clash of loyalities. A personal and historical record, London, 1931, PP. 16-17)

Op. Cit., P. 8 (••)

ههره شارهزا و به تواناکانیان ـ به تایبه تی لهوانهیان که کاتی خوی به باشی له هیندستان دهرس درابتون یا پیش شده هاتبتونه ناو کورده و به بهره و شارهکانی کوردستان بلا خلاش کردنی ریگهی هاتبی هیزهکانیان و دامهزراندنی دهسه لاتی سیاسییان له و ناوچانه دا . به ولانه چه ند جاریک میجه سر سلانی به ناوبانگیان نارده هه ندیک ناوچه ی کوردستان و زلاری نه خایاند دوای داگیر کردنی به غدا که به نهینی ناردیانه خانه قین و ثه و ده وروبه ره (۱۵) . ثینگلیزه کان له که کرتنی کفریشدا له ریگهی نامه و ثه فسه ره سیاسیکانیانه وه له نیکوه پهیوه ندییان له که کی یاهه و ناوداره کانی کهرکتوك و سلیمانیدا

دامهزراند (۱۰۰ و به تایبه تی کاپتان نوئیلیان (۱۰۰ نارده لای شدیخ مه حمود له سلیمانی که له روزی کشانه و می کاربه دهست و سه ربازانی تورکه و ه دهست خلای .

(۷ **٠**) بِرُوانه :

C. J. Edmonds, Kurds, Turks and Arabs. Politics travel and research in North - Eastern Iraq, London, 1957, P. 29.

(۱۵) کاپتان (دوایق میده ر) نیونیل شه فسه ریکی زور شاره زا و گورج و گورج و گول و هیدن بو ، زمانی فارستی باش ده زانی و له نه فسیه تی هوز و سه ره کونی روزهه لات باش گهیشتبو . نوئیل اه سه ره تادا له ناو به ختیار پیکاند کاری ده کرد و توانی خه آلی شه و ناوه دژی شه آهمانه کان به جو آلینی و خرمه تیلی زور به کومیانیای نه و تی شینگلیزی له شیراند برگه بینینی . له دوا ساله کانی شه زدا نوئیل توانی له نزیکه وه به یوه ندی له گه ل ژماره یه کرد به فیربونی زمانی کوردستاندا دابه و ریش و ته نانه ته تانه ته ده در به فیربونی زمانی کوردی . شایانی باسه نوئیل زور لایه نگری دامه زراندنی ده و له تی بو له کوردستاندا و له را پورته نهینیکانی خویدا به گه رمی کاربه ده سانی به ریتانیای بو شه مه ان ده دا زیروانه :

« Documents on British Foreign Policy, 1919 - 1939 », First series, Vol. IV, London, 1952, pp. 678, 693, 742, 782).

نؤ نَهْل ههرچهنده چهند سالینکی کهم اه ناو کوردا کاری کرد بهلام به خیرایتی توانی ههستی ژماره یه کی زور له بیاوانی ناسراوی کوردستان

بهم جوره تا روژی مور کردنی هودنهی « مودروس » له ۳۰ ته ته شرینی یه که می سالی ۱۹۱۸ دا له نیوان ولاته سویمندخوره کان و ته شرکیادا هیزه کانی ئینگلیز توانییان ده سه لاتیان له به شیکی زوری کوردستانی باشتوریشدا دابمه زریمن وه له قربیلی موسلیشه وه ته نها دوازده میلیان مابق بگه نه ناو شار ، به لام ئینگلیزه کان گوییان نه دایه وهستاندنی شه و به بیاسی به به بیاسی به ده و ته ی « مودروس » و مودروس » و مودروس » و مودروس » و به بیاسی بیویستدا « هه مق شویمنیکی سیراتیژی که ریمگه ی ده دانی له کاتی پیویستدا « هه مق شویمنیکی سیراتیژی بگرن » و ه به بدی شازده هه ی که مهرجی خوبه ده سته و دانی هه می هیزه کانی ده و که تی عوسمانتی « له میسوپوتامیادا » کرد بق به مال هیزه کانی ده و که ی عوسمانتی « له میسوپوتامیادا » کرد بق به مال به سه ر تورکیان له و ناوه ش به سه ر تورکیان له و ناوه ش

بر لای خوی رابکیشنی به راده به که ماموستا ره فیق حیلمی له باره به وه نوسیو ی ده آنی : « زه مان به دلّی نوّئیل بجوایه به زیّوه شکم اه وه دا نیه که بناغه ی (کوردستانی گهوره)ی دائه مه زراند » (ره فیق حیلمی ، سه رچاوه ی ناوبراو ، ل ۲۹) . نوّئیل زور له کوردستان نه مایسه وه ، ئه وه بو کاربه ده ستانی ئیشگلیز بو کاری « تاییه تتی » خوّیان ناردیانه ناو چه ی قه فقاس و له کانی گه زانه و ه به دیل گیرا .

⁽٩٥) بروانه :

Ю. В Ключников и Андрей Сабанин, Мекдународная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях, ч.11, Москва, 1926, стр.188-189.

يق. في . كليةچنبكەف و ئەندرىيبەي سەبانىن ، ســياسەنى نــينوان=

دور خستهوه و دوای نهوه هه ر ناوچه یه کی کوردستانی باشتور مابنق داگیریان کردن به و نیازه ی له دوار نوژیکی نزیکدا بیانکه نه به شیک له و ددوله تهدای ده و ددوله تا میراقد دایمه زرین (۲۰) .

ئهوه ی الاره دا پلاویسته به تایبه تی سه رنجی بو رابکلیشین نهوه ته که نینگلیزه کان ههر چونیك بوایه و به ههر نرخیك بوایه «ویلایه تی متوسل»یان ههر داگیر ده کرد بلایه کا ناماده بتون به شهریش بنی هیز و کاربه ده ستانی تورك له متوسل ده رپه زینن (۱۱) چونکه ، ههر وه که کاتی خروی للارد کیرزن و تربتوی ، لایان وابتو سسنتوری روز ناوای هیندستان به فروراتدا تنی ده په زی که ته نها له ریم گهی «متوسله وه ساله و سال

دهوله تانی سه رده ی هه ره نوکی له په بان و یاد داشت و « تصریح » دا ،
 به شی دوهه م ، مؤسکو ، ۱۹۲۱ ، ل ۱۸۸ ـ ۱۸۹ .

⁽٦٠) بزوانه :

© Documents on British Foreign Policy », Vol. IV, PP. 679, 594, 743.

⁽٦١) بزوانه :

H. St. J. Philby, Arabian days, London, 1948, PP. 173 - 174.

⁽٦٢) مەبەستى ھەمۇ ويلايەتى مۇسلە .

⁽٦٣) بزوانه :

Н.Г. Корсун, Арабский Восток-Ирак. Москва, 1928, стр. 35.

ن . که کارسون ، رۆژههلاتی عهرهب عبراق ، مؤسکو ، ۱۹۲۸ ل ۴۸ . ۲۲۱

مع جوره له سـالاني ۱۹۱۶ - ۱۹۱۸ دا هـ مق لايه کی كوردستان بموه بهشيكي گرنگ له مهيدانهكاني روزههلاتي نزيك و ناوهزاستی شـهزی یهکهی جیهان و لهشکری ثینگلیز و روَس و تورك و هنوزی چه كداری كورد و سوارهی حهمیدی و پیـاوانی ئەڭەمان لەو ســاڭانەدا ھەريەكە بە جۆرىنى لەسەر خاكى كوردستان دەورى خۇي دەبىنى وە ئەگەر سىلەركەوتنى شۆزشى ئۆكتۆبەر و كشانهوهى لهشكرى رؤس نهبوايه تاكلوتايتي شهر هيهج بهشيكي كوردستان به دەسـت داگيركەرە كۆنەكانٽيو، نەدەما ، بەلام لەگەڭ ٹالْلُوگُلُوْدی گرنے کی سیاسی و ٹابتورتی له زوربهی کوردستاندا وہ به تایبه تی له کوردستانی باشترردا که کهوته ژیر دهسه لاتی یه کسه رتی ئینگلیزهوه. له ههمان کاتدا روداوهکانی شهزی یهکهم ههر له سالهکانی شه زدا کارنیکی زوریان کرده سـه ر باری سیاسـتی کوردستان و بتونه هنری مال ویرانی و سهرگهردانی و زیانیکی زور بو گهلی کورد .

> بشی چواهمهٔ خاتی گه لی کورو له کالیکانی شه زدا و ئه و زمانانه ی له و سالانه دا له کورد که وسن

ههروهك له بهشي دؤههي ئهم باسمهدا وتمان بني گومان شهري

یه که می جیهان و روداوه کانی بترنه کرنوسینیکی گهوره له پهر ده می پیشکه و تن و پهره ســه ندن و قول بتر نهو می ناو مرلاکی بزؤتنـه و می ئازادتى ـ نەتەوەيتى گەلى كوردا ، بەلام ئەمــە وەھا ناگەييىنى كە وا گهلی کورد لهو ســالآنهدا ثبتر به یهکجاری دهستی له خهبات هه لا گرتوه (۱٤) چونکه هیچ نه بنی هنر جو لاینه ره کانی نُهو خه باته تا راده یه کی زور ههر وه لئه جاران له تارادا بتون، به لکو هیندیکیان قوَلْتریش بونهوه ، بهر له هــهمو شتیک کاربهدهستانی دهوله تی عوسمانی نهك تهنها دهستيان له سياسه تي شلافيني جارانيان هه لنه كرت به لکر له ته نجامی به یه کجاری زه حمهت بتونی ژیانی تا بتوری هـهمتو ولاتـــدا به هنری شهزهوه ئهوهندهی تر ئهو سیاسـهته نالهباره به کاروباری رۆژانەیانەوە دیاری دا و لەم مەیدانەدا زۆر ناشیپیانە ھاتنە پیشهوه چونکه وا دیاره فهرمانزهوایانی تورکیا دهست بیی کردنی شهزبان بغ للیدانی بزؤتنهوهی رزگارتی گهلی کورد به ههل زانی، تهوه بق له بریتی دلدانهوه و رازی کردنی سهرلاکهکانی بلا تُهوهی له و رلیگهیهوه بتوانن گهلی کورد لهو کاته ناسکهدا رابکیشنه یال خلایان پهکسیهر كەوتنە گيانيان . لە مۇسل رۆژى يەكى كانونى يەكەمى سالىي ١٩١٤

⁽٦٤) هەنــدىك مېْرَوْنوَس لەوەدا بە ھەلەدا چۇن كە گوايە گەلى كورد لە سالەكانى شەنزدا دەستى لە خەباتى رزگارى خۆى ھەلــــــگرتووھ .

شیخ عهبدولسه لام و دوان له پیاوه کانیان له سیداره دان (۲۰۰) و بهم کردهوه یه یان به جار لاک رقی دانیشتوانی زور به ی ناوچه ی بادیناینان له خلایان هه لساند .

کاربهدهستانی بتلیسیش دهست بنی کردنی شهنری یه که میان به هه ل زانی بنو نهوه ی بده ن به به به که کردنی شهنری یه که میان به هه ل زانی بنو نهوه ی بده ن به به به به به نیاز انی و هاوه له کانی بگرن و ده س به جنی به نیازی تنوقاندنی خهنرانی و خهند که به سه د شهقامه کانی شار هه لیانواسین و لاشه کانیان بنو چه ند رنوژیک به و جنوره هیشتنه وه (۱۲۱).

به لام نه نهم کاره ناهه موارانه ی چینه کاربه ده سته کانی تورکیا وه نه نه و رژیمه دیکتاتورییه ی به بیانوی شهره وه به سهر خه لکیانا داسه پاند نه نانتوانی کوتایتی به خهاتی گهلی کورد به پینن و رو له کانی ده مکوت بکه ن راسته له زرونی شهردا – له کاتیکدا زوربه ی رو شنبیرانی کورد به به رگی سه ربازییه وه نیر را بتونه مهیدانه کانی شهر و همتو ری کخراو و کومه له سیاسیکانی به ر له شهر دایا نمه زراند بتون له کار که و تبون — نه ده تو انرا کنیه ی ناگری برو تنه و می درگاری له کار که و تبون سه دو انرا کنیه ی ناگری برو تنه و می درگاری در کاری در کاری درگاری در کاری در ک

⁽۳۰) عبدالمنعم النلامي، الضحایا الثلاث، الموصل، ۱۹۰۲، ص ۵۰ – ۱۰ ق تورکهکان له رنیگهی خیانه تـکارتی ههندنیك کوردهوه به هنری صوّفی عهبدوللا شکاکی فهنه کبیهوه اه بایزی سالمی ۱۹۱۵دا توانییان شنیخ عهبدولسهلام بگرن.

⁽٦٦) بله چ شرکوه ، سهر چاوه ی ناوبراو ، ل ۰۰ .

كۆمەلانى خەلك وەك جاران خۆش بكرىنى ، بەلام لەگەل ئەوەشدا نازهزایتی و رقی دانیشتوانی زور ناوچهی کوردستان له سـالهکانی شه زدا له شیوه را به زیندا ده ته قییه وه . به و پینه له به هاری سالی ١٩١٥دا خه لکی بوتان به ناشکرا دژی ده سه لاتی میری په لاماری چهکیان دا و بهرهه لستی هیزه کانیان کرد . ههر لهو سهرده مه شدا خه لکی دهرسیم بر ماوهی پتر له سالایک توانییات کاربهدهست و سهربازی تورك له ههمتو ناوچه کهیان و هدرخهن و دهسـه لاتی تهواوی ئەو مەڭبەندە بگرنە دەســت خۇيانـــ (۱۷) . عەلى شىرى شاعىرى به ناوبانگی تُهم ناوچـه به دهور لاِکی دیاری له بزوانـدنی ههســتی نه ته و ه مینی خه لیک که که یدا بینی و به هــه متر تو انایه و ه که و ته هاندانی هنزده کانی دهرسیم و قلاچگیری بلا تهومی له پینساوی تازادتی نیشتمانه کهیاندا یه ک بگرن و ریمگهی گهزانه و می دهسه لاتی عوسمانی نهدهن ، بهلام ههندیمك له ســـهرهك هنوزه توركخواكان لهبهر دهمى پەرەسەندنى ئەم بزۇتنەوەيەدا بىرنە كۆسپىدى گەورە (٦٨).

له دواساله کانی شه زدا له ته نجامی ژیر که و تنی یه له دوای یه کی له شکری عوصمانی له هه مق مهیدانه کاندا و به ته تسیری په ره سه ندنی

⁽۱۷) م . س . لازمر پیش ، سهرچاومی ناوبراو ، ل ۳۱۱ .

⁽۹۸) له بارهی ژبین و خهباتی عالی شیرهوه له ساله کانی شه زی یه که مدا بروانه :

Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Halep, 1952, C. 112-113.

بزؤتنده وهى رزگارتي زوربهي گهله ژيرده سته ڪاني ئيمپراتورتي عوسمانی ، خهاتی گهلی کوردیش توند و تیژتر بتو و تُهمجارهیات کوردسـتانی باشتوریشی گرتهوه و خه لکی تامیرـــدی و سلیمانی و هەندىك ناوچەي تر چەند جارىك دۋى دەسىلىلاتى عوسمانى ياخى بتون . شلیخ مه حمود ههر له کاتی کوشتنی شلیخ سه عیدی باوکلیوه بهر له شهر (۱۹) به هاندانی کاربهدهستانی متوسل ، دلّی له دهوله تی عوهمـانی کرمنی بتر بتر و بنر ههالیك دهگهنزا تنوّلهی باوکی بسیننی و تهنانهت چترنی شوعهیبهشی به هاندانی پیاوه ئایننیکان و فهتواکانیان بتر و گهزانهوهشی له رقی ئهفسهرانی تورك بتر . جا شنیخ مهحمترد باری نالهباری دهو له تی عوسمایتی له دواسالهکانی شهردا به ههل زانی و به تاشکراکهوته خهبات کردن به نیازی لهناو بردنی دەسەلاتى بەلاي كەمەو، لەكوردستانى باشتۇرداكە لەشكرى ئىنگلىزى لني نزيك بوبووه . هـــهر بلا ئهم مهبهســـتهش شيخ مهحمود كهوته دامــــهزراندني بهيوهندي لهكه ل هـــهمتو ناحهزهكاني دهولهاتي عوهمانیدا و به نامهی تایبه تی بهر له ههموانت داوای یارمه تی له رؤس کرد و تینجا کهوته نامه نترسین بر شهریفی مهککه حسسهینی کوزی عهلی و داوای لنی کرد شان به شانی یه ن دژی دهسـ ۱ لآتی

⁽۹۹) دوای سهرکهوننی شوّرشی نورکه لاوهکان شمیّخ سهعبدی باوکی شمیّخ مهحوّد دوّر خرایهوه موّسلّ و لهونی ههر لهو سالهدا (۱۹۰۸) خوّی و چهند پیاویّکی و شیّخ ثه جمه دی کورّی به دهسیسه ی کاربه دهستانی تورك کورْران .

عوسمانی بکهونه خهبات و دوای نهوهش ههر بن نهو نیازه پهیوهندتی له که آن نینگلیزهکاندا دامهزراند و ههر وهك له شـویزنیکی تری نهم باسهدا گوتمان بهر لهوهی شهر كوتایتی بنی شیخ مه حمقود توانی ببیته تاکه ده سه لا تداری هه مق ناوچهی سلیمانی .

کومه لانی خه لکی کوردستانی تورکیاش تا ده هات زیاتر له سهر خه بات سور ده بون ، هاوینی سالی ۱۹۱۷ دانیشتوانی ده رسیم و بوتان دوباره و خه لکی خسه رپوت بو یه کهم جار دژی حو کمی عوسمانی هه لسان و له سهره تای تابیشدا خه لکی ماردین و تامه د (دیار به کر) هه لسان و له سهره تای تابیشدا خه لکی ماردین و تامه د (دیار به کری را به دینی که و ره با که دی به گهری به تکیرییان کردن ، ته م را به دینه کار به ده ستانی تورکیای ناچار کرد هیزید کی زور بو دام کاند نه وه هیزید کی زور بو دام کاند نه وه ناوه ش که تابیه تی له ترسی ته وه شرو که کانی په یوه ندییه کی نزیکیان له گه ل ته و هیزانه ی رؤسدا دامه زر اند بو که له و ناوچ انه دا شه دیان ده کرد و ته نانه ت مه معلوماتیشیان له باره ی له شکری تورك و جو لانه و مکانییه وه ده دانی ، لسه بایزی هممان سالدا خه لکی بتلیس دوباره را په دینه و و ژماره ی چه کدار انی شه عاره یان خوی له ده و رو به دی ده دارای ده دارای ده ده دارای ده ده دورو به دی ۳۰ هه زار که سیک ده دا (۱۷) .

⁽۷۰) کاربهدهستانی تورکیا سهرتاپای تیبی چل و حهوتهه می لهشکر و چهند هیز پیکی تریان بو داسکاندنهوه ی را به نرین دیاربه کر و ماردین تـهرخان کرد (بزوانه : م . س. لازهر نیف ، سهرچاوه ی ناوبراو ، ل ۳٤۹) .

⁽۷۱) شایایی باسه پیاوه سسیاسی و عهسسکهرتیکانی رؤس و بهکری گیراو و لایهنگرهکانیان بایهخپکی زوریان بهم رایهزینانهی کورد دهدا و له هسهر

له و سالانه دا کوردی گیرانیش به گهری چونه ناو کوری خوانه خهاته و و له زور ناوچه دا به گاشکرا چهکیان دژی کاربه ده ستانی گیران هه لگرت و ته نانه ت به شیک له دانیشتوانی کوردستانی گیران تیکه لی گه و را په زینه گهوره په ش بون که له سهره تای شهه وی که در ایم تیکه مهوه جه نگه لایکان له ژیر سهرکردایه تی میرزا کوچک خاندا له باشتوری گیران ، به تایبه تی له ناوچه ی گهیلاندا دژی داگیرکه ران و فهرمانزه و ایانی گیران به ریایان کرد ؛ خالا قوربانی کورد بووه یه کیک له یاریده ره نزیکه کانی کوچک خان (۲۷) . له هه مان کاندا رید کخراوه سیاستی نهینیک کانی ناو له شکری رؤس په یوه ندییان له گه ل هه ندیک شورشگیری رؤشنبیری کوردا دامه زراند و ته نانه ت له ناوچه ی کرمانشادا شور شینه یکی هاو به شیان له نوینه را نی هه در دو لایان پیک هیندا (۲۷) .

سونینک بویان بکرایه ناگریان خوش ده کرده و له لایه کی تربیسه وه مهنگاه به ههنگاه ی رقداوه کانیان ده کرده را بورتی تابیسه نی و دهاننارده بارهگای جهنگی رقس له ناوچه ی قه فقاسدا و به شیکیشیان ده که بیشته وه زاره نی ده ره وی رقسیا له پیتر فرگراد . شه و را بورته گرنگانه که سه رچاوه یه کی یه کجار بایه خدار و رهسه نن بو مینر قوتوس له نارشیفه کانی سو فینیدا هه نیگراون و گه لیک له کوردناسانی نه و ولانه له کاره زانستیکانیاندا که نیکی یه کجار زوریان این و هرگرتون .

⁽۷۲) بزوانه : م . س . ئیثمانوْق ، سەرچاوەى ناوبراو ، ل ۲۹۰ . (۷۳) بزوانه :

[&]quot;Всемирная история", т.УIII, Москва, 1961, стр. 574.

[«] مَیْرْوَی هەموّ جبهان» ، بەرگی ــ ۸ ــ ، مۆسکۆ ، ۱۹۶۱ ، ل ۷۴ .

سەرەرداى ھەمق ئەمانە خەباتى شۆرشگىيرانەي گەلى كورد لـــه دواسالهکانی شهزی یهکهمی جیهاندا له سنقری کوردستانیش چووه دهری و روشندیرانی کورد له ههر شویمنیك بون دوباره هاتنهوه ناو کوزی خهبات و کهوتنه ههولدان بر تهوهی به ههمتو جوریك مهسه لهی کورد بیننهوه ناوهوه ، به تایسه تی دوای تُهوهی وای لیی هات کنوتایتی دهولهتی عوسمانی له ئاسنودا به رونی ببینرنی . سورهیا بهدرخان بهر له کنوتایتی شـهز به ماوهیه کی کهم به گورج و گنولمی له قاهیره کهوته خلا و توانی کلامه لیمکی سیاسی بلا رؤن کردنهوهی مەسەلەي كورد دا مەزرېننى و يەنوەندى لەگەڭ ئەو رۆشنىيرە كوردانەدا ببهستنی که له کاتی شهزدا له لایهن لهشکری نینگللزهوه به دیل گیرابتون و نیمررابتونه میسر و هیندستان^(۷۱). ســــورهیا بهدرخان و هاوه له کانی نیازیان و ابق له یه کنیك له شاره کانی ئهورویادا کنرنگرهیه کی تایبه تبی بر پیاوه سیاسلیکانی کورد به سب تن بر للیکیر آمنه و هی باری سیاستی نیشتهان و دوازنوژی لهبهر رنوشنایتی ئهو روداوانهداکه ههمتو رۆژھەلاتى نزىك و ناوەزاسىتىان لە قۇناغىكى مېۋۇيتى نوىي نزىك خستىلاوە .

بهم جزره وهك دهبينين روداو و كارهساتهكاني شهرٌ و سياسهتي

⁽۷۶) به پنی ئسه و زانیاریانه ی مموّستا ئیساعبل حه قی شساوه پس بلاّوی کردونه ته وه روشنبیره گیراوه کانی کورد له هه نده ران نیبچه رایمکخراو بیکی نه ته وه بتی نه پنیان بوّ حوّیان دامه زراند بوّ (برّوانه : « روّژی نوی » ، در ماره ـ ۹ ـ ، کانونی یه که ی سالمی ۱۹۶۰ ، ل ۲۶ ـ ۲۲) .

دیکتاتورتی کاربهدهستانی تورکیا نهبتونه هنری وهستاندنی خهباتی گهلی کورد له سالهکانی شهزدا، بهلام لهگهل نهوهشدا نهم خهبانه به هیچ کامنیك له ئامانجه گهورهکانی نهگهیشت و سهرهزای باری ســــیاستی نیوان دەوڭەتان چەند ھۆيەكى تریش بتوبتونە كۆسىپىي ئەو كارە كە ههمترشیان له راستیدا ته بجامی دو آکه و تو یتی و نزمتی راده ی تلیگه یشتنی خەڭكى ئەو سەردەمەى كوردستان بتون . بەر لــە ھەمتو شــــتنيك راپهزینهکانی ئهو سالانهی کورد له رایچکهیهکی تایبه تنی یهکگرتتودا کونهبتونهوه تا بتوانن خویان له بهردهمی هیزی دوژمندا بگرن و بهو جۆرە ئەنجامى گەورە بەدەست يېينن . شايانى باسە لەگەڵ ئەوەشدا کوردستاندا دهقهومان کهچی سـهردارهکانیان بیریان له دامهزراندنی په یوه ندی و په کگرتن نه ده کردهوه . ســـ ه ره رّای نهوه سه رکردایه تی هیچ یه کیمك له را په زینه کانی ئهو سهرده مهی کوردستان تاکتیك و ههستی تایینی بهس بتر بر تهوهی له سهره تای شهردا دژی تینگلبز چەك بىر دوژمنــــەكانى خىرى ھەلىبگرىنى ، ئەمە جگە لەوەى لـــە کاتیکدا به نامه و نامهکاری داوای یارمه تهی له رؤس دهکرد له ههمان كاتدا به چەك ھىرشى دەبردە سەر ھىزەكانيان .

به لام له که ل هه متو ئه مانه شدا پیویسته دان به بایه خ و کرنگی ی خه باتی که لی کورد له ساله کانی شه زدا بنیین که بووه یه کیک له هی

یاریده ره کانی هه ره سه هینانی بناغه ی رژیمی عوسمانی و په ره سه ندن و پیشکه و تنی هه ستی نه ته وه یتی خه لکی کوردستان و زیاتر جیگیر بتونی دروشمی ئوتونومی و ته نانه ت سه ربه خویتی کوردستان که نه مانه ش همتو ریگه یان بو قوناغی نویدی دوای شه ی خه باتی رزگاری خوازتی گه لی کورد خوش کرد .

له ههمان کاتدا بهردهوام بتون و پهرهسهندنی خهباتی کورد له ساله کانی شه زی یه که می جیهاندا تهوه نده ی تر رقی فه رمانزه و ایانی تورکیایان لی هه لساندن و زیاتر ره کی ره که زیه رستتی بزواندن به تایبه تی دوای ئهوهی لهوه دلّنیا بترن که وا که لی کورد به دلّ شهزیان بۆ ناكات و رۆڭەكانى پۆل پۆل ريزەكانى لەشكىرى عوسمانى بەجىتى ته هنیلن (۷۰) و زور جار به چهکه کانیانه وه ده ده نه بال شـوزشگیزانی گهلهکهان ، وه نمهوهی له ههمتو شـــتیك زیاتر رقی عوسمانیكانی له کورد هه لساند ئهوه بق ، وهك به درېژی له شــوینکی تری ئهم باسهدا دهیبینن ، که وا نهیانتوانی رو لهکانی بکه نه داردهستی خلایان دژی کهمینه ئاینکیکانی دهولهتی عوسمانی وه به تایبهتی گهلی ئهرمهنی دراوستیبان . بهم جوره چینه کاربهدهستهکانی تورکیا لهوه دلّنیا بـون که وا گهلی کوردیان له کیس چووه بزیهکا له دوا سالهکانی شهزدا دوباره به نیازی تواندنهوهیان به رهقی کهوتنهوه گیانیان و وایات

⁽۷۰) تا کوتایتی شه ز کار بهوه گهیشت له ناو ریزهکانی لهشکری عوسمانیسدا زور به دهگههن سهرباز نیسکی کورد دهبینزا .

دەزانى ئەمە باشترىن رىكەيە بىل نەدۆزاندنى كوردستان ، شايانى باسه لهمهدا ئەلەمانەكانى دۆستىشيان ھاوبىريان بىرن . كاربەدەســتانى تورکیا بر جنی بهجنی کردنی ئے۔ م نیاز میان له نزیے کے کوتایتی شهردا چهند یاسا و فهرمانیکیان دهرکرد بر پیمرژ کردنهوهی که لی کورد به ناو گونده تورکهکاندا به مهرجینك نیسبهتیان له هیچ شو یننیك له ۰٪ تا له ۱۰٪ی دانیشتوانی ناوچــهکه تیپـهز نهکا و بزیاریشیان وابق سهره ک هنوز و پیاوماقترلآنی کورد به دهست بهسهری بنیرنه شــارهکانی روزئاوای ئهنادول و نههیلن به هیه جوریك يەيوەندى لەگەڭ يياوەكانياندا ببەستن (٧٦) . عوسمانٽيكان بىي دواخستن بهر له کوتایتی شهر کهوتنه جنی به جنی کردنی فهرمان و پاساکانیان لهم بارهیهوه و بهر له ههموان کهوتنه گیانی ئهو هنوز و ســهرهك هلازانهی به لایانهوه « لاسـار » بتون و بنریان دابین نهده کران و توانییان به زوری چهك به ههزارههایان ایی دور بخهنهوه بو ناوچه هەرە كەلا و دۇرەكانى رۆژئاواى ئەنادۆل . بەم جۆرە فەرمانزەوايانى توركيا له سالهكاني شهردا توانييان دموروبهري ۲۰۰ ههزار كهس له كوردستان دۇر بخەنەوەكە يىر لە نيوەيان لەرىپدا لە برسانا مردن يان له ســهرمانا ردق هه لّهاتن یان به نهخوشی لهناو چــقرن(۷۷) و تهنیا

⁽۷۶) بله چ شيركوه ، سهرچاوهى ناوبراو ، ل .٠ .

⁽۷۷) بروانه :

[«] Memorandum sur la situation des Kurdes.. », P.11; =A. Safrastian, Op. Cit, pp. 76, 81; D. A. Shmidt,

ژماره یه کی کهمیان ، ئهویش دوای شهر ، توانییات بگهزلینه و مه لبه نده کانی خلایان ، ئهوانه شیان که لهولای جلاگیر بون ژیانلاکی سه ختی پز له نه خلاشی و بنی کارییان ده برده سهد و له ئه نجامی ئه و هسدا گهالیکی تریان لای مردن (۷۸) .

سبهره زای ئه وه له شکری عوسمانی زوربه ی هه دره زوری دانیشتوانی دیاربه کر و مترش و بتلیسی به ناوی پیداویستی جه نگه و ده ربه ده ر و ئاواره کرد و ئه مانه به شیمیکیان ته نانه ت ناچار بتون په نا به رنه به ر شارانی وه که حه له ب و مترسل و به سه رمای زستان و گه رمای هاوین له سه ر شه قامه کانیان بژین و له برسانا لاشه ی که س و

Journey among brave men, Toronto, 1946, p. 52.
به بنی هدندنیک سهرچاوه شدم زمارهی ۷۰۰ هدنداره له فایسلهکانی « مهاجره إدارهسی»ی نهسته نبولدا هه یه (به و نینه بر وانه لا په زه ۲۰ی کمتیبه کهی بله چ شیر کوه). هه رچونیک بنی روز زنامه ی « سربستی » که له تهسته نبول ده رده چو له زماره ۳۰ ی نیسانی سالی ۱۹۱۹ یدا باسی چه ند هه زار کورد بر کی بلاو کرد بووه که له ساله کانی شده زدا به زور دور خرابونه وه بو هه ند نیک ناوچه ی روز ثاوای ئه ناد ول.

⁽۷۸) ئهم باره قورسهی ژیانبان زیاتر هانی دهدان ههرچونینک بی بگهرزینهوه کوردستان و ئهوهبوق دوای تهواو بوزی شده ر به کوهه ل داوایان له کاربه دهستانی تورکیا کرد رئیگهی گهرزانه وهیان بدهن و زوریشیان به تهوه ی گونی بده نه بزیاری قه ده نه کردنی گهرزانه وهیان به دزیبه وه دوای شده می گونی بده نه بزیاری قه ده نه کردنی گهرزانه وهیان به دزیبه وه دوای شده ر درانه وه خاکی باووبایبرانیان (بروانه: عبدالعزیز یاملکی ، کوردستان و کرد اختلال لری ، جلد ۱ ـ ، تهران ، ۱۹۶۱ ، س ۷۱).

کاری مردوَی خلایان و که لاکی ثاژه ّلی له برســـا تلاپیوی ^{ژه}و ناوَه بخلان ^(۷۹) .

⁽۷۹) گهاییك میزونوس باسی زور روی نهو دهرد و نازاره بنی شوماره یان کردوه که له ساله کانی شه زدا توشی گه لی کورد ها توه ، ماموّستا نهمین زمکی به گی خوشمان که هه ندیم کی به چاوی خوّی دیوه ، به دریم روی باسی کردووه (بروانه : محمد أمین زکی ، سه رجاوه ی ناوبرا و ه ل باسی کردووه (بروانه : محمد أمین زکی ، سه رجاوه ی ناوبرا و ه ل باسی کردوه (۲۸۰ – ۲۸۰) .

⁽۸۰) م . س . لازور کیف ، سهرچاوه ی ناوبراو ، ل ۳۱۴ .

C.J. Edmonds, Op. Cit, P. 81 (A1)

خه لکی خانه قین هه ر له و ماوه یه دا له تاو برسیتی و نه خوشی و زور دار تی داگیرکه ران ناچار بون شار به جنی بهیلن (۸۲) ؛ وه زعی ره و اندزیش زور له وه باشتر نه بتو (۸۳) .

بهم جوره به ههزاره ها و به سهده ها ههزار روّلهی کورد بونه قوربانی شهری یه کدی جیهان ، ماموستا نهمین زه کی ژمارهی نه و که سانه به دهوروبه ری نیو ملیون له قه لهم ده دا (۱۹۵ که هیچ دورنییه له وه ش زیاتر بتوبتی [به پیری زانیاریکانی ناو کتیبه کهی دو کتور لازه ریخ که له ده کومینته دیپلوماسیکانی زهمانی چاری ده رهیناون ، خیزانی ۲۰ ـ ۳۰ که ستی زور ناوچه ژماره یان له ساله کانی شهردا ها تو ته سهر سنی چوار که س (۱۹۸) . جگه له وه کوردستان به هوی شهره و ژبانی نابتوریشی له بنه زه تو به همینی کار له هو کوردستاندا به وهی له لایه که وه همرچی روّله ی به کاری هه بتو نیر رانه کوردستاندا به وهی له لایه که و دایانه کیو و له لایه کی تریشه وه مهیدانه کانی شهر یا یاخی بتون و دایانه کیو و له لایه کی تریشه وه له شکری عوشمانی ده ستی به سهر زور به ی ولاغی نه و ناوچانه دا گرت

A. T. Wilson, Loyalites Mesopotamia, P. 266 (AT)

⁽۸۳) بزوانه : حسین حوزنی موکریانی ، سهرچاوهی ناوبراو ، ل ۱۱۶ .

⁽۸٤) محمد أمين زكى ، سهرچاومى ناوبراو ، ل ۳۸۰ .

⁽۸۵) م. س. لازمریف ، سهرچاومی ناوبراو ، ل ۳۱۶.

که به شخیکی زوری له کاری کشتوکالدا به کار ده هینرا بویه کا ته نها پیاوی پیر و گافرهت و مندال له وهرزهکاندا کاریان ده کرد ، ته نانهت به شکیکی زلار له و پیاوانه شکه هیشتا به بهریانهوه مابق ، له به رکه منیك داهاتی زیاتر گو ندیان به جنی ده هنیشت و ده چتونه شاره كهورهكان يا بنكه سهربازلإكان و أهو رلاگه و بانانهى بو مهبهستى شهر دروست دمکران . له تُه نجامی ههمتو نُهم هویانهدا له سالهکانی شــهزدا زهوی و زاریکی زور بهرهلا کرا ـ تهنها له کوردســتانی عیراق نزیکهی له صهدا په نجای نهو زهوی وزارهی بهر له شهر ده چینرا ههر وا به نه کیلمراوی مایهوه . بهم جوره داهاتی کوردستان به جاریمك هاته خواری و ئهو دهفل و دانه كهمهش كه به هـــهزار کولارهوه ری و تهمسمه ر و تهو سهر ده هلزایه بهرههم تا له شکری عوسمانی بوهستایه به خه ڵکی تر حهرام بق ، لهشڪريش يا زهوتي ده کرد یا به نرخیر کی زور ههرزان و به پاره ی بنی « رصیـــد » له ناو چیر یا سهرباز و جهندرمهی تورك فزی تنی خست ؛ تهنانهت مهزومالاتی ئے۔ ہو ہوزانہی کوردستانی تورکیاش کے۔ پہنایان برده بهر لهوهزگاکانی ناوچهی ههولیر و متوسل بهرگهی نهگرت و

⁽۸۰) ههنددیک له دمولهٔ ته شه رکهرهکان له ژنیر زمبری باری قورسی ثابوربیانداکهوتنه لیدانی دراوی بن « رصید » .

بهم جوّره چوار سالّی شه زی یه که می جیهان ته نها برسیتی و نه خوشی و مردن و مال و پرانی و سهرگهردانتی بسو کورد و کوردستان هیننا و وابزانم له راستی دور ناکهومه وه گهر بلّیم هیچ گه لیکی تری روزه ه لاتی نزیك و ناوه زاست به راده ی تهرمه ن و ئاستری و کورد به هسوی شهزه و تقشی نه گبه تی و نه هامه ت

⁽۸۷) برّوانه :

[«] League of Nations. Question of the frontier between Turkey and Iraq », Geneva, 1924, P. 42.

⁽۸۸) رەفىق حىلمى ، سەرچاومى ناوبراو ، بەرگى يەكەم ، ل ۳۰ ـ ۳۳ .

نه هات و له هه مقوشی سه پرتر ئه وه یه که واکار به ده ستانی تورکیا به هه مق جوریک هه و آیان ده دا ده ستی به خوینی ئسه رمه ن ستور بقیان به سه رکه لی کوردی شه ته ک دراو و زیندوی مردودا بستون ، وه ک له به شی دا ها تق ی نه م باسه دا به دریزی ده یخه ینه به رچاو .

* * * * *

ـ ملخص المقال ـ

كردستايه خلال الحرب العالمية الاولى

العضو العامل : د. كمال مظهر أحمد

القسم الثاني

الوضع العام ليكردسناد قبل نشوب الحرب

كانت تركيا وايران قبيل الحرب قد وصلتا الى حافة الانهيار ، فقد كانت الحرب التركية — الإيطالية والحرب التركية — البلغارية ، وخلافات الائتلافيين والاتحاديين فيها بينهم ، ومشاكل الحسدود بين تركيا وايران ، والوضع الاقتصادي والاجتماعي المتردي في كلا البلدين وعوامل ضعف اخرى ، واضحة للعيان ، وكانت سيطرة الدولتين في كردستان ولا سيما في مناطقها الجبلية وبين القبائل شبه معدومة إذكان الشباب يتمردون على الجندية وكان الفلاحون لا يعيرون اهتماما لرجال الدرك والشرطة ، اما فصائل فرسان الحميدية التي كانت قد الفت مون بين القبائل الكرية للحفاظ على سيطرة الحكومة في المنطقة الكردية ولسحق القبائل الكرية للحفاظ على سيطرة الحكومة في المنطقة الكردية ولسحق

الحركة التحررية بين الشموب غير التركية ، فقد تحولت الى جثة شبه هامدة ، وظلت مساعي الحكومة لبعث الحياة فيها دون طائل .

ومع ذلك فلم يكن الحكام العثمانيون يدخرون وسعا للاستفادة من قوة القبائل الكردية اذا ما نشبت الحرب، فقد كانوا يدركون ات نفرة ستحدث في صفوف قواتهم لا يمكن سدها الاعن طريق رجال القبائل الكردية . ولذلك ركزوا همهم على ان يحولوا كردستان الى احدى قلاعهم الحصينة لمقاومة الروس الذين كانت لهم مطامع في المالك العثمانية .

ومع ان العثمانيين استطاعوا حشد بعض الوحدات من الفرسان الحيدية على الحدود الروسية و عقدوا لهم صلات مع بعض الرؤساء الاكراد ، فان جهودهم لم تسفر الاعن نتائج ضئيلة ، وكان الكثير من رؤساء القبائل الكرديه يعلنون صراحة انهم سيقفون الى جانب الروس اذا ما نشبت حرب بينهم وبين العثمانيين . بل ان كثيرا من المثقفين الكرد كانوا يشجعون هذه الفكرة ، فظالم العثمانيين كانت تحول دون ان يدركوا شرور خطط الروس ومطامعهم .

كان سوء الوضع الاقتصادي والاجتماعي في كردستان قبل الحرب بلغ حدا اثار اكثر مون اي وقت مضى جماهير الشعب وايقظ فيهم المشاعر القومية، وكان هذا الى جانب عوامل اخرى مما جعل المطالبين بالحكم الذاتي يزدادون يوما بعد يوم، وقد برزت هذه الظاهرة في عدد من النشاطات السياسية والاجتماعية، فقد ازداد قبيل الحرب عدد المنظات السياسية السرية العاملة في كردستان وكان وزنها يزداد سيا بين اوساط المنقفين، واخذت هذه المنظات تصدر البيانات

والنشرات التي تبث الروح القومية وتثير مشاعر الكره تجـاه مظالم العثمانيين وموظفيهم . وكانت هذه النشرات تصل الى انحاء عديدة من كردستان حيث يتداولها الناس .

وفي تلك السنوات كانت هناك ايضا منظات اخرى نشأت بصورة علنية في ظروف انتصار ثورة الاتحاديين والتي كانت لها صحف ومجلات توزع بصورة واساعة ولا سيا بين المثقفين وكان لها وزن كبير بينهم . وظلت هذه المنظات تعمال حتى نشوب الحرب حيث حلت بسبب سوق كوادرها الى ساحة القتال .

وبالرغم من ان اسباب عدة ادت الى ان يكون نشاط الوطنيين الأكراد في تركيا اكثر منه في اي مكان آخر ، فان كردستان الايرانية هي الاخرى لم تخل من نشاط سياسي كردي ملموس . فهنساك ايضا تأسست عدة منظات وابرازها منظمة (جيهانداني) التي تميزت بانها كانت تعمل لقيادة الحركة الكردية وفق نهج صحيح وفي اطار موحد.

كان من ابرز وجوه النضال الثقافي للجمعيات والمنظات والشخصيات السياسية الكردية آنئذ العمل لنشر التعليم بين الناشئة والجيل الفتي الكردي والعناية ببعث التراث الادبي الكردي والتقاليد القومية في كردستان . وقد تاسست لهذا الغرض عدة جمعيات ثقافية كان ابرزها (جمعية نشر التعليم الكردي) التي انشأها خليل خيالي وقد اقامت هذه الجمعية مدرسة خاصة للاطفال في استانبول .

وفى ايران كان يوجد ايضا نشاط مماثل قادها عبدالرزاق بدرخان. وقد اتسع نشاط بدرخان هذا الى حد كبير ، حيث انشأ جمعيه ثقافية

وكان يعمل لانشاء مطبعة وعدة مدارس . وتمكن اخيراً من فتح مدرسة كردية في (خوي) من تبرعات الاهالي .

وفي هذه الفترة اتخذت خطوات تدل على الاهمية الخاصة التي كان يتسم بها النشاط الثقافي والفكري الكردي آنئذ ففي تركيا اتجه التفكير نحو ايجاد طرق لتوحيد اللهجتين الكرمانجية والسودانية وفي ايران كان عبدالرزاق بدرخان يسعى عن طريق القنصل الروس في (خوي) لجلب المستشرق المعروف اوربيلي الى كردستان لوضع قواعد اللغة الكردية وتأليف قاموس كردي وترجمة نتاجات الادب الروسي الى الكردية . كما أنه طالب بتأسيس قسم كردي في معهد الاستشراق بيتراوگراد تكون مهمته الاولى وضع انجديه خاصة للغة الكردية على اساس الانجديه الروسيه .

ومع أن كردستان الجنوبية (كردستان العراق)كان عن هذه النشاطات الا أن اصداء احداث كردستان تركيا كانت تنعكس في هذه المنطقة ايضاً . فكانت اعداد من النشرات الكردية الصادرة في كردستان تركيا تصل الى بعض انحاء كردستان الجنوبية . وقد بدأ اصدار جريدة كرديه — تركيه فيها قبيل الحرب باسم (بانك كرد — نداء الكرد) كانت تهتم بمسائل نشر التعليم ودور الثقافة في حياة الامم . كما كانت تهتى بالحياة الاقتصادية واحياء التاريخ الكردي . ومن الامثلة الاخرى على نشوء ونمو الفكرة القومية في الكردي . ومن الامثلة الاخرى على نشوء ونمو الفكرة القومية في عام ١٩١٣ وكان يسعى للاتفاق معهم في النضال لتحرير كردستان من السيطرة العثمانية واقامة دولة فيدراليه فيها ، كما ان الشيخ اوفد

بعض انصاره الى روسيا ايضاً للتداول حول مستقبل كردستان .

ومرة اخرى بلغ الاستياء الشعبي لدى الجماهير الكردية ونضالها من اجل التحرر حد الانفجار قبيــل الحرب فاندلعت نيران الثورة في مناطق عديدة وحدثت عدة انتفاضات كان اهمها مأوقع في ربيـم ١٩١٤ في منطقة بتليس تحت شعار العمل وفق احكام الشرع والقضاء على مظالم الاتراك . وقد اشترك في هذه الانتفاضـة عدة قبائل كردية وانتشر لهيبها حتى شمل مناطق واسعة ، بل وأن عدداً كبيراً من جنود الجيش العثماني من الاكراد انضموا اليها . وقــد تفاوض الثوار مع الارمن والآثوريين لتوحيد مساعيهم معهم وضمان ضمهم اليهم . وتوجس العثمانيون خيفة من هــــذه الانتفاضة التي جاءت في ظروف عسيرة بالنسبة لهم بسبب من ان اندلاع الحرب كان واضحاً في الافق السياسي فجمعوا جيشاً كبيراً للقضاء على الانتفاضة وساعدهم في ذلك وقيامهم بمحاصرة بتليس التي استطاعوا تحريرها ، حيث تمكن العثمانيون من تطويقهم داخل المدينة والسيطرة عليهم واخمدوا الحركة واعدموا عدداً من قادتها وملائوا السجون بالمواطنين .

وقبيل الحرب كان الوضع في منطقة بارزان ايضاً متدهورا ، وكان النياس على وشك ان يحملوا السلاح حيث التفوا حول الشيخ عبدالسلام البارزاني الذي كان بدوره يحرض رؤساء القبائل الكردية على الاتحاد فيما بينهم للضغط على الأستانة للتخلى عن سياسة اهمال كردستان . ولكن الحكام العثمانيين لم يكونوا مستعدين للانصياع لمثل هذا الضغط ولا كان بوسعهم ذلك . وهكذا فبعد ان زادت السلطة

الضرائب على الفلاحين تمردت معظم مناطق يهدينان في ربيع 1918 وكان الشيخ عبدالسلام يسعى لاشعال نار الثورة في كردستان كالها ويعمل لتحريك بعض الدول الكبرى (سيما بريطانيا وروسيا) لمساندة مطالب الاكراد واكراه العثمانيين على الانصياع لهم .

كان العثمانيون يخشون ان تفلت الامور من ايديهم من جراء هـذه الثورة سيما وانه كان بوسع الشيخ عبدالسلام كسب ود عدد كبير من القبائل الـكردية في العراق وايران وان يضيق الخناق على العثمانيين عن طريق حروب المصابات ، مما قد يؤدى الى ان يفلت زمام الامور من ايديهم في الموصل وبغداد ايضاً . ولذلك بادروا الى تعبئة جيش كبير هاجموا به الثوار في حزيران ١٩١٤ واخدوا الانتفاضة في معظم مناطقها واضطر الشيخ عبدالسلام وبعض رفاقه لاجتياز الحدود الى ايران حيث استقروا هناك ردحاً من الزمن .

كل هذه الحركات والانتفاضات لم تقنع العثمانيين بانتهاج سياسة اخرى سليمة ، بل بالعكس كانوا يتشددون في نهجهم كل يوم اكثر فاكثر . فكان « ارقى » المراحل التي بلغها هذا النهج هو خطة تهجير الاكراد الى مناطق الاناضول الغربية وتوزيعهم بير اتراك تلك المناطق بقصد صهرهم واذابتهم . ولكن نشوب الحرب حال دون تنفيذ هذه السياسة .

وهكذا فقد كان الاستياء والغليان الشمبي وانتشار الوعى القومي ومظاهر اخرى هي التي تشكل الاطار العام للوضع السائد في كردستان قبيل الحرب بل يمكننـا القول انه لو لم تنشب الحرب لـكان بالامكان

ان تتحول كردستان الى بلقان جديدة للامبراطورية العثمانية ، ولكن نشوب الحرب ترك آثاراً اخرى على حياة الشعب الكردي ومصير وطنه ، حتى ان كردستان باتت واحدة من اهم ميادين القتال في الشرق الاوسط ، وقد استطاع العثمانيون ان يجندوا ، مستغلين المشاعر الدينية لدى الاكراد ، عدداً كبيراً منهم وساقوهم الى ميادين القتال .

القسم الثالث

كردستان في اتون الحرب

وهكذا فرغم الاستياء الشامل الذي كان يعم اوساط الشعب الكردي فان العثانيين استطاءوا ان يزجوهم في القتال مستغلين في ذلك ضروب الحيل والمكائد واهمها اثارة الحس الديني لديهم ، عدا الوعود التي كانوا ينشرونها يميناً وشمالا باقامة الحكم الذاتي لهم ، رغم انهم كانوا يعلقون تنيفذ ذلك الوعد على انتهاء الحرب ، والواقع ان الشعب الكردي لم يكن بمستطاعة البقاء بمعزل عرب القتال بعد ان اصبحت بلاده ميداناً لقوات ثلاث دول هي تركيا وروسيا وانگلترا ، سيا بعد ان دخلت تركيا الحرب ضد الحلفاء . ومنهذ ان اصبحت تركيا طرفاً رسمياً في القتال اخه الحلفاء ، ولا سيا الروس يحرضون الاكراد وحتى ضدهم وعقدوا لهذه الغاية اتفاقيات مع بعض الرؤساء الاكراد وحتى ان الشيخ عبدالقادر شعزينان وعدهم بالمساعدة بكل قواه شريطة ان يضمنوا الحكم الذاتي للاكراد . وعلى هذا الاساس فقد نشر نداء في

كردستان يطالب فيها الأكراد بعدم الوقوف بوجه الجيش الروسي . وهكذا اخفة قوات المتحاربين تتقاتل في كردستان حوالي اربع سنين ، وقد تركت بعض هفذه المعارك اثراً كبيراً في تحديد مصير المعركة . ودمرت مساكن الالوف مون القرويين الاكراد وخر الالوف من الشباب الكرد صرعى في ميادين القتال ، فقد كان بعض القطعات التركية تتألف في معظمها من الاكراد .

ولكن لم تنقض مدة طويلة على نشوب الحرب حتى اخذ الجنود الاكراد يفرون افراداً وجماعات من سوح الوغي ، وفي بعض مناطق القفقاس كان رؤساء القبائل الكردية ينضمون مع قبائلهم المقاتلة واسلحتهم الى الجانب الروسي ولذلك فان الجيش العثماني في مناطق آذربا يجان والقفقاس كان يمنى بالهزائم الشنيعة فيتراجع أو يستسلم . وقدم الجيش العثماني في الجبهة الشرقية ضحايا كثيرة في الارواح والمعدات واستطاع الجيش الروسي احتلال مواقع كثيرة في المدن التركية الشرقية عما سهل مهمة ضرب الجيش العثماني في ايران المناقلة عما سهل مهمة ضرب الجيش العثماني في ايران

ومع ان ايران اعلنت رسميا حيادها الا انها لم تكن بمعزل عن نار الحرب . فكانت آذربايجان وكردستان بين ميادين القتال ، وكان الاتراك والالمان قد اعطوا اهمية خاصة لهذه المناطق في تقديراتهم العسكرية إذ كانت تركيا تريد الاستيلاء على هدذه المناطق وكانت المانيا تريد من خلال ذلك تثبيت مواقع اقدامها في ايران كلها . ولذلك فان عملاء الاتراك والالمان سواء بسواء كانوا يعملون لاثارة المشاعر الدينية لدى الاكراد الى جانب العثمانيين ضد الانگليز والروس الذين

كانوا احتلوا المناطق الشهالية الغربية والجنوبية الغربية لايراف و ولكن الروس كانوا يعملون بدورهم لكسب رؤساء القبائل الكردية الايرانية . وهكذا فان الفريقين استطاعا كسب عدد من هذه القبائل الى جاببها .

ولكن لم يتوقف الامر بالنسبة لكردستان ايران عند هـذا الحد فعند بدأ الحرب مباشرة احتلت القوات التركية بعض أنحاء كردستان ايران حيث كانت تريد بالاشتراك مع الألمان وضع العراقيل في طريق التعاون الروسى الانگليزي ولهذا الفرض كانت تركيا تعمل لابعاد الروس من منطقة اورمية واتخاذها قاعدة حصينة لها حيث استطاعت احتلالها وكسب بعض رؤساء قبائلها الى جانبها مما ساعد على تحسيين مواقـم الاتراك و الالمان في مناطق اخـــرى من كردستان ايران . ففي كرمانشاه تأسست حكومة من عملاء الترك والالمان باسم (الحكومة الوطنية) كان يرأسها الاقطاعي المعروف نظام السلطنة . وهكذا عـم النفوذ التركي _ الألماني كردستان الأيرانية وتقدم الاتراك حتى وصلوا مشارف همدان وبذلك بدأوا يشكلون عقبة كبيرة في طريـق مخططات الحلفاء في الشرقين الادنى والاوســط مما دفع بالأنكليز والروس الى وضمع مخططات جديمة مضادة بحيث استطاعوا خلال اشمهر قلائل استرجاع المناطق المحتلة وأنهاء السيطرة التركية عليها . وهـكذا وصلت القوات الروسية الى الحدود التركية الايرانية ، غير ان الاتراك استطاعوا استرجاع كرمانشاه وهمدان ثانية بعد اشهر قـ الائل . الا ان الروس مالبثوا ان اعادوا الكرة وهزمــوا الأتراك ، وفي اوائل عام ١٩١٧ أصبحت ايران ثانية تحت قبضة الروس والانگليز بل ان القوات

الروسية استطاعت التوغل الى داخـل العراق بحيث وصلت الى مناطق بينجوين وخانقين ورواندوز مستهدفة من ذلك تسهيل مهام القـــوات الانگليزية في جنوب ووسط العراق.

ان ايا من الدول التي كانت تتبادل احتسلال المناطق الكرديه والاذربايجانية لم تكن تعيسر للحكومة الايرانية أي انتباه ، وكانت تعامل الأهلين بقسوه متناهية بحجة انهم وقفوا الى جانب الدولة الاخرى . فالاتراك مثلا كانوا يضطهدون المسيحيين اضطهادا بشعا ويحرقون قراهم ، وكانوا يعاملون مناوئيهم بوحشية . وفي سقز شنقوا زعيمين كرديين وابقوا جثتها معلقتين عدة ايام وهكذا كان شأن الروس الذين لم يقلوا عن الاتاك في بشاعة الاعمال .

وقد اثارت مظالم المحتلين جماهير كردستان فهست لمقداومتهم . وهكذا حدثت انتفاضات جماهيرية في معظم انحاء كردستان سواء ضد الروس او ضد الترك . وفي الواقع لم يضع حدا لمظالم الجنود الروس غير ثورة اكتوبر الاشتراكية التي ابعدتهم عن كردستان ايران وتركيا ، مما مهد الطريق لعودة الاحتلال التركي مجددا لهذه المناطق . لقد قلبت ثورة اكتوبر موازين القوى ونسف مخططات الدول الكبرى وأهدافها البعيدة في مختلف المناطق ومنها الشرق الاوسلط ، مما ادى الى تبدل ملموس في سياسة بريطانيا تجاه كردستان . فبخلاف موقفها في سني ماقبل اكتوبر ، اخذت بريطانيا تعمل لتثبيت اقدامها في كردستان ماقبل اكتوبر ، اخذت بريطانيا تعمل لتثبيت اقدامها في كردستان الحيرة من ما الحيرة من الحير المناسق ا

لم يمض على دخول تركيا الحرب رسميا الا يوم واحد عندما هاجمت القوات الانگليزية العراق واحتلت ميناه الواحيد (الفاو)، ثم احتلت البصرة في ايام قليلة ، واخذ الاتراك يحرضون الناس على الجهاد ضد «الكفار» وهكذا احتشد حوالي عشرة ألاف مقاتل كان اكثر من الف مقاتل منهم من الاكراد قرب الناصرية لمساندة الترك، ولحكنهم هزموا في معركة الشعيبة نيسان ١٩١٥ هزيمة شنعاء. وقد ادى هذا اضافة على المعاملة السيئة التي كان يتلقاها المقاتلون من الضباط الاتراك الى ان ينسحبوا من ساحة القتال ويعودوا الى مناطقهم.

واخذ الجيش البريطانى يزحف نحو بغداد بدون ان يلقى مقاومة حتى بسلغ الكوت حيث استطاعت القوات التركية تطويقه واجباره على الاستسلام، الا ان البريطانيين مالبثوا ان اعادوا الكرة واضطروا الاتراك الى الانسحاب وإقتحموا بغداد في مايس ١٩١٧.

وبعد انتصار ثورة اكتوبر اتخدت خطط البريطانيين طابعاً جديداً ونهجا اخرا، إذ دخلت القوات الانگليزية في سباق مع الزمن لاحتلال كردستان واضعة نصب اعينها الاستيلاء على ميراث القياصرة . ومن ابرز معالم هذا النهج الجديد ان الانگليز لم يحتلوا مابين البصرة وبغداد الاخلال حوالي ثلاثة اعوام من الحرب ، حين انهم خدلال العام الاخير منها فقط احتلوا معظم مناطق العراق الاخرى وفرضوا سيطرتهم عليها . منها ايضا ان الانگليز خاضوا معركة ضارية في جنوب الموصل قبل توقيع الهدنة باثني عشر يوما ضحوا خلالها بحوالي الفي جندي في حين ان الكل كانوا يدركون ان تركيا و حلفاءها الفي جندي في حين ان الكل كانوا يدركون ان تركيا و حلفاءها يستسلمون اليوم او غداء كل ذلك في سربيل ان يضمنوا

لانفسهم التقدم مسافة اكثر باسرع ما يمكن و ذلك ليكونوا في اقرب نقطة من الحدود الروسية .

وهنا يجب الاشارة الى ان الانگليز اخذوا بعد احتلال بغداد يرسلون ضباطهم المطلعين الكفوئين ولاسيا الذين عملوا في الهند الى كردستان لتمهيد الطريق لجيوشهم واقامة سلطتهم السياسية فيها وهكذا فقد استطاعوا بسط سيطرتهم على اجزاء عديدة من كردستان واحتلوا الموصل ايضا رغم التوقيع على هدنة مودروس لتكون جزء من الدولة التي كانوا يريدون اقامتها فيها بعد وتنفيذاً لمخطط قديم لهم كان ينصب على ان حدود الهند الغربية تمتد عبر الفرات وان هدنه الحدود لايمكن السيطرة عليها الا عبر الموصل » .

وهكذا فان كردستان بأسرها تحولت خلال أعوام ١٩١٤ – ١٩١٨ الى احد الميادين الهامة للقتال في الشرقين الادنى والاوسط وكات الانكليز والروس والترك والقبائل الكردية المساحة وفرسان الحميدية وعملاء الالمان يلمبون دورهم على مسرحها كل وفق اسلوبه الخساس ولو لم تقع ثورة اكتوبر لما ظلت كردستان في ايدي اي من محتليها القدامى . ومع هذا فان الحسرب ادت الى حدوث تغييرات سياسية واقتصادية مهمة في معظم انحاء كردستان ولاستيا كردستان الجنوبية التي وقعت تحت سيطرة الانكليز مباشرة ، كما انها سببت نتائج مدمرة لها وادت الى دمار وتشرد وأضرار كبيرة للالوف من الاكراد .

القسم الرابع

نضال الشعب السكردي في سنوات الحرب والاضرار التي اصابتر في تلك السنين

مع ان الحرب سببت للشعب الكردي محنا وويلات كثيرة وصارت عقبة كبيرة في طريق تطوره وتعمق محتوى حركته التحررية الوطنية ، فان هذا الشعب لم يكف عن النضال خلال سنوات الحرب ، وكانت العوامل المحركة لهذا النضال باقية على حالها الى حد كبير ، بل ان بعضها تعمقت اكثر فاكثر. فقد اشتدت السياسة الشوفينية للحكام العثمانيين بسبب الحرب وازداد استياء الناس من اساليب الاتراك الدكتاتورية . وهكذا ففي ربيع ١٩١٥ حمل اهالي بوتان السلاح بوجه الاتراك، كما ان اهالي درسيم طردوا الجنود الحكوميين من منطقتهم في تلك الفترة وحكموا انفسهم ذاتيا مدة تربو على السنة الواحـــــــة . وفي السنوات الاخيرة من الحرب واثر الهزأئم المتـــكررة للجيش العثماني اشتد النضال التحرري الكردي وعم كردستان الجنوبية ووقمت عدة تمردات في العهادية والسليمانية واماكرن اخرى . واخذ الشيخ محمود يخوض النضال ضد الاتراك بقصد القضاء على سيطرتهم في كردستان الجنوبية على الاقل حيث اقتربت منهـــــا القوات الانكليزية الغازية ، كما أخــذ يقيم العلاقات مع اعداء الدولة العثمانيــة حيث طلب المساعدة من الروس وراسل شريف مكة وفيما بعــد عقد الصلات مع الانكلىز .

وفي كردستان تركيا كان السخط الشعبي في غليان مستمر، ففي صيف ١٩١٧ هب سكان درسيم ثانية وهب معهم لاول مرة سكان خربوط وفيا بعد سكان ماردين وديار بكر ومعهم عرب تلك الديار . وكانت طم صلات مع الجيوش الروسية التي كانت تقاتل في تلك المناطق . وفي خريف العام ذاته هب سكان بتليس مجددا بوجه الجيش العثاني .

وفي تلك السنوات اخذ اكراد ايران ايضاً يخوضون غمرة النضال بشدة وحملوا السلاح في مناطق عديدة بوجه الحكام، وساهم كثيرون منهم في حركة الجنگليين في منطقة گيلان. وكان للمنظات الثورية العاملة في صفوف الجيش الروسي صلات مع بعض المثقفين الاكراد، وحتى انه تكونت في كرمانشاه لجنة سرية ثورية مشتركة من ممثلي الطرفين.

وفي هذه الفترة تعدى النضال الكردي حدود كردستان ، فبعد ان لاح في الافق بوضوح ان الدولة العثمانية اصبحت قاب قوسين او ادنى مر الموت اخذ المثقفون الاكراد خارج كردستان ينشطون من اجل إثارة المسألة الكردية في مجالات العمل السياسي العام آنئذ . ففي القاهرة اسس ثريا بدرخان جمعية سياسية لتوضيح المسالة الكردية اقامت الصلات مع المثقفين الاكراد الاسرى لدى الجيش الانگليزى . وكان ثريا بدرخان ينوي حتى عقد مؤتمر للمثقفين الاكراد في الخارج وكان ثريا بدرخان ينوي حتى عقد مؤتمر للمثقفين الاكراد في الخارج في احدى المدن الاوروبية لدراسة الوضع السياسي وبحث مستقبل في احدى المدن الاوروبية لدراسة الوضع السياسي وبحث مستقبل المسألة الكردية على ضوء الوقائع الراهنة آنئذ .

وهكذا فان احداث الحرب ومآسيها والسياسة الدكتاتورية لحكام تركيا لم تستطع وقف النضال القومي للشعب الكردي في ســنوات الحرب ، الا ان هذا النضال لم يبلغ اهدافه الكبرى وقد حالت دون ذلك فضلا عن الوضع السياسي عوامل اخرى ناجمة عن تخلف المجتمع ` الكردي وانخفاض مستوى الوعي لدى جماهير كردستان آنئذ . فقبل كل شيء ظلت كل إنتفاضة كردية تسير في مجراها الخاص ولم تنصب جميعها في اطار موحد اتستطيع الصمود بوجه العدو وفرض اهدافها التحررية . فمم ان كثيراً من تلك الانتفاضات كانت تحدث في وقت واحد الا ان قادتها ماكانوا يفكرون باقامة اي صلة ورابطة فيما بينهم. هذا فضلا عرب ان ايا من هذه الانتفاضات ما كانت تملك تاكتيكا وستراتيجا واضحاً . ومع كل ذلك ينبغي الاقرار بان النضال الكردي في سنى الحرب كان احد العوامل المساعدة لانهيار السلطة العثمانية وتطور الوعى القومي لدى الجماهير الكردية وترسيخ شعار الحكم الذاتي وحتى شعار المطالبة باستقلال كردستان ، نما مهد الجو الملائم جدىدة .

ومن ناحية اخرى فان استمرار النضال الكردي ادى الى المزيد من الحقد لدى الحكام الاتراك ضد الشعب الكردي وحركته التحررية في سنوات الحرب سيا بعد ان تاكدوا ان هذا الشعب لا يقاتل لهم بأخلاص وان ابنائه الجنود يهزمون مرن ساحة القتال وينضمون الى جانب ثوار شعبهم ، وعندما ايقندوا انهم لرن يستطيعوا استخدام الشعب الكردي آلة طيعة بايديهم ضد الاقليات الدينية ، ولذلك فانهم تاكدوا

من ضياع الشعب الكردى من ايديهم ، فبدأوا يعملون من الجل صهره في بودقتهم ، ولتحقيق هذه الغاية اصدروا في السنوات الاخيرة من الحرب اوامر ومراسيم خاصة لتشتيت الشعب الكردي بين القرى التركية على ان لا تزيد نسبة كل مجموعة كردية من ه / — ١٠/ من السكان كما اتخذوا قرارا حول ابعاد الرؤساء الاكراد الى غرب الاناضول ومنع اقامة اي نوع من الصلة بينهم وبين اتباعهم . وقد بدأوا بتنفيذ هذه الخطة قبل انتهاء الحرب واستطاعوا بقوة السلاح ابعاد حوالي النصف منهم جوعا او من شدة البرد في الطريق ، ولم يستطع معظم من بقي على قيد الحياة ان يعودوا الى اماكنهم الا بعد انتهاء الحرب .

وفضلا من ذلك فان الجيش العثماني ابعد غالبية سكان دياربكر وموش وبتليس الى اماكن اخرى تحت شعار متطلبات الحرب، وقد اضطر العديد من هؤلاء للجوء الى المدن والعيش في ظروف قاسية بحيث كانوا ياكلون جيف الحيوانات او جثث الموتى من شدة وطأة المجاعة المخيفة التي خيمت عليهم ولم يقف الامر عند هذا الحد فقد سببت سنوات القتال البؤس والشقاء لآلاف العوائل الكردية وعم القحط والمجاعة معظم انحاء كردستان، ولم تكن اي منطقة كردية بمنجى من هذه الكارثة الداهمة ، ففي العديد من المناطق مات اكثر من نصف السكان حتى ان البعض قدروا ضحايا المجاعة بنصف مليون شخص .

وبسبب من ظروف الحرب تدهورت اقتصادیات کردستان تدهوراً

فظيعا ، حيث ان الايدي العاملة سيقت كلها الى ميادين الحرب بحيث لم يبق في الحقول الا الشيوخ والنساء والاطفال ، حتى وترك العديد من هؤلاء ايضا قراهم الى المدن بحشا عن لقمة الخبز وطلبا للامان ، وهكذا فقد بارت الاراضي واهملت زراعتها فأنخفض الانتاج ، وكان الجيش العثماني يستولي على الجانب الاكبر من ذلك المنتوج القليسل وذلك اما بالقوة او مقابل أوراق نقدية لم يكن لها رصيد ولم يبق امام سكان معظم المناطق سوى ان يقتاتوا على الاعشاب البرية .

وهكذا فان سلوات القتال الاربع لم تجلب لكردستان الا البؤس والشقاء والدمار والموت والجوع، ولا نغالى إذا قلنا ان اي شعب لم يعاني من ويلات القتال ما عاناه الارمن والأثوريون والاكراد، ومع ذلك فان الحكام الاتراك كانوا يعملون لالقاء تبعة ما قاساه الارمن على ايديهم على عاتق الاكراد كما نتحدث عن ذلك فيما بعد.

* * * * * *

پیشگر و پایشگر

ئەندامى كارا : شىيخ محەمەدتى خاڭ

پیشگر و پاشگر دو زاراوهی تازه ن ، یه که میان دانراوه بر نه و به به به همه این کده ر «جزئی ترکیبی »یه ی که نه که و پیش به سی کرداری «جزئی حدثی » یه وه ، وه له که لیا نه بی به یه ک وشه ، به جزریک که مه به ستینکی تازه بگه یه بی ، که جاران هییچ به شیک له و دو به سه ، نه که یاندووه ، وه ک : «هه له لین ، دامالین ، دامال

دوههمیان دانراوه بن نهو بهشه لایکدهرییهی که نه کهونیته پاش بهشی کردارییهوه ، وه لهگه لیا نه بنی به یه که وشه ، به جنوریک که مهبهستلالی تازه بگهیه بنی ، که جاران هیچ به شیک لهو دو به شه نهو مهبهست تهی نهگهیاندووه ، وه ک : «هاتنه وه ، کردنه وه ، لهرینه وه » .

دکتنوره نهسرين فهخری له ژېر ئهم باسهدا ، وتاريدکې دؤر و

جا بسن ئەوەى كە لە ناوقەدەوە تىنىھەڭ نەكەين نەمويست ھەر وەرامى رەخنەكان بدەمەوە بە بىنى رۇن كردنەوەى باسەكە، لەبەر ئەوە ناچار لە سىدى باسەكەرە دەستمان يىنى كرد، وە لە بنىدەتەوە باسەكەمان دامەزراند، تا خۇلىندەوارانى بەزلىز چەواشە نەكەين.

> واژه گوٽرين "تصريف»

واژهگوزیتی : زانییننیکه قسه له هه لگیزان و وهرگیزانی

⁽۱) ﴿ كُوْقَارِي كَوْرِي زانياري كورد ﴾ ، بهركي يهكم ، بهشي يهكم ، . سالي ۱۹۷۳ ، ل ۲۳۴ ـ ۲۷۳ .

وتهی کوردتی تُه کات . تُهم هه کُلگیزان و وهرگیزانه ههر له ناو کردارا تُه بنی ، نه ک له ناو پیتا .

کردار « فعل » له چاووگ « مصدر » دروست تُهکرنی .

چاووڭ

چاووگ : به و ته یه که گنین که کرده وه یه که یه ننی به بنی کات « زمان » و بکر « فاعل » ، وه له دو اییه که شییه وه « ن » ببنی ، گهم نونه پینی گه کنین : گامراز « أداة » ی چاووگ . پیته کانی تر _ که کرده وه گه که یه نن _ پنیان گه کنین : مایه « ماده » ی چاووگ .

چاووگ پینج جوری هدیه (۱) ئەلفی (۲) تائی (۳) دالی (٤) واویتی (٥) یائی ، چونکه له پیش نونی چاووگهوه، ههمیشه یهکیك لهم پینج پیتاته ئهبنی ببنی ، ثنجا بهم بلانهیهوه ، هـــهر یهکهی ناو ئهبرنی به ناوی یهکیك لهم پیتانه :

۱- چاووگی ئەلفی وەك : پنیچان . برژات . سوتان . بنیژان .
 هه لسان .

۲_ چاووگی تائمی وهك : نوستن . كوشتن . گرتن . كهوتن .
 خهوتن .

- ۳_ چاووگی دالی وهک : کردن . بردن . مردن . خــواردن . حاندن .
- ٤_ چاووگی واویتی وهک : جون . چون . بــون . رؤن . گورون .
- هـ چاووگی یائی وهک : بزین . دزین . زانتین . روانتین . نوستین .

چاووگی ساده و لیکدراو

چاووگ به ههر پینج جورهکهیهوه ، یا ساده ثه بی ، یا لاکدراو ، سـاده : ثهوهیه که ته نیا و ته یه ک بی ، وه ک ثهو میسالانهی که رابوردن .

للإكدراو: ئەوەيە ،كە دروست كرابنى لەدۇ پارچە ، وەك : (ھەڭماڭين) ، يا لە سىنى پارچە ، وەك : (پنى لنى خستن) ، يا لە چوار پارچى ، وەك : (پنى لنى ھەڭبزىن) ، يا لە پنىنج يارچە ، وەك : (پنى لنى ھەڭبزىن) ، يا لە پنىنج يارچە ، وەك : (پنى لنى داگرتنەوە) .

ئەو پارچەيەى كە ئىيىش و كار ئەگەيەنى، وەك : (ماڭيىن . خستىن . بۆتىن .گرتىن) لەم نىمتونانەدا، پىنى ئەڭيىن : بەشى كرداريتى « جزئى حدثى » ئەوانىكەي تر وەك : (ھەڭ ، پنى لنى . پنى لنى ههڵ . بنی لنی دا . ۰۰۰ ه وه) پنیـان ئه لنین : بهشـی لنیکدهریتی « جزئی ترکیبی » واته به هنری ئهم پارچانهوه ، لنیکدراوهکه پنیک دنی .

بهشی لیکدهریتی له پیشهوه ئه بنی ، وه ک : (هه لکردن . داکردن) ؛ له دواوه ئه بنی ، وه ک : (هاتنهوه . چونهوه) ؛ له ههردو سهرهوه ئه بنی ، وه ک : (داکردنهوه . راکردنهوه) . ئهوی له پیشهوه بنی پنیی ئه لاین : (پیشگر) ؛ ئهوی له دواوه بنی پنیی ئه لاین : (پاشگر) .

ثه و به شه لیکده ریبه ی که له دواوه نه بی ، هه میشه واویک نه بی له ناوه ندی دو «ه» دا به م جوره (هوه) (۲) یاخو بلاین : واویک نه بی له ناوه ندی دو سه را ، یا دو بزویندا ، ننجا خوای نه کرد بزوینی یه که م ، پیتی پهیوه ند نه بتو ، یا له پیته بنه تره تیبه کانی نه م پاشگره نه بتو ، مه به سی نیمه لیره دا هه ر نه وه نده یه ، که پاشگر هه ر له م شیوه یه دا ده رئه که وی که واویکه له ناوه ندی دو بزوینا وه به بی نهم شیوه یه هه رگیز ده رناکه وی له ناوچهی نیمه دا ، وه

⁽۷) ئه و دهست قری زمانی کوردیب می که له سالمی ۱۹۶۱ و ۱۹۶۱دا نوسیومه ، به دهستی خوّم ، وه ئیستا ئه و ده سنوسه ماوه ، ئاوا (هوه) نوسراوه ، نهك وا (هه و هه) وه ئهم هه له یه کراوه له سهره تای فهرهه نگی خاله وه ، یا هه له ی چابه ، یا هه له ی ئه و که سه یه که نسخه ی چابه ، یا هه له ی نوسیوه ته وه ، یه کینه و ته ی (بردنه وه . چونه وه ، یه کینه کونه نه به کایا!

هیچ مهبهستیك له مهبهسته کانی ناگهیه ننی .

الیره دا دکتوره نهسرین ئه لای ئهم پاشگره هـ هر (وه)یه نه ك (هوه)یه ، چونکه به لای ئه وه وه ئهم (هوه) ههر له گه ل ئه و وتانه دا دهر ئه كه و ن كه كلاتاییان به پیتی ده نگدار «حرف صـ حیح ساكن » دلای ، نه ك به پیتی بزولین «حرف عله » ، كه واته بزولین یه كه م لای دكتوره نه سرین له پیته بنه ی ه که و شاهگره نییه ، به لای دكتوره نه سرین له پیته بنه ی ه که و و شانه ئه به م باشگره نییه به به لای دكتوره نه بیتی ده نگدار دلای ، وه ك :

كردن ـــ كردنهوه

بردن — بردنهوه

چۇن – چۇنەوە

جةن – جةنهوه

هاتن — هاتنهوه

به لام ئهگهر وشه که کلوتایتی به پیتی بزولین هات ، ئــهو حهله ههر (وه) دهرئهکهولی ، نهك (ه و ه) .

ئهمه ئهگهر واش بنی ، له ناوچهیه کی زنور پچکولانهدایه و دهستوری له سهر دانانرنی ، به لام ئهوی ئیمه دهستورهکهمان له سهر داناوه ، ههمتو ناوچهی سلیمانی و کهرکتوك و خانهقین و دهلاك و بهشی زنور له ناوچهی ههولایره ، وه ههمتو کوردوستانی ئیرانه به

ههمتو بانه و سهقز و سنه و سابلاغ و کرماشان و سهردهشتهوه . ته نانهت نهوانهی که کرلاتاییان به پیتی بزولانیدش دلای ، ههمتویان لهم ناوچه گهوره یه دا ههر وهك نهوانه وان که کرلاتاییان به پیتی ده نگدار « حرف صحیحی سا کن » دلای ، وهك : کرایده وه . ژیایهوه . خولایهوه . دایهوه . پیچایهوه . بیژایهوه . هه تسایهوه . بیریهوه . دریهوه . حقیهوه . ، نوسیهوه . درویهوه . حقیهوه » .

ئنجا کاتیک که تهمهمان زانی ، ته بنی تهمهش بزانین که تهم پاشگره ههمیشه یه کیک لهم سـنی مهبهسـته ته گهیه ننی ، گهرانهوه « عوده » ، دؤباره کردنهوه « تکرار » ، هیواشــی و بهره بهره « تدریج » :

۱ که زانه وه ، وه ك : « هاتنه وه ، چونه وه » لهم دو نمونه يه دو نهو به نه دو هه م جار ، (هاتنه وه) واته بيسته وه به نه و مه دو هه م جار .

« چټون » واته بچټت بۆ جێيگمايهك يهكهم جار . « چټونهوه » واته بچټتهوه بۆ ئـهو جێگمايه دوَههم جار^(٤) .

⁽۳) ئەگەر گەزانەومش ئەنىپىت ، ئەمە لە « ھاتنـــەوم » و « چۆنەوم » بەدەر نىيە ، چونــكە ياگەزانەوميە بۆ لاى تۆ ، ئەوم ھاتنەوميە ، يا دەزانەوميە بۆ لاى يەكىنىكى تى ، ئەوم چۆنەوميە .

⁽٤) به لام چونهومی به فر ، یا ره نـگی شتناك به ره به ره و له سهر خوّ ، ثهوم له بهشی سنّبه مه ، كه ته دریتجه .

۲- دوباره کردنه وه کاریک ، وه ک (دانیشتنه وه ، ههستانه وه ، سهرکه و تنه وه ، نوستنه وه) واته دوباره دانیشتن و ههستان و سهرکه و تن و نوستن .

۳ هیرواشی و بهره بهره « تدریج » :
 نمترنهکانی ئهم بهشه هیندی کیان ساده یان هه یه و هیندی کیان
 نییانه ، ئهوانه ی که هه یانه و ه ك شه مانه :

لليكدراو

بردن (ی شتیك)

ساده

بردنهوه (ی یاریتی به هنیواشی و دزه دزه ، تا هاوزنیکهت زهبتون نهکهیت ، به لام بردنهوهی به مهعنا دوباره شتنیك ببهیت وه بسی حیاگاکهی پنیشتوی ، نهوه له بهشی دوهمه که دوباره کردنهوهیه).

بەردان (بەرەڭلاكردن) بىر چۆن (بــە شــتنيك

بەردانەوە (ى ئاو).

ئەرترنى كە بۆ ساتىك لە بىرت چۆبىت) .

يټر چټونهوه (به شتېك ئهوترلي كه به ئېيجگاريتي له بټرت چټوبني).

بټرکردن (یاد ڪردنی

بیّر کردنهوه (له شتنیك به وردیتی و

به قترلّی) . پالدانهوه (مروف به ئاھیسته و

هێواشـي) .

بالدان (ی شتیك به

پهرتين (له شوړننيکهوه بر شو لاندلك)

يەستن

جولأن

جا كبتون

جوز(ی خواردن)

شتێکەوە)

شتيك له كاتيكا)

پهزينهوه (ی ثاو له شوېنځکهوه بو شویننیك به هوی شتیکهوه ، يا يهزينهوه له ثاو ، يا قوتاريتون له چورتمنيك) .

پهستنهوه(ی بانیك یا گویږسوانه، يەك لە سەر يەك).

جــقلآنهوه(ی پـــهك له دوای (<u>4</u>

چاکبترنهوه(ی نهخوش له ســهر خنر و به هنیواشی) .

چنټنــهوه(ی شــتی وردی رژاو .

بهلام چنتینهوهی شدولینی در او له گۆرەويتى لە بەشى دۇھــــەمەكە دۇبارەكردنەوەيە) .

حِتْرُنهُوهُ (ى مەكىينە بىر ئىـــەو گۆشتەي كە تىپى ئەكرىي).

چۆن

خواردن

خولإندن

دادان(ی قهلهم)

دۆزېر

دەست گرتن (ى يەكىنك

به یارمه تنی دانی)

دەمدان (لەوەزىن)

زيان

ستوتان

چۆنەوە (ى رەنگ بە ھىيواشى).

خواردنهوه (ی شــتی شــل بـه هيواشی و قوم له دوای قوم ، به مهعنـا دوباره خواردنهوه ، به مهعنـا دوباره خواردن له شتیك ئهوه له بهشـــی دوههمه ، كه دوباره

كردنهوهيه) .

خو پنــدنهوه(ی باسپــکی توسراو ورده ورده) .

دادانهوه(ی پهرده) .

دۆزىنەوە(ى شتلاكى ون بتق).

دەست گرتنەوە(ى شىكاو يا لە

جٽيچتر) .

دهمدانهوه (ی گوڵ وگهشانهودی).

ژیانــهوه(ی دارودرهخــت له بههارانا).

ستوتانهوه (ی برین و تهنینهوهی).

کردن

کوشتن کنرکردن (سڵکردن) گرترن

الیکدان(ی دو شت له

کوریر 🔻

(실 4 및

مالّین (یگەسك)

توسين(ي شتيك)

کردنهوه (ی ده رگ یا به هری دره خت یا گرخی به هیواشی و له سهر خلا ، به لام کردنهوه ی کارین دو الله می دوهه مه). کوشتنه و د (ی ئاژان به زلاریتی).

کوشتنه و د (ی ئاژاڭ به زلاریتی). کلوکردنه و ه (ی شتی وردتی رژاو). گرتنه و ه (ی تــلاپ یا ئه ندامتی له

گوزینهوه(ی شتیك به شتیك ، یاگوزینهوهی پاره به ورده).

لایکدانهوه (ب~~ی~~رکردنهوه له شتنیك به وردتی).

مالیتنهوه (ماشینهوهی خـواردن:

جٽيچتر) .

ههرچی له سهر خـــوانهکه بــق ههمتری مالیبیهوه ، یا ژنی فــلان کهس ههرچی له مالمی میردهکهیا بتر

ههمتری مالییهوه و بردتی) .

 ویستان ویستانه وه (ی تاو و خوینی لوت ، یا له سک ویستانه وه ی درت) .

هه لدان (ی شت سهر هه لدانه وه (ی سهری بیر و سهره وژور) سهرقایی شت).

هه لگه تران (به دارا) هه لگه ترانه وه (یاخی بتونی یه کیک له یه کیک) .

ئەوانەي كە سادەيان نىيە وەك ئەمانە تاقبي كردنهوه ئاوزدانهوه تلانهو ه بريسكانهوه بترانهوه (ی نهخوش) چەو سانەو ە حەسانەو د بوژانهوه حهوانهوه يازانهوه خولانه و ه يلقشانهوه دڭخۇشى دانەوە دامردنهوه كوژانەوە دۇرخستنەو ه كواستنهوه رشانهوه

گهشا نه و ه	رؤتانهوه
لالا نەوە	سلّهمتينهوه
لاواندنهوه(ی مردوَ)	شاردنهوه
لاواننەو، (ى يەكىپكى زەبتۇن)	شهكانهوه
لەرتىنەوە	فلتيقانهوه
ماشتینهوه(ی خواردن)	<i>ک</i> زان ه وه
ھۆنچنەوە .	كۆڭينەوە

ئه گهر لهم به شی سنیهه مه ، بته و نی رنیژه « صیغه »ی دوباره کردنه وه دروست بکه یت ، ئه بنی یه کنیك له و ته ی (دیسان ، ههمیسان ، دوباره) بخه یته سهر ، بهم ره نگه بلاییت : (دیسان ئاوه که بخوره وه ، یا دوباره به فره که چووه وه ، یا ههمیسان ده رگاکه ی کرده وه ، یا سنیباره یارییه کهی برده وه) .

* * * * *

گهم به شه لایکدهرییانه ، هیندلایکیان مهبهسدار و هیندلایکیان بی مهبهسد ، ههرکاملایکیان بی ، که لهگه آل به شی کردارییه که دا یه که که تر نهگه یه ن ، وه ک : (سهرخستن ، یه ک کهوتن ، زور جار مهبهسلای تر نهگهیه نن ، وه ک : (سهرخستن ، راکردن) تلاستا له نمونه ی یه که مدا «سه مهبهستلایکی تایبه تنی ههیه «خستن » مهبهستلایکی علیه ، به لام که یه ک خران ،

مەبەسىتەكەيان ئەبنى بەمەكە يەكىنك لەنزماتىيەكەوە ، شىتىك بخاتە بەرزاتىيەك .

له نمونهی دو ههمدا « را » مهبهستی نبیه ، « کردن » مهبهسته کهی ئهوه یه که کارلاک بکهیت ، به لام که بتون به یه ک ، مهبهسته کهیان ئه بی به هه لاا کردن .

* * * * * *

ئهم (هوه) یه _ که یه کیک له سنی مه به سته کهی پیشق ئه گه یه ننی له گه زانهوه «عودة» و دوباره کردنهوه «تـکرار» و هیمواشی و بهره بهره «تدریج» _ قیاسییه ، وه له هیسچ شـویننیک _ به ده گمه نیش _ دوا ناکهونی ، وه به هه مق چاووگیکیشه وه ئه نتوستی ، به لام دکتوره نه سرین ئه لای : «یه کهم و دوه همیان که گهرانه وه ، نوباره کردنه و هیه ته واوه ، سیمه میان نا (واته ته واو نییه) چونکه همر سنی نمونه که پیکه وه (که خواردنه وه ، چونه وه ، بردنه وه یه) ثه چنه ژیر به شی دوهم (که دوباره کردنه وه یه) .

ئەمە وانىيىگە ، چونكە نمتونەكانى فەرھەنگى خال ھەدەر دخواردنەوە . چۆنەوە . بردنەوە »ى تەنيا نىيە ، تا بلاييت – بالەرۋيەكى تويشەدە بى – ئەچنەوە ژىر بەشى دۇھەم ، بەلكو نمتونەكانى :۔

« خواردنهوه » ی شتی شله ، قوم قوم و به هنیواشی .

« چټونهوه » ي بهفره ، بهره بهره و لهســـــهر خـــلا .

« بردنه وه » ی یارییه ، کهم کهم و به دزه دزه ، که بهم مه مه عنایانه نه ته چنه ژنر به شی یه کهم و نه به شی دؤههم ، به لکو هه ر له ژنیر به شی سنیه مان و هیچی تر .

به لّنی ئهگهر نمتونه کانی فه رهه نگی خال هـه ر «خواردنه وه . چونه وه . بردنه وه » بوایه ، ئهگونجا بتوترایه که ئــه م نمتونانه له بهشی دو ههمیشن ، به لام ئه مان له کولای و نمتونه کانی فه رهه نگی خال له کولای ؟!!.

له پاشــا دکتوره ئه لربی : «نمونهی دووهم و سیههم (که چونهوه ، بردنهوهیه) ئهچنهوه ژیر بهشی یهکهمیش »(ه) که عهوده ته .

جارتی وه کو له پیشه وه و تمان ، نمونه کانی فه رهه نگی خال « چونه وه » ی به فر و « بردنه وه » ی یارییه ، که نه مانه هه ر له ژیر به شی سیهه مان ، وه به هی چ جورتی ناچنه وه ژیر به شی یه که م و دو ه هی جگه له وه که « بردنه وه » نه گه ر به مه عنا بردنه وه ی یاریش نه بنی « عودة » نییه ، به لکو « اعاده » یه ، چونکه « عودة » لازمه و « إعادة » « متمدی » یه ، وه نه م دوانه نیجگار له یه که وه دورن .

ههر وا دکتوره تُهلّی : ۵ سهرهزای تهوه ، که ههرسیّکیان پیّکهوه واتای نویمیان به یارمه تی تُهم پاشـگره دروست کردووه ، بهلام رؤدانی کاره که (واتــه خواردنهوه ، چترنهوه ، بردنهوهیه

⁽ه) «گَوْۋُرى كَوْبْرى زانبارى كورد » ، ژماره يەك ، ل ٧٤٨ .

- خالل -) ورده ورده ناگهزیمته وه بسیر پاشسگری (وه) ، به لکر (ثه گهزیمته وه - خالل -) بیر سروشتی کاره که خیری »(۱) . ثاشکرایه له ههمتر لایه که وه ، که (خواردن . چترن . بردن) - که ساده ی « خواردنه وه ، چترنه وه ، بردنه وه »ن - خویان به بی پاشگره که ، ثهم مه عنا تازانه ناگهیه نن ، به لکو ههر پاشگره که یه به مه ماهنایانه ثه به خشی به نه سلمی و ته که ، وه ك دکتیره خیرسی ته مه می گهیاندووه ، به لام بیرچی خیرا په شه بیان بیرته وه ، وه له ناوقه دی ریدگادا پاشه و پاش گهزاوه ته وه و ثه لی : « به لام رودانی کاره که به ورده ورده و رده و به ره به ره ناگهزیمته وه بیر پاشگری (وه) ، کاره که به ورده ورده و به ره به ره ناگهزیمته وه بیر پاشگری (وه) ، بیر سروشتی کاره که خیری » .

نه گهر نهمه وابنی وه کو دکتنوره نه لنی ، نه بنی و ته ساده کان خویان به بنی پاشگره که مه عنای ورده ورده و بهره بهره بگهیه نن ، که واش نییه ، که نه شدیان گهیاند مه عنای وایه که پاشگره که نهمه نهگهیه ننی .

ننجا دکتوره نه گهزینه وه بی جی گیر کردنی نه و قسه یه یه که و تی : « رؤدانی کاره که به ورده ورده ، ناگهزینه وه بی باشگری (وه) به لکو نه گهزینه وه بی سروشتی کاره که خوی » ، وه به یازه جور نیشانیات نه دا ، هه به یه که ی به ره نگیک ، به لام له راستیدا هه مقیاز هه رگهزانه وه و دؤباره کردنه وه و هیواشتی و به ره

⁽٦) ههمان سهرچاوه ، ل ۲٤٨ – ٢٤٩ .

بهرهیه که ههر پاشگرهکه نُهیگهیه ننی ، وه سروشتی کارهکه دهستی تندا نبیه .

* * * * * *

خولاسه ئهم پیشگر و پاشگره ، وهك « دینـهملا » وان بو مهكتینهی كارهبا ، به هـهر وتهیهكهوه كه نوسان جوره مهعنایهك پهیدا ئهكهن ، جگه لهوه كه وتهی :—

« ھەڵ » زۆرتر جَوَلْانەوەى سەربەرەوژۇر ئەگەيەنى، وەك: ھەڵكىشان ، ھەڵكشان ، ھەڵگرتن ، ھەڵالىين ، ھەڵپەرتىن ، ھەڵپىچان ، ھەڵنان ، ھەڵكردى ، ھەڵوەشاندن .

« د ا » زورتر جولانهوهی سهربهرهوخوار مُهکهیه ننی ، وهك: داكیشان ، داكشان ، داگرتن ، دامالّین ، داپهزین ، داپیچان ، دادان ، دانان ، داكردن ، داوهشان .

« را » زورتر جولانهوه یه که که که خشب که یتی و به سهر زهویدا بنی ، وه که : راکیشان ، داکیشان ، داکیشان ، راگرتن ، رامالین ، رایه زین ، رایپیچان ، رادان ، راوه شاندن .

پاشگر : ههمیشه واولایکه له ناوه ندی دو بزولانسا ، وه لهم جوره زیاتری نبیه . نمونهی هیندیک له « بهشی لیکدهریتی » و له بهشی «کرداریتی » .

بەشى كردارىق	بەشى لىپكدەرىتى	بەشى كردارىتى	بەشى ل ىك ىدەرىتى	بەشى كردارىق	بەشى لىكىدەر بىق	بەشى كردارېق	بەشى ل <u>ئ</u> ىكدەربتى
چةن .	رۆ	پەزىن	را	پەر ين	دا	پەر تىن	مەڵ
کردن .	رۆ	كێشان	را	كێشان	دا	كيشان	ھەڵ
نيشتن .		كشان	را	كشان	دا	كشاذ	ھەڵ
نان .	راو	ماڵؾۣٙڹ	را	ماڵؾۣڹ	دا	مالٽين	مەل
كەوتىن.		هێڹان	را	هێڹان	دا	هێڹان	ھەڵ
خستن .	ر ٽي	كردن	را	كردن	دا	كردن	ھەڵ
	رنی	گر تن	را	گ رتن	دا	گر تن	ھەڵ
_	ر کی	هاتن	را	هاتن	دا	هاتن	ھەڵ
	پٽي	ودشان	را	وهشان		ومشان	هەڵ
کردن .	ؠێ	دان	را	دان	دا	دان	ھەڵ

****							
		ودستان	را	• •		ومستان	ڵ٩٨
كەوتن .	سەر	وليستان	را	• • •		وليستان	ھەڵ
خستن •	سەر	مان	را	ټن	دا	دڒؾڹ	ھەڵ
دان .	تێڮ	بسكان	را	كيرسان	دا	کیرسان	ھەڵ
		تلەقان					
هێڹان	بينك	بوردن	را	که و تن	دا	که و تن	ھەڵ
خو ڒؠٙڹ٠	تنی	خورتين	لٽي	نان	دا	نان	ھەڵ
بز <u>ت</u> ن .	ڗؿ	بزين	لنی	نيشتن	دا	نيشتن	ھەڵ
كەوتى .	تێ	كەو تىن	لٽي	دۆ ش <u>ت</u> ن	دا	دۆشتىن	ھەڵ
نان	تې	نان	اٽي افي	شيلان	دا	شيلان	ھەڵ
دان .	تێ	دان	اپی	ستوزان	دا	سترزان	ھەڭ
چ ۇز .	تٽي	چةز	الني	پژان	دا	پژان	ھەڵ
خستن.	تنی	خــ تن	لٽي	چۆن	دا	چۆن	مەڵ
بردن .	ۥٚؿ	بر دن	ڵێ	بەز يىن	دا	بەز يىن	ھەڵ
		خشان	لٽي	بڒ؞۪ٙڹ	دا	بڒ؞ۣٙڹ	ھەڵ
•••	• •	قەومان	لنی	پاچټن	دا	پاچتین	ھەڵ
كردن .	; ئى	كردن	لٽي	چون	دا	چۆزان	ھەڵ
چ ون .	تى	چترن		خزان	دا	خزان	مەل
كوتان .	تى	چۆنەرە				کزا ن	ھەڵ
مان .	تې نې	_		• • •		هێنجان	ھەڵ
كێېشان .	ئې نې	بردن	لي	ستوزان	دا	ستوزان	ھەڵ
							Y V4

	• • •	دا	مردن	پيا ناز		تٽي	و دردان .
•••	• • •	دا	نهو ټن	پيا ما	<u>:</u> ن	تنی	شكاذ .
		دا	مان	پٽي لٽي خ	ټن	تنی	خزان .
فزلی	دان	پٽيوه	بتون	پٽيلٽيبر			چون.
ر کی تی	جوز	پێۣۅه	كردن	پٽي لٽي ن	j	تيا	مان .
ر تی پی	بر د ن	پٽيو ه	•	تێڮ بەر ب		بهجنی	هينان .
روکنی	نان	پٽاٽي	داگرتن	تنيك بهرو	ذ	بەجى	هێشتن .
رۇ تى	كردن	پٽي لٽي	بزين			بەجتى	مان.
رۇ لى	کیز	a» ڵ	بزتن				
وهر							

* * * * * *

السابقة واللاحقة

العضو العامل: الشيخ محمد الخال

للسابقة واللاحقة دورمهم في الادب الكردي ، وفي بيان المعاني المقصودة فمثلها في ذلك كمثل المولد للمحرك الكهربائي ، فكا أن كل ضغط على أحد ازراره يولد نوعا من التأثير ،كذلك السابقة واللاحقة في اللغة الكردية ، فاذا أردت حركة صاعدة ، تأتي بكلمة «ههل » وتقول «ههلك يشان » ، واذا أردت حركة نازلة ، تأتي بكلمة «دا» وتقول : «داكيشان » ، واذا أردت حركة مستوية على الارض ، وتقول : «داكيشان » ، واذا أردت حركة مستوية على الارض ، تأتي بكلمة «را» وتقول : «راكيشان » .

فالسابقة واللاحقة أقسام للمصدر ، والمصدر ما يدل على حدث بدون زمان وفاعل ، وهو ينتهي بالنون ، فهذه النون يقال لها اداة المصدر ، والاحرف الباقية يقال لها مادة المصدر .

المصدر على خمسة أقسام: الفي ، وتائي ، وداني ، وواوي ، ويائي ، لان اداة المصدر يسبقها احدى هذه الاحرف الحمس ، وبهذه المناسبة يسمى كل قسم منها باسم تلك الحرف التي تسبق النون .

المصدر البسيط والمركب

المصدر باقسامه الحمسة اما بسيط واما مركب ، والمركب : ما ركب من جزئين مثل « هه لهالآین » أو من ثلاثة اجزاء مثل « بنی لنی خستن » أو من اربعة اجزاء مثل « بنی لنی هه لبر آین » او من خمسة أجزاء مثل « بنی لنی داگر تنهوه » . فالجزء الذي يدل علی الحدث مشل « مالآین . خستن . بر آین . گرتن » يقاله الجزء الحدثي ، والباقي مثل « هه ل . بنی لنی دا . هوه » يقاله الجزء التركيبي .

فالجزء التركيبي يلتصق باول الكلمة مثل «هه لكردن. داكردن » وبآخرها مثل: «هاتنـــهوه. چتونهوه»، وبهما جميعاً مثل: «داكردنهوه، والذي يلتصق بالاول يقاله: «السابقة» والذي يلتحق بالآخر يقال له: «اللاحقة».

فالجزء الذي يلتحق بالآخر يكون دائماً واوا بين فتحتين ، سواء كانت الفتحة الاولى حرف ربط، أو حرفاً اساسياً من احرف اللاحقة ، بمعنى ان اللاحقة لانظهر في اكثر المناطق الكردية الافي هذه الصورة .

وهذه اللاحقة تؤدي احدى المعاني الثلاثة الآتية :

۱_ العودة مثل: « هاتنهوه . چونهوه » ولا ثالث لهما ،
 فدهاتن » بمعنى المجيء الى مكان لأول مره ، و « هاتنهوه » بمعنى المجيء الى نفس المكان ثانية .

◄ چق نهوه » بمعنى النصاب الى عين المكان ثـانية .

۲_ التكرار مثل : «دانيشتنهوه» بمعنى الجلوس مرة ثانية ، و
 « ههستانهوه » بمعنى القيام ثانية .

٣ـ التدريج مثل: «بردنهوه» بمعنى التقلب على اللاعب تدريجيا.
 « خواردنهوه» بمعنى الشرب جرعة بعد جرعة .
 « چقنهوه» بمعنى زوال اللون وذوبان الثلج تدريجيا .

فهذه المعاني الثلاثة للاحقة قياسيية لا تتخلف ، ويلتحق بكل مصدر الا نادرا ، مثل : « مردن » بمعنى الموت ، فلا يقال : « مردنهوه » لان الموت واحد لا يتكرر .

والجزء الذي يلتصق بالاول كلهات معدودة مثل: « ههڵ . دا . را . روّ . رخى . راو . لنى . تنى . تنيك . ينى . ينيك . ينى لنى . روَ لنى . روَ تـنى . رخى ينى . رئى تنى . روَ لنى وهر . ينى لنى دا . پنىلنىههڵ .

هذه بعض الامثلة للجزء التركيى والجزء الحدثى >

الجزء الحدثي	الجزء التركبي	الجزء الحدثي	الجزء التركسي	الجزء الحدثی	الجزء التركمي	الجزء الحدثي	الجزء التركيمي
				ڡ پەڒؾڹ			
خستن	سەر	كێشان	وا	كيشان	دا	كيشان	مەل
هينان	بهجٽي	کشان	را	کشان	دا	کشان	ھەڵ

هێۺؾڹ	بهجٽي	ماڵؾۣڹ	را	ماڵؾۣڹ	دا	مالين	ھەڵ
مان	بەجىي	هێڹڶڶ	را	هێڹان	دا	هێڹان	ھەڵ
چ۔ون	ر ئى ت ئ ى	كردن	را	كردن	دا	كردن	ھەل
بردن	ر ٽي پٽي						
نان	رۇ لنى	جوز	رۆ	خوۆين	تې	خوزتن	اێی
كردن	رۇ تىي	كردن	رۆ	بز تن	ت ی	بز ين	الي
خستن	پٽ ^ا ئي	نيشتن	رۆ	کهو تن		کهو تن	اپی
	پی ^ا ی						
نان	پنی لنی	نان	راو	نان	تې	نان	لٽي
	تێڮڹؠڔ	کهوتن	رنی	دان	تٽي	دان	ابي
	تيكبهر	خستن	رنی	چترن	تی	چۆن	اپی
	پٽيلٽيدا	بر تن	رځی	خستن	تى	خستن	لني
-	ؠێڵێۿڡڵ	کر تن	ر خی				
ِهر کن <u>ز</u> ان	روَ لَيْ و	هٽينان	<u> ఆస్ట</u>	چةن	تيا	چۆن	پيا
		دان	<u> ఆహ</u>	مان	تيا	کُردن	پیا
		خستن	تنيك	دا نان	تیا	بردن	بیا

* * * * * *

کورد و سهربه خویی زمان

ئەندامى كارا: ھـــەۋار

به لام به ناشکوری نالایم ثیمه ی گه لی کوردی کلول چهندین چهرخه ثیستا و ثیستاش خلایبونه بنی پاشکویه که و سهربهخلاییه کلکهداره نرخداره کانی ترمان له هیچ لا بلا نهزه خسیوه و وهخته بشلیم : خهونیشهان پیوه نهدیوه !!.

له لایه کی تریشه وه له سایه ی شایتی به خلایتی بی کا کل و ادروی ره گه ل ره گه لی هه ربه ده م و شهم و فه دتی له عاله م خلاهه لا واردن . . نه شنی هیپ نه بی : لاسایه ك ، چاولایک که ریه ك با لاسا و چاولایک که ریه که ش بی به هره بی سره چی و به خلاره سه ربه خلا بر تونیک که وه ك ده لاین نه شیش بسوتی و نه که باب خلامان نیشانی مه ردم ده ین و نه لاین کورد ده سته و ستانن و قه دری سه ربه ستی نازانن! . ده لاین قسه قسه دینی : له بیرمه روژیک له روژان به زه مانی (عه هدی باید) که نه و سال ه « شارع غازی » دوکانی وینه گریم بق ، سه و که له ی ماملاستایه کی موحته ره دوکانی وینه گریم بق ، سه و که له ی ماملاستایه کی موحته ره گه و ردی کردم . . له پاش من خلاش و تلا خوشی گه رم و گولا و برایانه مه زبه ته یکی ده رینا و فه رمتی : نه گه ر زه حسه ت نه بی بیخ و به نجه مور یک یکوه نی ! .

نتوسرابتو: له بریکارتی گهلی کورد بزیار دراوه: ماملاستا فلانی شاعیر بـه نازناوی (ئهمیرالشـوعهرای کوردان) خهلات بکرلی ...

بنی لام و جوم و خلاگرتن له لای ســهروَی چهند ئیمزایه کی

دیکهوه ئیمزایه کی خوانا و درشتم لنی کرد و ولیم دایهوه ، به بز دیلیکی پز بهزهیتی و کهزهب برژاوانه گوتم : ماملاستا گیان زلار سهیره : له ناو میلله تنیك كه هنیشتا هنند يك فه يله ستوف به میلله تى حه ساو ناکهن و مافی رهوای خواداویشی هنیمان بنی رهوا نابینن ، له ناو تُهو ههمتو ملیونه کوردهی له بهر پنی پلیشاوهدا له ناو کتولهکهی تهزیشدا ناوی ئەمىرىك نابىسرىي !! ئەوە چۆن بە بىتىرتاندا ھـات كە لە ناو وېژه واناندا پیویسته میریکمان هه بنی ؟؟. ستور ده شزانن که چینی شاعیر و نتوسهر له کوردستان نهخوازهلا لهم چاخهشدا له ههمتو جون و دەستەيەك حەتتا لە دۆم و دەروپېشىش رەجاڭتر و بنى ئەنوا و بنی بژیوترن ۱۱، ماملاســـتای خلام نازناوی میر له ناو گهلاِکی یه خستیردا زور ئه شتلاکی زهق و زویه و ده ترسم ناقلالا دهرچیی ! . دهگهڵ ئەوەش بەو مېرە شوكرانە بژېرم ، چونكە كوردە و لە خومانه . . خوا نه پېزنی و پیروزمان بی . .

ههرچه ند مامنوستای ناو نه براو جیا له وه ی به عه قلّی من پنی بکه ننی درکانیکی نه خسته سهر ... به لام ده یتوانی بفه رمونی : نه قلّی هیری شاعیرانمان وه ک ژالای گرزخانه کانه ، هه مق کورد له کوردستاندا ثه وانه ی ده جق لینه وه و ناوی خنیان ناوه زیندو ، کوته به زنی یه که در نوشی ناسینیان بنی ، که چی هیم قر گرزستانیك له کوردستان هه زار ژالای سه وز و شین و سپی و منزر و بنر و بنی ره نگی پیوه یه ۱۱. فه رقی چیه ۱۱.

ئهو مهبهستهی بزم پنیدا و چیرلاکم تنیدا وه گنیزا: باسی میری شاعیران و نالای سهرگلورستانهکان دنیننهوه بیر که بلا یه کدی یان پسامن یان هییچ نه بنی به بلاره خزمایه تیه کنی به یه که ده که ال

به شدیکی باش له خو پنده واره کورده کان ، ئه وانه ی له پاش شورشی چارده ی ته مقوزی پیروز زا ده ستیان داوه ته قه لهم و نیازیان وایه خزمه ت به زمان و ئه ده ب و دیروک و چیروکان بکه ن و له گهرداوی کورد تی نه زانینی پیشق ده رمان بخه ن و بو پله ی سه ربه خو بتو تیک د جا هه رچی بنی د به باری کدا سه رمان بخه ن .

و ختنی بیریان لنی کرده وه که سه ربه خلایتی روت و قدوت داواکردن مانای زلار لنی ده در لایته وه و هه و برلایی ناو هه لگره و له وانه یه نه و ناگره پزیشکلی ریشی خلایان بگرلایته وه ، بایان داوه سه رسه به خلایتی به کلکه و کاتنی نه وانیشیان دلازی روانیان نه ویش ره و اناین ، چون سه ربه خلایتی نابتوری یان سه ربه ستی بیر و بنواش به بنی خلایبتونه بفه که نایه ته جنی ... نه دی چپکه ن ۱۱ ، له هه متوی باشتر نه وه یه بالرلاك باشتر نه وه یه بالرلاک به ناملا و ده پلارلاک ده یک در دیش ده یکی در زانایتی و رایب و به پلارلاک ده یک کوردیش ده یکی .. زانایتی و رایب و به پلارلاک به ناملا و خلا نیسان ده ده ن و چونکه و شه یک سه ربه خلایتی به ناملا و خلا نیسان ده ده ن و چونکه و شه یک ناکا و هه در رمانه وه ش به ستر اوه ... هی چه که سیان لنی در در لانگ ناکا و هه در اله سه رداری به مازون ...

به لام ناخلا نهو سه به خلایتی زمانه وه ک نهوانه ده یانه و کی قازانجهانه ۱ یان زیانه ۱ گه لایک له و تازه نوسه ره تازه پنیداکه و توانه مان لایان وایه ههر وشه یه ک که ده زوانی عهره بدا به کار هاتبی - با کوردی نه خو پینده واریش هه مقویان برانن چیه و به چی ده لاین - نهوه ده بی ده راوییژری و وشه یه کی داتا شراوی له عهره بی بی سهر کوردی و هگیردراوی له جنی دانین !!. بی نمونه : دوکان کراوه به کوگا ، له باتی نوخته ده لاین خان ، خهت بی ته هدردی حه او نه کراوه و بی پینتوس ، بی نه نوخته ده لاین کاغه زئاسایتی به کوردی حه او نه کراوه و نه کردویانه ته ها و کیش و قافیه ی پینتوس و هیند دین ناویان ناوه تینتوس !

له و جوره بابه ته زوره و نهگهر دریژه ی پی بده ین ده بیت در پیژه دادی و له و تاری و است در چلدا دوایتی نایه و دبیته هوی سهره کیژه ی خوینده و اران ..

به لام نه کهر کوردیکی پشتو درین و خونزاگر تاقه تی هه بی و یه کدو جار ئیزگه کهی به غدای به شی کوردتی سه رله به ری کونی لی بگرنی و به وردی سه رنجی بدا نه و سایه ی ماملاستای تازه که سایه ی ماملاستای تازه ی کوردی تاشی عهره بی زان به چون مهره دین براوه !! نه گهر نه و تابشته ش نه بو بروانه له و به ورده کتیبان که له پهستاو بنی بزانه وه دینه بازاز و پزیانه له و په زو و پال و خشتلاخاله ..

ههر دانهرهی به ههوای خوی وشه و رستی پیداویستی کنیبه کهی به عهره بی له میشکیدا دانرژتوه و نهوسا هاتوه دهنگ دهنگ عهره بیه کوردی تهرجه به کردوه و دهیان رستی وه ههوالی تهندروستی و خولی ناوه کانی گشتتی دینه بهر چاو و په یمانگا له جی معهده و ناوی جامیعهی عهره بی بوته من گهفتی عهره بان و هینده شتی سه یر و سهمهره دهرده چن که پیاو متری لای گرژ ده بن و له تاوی نمانه کهمان که له سایه ی لهسهر وه جواب نه هاتنی خاوه ن کاران خهریکی ناویلکه دانه! من گهره که ده گه ناخ هه کلکیشین و بو چروکان له هه ناوان بنی!! من گهره کمه ده گه ل نهو جوره کوردانه ی که به نیازی براری زمانی کوردی له عاره بی چلوین چه به که لکه کانیش ده شیملن و براری زمانی کوردی له عاره بی چلوین چه به که لکه کانیش ده شیملن و ده ری داوین و له جیاتی خاوین کردنه وه سهروگوی بلاکی ده شبکنن ، توزیك بدوین و له جیاتی خاوین کردنه وه سهروگوی بلاکی ده شبکنن ،

له سهرانسهری دنیادا هیچ زمانیکی سهربهخو به و مانایه که هیچ وشهی ههندهرانی تلیدا نه بی ده س ناکهولای (۱) ، هیچ گهالیکیش به تلیکه لاوی چهند وشهی بیگانه له زمانه کهیدا توشی هیچ زیانیک نابی و توشیش نه بوه .

با له زمان زانان بپرسین : داخوا زوانی کهلانی خودا پیداوی خاوهن تهخت و بهخت چونه ؟؟ پیمان ده لاین : تیتالیایتی و تهسپانی و

⁽۱) له ولا ته ئەوروپايېكان فەرھەنگىي تايبەتى بۆ وشسەى ھەندەرانى ناو زمانەكدېان دادەندن .

ئەڭانى و ئىنگلىسى و فەرانسىسى و كەللىك لە زمانى ئوروپايتى تر **چونکه بنیچه لاتینین به سهتان وشه و رستهیان ودك یهك دهچن و** هیچ کامیش به ته نگهوه نین که نهو وشه هاو بهشیانه وهسهر یه کتر بکه نهوه . ده لین رؤسی که زمانیکی سلاقی یه جگه لهومی که زور وشهی وهك بۆلغاری و چیکی ده چنی به صهتان وشهی ئینگلیسی فهرانسیشی تنیخزاوه و ههرگیز رؤسیی دوای شورشی توکیتوبریش نهیانگوتوه ثهو وشـانه کاپیتـالی و بخرجوازی و کذنه پهرست و فاشيستن ، بني دهسكاري هيشتويانن و جيا له قازانج زيانيڪيان لٽي نهدیون . با دوَر نهزوین ، ههر لهم ناوه و لهم روژههلاته نزیکه و له نزیك خومان بروانین .. تورك ، فارس ، ئەفغان و هینــد و پاکستان به نگلادیشیشیان ده که ل بنی ، به صهتان نا به ههزاران وشهی عهره بي رهسه نيان خواز تلاته وه ، دهيان نتوسن و دهيانخو لإنن و دهناو فهرهه نگی خویاندا ریزیان ده کهن و به هی خویانی دهزانن و وهك دهزانین هیچ زیانککیش به عهمرومالیان نهکهیوه و له سنونگهی وشهی بیگانه دمکاره پینان کهس نازادی و نانی شهدوی لنی نهبزاوه و به ده دی کو رده گو ته نی زهره دی له پهز نهداوه خ

پسپورزانی زمانی فارسی له گیران لایان وایه: سه عدی و حافزی شیرازی چاکهی زوریان به سهر گیرانه و ههیده چونکه زور و شده عهر میان هیناوه ته ناو شیمری فارستی خدویان و وایان ده کم فارسیه که دا پیلوز کردون که تازه هه گناو پرین و به و کاره یان زمانه

فارسی یه کهی خلایان ده و آله مه ند و به پیز کردوه و مهو گش وشده عهره بیانه ی که خوازراون و راگو بیزراون خزمه تی فارسسی ددکه ن و خزمه تکاری بنی مترچه و من خیری خوایه .

بژار و خاویین کرنهوه ی زمان نهگهر له باری بزانین و بسه لهبارتی خهریکی بین کاریدگی بنی به هره نیه . به لام بژاری به هره دار زانا و پسپوزی گهره که و ههرکهس ددستی قه له می گرت و کویره سیوادیدگی هه بق مل له ددسکارتی زمان و ویژه بننی دروست نیه و له جیاتی کل ده چاو کیشان کویری ده کا ۱۱.

به ر له هه ر شت پیویسته نهودی بزانین : نهو و شانه ی بـ بره پیاگو نهخو پینده واری گهله که ت ددیان زانن و لهبه ریانه و که بنویات ده لایی تنیی ده گهن با دسه نیان عاره بی نه بنی ترکی بنی ، با فارسی نه بن روستی بن نهوه تازه بتونه کتوردی و مالی حه لالی خنومانن و خزمه تکاری زمانمانن و نهرکیشیان له سه رمان نیه . کـ ورد گرق تتویه : نوکه ر بنی خه لات و به رات تا نجی سه ری ناغایه تی . .

بلا نمتونه ئهو وشانهی وهکتو : دوکان و قه لهم و خسهت و خال و خهیال و مال و ئیش و کشمیش و سسهدهقه و خسیر و صندوق و نهغد و وها و دلالمه و یاپراغ و شسینیخ و زهکات و تهزبیح و خودبه و میزهر و شهربهت و قهساب و بهقال و چهرچی و ههرچی وهدچی وها ئهوانه دهچن و ههمتو کوردیک دهزانتی چن ئهگهر باپیرهی ههرچی وهازار سالل لهمهوبهریشیان ناملا بنی هیچ قهی ناکا .. ئسهو وشانهش

وه کمتر عهولاد رهستو له کان زنور له میژه بتو نه کورد و هنرگریان بوین و ناسراون و شانازیشیان پیوه ده که ین . . نهو جنوره و شانه ناشتی به هیچ ناوا له شوین خنویان بیان بزیوین .

بهلام هدنندلاك وشهى وا ههن كه مهلا وكالِّي ساويلكه و کوردان نهان کردو ههر به ههوا و بر تهوهی خه لک وایزانن تسهو بلاته يداولايكي دىكه و له كوردى ردمهكتي خزمي جـــوني بــلاتهوه خستقیاننه نــاو کوردیهکه و نهك هــهر چــینی نهخولإنندهوار ، خوړنندهواريش بــه بني قاموس تنييان ناگا ...، دياره ده بني ممهوانه وهدهر بخرین و وشهی کوردتی رهسهن و لهسهر زمان سهوك له شولایی ئهوان دابندرلین ، بهلام دیسان ئهم وهدهرنان و دانانهش کاری ههمق رهشکه و پیشکه نوسیک نیه . ههرگیز تاك و تـهرای زانـاش به بنی یاریده ی هاوکاران ئے بو ئەركەی ینی ھەڭناسوزنی ..گەرەكە کوری زانیاری یان کومه لیک له زمانزانانی بژارده که دهست بهو بژاره دهکهن بهر له ههر کار ههمتو وشهی ههمتو زاراوهکانی جونی بهجوییی کوردستانیان به فهرهه یک لهبهر دهست دا بی و که بیانه و می وشهیه کی زمق و ردق و نهگونجاوی رهزاگرانی بهیگانه وهدهرنین و به وشهیه کی کوردتی خلامالّی جنیبی پزوهکهن ، ٹهشنی ٹهو وشهی لــه مانای ئاوهکهکهوه نزیکه و به جوانتر دیجت، بهر چاو و رهوانتر دلیته سهر زمان بسی ژلارن و له شهرهگهرهك و منهمن و گلیمه وای

نالّیین وای ده لّیین و ههر چونکه مین نهمبیستوه کوردی نیسه!! خیل برویرن و دُهو که له بهره ی خیل برن و دُهو که له بهره ی پی بگرن که جیری ده رکراوه که یه .

تا ئەو رۆژەش كە ئەم ئاواتە دىيتە دى و تا دەتوانىن بۋارىكى ز و را نه بار و ته بار بکه بین و کرده په شیمان ده رنه به بیرین ، با تخیمه ش وهك گهلاني دي دهگه ل چهند وشـــهي بێـگانه بساچێين و تُهگهر يه کيږك هاتو پرستى : بې فلان وشهى عهردېي له ناو كورديه كه تان دايه ؟ ددلّيين ئٽيمــه خو له عهرهبان زياتر نين ، ئهو عهرهبهي ڪه خاوه نی ئهو زمانه بهر بهرین و ههراو دیه که ههمتر کهستیك لای وایه هیچ ئاتاجی به زمانی بیگانه نیه ، ههزاران وشــــهی بیگانهی خواستلاتهوه و دهناو عـهره بتی ناخنیوه و رهنگ و روخسـاری گزریوه و کاریکی بهسده هیناوه که تیستا خاوه نی پیشتری ئهو وشــانه توشیشیان بنی نایان،اسنی ... ئهگهر زانایانی عهرهب خویان راستتی ئەو ئاوەكيانەيان نەگوتبا و بە ئىيمەيان نەفەرمۇبا : ئەو وشانە لاوه کین و هاتونه ناو عهرهبیهوه ، نهك یه کی وهك منی ههژار بگره پیــاوی دانا و زاناش بیری بهلادا نهددچوزن و لای وانهبو عهره بتی دەرنەكراون . بۇ شايەتى ئەم راستىيە زۆر كتىپ ھەن كە زمانەوانانى عهرهب یان عهره بی زانی دیکه له و باره و ه دایان ناون به لام من هــهر سنیکتنیبم بنو روانیون و بنو نمونهی لولایچ له تهغار چهند

ئەو سنى كتنيبەش كە دەڭىم وەك ســەرچاوە بىرم روانيون و بەشى خىرم لىي ھەڭىينجاون ئەم سىيىانەن :

- ۱ـ (المعرب من الكلام الأعجمي على حروف المعجم) لأبى المنصور الجوالقي ٤٦٥ ـ ٤٤٠ هـ ، چاپى دوهم سالى ١٩٦٩ له چاپخانهى دار الكتب لهسهر ئهركى وهزارهتى تهقافهى ميصر چاپكراوه.
- ۲_ (الألفاظ الفارسية المعربة _ تأليف السيد ادىشير رئيس اساقفة سعرد الكلداني) ، سالى ١٩٠٨ له چاپخانهى كاثوليكى ئاباء اليسوعيين له بيروتنى چاپ كراوه .
  - ٣_ المنجد في اللغة _ چاپي بيستهم _ بێړوت _ لېنان .

ئەمەش رىزى وشەكانە:

ره گهزتی	واتهاي	عـــهرهبي
يۆ نـانى	دارېڪه	آبنوس
فارستى	خشت	آ جر
فارستی = آبخور	ئ اخوز	س آخر
فار ستى	ئاسك	آهو
فار ستى	أوباش	أباشه
فارستى	ههتا ههتا	أبد
يٽو نا تھي	كليسا	أبرشيه
فارستى	زيريباك	أبريز
فارستی = أبریشم	ئاوريشم	أبريسم
فارستی = آبریز	مهستينه	أبريق
فارستى	ئاغزۇ نە	أبزيم
عەرەبتى نىيە	شە يتان	أبليس
فارستی _ آببها	جوانی	أبه
يلو نا تھي	ماده یه که	أ ثير
فار ستی	ئەرخە وان	أرجوان
يۆ نا تتى	جزیره <i>گ</i> ەل	أرخبيل
فارستى	تِه ختِ	أدبكه

أستاذ	ماملاستا	فارستى
أ أسر ب	سورب	فارستى
أستبرق	پارچەي ئەستۇر	فارستى = ستبرك
أسطبل	تەو يىلە	لاتتنى
أسطرلاب	ئەسترلا <u>ب</u>	يۆنانتى
أسطول	گەمتىگەل	يلو نا تتى
أسفنج	هەولە	يۆ نا تى
أسمنت	چيمه نتلا	لاتيمنتي
أسوة	پېشەوا	فارستی _ ئاسا
أشنان	ئەسپۈن	فار ست <i>ی</i>
اصطوانه	ستون	فار ستی
أقليم	بهشیک له زهمین	يلو نا تتى
أقيانوس	دمريا	یلا نا تھی
ألـكترون	کارہبا	يۆ نا تتى
ألماس	گهو ههر	يٽو نا چي
أمد	زهمان	فار س ~~تی~~
أ نبار	عهمبار	فار <i>ستى</i>
أنبوب	لۇلە 	ئارامتى و فارستى
أنبيق	دڵۅٚۑ۬ێۣڹهر <i>_</i>	فار <i>ستى</i>
أ ^ن جر -	لەنگەر	فارستی
أوج	ب ە رز ق	فارستی = أوگ

کوردتی	ئ ێدن	أيضاً
يۆنا تتى	كۆتەڭۆكە	أيقونه
فار ست <i>ی</i>	هەيوان	أيوان
		•
	- . -	
ئار امتى	دەرگا	باب
فارستی = پاپوش	كاڵٚ؞	ء . بابوج
فە رانستى	گەميە	بابور بابور
فارستى	بابتونه	
فارستى	باينجان	باری باد نجان
فارستی = بارگاه	گەميە	بارجه
فار ستى	بازتی مهل	. ر. باز
فارستى	باشتق	باشق
کورد تی	باديه	باطيه
فارستى = باۋ	نێوان دەست و	باع
	ئ انىشك	C
ف رانستی	بالنون	بالون
ئيتالتي	تابار	باله
ئيتالتي	ڀاتۆڵ	با نطلو ن
ئىتال ~~تى~~	ت و تتی	بېغاء
	ي ي	۽ بي

فارستی = بختیار	شايتى بەخۆ	بختو
فارستی = بخسیدن	75	~~بخ~~ س
فارستى	بهخشش	بخشيش
فارستی == پادراه	بەزىڭكەر	بذرقه
فارستی = بربط =سنگه _	ئەمرازى موزىك	بر بط
مراوی		
فار <i>ستى</i>	بارگی ن	<i>بر</i> ذو ن
فارستى	لەمپەر	بوذخ
فارستی _کوردتی = بهرکوڵ	ساوار	بوغل
تركىتى	بنج	بوغی
فارستى	پرگاد	برکار
ئيتالتي	ئاگر پ ژ ێين	برکا ن
ئيتالق	شەپكە	بر نیط ه
فار <i>س</i> خی	كهناره	بوواز
فارستی = پروهان	بەنگە	بر هان
فارستی = بزیدن	دادان	بری
فار ستتى	پلاسته	بريد
فارستى	تلا و	بزر
کوردتی	.نان	بزل
فارستى	دمراو	بست
فار <i>ستى</i>	بێٟستان	بستان

فار <i>س</i> تى	بيستانچتى	بستقا نی
فارستى = بستو	کــــ په له	بست و قه
فارستى = پسند	جو ان	بسن
فار ست <i>ی</i>	يشكه باران	بشغ
فار ستى	مراوتی	بط
فارستی = پتیارہ	شايتى بەخىر	بطريق
فار ستتی	خوادا	بغداد
فارستى	نانتيكه	بقساط
تركتي	شيّر تى	بقلاوه
لاتتينتى	فهرشه	بلاط
يۆنا تتى	هه توان	بلسم
ترکتی	تهور	بلطه
فارستى	بەۆۋ	بلوط
فارستى = پلىيد	ناز ير ەك	بليد
فار ستى	ژېپتارىستۇر	۲.
فار <i>ستى</i>	به ههمتر مانا	بند
فار ستتی	مينا	بندر
فار ستى	بەرىيىكە ،گىزمتولە	بندق
فار ستتی	وهنهوشه	بنفسج
فارستى	بلاته	بو تقه
فارستى	حهسير	بورياء

فار ستى	ماچ	بوسه
فارستی = بوژی	گەميە	بوص
فارستى	گه پنجاز	بهلول
فارستتى	ههیوان	بهو
فارستى	جٽي ئاو	بيب
فار ستمی	پیاده	بيدق
عەجەمتى	كليسا	بيع ه
فارستى	خەستەخانە	بيمارستان

ـ ت ـ

فار ستى	بههارات	تابل
عەرەبتى نىيە	مێڎۣۅؘ	تأريخ
فار ستى = تباه	هيلاك	تب ــ تباب
فارستى = تنبان	دەر پى	تبان
فار س <i>تی ==</i> تزر و	334	تدرج
لاتقنتي	رلإيي تليپهٽزين	تر انزی <i>ت</i>
فار ستتی	سه نگهر	ترسانه
فارستی = دەرگ	دمراو	ترعه
يٽو نا نتمي	ساردوگەرم	ترمس
يۆ نا نىتى	هەوا پېيو	تر مو متر

ترهات	پۆوپوچ	فارستی == تاررهه
تست _ طست	ت ەش ت	فار ستتی
تفاح	سڏو	فارستی کنون = تنوپا
تف ه _ تافه	بنی نرخ	فارستى = تباه
تكتيك	پلان	يلا نا نتى
تكنيك	ماشينتي	يۆ نا چى
تلاميذ	شاگردان	عەرەبتى نىە
تلسكوب	عاسمانبتين	يۆ نا تتى
تلغراف	تيملكرام	يۆ نا چى
تلفون	تەلەف ~~ۇ~~ ن	ینر نانتی
تلفزيون	تەلەڧىز يۆن	يۆ نا نتى
تنباك	تەماك.ۆ	عەرەبتى نىھ
تنبل	تەو ەز•ل	فار <i>ستى</i>
تنجره	مه نجه ل	تو که چی
تنك	لم ما ما	فار <i>ستي</i>
تنور	تەندۇر	فار <i>ستتي</i>
تنوره	دامٽين ، زرٽي	فار ست <i>ی</i>
تو ت	تو	فأرستى
تير	کاریته	ف ارست ی
ولية	با تق	فارستى
ثغر	جغزی دهم	فارس <i>تي = ژفره</i> .

- ج -

فار <i>ستى</i>	شازنی	جاد ه
فارستی : جاروب	راماڵ	جارف
رۆمتى	كەنىز	جار ي ه
فارستتی = جو ش	کوٽی	ج ا ش
فارستی = جبسین	ک ێ۔ڿ	جبس
فارستی =گر بز	وريا	جر بز
فارستی = گردهبان	نائهوا	جردبان
فارستی =گرده	كو اليره	جردق
فارستى :گزاف	و تەي سەربەخلا	جزاف
کوردتی	گ ێۯ٥ر	ج زر
فارستى :گچ	گێ_چ	جص
يۆ نا نتى	ج ~~و~~ غرافيا	جغرافيا
فار <i>ستى</i>	تفه نگی راو	جفت
فار <i>ستى</i>	گ وٽي	جل
فار س ~~ت~~ ی -	<u>ڳولاو</u>	جلاب
فارستی =گلآهك	گزمول ه	جلا ه ق
فارستی = چر خ	چەرختى چەقوان	جلخ
فار س تی	گو ڵستان	جلسان
فار سى <i>تى</i>	گو ڵهه نار	جلنار

فارستی =گمرک	بارانه	جرك
فار <i>ستى</i>	پوخت ە ى حىساب	جمل
ينز نا نتى	و ەرزش	جمناستيك
فارستی =گروهه	حەشامات	جهود
فار ستمى	کو ناہ	جناح
فارستی = گنبد	خو نچه	جنبد
فارستی == ز نگار	ژه نـگ	جنزار
ي ۆ نا ت ~~ى~~	گزهاو <u>پ</u> ژ	جنق ـ منجنيق
فارستى = چنيدن	بهرچنتی	جنی
فارستى	جهواڵ	جوالق
فار ستق	جوبار	جۆ بار
فار ستی	گو لإزاو	جوذاب
فار ستى	کر تی خو رتی	جو خ
كوردتى	ج ۆ خىن	ج وخان
فارستی =گوچاہ	ِ قو ڵ <u>ٰ</u> کھ	جوخه
فارستتي	گ یوریه	•
فارستی =گور	ِ قو ڵکھ	جوره
فارستى	گوی ز	جوز
فارستني	كۆشك	جو سق
فارستى	ذر ێ	جوشن
فارستى	ماك ، گەوھەر	جو هر

فارستى	پسپلاڏ	جهبز
عەرەبتى نىيە	دۆزەخ	جهم
فارستی = جا هو ار	بهرز	جهوری
أيتالتي	حهواله	جيرو
يۆ نا ن <i>ى</i>	ز دوی ناستی	جيو ل وجي
		O . J J <u></u> .
فارستی = خم	کو په	جب
فارستی = هو بره	ج ێڔڰ	
فارستی == خات	كۆلارە	· .
فارستى = خسك	نيزه	حسك
تركتي	خات	خاتون
فارستى = خفتن	نزمتی دهنگ	خافت
فار سى <i>تى</i>	دەكار نەكراو	خام
فارستى	به ههمق مانای	خان
عەرەبتى نىھ	خٰێۅ هت	دبباء
فارستى = خو بله	شيتتي	خبل
فارس ~~تى~~ == ختلى	فێۣڵ	ختل
فار ستى	توربتين	خر ج

خۆشاو

فارستى

خشاف

فارستى = خشتك	<i>گ</i> ڒۅٚڵ	خشتق
فار ستتی	خاشيخاش	خشخاش
فارستی کنون =کتا	خەت	خط
فارست <i>ی =کفش</i>	كألا	خف
فار س ىتى	خزخاڵ	خلخال
فار ستى	خه نجه ر	خنجر
فارستى =كندك	خەندەك	خندق
فارستى	خوان	خوان
فارستى	شەزكىلاو	خوذه
فارستى	ئ ارۇ	خيار
فارستتى	پارچه <i>ی گو</i> نیه	خيش

- 3 -

فارستى	تازه ئىجاد	داشن
فار س ~~ت~~ ی	دانگ	دانق
فارستى	دامه	داما
فارستنى	مامان	دايه
فار س ~~ى~~ تى	داب	دأب
فار <i>س</i> تی	نەخش ، نەخشاو	دبج _ ديباج
فارستى	دهنبق	دبوس

فار ست <i>تی</i>	تاریکتی	دجى
فار سن <i>تى</i>	ንኝ:	دراج
فار <i>ستی</i>	ر ێ	درب
فارستى	كۆلان	در بو نه
فارستى	تڵۑ	دردی
فارستى	خەيات	د رز ي
يۆ نا نتى	درهم	درهم
فارستى	دهر ولاش	در ویش
فارستى	بزماری دو سهر	د سار
فارستى	به ههمق مانای	دست
فارستى	به ههمق مانای	دستور
فار <i>ستى</i>	گو ند	دسكره
کوردتی	دەغەڭ	دغل
فارستى	دەفە	دف
فار <i>ستى</i>	دەفتەر	دفتر
فارستی = دیکدان	كوچك ئاور	دقدان
فار ستی	دوكان	دکان
لاتينتي	لاسار	دكمتاتور
کوردتی	دەلەك	دلق
فارستى	دو ڵڿؚه	دلو
فارستي = دمآر	له ناو چټرن	دمار

فارستى	كوان	دمل
فارستى	مقشهدهمه	دمق
فارستى	باو بۆران	دهمه
فار ستى	دالان	دهليز
فارستى	گهور می دنی	دهقان
سريا تتى	حاكم	
فار ستی	به گش مانای	ديوان
سانسکریت ~~ی~~	گ این	دين
يۆ نا نتى	قە رز	دين
فارستی ، یۆنانتی	دينار	دينار
یلا نا نتی	دينهملا	ديناملا
فارستی == رود	جۆم	
فارس تی = ریزه	ورده باران	رذاذ
فارستى	_	رز ق
فارستی == ریس	_	رسن
فارستى	هەرشتە	رشته
فار ست <i>ی =</i> أرزیز	مز	ر صا <i>ص</i>
ينز نا نتى 💳 لتر	نيو من	رط ل
فارستى	رمبهن	رهبان
فارس ~~ت~~ ی = رهوار	خۆشزۆ	رهوان

- زر -

فارستى	زاخ	زاج
«	قاژ وَ	زاغ
«	جټوه	زئبق
» = زبانه :گرر	دۆزەخەوان	زبانی ه
» == از بر	فلار بۇ ، نۇستى .	ز بــر
ئ ارامتى	کــزيار	زبون
فارستى	نەخشاندن	زخر ف
فارستی = زیرپا	رايەخ	زرابی
فارس ~~ت~~ ی	زر نی	زرد
س ريا نتى	جيقنه	زر ق
يۆ نا ن ~~ى~~	ز هر نييخ	زر نی <u>خ</u>
فارستی = زار	كه نه فت	زد <i>ی</i>
یلا نا چی	قيل	ز ف ت
فار س ~~ت~~ ی	زلو بيا	زلابيه
((	ئ اوى خۆش	زلال
«	زۆرسەرما	زمهريو
يلونا تتى	پشت <u>ٽ</u> ند	ز نار
فارستی == زنبورك	باندۆڭ	ز نبرك
(	گو ڵێۣۦڮۄ	ز نبق

فارستى	ره نـگ	زنجار
€	ز ه نجه فیل	ز <i>نج</i> بيل
((	ز ^ن ج <u>ټ</u> ر	زنجير
«	ز ه ند په رست	زنديق
ئەڭپانتى	ز نگرکر افتی	ز ن ك
فارستى = زيك	عاسمان نامه	ذريج

- س -

فارستى	ساكار	ساده
(	ساده	ساذج
» = شک گیر	سەمەندۆك	ساجور
» = شبه	شهوه	سبج
يۆناتتى	ئاو <u>ل</u> انه	سجنجل
فارستی = سگوار	ئەجمەق	سيجور
» = سنگ کل	گ زمتولەقو ز	سجيل
α	ختق	سجيه
» = سخت	ر ق ى زۆر	سخط
ď	تراويلكه	سراب
«	چرا	سراج
•	تاوڭى سەرماڭ	سرادق

فارستی = سرك	زيَن	سر ج
کوردتی	سەرگىتىن	سرجين
فار ستی	سارداو	سرداب
فە رانس ~~ت~~ ى	جۆرە ماس <u>تىي</u> ەكە	سردين
فارستی	ههرهه	سرمد
•	سەوڭ	سرو
ď	دەرېپى	سروال
U	په قر ه ج	سطل
يۆناتتى	وتەي بەھەڭە بەران	سفسطه
فار ستى	شەكر	سكر
(	ديق	سل
» = سولاخ يا	كيسه	سلحفات
«	خەمەگىزو	سمندر
•	سمهولأغ	سنبك
ď	سملاره	سنجاب
٥	سەنـگەتەرازۇ	سه نجه
((	ليوا	سنجهق
كوردتى	دەزگىاى ئاسنىگەر	سندان
يۆنا تتى	شتنيكه وهك كارهبا	سندروس
فار ستی	پارچەى ئاورىشىم	سندس
يۆ نا تىمى	كاڭەپۇش	سندل

يۆ نا نى	جۆرە داربەزوێٟـکە	سنديان
(	ئەمرازى مۆسىقا	ستطور
عەرەبتى نىھ	پە <u>ۆ</u> ەس ^ى لىكە	سنو بو
فارستی = سامه	ب ه ش	سهم
کوردتی	زەرگە	سيخ
فارسى == شيره	رۆذكو نې <u>تى</u>	سیر ج ، شیر ج
	ـ ش ـ	
فار س ~~ی~~	نەسفت : ھەڭە	شاش
ď	كونسول	شابندر
•	شابهزو	شابلوط
•	تاوڭتى بەر ماڵ	شاذروان
(	راستهى بهنتا	شاقول
» = سان	حال	شأن
•	شاتەزە	شاهتر ج
ď	ــ ى تەرازۇ	شاهين
سرياتتى	شەمۆ	سبت
فارستى	شو يت	شبت
سريانتى	برازاوا	شبین ، أشبین
فار ستی	شهو کو پرتی	شبكره

۲٠۸

فارستى	قاشەماستى	
فارسي	8	شبوط
» = ستم	جنتيو	شتم
«	کهس	' شخص
» = سيراب	وهخوارن	شرب
» = شرز•	تو زه یتی	شرز
∢ ≔ شرزه	شهراتی	شرس
عەرەبتى نىيە	شەتر نىج	شطر نج
فارستی = جفت	جوٓت	شفع
Œ	شێڵ	شلغم
» = شمیدن	بۆن	, شم
«	شورەيتى	، ش ناز
•	تيرۆك	شو بك
» سوز _ کوردتی =	گز	شواظ
شهوات		
فارستى	شكۆ	شوكة
•	ئار ەزۇ	شهيه
•	كاڵتىچاو	شهلا
) = چ <u>ي</u> ز	شت	شـىء
		J

	_ ص_	
فارستی _ کوردتی = ٹەسپون	سابتون	صا بو ن
فارستى	حە وز	صارو ج _ صهویج
•	سينتي پچتوك	مبحن
» = صديكه	خٽير کردن	مدقه
يۆ نا تى	رېچکه	صراط
فارستی == سرد	سارد	صور
α	سارد	صر د
«	سارد سارد	- סית סית
((	گەرم ، چەرم	صرم
» = چرغ	مەلتى راو	صقر
Œ	رەسقە	مىك
ئيتالتي	ز ؞ڵ اته	صلاطه
رۇستى	يەغدان	صندوق
فارستی ـ شمن	بت	صنم
» = شوهر	خزمى\$ن	ا صديو
•	دەرمانفر <i>و ش</i>	ميدله صيدله
•	هاوين	صي ف
فارسى : سايەبان	تاوڵی زل	صيوان

	ـ ض ـ	
فارستى	عال د	نبنك

ـ ط ـ

فارستي	تۆپ	طابه
đ	خشت	طابوق
عەرەبتى نىھ	بەرپەسار	طارمه
فارستى	تازه	طازج
فارستى	تاق	طاق
عهجهىيه	تاوس	طاوس
فار ستى	ت ه و ر	طبر
تورك <u>ت</u> ى	تەباشىر	طباشير
فار س ~~ت~~ ى	تەرز	طراز
فارستی == سەرپوش	تەپلە	طربو ش
عەربىق نىيە	35	طرش
فارستی	مۆرىشا	طغرى
يۆنا نىقى	تەلىسىم	طلسم
فارستی = دنببره	مامرازى مؤسيقا	طنبور
» = تن پاس	رايەخ	طنفس
((	کو یل <i>هیخه</i> ساو	طواشی

<del></del>		
فارستى	تاوه	طوايه
هيندي	ب ه هه <i>شت</i>	طوبی
فارستی = توده	ڪ ڏِو	طود
فارستى = تالسان	جب	طيلسان
	-ع-	
فارستی = آبکار	هه ڵڪهو ته	عبقرى
» ، يلانانتى	له شکر	. دی مسکر
، تشنه	تینگی	عطش
		J
	- غ - كز	
فارس ~~ی~~ = کـــژ	كز	غث
•	خەرار	غراره
رمگی ،	سەرەمانىك ، چە	غر"ه
Ŭ	تولي	
تر <i>كق</i>	کیم و زوخاو	غساق
فارست <i>ی == غتف</i> ر	بايتى ب ~~و~~ ن	غطرفه
(	داری کهز	غضاء
» = گمژه	چاو داگرتن	غمز
•	ئاپۆرە	غوغاء
		•

ـ ف ـ

فارستى	پالوده	فالوذهج
عەرەبتى نىيە	چرادەست	فانوس
فارستى	هەلوايەكە	فانيذ
a	پاشكىر بەند	فتراك
عەرەبتى نىيە	ت و ر	فجل
فارستى	નોં ન	فخ
سريانتى	تەختەز موى	فدان
رۆمتى	ب ه هه <i>شت</i>	فردوس
فارستی == فرسنـگ	مهودازنی	فرسيخ
فهرانستي	فرچ ه	فرشه
فارس <i>تی</i> = پروه	جلی کهوٽل	فرو
لاتينتي	تەندۇر	فرن
فارس تی	کراس یژ ن	فستان
•	بسته	فستق
•	رە ^ش ماڭ	فسطاط
» = پولاد	مهعدهن	فلز
يلا نا نھى	قلاشه	ف لس
سرياتتى	بلاو	فلش
« = «	قەلاشتن	فلق

يۆنا نتى	تەپەدۆر	فلًـين
فارستی = پنگان	فينجان	فنجان
a	چرا	فنر
((	<u> చ</u> ిశఎంఎ	فنك
«	ؠڒڵٳ	فولاذ
((	ناوەرۆك	فهرست
((	پیروزه	فيروزج
کوردتی	پێۺڽارو	فیشفارو ج
يۆنا نتى	زورزان	فيلسوف
فارستی = کالبد	قا پێلك	قالب
» =کاوس	لاوچاك	قابوس
» = کپان	قەپان	قبان
» = کبك	كهو	قبــج
ď	هه ڵمساو	قبّه
α	قەڭپىۋز	قر بوس
عەرەبتى نىيە	كاغهز	قرطاس
فارستى =كلتبان	دهويت	قرطبان
رومتى	تەرازۇ	قسطاس
فار ستی	گ ازر	قصار
کوردتی	کو بی زد	قصرى
فار س <i>تى</i>	كەمتر	قطمير

4 6 = 0	س ە رو	قلّـه
ئىتالتى = كەمار.	جٽيخهو	قر•
فارستى	توش و تاریك	قمط ر یر
» = کانگر	كهماندار	قنجر
كوردتى = كون	كو لانه	نن
يٽو نائتى	گ یاشریت	قنب
فارستى	شەكرتى كەللە	قند
لاتتينتى	چرا	قنديل
لاتينتي	كلإنسول	قنصل
فارستی = سهتار	گ یتار	قيثاره
•	كاروان	قیروان
	ـ ك ـ	
فارستى	كاسه	كأس
•	كۆشا	کاش
Œ	كاغهز	كاغز
Œ	كافور	كافور
سريانتى	پیشکو	كاهن
عەرەبتى نىھ	گۆگر د	كبريت
سريان <i>تي</i>	رينك كوشين	کبس

كبسول	چەشنى	لاتينتي
كتان	كهتان	فارستى
كثيراء	که تیره	ď
کدی	که دایتی	•
كوباج	قامچى	•
کرفس	ک هرهوز	سر یا نہی
كسوف ، خسوف	گیرانی مان گو ر ۆژ	فارستى = كشفتن
كشتبان	كلكهوانهى دورمان	«
کشده ، قشطه	سەر توكى	•
كشمش	كشميش	•
كمبياله	وامنامه	ثيتالتي
کمثری	ھەرمىي	فار ستى
كنجه	كەمانچە	•
کمون	زيره	عەرەبتى نىيە
کمیت	كو پت	فارستی = کمخت
کناری	ز ەر دە ز <u>ټ</u> ر ە	ئە سپا تتى
كندوج	كهندؤ	فارست <i>ی</i>
كنز	خەزنە	ď
كنيسه	كأبيسا	ئار ام ~~ت~~ ى
کهر باء	كاردبا	فارستى
كهف	ئەشكەوت	کوردتی = کین

		نورد و سهربه هویی رم
كوردتى = كال _	پ <u>ت</u> ر	کہل
فارستى = چېل		
ينزنانتى	نټوسيه	كيلۆ
τ	كيميا	كيمياء
	- J -	
فارستی == لاجورد	عا بتی	لازوره
«	لاولاو	لبلاب
$_{\rm o}=$ لگام	لفاو	لجام
•	خوراكٽيكه	لوزينج
((	ليمو	<u> </u>
•	نيل و فه ر	لينوفو
	- م -	
فار ست <i>ی</i>	خوانی خوراك	مائدة
» = ميخوره	کۆزى مەستان	ماخور
يۆ نا نتى	گي ژ و و ^{پړ} ژ	ماخوليا
فارستى	خەستەخانە	مارستان
یلو نا نتی	<i>ئە</i> لىماس	مأس
سريا نتى	لتوله	ماسوره

فارستی = ترسانه	مەتەرىيز	متراس
» = سرده	ز ەو ىقاقىز	مرت
•	مێرگ	مرج
» = مرغزار	شينكه	مرغ
سريا نتى	پايەبەرز	مريم
سريا ~~تى = مزك~~	تتيكلاو	مزج
فارستى	بۆن	مسك
» = مك	مۇ	مص
ينونانتى	مەلايفەلە	مطران
گەر مەن تى	مهكوك	مكوك
سر یا چی	فرشتاوا	ملكوت
فرانستی	ژ ماره	مليار
فرانست ی	ژ ماره	مليون
يٽو نا تتي	متوزيك	موسيقا
فارستى	مۆميايتى	مومياء
ď	مۆر	مهر
«	ج ەژ ن	مهرجان
«	مؤرؤ	مهره
ď	گ ۆزەپان	ميدان
•	لوساو	ميزاب
α	كلچۆك	ميل

شتشه

•		
ميناء	به ندهر	يلا نانتى
	- じ -	
نارنج	نارنج	فارستى
ناسوت	خه ڵڪاوا	سريانتى
ناطور	پاسەوان	Œ
ناموس	رازدار	يۆ نا تتى
نای	بلولار	فارستى
نبراس	حرا	سريانتى
نجل	رۆ ڭ ە	فارستى = نگل
نحر پر	ز يَرهك	عەرەبتى نىيە
نر جس	نٽيرگس	فارستى
نر جیله	قليان	ď
نر د	نەردىين	¢
نزيز	دەلاو	ď
نسترن	گو ڵێؼۄ	ď
نشا	نيشاسته	a
نشوه	که یفی مه ستی	فارستی = نوش
نعناع	پنےک	فارستي == نا به

فارستى

فارستی = نپور	شه يپتور	نفير
فارستى	بخ ~~و~~ ن	نکس
» = نرمك	بالمكه	نمرق
ئيتالتي	نمره	نمره
فارستی = نامه	توسى	نىق
Œ	نعتر نه	نموذج
عەرەبتى نىيە	ة ٽ	نوره
فارستى	ئەستىرەي خوشيو	نيزك
ď	مخ	نيل
ď	نيلوپەر	نيلوفر
	- و -	
عەرەبتى نىيە	گ ول	ورد
ئ يتالتى	زيندانوان	ورديان
عەجەمتى	په <u>ع</u> ان	وصر
كوردتى	و هخ ت	وقت
	_ & _	
فارستى	خرمانه	حاله
•	جتون	هاون
يلا نانق	<i>ٲ</i> ٳؾڹڴڒڒؾڹ	هر طقه

یۆ نا نتی	عەنبار	<i>ری</i>
فارست <i>ی</i>	بلبل	<i>ى</i> زار
» = هر بر	شنير	<i>ى</i> ز بو
» = چمك	تەپۆ	الميج
•	ههمبانه	مهميان
•	ئەند ازە	هندس _ هنداز
ď	بالأی ریبك	هندام
ď	كهزاوه	هودج
يۆناتتى	ماكىتى يەكەم	هيولي
	- ی -	
عەجەمىيە	عاجو ج و باجو ج	يأجوج، مأجوج
فارستى	ياسهمه نه	يامين
يٽو نا تتی	گ ەوھەر	ياقوت
فارستى	وڀران و چوڵ	يباب
مزلاندتى	گهمیه	يخت
فارستى	سەر عەسكەر	يزك
﴾ = يشب	گهوههر	يشم
ئ ارامتى	دەريا	يتم
	* * * * *	

ـ ملخص المقال ـ

السكرد ونفاء اللغة

تماني اللغة الكردية من مشاكل عديدة تختلف من حيث حدث حدثها وتتفق من حيث ان جميعها بحاجة الى درس عميق وتقص مضن وبحث أصيل.

وان واحدة من اهم تلك المشاكل التي تنتظر الحل الجذري العاجل تتعلق ، في رأيي ، بمسألة وجود الكلمات والمصطلحات الاجنبية في اللغة الكردية ومنها وعلى رأسها الكلمات العربية ، وتلك ظاهرة عامة شاملة بالنسبة لجميع اللغات التي تتفاعل فيما بينها ، تأخذ من غيرها وتعطي لغيرها مما يعتبر عامل قوة لهما يساعد على تطويرهما وتوسيع افقهما ، ولكن مع ذلك دأب بعض المثقفين الأكراد وبحاس منقطع النظير على « تنظيف » لغتهم من الكلمات « الدخيلة » محاولين بذلك « إثبات » إستقلال كيان اللغة الكردية وهم يخلقون بعملهم هذا مشكلة جديدة وخطيرة بالنسبة لهذه اللغة لان معظمهم في أحسن الاحوال ليسوا أهلا لانجاز هذه المهمة الذي يتطلب اول ما يتطلب

معرفة واسعة بمختلف اللهجات الكردية واطلاعاً كافياً على تراثنا الادبي المدون وغير المدون وإدراكاً تاماً لتقدير ضرورة وكيفية التغيير والتبديل في الكلمات والمصطلحات الاجنبية التي في أحيان كثيرة تتحول بفعل عوامل وظروف معينسة الى جزء متمم للغة المعنية وتكون في قوة الأصيل بالنسبة لها فلا يمكن والحالة هذه تغييرها بكلمات ومصطلحات مصطنعة تبدو هي في طابعها وصياغتها غريبة أو دخيلة مجردة من مقومات الحيساة والبقاء ، وليست قليلة من أمشالها في العديد من المؤلفات الكردية بما فيها الكتب المدرسية وغيرها .

وهذا لايمني بطبيعة الحال إنني لست من انصار احياء ونشر المصطلحات الكردية الأصيلة التي تستطيع أداء دورها الصحيح في التعبير الدقيق السلس عما يراد منها ، بل بالعكس ارى في ذلك ضرورة علمية سبقتها تجارب غنية لامم اخرى، ولكن علينا ان نعهد انجاز مثل تلك المهمة الشاقة الى اناس مر ذوي الكفاءات والخبرة ومؤسسات لها من الامكانات العلمية والمادية ما يؤهلها لاخذ تلك المهمة على عاتقهـاً . ولـكنني في كل الاحوال أرى من المهم التأكيد على ضرورة عدم التفريط بالكلهات والمصطلحات المقتبسة التي أصبحت جزءآ حيويًا متممًا لكيان لغتنا دون ان تؤثر على إصالتهـا وقوتها . وليست تلك حالة فريدة في واقعها بل امر شائع وحقيقة واقعة بالنسبة لجميم اللغـات وحسبي ما انشره رفق مقالي من شواهد على الـكلمات والمصطلحات « الدخيلة » في اللغة العربية التي لا يختلف إثنان على كونها واحدة من أقوى اللغات على وجه البسيطة ، واستعنت في تحديد تلك الأمثلة بـ « المعرب من الكلام الاعجمي على حروف المعجم » لأبي

منصور الجوالقي (٤٦٥ – ٤٠٠ هـ) [من منشورات وزارة الثقافة المصرية – الطبعة الثانية – ١٩٦٩] و « الالفاظ الفارسية المعربة » للسيد ادّى شير رئيس أسافقة سعرد الكلداني [طبعة بيروت – ١٩٠٨] و « المنجد في اللغة » .

* * * * * *

له کویوه دهست بکرین به ده ستور سازی ری زمانی کوردی

ئەندامى كارا: د. پاكىزە رەڧىق حىلمى

بهشن دوّههم

ئەلف و بنی و دەنگ له زمانی ئاڤستادا :

⁽۱) أسرائيل والهنسوت ، تاريخ اللنات السامية ، طبعه مصر ١٩٣٩ ،

وا نهبتون ویمنهی تایبه تبیان بر دابنتین به ههمتو پلهیه کی کورت و دریزیانهوه و هههر به وینهی (۱) و (و) و (ی) که بر دهنگی اوازمی نهم بابه ته دهنگه دانراون کاری خویان له نوسیندا بردوته سهر ههتاوهکو بهرهنگاری فیکری ثاری بتون و ههستیان بهکهم و كتونزى ئەم ئەلف و بېيە كردووه ئنجا حەرەكاتيان داھېناۋەكە وەك سهربار خراونه ته یا سهر یا ژیر وینهی ده نگه تاوازه کانهوه . هنری تهم کهم تهرخهمییه بهرامبهر ده کمی بزوین و بهتایبه تی کورت و کراوهیان له زمانه سامیهکاندا ئەوەپەكە ھەست بەشلىركى و سروشتى خۇگۇلاينى ثهم ده نگانه کراره و به ده گی یه ک رؤ دانه تراون ههر له به ر ئەوەشىـــە ئەم دەنگانەيان ناو ناوە دەنگى (زەدە ـ عــله) و راستیه که شی به هــه له نه چون چونکه نهم ده نگانه به گویره ی واتای وشه دهگوردرین به لکر گورینیان دهبیت به هری گورینی واتای وشه و گززینی کیشی .

له سهدهی یه که مدا سامیه کان و به تایبه تی زمان شناسه عهره به کان بر ئاسان کردنی خویند نه وه می قور ئانی پیر نوز و تنی گه یشتنی له لایه ن همتو نه ته وه کانی باوه نوان به ئیسلام کردووه ، ده ستیالت کرد به دهستکاری ئه و ئه لف و بنی عهره بییه که ئه ویش له سهر چاوه یه که و تنو ته و بنی غار امتی لنی و هرگیراوه و بنی خال و بزویننه ، له ئه نجامدا ئه م خال و بزوینانه دا نران (۲) که ئیسته ده بنیر پرد له

⁽۲) ههمان سهرچاوه ، ل ۱۷ .

ئەلف و بىپى عەرەپىدا و يەشتا ھەركەمى و ناتەواويان ماوه. بەشى يەكەم: بەراوردى دەنگى ئاوازە:

ثه لف و بنیی ثارای له سهره تادا له (۲۲) و بنه ی ده نگه ساغ ه رصحیح ه کان کنیشراوه ، مه به س له ده نگی ساغ که له زمانه سامیه کاندا باس ده کریت ثه و ده نگانه یه که و بنه یه ی وه ستاو و نه گور در او یان هه یه و له همه کاتنیکدا و له همه شوی نینیکدا هه لاکه و بیت هم یه که ده نگیانه به رامب ه « Consonant »ن له زمانه ثه و رویاییه کاندا و له زانستی زماندا . له راستیدا ثه م ده نگانه به دو به لگه ده ناسرین ، یه که م ثه وه یه که ده که ده ناسرین ، یه که م ثه وه یه که ده که شوی نه که مه علق م و له شوی نین که مه علق و له شوی نین همه که ده که شوی نه که و ساغیان همیه و دو هم هم ده ده ده دو رده بردرین و شنیوه یه کی یه که رو و ساغیان همیه و دو هم هم ده ده ده ده دار و گوی یکی ده کریت .

ئهگهر ورد ببینهوه دهبینتین که ده نگی بزولین لهم گهلف و بنیهدا نبیه (۳) له ههردو زمانه سامیهکدا چه عهره بی و چه ثارای

⁽٣) دكتور كال محمد بش ، دراسات في علم الله، ، مصر ١٩٦٩ ، ل ٤٢٠ .

ههروه ها له عبرانید ا. . بر ده نکی برویس له دواییدا وینه داراون (۱) و نه خراونه ته ناو ثهلف و بی . ثهویش له و کاته داکه به پیویست زانراوه وه ک و تمان بر ئاسان کردنی خویمند نهوه ی قور ثان (۱) و له دواییدا بر لایک دانه وه ی دهستوری زمان به تایبه تی له کاتیک کدا که بهره نگاری (ئیشتقاق ـ دارشتن)ی و شه بون و (ئیملال ـ و ئیبدال) سهر نجی راکیش اون له (ته صریف ـ گهردان)ی کار و دارشتنی ناوی داریژرا و له (کار ـ فعل) .

به راستی له مهیدانی لیکدانهوه ی ده نک و زانستی ده نگ سازتی زمان شناسه عهره به کان و به لکو هه متر نه ته وه سامیه کان ستودید کی زمان له فیکری تاری (۲) و هرگر تووه (۷) ه دور نییه به رهه مه کانی زمان شناسه هندیه کانیان به رچاو که و تبیت و به تایید تی به رهه مه نایابه کهی (یانینی) هندتی که یه کهم زانای زمانه له دونیادا و له سه ده ی چوارهه می

Rev. Thomas Arayathinal . M . o . 1 , Aramaic (ϵ) Grammar PP . 1 , 2 .

⁽ه) یهکم که ابو الاسود الدؤنی بووه که به نه مری علی کوّری ابی طالب (د. خ.) خالی داناوه بو بیته خالداره کات و حدره کانی داهینتاوه و به مه خونیدنه و می قور ثان و زمانی عدره بی باراستووه له هه له .

 ⁽٦) الدكتور كمال محمد بشر ، دراسات في علم اللغة ، دار الممارف بمصر ،
 (٦) ١٩٦٩ ، س ، ٣٦ ، ٥٥ .

 ⁽٧) الدكتور احمد مختار عمر ، البحث اللغويين
 العرب ، بيروت ١٩٧٧ ، ص ١٢٩٠ .

ب. ز ژیاوه به تایبه تی له (زانستی ده نگ) و لیک دانه و هی ده نگی زمانی سانسکریتی (۱۸).

له پیشدا دیاره ههر دهنگی (سیاغ)یان به دهنگی راست زانیوه چونکه به ولینه په کی ناشکرا و رموان توانیویانه (سازگه _ مخرج)ی هدست پی بکهن و ده س مخه نه سهری و (گیری) بدوزنهوه له کولاوه دلاته دهرنی و (گرنا)ی بنی دهکرنی . بــنویهك که دهستیان کردووه به دهستور دانانی رنیزمان ئهلف و بنیبان ههر له و دهنگه ساغانه ریمك خستووه که سازگهی ثاشكرایان ههیه و که هاتونه ته سهر وشهسازی و سهرنجیان له دروست بنرنی وشه داوه هــهر دهنگه سازگهداره ساغهکانیان به دهنگی راست و ساغ ژماردووه و بنــای وشهیات به گزیردی نهو ددنگانه هه ل به ستووه . ههرودها که (كيش - قياس) يان داناوه بر وشه ، تهنها دهنگه ساغه سازگهدارهکانیان ژماردووه ، و دهنگی بزوین که سازگ و گیری نییه گولای نهدراوه تنی (۹) ، بزیه ک که و تقیانه بنای وشه له سهر سنی ده نگی ساغ هه لده به ستریت (فعل) له عهره بیدا و له ههمق زمانه سامیه کانی تر ، مه به ستیان ته نهرا له (ف) (ع) (ل) که بووه و ده نگی (ـــ) ژېر له کېشي ناودا (فيعل) و (ـــ) سهري (ف) و (ع)(ل) له كيشي كار (فَـَعَـلُ)يان نهژماردووه .

T . Burrow , The Sanskrit Language , P . 49 (a)

Rev. Thomas Araythinal, Aramaic Grammar, (1) PP.1,7.

ثه کم و ناته واوتی ئه لف و بیری سامیه ریدگهی له ئیرانیه کان نه گرتووه له خواستنی بی نوسینی زمانه کانی خویان به آلکو زور به وردی هه و آلیان داوه و توانیویانه پری که نه وه و ته واوی بکه ن و له نه نمامدا ئه لف و بیریه کی وای لی دروست بکه ن که به ته واوی ویده مه متو ده گیری ئاری تیدا بکیشریت. بی گومان له سه ره تادا ده نگه ساغه کانیان به راورد کردووه له که ل ده گی (ساغ (۱۱) Consonant) له زمانه کانی خویاندا و نه م چه ند ویده یه یان خستی ته سه ر

ویزنهی تایبه تی بو (ك)ی وهك كیو و (ك)ی وهك كیا ،

بو (چ) و (ژ) ، بو (ذ) وهك وشده ی (یهذ) (صهذ) ، بو

ده گی (پ) و (ڤ) بو نونی (گهك) (۱۱) كه له بنی

مهلاشتو دهست بی ده كات وهك هه نك ، بو نونی (نهرم) كه له بیشی

مهلاشتو دهست بی ده كات و دك به ند و هه ر له سده ره تاوه ده گی

مهلاشتو دهست بی ده كات و دك به ند و هه ر له سده ره تاوه ده گی

(ص) و (ح) یان به ده نگیکی خومالی زانیوه و هیشتویانه له

ثه لف و بیکه دا . به م جوره ده نگی ثاواز — ساغ Consonant له

ثه لف و بیکی ثافتستادا گهیشتو ته (۳٤) ده گ و (۳٤) و بینه یان

⁽۱۰) ساغ ــ Consonant : ليرددا ساغ له بانى ئاوازه ــ ئاوازدار كه « Consonant » تهنها له بهر ثهوه بهكار ده هيمنم كه بهرامبهر ناوه عدره بيت وسهرنجى خولإشدهوارى ابن دور نه خاتهوه .

⁽۱۱) ثهو نوّنه په که له ناو لوّنهوه دهرده برّدر ێيت به بلّی له بنی مهلا ٚشووهوه دهست پێ دهکات .

بَوْ کَیْشراوه بهم جوره ی خواره وه (۱۲⁾ و به گویرهی سازگهکانیان . ۱- ده نکی سازگهی قورک GUTTURAL k == 9 ك وهك كورد مولم = K' = کیو ولا = g = ك وهك كورك . ع و الا مالا على الا على الا العلى ا ۲ دونگی سازگهی مهلاشتر PALATAL ې = Ç-CH = ۲ چاو ب الج J dj = کر ا ۳ دونگی سازگهی دان DENTAL ۵) T = ت وهك تور ک مولم = T۱ = ط و واك طورى e = D = c د وه ک 'ک = D' = ف ودك بهذ فەرث (۱۳) ث وەك = T = $\underline{u}$

Par C. De Harzel, Manuel de la langue de Avesta, (17) PP. 4-5.

⁽۱۳) قەرت ناوى پەرئەكانە .

C. De Harzel, Op. cit., PP. 4-5 (11)

Ibid, P. 13 (10)

T. Burrow, Op. cit., P. 29 (11)

Sifflantes دوگی فیکهی -٦

C. De Harzel, Op. cit., P. 19 (vv)

ده نگی (گرلا _ رمانی کـوردتی ئیسته دا زلاره و الله الله و الله و

بهم ئه لف و بنیه دا که وا خرایه پیش چاوتان دهرده که و نیت که شدلف و بنیی گارامی یه کسه ر به کار نه هاتووه بسی نیز نیوسینی زمانه گیرانیه کان و به تایبه تی بنی گاهستا و له ژبر تیژی فکری گاریسدا گرزیننیکی ته واوی به سهر هاتووه هه تا ساز کراوه به و بنه یه کی ورد بگونجی له گل ده نگه کانی زمانه گیرانیه کان . لیر ددا شهوی که مه به سی منه ، خو بنده وار ورد ببینه وه له نزیکتی شهو ده گانه ی گافستا له ده نگی زمانی کوردتی گیسته .

الشکرایه که زمانی کوردی ئهمزلا گهلیك ده نگی سه ربه خلا و تاییه تنی و ای تلیدایه که به ته واوی له زمانی فارستی جودا ده کاته وه ، نهم ده نگانه به ئاسانی رایچکه یان له ئافستادا دیاره و زلار به ردوانی پهیوه ندتی زمانی ئافستا و کوردی ساغ ده که نه وه . پی و یست نبیسه

دوباره ی بکه مه وه که (ده نگ) و هه ل که و تی ده نگ که زماندا به لگه یه کردنی په یوه ند تی یا له یا که یه کردنی په یوه ند تی یا له یا که دور خستنه وه ی دو زمان (۱۸) به لکو که یا که چا تو تی دو زمان له هه ل که و تی ده نگدا ده بی به هی هه ل به ستنه وه ی ریخ که یه کی رون ومیژویتی بی که و زمانه دایکه مردووه ی ها دو زمانه که ی خستی و تساوی یه که م هه نگاوی خزمایه تی زمانایی ها ل هیناوه و لیک دانه وه ی زمانی کردووه به زانست .

ههتا گیسته وا زانراوه که زمانی فارسی گهمزو وینهیه کی نویسی زمانی ئاقستای کونه و فارسه کان به بنی سله مینه وه له که ل هده ندی له زاناکانی زمان گهم باوه زهیان بلاو کردوته وه ، چونکه که س گویسی نه داوه ته لنی کو لینه وه یه زانایانه له رایچکه و میژوی زمانی کوردی و بست بست بست یا نه ها تو وه به راور دایسکی ورد بکات له به ینی زمانی گافستا و کور دیدا .

به راستی خولیای ساغ کردنه وه ی میژوی زمانی کوردی و ئاشکرا کردنی جــوداوازتی کوردی و فارسی منی ده میکه خستنوته ئهندیشه و پشکنین و له ئه نجامدا هینامیه سهر ئه و بزیاره که ئهم ئهرکه کرنگ و بهر پانه بخهمه سهر شانم و ره نجی دوایدیم ببه خشم به کورد .

به وردبتونهوه یه کی کهم له ده نگه (ساغ _ ثاوازه Consonant) مکانی

T. Burrow, Op. Cit, P.67. (14)

له بهر دهستدایه دهبینرلات که له زمانی تأفستای کلاندا دو ده نگی جوداوازی (ك) _ بزوامه ژماره یهك سازگهی قوزگ _ ههن و همردوکیان ولاینهی تایبه تنی خلایان ههیه ، یه که میان بلا ده مگی (ك)ی وهك وشهی (کورد)ه ، دو هه میان بلا ده مگی (ك)ی وهك وشهی (كثیر)ه .

ثهم دو دهگه وهك دياره له كوردى ئيستهدا پازيزراون و له فارسیدا نابینرین !. ههروهها دو دهگی جوداوازی (گئ) ههن و هەردۇكيان وېنەي تايبەتتى خۇيان ھەيە ، يەكەميات بۆ دەنگى (ک)ی وه له وشه ی (کورک)ه و دو ههمیات باز ده نگی (ك)ى وه ك وشهاى (كيل)ه. له ههردو ده نگه كه دا ، واته دوَههمیان نهرم و داشکاوه، یهکهمیان له بنی قوزگهوه گو دهکریت، دوَههمیان زمان نزیک مهلاشد دهخاتهوه . تُهم دو دهنگه فارسی و کوردی له یــه دور دهخه نهوه و فارسی و تاقستایش له یه ک دور دمخه نهوه و کوردی و ثاڤستا له یهك نزیك دهخه نهوه . راسسته مُهم « ظاهره » دهنگییه به بنی هنز نییه ، به لام هیچ « ظاهره » یه کی تر له زماندا بی هم رو نادا و هــه شهو « ظاهرانهن » دهبن به هلای دور و نزیکی دو زمان له یهك.

پهیدا بترنی ۴م دو دهنگه تایبهتیهش وهك ئاشکرا ده بنی بهم جزره په : ۱ – له کاتیکدا که ده گی بزنرینی (نی) کراوه یات به دوادا دیت وه لئ کیو ، کیم ، بز (گئ) .

۲ له کاتلیکدا که ده *نگی* بزولینی (ی)ی درلیژیان به دوادا دلیت ودك :

> كَيْن ، كَيْمَسه ، كَيْتَهُلُه — بنر (ك) گيپه ، گيمـك ، گيّزه — بنر (گ^ك)

۳ له کاتلیکداکه ده گی (و نی)ی لٹیك دراویان به دوادا دلیت وهك :

> کو بی ، کو بر ، کو بیخا – بز (ك) گر بی ، گو برز ، گو برهکه – بز (گ)

به لام وه ك وتم نهم (ظاهره سرؤداو) لا كى ده گليبه و ئاشكرايه و سارگهى ده گليبه و ئاشكرايه و سارگهى ده گه كه كه تلاد ده گزردريت و له زمانى فارستيشدا نهم دو ده گه بهم جوره بهره گارى بزولان دلان ، به لام به شــلاوه يه كى تر ده گوردرين .

له ده نگی سازگهی مه لاشتودا ده بینن که و پینه ی تایبه تی بز (چ) له و پینه ی (ج) سازکراوه بز تافستا هـــهر وه ك (چ) ی عهره بخی که تیسته له (ج) سازکراوه .

له ده نگی سازگهی دان دیسان بهره نگاری دو ده نگی تایبه تی

دلایین که یه که میان له ده نگی (ت) که و تلاته وه ، به لام نهم و دك (ط)ی عهره بچی وایه ، به ولاینه و سازگه جودا ده کرلاته وه نه لف و بینی نافستادا . یه که میان که (ت) یه و شکه و ستوك و هك (ت)ی (تلالا) . (ته و ن) و له به ینی سهری زمان و بن دانی سه مره وه (گلا) ده کرلات ، نه و یتریان بله و له کاتلا کدا که سهری زمان به بن زمانه وه ده توسیست له دواوه به لاو ده بلیته وه و (گلا) ده کرلات وه ك طوری) ده کرلات وه ك طوری کوردتی سهرودا .

دو ههمیان له ده نگی (د) ده که و پیته و به و پینه و ده نگه وه هه هه و بینی افستادا اشکرا ده کریت ، یه که میان هه روه ك (د)ی عه ره بینی وایده وه ك له و سدی (ده م) و (دان)ی کوردتی . دو هه میان ده که و پیته دوای که رت یا و شه و به نه رمی ده تو پیته وه له به به بی هه ردو پتو کدا وه ك له و شه ی (صه ذ) و (به ذ) که دیسان شیره ی له (د) بی ساز کراوه ، و دك (ذ)ی عه ردبتی له (د) . ایم میرو ی کوردتی دو ده که کوردتی ا ، (ط) له شیره ی کوردتی سه رو به زوری و هه روه ها هه ن له کوردتی به زوری و هه روه ها هه ن له کوردتی ناوه تراستدا به گشتی .

ههر لهم سـازگهیهدا دهگنیکی ترتی تاقستایتی له کوردیدا پارلیزراوه که له فارستی کنوندا ههبووه و نهماوه وثیسته له شیودی

⁽۱۹) طوری ـ ریوی .

ههورامیّدا^(۲۰) زور به ناشبکرایتی و زورتی دیاره نهویّـش ده گمی (ث) یهکه و دك ده نگه عهره بیّهکهیه و شیّره ی خـوی له نهلف و بیّـتی نافـساز کراوه و دك له و شــه ای (پهرت) که ناوی پارثیـهکانه .

له سازگهی ده نگتی لیرودا ، له وینهی ده نگتی (ب) وینهی تایبه تی بر ده نگتی (ب) ساز کراوه و بهم جاوره همتی ده نگه لیویه کان له ته لف و بیری تی ششتادا وینه یان هه یه و دك کوردتی تیسته .

له سازگهی ده نگی لوت چوار ده نگی جودا به و بینده سه ربه خلاوه له م نه لف و بییه دا هه ن بلا (نون) . یه کهم وه ك نونی کوردتی نیسته یه له هه مق شوینلاکی وشه دا . دو ههم ده که و بیته دوای نه لف و (هه)ی به دوادا دایت وه ك له وشه ی (A'nhat .) که نیکه له ده نگی (نبک) له وشه ی (هه نگ) له کوردیدا .

نونی سنیهم له ههمتر شونینیکی وشهدا دلیت که بزولیننیکی به دوادا دلیت ده داشیکی تایبه تی ده دانتی یا خلا له دوای ده نگایکی گاوازه وه ، نتونی چوارهه م نتوننیکی زلار تایبه تلیه زلار له (نک)ی کوردتی ده چیت ، ئه م نتونه ش ههمیشه به دوای بزولینی که دواوه دلیت وه که و شهی (هه نگا و ، مانک) دا . به مه دا ده رد د که و یک که دوردی گیسته زلار له سهر ده ستتری به مه دا دورد د که و یک که ستوری

D. N. Mackenzie, The Dialect of Awraman, P. 8. (Y.)

زمانی ثاقستا ماوه ته وه باره ی ده نگه لتر تیه کانه وه و ثیسته ش ثه و (نتر نانه) ی ثاقستا هه رودك خویان له کوردیدا پار برزراون له کاتیکدا که فارستی همه یه (۲۱) و همه ما ده نگه ی ههیه (۲۱) و همه ها فارستی کو نیشدا یه ك ده نگ بووه که به لگهیه بلا ئه وه ی فارستی له ثاقستا نه که و تلا ته وه و پاشماره ی زمانتی ئاقستا نییه (۲۲). ده نگی (م) له مسازگهیه دا و دك ده نگی (م) گیستهیه ، یه ك شیوه و یه ك ده نگه .

ده نگى Fricative _ Sifflantes « الصوامت الاحتكاكية »:

ئهم ده نگانه سازگهی تایبه تنی سه ربه خلایان نییه چونکه له کاتلیکدا پهیدا ده بن که بلاریهی هه و اله هه ناسه داندا دلیته و ه یه ی و له و شلاینه ی ته و او ته سک ده بلیته و ه یه کیل له م ده نگانه گلا ده کرلیت (۲۳) . لهم ده نگانه ئه لف و بلینی ئافستا پلینج ده نگی به ولینه و ه تلیدایه (س) که هم و وه ک کوردتی ئلیسته یه هم و وه ا (ش) . به لام ئه وی جلیی سه رنجه که (ص)ی عهره بنی تلیدایه و دک له و شه ی (صه ک) مهره که را تا نامیسته له کورد تبدا هه رچه ند زور ئاشکرایه دانی پلیدا

⁽۲۱) د . محمد جواد مشکور ، دستورنامه در صرف ونیحو زبان پارسی ، ل. ع

Ronald Kent, old Persian. P, 18 (YY)

⁽۲۳) د . محمود السعران ، علم اللغة ، ل ۱۸۸ .

نه نراوه و نه سه اینزراوه. بونی نهم ده گه له نافستادا دیسان به لگه یه که بود ده رخستنی په یو دندتی نافستا له گه ل کوردتی له لایه که و و له لایه کی تریشه هوه بر چه سهاندنتی ده نگتی (س) له فرنه تیکتی کوردیدا (۲۶). ده نگتی (ز) و دك ده نگتی (ز)ی کوردییه ههروه ها و یکنه ی تایسه تنی لنی ساز کراوه بر ده نگتی (ژ) که دیسان له زمانی کوردیدا ماوه.

De Harzel, La Langue De L'avesta P. 5. (Y1)

به پیتهکهی دواییهوه بنوستینرل^یت .

له تُهلف و بنیی تافستادا لهم دهنگانه ته نها (هـ) ولینهی ههیه سهربه خلا .

ده نگی نیو بزوین Semi Vowel:

ئهم ده نگانه له زمانه هندو ئهوروپاییه کانی ئیسته دا بهم ناوهوه ناسراون به لام به گولاردی زمانه که ژماره یان پتر یا که متر ده بنیت . له ئەلف و بیپی ئاڤستادا چوار دەنگی نیو بزوین ھەلت کە دوانیان (v-v) و له کوردیشدا ههر ههن ، دوانه کهی تر که (v-v) و (ر ـ r) له هـهنديك له زمانه هندو ئەوروپاييەكاندا به نيو يزوين داده ترین و له هه ندیر کدا هه ر به تاوازهی ساغ . له راستیدا تهم دو ده نگه به ئاسانی به کار دلین بنی ئهومی پیویستیان به بزولین هه بنی بن یارمه تی له گـنزکردندا و سروشتی ده نـگی بزوین دهرده خه ن لهم لایه نهوه وهك لهم وشانه دا تاشكرایه : بـزكه ، در ، رزگار ، رست ، رم ، ڤنگه ، تاڤگه ، سڤك . كەوابق دەتوانىن بلْمېينكه ثهم دو ده نگه ههر وهك له ثافستادا به نيو بزوين دانراون وهك نيو بزولين بهكار هاتون ئيسته له كورديدا هـــهر ئهو سروشتهيان ههیه و هـــهر به نیو بزولان داده رلان ، ئهمهش به لگهیه کی تره که زمانی کوردتی له زمانی ئاڤستا نزیك دهخاتهوه .

هه ندنی (گرنز)ی ده ندگی هه ن له زماندا ، واته چه ند ده ندگیزی (ئاوازه _ Consonant) که به یه که وه گرنز ده کرین بنی ئه ودی بزویدنیکی ئاشکرا بکه یشه ناویان ، ئه م جنوره رؤداوه ده نگیه بنیی ده لاین گرنز (Cluster) له ئافستادا ئه مه زنور ئاشکرایه به تایبه تی له م ده ندگانه دا (چف _ v) و (زف _ v) و (زب _ sb) . له کوردیشدا ئه مه به دی ده کریت وه ك له م ده ندگانه دا : (ست _ st) وه ك له وشه ی مهست ، پهست . هه سبت . و (شك - SH) وه ك و شك ، مشك ، پشك ، كه شك . هه و وه ها له (سك _ sk) وه ك بروسك ، نیسك ، گیسك و گه لایم کی تر .

به بهراورد کردنی ئهم ده نگه (ئاواز ـ Consonant) نه دا ئاشکرایه که زمانی کورد کی ته واو نزیك ده بیته وه له زمانی ئاقستا و میژو و ته ته وراتی زمان وا ئاشکرا ده کا که ئهم زمانه کوردتیه ی ئه میژو باشماوه و نه وه ی زمانتی ئاقستایه .

بهشی دوهم . بهراوردی بزولینهکان

بهشی دؤههم بهراوردی ده نگه بزونینهکان :

چوارده ده نگی بزوین له تافستادا ناشکرا کراون و وینه یان بستی بید سازکراوه له ته لف و بیدا . تهم بزوینانه ش کراون به ستی به شهوه : ۱ ـ شه شتی کورت ، ۲ ـ پینجی دریش ، ۳ ـ ســیانی

کراوه بهم جوردی له ژیرهوه ددیان خهینه پیشچاو .

۱- دهنگی نزولانی کورت SHORT VOWELS.

 $oldsymbol{u} = oldsymbol{1} = oldsymbol{a} = oldsymbol{b} = oldsymbol{a} = oldsymbol{b}$ i = __ = ى وەك نىسك ، تىسك ، پرىشك .

u = و و وهك كورد ، گورك ، قوز · ع = e = قهم ده نگه بزولینه له کوردیدا ولینهی

نييه ههرودها له عهردبيدا ، ههرجهند له زمانه ساميه كاندا ، عسيرانتي وثارامي ههيـه له شيمودي خالايكداكه دهخــرلينه ژير تبيهكه بـــــلا ئەوەي بزائرېت كە دەنگەكە دەنگىنىكى زۆر كورتى ژېررە . ديارە لە ئاۋــتادا زۆر ھەستى پى كراو، وزۇ وېنەي بىر سازكراو، . ئەم دەنگە مەيلەو ژېره كورته له كوردتى ئېستەش زۆر ھەسـتى پـنى دەكرى ، به تاییه تی له وشهی یه ای بزگه (۲۰) و پنی ویستی به ولینه ههیه یا له وینهی (e) یا (i) ده بی وینهی بو سازکریت ، به لام تاگیسته بـ برى نهكراوه له تُهلف وبيّى عهره بي سازكراودا . له لاتيندا له (i) بۆی كراوه بنى خاڭ .

⁽۲۰) ووك دل ، مل ، بل ، گل ، زل ، تف ، مس ۽ دڙ ۽ ڪڙ .

DIL . MIL . PIL . GI'L . ZIL . KIL

گهم سنی ده نگهی دوایتی که باسمان کردن و بینه به نه نه نه نه و بینی ساز کراوی گیسته ی کورد تیدا نبیه ، به لام وه ك ده رکه و ت ده نگیان شاشکرایه . هه ر چه ند پنی و یست نبیه و بینه یان بلا ساز کریت تازه ، به لام پنی و یسته نیشان کرین بلا مه به ستی به راور د کردنی ده نگ له گه ل ده نگتی زمانتی گافستا چو نکه وا دیاره که کوردتی هیج لاتی نه داوه له ده ستورتی ده نگدا له گافستا و هه متو ده نگه بزوینه کورته کاخی یاراستووه ته نها هه ندی کیان و بینه یان بلا ساز نه کراوه ،

۲ - ده نگی بزو پنی در پژ Long - Vowels .
 ۱ = â = آ = ا = ودك دار ، يار ، ساوا .
 ۲ - ودك دار ، يار ، ساوا .
 ۲ - ودك بير . شير . مير

۳ ده نگی بزولانی (کراوه) که به تهواوی له نافستادا ناشکران مین فی فی نوشتاوه که له فارسیدا له وشهی مین فی مین مین دا له دهم فارسیکه وه دیاره له هه ناسیک مین مین کوردیدا به دتی ده کری .

 $\lambda = \hat{e} = e \cdot \hat{e} \cdot (\lambda) \quad \lambda = \hat{e} \cdot \hat{e}$ $\lambda = \hat{e} = e \cdot \hat{e} \cdot (\lambda) \quad \lambda = e \cdot \hat{e}$ $\lambda = \hat{e} \cdot \hat{e} \cdot \hat{e}$ $\lambda = \hat{e} \cdot \hat{e} \cdot \hat{e}$ $\lambda = \hat{e}$ $\lambda = \hat{e} \cdot \hat{e}$ $\lambda = \hat{e}$

مهم سی ده نگهش له کوردیدا هـهرچه ند دیاره ده بیسترین ، به لام ولانهی سـهربه خویان بو ساز نهکراوه ، جو نـکه به بزولانی درلاژ شولانیان پر کراوه ته وه .

ناو وشه .

Da Harzel, La Langue De L'avesta, P. 5 (11)

ده نگی بزولینی لیك دراو D'PHTHONGS

ثهم ده نگانه له دو ده نگی بزوین پیك دیمت به مهر جیك به دوای یه کدا گو بکرین بی پشتو . له نافستادا حهوت ده نگی بزوینی لیك دراو هه ن که هه ندیم کیان هه روه ك خویان ماون له كوردیدا و هه ندیم کیان گوزدراوه ، یاخود نییه و بزوینی تری وا هه یك کوردیدا كوردیدا كوردیدا كوردیدا به نافستادا به دی نه کراوه .

بزولینه للیك دراوهکانی تافستا .

للد = âi = اى وەك بايز . Pâiz . بايز

ردی خولای کوردی i = 6 وه که وشهی نولای خولای کوردی Nói Xôi

الموار = aé = ودك له كورديدا له باتى ههيه بلّني ههيدي . Haê

> > در کے ao = وہك وشەي حەرت . H.aot

Xêuê وهك له وشهى خيوى = êu = كُمْ

DE. HARZEL,

LA LANGUE DE L' AVESTA, P. 7. (vv)

له کوردیدا ده نگنگی تری لینك دراو هه یه که (ai) ه وه ك له وشه ی (که ین) ، (هه ین) دا ، له نافستادا باس نه کراوه ههر وه ها ده نگی (٥٤) و ها که وشه گرنی ـ ، ، ، ، ، ، که که زور له کوردیدا هه ل ده که ویت .

له راستنیدا ههمق ده نسگه بزوینه لیک دراوه که ی گافستا له کوردیدا هه ن گهشتی ههمقیان پنیکه وه له یه ک شیوه دا نه مابن به لام ههر شیوه یه چه ند ده نگینی تیدا ماره ته وه و هه ندینکیش گوردراوه به هری تیدکه ل بونی زمانه که له گهل زمانانی تر ، و ماوه ی زه مان ، چونکه ده نسگی بزوین وه ک و تمان شلق ک و بنی سازگه یه و کورت کردنه و می یا خاو کردنی . . . زور گاسانه و رؤ ده دا . له بهر ثه وه ده نسگی بزوین له ههمق زمانیکدا ده گوردریت بنی ده دا . له به رؤداوی زمانه که بکات به لیک و ته نها به رؤداویکی ناوچه بی شیوه داده نریت .

بهم بهراورد کردنی ده نگهدا له به ینی نمه لف و بنیی نافستا و کوردتی که و بنیدی ده نگه ، بنومان ناشکرا ددبی که زمانتی کوردتی ربیچکهی ره سه بنی له رؤی زمانه وه بنی کنوسپ ده چنیته ره سه رزمانی نافستا که نامه شده بنیت به هنری راست کردنه وه ی میروو و ساخ کردنه وه ی ره سه نی زمانی کوردی که ده بنیت به به لگه بنی نامه ی نوسراوه وه ها تنوته زمانی خارسی به نمونه ی نوسراوه وه ها تنوته میرود و له و نه که و تنوته و ها کنیکی زمانی خارستی نبیه و له و نه که و تنوته وه به لکو

زمانیکی تایبه تی و سهربه خلایه و میژوی بنی بچری له ثاقستاوه که ۲۰۰ ب ز تا ئه مزلا رون و رهوانه و زمانیکی ثیرانی رلاژ ثاوایی سهرو و نهك خوارو ، وهك فارسی .

شوینی زمانی کوردی له ناو خیزانی گهورهی زمانه هندو تهورویاسهکان .

خیزانی گه ورهی زمانه هندو تُهوروپاییهکان دهکرلیت به دوَ شابهشهوه .

أ_ بهشی رۆژ ههلات. یا (هندو ئیرانی _ آری) که میژوی نهتهوهکانی گونیان پی کردون له ۲۰۰۰ سـالهوه دهست پنی دهکات تائهمرنز ئهم بهشهش له ناو خویدا دهکریت به دو بهشی ترهوه .

۱ مندی که به نمونهی نوسراوه وه هاتلاته میژو وه وه له سهده ی چوار دهه می بیش زاینه وه تا گیسته باش ماوه ی زندوی ماوه کلانترین نوسراوی نهم زمانانه سانسکریتی کلانه که له کلامه لیك کتیبی ئاینیدا بارلیزراوه نهم کتیبانه ناویان Vedas ه وله شیوه ی بیروباوه د و ماده دا له گه ل (نافستا) زلار له یه که ده چن تا راده یه که به شیک له میان بخرایته سهر نهوی تریان هه ستی به زاما نه بیت که به شیک له میان بخرایته سهر نهوی تریان هه ستی به زاما نه بیت پینی ناکریت . نهم کومه له کنیبه چوار به شسه کلانترین به ش که یکی تاکریت . نهم کومه له کنیبه چوار به شسه کلانترین به ش که Rig - veda

به ماودی زممان ئهم زمانه کون بووه و له بیر چوتهوه شیودی

سانسکریتی کلاستیکی بتر به زمانی ئهدهب و توسسینی به رزی هندستان هه تا و هکو سالنی ۱۸۳۰ ، دوای ئهوه گهلیك شسیوهی ناوچه یی هاتنه کار

وزمانی تنگلیزی بق به زمانی تهده ب وزانست وخولیندنی گشتی به لام سانسکریتی هندی ههر مایه وه له شیوه ی زاری ناوچه یبی و تایندا، لهم زارانه دا ۱ هندستانی که دو شیوه ی هه به هندی و توردو . ۲ یالی ، ۳ به نغالی . ٤ ماراثی . ۵ په نجابی ۲ کوجه راتی . (۲۸)

د. احمد مختار عمر

⁽۲۷) البحث اللفوى عند الهذود. ل ٣٤

W. B. Lookwood, Indo - European Philology P. 35. (YA)

۲ به شی گیرانی یا گاری . گهم کومه له نه ته و دیه له ژیر ناوی گاریدا یه کهم حار له میژودا له ده وری ۱۸۰۰ – ۱۵۰ ب ز . دا ناسراون ، کونترین با ثناوه ی زمانه کیان گهو نه قشه میخیانه یه که له میتانیه کان به حتی ماوه و دیژوی ۱۵۰ ب ز گههم میتانیانه ش له سهروی ولاتی دیزو پوتامیا ژیاون که کوردستانی گیسته یه (۲۸)

له دوای میتانیه کان ، میدیه کان له ۸۰۰ ب ز هوه له ناوچه ی کوردستانی گیسته دا ناسراون ، دیدان باشماوه ی نوسراویان نییه چهند ناویك نهبیت که ئهویش نازی شاكانه و به خه ی میخی نوسراوه و ریخ کهی گیرانی و نزیك له کوردتی پیشان ده دات ، به لام ههر له کاتی میدیه کاندا واته له ۱۰۰ ب ز دا ئافستای پیروز و گاینی زهرده شتی پهیدا بووه و (گافتا) که گاشکرایه به زمانیکی ئیرانی روژ ئاواییه سهره تاکهی ، بریتیه له سروده نی زهرده شت خوی و له ناوچه ی میدیادا پهیدا بووه دیاره ئهو زمانه ش زمانی میدیه که پیمی نوسراوه میدیادا پهیدا بووه دیاره ئهو زمانه ش زمانی میدیه که پیمی نوسراوه چونکه عه قل پهسد ندی ناکات به زمانیکی تری غه بری میدی

⁽۲۸) به و ایسته یه ی که ناوی شیاکانی مینانیه کانی تیدایه و به خه تی میخی نوسراوه دیاره که زبانی میتیانی زبانیکی تاری و نزباک زبانی کوردی بقوه بر تقونه تهم ناوانه ده خه مه پیش چاو .

براسستار = باربزدار سفارداتا = سهر داد = خودا داد ساتفان = باشگرهکدی ناشکرایه ومك کوردی و فارسیه و سات _ به هیز و (آن)که باشکره نو بیشه به کار دنی وهك باسهوان . شوان .

نوسرابیّت له کاتیکدا که ناینه کهی و پهیامبهری ناینه کهی له میدیا پهیدا بویدا بوید. بوید .

که وابق ، وه ک دیاره ئهم نه ته وه (ئاریانه)که له تُرقی تادا بهم ناوه وه ناسراون وولاته کهیان به (ناوی ئاریاوبجا) ناو براوه له سیده ده شهشهه می پیش زاینه وه به نمونه ی نوسراوه وه و دک زمانیکی سه ربه حق ها تونه میژوه وه و له زمانی ماده کاندا که له نامه ی پیروزی ئاقستادا ما وه ته و ه اریزراوه تا ئیسته .

الفستا وهك دواى به وردى ليى دهدو يين دو به سه به سيكى كون كه ناوى (گاته ها) يه و سروده كانى زهرده شته بي گومان روژ الواييه كه كوردتى وهك بيرمان ئاشكرا ده بى باشماوه ى نوييه تى . به شى دوه همى كه به تازه تر واته له دواى به شى يه كه مهوه نوسراوه به شيخ ه يكه كى روژ هه لاتى ده زانريت كه ده شى له ته نجا دا به سيخ كى روژ هه لاتى ده زانريت كه ده شى له ته نجا دا به سيخ كى وتبيته وه .

له دوای ثاقستاوه زمانه (ئیراتیه کان – ئاری) ئیتر ده بن به سنی به سنی به سنی می روژ هه لات که دیسان سنی شیوه می لنی ناسراوه ۱ – بعشی ۲ – اوسیتی ۲ – خوتانیسی (۲۹) .

۷_ به شی خواروی روژ ئاواکه ئهمیش له سهده ی پینج هه می پیش زاینهوه به خه تی میخی نمونه می نوسراوی له نه خشه کانی هاخامه نشه یه کاندا پار برزراوه و به کونترین بشماوه ی فارستی گیسته

 $W_s^!$ B. Lookueood, Indo-European, P. 36 (14)

دهزانرین . فارستی کون فارستی ناوه ندی که به په هلهوی ساسانی فارستی گیرسته لای په یدا ناسراوه لای په یدا بووه و په هله ری ساسانی فارستی گیرسته ی لای په یدا بووه . ۲ ـ به شی سه روَی روّژ گارا که له شنیوه ی گه شکانیدا به (ساسانی گه شکانید) ناسراوه و میژوی له سهده ی سنیهه می پیش زاینه وه ناسراوه ، کوردتی گیسسته و پشتو باشماوه ی نویدی گه مروّنی گه مه به شه ن .

ئهمه له بارهی زمانهکانی بهشی روّژ هـه لاّتی خیرانی هنـدو ئهوروپی . بهشتی روّژ ئاوای زمانهکانی ئهم خیرانه بهم شیّوه یهی خوارهوه ناسراون .

۲- ئیلیری Illyrian زمانی نه ته وه کانی روّژ ئاوای به لقانه که له ۷۰۰ ب زاینه و مناسراون به م ناوه وه ، تا ۱۰۰ ب ز . ثنجا زمانه لاتینیه کان ها تونه ته شوینیان و ته نها له شیّوه ی ته لبانیدا ئیسته عونه یان ماوه .

۳_ ڤینسی _ Venetic ئەم زمانە ســەربەخلایە زمانی ناوچەی ڤینیسیا بوؤه له ئیتالیا و له ۲۰۰ ب ز ههتا ۱۰۰ ب ز ناسراوه وزندو بتروه ، دوای ئهو میژؤوه ئیتر زمانی ئیتالی شوینی گرتوؤه .

4_ تلاخاری Tocharian ئهم زمانه مردوّوه به لام لهم چـه ند سالهی دواییه دا هه ندینک باشماوه ی نوسراوی دلازرایه وه له تورکستانی چینی که ده رکهوت زمانیدکی هندو ئه وروپییه و فه و تاوه ، ئیســـته تورکمانی ـ وینور شوینی گرتووه .

• ئانادوڭى ـ Anatolian تەم زمانە ھەتا ســەرەتاى سەدەى بىستەم نە دۆزرابۆوە ، لە ساڭى ١٩٠٦ دا نزيكەى ١٠٠٠٠ لەوحەى مىخى لە (بوغازىكۆى) لە توركىيا دۆزرايەوەكە بە تەواوى پاش خوېندنەوەيان دەركەوت زمانىكى ھندو ئەوروپىيە و زمانى حىتىيەكانە كە ھاو مىژو بون لەگەڭ مىتانيەكانى سەرۇتى ولاتى مىزوپېرتاميا و ھاورەسەن بون .

۲- هیرالینی - Hellenic زمانی نه غریقی کانی یونانی کونه ،
شسته یونانی به ههمتو شیره کانی و باشماه ه به نی زمانی هیلینی
سهرده میک له ههمتو ناوچهی روژ هه لاتی ناوه راستدا زمانی ده و لهت و
زانستی بتو ههر وه ها ناینی مه سیحی ، له سه ده کانی ناوه راستدا ناوی
هیلینی نه ما و زمانه که ناو نرا یونانی بیزه نتی . یونانی تازه له سه ده ی
ده یه مه وه ناسراوه . نه م زمانه له کوندا خاوه ندی سامانی شهده به
به رز بتو و له سده ده ی هه شته می پ ز به شعره کانتی هو میروسه و
هاتوته مهیدانی نه ده بی به رز . هه روه ها خاوه ندی میرویه کی بی بیچره

له و رلاژهوه و نرخیکی زلار گرنگی ههیه لهلایهن زانستی زمانهوه چونکه میژوی به سهرهاتی رونه .

۷- ئیتالی _ Italic _ که زمانی دانیشتوانی و لآتی ئیتالیا یه له پیشدد اله دو شیودی ناسدراو پهیدا ده بو : ۱- لاتینی Latin پیشد له دو شیودی ناسدراو پهیدا ده بو : ۱- لاتینی ۲- فالیسکی Faliscan که ههردوکیان به یه که وه به ناوی ئیتالی ناو ده بران . له دواییدا (لاتینی) پهرهی سه ند و له ده وری داهاتنی ئاینی مهسیحی بو به زمانی دنیای ئه و روزه هه تا له سهده کانی ناوه راستدا (القرون الوسطی) بو به زمانی گشت زانست وزانست که او به خو و تایبه تیین نه ورو پا . نه وه ی نویسی لاتینی نه و به نرانیسی ده و به نوه به وه به نوسراوی نه ده و به نرخ . ۲- ئسبانی له سهده ی یا نوه هه مه وه به نوسراوی نه ده بیم و ناسراوه . ۳- فه ره نسری له سه ده ی نوه مه هه همه وه به نوسراوی نه ده بیم شانزه هه مه ه و هه ندی زمانی تری به و ك

۸ که ای Celtic که م کومه له زمانه هند و نهوروپییه له سده ده پینجه می پیش زاینه وه له ناوه راستی نهورپادا ناسراوه . به لام هیج پاشماوه یه کی نهورتوی نوسراویان به ده سته وه نییه . کونترین نوسراوی نهم کومه له هی زمانی (Gaul _ غالیه) کانه که وه ک و تمان هی سده ده ی پینجه مه ، به و نوسراوانه دا ده ر ده که و پینجه مه ، به و نوسراوانه دا ده ر ده که و پینجه مه نووه له زمانه زور نزیك بووه له زمانی به ریتانیه کانی دانشتوانی به ریتانیای

۹ جهرمانی میشرود ابش ناسراون ، به لام زمانه مهرمانی ناوه راست ته واو ناسراون ، به لام زمانه جهرمانیه کان تا سهده کانی ناوه راست ته واو نه ناسرابون ، به لام زمانی Gothic نه به شیکی ته وراتی پی نوسراب لاوه ، ئه م گوثانه دیاره له سهده ی یه که می زاینیه وه له ئه سکندنا قیاوه به ره وخوار بونه وه وله ناوه راستی ئه وروپادا جنی نشین بون ، زمانه کانی ئیسته ی ئه سکندنا قیا باشماوه ی (گوثین) که له خیرانی زمانی هندو ئه وروپی به جهرمانی سهرو ناو ده برین ، ئه م ناوه له نومانی هندو ئه وروپی به جهرمانی سهرو ناو ده برین ، ئه م ناوه له سهده ی نوه همه وه نراوه له م خیرانه ، له خواروی به حری به لاتیکدا به شیکی تری ئه م کومه له زمانه هه یه کیکیانه ، زمانی ئه لانی ئیسته به شیکی تری ئه م کومه له زمانه هه یه نوس راوه وه له سهده ی

ههشته مه وه ها زمانی نگلیزی گیسته به زمانیکی جهرمانی دا ده نزیت وله به شی روز ثاوای زمانه جهرمانیه کانه . شه م زمانه له سهده ی پینجه مه وه که و توته به ریتانیا وله گه ل زمانه کانی ناوچه یی پیکه وه له سهده ی حه و ته مه وه به ناوی (نه گلو می ساکسون ناوچه یی پیکه وه له سهده ی حه و ته مه وه به ناوی (نه گلو می ساکسون که می کود ا ناسراون و نمتونه ی به رزی ته ده بیان لی به جی ماوه و تا گیسته نه م زمانه له به رزی و په ره سه ندندایه بی کوسپ و هه رچی زانستی نیسان هه یه پیی نوسراوه و ده نوسریت .

بهم جوّره ئاشكرا بقركه زماني كوردي به ميژوَ ئهگهر ساغ بكرلېتهوه

میتانی و حیثی له بنه ره تدا نزیکیترن له کوردی له ناو زمانه کانی تری روژ هه لاتدا أسه بی به کلانترین زمانی هندو ئهوروبی دابنرلات به هونه نوسراوه وه . جونکه نه خشه میخیه کانی حیثیه کان و میتانیه کان کلانترین نوسراوی هندو ئهورویین ، ناوچهی ژیانی ئهم دو نه تهوه یه کلانترین نوسراوی هندو ئهورویین ، ناوچهی ژیانی ئهم دو نه تهوه یه کوردستانی ئلیسته یه به لگهی زمان واده رده خات که ناوه کانی میتانی و حیثی له کلامه لهی ئیرانی روژئاوان .. میژوی له مه و دوا زلار تاریکی رون ده کاته وه میژوی نه تهوه ی کوردا تکاله میژوناسه کان ده کهین ئهم بیرو و باوه ره ی ده خهمه پیش چاویان وله لایه ن زمانه وه خلام ده ی گرمه شان لایه نی میژوی به وان ده سپیرم دریغی نه که ن ، و کاریکی گرنا و زلار به ترخه ئه که ر بتوانن له م مهیدانه دا یارمه تی بده ن و ثه و شه وه زه نکه ی به بیری تیژ و چالاکی کرده و هیان .

ماويەتى

من ابن نبدأ بوضع دستور لقواعد اللغة الكردية

العضو العامل: د. باكثره رفيق حلمي

قلنا سابقا ان الالفباء التي كتبت بها الاقستا كانت قد استنبطت من الالفباء الارامية ، ولكن الايرانيين لم يستعملوها كاهى بله اجروا عليها الكثير من التغيير ، لان الفكر السامي يختلف من حيث نظره الى طبيعة الاصوات عن الفكر الايراني . فالساميون الاولون اهملوا اصوات الحركة في ابجدياتهم واهتموا فقط بالاصوات الصحيحة ذات المخارج الواضحة والقيم الثابتة . اما اصوات اللين والحركة فقد رأوا في تغيرها ولينها وعدم ثبات قيمها ووضوح مخارجها ما لا يمكن ان يعطيها صورا ثابتة تدرج من اجلها في الابجدية ، ولذلك اكتفوا اول الامر بالسليقة في القراءة والكتابة ولم يضعوا لها ما يمثلها في الكتابة من رموز ثم لما انتشر الاسلام واصبح على الاعجمي ان يقرأ القرآن ويحفظه ويتعلم العربية ادرك الناس حاجهة الابجدية العربية الى وضع

علامات او رموز لاصوات اللين والحركة القصيرة والمد والتشديد والتسكين لايضاح القراءة وتسهيلها وهكذا امر الامام على بن ابي طالب ابا الاسود الدؤلى بتنقيط الحروف اولا ثم وضعت الحركات وتم ذلك في حوالي القرن الاول للهجرة وسهلت بذلك قراءة القرآن على الشعوب غير العربية وحذا الساميون جميعا حذو العربية فاضافوا الى ابجدياتهم الحركات مما يدل على ان هذا النقص الذي استدرك كان واضحاً بالنسبة للفكر الاري ، وضـوحا بينا بالنظر لطبيعة لغاتهم التي تختلف في يعتمد على المقاطع التي تتكون عادة من صوت وحركة ولا تنفصـل الاصوات لاخراجها في ذهن الارى عن الحركات التي تمدها و تســهل اخراجها . . حتى ان الابجدية الهندية و الاقســتائية وضعت على اساس ان الحروف تختلف في صورها باختــلاف حــركاتها فالباء المفتوحة تكتب ومعها حركة الفتح والمكسورة ومعها حركه الكسر والمضمومة ومعها حركة الضم وهكذا في جميع الحروف .

وعندما استعار الاريون الابجدية الاراميه في القرن الثالث ق.م (١) اضافوا اليها اولا رموز الاصوات الصحيحة التي تنقصها من اصواتهم مثل (پ) (چ) و (ژ) و (ڤ) و (گ) و رُكان وثلات صور للنون مختلفه . ثم عمدوا الى اصوات اللين والحركة الطويلة المقفله والمفتوحه فاضافوا اليها ماهم بحاجة اليها ثم اوجدوا صورا لاصوات الحركة القصيرة المقفلة والمفتوحة ثم صورا لاصوات اللين المركبة

R. Kent, Old Persian, P. 6. (1)

وهكذا حتى اصبحت رموز اصوات الحركة في ابجدية الافسسة اربع عشرة صورة لاصوات الحركة واربعة صور لانصاف اللين وسبعة صور لاصوات اللين مقاربة صور لاصوات اللين مقاربة للاصوات الصحيحة في العدد. وبذلك تم ايجاد ابجدية سميت بابجدية الافستا كتبت بها الافستا بوضوح.

وباجراء دراسة مقارنة بين هذه الابجدية والاصوات الموجودة الان في اللغة الكردية دا حتفظت على الرغم من مرور الاجيال وتعرضها لكثير من التطور والتفيير بكل تلك الاصوات ، في حين ان اللغة الفارسية ينقصها الكثير منها مما يدل على ان اللغه الفارسية ليست من مجموعة اللغات الايرانية الشهالية التى تنتمى اليها لغة الاقستا وان اللغة السكردية تمثيل التطور التاريخي للغة الاقستان.

وقد تبين لنا حتى الآن من هذه المقارنات بين الاصوات في لغة الاقستا والاصوات في اللغة الكردية ان لغة الاقستا تنتمي الى المجموعة الشالية الغربية باصواتها كاللغة الكردية واذا ثبت بعد الانتهاء من دراسة اللغتين من حيث الاشتقاق والتصريف والنحو انها تنحوان النحو ذاته في جميع قواعد اللغة تأكد لدينا ان اللغة الكردية اقدم من اللغة الفارسية تدوينا واقرب الى لغة الاقستا دستوراً وإن تاريخ الكتابة والتدوين باللغة التي تنتمي الها اللغة

 ⁽۲) راجع المقارنات بين الاصوات الاقستيه والكردية في اصل البحث اذ لا
 يبكن اعادة ذكرها لصموبة الطبع .

الكردية اقدم من تاريخ التدوين باللغة التي تنتمي اليها الفارسية بنحو ثلاثة قرون على الاقل .

ولتحديد الموقع اللغوي للغة الكردية بين اللغات الهندواروبية والزمن التاريخي لوجود اقرب لغة هندواوروبيه الى اللغة الكردية الحديثة رأينا اضافة ملحق تفصيلي للغات التي تنتمي الى الاسرة الهندواوروبية ولا بأس من اعادة مجمله هنا. فالاسرة الهندواوروبية تتألف من مجموعتين من اللغات احداهما هي المجموعة الشرقية وتتألف بدورها من قسمين ١_ اللغات الهندية واقدم تاريخ مدون لها ١٤٠٠ ق.م ٧_ اللغات الاريــة واقــدم اثر للشموب الاريــة في التاريخ هو اثار الشعوب الميتانية والحيثية التي وجدت في المنطقة الواقعة في الشهال والشهال الغربي من بلاد (ميزوپوتاميا ـ العراق الحالي) في المنطقة المعروفة حاليا بكردستان واقدم تاريخها يقع بين ١٨٠٠ ق. م ١٥٠٠ ق . م . ومرف الالواح المسهارية التي وجدت بهاتين اللغتين تبين ان امماء الملوك المذكورة فيها اسماء تشبه الى حد كبير الاسماء الارية من حيث الصياغة والتركيب كما مثلنا لذلك في اصل البحث واذا ثبت ان لغة هذه الاقوام التي سكنت كردستان هي لغة ارية شمالية غربيه وهي بلا شك كذلك لسكناها في تلك المنطقة تأكد ان الاصول التاريخية للغة الكردية تعــد اقدم اصول للغة ارية عرفت في تاريخ مجموعة اللغات الهندواوروبية . اي ان اللغة الارية الشمالية الغربية التي تنتمي اليها اللغة الكردية الحالية تعود الى ١٨٠٠ ـ ٢٠٠٠ ق . م من حيث استقلالها لغة لها اصول وقواعد وكتابة وتدوين .

اما المجموعة الغربية من اللغات الهندواوروبية فهي ١- التراكية ٢- الايليرية ٣- الفينيسية ٤- التوخارية ٥- الانادولية ٦- الهيلينة ٧- الايتالية ٨- الكلتية ٩- الجرمانية ١٠- السلافية والبلطيقية واقدمها الاناضولية وهي اقربها الى المجموعة الشرقية واعرقها واسلمها تاريخيا اليونانية والايتالياة والبلتيقية والاشتارا الجرمانية والاندواوروبية القديمة الكلتية والبلتيقية واوسعها انتشارا الجرمانية .

واني ادعو علماء التاريخ الى التعاون مع المتخصصين في اللغات الاستنباط المزيد من الحقائق فالكشف اللغوى والتاريخي سيحققان ما ذهبنا اليه من رأي يغير الكثير من معالم تاريخ الشعوب الأرية وخصائصها اللغوية بلا شك .

* * * * *

کونجبری و ترانسهبومانس "TRANSHUMANCE" لا المیانی و مدولیر ۱۰

ئەندامى كارا : ناجى عەباس ئەحمەد

ناو چیاکانی پشتونه « نطاق » فینکه کان Temperate Zones (۲)

له ههرلیمه شاخاویه کانی پشتونه فلینکه کان ههرچه نده

(۱) له مانگی تهموز و ثابی سالی ۱۹۷۲ گهشتیدیم کرد له بار نیزگه ی سوله بمانی و ههولیر ، وه له لایه ن زیابی کوچهره کان (رموه نده کان) و بله ی جی نشینیان و باری ثیستایان هه نه دی زانبار بر کو کرده وه که له که ل لی کو لینه وه ی شی نوسراو لینی دان و شبه کرد نه وه . ای کو لینه وه که ته واو نبه چونکه زوری رموه نده کان له کو بستانه کانی سه ر سنوری ثیران بون ، وه نه م توانی بیان بینم . جار بی کی تر ده بی له زستان یان به هار گهشتیکی تر بکه م تا کو هه م باشتر باری زیانیان تی بگهم ، وه هممیش بتوانم له با بهت کوچهره کانی بادینانه وه هه ندی زانباری کو بکه مهوه . به گهری سه و باسی فه رمانگه ی بار بیزگری سوله بانی و به همولیر ده که مه به باریز گری ده و باری کو بکه که و بازی ده که مه به باریز گهی ههولین کاروباری خیلات . به تا بیه ی سو باسی کاك جه مال عه بدوللا ده که مه به باریز گهی ههولین .

(۲) مەبەست لە بشتون وشەى « Zone » ى ئىنگىلىز يەكە برىتبە لە ھەر ئىمنىكى —

سه رکه وینه سه ر چیاکان و له رؤی زه ریا « بحر » دورکه وینه وه نه وه نده ژیان ناخوشتر ده بخی . چونکه نه و شاخه به رزانه زستانان نه وه نده ساردن که مروّف ناتوانخی تلاله بژی . له پاشا له و شولانه به رزانه ناخ (خوّل) که مه و ته نکه و خرایه و توشی و ه رین و لاچون د و توشی و ه رین و لاچون « Erosion » بوه و ده بخی ، نیتر زه ویه که به که لکی ره وه کورتی کری پیگه یشتن نایخی . له پاشا ناخوشی رایگه یای ها تو چو وه کورتی کری پیگه یشتن « موسم النمو » له و شوایدن به به رزانه ده بنه کوسپ بو پیگه یاندنی دانه و پله .

بان که بو ماوهبیدکی (مسافه بید کی) در بیر ده کشنی . جوغرافیه زانه کان رقی زهمین به همموایتی دابه ش ده که ن به شده ش بشتونی بان : سنی که باشور و سنی که با کوری خه نی تبستیوادایه :

 ⁽۱) دق پشتونی ولاته زؤر سارده کان که لهخه نی پانی (خـط المـرض)
 (ه ر ۲ ۲) موم ده کشین هه تا هه ر دق ته وقه سه ر « قطب » له با کور و باشور .

⁽۲) دو پشتونی فنینك که له بهینی خهنی پانی ۱۹۹۰ و ۱۳۶۰ ن . د... ت مین ۱۲۰۰ ک کار کرا

⁽۳) دو بشتونی ولا^تنهگهرمهکان که له بهبنی خهنی بانی هر۲۳ هه تا خه تی ئیستیوا دهکشینن .

- بو وینه ـ زورگوند هه ن که جاران له پال شاخه به رزه کان گه نمیان ده چاند که به ۱۳ مانیک ده هاته به رهه م : له مانیکی ته می و ده ده ده و باند و له سالی دووه م له مانگی ته یاولدا کویان ده کرده و و ته و ده مه ناچار بون ته و جوره کاره ناخوشه بکه ن له به ر ناخوشی ریدگای ها تو چو . تیستا له و گوندانه به ده کمه ن دانه ویله ده چینری ، ته و دانه ویله یه که له ده شته کانی خواره و ه به تاسانی و نرخید کی هه رزان دانه ویله یه که ده هیلن یان پیریان ده کا . له به رئه وه زه ویه کانیان بی جوت به جی ده هیلن یان سیلی په زه ی (یو نجه ی) تیا ده زوین بو ته وه که بینه له وه و به خیو کردنی کا و مانگا (۳) .

دوَ جور لهو هرّ

له ناو شاخه کانی ولاته فنینکه کان که ده که و نه میانی خه تی پانی ۳۰ و ۲۸ دو جوره له وه ز هه ن :

- ١ لەوەزى نتىزك گوندەكان ؛
- ٧ ـــ لەوەزى ياڵ شاخە بەرزەكان .

۱ — لهوه زی نیزک گونده کان له ناو دو له کان ، له دامینی نرمی چیاکان ده زوین ، ثهو دامینانه که به فر به ده گمه ن ، یان ماوه ییر کی کورت دایانده پوشک نی . ثارا ل به خیر و که ره کانی شهورو پاگیا

A.V. Perpillou, Human Geogrphy, Longmans, (*) London, 1966, PP. 192-193.

باشه کانی ئهم له وه زانه به داسی تایبه تهی در پرژ دره و ده که ن ، وه له بهر ناخوشی گواستنه وه یان بر ناو گوند ، هه ر له جیگای خوی کوی ده که نه وه و له کولیتیکا ده یپار پرزن . له حاجی هومه ران وه کو دیومه وه له ده شتی لاجان له ودیوی گهروی زنوی شیدخ له ئیران وه کو زانیومه یه به بی کولیت له سیم زهوی وه که گومه زیدی نزم کوی ده که نه وه که دنیا گومه زیدی ناخوش بو ئهم گیا و شکه وه که ئالیکیکی باش و نه رم به ئاژان ده در بی ا

(۲) جوری دووه می له وه ر له سه روّی پشتونی دارستانه له سه رو ی پشتونی دارستانه له سه رو یان دامینی شاخه به رزه کان . له جوغرافیه دا به م له وه رزانه شه به رو م ۱۹ یان چیا ده و ترخی که به ته واوه تی واتای کویستان یان زوزانی کورد تی ده گهیه نیت . ثه م جوره له وه رزانه له چیاکانی ثه لپسی سویسره و فرانسه و له چیاکانی « Pyrenees » و قه فقاس زورن . له م له وه رزگانه دا گیای کورت ده روی له گه ل گولی کیوی که ده بنه هوی به له زه ده نه تامی شیرتی مه رو مالات . له سویسره و فرانسه له ناوه رزاستی حوزه یران گاو مانگا ده به نه ثه م چه شنه له وه روه به رزانه وه ته شرینی یه که م ده یان هیننه خواره وه (۵) .

Ibid, PP. 193 - 194 . (1)

Ibid., PP. 194 - 195 (•)

موڭكايەتى لەوەز

زوری لهوه زه بهرزه کان لهسده ر چیاکانی نه لپ و پرانیس _ وه که لای گیمه له کوردستانی عیراق _ مولکی ههموایتی خاوه نی ئاژالن ، ئدم جوره مولکه ههمواییه له ناوچه کانی روز تاوای پرانیس دهگاته ۴/٤ی پیوانهی (مهساحهی) لهوه زه کان (۱۲).

ترانسهيومانس و نيوه كـ لاچهرتى(٧):

« Transhumance » وشهینیکی فرانسزیه له ههمق دنیا وه ك زاراوه بینیکی جوغرافیه به كار ده هینرنی . نهم وشهیه له « Trans » ه وه هاتوه كه واتا « به سهر » و « humance » كه له « humus » هوه هاتوه و واتای « زهوی » دهگهیه بی .

Ibid., P. 196 (1)

⁽۷) بر توزینه وهی نهم باسه ته ماشای نهم دو سهر چاوه یه کردوه:

Ahmad, Naji Abbas; Die Ländlichen Lebensformen und Agrarentwicklung in Tripolitanien, Heidelberg 1969 P.P. 119 - 122

⁻ James, Preston, A Geagraphy of Man, Boston 1959, PP. 440 - 441.

« Transhumance » واتما بزوتنی شهوان و میگههکانیان له کری خلایدا له میانی جیگا نزمهکان و دا آین یان سهری چیاکاندا . امانجی نهم بزوتنه سترد وهرگرتنه له لهوه زه کانی یال و سهر شاخه بهرزهکان . لهم بزوتنه ته نیا شوان یان گهاوان لهگهل میگهلا ده زوا ، چه ند که سیکی تریش دوایان ده کهون بلا دلاشینی مالات وه دروست کردنی په نیر و کهره . خاوو خیزان لهگهلا میگهلا کلاچ ناکهن به لکو له گونده کهیان له خواره وه ده میننه وه و خهریکی کشتوکال یان کاریکی تری خلایان ده بن . نهم جلاره ترانس هیومانسه له نیزامی کلاچهری پیشکه و توتره له ژیانی کلامهلایه تی و نابتوری له دنیادا و و اورده ورده ده رده کهویی ، به تایبه تی له پژده روه کو له پاشان باس ده کریی .

به لام بیتو ئے۔ ہم بزوتنے ہ له به ینی کوندپیکه وہ بنی له ناو

چیاکان بر دامین شاخه کانی نیزگی که ماوه ی له ۱۰ ــ ۱۵ کیلومه تر که متر بی بهوه ترانس هیومانسی بچوك ده و ترخی ، وه که هه ندخی له شــوانه کانی رایه ت و ده ربه ندی رایه ت که میسگه لی مهرو برن ده به نه دامین نه و شـاخه که ده که وییته با کوریان تاکو له وی بیان له و هرین ن

كۆچەرتى :

بریتی له بزوتنی اساژال بهخید و کهره کان به خاوو خیزانه وه له به ینی دو هه وار: له ناو شاخه کان زستانه هه وار له گهرمیان و ده شته کانه ، هاوینه هه وار له (زلازان) ه له دامینی یان سهر شاخه کان . له و لاته و شکه کان _ وه ك جزیره ی عهره بستان ، بادیه ی شام ، لیبیه و جهزائیر _ هاوینه هه وار نیزگ تاوددانی و بیر و رلاباره ، زستانه هه وار له ناو ده شته بی تاوه کانه ، له و ی تاژال تاوی باران و گیرماو ده خیر نه و میران و معره بستانی سعودی ده گه دینی و بیران و سوریه و توردن و عهره بستانی سعودی ده گه دینی و کیرچه ری ته واون ، و اورده ورده له هم دیریمی ف وراتی ناوه داست و باشتور نیشته جی ده بن . نیر گذیر و می جافه کان جاران ناوه دراتی می ته و اورده و به دینی ده بازگ نیروه ی جافه کان جاران ده تا ۱۹۲۲ کیرچه ری ته و او بون .

سنی جیاوازی هه یه به بنی ترانس هیومانس و کروچهری :

۱ له ترانس هیومانس ته نیا شوانه کان و چه نـ د که سنیـ کی تر

ها تو چو ده که ن . نه وانی تری له گونده کانیـان ده مینن و خهریـکی

كشتوكال دهين .

۲_ له ترانس هیومانس نیزامی خیل و هوز و تیره و عیـل نامینی و نیه . شــوانیک ده توانی میـگه لنی مهر لهگه ل خوی بو زوزان بباکه هتی چه ندکه سیک بنی و ههریه که له هوزیک بنی .

له پاشا زاناکانی جوغرافیه و سوسیلاللاجی کلاچهرهکان دهکهنه دوَ بهشهوه : کلاچهری تهواو و نیوهکلاچهر .

کوچهری تـهواو ، که به زمانی ئه ڵهانی « Vollnomade » و به زمانی ئینگلیزی « Nomad » ی پنی ده بیزر نی ، زستان و هاوین جیگای چهسپاوی نیـه ، ههوارگهی وای نیه له سالیدکهوه بن سالیدکی تری نهی گوری وه خهریکی کشتوکال نابنی .

نیوه کوچه ر ، که به ئینگلیزی « Seminomad » ی پنی ده لین ، جیگای تایبه تھی خوی هه یه له زستانه هه وار و هاوینه هه وار ئایا خانق بی یان خیوه ت ، وه له گه ل ئاژال به خیو کردنا خه ریکی کشتو کالیش ده بنی .

له کوردستانی عیراق کوچهری تهواو زور کهمه ، مهگهر ته نها هه ندنی خاوه ن مهری هه ژار هه بن که له ژیر ره شمالا ده ژین و جیگای خویان ده گورتن . دو تیره ی بیخ کی بولای و بابولای _ که له باشان باسیان ده کری _ له کوچهریه وه نیزگترن . ئه مه چه ند سالایک هاوینه هه واریان ناگورتن ، به لام زستانان له به رکه که که وه تاچار ده بن هه واری خویان بگرورتن ، به لام زستانان له به رکه که کی باریزگه ی هه ولیر ده بن هه واری خویان بگرورتن ، زوری هه رکیه کانی پاریزگه ی هه ولیر بیستا له کوچهری ته و اویه و ه نیزگترن نه ك نیوه کوچه ر ، زستانان له روژه هه لاتی با کوری هه و لایر ره شمالا ده ژین ، ها و ینه هه و اریشیان روژه هه لاتی با کوری هه و لایر له ژیر ره شمالا ده ژین ، ها و ینه هه و اریشان له له ئیرانه نیزگ سنوری عیراق و تورکیه . به لام زستانه هه و اریان ته نیاگه و ده ی گورتن وه _ وه کو له باشا باسیان ده کری _ ته نیا ژماره یه کی که میان خه ریکی کشوکال ده بن .

ترانس هیومانس له دنیادا _ بنیجگه له ژاپون _ له ههر نیمه کانی نیزک چیای خه تی پانی ناوه دراست (Middle Latitude » له به یاخه تی پانی ۳۰ و ۶۸ دایه که هه مق کوردستان ده گریسته و ۱۸ دایه که هه مق کوردستان ده گریسته و ۱۸ نه به نیمانی ته فقاس ، له تاجیکستان ، له چیاکانی ته نه نه به ینی شیلی و ته رجه نتین خاوه ن مالات ستود له له چیاکانی ته نه ندیز له به ینی شیلی و ته رجه نتین خاوه ن مالات ستود له

لهوه رو میرگه تازه جوانه کانی سه رشاخیه کان وه رده گرن که ئیمه کو پستان و زوزانیان پی ده بیژین ، هاوینان ده چنه ناو ئه و لهوه رو میرگانه ، وه که پایز داهات ده گه زینه وه بیر ناو له وه زه کانی ده شت و دی که کانی خواره وه .

James, Ibid., Perpillou, P. 195 - 196 (A)

⁽۹) بنجهوانهی نهمه (Extensive agriculture) ه که به کوردی ده بنجه کشتوکالی بلاو . لهم جوّره کشتوکاله جو نیار که متر خزمه نتی به له زمویه کهی ده کا ، گوله گه نه کان _ بو وینه _ که من و بلاو ده روین و به رهه ی جو نیار که مه .

كۆچەرەكانى پارېرىزگەي سولەيانى .

كۆچەرەكانى ئەم پارېزگەيە دۇ كۆمەڭن : ـ

یه کهم _ ثــهو کوچهرانه که له بهیـنی قــهزای کـفری و شارهزور و پینجویندا هاتوچو ده کهن که بریتین له ههندنی تیره و هوزهکانی خیلّی گهورهی جاف .

يەكەم _ خىلى جاف(١٠) و كۆچەرەكانى

(أ) مَيْرُوَيْنِكِي كُورْتِي ثُـهُمْ خَيْلُهُ هُهُمَّا سَـالِّي ١٩٢٠:

جافه کان له سهده ی ۱۷مین له ههر پیمی جوانزنو ده ژیان که ده که و پته به ینی هه له مجه و کرماشان له ئیران . تُـهو ده مه هیشتا

⁽١٠) لەلايەن خىڭى جافەوە سنى سەرچاوەم بەدەس كەوت كە ئەمانەن :

^{[1-} C. J. Edmonds, Kurds, Turks and Arabs, London, 1957.

²⁻ E. B. Soane, To Mesapotamia and Kurdistan in disguise, London, 1912.

بـ عباس العزاوى ، عشائر العراق ، الجزء الشانى (العشائر الكردية) ،
 بغداد ۱۹٤۷ .

بهلام کتیْبهکدی ئهدموّنس له ههموان باشــتره ، چونکه خوّی لهبــهیی ٔ ۱۹۲۰ ــ ۱۹۲۰ ایلی ناتیاریهکانی له بسیوّره ناسیاوهکانی خوّی کوّکردوهتهوه .

ساغ نه بو بلاوه ثایا ئه م جافانه سه ر به ثیرانن یان عوسمانی (۱۱). له پاش سه رکه و تنی سو لاتان موراد به سه ر صفی الدین یه که می شای ثیرانا په یمانی زه هاب (زه هاو) له سالی ۱۹۳۹ (۱۱ ی محرمی ۱۰۶۹ ی کوچی) دا به سترا له نوسخه ی فارستی ئه م په یمانه دا ناوی تیره ی (زین الدین و هازون) هاتوه که جافن و سه ر به ثیرانن . ئیستا یه کنیکه تیره یکیک نه ماوه به ناوی (زین الدین) هوه به لام هازونتی ئیستا یه کنیکه له تیره هه ره گهوره کانی جاف .

ئىستا جاف دەبىتە سىي بەشى گەورەوە:

۱ گهوره ترین به شی له عیراقن _ له پار نیزگه ی کهرکوك و سب و له یاد نیزگه ی کهرکوك و سب و له یاد یاره یاده له به و سب و له یاد یاده له به و به یوه ندی گهوره ی نهم جافانه له گه ل سولتان مورادی عوسمانتی ، به م ناوه ناوبانگیان دهرچوه .

۲_ بهشی دووهم جافه کانی دانیشتتری ههرایمی جو انزلان .

۳۔ بهشی سنیهم له ههرنیمی کرماشان که بریتیه له حهوت تیرهی پچوك که وا دیاره له ناوهزاستتی سهدهی نوزدهمین له بهشی دووهم جیابق نه تهوه و چونه ته ناو خیلاتی یهك گرتوی گروران (۱۲)، بهمانه جافی گوران دهبیژرنی . منیجهر سرن ناوی ئهو تیرانهی سالی

C.J. Edmonds, Op. Cit., P. 141 (11)

C.J. Edmonds, Op. Cit., p. 141 (17)

۱۹۰۷ — ۱۹۰۹ (؟) له هه له بجه له جافه کان و هرگرتوه که ثهمانه ن : (۱) قادر میروه ایستی (۲) تا یشتی (۳) قه لخانتی (٤) یوسف یار ته جمه دتی (۵) کوییك (۲) نرجتی (۷) گورگ کایش (۱۳) .

(ب) جافی مورادتی :

میژوی هاتنی جافی مورادتی له ههریمی جوانزووه بو عیراق ده کهزیته وه سهره تای سهده ی ههژده مین که ۱۰ - ۱۲ تیره ی کلوچه ر له خلایانه وه یان له باش کیشه و شهر هاتونه ته عیراق و له ده شتی شاره زور دامه زراون . ئه م تیرانه گهلالی ، شیخ ئیساعیلی ، بیسه ری و چوچانی بیون . ئه مانه به جاف داده ندریز . له گهل ئه مانیان له پیش خلایاندا چه ند تیره ییری کوردی کلاچه ریش له ئیرانه وه ها تبیون وه له شاره زور دامه زرابیون که ئه مانه ن : قه ویله یی ، ئیساعیل عوزیری ، شنکی ، کافر و شتی ، بلباس ، که لهوو ، نیساعیل عوزیری ، شنکی ، کافر و شتی ، بلباس ، که لهوو ، تیرانه زستانیان له روز اوای قهره داغ له سه نگاو راده بوارد ، تیرانه زستانیان له روز اوای قهره داغ له سه نگاو راده بوارد ، هاوینانه ش ده چی نه کویستانه کانی به ینی سنه و سه قوز (۱۵) .

له پاشا له ناوه رّاستی سهده ی ههژدهمین ، واگومان ده کرنی ، سالی ۱۷۲۲ (زاهیر بهک) ناولاِکی بهگزاده لهگه ل نیزگهی سهد مالّ

E.B. Soane, Op. Cit., P. 380 (17)

C. J. Edmonds, OP. Cit., PP. 142-3 (11)

له جوانزووه هاتنـه عيراق و له ههريمي بانيخيّلان دامهزران كـه دەكەولىتە باكتورى رۆژھەلاتى (دەربەندىخان). بەم جۆرە خىزانى به گزاده دامهزرا و دهسیان کرده حوکم کردن به ســـه همه جافی موراديا . ئەم بەگزادانە دۆســتايەتيان لەگەڵ ئەحمەد ياشــــاى بابان یه یداکرد، ئیتر ورده ورده جافه کان له ئیرانهوه هاتنه ناو خزمه کانی عیراقیان ههتا ژماردیان گهیشته نهزیکهی ۱۰٫۰۰۰ مال^(۱۰) ؛ **نهگ**هر به تنیکزایتی ههر مالّیك به شهش کهس داندین واگومان دهکرنی که ژمارهیان له ناوه زاستی سهده ی نوزده مین گهیشتوه ته ۲۰،۰۰۰ کهس. ئەمانە واگومان دەكرىي سىي يەكىـان لە دەشتى شـارەزۇر خەرىكى كشتوكال بون ، بهلام زورترينيان ، نيزگهى دو بهشيان ، مهزومالاتیان بهخیو دهکرد و کوچهر بترن . زسستانات دهچونه بانی خیّلان و قهزای کفری و کهلار ، هاوینان بهرهو روّژههلات ملیان ده نا هه تا دهگه پشتنه کو پستانه کانی به پنی سنه و سه قز ، وه له و نی هه تا مانـگى ئەيلول دەمانەوە .

که ژماره ی جافه کان زور بو و ههواره کانی زستانیان پنی ته نگ بو ناچار بون له قهزای کفری زهوی و دیمهات بکزن تاکو لهونی دامه زرین ، جافه کان ده گیزنه وه که قادر به گی کور دزازای زاهیر به گ له سهده ی نوزده مین ناچار بو به شهر خیّله کونه کانی سهر قه لا و شیروانه ی روژه ه لاتی کفرتی ـ که (گیژ و روژبه یانی و زه نه د)

Ibid, P. 142 (10)

بون _ دەرپەزېزىنى تاكو مالەكانى لىي دامەزرېن (١٦) .

سالی ۱۹۱۸ زوربهی جافهکان کۆچەر بۇن ، بەلام بەشلېكىيان وازیان له کوچـهرتی هیمنا و بـټرنه فهلاح و خهریـکی کـشتوکاڵ بون (۱۷) . وا دیاره تُهمانه به دو یایه دامهزران . له یایهی پهکهم نمودیان هاوینـان له گهرمیان و نیوهی دووهم چـقنه زوزان وهك كۆچەر ، نيوەكۆچەر يان شـوانى ترانسھــيومانسكەر . كە شــهزوشور لهکیس دهچــتو ناچار دهبــــتون بهتهواوی واز له ژیانی كۆچەرتى بىينىن . كە حكىترىمــەتىي ئىيران ساڭىي ١٩٣١ ھاتوچىۋى نـــاو زۆزانەكانى ئېرانى لىي قەدەغەكردن ئەھ ماللە جافانە ناچار بوت له عيراق لهسهر لهو هزگاكاني شارباژيز و پينجوين بمينن . كه تُهمه مندالیان لیی مرد و تیتر وازیان له ژیانی کوچهرتی هینا(۱۸) ، بـهم جۆرە ھاوگرتى (نىسبەتى)كۆچەرەكان سـالى ١٩٢٢ لە ٣/٢ (دۇ

⁽۱۱) Ibid, P. 145 گیژ ئیستا له رۆژههلاتی باشوری کفری نیدرگه سیروان و له رۆژئاوای ئاوی (نارین) له باکوری رۆژئاوای (قهرهتهبه) دهژین . (زهند) چونه ناو زهنگنهی خوار قادرکهرهم و باکوری رۆژههلاتی (قهرهتهبه) نیزکه ئاوی سیروان . رۆژبهیازیش دنمیدیکی گهورهیان ههیه له ناحیهی قهرهحهسهن له باشوری کهرکوك.

C. J. Edmonds, Op. Cit., P. 146 (14)

Ibid, P. 146 (1A)

بهش له سنی بهشهوه) له ناوه راستی سهده ی نوزده مین وه وه وه کو له سهره وه بیرورا بر نیو هاته خواره وه ، وه و راره ی هه موایتی سیالی ۱۹۲۲یان به نیزگهی ۱۰٫۰۰۰ مال خه مل ده کرنی (۱۱) . شایانی باسیه مهمه هیه مان و راره یانه له ناوه راستی سهده ی نوزده مین ، مهمه شمتیکی سهیر و سهمه ره نیه چونکه له و حه فتا ساله دا هه ندی له جافه کان بلاوبتونه وه و چونه ناو خیلاتی تره وه ، یان بونه شارستانی ، مهمه له لاییکه وه ، له لاییکی تره وه و راره ی مردن ، به تاییه تی مردنی کوریه و ساوا له و ده مه له هه متو عیراقدا زور به رزیق به تاییه تی مردنی کوریه و ساوا له و ده مه له هه متو عیراقدا زور به رزیق له به روری نه خوشی سارتی که ته شه نه ی ده کرد و نه بتونی پژیشك و ده رمان . له به رئه وه ها و گری فره بتونی و ماره ی مروف که به عه ره بتی ده رمان . له به رئه وه ها و گری فره بتونی و را در نوم بتو (۲۰۰) .

Ibid, P. 146 (19)

⁽۲۰) له باش پهرهسهندنی نهخوشخانه و زور بوتی پژیشك وه تبار کردنی نهخوش ،
ژماره ی مروّف له کوردستان ورده ورده بهرز بووه وه . له سالّی
م۰ ۱۹۷۰ – ۱۹۷۷ هاوگری فرهبونی ژماره ی دانبشتوان گهیشت ه نیزگه ی
م۰ له ههزار ، واتا ههر ههزار کهسیّك سالّی ۲۰ کهس زیاد ده کا .
لهم بابه ته وه بهم خهبه ره سهیره دهگیز مه وه : جاریم که سالّی ۱۹۷۷ له
بهگزاده یمیکی جافم پرسی تایا له شاره زور به راز ماوه ؟ له وه لا مدا گوتی :
« بیاو بهلی به رازی چی ! به خوا خه لك نه وه نده بون ، کوچه کانی
(واتا کولانه ته سکم کانی) هه له بجه پرن له مندالی ساوا و ههرزه کار
مندالی ساوای بینج سالانم دیوه برا حهوت سالانه که ی به کول
هه آگریوه !! به خوا خه لك وا زیاد بکه ن ، نه که به راز ، له کوردستان
حه یوان بین نامینی !!. »

ژمارهی کلاچهرهکان هیهروه کو زانرا له سالی ۱۹۲۲ دا به دره مال خه مل ده کرا . ثهم ژماره یه به پنی سهرژمنیری سالی ۱۹٤۷ مال ۱۹۶۰ مال ۱۹۶۰ مال ۱۹۶۰ مال ۱۹۶۰ مال ۱۹۶۰ مال ۱۹۶۰ مال ۱۹۷۰ میست له ۱۹۷۲ میست له ده ربه ندی خان و ۵۰۰ مال زیاتر نیم نهمانه ش به شنیه کیان خاوه ن مهر نیم نیم به کرد می مهر شوانی ترانس هیومانسکه رن .

(ج) بارتی تیرهکانی جاف له سالی ۱۹۲۰هوه ههتا گیستا(۲۱)

۱- گەلالى:

له گه ل نهوه شدا له بنه زه تدا جافی مورادتی نین ، به لام تیره ییک زور گرنگه . به گزاده کان ریزی سهر و که کانیان ده گرن و ناغایان بی ده لین، ژماره ی کوچه ره کانیان سالی ۱۹۲۲ هه زار مال بووه . زستانان له ناحیه ی وارماوه و تا بجه رو له شاره زور وه له قه زای که لاری روژهه لاتی کفری ده ژین . نیستا ته نیا ۷۰ ـ ۸۰ مالیکیان ها توجوی کویستان ده که ن و هاوینان ده چنه ده شتی شلیر که ناوداره و له وه و گهی

⁽۲۱) ئەم ئۆزىنەوميە چوار سەرچاومى ھەيە :

۱_ ئەدمۇنس : لاپەرە ۱۰۲ و ۱۶۳ – ۱۶۸ ·

پار ێزگهی سوله ۱۲نی .

٣_ مهحمود ثاغای سان ئهجمه له دمربهندتیخان .

٤_ مهجید خانی کو زی حهمه رهشتید خان له پننجوین که باوکی ثنیستا له دهشتی شلیر له باکوری پننجوین له دننی دارؤخان دهزی.

باشی ههیه . ئهم دهشته ۱۰ ـ ۲۰ کیللامه تر درلیژ ده بنی ، به لآم پانی ۱۰ ـ ۱۲ کیللامه تره و وه ک پواز ده چنیته ناو ئیرانهوه .

٧ - ميكائيلتى:

سالّی ۱۹۲۲ ههزار و صهد مالّیکیان کوچهر بتون ، ئیستا ههمق نیشتهجین به تایبه تی له ناوچهی سه نگاو له ئاوی باسه دوه ههتا ئاوه سپتی له روزئاوای ئاجداغ ، له قهر داغ و شاره زور .

۳- شاتری:

سالی ۱۹۲۲ ههزار مالایکیان کلاچهر بتون ، گیستا ههمتر نیشته جنین . چوار تیرهی ههیه : برایمتی ، ورده شاترتی ، یلاسوجانتی و میروه یستی . برایمتی له قهزای شبیروانه دامهزراون و لهولای ۲۰ گوندیان ههیه ، ورده شاری له ناحیه ی سهید صادق و قهزای که لار ده ژبن و دو تیره کهی تری له ناحیه ی سهید صادق دامهزراون .

٤ - تەرخانتى :

سالی ۱۹۲۲ نیزگ ۵۰۰ مالایک کلاچهر بتون و زستان له قهزای کهلار بتون . ژماره ی کلاچهرهکانیان ورده ورده هاته خواره وه هه تا که پیشته سبه د مالایک که هاوین ده چنه ده شتی شلیر و ده گه نه سنتوری ژبیران . له کو پیستان له وه تر خلایان نیه له به ر ثه وه پوشانه ده ده ن . ثه و دوایان له ۱۲ د بی له سهرقه لای (قهزای که لار) و له شاره زور دامه زراون .

ه – روزغـزايتي:

سالی ۱۹۲۷ ژماره ی کوچهرهکانیان نیزگهی ۲۰۰۰ مال بتر. ئهمانه ههمتو ورده ورده ههتا سالی ۱۹۲۸ بترنه نیشته جنی ، زور بهیان له ۱۲ دنی ده ژبن له ههر لیمه سه خته ناخوشه کهی باشتوری ــ روژهه لاتی گاوه سبتی نیزک گاوی مامران . ئهو دوایان له شاره زور و قهره داغ دامه وراون .

٣ – ھارۇنتى :

سالی ۱۹۲۲ نیزگهی ۴۰۰ مالیان کلاچهر بتون ، زستان له سهر سیروان بتون له روزئاوای پیواز . گیستا واگومان دهکرنی که ههمتر له شبهش دلی له ناحیهی خورمال و (٤) دلی له ناحیهی وارماوه دامهزراین .

٧ - كەماڭەيتى :

سالّی ۱۹۲۲ نیزگهی (۲۰۰) مالّیان کوّچهر بق ، تیستا ههمتر له ناحیهی خورمالّ و تانجهروّ نیشتهجیّن .

۸ سهدانتی :

ساڭى ۱۹۲۲ نيزگەى (۱۵۰) ماڭيان كۆچەر بىق ، ئىيستا ھەمق ئە ناحيەى خورماڭ دامەزراون .

۹ بهداختی:

ســاڵی ۱۹۲۲ نیزگهی ههشتا ماڵێــکیان هاتوچوی کوێیستانی

ده کرد ، ئیستا هه مق نیشته جین و ناویان له به ین کلوچه ره کان نه ماوه .

١٠ ـ ياروهيستى :

سالی ۱۹۲۲ نیزگهی ههفتا مالیان کلاچهر بون و هاتوچلای کوپستانیان دهکرد ، تیستا ناویان له بهین کلاچهرهکان نهماوه .

١١ - شيخ ئيساعيلتي :

تهمانه جاران هاتوچوی کولاستانیان دهکرد(۲۲) ، بهلام تلستا له شهش دلای له بهشی باکتوری شارهزور دامهزراون . تهم دلایانه دهکهونه به ینی (موات) و کهولاس له بهشی باکتوری ناحیهی خورمال .

زۆربەيان نىشــتەجىين :

١ - ئىساعىل عوزىرتى :

ده بنسه سنی تیره وه: میرالایتی ، گلامه یتی و قه ره وه یسی . ژماره ی ماله کانیان له ناحیه ی سرورداش سالی ۱۹۳۷ — ۱۹۳۹ نیزک ۲۰۰ مال ده بق . به زستان له و ناحیه هه ندیدکیان له خانق و مه وانی تریان له ژیر ره شمالدا ده ژیان . هاوینان هه تا سالی (۱۹۰۰ ؟)

C. J. Edmonds, OP. Cit., P. 143 (77)

ده چونه گیران و قهزای شارباژیز و پینجوین . گیستا زور بهیان له ناحیه ی سورداش و سهرچنار نیشته جین . ته نیا چهند مالایک زستانان به نیوه کلاچه رخی ده چنه ناحیه ی سهرچنار بلا له وه داندنی میگه له کانیان .

۲و۳— شنکتی و کافرۆشتی :

له پیشدا له شارهزور بتون ، له پاشا چتونه بازیان و بتونه و بیر ده ده می همهوه نده کافر توشی که سالی ۱۹۶۹ نیزگهی صهد مال دهبتون به شیکی زور که میان کوچهر بتو ، گیستا ئه وانیش دامه زراون و خهریکی کشتوکالن .

٤ بلباس:

ئهمانه له قهره ته پهوه هه تا قاینه یجه ی باکتوری خورمال به دیها تا بلاو بتون و هه متو نیشته جنین . ئهم بلباسانه به بنچینه (سرف و رهمه ك) ن که ئیستا له ده شتی بتونین ده ژین وه سه لیم پاشای بابان (۱۷۳۷ ـ ۱۷۲۷) له ونی ده ری کردن (۲۳۰) .

ه- ڪه ڵهوز :

وا دیاره هه ندلاکیان گهرّانه وه الایران بلا ناو خزمه کانیان که له باشتری رلاگای به ینی خانه قین و کرماشان ده ژین . بله لام ۳۰۰ مالایکیان چونه ناو تهرخانیه کان و تلاکه لیان بون .

⁽ بهراو ټزې يه کهم) . Ibid , P. 145 (۲۳)

٦- تيله ڪ ز :

هه ندلاکیان گهزانه وه نیران و له خوزخوزه ی باشدوری رزوه هلاتی سه قور دامه زران . نه و دوایات تیکه آل میکائیدی و روغزایتی بوت .

٧- گـه ڵباخــتى:

گهزانهوه ولاتی خویان له روژ ژاوای سنه .

۸ مەندومتى (مەنىتى) :

زوریان گهزانه وه نیران بو ولاتی سینه و سیه و ، به لام هه ندیک یان له عیراق مانه وه و له دیم ای سورداش و بازیان بلاو بونه وه (۲٤).

٩- غهواره (٢٥):

ناولیکه جافهکان خستویانه ته بهر پینج هنوزی پچوکی هه ژار . مه به ستیان لهم ناوه تلیکه آن و پلیکه آنه ، گوایا ثـــهم هنززانه تلیکه آن بتون لهگه آن خه آلکی تر که جاف نین . ثه مانه له پیشدا له شاره زور

Ibid, pp. 143-5 (Y)

⁽۱۰) به شیّك لهم زانیاریهم له كمتیّبه كهی ئه دموّنس (لایهرّه ۱۰۲) و مركرتووه ، به لایم به یارمه تی زانیاری تازه كه له سوله بمانی و پیّنجوین ده سمكهوت باسـه كهم تـه و او كرد .

بتون ، که جافی مورادتی هاتن دهریان کردن تاکتر جیگایان بگرن (۲۱) لهبهر ئهوه لهویروه بهرهو باکترر کشانه دوّلّی گهلال که خوّیان (دوّلهگهلالّ)ی پنی دهلّین .

تهم دوله ده کهویمته باشوری ـ روزهه لاتی شارباژیز ، له ناحیه ی سروچك ، وه له شـ انه ده ردوه دریژ ده بیت هه تا ده شتایتی پشتی موریاس و چه ند دی یکی تیدایه وه ک پهرخ که له بـ ه ر بنی ناوی بیری لنی هه لکه ندراوه ، چواله که ۲۰ ماله ، بیوك که ۲۰ ماله .

وا له خوارهوه به کورتی باسی ئهم هۆزه پیچټوکانه دهکرنی .

(أ) بيسهرى :

حهوت دنی یان هه یه ، زوریان نیشته جنین ، به شی دووه میان که په نجا مال ده بن هاوینان ده چنه کولای ستانه کانی قه زای پنینجوین ، به سیکی تری نهم هوزه که ۳۰ مالایک ده بن زستانان له ناحیه کا تانجه رون له دنی ی چه ناخچیان ، سیداوا و باریکه ده ژین ، هاویتنانیش ده چنه قه زای پنینجوین .

(ب)چوچانتى:

له چوار دنی ده ژبن و سالی ۱۹۳۹ نیزگری ۱۲۰ مال ده بون. بیست مالایکیان هاوینان کرچ ده که نه قدای پینجوین، هدر له کانی سپیکه وه هه تا پینجوین له پال شاخه کاندا ره شماله کانیان هه ل ددده ن

C. J. Edmonds, Op. Cit., P. 102_(17)

(ج) هزری ههسهنتی :

دۇ دىمىيان ھەيە ھەشتا ماڭ دەبن . ھاوينان لەگەڭ چوچانيەكان دەچنە قەزاى پېنجوين .

(د) پــهرختي :

یه که دنی یان هه یه که ناوی په رخه . سالّی ۱۹۳۹ نتیزگه په نجـا ماڵ ده ب~~و~~ن ، گنیستا ته نیا ۲ ـ ۷ ماڵنیکیان ده چنه کو نیســتانــه کانی پنینجوین .

(ه) قەرىيىلەيتى :

جاران زوربون، له کاتی گرانییهکهی سالّی ۱۹۲۸دا ناچار بون بلاوبن تاکو له برسا نهمهن. سالّی ۱۹۲۰ ـ ۱۹۲۲ نیّزگ سیه د مالّ ده بون، به لام سالّی ۱۹۳۹ ئهم ژماره یه هاته خواره وه بو ۲۰ مالّ. زستانان هه ندییکیان له ئه شکه و تا ده ژین، هاوینان ده مالّیکیات کی چ ده که ن بو بشتی پینجوین.

١٠ - جافه زهشكه :

نیزگ دهمال ده بن . زسستان له دنی ی سورقاوشان له ناحیه ی سیورداش ده ژین و هاویر ده چنه (میرگه پان) بن لهوه تراندنی میگه له کانیان .

۱۱ – جافسه تي :

بهشتیکن له جافه رهشکه که له ناحیه می سورداش تهواو نیشته جین . ژماره یان به ۲۰۰ هه تا ۲۰۰ مال خه مل ده کرخی . ته نیا به شیکی پچوکیان هاوینان ده چنه شیکی باغ که مولکی خلایانه .

دووهم – کۆچەرەكانى قەزاى رانيە(۲۷)

له قهزای رانیه ، بنیجگه له نههالی کونی ههندی له گوندهکان ، خیلاتی یهك گرتوی « Confedaration » بلباس و ناکو ده ژیب . نهم خنیساله له بنه بنه و تعدا له نیرانه و هاتون ، وه نیستاش به شی گهوره ی مهنگور ، مامش و پیران له ههریمی لاوین ده ژین که ده که ویته روز ژاوای مههاباد له نیران ، وه روز هه لاتی قهزای باله ک و ناحیه ی ناوده شتی عیراق له ههریمی لاوین ، ناوی لاوین — که سهرچاوه کانی ههره سهره ودی زنی ی بچوک کو ده کاته وه — له باکتوره وه بر باشتور ده کشیت ، وه له پاش تیکه ل بونی له گه ل روباری بانه له ههریمی نالان ده بیته (زنی بچوك) .

(۲۷) سەرچاومكانى ئەم باسە :

أ _ ئەدمۆنس : ھەمان كىتىب بە ئىنىگىلىزى ، لابەزە ٢٢٠ – ٢٢٣ ؛ ب _ حاجى سىمەعبد ئاغاى سەرۆكى بۆلى كە لە مانىگى ئابى ١٩٧٧ ؛ لە حاجى ئۆمەران چاوم بىنىكەرت و باسى بۆلى و بابۆلتى بۆكردى : ج _ عەلى بەلى قادر بەكى بابان لە رانبە .

بلّباس بریتیــه له پنینج خنیــلّ : مهنگورٌ ، مامش ، پیران ، سن و ردمك .

مەنگور :

ثهم مه نگو زانه خزمایه تی و پهیوه ندی یان زوره له گه ل مه نگو زی فی مه نگو زی فی مه نگو زانه می نگو زانیه تا به تاییه تا به تاییه تا نظر دکانیان ، تیستا هاوینان بسه ترانس هیومانس ده چند کو پستانه کانیان که ده که و نه روژهه لاتی شاخی گه لا له و مامه زوت و سیم دی سیاوه له باشتری قه ندیل . له و بی له گه ل خزمه کانی ته و دیویان هه ندی جاریه ك ده گرن .

مامش:

وه کټر مه نگور ددېپته دو بهشهوه. به شي گهورهي له تيرانه

له روژهه لاتی ناوی لاوین، له باکوری مه نگویزه کان وه روژ ناوای مه هاباد. پهسوه گهوره ترین دی یانه . به شیکی پچوکیان له عیراقن مامشه ره شکهیان پی ده لاین. نه مانه له چوار دی ده ژبن که ده که و نه لای باشتوری ناوی ژاراوه ، له سهره وه ی مه نگویزه روّته . وا دیاره نه مانه ـ وه ك جافه ره شکه ـ ناوی ره شکهیان خراوه ته دوا له به دور که و تنیان له خیله بنچینه ییه که . هه ندی لهم مامشانه شهاوینان ده چند شوان و شوانکاره و بی له وه زاندنی میگه له کان ده چند کویستانه کانی سهر سنتوری نیران .

پیران_

ئهم خیلهش دو بهشه: بهشیکی له ئیرانه له روزاوای الی و الاوین له باکتوری مه نگوی و نیزگ خانهی روزهه لاتی گهروی زنوی شیخ که سنتوری عیراق و ئیرانی پیاده کشی و ده که وییته روزهه لاتی قه زای باله که بیاو که به یانییکی خوش لهم گهروه له سهر سنتوری عیراق و ئیران _ که ناوه دیروه _ راوه ستا چاوی به ناوی لاوین ده که وی که وی روباره که چاوی به دو که لی گونده کان ده که وی .

بهشی دووه می پیران له دوانزه گوند ده ژین ، یه کنیکیان سه رخومه یه ، له ده شتی بتوین و تابعی ناحیه ی چوار قوزنه ن . نهم پیرانانه ی گهرمیان _ بنیجگه له سه د مالایک _ هه م قر نیشته جنین و فه لاحه ت ده که ن . نه و سه د ماله هه ندیکیان نیوه کنوچه ر و

ههندلاکی تریان شوانن و منیگهلهکانیان لهگهل خزیان بو کولاستان ده بهن .کهوابنی له کلاچهر بتر ترانس هیومانسکهرن .

ئاكۆ:

بریتیه له کنومه له تیره ییک که پهیوه ندی ییکی لاواز به یه کهوه ده یا به ده ناحیه که هاور ، و ناحیه که ده یا ده به ده یا ده به ده ده به دا به داد به داد به داد به داد ب

مەندەم_ەرد :

یه کنیکه له تیره کانی تاکنو که له نوگوند ده ژبین له به ینی چیای زیر ناکو و کنیوه نزهش له رفز ژباوای ثاوی گازفین . له به ربی ثاوتی ته و ده شته که تیمیدا ده ژبین خویان زور به کشتوک له وه خه ریك ناکه ن له به ماردا ده بزون بر نور به کویستانه کانی قه ندیل . زور بهی ثهم مالانه کوچهری ته واون .

شارۆشى :

تیره دیکی تری تاکنویه . ههشت گوندیان هه ی له دامینی رزی تاکنویه . ههشت گوندیان هه ی له دامینی رزی تاکنویه به کشتوکل و مالات به خسیوکردنه وه خه ریکن . په نجا مالایکیان هاوینان ده چنه ناو له و در دکانی قه ندیسل که له گونده کانیانه و هنرگه . ته مانه وا دیاره له کنوچه ر زیاتر

ترانس هیو مانسکه ری پچوکن .

بۆڭتى و بابۆڭتى :

دو تیره ی پچوکی تاکنون . بنولتی دو سه د مال ، بابولی سه د مال ده بن . چل مالیان بتونه ه هیوه کنوچه ر ، له گونده کانی ده شتی بتویین ده ژین له رفز ثاوای رانیه که له پاشان ناویان دیمنین . ثهم نیوه کنوچه رانه دو ماله کتی ده که ن وه کتو سه رنوکه که یان باسی بو نیوه کنوچه رانه دو ماله کتی ده که ن و ته نیا به کشتو کاله وه خه ریکن ، کردم . مالایکی به کویستان ده چن له گه ل میرگه ل . ثبه و دوایان مالایکیش بنوکویستان ده چن له گه ل میرگه ل . ثبه و دوایان بیجگه له چه ند مالایکی بنولتی که که منی فه لاحه تی ده که ن کوچه ری ته واون ن به خیوان نیه ، زستان و هاوین له ژیر خیوه تا ده ژین . گونگرین پیشه یان مه ن و بن به خیوکرد نه ، به لام له هه واره کانی زستان و هاوین که منی گه نمو جنوش ده چنین . به هاران له کویستان زستان و هاوین که منی گه نمو جنوش ده چنین . به هاران له کویستان ده یایز ده یاین بو گه رمیان ده یاین به هاره ده چنین که پایز ده یایز ده یاین ده یاین بو گه رمیان ده یاین داند یاین ده یاین ده یاین ده یاین ده یاین داند یاین د

بولتی پیش په نجا سال زستانان ده چتونه ده شتتی هه ولیر ، ئیستا زستانه هه واریات له ده شتتی بتو پینه له روز ناوای رانیه و دك دی ی کتان ، سبه رو چاوه ، گهرم که ندال ، ئه سریله ، گردگوران . له سکتان و گردگوران پتوشانه ده ده ن ، به لام له سنی دیمیه که کتری له وه زی خویان هه یه و پتوشانه ناده ن ، بو له وه دری باش سه دینار ، بو له وه دری خراب ته نیا ۳۰ دینار پتوشانه ده ده ن .

بابولی زستانه هه واریان له ناحیه می چنارانه و دك دلیه کانی خدران ، باسه دره ، باداران و بیستانه که نیزک قه سروکه له روزهه لاتی شه اخی هه یبه ت سولتان . نه مان هه مو کوچه ری ته واون ، که سیان نیشته جنی نین و له و ه دری خویان نیه . له به ر نه و ه له مه و پیش پوشانه یان ده دا ، نیستا نامانه و بی بددن .

ئهم دو تيره پچوڪه پٽيکهوه مانگي مايس له بتوٽينـهوه بەرەو باكترر دەبزۇن ، دەگەنە دۆلىي ئاكىر لە بەينى كىيودىرەش و شاخی مهکنوك ، لهونی له رنزژئاوای گوندی سهرکهپکانهوه تنیپهنز ده بن هه تا دهگه نه زنوی (گهرؤی) سیتروکان ، لهویموه دهگه نه دهشتی ماوان که دنی ی قهسری تلا_دایه ، له باشــا دهگهنه (وهلاش) له قهزای بالهك ، ئينجا به سهر پردی (باسان) دا نيپهر ده بن که له سهر روباري سهکری سهکرانه . لهولاوه به تهنیشت گوندی خوشڪاندا دەرۆن ھەتا دەگەنە ھاوينـەھەوارەكانيان، لەگەرۇي زنوي شىيىخ. ههواره هاوینهکانی بۆلتی (سهرستول، کهلّکهش و میرگه)ن ، که له باشتوری گهروَی زنوی شنیخ و بهرامبهر حاجی تُوْمهرانن . بابوْلّتی له پیشا دهچنه شیوهزهش که له باشتوری گهروَی زنوی شنیخه ، له و پوه ده چنه (هـه وار بلنده) و (ميرگه در پيژان) که ده که و نه لای باکټری ئهو گهرووه . جاران بابنړلتی دهچټونه ئهو ديوي زنوی شٽيخ بۆ سەر چەند ھەوارىڭ لە ديوى ئىران ، بەلام ئەمە ٦٠ ـ ٧٠ سالە وازیان لهو ههوارانه هیناوه وه له سنتری عبراق دهمینن . لهوهزی کویستانیان ههمتو هی خلایانه و پتوشانه به کهس نادهن . بولاتی و بابولتی زور دهولهمهند نین ، بهشی زوری مالاتیان مهره ، له باشا بزن . تینجاگا و مانگا و هنیستر . ۳۰ مالایک ههریه که نیزگهی سهد سه و حهیوانی ههیه ، سنی چوار مالایکیش یه کی چوارسهد سه رحهیوانی ههیه .

گرنگترین بهرههمیان روّن و پهنیره . به لاّم نُهمه چهند ساله له پاش پهیدابتونی روّنی نهاتتی کهمتر روّن و زوّرتر پهنتری ژاژی دروست ده که ن کوچهریمك له مهزیدکی دوشه نی ده توانی نیوکیلو پهنتر دروست کات .

گرنگترین کنیشه و ناخوشی ئهم کوچهرانه پتوشانه دانه له گهرمیان و مردنی ئاژالهکانیانه . پنیویسته میری زیاتر غهمی دهرد و نهخوشی ئاژالهکانیان بخوا و بهیتاریان بلا بنتیرکی بلا لهناو بردنی ئهو دهرد و نهخوشیانه که ده بنه هلای فهوتانی حهیوانهکانیان .

سن « Sin » و رەمك :

جاران سواری باشی نادر شـاه (۱۷۳۷–۱۷۶۷) بتون . ئیستا دو تیرهی پچوکن له بتولین دهژین . زوربهیان نیشتهجین و بهشیدکی پچوکیان به شوانی و شوانکارهیتی هانو چوی کولیستان دهکهن .

ترانسهیومانس له قهزای پژدهر:

له سهره تای ســهده ی بیستهم به شنیکی پیچوك له پژده ریه کان نیوه کنوچه ر بتون ، زســتان له گونده کانیان به کشتو کالهوه خهریك

بتون ، هاوینیش له گه ل مه تو مالات دد چتون بن کو تیستانه کانیان که ده که و نه ربخ رفته بازده رو ربخ رفته و این به تغیران . وه له و هه ربیمه چه ند گوند تیکیان هه بتو وه ک به رده سپیان و کنیلی . نه و نیوه کنوچه را نه له مانگی مایس دنی به کانیان به جنی ده هنیشت و له گه ل مه تو مالات رویان ده کرده ربخ ره هاوینه که روینیکه وه بند گه روینیکه وه بند سیم هاوینه هه واره کانیان له دیوی تغیران نئیپ ه ده بتون وه له مانگی ته یلول ده گه تا نه وه برده ربخ رده ربتون وه له مانگی ته یلول ده گه تانه وه برده ربی گه را نه دونی تا که درو وه کان دوانن:

١ – گەرۇي مالىموس لە رۆژھەلاتى گوندى ھەلشلا .

۷ - گهروی کانی رهش که له دولی کانی رهشه که یه کنی له ثاوه کانی روباری درونی لنی دهزژنی . ثهم گهرووه ده کهوییته به ینی دو شاخی بهرزدوه : بولفهت که ۲۳۷۸ مهتر بهرزه ، وه جالمرکه ۲۰۸۵ مهتر بهرزه ، زوربهی کلاچهر و شوانه کان بهم گهرووه دا تیپیه که دوبان چونکه ده گاته ناوه داستی هه واره کانی پژده ر له گیران (۲۸۱) ، ثهم گهرووه راست له روزه کلاتی قه لادزه یه ۱۸ کیلامه تری لیوه دوره و ده کهوییته روز ثاوای باکوری سهرده شت کیلومه تری لیوه دوره . گرنگترین هاوینه ههواری پژده ریه کان ده کهونه ههریمی کیلی ، باژیر ، سهردون و بهرده سپیان . پژده ریه کان ده کهونه ههریمی کیلی ، باژیر ، سهردون و بهرده سپیان .

⁽۲۸) فؤاد حهمه خورشيد، قضاء پشدر؟ دراسة في الجفرافية البشرية ، كانون الثاني ۱۹۷۳ ، رسالة ماجستير مخطوطة ، ص ۱۹۳۳ و ۱۹۲۰ .

بژده ریه کان و حکومه تی نیران ، وه نیم حصومه ته دهستی کرده ته که ره دانان له به رها توچن کنوچه رو شه وانه کان . . بالینوزخانه ی ته که ره دانان له به غدا رنوژی ۲۰ ی حوزه برانی سالی ۱۹٬۵ نامه یه کی نارد بنو وه زاره تی ناوخنی عیراق که تنیه دا نیمه نوسرابق : «خیله کانی بژده ر مافی نه وه یات نیه بینه ناو له وه نزه کانی نیرانه وه . به لام حکومه تی نیران له به ر به یوه ندتی در اوسیه تی باش (علاقات حسم الجوار) نه و ساله ریدگا ده دا نه و خیلاته بنو سه ر له وه نزه کنیران به و مه رجه له نیزای له وه نی نیران ده رنه چن » (۲۹) .

به لأم حكومه تى عيراق ئهم قسه يهى قه بول نه كرد ، و ئهم ما فى له و كاندنه به ما فكيك و مكتسب ه واتا كون و ده سكوتو داده بي نه ك ما فكيك و هستا بيته سه در اوسه يه تى باش و ك لهم نامه يهى خواره و ه ده دد د كه و خواره ني كاروبارى ده دوه و ي عيراق روزي خواره و ه ده دد كه و خواره ني كاروبارى ده دوه و ي عيراق روزي به عهر د بي المربي ده كه ينه و ه بي المربي به عمر د بي المربي ده كه ينه و به نامه الله بي المربي المي المينائر العراقية التي اعتادت رعى مواشيها في المراعي الايرانية يستند إلى قاعدة الحق المكتسب التي أشير اليها في بروتوكول الاستانة الموقع عليه في الرابع من تشربن الثاني عام ١٩١٣ و حاضر جلسات قومسيون تحديد الحدود العثمانية الايرانية لسنة و ما يلى:

⁽۲۹) فوئاد حهمه خورشید، سهرچاومی ناوپراو ، ل ۱۹۷ . نوسهری شهه سهرچاومیهش له « مدیریة الحسدود » ی وهزاره تی ناوخه قی عهراهی و مرکرتوه .

له پاشا حکومه تی گیران باجی خسته سه ته و تاژاله که بو تیران ده چن ، وه سال به سال تهم باجه یان به رزتر ته کرده وه وه ك لهم خشته یه ی خواره وه ده رده که وخی :

ئهمه باجیرکی زور بهرزه ، لهبهر ئهوه ههندی له شوات و خاوهن میگههکان ئیتر وازیان له هاتوچوی کویستانهکانی ئیران هیمنا .

⁽٣٠) (أرچيف محافظة الســـليمانية _ شعبة الحدود . كلمة (گادمر) لـــكاتب هذا المقال)

⁽۳۱) فوثاد حهمه خورشید ، سهرچاومی ناویراو ، ل ۲۰۰ .

ئهم خشــته یه ی خواره وه ژماره ی ئــه و نیوه کــلاچه را نه مان پیشان ده دا که هاوینی ۱۹۵۳ بلا گیران ده چون :

هەرلېمى ھاوينەھەوار	ژمار هىماڭ	ناوی هزز
کیلی	٦.	مۆزى بابەكرى سەلىم ئاغا ھۆزى بابەكرى
باۋ لار	٥٠	ھ ۆزى مەحمودى حاجتى ئاغا
باژېړ و سهردوڵ	Y	ه ۆزى حسەينى جوام <u>ى</u> ر ئاغا
کێڸی و بهردهسپیان	10	ھۆزى ئەحمەدى حاجتى باپێىر ئاغا
	144	ھەرت

ئهمه کهمتی ژمارهی ئهو نیوه کنوچهر و شوانانهمان پیشان دهدا که لهو سـالهدا هاتوچویان دهکرد، ئهو دوایان ههمتی له گوندهکان نیشتهجی بترن .

له پاش سالی ۱۹۹۸ ئهمهش گورزا و بوه ترانسهیومانس Transhumance یکی تهواو وه کو له ناو چیاکانی ئهلیی ئهوروپا باوه . خاوه ن میرگهلهکان ئیتر وازیان له هاتو چوکردن هینا ، میگهلهکانیان دایه ده س شاوان ، که هام یه میرگهلی چه نه که میرکی لهگه ن خویدا بو لهوه داندن له کویستانه کانی ئیران ده برد ، له مانگی ئهیلولدا ده که دانه وه سهر لهوه ده کانی نیزک کونده کان (۳۲) .

⁽۲۲) فوثاد حدمه خورشید ، سهرچاومی ناویراو ، ل ۱۹۴ - ۲۰۲ ،

كۆچەرەكانى پارېزگەي ھەولېر

خیّله کـوچهره کانی پاریزگهی هـهولیّر بهستراون به قــهزای شهقلاّوه و رهواندزهوه و بریتین لهمانهی خوارهوه :

ههرکتی ، ستورچتی ، خێــلانتی و بالهکتی ؛ وا يــهکه يــهکه باسيان دهکهين :

ھەركتى :

خیلایکی گهوره ی کوچهره ، به لکو ثیستا گهوره ترین خیلی کوچهره له کوردستانی عیراق . ثهمانه وا گومان ده کری له بنه زه تدا خه لکی ههریمی شهمدینان له تورکیا و مهرگهوه در و ته کهوه دی دوژئاوای با کوری (رهزائیه) بن له ثیران . له شهمدینان چه ند گوندیکیان هه یه نیزک سنوری عیراق له با کوری قهزای زیباد . له ههریمی مهرگهوه در و ته کهوه در ژماره ی گوندیان زورتره .

هدرکیهکان هه تا ۱۹۲۵ کوچهری تهواو بترن . بنیجگه لهوانه که له گیران و تورکیا و « ههرکتی بنه جنی » له ناحیهی مزورتی بالا که نیشته جنین ، ئهوانی تری هه متر زستان و هاوین ره شمال نشتین بتون ، خانویان نه بتر و خهریکی مه زومالات به خنیوکردن بتون ، له پاش ۱۹۲۰ که تورکیا قه ده غه ی ها تو چنیانی کرد بن سهر زنزانه کانیان که که و تونه قوژبنی باشتری رنزهه لاتی تورکیاوه ، له و به مری روباری حاجتی به که که ده بنیته سنتر له نیران عیراق (ناحیه ی برادن ستی قه زای

رمواندز) و تورکیا (ناحیه ی شهمدینانی قهزای دیزه گهوه ری ویلایه تی حهکارتی) ، ناچار بون ته نیا بنو گنیران بچن بنو أسه و ههوارانه که ده که و نه سنوری عیراق و گنیران له رنوژ ناوای شننو وه بنو سهر هسه واره کانی مهرگهوه ن و تهرگهوه ن که حکومه تی گنیرانیش پاش ۱۹۳۰ ده ستی کرده زنور کردنی باج ـ وه کو له مهوپنیش بنیـژرا _ وه ته گهره دانان له بهرده ی ها تو چنویان و گرتنی سنور ، هه ندیکی تریان له گنیران لای خزمه کانیان مانه وه . گنیستا تیره و باری هه رکیه کان به م جخوره ی خواره و یه یه

۱ – ھەركىق بنەجىي :

ئه مانه جسی نشین له ناحیهی مزورتی بالا له به شی با کورتی قه زیبار و له باشورتی هه رکیه جی نشینه کانی تورکیا . له ولی له با کوری (ئه رکوش) چوار گوندیان هه یه : بیسداو ، دری ، سستونی و کینی . بیداو نیوه ی له عیراقه و نیوه ی له تورکیا ، گونده کانی تری له عیراقن خه لکی ئه م گوندانه له تیره ی سیدانین . ژماره ی نه م هه رکیانه به پنی سه رژمیری ۱۹۵۷ ، ۷۰ که سه گه راه و میرکینی زور نزمه .

۲ – هەركىق سەرھاتتى :

ژمارهی نیزگهی ۲۰۰۰ -- ۲۰۰۰ کهس ده بنی ، زسـتانان تیزگه ناوی به ستنوره (له ناحیهی صهلاحهددین) و له باکتوری رنزژهه لاتی

ههولير ده بن . ههمتو له ژېر ره شمالدا ده ژبن بنجگه له چهند مالنيك که ثهمه چهند سالایکه له دو گوندی نیزک به ستلاره که (میراخور) و (رهشواني ئەسمەدئاغا)ن لە خانۇدا دەۋىن . ئەم دۇ گوندە لە ناحيەي صهلاحهددینه ، ژمارهی دانیشتوانیان نیزگهی ۱۵۰ کهسیکه که تليکه لأون له ههرکی و زراری . للره ههرکیه کان هه ندلی فه لاحه ت ده که ن ، به لام زوری ره نجبه ده کان هه رکی نین . هه ندلاکی تری لهم ههرکیانه له تغیران له مهرگهوهن و تهرگهوهن نیشتهجین و خهریکی فهلاحه تن . كۆچەرەكان ژمارەيلاكى زلار مەز و كەمتر بزنيان ھەيە له كه له هيستر بو كواستنهومي ژن و مندال و بار و ره شمال . مه خابن ژمارهي وام به دهس نهڪهوت له بابهت ئـــهم ئاژالهوه که بزواي يني بکرېي . کوچهرهکان له مانگي مايس بهرهو روژههلات ده بزون ، به که لی عه لتی به کدا تنیه در ده بن هه تا ده که نه ده شتی دیانه ، له و نیوه به ســهرگهردن حوشتر و سهری بهردنیدا مل دهنین هــهتا دهگهنه سیده کان (مهرکهزی ناحیهی برادوست) ، لهویشهوه به سهد میرگهمیر و روباری لولانا دهگهنه (گادهر)که کهوتنوته خوار شوینی یه کبترنی سنتری عیراق و تورکیا و ئیرانهوه . له گهرؤی ملهزهرده که له باکوری گادهره ههر یهکه لهو سنی حکومه تانه مهرکهزیسی پولیسی سنتوری ههیه . له گادهرهوه ههرکیهکان دهجنه ناو تُپران و دمگه نه هــه ریمی گهلاز (له روژهه لاتی گادهر) و دامینــه کانی رۆژھەلاتى چىـــاى چارچەلى ھەركتى ، لەونى چەند ھەوارىيكىان ههیه وهك بهردهسپیان و چهلی داران .

۳- ههرکتی سیدان:

مه دور روهما آیان مانگی مایس به راه و روژهه لات ده بزون وه له مانگی حوریران به هه مانگی هه رکتی سه رهاتا ده که نه براد وست ، حوزه یران به هه مان ریگای هه رکتی سه رهاتا ده که نه براد وست ، له ویوه به سه ر (دالانپهر)دا تیپه و ده که نه سه ره واره کانیان له (بن به رتی شیخان) که له هه ریمی زیوه یه گیران ، به بی سه رژمیر تی ۱۹۵۷ هه رکیه کانی پاریزگه ی هه ولیر ۲۹۲۹ که سن .

٤- هـهركتي مهندان:

ثهمان زستانان له ناحیهی سورچتی قهزای عهقره له ژیر رهشمالاً ده ژین ، مانگی مایس ده بزون بنو زنزان ، هه ندیکیات له (دنو له ترشین) له باکتوری ثاوی خواکورك له ناحیسهی برادنوست ده میننه وه ، ثه و دوایان ده چنسه ثیران . یه کنی له هه واره کانیان (شسه هیدان) ه له رنوژ ثاوای دالانپه ر . به پنی سسه رژمیری ۱۹۵۷ ژماره ی ثهم هه رکیانه ۳۰۹۱ که سه .

سورچتى:

زلاریان جنی نشینن له ناحیـهی حهریر و (ستورچتی) لهمبهر و تهو به ستورچیه کانی دهشتی حهریر کهوره). به ستورچیه کانی دهشتی حهریر که ســـهر به قهزای شهقالاوهن (ستورچتی سلاران) بهوانی ناحیهی

گیستا به شیکی پچوک له سورچی سوران که له ده شتی حه ریر ده ورتین ها تو چوی زوزان ده که ن . ژماره یان به ۲۰۰۰ تا ۳۰۰۰ که سخصه مل ده کری . نه مانه یان نیوه کوچه دن یان شسوانی ترانس هیومانسکه دن . نه م سرورچیه ره وه ندانه به ریسکای گه لتی عه لتی به که دا ، به سهر دیانه و میرگه میرا ده زون هه تا ده گه نه (کیله شین) له سسه دستوری عیراق و نیران و له روز ناوای شاری پچتوکی (شنو) له نیران . له ویوه ده چنه سهر هه واره کانی میرگه کاروان ، هه وارکون ، هه وارتی سامی که هه متو له ناو سنتوری نیراندان .

خەيلانتى :

خیرآیکی پچتوکی کوچهر و نیوهکوچهره . له سهرژمیری ۱۹۵۷ ژماره یان به ۲۰ کس دانراوه . زستانان له دهشتی حدریرن له روژاوای باتاس ، له حوزهیران دا له ناحیهی برادوستهوه تیپهو دهبن هه تا ده گه نیزک کیلهشین ، لهویوه ده چنه باکوری هه گیرانه . هه گردی سییریز که له تیرانه . گرنگرین هه واریان له سپیریز ئه مانه ن : هه وار بلندوک ، هه وار سو لتان ، دو له مه یه دان و قه نته ره .

باڭــهكتى :

به پنی سهرژمنیری ۱۹۵۷ (۱۹۰۰) کهسن . زستان له گوندی باله کیان ده ژبر له با کترری روز اوای ره واندز وه له روز هه لاتی که لتی عهلتی به که . زوریان نیوه کوچه رن ، هاوینان باله کیان به جنی ده هنین ، به سهر برادوستا ده که نه که روی بارزین (به ربه زیرن) له روز هه لاتی سیده کان له سهر سنتری عیراق و اثیران . به شنی کیان ده چنه (کانتی سهربه سیر) که له اثیرانه . به شی دووه می له عیراق ده میزای له هه واره کانی (هورننی) و (بره شکین) که له به ینی ناحیه ی باله که و برادوستدایه .

کیشه و ناخوشتی کوچهرهکان و چارهکردنیان

مېگەلانە كە سىنۋر تىپپەر دەكەن .

٧- چاككردنى ريكاى هاتوچو له ههريمهكانى نيزك سنتور بو ئهوه كه مالات به ئاسانى ، ههدندى جار به (ئوتوموبيل ، له كهرميانه وه بگويزرينه وه بو كويستان . ههندى له سهروكهكانى ههركتى بو وينه بيستا مانكى حوزه يران له دهشتى حهريره وه به ئوتوموبيل ده چن بو حاجتى ئومهران ، لهويوه ئاواى ئهوديتو ده بن بو ئيران و ده چنه سهر هاوينه ههواره كانيان . بيتو ريكاى دهشتى حهرير كهلتى عهلتى بهك بهك ماجتى ئومهران چاك بكرى ، به شيك له همركتى و سورچتى و خهيلانتى ده توانن به ئوتوموبيل مالاته كه نيان له هاوينه هه واره كانيان .

له پاشا ریکگای سهری بهردتی ـ سیدهکان ـ لولان ریکگای ههموایتی ههرکتی ، سورچتی و خهیلانیه . له بهر نهوه چاك کردنسی نهم ریکگایه ههم ده بینته هوی ئاسان کردنی هاتوچی و گواستنهوه ی میکگهلهکان ، ههمیش ده بینته ههی بوژانه وه ی ناحیه ی براد وست که له بهر بی ریکگایتی لاته ریك ماوه و دانیشتوانی هه ژار و نه خوشن ، نه له خزمه تی میرتی سود وه رده کرن ، وه نه ده توانن به رهه ی خویان وه که رون ، په نیر ، هه نگوین ، خورتی ، داری سپیدار ، میوه ی ته دو و و و شه داری سپیدار ، میوه ی ته دو و و به خیان اله ی به نیر ، هه نگوین ، خورتی ، داری سپیدار ، میوه ی ته دو و به خیان اله و و به خیان اله به ناسانی بگه ییننه (دیانه) تاکی هه و به خدا .

٣ ـ هه لکه ندنی بیری ئیرتیوازی لهو لهوه رانه دا که له ناوه وه

دَوَرِنَ تَاكُوَ سُوَدِيَانَ لَيْهُوهُرَكِيرِنِي وَهَكُ هَهُرَيِّمِي رَوْزُهُولَاتِي بَاكُورِي هَوَرِنَ تَاكُو

پەرەپىدان بەخـــزمەتى بەيتار بىر نەھىيشتنى نەخىرشتى و
 دەردتى ئاۋال .

ه حاك كردنى رەسەنى ئاژاڭ بە ھىينانى بەران و تەكسەى باشكە خورتى و مقويان زورتره و باشتره ، شتىريان زورتره يان بسه كىيشان قورسترن لە ھى خۇيان .

۱۰ باش کردنی لهوه زه کانی گهرمیان به ته رخان کردنی هه ریسه به رده لانیه کان بن لهوه زه کانی گهرمیان به دابه ش کردنیان به چه ند به شینیکه وه وه قه ده غه کردنی هه ربه شینیک بن سالایک بن گهوه که ره وه که باشه کانی تیدا ببوژینه وه و به رزبنه وه ، وه کت گیستا فه رمانگه ی کشتوکال خه ریکیه تی له و هه ریسه که ۱۰ کیلومه تر له رفزه ها لاتی شاری هه ولیره وه دوره .

روژنامهی (التآخی) روژی ۱۹ / ۱۹۷۳ ئهم باسسهی بلاو کردهوه : « قرر المجلس الزراعی لمحافظة أربیل تشکیل لجنة لتحدید الأراضی غیر الصالحة للزراعة و تخصیصها کمرعی لمواشی العشائر الهرکیة وذلك دعماً للثروة الحیوانیة . » . ئهمه باسیکی خوشه وه غهم خواردنی ئه نجومه نی کشتو کالی ههولیرمان پیشان ده دا ، هیوامان وایه جی به جی بکری وه ئهو سامانه باشسه که خیلی ههرکتی ههیه تی له کیسهمان نه چی .

عیراق ئیستا پیویستتی یه کی گهوره ی به زورکردنی ئاژالی مالتی هه یه له به رزرکردنی ئاژالی مالتی هه یه له به رزونه وه یه ریان و بهره سه بدی گوشت خواردن . له بهر ئه وه ده بی همتولاین (وهزاره تی کشتوکال ، پاریزگهکان و ئه نجتومه نه کانی کشتوکال ، پاریزگهکان و ئه نجتومه نه کانی کشتوکال ، باری مهزومالات و له وه و شه وانه کاغان بن .

* * * * * *

الانتقال الفصلى والبداوة فى محافظتى السليمانية واربيل

العضو العامل : د. ناجى عباس أحمد

يقوم عدد قليل من مربي الاغنام في شمالي العراق بالتنقل مع حيواناتهم بين المراعي الستوية في السهول والمراعي الصيفية على سفوح الجبال العالية الواقعة على الحدود العراقية _ التركية والحدود العراقية _ الايرانية والمناطق القريبة منها . ويجري هذا التنقل من الوجهة الاجتماعية في ثلاثة أشكال : البداوة الكاملة ، شبه البداوة والانتقال الفصلي .

نعني بالبداوة الكاملة ننقل جماعة رحالة من مربي الحيوانات بين المساتى والمصايف على شكل مجموعات تنتمي إلى قبائل وأفخاذ معينة ولا تمارس هذه الجماعة الزراعة الانادرآ .

ونعني بشبه البداوة ممارسة تلك الجماعات الرحالة الزراعة بجمانب تربية الحيوان .

ونعني بالانتقال الفصلي Transhumance قيام جماعة من مربي الحيوانات الذين لاينتمون الى قبائل وافخاذ معينة بالتنقل بين المشاتي الواقعة في السهول والمصايف الواقعة في سفوح الجبال العالية ويسود هذا االنمط مرف التنقل الفصلي في المناطق الجبلية الواقعة في العروض الوسطى في العالم بين خط عرض ٣٠° و ٤٨° شمالا وجنوباً وذلك للافادة من المراعي النضرة الخضراء الواقعة على سفوح الجبال العالية فوق نطاق الغابات في موسم الصيف .

ولا يوجد الآن في شمالي العراق الا عدد قليل من الجماعات المتنقلة البدوية الكاملة مثل قبيلة هركي ، بولي و بابولي . اما الجماعات المتنقلة الاخرى فمعظمهم من نوع اشباه البدو لجمهم بين التنقل والزراعة . وقد تطور هذا النظام الاجتماعي أخيراً _ في منطقة پشدر مثلا _ الى نظام واضح للانتقال الفصلي بعد استقرار أصحاب المواشي في القرى ومزاولتهم الزراعية وترك القطعان تحت رعاية رعاة يقومون بسوقها في شهر مايس إلى المصايف الواقعة على الحدود العراقية _ الايرانية وقيامهم هناك برعي الحيوان وجمع الدهن والجبن ثم العودة بها في شهر ايلول الى القرى الواقعة في السهول .

القبائل والجماعات المتنقلة في محافظة السلمانية :

نجد في هذه المحافظة مجموعتين من القبائل الرحالة :

١- عشيرة جاف التي تقع مشاتيها في قضاء كفري وكلار وسهل شهرزور وتقع مصايفها في قضاء پينجوين .

٢- بعض القبائل في قضاء رانية التي تنتقل بين هذا القضاء والجبال الواقعة على الحدود المراقية ـ الايرانية .

لقد هاجرت عشيرة جاف في القرن السابع عشر من منطقة جوانرو الايرانية الواقعة بين حلبجة وكرمانشاه الى سهل شهرزور ومنه الى سهول قضاء كفري . وكانت تنتقل بين هدنه المشاتي والمصايف الواقعة بين سقز و سنه في شرق محافظة السليانية في ايران ويقدر عددهم في اوائل القرن العشرين بحوالي ١٠٠٠٠ عائلة استقر ثلثهم في مشاتيهم وكان ينتقل ثلثاهم بصورة بدوية أو شبه بدوية بين المشاتي والمصايف . وبعد ان وضعت الحكومة الايرانية العراقيل امام تنقل هذه الجاعات ولاسيا في سنة ١٩٣١ وما بعدها اضطر عدد كبير من القبائل الرحالة ولاسيا في سنة ١٩٣١ وما بعدها اضطر عدد كبير من القبائل الرحالة الى الاستقرار في المشاتي . فانخفضت نسبة الرحالة منهم سنة ١٩٢٧ من الثلثين الى الثلث ثم انخفض عدد المتنقلين منهم سنة ١٩٤٧ الى ١٠٠٠ الى اقل من ٢٠٠٠ . وكان المنع من الدخول الى المراعي الايرانية العامل الرئيس لاستقرارهم وصيرورتهم فلاحين مستقرين يزولون الزراعة وتربية الحيوان .

وتسكن في قضاء رانية في فصل الشتاء عدد من القبائل الرحالة اهمها قبائل بلباس المتحدة المتكونة من منگور ، مامش وبيران وجموعة قبائل آكو المتكونة من آكو الاصلي ، مَنْدَمَرَ ، شاروشي ، بولي وبابولي ، معظم عائلات هدفه القبائل مستقرة في الوقت الحالي ولا يتنقل منهم الا عدد محدود من عائلات منگور ، مامش ، پيران ، آكو وشاروشي على شكل اشباه البدو . وتترك نسبة كبيرة من عائلات مندَمَرَ وكل عائلات بولي وبابولي مشاتيها متوجهة الى المصايف .

وتقع مصايف هذه الجماعات _ ما عدا بولي وبابولي _ في جبال قنديل الواقعة على الحدود العراقيــة _ الايرانية . اما قبيــلة بولي وبابولي الصغيرة _ البالغ عــدد عائلاتها حوالي ٣٠٠ فتقع مصايفها في منطقة (زبوي شيخ) الواقعة في الحدود العراقيــة _ الايرانية شرق قضاء رواندز . العائلات الرحالة لقبيلة مَـنــُد مَـر وقبيلتا بولي وبابولي لاتحارس الزراعة الا قليلا لذلك تعتبر جماعات بدونة كاملة .

القبائل والجماعات المتنقلة في محافظة أربيل :

تمارس قبائل هركي ، سورجي ، خيلاني وبالكي في هدف المحافظة التنقل بين المشاتي الواقعة في سهل حرير وشمال شرق أربيسل وسهل ديانة والمصايف الواقعة على الحدود العراقية _ الايرانية في شمال شرق رواندز . وتعتبر عشيرة هركي اهم هذه العشائر ويمارس معظم عائللاتها البداوة الكاملة . وتقع مراعيها الصيفية في تركيا ، شمال قضاء رواندز وفي سهل مَسْركَسَور وتَسْركَور الواقعتين بالقرب من بحيرة الرضائية في اذربا يجان الايرانية . وقد منعت الجمهورية التركية منذ بحيرة الرضائية في اذربا يجان الايرانية . وقد منعت الجمهورية التركية منذ في الوقت الحالي الا في المراعي الواقعة على الحدود العراقية _ الايرانية . القربة من الحدود و الواقعة في منطقة رضائية .

ان ممظم عائسلات قبيلة سورجي مستقرة في سهل حمرير في محافظة أربيل وسهل عقره في محافظة نينوى . ولا ينتقل الاعدد قليل من عائلاتهم على شكل اشباه البدو ورعاة متنقلين انتقالا فصلياً الى

مصايفهم الواقعة بالقرب من الحدود المراقية الايرانية في شرق ناحيـة برادوست .

والخَيْلاني قبيلة صغيرة يبلغ عدد افرادها حوالى ٥٠٠ شخصاً، عارس قسم منهم الزراعة بجانب تربية الحيوان وتنتقل الجماعات الرحالة منهم من مشاتيها الواقعة في سهل حرير الى جبـل سپيريز الواقـع في ايران بالقرب من الحدود العراقية .

وان قبيلة بالكي الصغيرة تسكن قرية بالكيان وبلغ عدد افرادها ١١٠٠ حسب تعداد ١٩٥٧ . تقع هذه القرية في شمال غسرب رواندز بالقرب من مضيق كلي علىبك ويتنقل معظم العائلات صيفاً الى مصايف هورني وبرَشكين الواقعتين بين ناحية برادوست وبالك في شمال شرق رواندز .

اهم مشاكل الجماعات الرحالة:

١ منعهم من الدخول الى المراعي التركية والايرانية . فعلى الحكومة المراقية الدخول في مفاوضات مع حكومة ايران لتذليل العقبات امام دخولهم الى المرعى الواقعة بالقرب من الحدود .

٧- تحسين طرق المواصلات بين المشاتي والمصايف والاسيها طريق أربيل ـ ديانه ـ سيككان ـ الحدود الايرانية ليتمكن بعض المائلات الفنية نقل مواشيها بواسطة الشاحنات .

حفر ابار ارتوازیة في المشاتي للافادة من المراعي التي تتوفر
 فیها میاه سطحیة مثل منطقة شمالي شرقی أربیل

- ٤- تحسين أجناس الحيوانات باستيراد اجناس ممتازه من الخارج وتوزيعها على الجماعات الرحالة .
- -- تحسين حالة المـــراعي والعناية بها بتقسيمها الى أقسام وتسييجها ومنع دخول المواشي الى القطع المسيجة (الحرمة) لمدة معينة لتنعش منها الاعشاب ، وتنمو وتزدهر .
- ٦- تدریب الجهاعات الرحالة لرفع انتاج الانواع الجیدة من الجبن ولاسیها جبن هوشاری الذی یضاهی أحسن انواع الجبن الاوریمی .

ان عدد سكان العراق في ازدياد مستمر ممايؤدى الى ارتفاع الحاجة إلى اللحوم ومنتجات الألبان لذلك يجب على الدوائر المختلفة في وزارة الزراعة و مجالس الزراعة في المحافظات الاهتهام بأمر مربى الحيوانات وايجاد مراعى جديدة والعناية بالمراعى الحالية ليتمكن هؤلاء من رفع كمية الانتاج من اللحم والجبن وغيره .

* * * * *

كورته ميثرويه كي كوردناستي له ته لما نيادا "

جەمال نەمەز (**)

که (کوزی زانیاری کورد »(۲) رؤی نموهی لنی نام و تاریک

- (۱) که ثه لیّنم « ثه لیانیا » مه به ستم نه نیا نه و دو چوارچیّوه سیاسی به نیه که ثه مرّن به ناوی «کوّماری به کگرنوی نه لیانیای روّز ثاوا » و «کوّماری دیّمو کرانی نه لیان » واتا _ نه آبمانیای روّز هه لاّت _ موه ناونراون . به للکو مه به ستم له و ولا تانه ی تریّشه که گه له کانبان به زمانی نه لهانی قسه نه که ن . واتا لیّره دا باسیّکی کوردناستی له نه مسه و تا نه ندازه به کریش له به شی نه لهانیای سویسره دا نه که م .
- (*) ماموّستا جهمال نه بهز یه کیّکه له نوّسه ره کورده ناسـراوه کان و خاوه بی چهنـد به رهه میّـکی زانســتی و ثه ده بی و کوّمه لاّیه تبیه و ثیّستا له (زانکوّی ثازاد) له به رلین ماموّســتای ثبتنوّالوّرْتی گهلانی ثیّران و کولتوری کورده . ماموّستا نه به ز له سه ر داوای کوّر ثهم و تارمی بوّ زماره دوّی گوّواره که مان ثاماده کرد .

بلا گلافاره کهی له بارهی کوردناسی یه وه له ته آلمانیادا بنوسم، هه آلبواردنی و شده ی «کوردناستی » Kurdenkunde له جیاتی «کورده وانتی » (۳) Kurdologie به هه آلبواردنیکی به جنی هاته

[کوری زانباری کورد دممینکه بیری خوی لهم بارموه بلاوکردونه و مریزی خوی لهم بارموه بلاوکردونه و مریزوانه: «زانباری» ژماره ؛ ، سالی ۱۹۷۱ ، ل ۷۰ - ۷۱) - لیژنهی گوقار -]

(۳) و شه ی « کورده وانق » م له سه ر کیشی « زمانه وانق » و « ثاشه وانق » و « مه له وانق » دا رست . هیوام و ایه ثه و مه به سته بگریجه وه که له و شه ی « کورده له جی » Kurdology ثبنگلبزی و « کوردو لوگی » لا Kurdologie ثه لمانسی دا ده ست ته که وی . ثه و ده مه و شه ی « کوردناستی » مان بر و ته مینیخه وه و ثه توانین له جیانی « الته یف بلا کراد » یا « فن معرفة الاکراد » که ثه لمانه کان هالا کراد » یا « فن معرفة الاکراد » که ثه لمانه کان هالین به کار بهینین . چونکه پیم و ایه « کوردناستی » ناسینی کورد ثه گریم و ایه « کورد و به تاییه ی زمانه کهی » که شه گریم و منیش ناوم ناوه « کورده و انتی» هه روه ما در زمان ناسینی زمان کی ته که دروه ما در زمان ناسینی ناسینی زمانه کهی » که شه دروه ما « کورده و انتی که که که دروه ما در زمان ناسینی زمان ، و انا Sprachkunde ته در پخه وه ، ج

بهرچاو . چونکه «کوردناستی» وتهیهکه مانایهکی فراوانی هـهیه و ههمتر ثهو ههول و تنیکوشان و چالاکتی و کاروبارانه ثهگریپتهوه که

== نهك « زانستى ليُـكوّليّنهوه له زمان » كه به كوردى « زمانهواني »يه و به تُه لَّمَاني Linguistik ي بن ته لَّيْن . هدر ليْرودا تُدمه وين بلَّيْم كه ه زانستی زمان »یش بهرامبــهر وشــهی «علم اللغة »ی عهرمیتی و Sprachwissenschaft ی ٹه لمانی به کار ٹه میزیم که جاروبار Philologieبشق بِينَ تُعلِّينِ تُعجَّا به بِيُويستى تُعزانُم تُعومش بِلَّيْم كه تُعو وشانعي دائه زَّيْور رِّين تهبین بر به بزی ثهو مانایانه بن که بریان دانراوه بریـه تهوانهی وشه دائه زیرن بیویسته زمانهوان بن نهك تهنیا كوردى زان . ههر لهبهر ئهومشه که ته بینین هه نسدنی له کوردی زانه کانهان جاروبار ته کهونه هسه له ی زیر سهختهوه . بــو وینــه : جاریمـکبان له گوڤاریدــکی کوردی:ا وشهی ◄ کوردشوناستی » و « زمانشوناستی » و ... هندم بهرچاو کهوت که لهجبانتی «کوردناستی» و « زمان ناستی » و ... هند بهکار هنمنر ایتن . بیّـگومان ثهمانهی ثهم وشانهیان دانرشتووه ، شارهزای زمانی فارسی و ئیرانهوانی نهبوّن ، ثه گهنا ههستبان بهوم ثهکرد که و شوناستی» ، ــکه به فارستی شناسی ثهنؤ سرخی _ باشکوّیه که کار (فمل)ی ﴿ شناختن ∢ی فارسی په وه ها تووه که به مانای « نیاسین »ی کوردی دنی له پهر ته وه « شـناسـی » (شـناس) كوردى نيه ، بهلكو فارسييـه كي یه کجار پهتی به . ههر لهبهر ثهمه یه تمکّهر ویستهان وشهی « هویسة »ی عهره بی بکینه کوردی ، نابخ به د شوناسینامه ، ومری بگنزین ، به لسکو به ﴿ ناسنامه ﴾ . همندنی جار ههیه کوردی زانه کانیان وشهیه کی كوردى زۆر رەسەن بە عەرەبى ئەدەنە قەلەم. بۆ وېنە : كاڭ محەمەدى مالاکریم جار برکیان نوستیوی : وشمه ی د قسمه می کوردی له له « قصه » ي عدره يي يه وه هاڻووه . ثهمه راست نيه . « قسه » ي کور ده 🖚

بلا ناساندنی کورد 'به ئه لهان دراون . سا ئیتر له روی زمانهواتی و ئهدهبیاتهوه بتربی ، یا له بارهی میرو و سیاسه ته وه بتربی ، یا له لایه ن

اله وشده یه کی نیرانتی کونه وه و مرگیراوه و پهیوه ندی و قسمه » به و قصه » موه قصه « قصه منابع مهنین » به و فه له ستین بویه وای پی نمایش خیهانی مهسیح که لیک به به او یکی تزیك لهم ناوه وه چه ند سه ده یه که پیش هاتنه جیهانی مهسیح له به به تق سوریا و یافادا نه زیا ، نه که له به ر نه وه ی فسه ه «گاور » له ده ست موسول ایاب سه ندووه ته وه .

وا من لهم وتارددا سهرنجیکی یهکجار سهرپییتی له کوردناستی مُهُلمانیا مُهُکّرم و پیشکهش خوینهردوهکانی مُهم گیرقارهی مُهکم :

« کن الله » هـهر یه اله شتن ، به الانم ده نـگه کان جـنی گورز کی یان پی کراوه . ههروه ها و شهی « خیز Xiz » ی کرمانجی و « زینخ Zix » ی سورانی . یا و شه ی « دوایت Duwayi» سورانی و « داوی Dawi» کرمانجی . اه مه ش بترازی هه ر له سورانی خوی دا ثه م جی گورز کری ده ندگه همیه وه اله « دهرویش » اله کوردی سله یانـی و « دهوریش » اله کوردی سله یانـی و « دهوریش » اله کوردی سنه یانـی و « دهوریش » اله مهروه ها و شه ی « سه آروت ثاوا » - که گوند یکه اله نزیك سنه وه - اله مهروه ها و شه ی « سه آروت ثاوا » - که گوند یکه اله نزیك سنه وه - اله مهروه ها و شه ی « دهو آله ت » و « ده آره ت » و « ده آره ت یه که تری به کار ثه هیترین . داخه که مه مسوی نه شوینه شوینی ثه وه نبه که ایم باسانه بدوییم . ثه گه ر ها تو روزیک ده ستم په رژا و باسیکم به تایبه نی اله سه ر « زمانه و انی » نوسی » ثه وا دیاره اله ن باسی اله با با به تانه رون ثه که مه و .

(٤) همر له زمانتی ته آلمانتی دا بو و شه ی « Linguistik » وانا « زمانه وانتی » و سده یه کی نسریش بده کار ته هید نری که شده و مش « Vergleichende » و انا « زانستی به راور دکارتی زمانان » که به عهره بتی « علم اللغات المقارن » و ه یا « فته اللغات » ی بی بی ته آلین .

همرچه نده ناوی کورد له ناو ئه آیانه کاندا به زورتی لهم ده ساآلی دووایتی یه دا و به هنوی گوردانی باری سیاستی کوردستانه وه که و تووه ته سبه رزمانی خه آلی و چووه ته ناو گرفار و روژنامه کانیانه وه به به آلام همو آلدان بنو ناساندنی کورد به ئه آلهان میزویه کی کنونی همیه لهم و آلاته دا . دور نیه ئه و «گهشتنامه Reisebuch » یه ی که له ساآلی المیه نورزینگهری (۵) بافاری یه و همواهیه کی ئه آله نوردی الاوکراوه ته وه ، کنونترین سهرچاوه یه که آله ناوی کوردی تیدا هینراوه .

ههروه ها یه کیک له سهرچاوه ههره کونه کانی نه آلهانیا و نهورو پا که له باره ی کورد و ولاته که یه وه نهدوین ، را پورتیک به بونه ی کیک له جه نگه کانی ده و آله تنی عوصمانی یه وه له ژماره (۳۸)ی گوفاری ده و آله کیک له جه نگه کانی ده و آله تنی عوصمانی یه وه له ژماره (۳۸)ی گوفاری ده آله کیک له جه نگه کانی ده و آله تنه ده آله کی شوباتی ۱۹۸۴ دا بالا و کراوه ته وه مه مه و رک به مانگی شوباتی ۱۹۸۴ دا بالا و کراوه ته وه مه مه و رک به مانگی شوباتی ۱۹۸۴ دا بالا و کراوه ته و م

له سهدهی ههژدهههی فهزهنگهیدا چهند سهرچاوهیه کی تُه لّمانتیان بهرچاو تُه کهولای که له بارهی کوردهوه تُهدوَن . یه کنیك لهمانه باسی

⁽ه) وشهی و زیرزینگهر » که خه آکی موکریان به کاری ثه میدن ، به لای منهوه راستره له وشهی و زمره نگهر » که خه آکی سله یانتی به کاری ثه هیدن چونکه وشه ی و زیرز » کوردی یه ، نه ك و زه ر ، زه و (زر) و شه یه کی فارسی به به رامبه ر و زیرز » ی کوردی .

له سهده ی نلزده هه می فه لاه نگیدا ژماره یه کی زلار سهر چاوه ی به زمانی نه لایانی نتوسراو مان له سهر کورد و کوردستان ده ست نه که و لی راستتی یه کمی لهم سهده یه دا نه که هه رژماره یه کی زلار له زانا نه لایانه کان له باره ی زمان و نه ده بیات و میژوی کورده وه خهریکی لایک لاینه و بتون و به س ، به لکو گه لایک له و نه لایانه ی رسی یا ب که و تووه ته کوردستان ، سا ئیتر به نیشوکاری تایبه تنی خلایان بتوبتی خلایان بتوبتی و سیاسه تبازی ده و له ته کانیان بتوبتی ، یا بلا گه شمینی و سیاسه تبازی ده و له ته کانیان بتوبتی ، له سه رکورد و و لا ته که ی ا

Niebuhr: Reisebeschreibung nach Arabien und (1) anderen umliegenden Laender, Teil II (Die Kurden), 1766.

Bergh, J.: Anatoljen, Georgien, Armenien, Kurdistan, (v) Irak und Al. Dschesira, 1799.

كممو زور ، چاك يا خراب ، نوستينيان بو به جي هيشتووين .

ئهوه شمان نابنی له بیربچنیته وه که چیرلاك توسی ئه آیان كارل مای (۱۸٤۷ – ۱۹۱۲) به بالاو کردنه وه ی چیرلاکه کهی « به ناو کوردستانی کیلاتی » دا (۸) ناوی کورد و کوردستانی نهك هه ر له ناو ئه آیانه کاندا ، به آلکو له هه مق ئه ورو پادا و له سنتوری کی په کجار فراواندا بالاو کرده وه . ئیسته ش که به هه ر ئه آیانیک بآییت «کوردم » و نه زاننی کورد چتی یه و له باره ی کورده وه هیچی نه بیستبنی ، ئه گه ر ها تق پیت و ت : « گورد چتی یه و له باره ی کورده وه هیچی نه بیستبنی ، ئه گه ر ها تق پیت و ت : د که ی کتیبه که ی کارل مایت نه خویند لاته وه ؟ » ده ستبه جنی ناوی کورد ستانی ئه که و پیته و ه بیر و ده ست ئه کا به پیکه نین .

⁽۸) ناوی کتیبه که به ئه آیانتی « Durchs Wilde Kurdistan » ه. به لام وشهی « wild » ی ثه آیانتی لیر ددا مانای « در نده و جانه و در سی ه به آلکو زیانر « کیروتی و رممه کیتی » ئهگر پیته وه. وانا و لا تیم خواکر ه که ده ستی شارستانیتتی نه بگه بشتو وه تنی .

میواندار پرتتی و هاو پرنی به تنی و ئازایه تنی و وه فادار پرتتی . ئه گهرچی سیلی له وه ش نه کرد فرته وه که کورد تیکرا به جهرده و ریک گر بدا ته قه نهم . همر لهم چیر فرکه دا زفردار تی و ناله بارتی سیو نمتانه کانی عوسمانلیتی پیشان داوه و ده ری خستو وه که کورد زو هه ن ئه خه نه نه به قسیه ی خلاش و زمانی لوس ته فره ئه در پرت . جا ئه وه ی ئه چیر فرکه ی زیاتر له جاران خسته ناو ناوانه وه ی ئه وه بو که شهش حه و ت سیانیک له مه و به را به فلیم و له سینه ماکانی ئه نه نیانیا و ئه ورو پا دا پیشان درا . خاوه ن سینه ماکانی کوردستانیش ئه توانن ئه م فلیمه بکرن و پیشان درا . خاوه ن سینه ماکانی کوردستانیش ئه توانن ئه م فلیمه بکرن و پیشان درا . خاوه ن سینه ماکانی نوه ی باسه ئه وه یه فلیمه که پر به پری ئه و چیر فرکه نیه که لایوه ی وه رکیراوه .

هدر لهم سده ده به دا فنون هه مدر المسابتی به ناوبانگ و یه کینک له نوسد درانی میزوی ده و له تی معروی میزوی ده و له تی معروی میرانندی می می میراندی میراندی می میراندی می

⁽۹) مەبەست لە كتىپبى « اوليا چلى سپاختنامەسىي » يە . ئەم كتىپسە لە ئەستەمۇل لە سالمى ١٣١٤_١٣١٨ھ واتا لە ١٨٩٦–١٩٠١ى فەزەنىكى ، لە « دە » بەرگىدا چاپكراوە .

لهســـه رزمانی کوردتی و شدیموه جور جورهکانی نوسیموه (۱۰) . جا ئهم باسه ئهگهر له باری زانستی یه وه نهوه نده گرنگ نه بی ، نهوا بیرگومان له باری میژویتی یه وه نرخیرکی زوری هه یه .

نه مسایی یه کی که که ناوی Von Klaproth بووه ، هاتووه ژماره یه کی زور و شهی کوردی کزکردو ته وه و لهگه ل و شهی فارستی و زمانه نزیکه کانی تردا به راوردی کردوَن و له سه ر ثه وه و تاریکی له ۱۸۸۸ دا بلاو کردو ته وه (۱۱۱) .

له سهده ی رابوردود ا به یوه ندی سه یاسی و بازرگاسی ده و له تی عوسمانلی به ده و له تی پروسیای نه لابانه وه زلار به همیز بو . همر له به ر نه وه گه لایك نه فسه ری نه لمان لهم ده و ره دا له سوپای عوسمانلی دا خزمه تیان کردووه . یه کیپك له و انه هیلموت فون مولت که سوپای Hellmuth Von Moltke بو وه که له دو ایی دا بو وه به فیلد مارشالی سوپای نه لمان . مولتکه به هوی نه وه وه که له له شکری عوسمانلتی دا نه فسه ر بو وه ، ناچار بو وه دژی شورشگیره کورده کانی نه و ده مه

Von Hammer, Joseph, Freiherr: Über die kurdische (1.) Sprache und ihre Mundarten aus dem III. Bande der Reisebeschreibungen Evlia's in "Fundgruben des Orients," Band IV, S. 246 - 247, Wien, 1814.

Von Klaproth, Julius - Heinrich, Kurdisches (11) Woerterverzeichnis mit dem persischen und anderen verwandten Sprachen verglichen, in Fundgruben des Orients Wien 1818, t. VI, S. 349 - 358.

« ههر یه کنی لهم (سهرلاك هلازانه) ته نیا له سه هلازه کهی خلای ئه کهرده وه . بنی هلیزتی ئهم گهله ئا له مه دایه . خلا ئه که دایه . خلا ئه که یه کیان بگرتایه ژلیر نه ئه که و تن . به لام که سیان نه هاتنه سه ر ئه وه ی له سهر ئه وی تریان بکه نه وه . له کاتلیکدا که ره شید باشا و حافز باشا

Von Moltke, Hellmuth K. B., Graf Feldmarschall: (17) Briefe über Zustaende und Begebenheiten in der türkei aus den Jahren 1836 - 1839, Berlin, 1841

Von Moltke, Hellmuth K.B., Graf Feldmarschall: Das (\r) Land und Volk der Kurden, in vermischte Schriften zur orientalischen Frage, Berlin, 1892, Band II, S. 288 - 298.

ناوچه یه کیان لرف گهدا ، گهوانی تر به وه دلای خویان خوش گه کرد که گاگره ستوره له خویان دوره . تا سهره گههاته سهر گهوانیش » (۱٤) . له سبه دهی رابوردودا ژماره یه کی زور له گهشتوه رانی گهورو پایتی و گهمریکایتی و له ناو گهوانه دا ژماره یه کی زور گه لاسان رویان کرده کوردستان . گهم گهشتوه رانه زور یا کهم ، چاك یا خراپ ، له باره ی گهشته کانی خویانه وه شتیان نوسیوه . بو وینه : خراپ ، له باره ی گهشته کانی خویانه وه شتیان نوسیوه . بو وینه : متوسل و به کوردستاندا گهزاوه هه تا گهیشتو وه ته ورمی و پاش متوسل و به کوردستاندا گهزاوه هه تا گهیشتو وه ته ورمی و پاش گهزانه و می باسیکی گهم گهشته ی خوی نوسیوه (۱۵) .

گهشتو در پیکی نه آلمانتی که که ناوی Blau ه ه نیوه ی دووه ی سه ده ی را بوردو دا گهشتنیکی به کوردستانی گیران و تورکیادا کردووه و له (۱۸۵۸ ـ ۱۸۹۲) چه ند بهرهه میزیکی خوی بالاوکردو ته وه ، بلاو نامیلکه یه کی له باره ی هوزه کورده کانی ژوَروَی روّژهه الاتی کوردستانه و موسیوه (۱۳) . هه دوه ها له «گورواری کومه آلهی

Von Moltke, Hellmuth K. B., Graf Feldmarschall, (11) Briefe... etc, Ibid, Bd. II, S 295.

Sandreczki: Reise nach Mosul und durch Kurdistan (10) nach Urumia, Stuttgart, 1857.

Blan, O.: Die Stämme des nordöstlichen Kurdistan, (17) Leipzig, 1858 - 1862.

رنزهه لاتناسه کانی ئه لمان Zdmg » دا دو و تاری له باره ی گهشتیکی خلیه و منوسیوه که له زهریاچه ی و رمنی و ه تا زهریاچه ی وان کردویه تی (۱۷) . دیسان له باره ی ئه و گهشتانه و ه که به رنزهه لاتدا کردونی و تاریخکی له «گلافاری جوگرافیای گشتتی » دا بلاو کردنو ته و ه (۱۸) .

Strecker ناویک چووه بسی ناوچهی زنی گهوره و لهویانهوه ترکوتور به گهشت گهزاوه و لهو بارهیهوه کتیبیدی نتوسیوه که به زورتی باسی ولاتی کورد و رهوشتوختی گهلی کورده (۱۹) . قامبهری Vambery ناوید کیش چووه بن تیران و له بارهی نهم گهشتهوه له ۱۸۹۷دا کتیبیدی دهرکردووه که باسی کوردیشتی گرتووه تهوه (۲۰) .

بیک هر Becher ناویک دو و تاری له بارهی ایده Becher بیک

Blan, O.: Vom Urmia - See nach dem Wan - See, in (17) ZDMG, 1858, XII und 1862, XVII.

Blan, O.: Reisen in Orient, in Zeitschrift für allgemeine (1A) Erdkunde, Neue Folge, vol. 10, Berlin, 1861.

Strecker: Notizen Über das Obere - Zab - Ala Gebiet (19) und Routiers von wan nach Kotur, Petermanns Mitteilungen, 1863.

Vambery, H.: Meine Wanderungen und Erlebnisse in (v.) Persien, Dest, 1867.

خلایه و ه توسیتوه که له به سره و ه تا میز لا پلاتامیا و متوسی آل و له مترسله و ه تا حه له به کاروان به ناو کورده کاندا کردوویه تی . بیر و سه رنجی خلای به رامبه رژیانی ئه و سای کورد نیشان داوه (۲۱) .

Pachstein ناویک سے مفہریاکی کردووہ به کوردستاندا و لهسهر ثهوه کتیبیکی له سالمی ۱۸۸۳ دا له بهرلین بالاوکردنوتهوه (۲۲).

قو نش Wunsch ناولایکی نه مسه یتی گه شتلای به کوردستان و ئهرمه نستاندا کردووه و سه مرنجی خلای له بارهی ئهم دو ولات و دو گهلوه له دو کتلابدا بالاوکردلاته وه : یه کلاکیان به تایبه تی له سهر کوردستانه و له ۱۸۸۴ دا دهرچووه (۲۳) و ئه وی تریال له سه مرودستان و ئهرمه نستانه و سالایك دوای یه کهم دهرچووه (۲٤).

له دهمه ده ی کلاتایتی سهده ی رابوردؤدا Belck ناویک بلا لایکلالینه وه چووه ته کوردستان و چهند ولاتیکی تری وهك

Becke r,L.: Reise von Basra durch Mesopotamien nach (r) Mosul, in Globus, XVII, S. 121 - 126, Braunschweig, 1870. Becker, L. Eine Karavanreise von Mosul nach Alepo, in Globus, XXIII, S. 172 - 184, Braunschweig, 1873.

Pachstcein: Reise in Kurdistan, Berlin, 1883. (YY)

Wunsch: Reise in Kurdistan, Wien, 1883 (rr)

Wunsch: Meine Reise in Armenica und Kurdistan, (v.) Wien, 1884.

قه فقاس و تهرمه نستان . پاش گه زانه و می دو و تاری له سه ته و گهشت و لیک و لینه و میه ی خلای نوسیوه (۲۰۰) .

بورخارد ناویک چووه به کوردستان و شتیکی له و بارهیه وه بلاوکرد و تعدید که و بارهیه و بلاوکرد و تعدید و بارهی که م بلاوکرد و تعدید بورخارده و می کومه نتاریکی توسیوه که له به رلین له ۱۸۹۹ دا بلاوکراوه ته و ه

له ناو نهم گهشتنامانه دا که گهشتوه ره نه لمانه کان له سه ده ی را بوردو دا نوستیویانه مسه دوه که گهشتنامه ی هه ندی گهشتوه دی نه وروپایی ی تر و چه ند نامیلکه یه که نه نه نه خاوه نه کانیان به گیانیکی دوژمنانه وه بلاویان کردلاته وه . نه وانه پیش نه وه ی بچنه کوردستان هه ندی باسی خراپیان له باره ی کورده وه بیستووه و که چونه ته نه ولی ته نیا بلاشتی خراپ گه لاون . خلا نه گه که رسه د باشه و میواندار لاتی و روی خلاش و دلپاکتی یان دیبی ، کاری تای نه کردون و به سه به نه و میواندار لاتی و هه متو چاکی یه دا بازدیان داوه و به دوای ته نیا خراپه یه کدا گه لاون . فه مه تو چاکی یه داوه ته نه وه ی نه که ر له کوردستاندا جاروبار جه رده یه تتی و رمی گرتی و پیاوخراپی یه که به به به یه یه کورد که دوه یه تو بای ، نه وه کورد که کورد یه دوای به به به یه یه کورد که دوه یه دوای به به به یک که یه کورد که کورد یه دو یه دو یه به دو یک یه کورد که کورد کوناهی کورد

Belck, M.: Untersuchungen und Reisen in (vo) Transkaukasien, Hoch - Armenien und Kurdistan, in Globus, LXII und LXIV., Braunschweig, 1893.

Sachau, Eduard: Über die Reise von Herrn (v1) Burchardt nach Kurdistan, Berlin, 1898.

نیه ، به لکو گوناهی شیوه ی نافولایتی به زیوه بردنی کاروباره له لایه ن عوسمانلتی و قاجاری به کانه وه که ثاغای کوردستان بون . نه وه ی شایانی باسه نه وه یه کوشتنی پر لافیسلار لاکی نه لمان که ناوی Schultz بووه له ۱۸۳۰ دا و گوایه له کاتی خلای دا بلا پشکنینتی زانستانه چووه بلا کوردستان ، ههروه ها له ناو بردنی جو له که یه کرلا فرلاش به ده ستی کابرایه کی ده ره به گی کورد که کاربه ده ستی عوسمانلتی بووه (۲۷) یه کجار بیری هه ندلی له و گهشتوه ره نه وروز پایی یانه ی تلیکداوه که به دوای بنچینه ی کاردا نه گه زاون ، به لکو هسه ر له خلایانه و و به هسه وه سه ماریان داوه به سه رکورددا و کوردیان به پیاوکوژ و جهرده و فه رمانیان داوه به سه رکورددا و کوردیان به پیاوکوژ و جهرده و رکیگر و خوین زیژ داوه ته نه که را به دانه یه که کتیبی له م بابه ته به به ین :

فاولهر Fowler ناویک که گوایه سنی سالیک له ناوچدهی فارسدا ژیاوه و گهشتیکی کوردستانیشی کردووه ، دوبهرک کتیبی لهسهر نهم گهشتهی دهرکردووه (۲۸) . بنی سل کردنهوه و دل له دلدان کوردی به پیاوکوژ و دلزه ق و خلایم زیژ داوه ته قهلهم . موریتز

Millingen, Major Frederich: the wild life among (vv) the Koords, London, 1870, p. 234 vgl. anch Fraser, J. Baillie, ESQ: Travels in Koordistan, Mesopotamien... etc. vol. 1, London 1840 p. 62

Fowler, s.: Drei Jahre in Persien Reiseabenteuer in (YA) Kurdistan, 2 Baende, Aachen, 1842.

فاكنـه و Moritz Wagner ناويك كهشتيركي به كوردستان و ئەرمەنستان و ولاتى نارسىدا كردووه و ياشگەزانەوەى دۇكتىيى ده رکردووه ، پهکلیکیان له بارهی ناوچهی تارارات و تهرمهنستانی ژورؤوهوه په (۲۹) و تهوي تريشيان له بارهي ناوچهي نارس و ولاتي كوردهوه يه (۳۰) . قاكنه د نوسينه كانى دا به تايېسه تى له به ركى دووهمدا لهگهایی لاوه ، بنی پهروا ،کوردی په جهرده و خوېن زېژ و يپاوكوژ داوەتە قەڭەم . سىلەرچاوەيەكى ترى لەم بابەتە كىتىبىتىكە له لايهن بارنون فنون نولده Von Nolde ناوليكهوه نوسراوه (۳۱). بهلام لام وایه نهم نولدهیه کوردستانی یا به باشتی نهدیوه و تهنیا لامسه رلایی پنیدا تنیه زیره ، یا ته وه ته شته کانی له خه لکی تر بیستو وه و کوردستانی به چاوی خلای نهدیّوه . تهمیش گهالیك ناو و ناتلورهی خرایی به کوردهوه ناوه . ویننهی ئهم کتیبانه به زمانه ئهوروپایییهکانتی تریش ههن^(۳۲) . راستتی یه کهی ئهوه یه چو نکه کورد ئهو دهمه کهسی

Wagner, Dr. Moritz: Reise nach dem Ararat und (74) hoch - Armenien, Stuttgart und Tuebingen, 1848.

Wagner, Dr. Moritz: Reise nach Persien und dem (*) Lande der Kurden, Leipzig, 1852.

Von Nolde, Baron Eduard: Reise nach Innerarabien, (*1) Kurdistan und Armenien, Braunschweig, 1895.

⁽۲۲) _ بو وینه تهماشای ثهم سهرچاوانهی خوارموه بکه : _

⁼ Millingen, Major Frederich: the wild life among

وای نه بووه به ربه رمکانیی که و در لا و دهله سانه بکاو ته نیا لایه لئ که كوردستاني پېشكهش ئەورۇپايىيەكان كردېنى ھىــەر عوسمــانلىق و دەستىكى درېۋيان بووه لە چەسپاندنى ئەو تۆمەت و بېزختانانەدا بەسەرگەلى كورددا . بېگومان ھەمق ئەورۇپايىيەكى تېگەشتى ئەزاننى ،كە لە ھەمق ولاتنيكى ئەم سەر زەمتىنەدا ، دزتى و جەردەيتى و پیاوکوژتی بووه و ته بنی ، سے ئیےتر زلار یا کهم. ته نانهت لهم ئەڭمانيايەدا لە سىساڭى ١٩٧٢ دا رۆۋ نيە چەند كەستىك نەكوۋرىنى ، يا بانقیك نه بزرنی یا په لاماری په کیك نه درنی ، یا ... ، یا ... هت. هیسچ نه ته و ه پیاو کوژ . انیمه کور دیش زور چاك ئەزانتىن، ھەركاتنى داواى فشە مافلىكى خۇمانمان كردېتى، ههزار ناو و ناتورهی سهیر سهیرمان لای راوه . لهبهر تهوه تهوهنده خَوْشُهُ بَوْيِنَ ، كَهُ تُهُمْ جَوْرُهُ قَسَانُهُ كَارُمَانَ تَنْيُلُهُكُهُنَ . بِهُلَّامُ لُهُكُهُلُّ ئەوەشدا ئەبنى بنىوچان خەرىك بىن و بىروزاي گشتتى جىھان بەرامبەر خزمان و مەسەلەكەمان بە جارىي رۆشن بكەينەوە . ئەبىي ئەوەشمان له بیر نهچنی ئهو ئه لمان و ئهوروپایی یانهی که بهزورتی ئے م به پتو بالزرانه بان خستزته دوای کورد ، با نانخزری دهوله تی عوسمانلتی ، واتا كاربهدهستى دموله تورك بتون . ياكه هاتق نه ته كوردستان له لایهن تورکهکان و قاجاری یه کانهوه گوخی یان به خـــراچی کـورد

the Koords, London 1870. Percy, Earl, M. P. : = Highlands of Asiatic Turkey, London 1901

اخنراوه. بن وینه: فنون هه مه و وه همه همه همه وینش ناومان برد مینی و توسیکی نه مسابتی بووه (۳۳) و یه کینک بووه له وانه ی که زور له ولاتی عوسمانلتی دا ژیاوه و بن تورك کاری کردووه. شه همه همه و نیجیره یه کنیی چه ند هه زار لا په زه یتی له باره ی میزوی ده و له تی عوسمانلی به وه ده رکردووه. له نوسینه کانی دا گه لنی حوکمی نازه وای داوه به سه رکورددا. چو نکه سه رچاوه ی زانیاری یه کانی (هه مه ر) فه ده بیاتی تورك و سیاسه تی حکومه تی عوسمانلتی بووه (۳۶). هه روه ها فردریک میلینگنی ئینگلیز Frederich Millingen که کورد به فردریک میلینگنی ئینگلیز Frederich Millingen که کورد به فردرین خوری خوری عوسمانلتی بووه .

زانای رؤس خالفین Халімн لهم بارهیهوه تُهلّني:

« ژماره یه کی زور له سه رچاوه روژ ئاواییه کان که له باره ی کوردستانی سهده ی نوزده یه مهوه نوسراو نه ته وه ، کورد به « دزو جهرده » ناو ثه به ن . ثهم جوره ناو نا تورانه وه نه بنی له هه متو کا تیکدا له راستی یه وه نزیک بن (۳۲) » .

⁽۳۳) _ تهماشای زماره (۱۰)ی ئهم بهراو بزه بکه .

von Hammer, Joseph, Freiherr: Geschichte des (*1) Osmanischen Reiches.

Millingen, Frederich: Wild life among the Koords, (*•) London, 1870

Халфин Н.А.: "Борьба за Курдистан", Москва, (*1) 1963, стр. 22.

ئهوهی شایانی باس و دلخوشتهانه ئهوهیه ئهم باسه نازانستانه و دهستکرد و در و ده ده ده و نهم ده نگوباس و ههوالانهی که بو کورد هه لبه سترابون له لایه ن هه ندنی گهشتوه رو خو به زانا زانه وه کاری له زانا راسته قینه کانی ئه لمانیا نه کرد و هه در له سهده را بوردود ا هه ندنی له زانا کانی ئه لمان و نهورو یا خویان زور به زمان و نهده بیات و میروی کورده وه خهریك کرد . بو وینه :

فردریك فرون بردن شتیت Friedlich Von Bodenstedt له سالی ۱۸٤۹ دا باسیکی زانستانهی لهسهر گررانی و ااوازی کوردتی بلاوکردهوه (۳۷).

له سالّی ۱۸۵۷ – ۱۸۵۸ سنی بهرک کتیبی زانای به ناوبانگی رؤس Peter Lerch کرا به ته لمانتی . تُمانه بریتی بتوت له لایکولاینه و ه باردی کورد و هوزه کلدانیه کانی تیرانه و ه (۴۸) .

فردریك میوللهر F. Mueller ىنهمسایتی ستى بهرهه می له باره ی زمانی کوردی یه وه پیشکه شکرد. یه کنیکیان باستیکه لهست.

Von Bodenstedt, Friedrich Martin: Lieder aus (*v) Kurdistan, in Tausend und ein Tag im Orient, Berlin, 1849 - 1850

Lerch, Peter Ivanovitsch: Forschungen uebr die (**A) Kurden und Inanisehen Nordchaldaeu, 3 Bände, St. - Petersbonrg, 1857 - 1858.

فه رهه نگلوکی کوردی و سریانی (۳۹) و ئه وی تریان باسلیکه له سه و شلاوه ی زازا (۴۰) و ئه وی تریشیان له سه و شلاوه ی کرمانجتی باکتر (۴۱) . باسی یه که میان له ۱۸۹۳ دا و هی دووه میان له ۱۸۹۴ دا و هی سنی یه میان له ۱۸۹۴ دا و هم سنی یه میان له ۱۸۹۴ دا و هه رساید کیان له فیه ننا بالاوکرانه وه .

بارب Barbی نه مسایتی ، نه ندای نه کادیمی زانستی له قیه ننا ، له ماوه ی ۱۸۵۸ — ۱۸۵۹ چه ند را پورتلاکی زانستانه ی له باره ی « شهره فنامه » ی شهره فخانی بتلیسی یه وه بالاوکرده و ه (۲۲) .

شلیمه Schieafel که زانایه کی ثیتنولوک بووه باسیک که لهسهر کوردستان له باره ی ثیتنوگرافی یه وه نوسیوه ته وه (۱۳۶ .

Mueller, Friedrich: Kurdisches und Syrsches (*1) Woerterzeichniss, Wien, 1863.

Mueller, Friedrich: Zaza-Dialekt der Kurdensmache, (1) Wien, 1864.

Mueller, Friedrich: Kurmangi - dialect der (11) Kurdensmache, Wien, 1894.

Barb, H. A. Berichte ueber die Kurdenchronik (¿r) Tarich el-Akrad von Scheref Nameh, sitzungsbericht d. Wiener Akademie phil - list - kl., x, 1853; xii, 1856, xxviii, 1858; xxx, 1859; xxxii, 1859

Schläfel: Beiträge zur Ethnographie Kurdistans (¿r) und Mesopotamiens, Petermanns Mitteilungen, 1863.

پروفیسور فهردیناند یوستی F. Justi له ۲۹ لاپهوه اسیکی لهسه و ههندیک له ده نگه کانی زمانی کوردتی نوسیوه ته وه (۱۹۵) هم باسه که له به ر روشنایتی به راورد کردنیکی زمانه وانی یانه ی کوردتی له که ل زمانه تیرانی و هیند دی تیرانی یه کان هینراوه ته به رهه م ، نه ک بی کاتی خوی (واتا سالی ۱۸۷۳) ، به لکو ته نانه ت بی ته مروش نرخیکی زانستانه ی هه یه و هه ل ته کری وه ربگیزریته سه ر زمانی کوردتی نامیلکه یه ک کوردتی ، هه ر ته م زانایه له سه ر ریزمانی کوردتی نامیلکه یه ک به توسیوه ته وه و له ۱۸۸۰ دا له شاری په تریسبورگ جاپی کردووه (۱۹۵) .

Justi, Ferdinand: ueber die kurdischen Spiranten, (11) Marburg, 1873

Justi, Ferdinand: Kurdische Grammatik, Saint. (1.)
Petersbourg, 1880.

Houtum - Schindler : Beiträge zum kurdischen (11) wortschatz, Leipzig, 1884 und 1888 in ZDMG, BD. 38, S. 43 - 116 und BD. 42, S. 73 - 79.

⁽٤٧) _ تهماشاي ژماره (٥٥) ي ثهم بهراو پزه بكه .

دەستۇرى زمانى كوردتى رۆشنتركردووەتەوه .

زانای سویسره یی نهلبهرت سهرسین (۱۸۶۱ – ۱۸۹۹) که پرترفیسوری به شی نیسها الامهوانی بووه له زانستگای لایپزیك ، به هاوبه شتی Egen Perin دو بهرگ کتیبی دهرکرد به ناوی که شکلالی کوردی یه وه (۱۸۹۱) . لیره دا گهانی چیرلاکی فلالکالاری و داسهانی کوردتی به وهرگیزانی نه لهانی یه وه بلاوکرده وه .

زانای ئەنتروپۆلوجیست Von Luschan باسلاکی لەسبەر بهزه یه کی له مستوی قثری ئادەمیزاد دروست کراو له ۱۸۸۸ دا بلاوکردهوه (۲۹) . همه رئهم زانایه له ۱۸۹۰ دا باسلاکی لهسه رکه لی کورد به ولانه وه گلافاری Globus دا نوستی (۰۰) ، همه روه ها له به رهه ملاکی تری داکه له باره ی زمان و رهگه زهوه نوسیویه تی باسی کوردی کردووه (۱۰) .

Albert Socin und Prym Eugen: Kurdische Sammlungen, (1A)
4 Bände, St. - Petersbourg, 1887 - 1890

Luschan, F. von: Zwei mit Meuschenbaaren besetzte (11) Teppiche, in Zeitschrift fuer Ethnologie, Berlin, 1888, Band LVII.

Luschan, F. von: Das Volk der Kurden mit Bildern, (•·) in Globus, LVII, Braunschweig, 1890.

Luschan, F. von: Voelker, kassen, sprachen, Berlin, (•1) 1922.

Ceyp له روز نامهی Allgemeiner Zeitung دا وتارید کی لهسهر اینی یه کان بلاو کردو ته وه (۴۰) .

ههروهها بوتیکا Bntypa ناولایکی نهمسایتی کنتیبیکی لهسه ر ناوچهی دهرسیمی کوردستانی تورکیا بلاوکردووه تهوه (۴۰) .

Ceyp, A. J.: Die Jezidies, in Allg. Zeitung, Beilage, (• v) 1890.

Butyka, d.: Das ehemalige wilayet Delsim, wien, (or) 1892.

Von Steinin, P.: Die Kurden des Gouvernements (•٤) Eriwan, in Globus, Braunschweig, 1896, Band LXX, S. 221 - 226.

Roediger und Pott: Kurdische Studien, in Zeitschrift (••) fuer Kunde des Morgenlandes, 1. III bis VIII

گراوه ، له ۱۸۹۸ دا له بهرلین بلاوی کردووه ته وه (۲۰) . ئه فسه رید کی سوپای ئه لمان له سبه ر شاری سله یمانی (که سنجه قید کی عوسمانلی بووه) ، هه روه ها و لاتی ئیرانی دراوستی سه به یمانی ، باسید کی جوگرافیایتی و میزویتی له باری سه رنجی سوپاییه وه نوسیوه ته وه می به باید ته ماری سله یمانی به تاییه تی ئه م باسه نه خشه یه که له گه له که وه زعی شاری سله یمانی به تاییه تی له ده ورانی ئاشتوری و بابلی یه کاندا ئه خاته به رچاو (۷۰) . (شتریک له ده ورانی ناویک و تارید کی له گوف اری «ئاش توره و انتی » دا بلاو کردووه ته وه و هه ولی ثه وه ی داوه و لاتی کوردستان و بلاو کردووه ته وه و هه ولی ثه وه ی داوه و لاتی کوردستان و ته رمه نستان و روشنایتی ئه و سه رچاو ه بابلی و ئاشتوری یانه ی که به خه تی بزمادتی توسراون بخاته به رچاو (۸۰) .

Noeldke, Theodor: Kardù und Kurden, in Festschrift (01) fuer H. Kiepert, s. 71 - 81, Berlin, 1898.

Billerbeck, A., Oberst A. D.: das Sandschak (•v) Suleimania und dessen. persische Nachbarlandschaften zur babylonischen und assyrischen Zeit, Leipzig, 1898.

Strech M.: Das Gebiet der. heutigen Landschaften (oh) Armenien, Kurdistan und Westpersien noch babylonisch - assyrischen Keilschriften, in Zeitschrift fuer assyriologie, XIII, XIV und XV, 1910.

له سالانی دوایتی سهده ی رابوردووه وه ههتا تُهگاته جهنگی جبهانتی یهکهم ، چهند زانایه کی ناوداری تُه لّمان وه ل پروفیسور ئۆسكارمان و پرۆفىسلار فلان لكلۈك و پرۆفىسلار ئەدوارد سەخاو و یروفیسور ٹاوگوست پیتهرمان و پروفیسور مارتین هارتمان رویان کرده کوردستان . ئەمانە ياش گەزانەوميان ، نەك ھـەر تەنيا باسى زۆر زانستانه و بهکه لکمان لهسهر زمان و ئهدهبیاتی کوردتی بلاوکردهوه، به لکو ژماره په ك دهستنوسی کوردتی و سهر به کورد پشیان له کوردستان و رۆژھەلاتى ناوھزاستدا كۆكردەوھ و ھێنايەوھ بىز ئەڵمانيا . ھەندىي لهو دوستنوسانه تنستا له كوردستان نهماون ، كهچى له نامه خانه كانى Belin, Tubingen, Marburgدا چنگ ئەكەون . لەم روودو ئەمانە خزمه تبیکی باشی کولتوری گهلی کوردیان کردووه . تبسسته لهم نامهخانانهدا ۸۹ دهستنووسی کوردی ههن ،که بهشی زوریان هونراوهی دُلْدارتی و یالْهوانیّتتی و ئاینتین. تلاِکستی ئهم نتوسراوانه به شیّوهی گۆرانى و كرمانجى و سـلەيمانتىرن و تەنيا پېنىج دانەيات نەبنى که تککسته که ههمتری یا بهشیکی به خهتی ناشتوری نتوسراونه تهوه ، ئەوانى كەي گشتى بە خەتى شكستەي فارسى نتوسراونەتەوە^(٥٩). جا بىر

⁽۵۹) دوکتوّر کهمال فوثاد کانی خوّی ثـهم نوّسراوانهی گرته لای خوّی و کوته پشکنتِنبان و له ثه نجامدا باسیّکی به زمانی ثه آیانتی لهسـه ر نوّسـین به ناوی « دهسـتنوّستی کوردتی Kurdische Hand Schliften » یهوه ، که له سالّی ۱۹۷۰دا له شبوّهی دوکتوّرنامهیه کدا بیّشکه ش به زانستگای هوّمبوّلتی به رلینتی روّزهه لاّنی کرد. ثهم نوّسراومی دوکتوّر

ئەوەى سەر لە خولانەرەوە تاك نەچىى، ئەمەولىي بالمىم زوربەى زادى ئەم نوسراوانە يەكى لە چەند لاپەرەيەك تايپەر نابىلى . ھەندىكىشىان تەنيا يەك لايەرەن .

کدمال فوثاد بریتی به باسپیکی کورنی (۹۲) دهستنوستی کوردی و سهرونایه کی کورت له باره ی زمان و ثهده بیاتی کوردی به وه . همهروها کورته میزویه کی ژبانی زوربه ی نوسه و هونه ره ناسراه مکانی کورد له کونه و هدتا ثبیستا و له ههمو ناوجه کانی کوردستاندا . ثهم کتیبه له لایه ناوجه کانی کوردستاندا . ثهم کتیبه له کانه کوردستاندا . ثهم کتیبه له کانه کوردستاندا . شهم کتیبه له در اوه . در داوه .

ثهدوارد سه خاویش یه کیک بووه له و زانایانه ی باسی زور گرنگی له سه ر هه ندنی ناوچه ی کوردستان نوسیوه ته وه به تایبه تی له باره ی ناوچه کانی ده جله و فوراته وه (۲۰) . هه روه ها لیدوانیکی له باره ی گهشتی بورخارت ناویدکه وه بستو کوردستان بلاوکردو ته وه (۱۱) .

ئۆسكارمان كه له سالآنى ۱۹۰۱ ـ ۱۹۰۳ و له ۱۹۰۹ ـ ۱۹۰۰دا بۆ لايكۆلىنەوەى زمانەوانى چووە بۆكوردستان و ولآتى فارس و هەندىنى شويرنى تر ، پاش گەزانەوەى زنجيرەيەك نتوسراوى به ناوى لايكۆلىنىدەوەى كوردى ـ فارســـىيەوە دەركردووه (۱۲۰) . لەم

اله شبود وای له ئوسکارمان کردووه ، که شارهزایی به کی تهواوی نهبووه له شبود کانی کوردت دا ، سهری لنی بشیونی و له ثه نجامدا سه ر له خه آلی تریش نیك بدا . کانی خوی له بهراین ثهم باسهم به کورنتی له گه ل هاو زی ی خوشه ویستم کاك که مال فوئاد خویدا کرد . هیواشم وایه له باشهروزدا ثه گهر دهستم به رزا بتوانم ثهم باسه باشتر شی بکه مهوه ، چونکه ماوه یه وردتی خهریکی لیکولینه وه ی شیوه ی لو زی بوم و شینوه ی لو زیم له گه ل چه ند نیک سینیکی بارنی و به هه وی دا به راورد کردووه _ جه مال

Sachau, Eduard: Am Euphrat und Tigris, Leipzig, (1.)

Mann, Oskar: Kurdisch - Persische Forschungen, (17) Berlin, 1901 - 1907.

⁽٦١) تەماشاى زمارە (٢٦) ى ئەم بەراوىيزە بكە .

زنجیره یه دا ـ ئه وه نده ی په یوندتی به کورد ناسی یه وه هه بی ـ هه و کی داوه که به پی ی زانستی زمانه و آنی له شیوه ی موکری و زازا و لوزی و کرماشانی و که له و زی و کرمانجتی روزهه لات بکو لینته و . بی نه مه مه به به و که لین خیرو و و داستانی وه که مه موزین و ناسر و مال مال و زه مه به لین خوش و به یتی نه و زه مان پاشای به به و ... همتدی کو کردووه ته وه و مه مینک مه تیک سمتانه ی به تیپی عهره بی و لانینی و وه رکیزانی نه لا ای یه و مه تیک سمتانه ی به تیپی عهره بی و لانینی و وه رکیزانی نه لا ای یه و بلاو کردو ته و . بیگومان نه م کاره بی کاتی خوی ، واتا هه فتا سالیک له مه و به ر حکیک یه کجار گه و ره یه یه نه که رچی هه ندی له و نه مزوش که لکریکی یه کجار گه و ره یه یه یه نه که رچی هه ندی له و کارانه پیدا چوونه و و راستکردنه وه یان پیزیسته . نوسکارمان هه ندی نوسراوی له پاش به جی ماوه که هیشتا چاپ نه کراون . نه مانه وان له نامه خانه ی زانستگای هو مبی لات دا له به رلینی روزهه لات .

ته لبهرت فون لکویکش ههر له سالتی ۱۹۰۱ دا له گه ل لیژنه یه کی لایک کولانینه وه له شوینه واره کونه کان Archiologie چووه بو ناوچه ی زه نجیرلی له کوردستانی تورکیا و له وخی له لای ماملاستایه کی کورد که ناوی ویاسفه فه ندی بووه کوردتی خویاندووه و ههر له زه نجیرلی چه ند چیروکییکی کوردتی له گه ل ژماره یه ک په ندتی پیشینان و قسهی نهسته قی ناوچه ی کرمانج و زازا و بابان و ههروه ها نوباری ته جمه دی خانی و مولد النبی (که به لای ته وه وه هی مه لای باتایی به کوردتی زاتیکه وه دیمه شدی خه نست ته مه نام تیک ستانه ی به های چه نسد کوردتی زاتیکه وه

Von Le Coeq, Albert: Kurdische Texte, Berlin, 1903. (17)

Hartmann, Martin: Bohtan, eine topografhisch - (12) historische Studie, in Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft. Berlin, 1896, II, Heft 2, 1897, Heft I.

Hartmann, Martin: Der kurdische Divan des scheich (10) Ahmed von geziret ibin Omar, genannt mela-i giziri, Berlin, 1904.

Hartmann, Martin; Zur kurdischen Literatur, in (11) Wiener Zeitschrift fuer die Kunde des Morgenlandes, wien, 1898 Jahrg. 8, S 102 - 112.

۱۹۰۰ و ۱۹۰۱ و ۱۹۰۷ دا^(۱۷) نوسیوه له ناو تُـهو راپورانهدا که هارتمان لهسهر روژههلاتی موسول_{ها}نی نوسیوه باسیکی زوری کوردی کردووه (۱۸^{۱۸)}.

به لام مارتین هارتمان ههر ته نیا خهریکی بلاوکردنه وه ی کولتوری کورد نه بووه ، به لکو دوستنیکی دلسوزی که لی کوردیش بووه . به جوری له که لای شرویستی خوی به رامبه رئیسه به جوری له که لای شرویستی خوی به رامبه رئیسه که به پیشان داوه . ته نانه ته له کیک له توسراوه کانی دا که به تایبه تکاریش له سه رکورد نه توسراوه که لای :

« نه گهر من کورد وهك نه ته وه یه بده مه قه لهم که به ناسانی کولتوری نه وروپایتی وه رئه گرخی ، دیاره لام روزه که نه و حه له نهم بیرو ترایه توشی هه ندخی به رهه لست نه بنی . به لام له به رو ترشنایتی نه و ده نگوباسانهی نه وانه نه یگیر نه وه که بهم و لاته دا گه تراون ، پیاو نه توانی بلنی ، له ژبر پیستی خاوی نه م که له دا جیها نید کی پر له بیری قول و هه ستی نازك شار اوه ته وه . گه لیك به لگه هه یه که (نه م کوردانه) زیره کی یه که خواکردی تیکه ل به زو له شتگه یشتن و به

Harmann, Martin: zur kurdischen Literatur, in Wiener (1v) Zeitschrift fuer die Kunde des Morgenlandes, wien, 1905 Jahrg. 15, S. 322 - 330, auch 1906, Jahrg. 16, S. 35 - 46. auch 1907, Jahrg. 17 S. 76 - 80.

Hartmann, Martin: Der islamische Orient, Berichte (11A) und Forschungen, 3 Baende, Berlin, 1899 - 1910.

ستراو به ختوزهوشتنیکی رهپوزاستی مهردانهیهیان ههیه »(۲۹).

(هوگومه که س) Hugo Makas و به به رهه می زور نایابی پیشکه ش به خوینه به رهوه کانی زمانی ئه آلهای کردووه. یه کنیکیات لایکو آلینه وه یه کنیکیات لایکو آلینه وه یه کنیکیات لایکو آلینه وه یه کنیکیات شیوه ی کوردی دیار به کر و شنیوه ی یه زیدی یه کان . ئه م به رهه مه له مدود الله شاری (هاید لبه رک) چاپکراوه (۷۰) . ئه وی تریشیات چه ند تنیکستنیکی کوردی یه که بریتی یه له چیروک و داستان و به ندی پیشینانی ناوچهی ماردین به شدیوه ی کرمانجی . ئه مه یان له لینینگراد له ۱۹۲۱دا چاپکراوه (۷۱).

فلاند Vollaud ناولاک و تاریکی له سه و قسه و باوه لای پزوپتی له سه در قسه و باوه لای پزوپتی له کوردستان و ئهرمه نستاندا نوسه یوه و جلاری بیرکردنه و می گهم دو گهلهی پیشان داوه (۷۲) . فرنهاندل ، تیزیتی و تاریکی له باره ی گهشتیکی خلایه و میزلا پلاتامیا

Hartmann, Martin: Fuenf Vorträge ueber den Islam, (14) Leipig, 1912.

Makas, Hugo: kurdische Studien Heidelberg, 1900 (v·) Makas, Hugo: kurdische Texte Im Kurmandji (vi) Dialekt aus der Gegend von Mardin, Leiningrad, 1926.

Volland: Aberglauben in Armenien und Kurdistan, (٧٢) in Globus, vol. 91, 1907.

نوسیوه (۷۳). ههروهها و تاریکی تری له بارهی جوگرافیای کوردستانهوه نوسیوه (۷۶).

(رودنرلف فرانك) ناونېك ناميلكه يه كې له بارهې شنيخ عادى ، سهرگه ررهې يه زيدې په كانهوه نتوسيوه (۷۰).

قالّتهر باخمان ناولیّکیش نامیلکهیهکی لهســهر مزگهوت و کلّیسهکانی کوردستان و تهرمهنستان بلاوکردوّتهوه (۷۲۰).

Von Handelmazetti, Heinrich Freiherr: Reisebilder aus (vr) Mesopotamien und Kurdistan, in Deutsche Rundschau fuer Georgs., wien, 1911, Band XXXIII, S. 401-409.

Von. Handelmazetti, Heinrich, Freiherr: zur Geographie (vɛ) von Kurdistan, in Petermanns Mitteilungen, 1912, Band LVIII, 2. Halbband, S. 133-137.

Frank, Rudolph: Scheich Adi, der grosse Heilige (vo) der Jezidis, Berlin, 1911.

Bachmann, Walter: Kirchen und Moscheen in (va) Aremnien und Kurdistan, Leipzig, 1913.

Von Westarp, Graf E.J.: Routenaufnahmen in (vv) Armenien und Kurdistan. in Petermanns Mitteilungen, 1913, Band LIX, S 297-300.

باس کردووه . ههروه ها قیلهلم باخمان راپورتنیکی لهسه و ثهو ریمگایانه نوسیوه که ثه کهونه به ینی مؤسل و وانه ره ، ثهمه ش له به روشنایتی نه خشه یه که به تایبه تی بنو ثه و ناوچه یه کنیشراوه (۷۸) . ثهم باسه بنو شه زی جیها نتی یه کهم که لکنیکی سوپایتی زوری بووه .

ههر لهم ماوه یه دا چه ند باسیکی ستراتیجی له باره می هه ندنی ناوچه ی کوردستانی عیراقه وه لایه ن تی شالد بازه وه ده رچووه (۲۹) .

ههر ئهم نوسه ره له باره ی خه تی شهمه نده فه ری به غداده وه نامیلکه یه کی ده رهیناوه (۸۰) و له باری جوگرافیایی و ستراتیجتی سوپایی یه وه باسیکی کوردستانی کردووه و باسیکی هه ندنی له هزره کورده کانی به خویان و جلوبه رک و ره و شتوختیانه وه کردووه ، ئه وه شی له بیر نه چووه ناوی هه ندنی له بزوتنه وه رزگاری خوازی یه کانی کورد بهیننی ، ئه ما نامیلکه یه سیاسه تی ئه وسای ده و له تی عوسمانی به رامبه ر به کورد و گه له ژیرده سته کانی تری تورك ئه خاته به رچاو .

زانای زمانهوانی بهناوبانگی نهمساو تهندامی کوزی زانستتی

Bachmann, Wilhelm: Bericht zur Routenkarte von (va) Mosul nach Wau Petermanns Mitteilungen, 1914.

Banse, Ewald: Durch norden Mesopotamiens, (va) Petermanns Mitteilungen, LVII, I, S. 119 und 172, Gotha, I911.

Banse, Ewald: Auf den Spuren den Bagdadbahn, (A·) Weimar, 1913.

⁽۸۱) Anthropos گوڤارێيکي جبهانيه بــوٚ گهلازنــاستي و زمانناستي . وتارهکهي کهرمهاتيش بهم جوّرهيه :

Anastase Marie, O. Carm: La de couverte recente des deux Lives sacras des yezidis. Anthropos, t. Vi, Nr.1, Januer - Fevruer 1911, P. 1. 39.

Bittner Maximilian: Die heiligen Buecher der Jeziden (Av) oder Teufelsaufbeter (Kurdisch und Arabisch) Wien, 1913.

⁽۸۳) مېوام وايه له مەلېكى تردا تەواوى ئېكستى مەردۇ كىتېبە بېرۆزەكە بلانوبكەمەوم بە لېكىرلىينەوموم (جەمال).

نهم زانایه بیست سیالیک لهوه پیش به رهه میکی تری خلای له باره ی شاری شنلا و ورمنی به ره بالاوکردلاته وه (۸٤).

ته و به رهه ما نه ی نیشه و ه ناو مان بردن ریسگه یان خلاش کرد بلا هه ندی زانای تری ته لایان ، که پاش جه نگی جیهانتی یه که م ، به رهه می تر له پیشانگای کورده وانی دا بخه نه رو (۱۵۰ . یه کیاك له وانه که زلار شایسته ی ناو بردنه کارل هه دانکه Karl Hadank . هه دانك که لکیا کی زلاری له و که له پتوره و هرگر توه که تلاسکار مان به جنی ی هیشتو وه . بیجگه له وه شد دلاستیا کی نزیکی میژونتوس و تیکلاشه ری کلالنده ری خوالی خلاش بتوی کورد ، داما و حوزنی مو کریانی بو وه هه روه ها و که کاره کانی دا که لکی له هه ردوکیان و هرگر تو وه . له به رهه مه کانی هه دا ناک که نیدا چتونه و هیه کی هم ردوکیان و هرگر تو وه . له به رهه مه کانی هه دا ناک : پیدا چتونه و هه کاره کانی دا که لکی له هم ردوکیان و هرگر تو وه . له به رهه مه کانی هه دا ناک : پیدا چتونه و هیه کی

Bittner, Maximilian: die Kurdengan Uschnuye und (1) die Stadt Uramiye wien, 1892.

Nikitine Basil: Les Kurdes Etude socioloq gue: تعاشای et historigue Paris, 1956, pp. 12-16.

ثهو باسانه یه که تؤسکارمان له سهر شدیوه ی زازا نوسیونی (۸۱) . همروه ها باسیکی زانستانه ی زور ورد له سهر شیوه ی بوتات و یه زیدی یه کان (۸۷) . ته مه ی دوایتی له بهر روشنایتی چه ند تیکستیک کردووه که به یارمه تنی به درخان نوسیونیه ته وه . هه دانك باسیکی تریشی له سهر شیوه ی گوران بالاو کردووه ته وه (۸۸) .

لیککولینهوهی زاناکانی ئه لمان هـــه له بارهی زمانهوانی یهوه نهبووه ، به للــکو گه لنی لایه نی تریشی گرتووه تهوه . بنو ویینه :

دو مه آیات که ناویان بهرلینسه و بورخارد بووه چونه ته کوردستان و گه لایك که و چه و چه و و قه آله مبر و خشلی ژنان و شستی تری له زیو دروست کراویان کلاکردلاته و و له سه مهم بیشه سازی یه ی کوردستان کتیبیکیان ده رکردووه (۸۹). تیلکه Tilke ناویک به بلانه ی ایدوان له باره ی جاوبه رکی رلاژه ه آلاتی یه وه باسیکی جاوبه رکی کوردیشی کردووه (۹۰).

Hadank, Karl: Mundarten Der zázá, Berlin, 1932 (1)

Hadank, Karl Bóti und Ezádi, Berlin, 1938. (AV)

Hadank, Karl: Mundarten der Guran, Berlin, 1930. (AA)

Berliner, R. und Borchardt, P.: Silberschmiedearbeiten (1) aus Kurdistan, Berlin, 1922.

Tilke, M.: Orientalische Kostueme in schnitt und (1) Farbe Berlin, 1923.

هیسسه Hesse ناویزکیش له بارهی مهسه لهی متوسل و شیسه Hesse ناویزکیش و شده و گینگلیز له سهر خواروی کوردستان ، نامیلکه یه کی دهرکردووه و دوز (مهسه له)ی کوردی لهم به شه ی کوردستاندا خستوته به رچاو (۱۱) .

ئیرنست کلیپل Ernst Klippelگهشتیکی به ناو یه زیدی یه کان و کورده کانی تردا کردووه و سه رنجی خوّی لهم باره یه وه به نامیلکه یه که پیشان داوه (۹۲) .

زانایه کی ته گلمان که ناوی Koehler بووه هه و کی داوه له به ر روزشنایتی ته و گه شتنامه یه ی که گه شتوه ری تورکی عوسمانلی ته ولیا چه له بی له سه ده ی ۱۷ ی فه زه نهگی دا کردویه تی ، باسید کی شاری بتلیسی کورد بکا (۹۳) . کویله ر ته م به رهه ه سه ی خوی له شیروه ی

دوکتورنامه یه کدا داوه به زانستگای مونیخ . زیك Sick ناویمك له سالی ۱۹۲۹ دا باسیکی به بونسهی بزوتنه و می کورده و ه کوردستانی تورکیادا به ته لمایتی توسیوه و

Hesse, F: Die Mossulfrage, Berlin, 1925. (11)

Klippel, Ernst: Unter Druzen, Kurden und (11) Teufelsambetern, Berlin, 1926.

Koehler W.: Die Kurdenstadt Bittis, nach dem (17) tuerkischen Reisewerk des Ewlijá Tschelebi, Muenchen 1926.

کابرایه که ناوی Artasches Abeghian بووه و رهنگه نهرمه نتی بوبنی ، له سالی ۱۹۳۰ دا و تاریخی له بارهی ژیانی فیکرتی کورده و به نه لمانتی نوسیوه و له گزفاری «روزهه لات کو Der Olient) دا بلاوی کردن ته وه (۹۶).

دوکتور فون قیزن دونك وتاریکی به ناوی « مهسههی کورد ۱۰وه له (۱۹۳۱) دا بلاوکردوتهوه (۹۷^{۱)}.

«کۆمەلاەی زانست له زانستگای گویتینگن» له ئەلاینیای دۆژئاوای ئیمزۆ کتیبیکی له سالی ۱۹۳۹دا له باردی شیودی زمانه ئیرانیهکانهوه دەرکرد لهبهر رۆشنایتی ئهو کهلهپتوره زانسـتانهیهی له

Sick, J. H.: Karen Jeffe: Im Kampf um ein Volk (12) in vot, Stuttgart, 1929.

Pfitzenmayer, E. W.: Armenier und Kurden in der (• •) Erdball, 1931.

Abeghian, Artasches: aus dem Geistesleben der (1) Kurden, in der Orient, 1930.

Von Wesendonck, Dr. Otto, Graf: Das Kurdische (۹۷) Problem in preussische Jahrbuecher. Berlin, 1931, Band cexxiii, S. 117 - 130.

پرتوفیستور F. C. Andreas به جنی مابق (۱۸۰ منه کتیبه که به سه و Kaj Barr به مرتبی به Arthur Christensen به رشتنی پرتوفیستور W. Henning و ماوکاری W. Henning و باسیکی ۳۸۹ لا پهتره یتی زمانه وانی یانه ی له باره ی شیوه ی کوردی گهتروس و سنه یتی و کرماشانتی و کیلون و گهبدویتی تیم دایه که به راستی هه متو کورده وانیک پیویسته بیخویم نیم بیخویم بینی و که کی لی وه ربگری .

له کاتی شه زی جیها نتی دووه مدا (۱۹۶۳) نامیلکه یه کی (۹۹) لا په زه یتی له شــاری پر تســدام به ناوی « له کوردستانه وه به ره و ماله وه په (۹۹). له لایه ن تو تو قیر نهر و فنون هیننتیکه وه ده رچق ماله و ه

ئهوهی شایانی باسه ، ماوه یه کی کهم پیش شهری جیها تق دووه م و له ماوه ی شهردا ، ئه لمانیا چاوی بزیبووه نهوته که کوردستان . بنز ئهمه کهوته پیلان دانان و للیک لالینهوه له باره ی کورد و ولاته که یانهوه ، بنز ئهوه ی کورده کان بنز خوی راکیشنی و بیانکا به گر ئینگلیزه کاندا که داگیرکه ری نهوته که ی کوردستان

von Hentig, Werner Otto: Heimritt, durch Kurdistan, (٩٩) Potsdam, 1943,

بون . به جنی هیند انی نهم کاره و په یوه ندی به ستن به کورده و سپیردرابق به نه فسه ریسکی نه کمان که ناوی گوتفرید یوها نیس میولله ربق . نهم میولله ره سالی ۱۹۳۷دا نامیلکه یه کی به نه کمانتی به ناوی « خو کوتانه ناو کوردستانی داخراو » و و ه ده رکرد (۱۰۰۰) .

له سالی ۱۹۰۹یشدا کنیبیکی به ناوی « له روژههلانی گنزتنی به ربودا » بلاوکرده وه (۱۰۱) . میسوللهر لهم نوسسراوه ی دووه میسدا به دورودریژی باسی نهوه نه گیزینه وه که چون چهند نه فسه ریسکی نه لمان له گه ل کوردیسکی هه ولیری که ناوی « ردمنی » بووه ، به سه رلاکایه تنی نه و ، به فزلاکه یه کی سویای نه لمان چونه ته کوردستان و خه ریك بون به دزی یه وه هنوزه کورده کان ریک بخه ن و هانیان بده ن دژی نینگلیزه کان . نه وه ش باس نه کا که چن هه مقریان له کوردستانی عیراق گیراون و فزی دراونه ته زینسدانه وه . نه کابرایه له کتیبی دووه میسدا به مجنوره ی خواره وه باسی کورد نه کابرایه له کتیبی دووه میسدا به مجنوره ی خواره وه باسی کورد

« هەركەسنى لەگەل كوردىنك ، بەلام كوردىكى رەسەن ، ھەلســوكەوت بكا ، ئەو كەســە كوردى خــلاش ئەولىي و ولاتەكەيانى خلاش ئەولىي . واتا كوردستانى خلاش ئەولىي .كورد ھەمتى مرلاۋى

Mueller, Gottfried Johannes: Einbruch ins vurschlossene (...) Kurdistan, Reutlingen, 1937.

Mueller, Gottfried Johannes: im bremenden Orient, (1.1) Stuttgart 1959.

چـاو گهش و وتووریان و هلا_ز و وزهیه کهی شـاراوهی به کار نه همینراویان ههیه ه (۱۰۲) .

جاکه ئیمه باسی ئهو زانایانه ئهکه ین که بهرهسه می زانستانه ی به که لکیان هیناوه ته کایهوه ، نابتی ئهوه شمان له بیر بچتی که چه نسد که سیسکی به ناو زانای ئه لمان و ئهورو پایتی بتون و (ئیسته ش هه مه مه ناو زانای ئه لمان و نالااستیان له باره ی کورد و کورد و کورد سیتانه و به لاو کرد و ته و (۱۰۳) . بی و یینسه پر نویسوریکی

Ibid, S. 109 . (1.r)

(۱۰۳) – بو و ینه له کانیکدا که داگیرکدرانی کوردستان خهریکی نهوه ن

کورد به گهلیکی سهربه خو نهده نه قه لهم به لکو به چه ند هوزیکی بی بنه چه و

ره چه له ای به به شینگ له گه ای « فارس! » ی بده نه قه لهم ، هه ندی له

به ناو زاناکانی نه ور ق به اینه وی له سهریکه وه خویان به زانا بده نه قه لهم و

کردووه به نوسین و نه یا نه وی له سهریکه وه خویان به زانا بده نه قه لهم و

له سهریکی تریشه وه خزمه نیکی داگیرکه رانی کوردستان بکه ن یه کیلک

له وانه ی که به دهموده ست خهریک هیزوی کورد نیلک بدا و گومان به

خه له خانه کی به بده با باه باره ی بنجینه و بناوانی کورده وه ، کابرایه کی

ثینگلیزه ناوی هه که نزی یه . نهم مه که نزی به له و تارید کدا کوایه

به ناوی « بنجینه ی زبانی کوردی به و » و به او ازید کدا که گوایه

له سالی ۱۹۲۸ دا له گوفاری Fhilological Society for 1961

له سالی ۱۹۲۹ دا له میزو ده رناچی (واتا نه فامن – ج ، ن) .

گه بیش ماده کان بی سه روشوی می مه ماته وه مه ماتیش نه چن خویان نه به ستن

ئه لمان که ناوی «ره گهزی باکتر له ناو هیند و جهرمه نه کانی ئاسیادا» یه (۱۰۶)، که ناوی «ره گهزی باکتر له ناو هیند و جهرمه نه کانی ئاسیادا» یه (۱۰۱۰)، زمانی کوردتی زور ناشی یانه به « شیره یه کی فارسی ! » داوه ته قه لهم (۱۹۱۶) . ههروه ها دوکتور هیر تزفیلد ناویک له (۱۹۱۶) دا چووه بو ناو چهی زهردی ئاوا بو پشکنینی پاشماوهی ئهو خه تی په هلهوی یهی

Guenther, Prof. Hans F. K.: Die Nordische Rasse (1.1) bei den Indogermanen Asiens, 1934.

Ibid, S. 142 ⋅ (\·•)

ساسانی یه کان که له گوندی «په یکو لّی » دا به جنی ماوه (۱۰۰۱). ئه م کابرا سپله یه ههرچه نده باسی ئه وه ش ئه کا که کورده کان خوّی و هاو زیر کانی وه ك میوانداری یه میوانیکی به زیر ته ماشا کردووه ، که چی ئه لای «ته نانهت ئه م میوانداری یه گیان ئازاردانیکی ته واوبتو »، چونکه گوایه کورده کان «دهستیان له شتومه که کانی داوه!» ئه مجا ئه لای ئه و په ندی پیشینانهی که ئه لای: « ثلاثة فی الدنیا من الفساد: الکردی و الجریدی و الجراد » ها ته دتی (۱۰۷) . هم ندی قسمی بنی سه و پنی تریشی کردووه ، له پاداشی میواندارتی و چاکه دا . کورد (۱۰۰۸) راستی و تووه : « بنو بنوره پیاو خوت بده ی به کوشت ئه لای به ده ردی خوا مرد » . له پاش خوت بده ی به کوشت ئه لای به ده ردی خوا مرد » . له پاش

Herzfeld, Dr, Ernst: die Aufnahme des Sasanidischen (1.1) Denkmals von Paikueli Brelin, 1914.

Ibid, S. 7. $(\cdot \cdot \cdot \cdot)$

(۱۰۸) بهراست تی تثیمه ثهبی بزانین کنی دوستهانه و کنی دوزمنهانه و رئی به کنی ثهده بن بنیته ولا ته کهمانه و و رئی له کنی ثهبه به به به مدرکه سنی ناوتیکی کوردی هنینا یا دو وشهی له بارهی کورده وه نوستی به به به بنیته زانا و نه ثه شبیته دوستی کورد. شه و ثه وروبایی یانه ی خرابه له گه ل کورد ثه که ن له نهزانینه وه بنیویسته بیریان روشن بکر نینه وه و بخر نینه سهر رئی راست. به لائم ثه وانهی کورد و مهسه لهی کورد باش ثه ناسن و سهره نرای ثه وه خرابه کاری له گه نی نه بنیویسته وه که دور من هه نسو که و تبایا که به ناباک بدر نینه قه نه م

جه نگی جیها نتی دووه مه وه ، کورده و انتی ـ مه به ستم له لیکو لینه وه ی زمانه و انی یه ـ ئه ستیره ی کوژایه وه و له و ماوه دورودریژه دا و بگره تا تیسته ش به ده گمه ن باسیکی کورده و انتی له لایه ن ئه لمانه کانه و بلاو کراوه ته وه . به لام له جیاتی ئه وه گه لیک باسی میرژویتی و سیاستی به ئه لمانتی ده رچووه که شایانی باسکردن و دلخوشتین . لیره دا هه ندیک له و به رهه مانه باس ئه که ین :

Wikander, Sitg: Ein Fest bei den Kurden und in (1.1) Avesta, in orientalia Suecana, vol. ix (1960), uppsala, 1961, s. 7-10

Haraldsson, Erlendur.: Land im Aufstand...Kurdistan, (11) Hamburg, 1966.

لهســـهر « رۆژههلاتى ناوەزاستى نونى دەركرد »(۱۱۱) و لــه بارە**ى** ، مەسەلەى كوردەوە ب<u>ت</u>رو راو ســـــەرنجى خۆى بە شېوەيەكى بابەتانە خستە بەرچاو^(۱۱۲) .

یه کنی له زاناکانی ئه لمسان که خسوی به لیکولینه وه و زانستانه وه لهسه ر کولتور و ژبانی کومه لایه تنی کورده وه خهریك کردووه ، زانایه کی خه لکی به رلینه که ناوی قو لفگانك رودو لف (Wolfgang Rudolph) ه .

رودوّلف له ۱۹۵۹دا و پاش گهرّانهوهی له کوردستانی تورکیا دو وتاری به تُهلّمانتی نوسیوه ، یهکیّکیان له گوفاری زانست و

Henle, Hans: Der neue nahe Osten, suhrkamp (111) tasehenbuch 24, 1972

⁽۱۱۲) مەرئەونى

ته کنیکدا (۱۱۳) و نهوی تریان له گرفاری Soziologue دا (۱۱۱) .

له سالی ۱۹۲۷دا در وتاری له بارهی کوردستانهوه بلاوکردنوتهوه ؛

یه کنیکیان له بارهی رنیکخستنی کومه لایه تی یه وه له کوردستانی ثیراندا له گرفاری Soziologusدا (۱۱۰) و نهوی تریشیان و تاریخ که لهسهر هلازی فه یزوللا به گی بوکان که به هاوکارتی کوردیکی ئیرانتی که ناوی حهسه ن فه لاحه بالاوی کردنوتهوه (۱۱۱) . و تاری سنی یه میشیان لسه باره ی کورده کانی کوردستانی نیرانهوه یه و له گرفاری لا بوستان ۱۵ ده نه مسا ده رئه چنی بالاوی کردنوتهوه (۱۱۷) .

Rudolph, Wolfgang: Kurdistan: Terra incognita in (117) der Volkskunde, in der Zeitschrift die Umschan in Wissenschaft und Technik, nr. 20, Jahrg. 59, Frankfurt am Main, S 613 - 615

Rudolph, Wolfgang, Einige Hypotätische (111) Ausfuehrungen zur Kultur der Kurden in soziologus, Jahrg - 9, Heft 2, Berlin, 1959, S. 150 - 162.

Rudolph, Wolfgang, Grundzuege sozialer Organisation (110) bei den westiranischen Kurden, in Soziologus, Jahrg. 17, Heft 1, Berlin, 1967, s. 19 - 39.

Rudolph, Wolfgang, Die Feizulläbegi des Hochlandes (111) von Bukán, in Baefflerl Archiv, Band 15, Heft 2, Berlin, 1967, S. 275 - 304.

Rudolph, Wolffang, Die Westiranischen Kurden in (\vv) Bnstan, Oesterreichische Zeitschrift fuer Kultur, Politik und Wirtschaft der islamischen Länder, Wien, Heft 4, 1967. S. 33 - 40

له کتیبه که یدا « ئیسلام به بنی به چه » (۱۱۸) باسیک گهشته کهی خنری نه کا بنر سله یمانتی و ناوچه کانی کهی کوردستان و گهلی کورد به گهالیکی رؤخنوش و میوان دنرست نه داته قه آلهم .

رفرژنامه نوسیکی نه لابان که ناوی (Karsten Dettmann) ، ، گهشتیکی کردووه بر کوردستان و ماوه یه که نه ناو پیشمه رگه کاندا ژیاوه . پاش گهرّانه وهی کتیبیکی به نه لمانتی به ناوی «شیر به له پتی خدوت بگره شیخ عادی نایسه به هاواری تر » وه (۱۱۹) بلاوکردنو ته وه مکتیبه که له سالی ۱۹۲۱ دا ده رجووه (۱۲۰) پره له وینه ی جوانی کوردستان و پیشمه رگه دلیره کانی .

پرزوفیسور فوخلهر هاوکه ، زانای به ناوبانگی ته آمان له سالی ۱۹۹۳ دا نهخشه یه کی کوردستانی له یه کیک له باشترین چاپخانه کاخی ته آماندا که ناوتی Jro یه ، به ناوی «کورده کان که الایکی بنی دهو آله یه وه له چاپدا (۱۲۱) . نهخشه که کورته میزویه کی کورد و

Kaster Islam ohne Schleier, 1963. (IIA)

⁽۱۱۹) ئەمە بەندىكى بېشتىنانە كە بەتايبەتى لە ناو كوردە يەزىدىيەكاندا باوە. مەبەستى ئەم بەندە ئەوەيە « تۆ بشت بە خۆت ببەستە ، لەتەنگانەدا كەس ناكەويتە فريات » .

Dettmann, Karsten: Vertrane der Pranke..., Hamburg, (11) 1966.

Fochler - Hancke, Prof. G. die Kurden Volk ohne (171) staat, in Die aktvelle JRO-Landkarte, Ausgabe B, Nr. 224, August 1966.

ئهوهمان نابنی له بیر بچنی که رلاژنامه کانی ئه لّمانیا و نه مسا و سویسره ش (واتا ئه و و لاتانه ی گهله کانیان به ئه لّمانتی قسه ئه که ن) ، لهم یانزه سالّی دوایی یه دا که مو زلار ، له سه ر کوردیان نتوسیوه و ته له فیزیلان و راد لاو کانیان جاروبار له سه ر کورد و کوردستان فلیمیان پیشان داوه و و تاریان خولاند لاته و (۱۳۳) . جا ئه گه ر له هه ندی

von Juterczenka, Manfred: Der Freibeitskampf der=

⁽۱۲۲) ھەر ئەوتى .

⁽۱۲۳) تەنبا بۇ نىمۇنە وتارىپكى رادىۋى كويىلن لە بابەت « تىكۇشانى كورد بۇ ئازادى »يەۋە :

ناتهواوتی و کهموکوزی بگهزیین ، ههروه ها هه ندی ده نگوباسی نازاست و ده ستکرد و هه لبه ست بخه ینه لاوه ، ئه وا ئه توانین بلیین زوربه ی زوری ئهم هه وال و ده نگوباس و نوسینانه راستی بون و به کاری کورد ها تون .

له و روز نامه نوسانه ی نه آلهان و نه مسایتی و سویسره یتی که له م
ده سالمی دوایی یه دا چونه کوردستان و باش که زانه وه یان و تار یان
کتیبیان له سه رکورد ده رکردووه ناوی چه ند که سیک نه به م :
کتیبیان له سه رکورد ده رکردووه ناوی چه ند که سیک نه به م :
(۱۲۵) Erich Helmensdorfer (۱۲۵) Richard Anderegs : (۱۲۷) Horst Blunig (۱۲۷)

= Kurden, in Deutschlandfunk, Köln, 20-4.1967 (20 Seiten).

Anderegg, Richard, chez les Rebelles Kurdes d. (171) Crals, service de Documentation de Revue Preuves Paris, le 2. Octobre 1962.

Helmensdorfer, Erich: an der seite der Aufständischen (170) Kurden in Frankfurter Allgemeine Zeitung, 13. Juli 1963.

Braumann, Randolph: an der Front im wilden (۱۲٦) Kurdistan, in, Rheinischer Merkur Köln, 14. 2. 1966 und Endloesung Kurdenfrage, im Rheinischer merkur, Nr. 21, 21. 5. 1965.

Brunig, Horst: Kurdistan ist nicht mehr wild; ein (177) Volk ohne Staat wuenscht neue Ordnung, in=

و دامه زرینه ری کومه لهی جیها یی کوردستان (۱۲۹) و Gordion Trocller (۱۲۰) Peter Leuhefeld, Karl Breyer (۱۲۹) Arnold Roehen ههروه ها روزنامه نوسی هو له ندی سیافیو قان روی ، سهروک استان (۱۲۹ کوردستان (۱۲۹ کوفاریک و دامه زرینه ری کوفاریک کوفاریک کوفاریک به ناوی (Kurdish Facts) و ه ، چه ند و تاریک به زمانی نینگلیزی به ناوی (Kurdish Facts) و ه ، چه ند و تاریکی

=Braunschweiger Presse, 20. Mai 1963. und Aufstand der Kurden, in Die politische Meinung, 8. Jahrg, Heft 89, 1963, S. 79 - 84.

Troeller, Gordion, und Deffarge, Claude: Durchs (17A) blutige Kurdistan, in Stern, Hamburg, 19 und 26.

Januar 1964, S. 18 - 29, 28 - 38.

(۱۲۹) ئازنىزلد رۆيكن كوزېكى ئەلبانە و سەركردەى كۆمەلېكى بە ناوى لاوانى ھەمبورگەوە. ئازنولدو ھاوزېكانى چەند جارېك چۆن بۆ كوردستان و ھەمبورگەوە . ئازنولدو ھاوزېكانى چەند جارېك چۆن بۆ كوردستان و ئېنە و قليمبان ئەسەر كوردستان گرتـووه و لېره ئە ئـەلپانيا بە يارمـهتى « يـهكېتى نەتـەوەبى خوېندكارانى كورد لەلئىـەوروپا » كەلىك وتارى سىنەمايىيان ئەسەر كورد خوېندۆتەوه و ئەگەلىن شوېن و دەرفەتدا ئەسەر مافەكانى گەلى كورديان كردۆتەوه.

Karl Breyer und Peter Leukefeld, Wieviel Minuten (۱۳۰) bis zum nächsten Krieg in Quick, Jahrg. 17, April 1965.

لهسهر مهسه له ی کورد له روژ نامه کانی ته لهانیادا بلاو کردو ته وه . (۱۳۱)

هه ند کلی روژ نامه توسی تر هه ن که نه چونه ته کوردستان له گه ل

ته وه شدا گه لی و تاریان له سبه رکورد و کوردستان بلاو کردو ته وه .

هه رچه نده ناو بردنی ته مانه هه متویان له و تاریکی و اکورت دا جی ی

نابیته وه ، به لام ته و اناوی چه ند که سیکیان هه ر بو نمونه ته به ین :

نابیته وه ، به لام ته و اناوی چه ند که سیکیان هه ر بو نمونه ته به ین :

(۱۳۲) Wolfgang Hoepker ؛ Lorenz

Van Rooy Silvio, E. Kurdenforschung, : Eine (۱۳۱)
Voraussetzung konstruktiver Nahostpolitik, in
Zeitschrift fueer politik, Koeln - Zuerich - wien 1962,
Heft 2, S 142 - 153.

Van Rooy, Silvio. E. Europaeische Aspekte des kurdischen Emanzipationskamfes, in Europaeische Begegnung, west-Berlin, August - Septemer, 1962, S. 66-70 Van Rooy silvio, E.: Komunisten und Kurden nach dem Sieg Der Baath-Partei im Irak in Osteuropa, Stuttgar, Juli August, 1963, S. 505 - 508.

Lorenz: Eva. Blutig erkaempfter Friede m wilden (177) Kurdistan, in az brien, 22 - 3 1970.

Hoepker, Wolfgang: in Christ and Welt, wr. 13.23 (177) Jahrg, stuttgart, 27.3. 1970, S. 7 und in Der Monat, Maerz 1970.

(170) Arnold Hottinger	•	(174) Heinz Gastrein
(NTV) Rudolph Clinelli	•	(171) Franz von Gzulig
(179) Zuergen Beier	•	(۱۲۸) Harald Vocke
(141) Friedlich Wilhelm	Fernan	! (14.) Roland Oertel

Gastrein, Heinz: Iraks Kurden sind wieder aktiv, (171) in: Die Presse, Wien, 6. 12. 1971, S 3.

Hottinger, Arnold, im neue Zuercher Zeitung, 23 und (170) 8.5. 1963, 3.7. 1964, 20-10. 1964, 30-4. 1965,

21. 4. 1966 und nr. 224, fernausgabe nr. 250,

12. 9. 1971, s. 56.

von Gaueig, Franz: Kurden in Handelsblatt, Duesseldorf, (177) 5. Mai 1965.

Chimelli, Rudolph, in Sueddeutsche Zeitung, nr. 166, (177) 13.7. 1965, nr. 124, 25.5. 1966, 25/26.6.1966,

15. Juli 1966, S. 4. nr 22, 23. 1. 1968. nr. 174,

20/21. Juli 1968. ur. 24. 28. 1. 1970.

Vocke, Harald: Islam und Demokratie, in FAZ, NR. (17A) 191. D. Abusgabe - 20. 8. 1971.

Beier Juergen: Kopfjäger in Kurdistan, in Konkret, C (174) 4289. D, Hamburg, 19. Mai 1969.

Oertel, Roland: Die Flakstellungen sind vorläufig (18.) geräumt, in Frankfurter Rundsdan, NR. 178, 5 August 1970.

Fernau, Friedrich - Wilhelm, Die neuen kurdischen (111) Sorgen Ankaras, in Deutsche Zeitung, NR. 162, 16. Juli 1962, S. 3. und Lösning des kurdischen Knotens in Handelsblatt, NR. 143, 29/30, Juli 1966, S. 2. Von Stock housen : (۱۹۲۱) Geong von Huebbent ... (۱۹۶۱) Giselher Wirsing

جا گیمه که گه گییین روژنامه نوسه کانی ئه آمان لهم ده ساله ی دوایی یه دا چه ندسه د و تاریخکیان له سه رکورد بالاوکرد و ته وه مانای و انییه که گه لی ئه آمان له مه سه له ی کورد و کوردستان به ته واوی گهیشتووه . نه خیر . زورکه س هه ن گیسته ش کوردستان به هوی چیرو که که ی کارل مایه وه ئه ناسن . و اتا هیچیان له باره ی بزوتنه وه ی رزگاری خوازا به ی کورده وه نه بیستووه . ئه مه ش سه باره ت به وه یه ئه و کوردانه ی لایره نه ژبن و نه وانه ی دوستی کوردن ، هه تا گیسته نه یانتوانیوه مه سه له ی کورد له سنور یکی فراواندا بخه نه به رچاو . نه یانتوانیوه مه سه له ی کورد و مه سه له که ی بو دوژمنه کانی کورد خوش کردووه ، ناوی کورد و مه سه له که ی بو دوژمنه کانی کورد خوش کردووه ، ناوی کورد و مه سه له که ی به شیوه یه کی خراب پیشک ش که ی نه گهی نه گهی نه دوژمن که که دوژمن ترسی لی پرسینه وه ی لینه نیشت های به که دوژمن ترسی لی پرسینه وه ی لینه نیشت های به که دوژمن

von Huebbent, Georg, Burgfrieden mit Kurden steht (127) auf dem Spiel in Die Welt, Hamburg, 27. September, 1966.

von Stockhausen, Hans - Wilfriet, Oel und Mohammed, (127) kurdische Probleme, in Politische Studien, München, Januar, 1960, Heft 117,, S. 44 - 48.

Wirsing, Giselher: Kassem und die Kurden in Christ (121) und Welt, Stuttgart, 18, 5, 1962.

خراپه کاری یه وه ئه یکا و سلّ ناکاته وه . ئـا لیره دا چه ند نمتونه یه کتی ئه و بوختان و خراپه کاری یانه ی هه ند سی له ئه لّمانه کان ئه نتوسم:

چهند پزوفیسور و روژنامه نوس و کاربه ده ستیکی نه آلمان ههن که ویژدانیان مردووه و له بهر چهند هویه کی زور دور له زانسته وه بوختان و درو و ده له سهی ناهه موار له باره ی کورده وه بلاو نهکه نه وه درو و ده له سه پروفیسوری کی نه نترو پولوژی که ناوی نهکه نه وه دروی و وینسه پروفیسوری که ناوی (Von Bickstedt) ه ، کتیبیکی به ناوی « تورك و کورد و کیرانتی له کونه وه تا نیسته » له ۱۹۹۱دا ده رکردووه (۱۶۰) . نهم کابرایه له ههر لایه که وه و به ههر بونه یه که وه دی کوردی هینا بی نوسیویه تی «کورده جهرده کان » . !!!

کابرایه کتی تر ، قوگه آل Vogel ناویک که له کر خوی دوکتوری فیزیکه ، له گه آل چه ند که سیسکی تر چووه بنو کوردستانی تورکیا . هسه رچه نده میوانداری کوردیش نه گیزیته وه ، به الام دیسانه وه له و تاره کهی دا که له باره ی نه و گهشته وه نوسیویه تی کورد به جسه رده نه داته قه آله م (۱٤٦) ، که سکر تایری گشتی « یه کیستی به جسه رده نه داته قه آله م (۱٤٦) ، که سکر تایری گشتی « یه کیستی فه ته و دو ین نوستی و نه ته و دو یا به دریشی نه و ره وایه نسه و در ویانه بنو کورد

Vogel: Sueddeutsche Zeitung. (111)

Von Bickstedt, Egon, Freiherr: Tuerken, Kurden und (110) Iranier seit dem Altertum, Probleme eine Anthroplogischen Reise, Stuttgart, 1961.

هه لبه ستنی ؟ له وه رامدا وی : ببتر رن من له تورکیا ته مانه یان بخ گیزامه وه ، ته گینا خو من کوردتی نازانم . کاربه ده ستانی حکومه ت ته م قسانه یان بو کردم . راسته ته م کابرایه کوردتی نازاننی ، به لام تایه دوکتوریکی فیزیک ته بنی ته وه نده گه و ج بنی بچنی به قسه یه ته مو ته و و له به ر بتر ره بکه وییته هه له که سه ما ؟ (۱۶۷) .

کابرایه کی تر که ناوی Hans Thema یه له و تاریخکدا نوستیویه :

« چومه ناو کورده کانه وه . کورده کان جهرده و ریخگرن و ههرچتی کلمیسه می شه و ناوه هه یه روخاندویانه و مالی گاوره کانیان کاول کردووه » (۱٤۸) . به لام پیراو له و تاره که می نابیته وه که همری ثهم بوختانه تنی ثه گات . چونکه Thema همر له و و تاره دا مه تحمیکی زوری « میواندارتی و نان بده یتی » ژاندرمه ی تورك ته گیریمته وه له کوردستاندا . ته وه ی شایانی باسه لیره دا ته وه یه که دوژمنانی کورد زور و هستان له پروپاگهنده کردندا دژتی گه لی کورد . بی وینه له جی یه کی وه که ته دوژبادا که ولاتنی دیانه ، وا دیمایه شه که کورد کوردیان به حرد موسو له ای ته نگه تیلکه ن و ثه وه بو ماوه یه کی زور کوردیان به کورد موسو له ی ته نگه تیلکه ن و ثه وه بو ماوه یه کی زور کوردیان به

⁽۱٤۷) وېښدی ئهو نا،،نــه وان له ئارشینمی «یهکینیتی نهتهوهیتی خــویندکارانی کورد له ئهوروپــا » دا .

Thema Hans: Wie Wild ist Kurdistan, in Publik, (16A) Nr. 5, Frankfurt, 30-1 1970, S. 27.

« تُهرمه نتی کوژ » تُه دایه قه لهم (۱٤۹). تُهمه بن تُهومی بیّر و رای

(۱٤۹) کورد و نهرمهنی که دو گهلی دراوسوی یه کن ، به در برایسی میزو ، برایانه له تهنیشت یه کهوه و له ناو یه کتردا ژیاون . ته نانه ت باوی عهده بیاتی نهرمه نی نوخ « نه بو قیان » نه آنی : « کورد سوارچاکی روزهه لا تن به ههمو مانای و شه » . به لام سیاسه تی داگیرکه را نه و نیمه بریالیستانه ی دموله تی عوسمانلی و دموله تی روسیای قه بسه ری کاریکی وای کرد که نهم دو گهله برایه بیش جهنگی جبهانی یه کهم ، ناخوشی به کهوی به بینیانه و و بچن به گرز یه کتردا . به لام نهم ناخوشی یه نوز در بروه ی نه کیشا ، ههر چه نده به زیانیکی زوری هه دو لا تور در بروی نه کیشا ، ههر چهانی یه که و کورد و نهرمه نی ته واو بو ، نه و ماوه به تا به که نوسه رانی نهرمه نی وه که نارشاک ناسی یه و و ، لهم ماوه یه دا گهلیك له نوسه رانی نهرمه نی وه که نارشاک شه فراستیان و بیج که له نهرمه نی وه که لازاریفی روس له نوستیه کانینا شه فراستیان خسته به رجاو که کورد له کوشتاری نهرمه نی یه که دنسی تورکه گوناه یا دوسانلی یه کاندا

له هـاوینی سـانی ۱۹۷۱دا نوّسهری شهم و تـاره له لایـه نیانـه ی شهرمه نی یه کانه وه له به دلین بانـک کرا بوّ شهوه ی و تاریخ له سهر کوردستان بخو نینینته وه . زماره یه کی زوّر له برا شهرمه نی یه کانهان و له ناو شهوانـه دا هه ندنیکی خه لم که رمه نستانی سـوّقیتیش شاماده بوّن بیخبگه له شه لمهان و خه لم کی نر . و ناره که که له لایه ن :

« یهکنیتی نهتهومیستی خوّینسدکارانی کوردموم له ئهوروّپها » و «باینههی ئهرمهنی » یهوم برا بهزنپوم ، له ئهنجامدا بوّ به خوّبیّشانداننیکی گهوره= گشتنی ئهوروپا له دژتی کورد هان بده ن . چونکه ههر ئهوانه و هاوتای ئهوانه ن که وانه ن که ناو موسو لرانه کاندا جوره دیعایه کی تر له دژتی کورد ئه که ن ، ئهوه ش ئهوه یه گوایه کورد زهرده شتنی و مهجوستی و دوژمنی ئاینی ئیسلامن . له هه موک سه پرتر ئهوه یه نوسه و بلاوکه ره وه ی ئهم به یتو بالارانه (۱۵۰) ئه وه نده نه زان و نه فامن ؛ ئاینی زهرده شتنی به ئاینکی ئاگر پهرست ئهده نه قه لهم و شور شرکیزانی زهرده شتنی به ئاینکی گاگر پهرست ئهده نه قه لهم و شور شرکیزانی که له پیاوی کوردی وه لئه ئه بق موسلیمی خواراسانتی و با به کی خوزه متنی (۱۵۰) به ئاگر پهرست و فارس ئهده نه قه لهم .

ئه مجا ئهم پزوپالانتانه وه نه بنی ههر له بارهی ئاینه وه بنی ، به لکو له مهیدانی سیاسه تیشدا ههروایه ، بنو و لیند ه : له جنگه یه کی وه ك ئه لاز ئاوادا ، هه و ل ئه در نی که بزو تنه وه ی کوردایه تنی به در نو و بوختان به بزو تنه وه یکی شیوعی یانه بدر نیته قه لهم . هه ر لهم

⁼ بۆ برايەنتى كورد و ئەرمەنتى .

مىدەق كوردپەروەرنىك بېنويىسىتە لەسسەرى ، رۆژ لە دواى رۆژ برايەتتى و ھاوكارتى كورد و ئەرمەنتى و ئاشۋرتى بەھېزتر بكا . چونكە ئەم ھاوكارتى و برايەتىيە بۆ چاكەي ھەرسنى لايە . (جەمال) .

⁽۱۵۰) بوّ ونینه تهماشای نامیلکهی « ماذا فی شمال المراق »ی مین العجیلی و نامیلکهی « الشعوبیة عــدو العرب الأول » ، بغداد ۱۹۷۲ بکه .

⁽۱۰۱) له دەرفەتنېكدا وتاركېكى گەورە لەسەر شۆڭرشگىنزى سۆسيالىسى نەتەوە پەروەرى كورد ﴿ بابەكى خوڭرەمتى » ئەنۋسم ــ جەمال .

بارهیهوه له دهورانی قاسمدا و له کاتلیـکدا که قاسم خوی شــورشی کوردی به دهسیسهی تُه لمانیای روز اوا و تهمریکا و تینگلیز تهدایـه قه لهم (۱۰۲) ، روزنامهی Wehr - Politische Information ی ته لهانیای رۆژئاواكە لە شارى Koeln دەرئەچنى لە ۲٦/١/٢٦ دا نۇستى بۇي : « یه کنیتتی سنوفنیت بشتگیرتی بنیشمه رگهی کورد نه کا و به شه مو فزوکهی سوڤنیتتی چــهك و تفاقی جهنگتی ئهبهن بو ناوجــهی کوردستانی عیٰــــراق » . کهچی هــــهر لهو کاتهدا رۆژنامــــهی Neues Deutsehland زماني حالي «حيزبي سوسيالةستتي يه كرتتوي ئەڭمانياي رۆژھەلات» لە ۱۹٦۲/٦/۷دا نتوستى كەگوايە «حكتومەتى ئەڭمانياي رۆژئاوا مەشق بەوكوردە ھەلاتووانە ئەكاكە رايان كردووه بۇ ئەڭمانىــا ، بۇ ئەوەي حكىقمەتى قاسىم بۆوخىنىن ، ياش بەستنى په یمانی ۱۱ ی مارتی ۱۹۷۰ روژ نامه نوسید کی ئه لمانیای روژ ثاوا که ناوى Rolf W. Schloss ه و له نيسرائيل نُهْزَى و لهويوه پهیامنتیری رادیوی باقاریایه ، زور بنیشهرمانه له وتارید کمدا نوستی بتری که گوایه (کوردهکان شیوعتیرن و بزوتنهوهکهیان به پهنجهی

⁽۱۰۲) تعماشای روّزنامهی « المهد الجدید » زماره (۱۲۶) ، ساتی ۳ ، به بغدا ، ۲ تهموّز ۱۹۹۲ بکه . ههرههمان روّزنامه ، زماره (۵۰۰) به غدا ، ۲۷ ثاب ۱۹۹۲ . ههروهها روّزنامهی « الثورة » زماره ، ۱۹۱۴ ، به غدا ۱۹۹۲/۲/۱۶ . ههر ههمان روّزنامه ، زماره (۱۰۱۶) به غدا ۱۹۹۲/۲/۱۶ .

چه ند روژ نامه نوستیکی ئه لمان هده ن به یتو بالوره یه کی تر بو کورد لنی ئه ده ن . ئه وه ش ئه وه یه گوایه « ئیسرائیل و ئیران و کورد بونه ته یه ک به ره له دژی گهلانی عهره ب .

گهم قسه یه زورتی له لایه کونه نازی یه کانه وه گونی ، که دوستی شوهٔ گینیسته عهره به کان . گه گه نا گهمه له خوشه و یستتی گه لی عهره ب نییه . چونکه گه و نازی یانه درتی ره گهزی سامین ، سا ئیتر جوله که بنی یا عهره ب ، گهوه هه دریه که به لای گهوانه وه . دوایتی خوشیات گهزان که بزوتنه وهی کوردایه تنی ته نیا له درتی ره گهزیه رستتی و زوردارتی چینایه تنی و چهوساند نه وه ی نه ته وه ی یه و کونه له درتی هیچ گه لایکی گهم سهرزه مینه نییه . یه کیک له و کونه نازی یانه ی گهم بوختان و در و یانه بالاو گه کانه وه دو کتور میسه رشمیته نازی یانه ی گهم بوختان و در و یانه بالاو گه کانه وه دو کتور میسه رشمیته که خاوه نی «کیومه له ی روژه هه لاتی نویك » و گوفاری «روژهه لاتی خونه که خاوه نی «کیومه که ی در و شهیته که خاوه نی «کیومه که ی در وژهه لاتی خونه ی در و گوفاری «روژهه لاتی خونه ی و گوفاری «روژهه لاتی خونه که خاوه نی «کیومه که ی در وژهه لاتی خونه ی در و گوفاری «روژهه لاتی خونه ی در و گوفاری «روژهه لاتی خونه ی در و کوفاری «روژهه لاتی خونه ی در و کونه ی در و کوفاری «روژهه لاتی خونه ی در و کوفاری «روژهه لاتی خونه ی در و کوفاری در در و کوفاری در در و کوفاری در در و کوفاری در و کوفا

Schloss, Rolf W. Ein Neuer Traum vom Kurdenstaat (107) in Publik, Nr. 12, Frankfurt, 20. 3. 1970, s. 7.

⁽۱۰۱) تهماشای کتنبی « کوردستان و شوّرشهکهی » بکه . لاپهرّه : « ۱۰ – ۱۰ » که به تماّیانتی له لایهن جـهمال نهبـهزهوه نوّسراوهنـهوه و له ۱۲ » که به عاب دراوه .

Orient » ه له همبورگ (۱۵۵) . وهرامی تهویشم ههر داوه ته وه (۱۵۶) .

جاکه لیرهدا ئیمه باسمی ئهو ههول و تهقهلایهمان کرد که زانا ئه لمانه کان و روژنامه نوسه کانیان داویانه بنر ناساندنی کورد به گهلی ئه لمان زمان ، دیاره پیرویسته باسید کی کورتی ئهو تید کوشانه ش بکهین که کورده کان خویان لهم ولاتانه دا داویانه لهم رووه وه :

لام وایده میرزا محه مهد که نداوی به «جهواد ته لقازی » رویوه ، یه که مین کورد یک بووه که به زمانی ته کمانتی و تاری له سهر کورد نوسیوه ، من تا تیسته بوم ساغ نه بووه ته و تهم کورده کی بووه و خه لکی کولی بووه ، به لام ته وهم به لاوه تا شکرایه که له پیش جه نگی جیهانی یه که مدا له ته کمانیا بووه و دو و تاری له سدر کورد نوسیوه : یه کیمیان له سهر هیزی مه نگوی و له

⁽۱۰۰) تەماشاي گۆۋارى orient زماره (۲)ى سالمى ۱۹٦٧ بكه .

⁽۱۰۱) تهماشای کتنبی « کوردستان و شوّرشهکهی » لایهرّه (۱۹) کِه .

تنیکوشانی کوردهکان (۱۹۰۰) به گشتنی لهم ده ســـالی دوایی به دا

Mohammed, Mirza (Djevat al-Kazi): Der Kurdenstamm (104) Mangur, in Clobus, xcvill.

Mohammed, Mirza (Djevat al-Kazi): Studien aus (۱۰۸) dem Rechtsleben in Kurdistan in der Zeitschrift fuer vergleichende Rechtswissenschaft, Band 22, 1909,

Bedir Klan, Prince Kamuran Aali und Oertel, Herbert: (101) Der Adler von Kurdistan, Potsdamm, Ludwig Vosgenreiter Verlag, 1937.

(۱۹۰) که ئه لینم کورده کان نه نیا مه به ستم له وانه یه که ثیت ان کردوه برق کورد و به بینویستی سه رشانی خوّیانی ثه زانن و له کانی دله وه برق فیدا کاریختی لهم بیناوه دا ثاماده ن . مه به ستم له وانه نبیه که ثهگهر بینید فشه کوردایه تی یه ک بکه ن ته نیا له به ر ثه وه یه چونکه « شهر له به تالی باشتره » . جه مال .

لهچاو جاراندا یه کجار زور بووه . یه کهم له بهر ئهوه ی ژماره یه کی زور لــهم سالانهي دوايتي دا هاتنـه دهرهوه بؤ خوينندن له تُهورؤيا و بهتایبه تی له ئه لهانیا . دووهم : شورشی کوردستان یالی به گهالیك كوردهوه ناكه مهسه لهى سياستى گه له كه يا كه بيگانه بگه يه نن . بهشتکی گهورهی ئهم کاره کهوتبووه سهر شانی ثــهو خونپندکارانهی هاتبون بو ئهم ولأته بو خويندن. ئهم خويندكارانه ناو به ناو ، چاك يا خراب ، زور یا کهم ، بهیاننامهیات لهسهر مهسده لهی کورد و ولاته کهی ، له ته لبانیا ، و هك شولینه كانی تری تسهورویا دهر كردووه و به شيخ بانه ته وه . ته نانه ت « كنومه له ي خونېند كاراني كورد له ته ورؤيا » دوَ سنی ژمارهی له گزفارهکهی که ناوی «کوردستان » بو به ئىنگلةزى دەرئەچۇ ، بە ئەلااتى دەركرد . ھەر لىكى كۆمەللە لـــە ئەلمانياي رۆژئاوا و لە شارى ھايدليەرك گۆۋارلىكى بە ئەلمانى بە ناوى « شــوزشا كورد » (Die Kurdiche Revuolution) دهركرد ، په که مين ژماره ي له ۱۹۷۱ و دووه مين ژماره ي له ۱۹۷۲دا دهر چتر . ئيتر دەرنەچى . لىكى كۆمەللە لە نەمسا نامىلىكەيەكى چەند لايەلامىتى مهناوی «کورد – گهالیکی بنی دمولهت » لـه (۲۰) لایهزمیه کی بچترکدا و به یارمه تی دوکتور Erich Koerner سکرتیری گشتتی كۆمەلەي مانى مرزف لە نەمسە دەركرد(١٦١).

Die Kurden, Volk ohne Staat, Publikation der Ksse (171) in Oesterreich, 1972

تاکه تاکهی کوردیش له نه مسا و ته لاینیا و سرویسره ، په یوه ندی یان له گه ل روز نامه نوسه کانی ته م سروینانه په یدا کردووه و باسی کوردیان تنی گه یاندون . کوردیکی خه لکی هه له بجه که ناوی (عه بدو للا قادر) ه و تزیکهی (۳۰) سالایک ته بنی له ته لاینیا ته وقی ، به هنری ته وه وه که تیشه که ی به ره سمتی و تار خویند نه وه به باره ی روز هه لا ته و لا تا نهی تردا در و همسا و ته و و لا تا نهی تردا که به نه لمانتی ته دون ، و تاری به وینه ی سینه مایی یه وه هه سه رکورد خویند لا ته و هه ندی له روز نامه کانی ته و شوینانه باسیان کردووه .

ئهم کورده زیره *له و کو لاوله ، ئیسته نهخوشی یه کی ز*ور قورسی گرتووه و له شاری (مونیخ) بی کهس و بیدهر لیمی کهوتووه .

له سالی ۱۹۹۳دا حیلمی عهباس که کوردیکی خه لکی ته لهانیایه و له باوکیکی کورد و دایکیکی ته لهان له ۱۹۲۲دا ها تووه ته جیها نه وه، کتیبیکی به ناوی «کومه لاه هو نراوه یه کی کوردتی : دلدارتی و پاله و انیتی» یه وه به ته لهانتی ده رکرد (۱۲۲) . ههر ثهم کورده ته مسال چه ند نیگاریکی له به به رهه می خوی به لیدوانیکه وه به زمانی ته لهانتی بلاوکرده وه . له مه دا ته لای تهمانه میناوه . به به به به یادی کوردستانه وه به رهه هیناوه . دوکتور که مال فو تاد کاتی خوی لسه به راینی روژهه لات

Abbas, Hilmi: Alt kurdische Kampf - und Liebeslieder, (\\r) München, 1963.

ئه بخولاند وتاریکی لهسهر ئهده بی فولکلارتی کورد له سالی ۱۹۹۰دا له گزفاری زانستگای هومبولات دا بلاوکرده وه ۱۹۳۰

کوردنیکی خه لکی کوردستانی تورکیا که ناوی حه مه ره ش ره شویه و ده در تورانلی) ، چه ند پارچه هو نراوه یه کی خوی که به کوردتی و به شدیدوه ی کرمانجتی ژورو هه لی به ستبتون ، کردنی به ته لایه ن کومه له ی جیهانتی کوردستانه وه له نه مستردام له سدالی ۱۹۲۷ دا به ناوی « با کور استانه وه له شدیدوه ی نامیلکه یه کدا به نه له ناوی « با کوردتی و لاتینتی بالاوکرایه وه (۱۲۵) نه مه بیجگه له وه ی نه م کورد گرفاریکی به کوردتی کرمانجتی باکتور و تیپی لاتینتی به ناوی « چیا ـ Giya » وه له به رلین ده رکردووه .

ههرودها ۳ ژمارهی له گرفارلیکی تر به ناوی Hêviya welêt له ملانیخ دهرکردووه .

ئەومى شايانى باسە ، لق و دامو دەزگاى حيزبە سياسىيەكانى كوردستان لە ئەورۇپا ، ھەريەكە بەبنى دەسەلاتى خىرى لە ئەلمانيا،

Fuad, Kamal: Kurdische Folklore in literarischer (177) Überlieferung, in Güng, die Wissenschaft Zeitschrift der Humboldt - Uni Brl. Ges - Sprachwiss. R-XIV., 1965, S. 615.

Reso, Hemres: Bakur (Nordwind), International (114) Society Kurdistan, Amsterdam, 1967.

وه شوینه کانی تری تهوروپا ، به یاننامه ی به ته لمانتی و زمانه کانی تر بلاوکردو تهوه .

له ۲۱ی مارتی ۱۹۹۰دا « یه کنیتی نه ته وه یهی خونیند کارانی کورد له ئیسه وروزا » له لایه نوسه وی نوسه وی و تاره وه و به پشتگیری و هاو کاری پنیشه مهرگهی جوانه مه رکه و شه هیدی کوردستان له تیف عهلی و نه ندازیاری خاوه ن دیپلام ب . ئیبراهیم له شاری مرنسخ دامه زرا (۱۲۵) .

یه کنیتی که له ئهوروپا ناوی به Nukse (نوکسه) دهرکردووه ، ههر له سهره تاوه پنیزه و نیزه و نیز

⁽١٦٥) ناوى بەكېتى بە ئىنگلىتزى :

⁽National-Union of the kurdish students in Europe) وكورته ناومكنى: NUKSE يع

۷- ده رکردنی روزنامه یه یه زمانی نه لمانی به ناوی «ده نگو باسی کوردستان Kurdistun Iufolmation» هوه ، بلا بلاوکردنه وه ده نگو باسی کوردستان به باردی مهسه لهی کورده وه و به رپهر چدانه و ده ده نگو باسی راسته قینه له باردی مهسه لهی کورده وه و به رپهر چدانه و دو زمنانی که لی کورد و نه مجا به شینه وه ی به سهر پارته سیاسی یه کان و زاناکان و روزنامه نوسه کان و نامه خانه کان و خه لاکی ناسر او دا له نه لمانی نامه و نه و شوینانه ی تردا که به نه لمانی نه دون ، ناو به خلازایتی نه م روزنامه یه ده وریکی که وره ی بووه و هه یه له روزنامه ی دون که ش و روناکی بزوتنه وی نازاد یخوازانه ی که یکی کورددا .

۳- خو پیشکهش کردن بو دهرز وتنهوهی کوردتی له زانستگاکانی نه لمانیادا . نوسهری نهم و تاره له سالی ۱۹۹۱ دوه تا سالی ۱۹۷۰ له سنی زانستگای گهورهی نه لمانیا : مونیخ و فیرتن بورک و هممبورک ، زمانی کوردتی و توودته وه و چهند پروفیسور و زانایه کی تری نه لمان ، له خویندنی نه و دهرزانه دا به شدار بون .

له زستانی سالی ۱۹۷۱ و و نوسه ری نهم و تاره له زانستگای قازاد له به رلین دامه زراوه بر ده رزوتنه و ی نیتنو لوژی Ethnologie و سبه ره در این به ربه ره کانی ناحه زان و دوژمنانی کورد و توانیویه تی زمان و نهده بیات و مهسه لهی سیاستی کوردستان به شیوه یه ی ره سی له زانستگادا بلیته وه . نیسته که گه لای خویند کاری کورد و کوردستان (وه که برا ناشتری به کانمان) و نه خوین ده به منیا را به شدارن و نه خوین .

3- بلاوکردنهودی زنجیردیه ک نامیلکه و کتیب به زمانی مهلاه که این میاسی کورد و مهسده لهی سیاسی کوردستانهوه . تهنیا ناوی چهند دانهیه ک لهمانه تهبهین :

۱- «مهم و زین» (۱۹۱۱): گوزینتی کورته یه کی چیرنزکی «مهم و زین» که مهم و زین » ی ته همه دی خانی یه له گه آل پیشه کی یه کی پیویست له باره ی جیگه ی « مهم و زین » دوه له میژوی ته ده بیاتی کوردتی دا .

۷ - (پسه ندی پیشینان و قسه ی نهسته ق لسه کوردستانه و ه آلازینی ژماره یه کی زور په ندی پیشینان و قسه ی نهسته ق بر ته لامانتی ، له گه ل تیکسته کوردی یه کانی ، به بیتی لاتینتی و به پیشه کی یه کی پیویسته وه باره ی گرنگتی به ندی پیشینان بو تهده یی فولکاوری کورد .

۳- « کریستنوماتی کوردتی » (۱۲۸) : بلاوکردنهودی پینیج پارچه له بهرههی پینیج نوسه و هلانه ری کوردی و دائد : جهمیّل

Nebez, Jemal: Mam und zuen, deutsche Übersetzung (111) einer Liebesgeschichte von dem beruehmter kurdischen Dichter Ahmad Chani, Publikation der NUKSE, Muenchen, 1969.

Nebez, Jemal: Sprichworter und Redeusarten aus (1717) Kurdistan, Publikation der NUKSE, Muenchen, 1970.

Nebez, Jemal: Kurdische Schriftsprache, chrestomathie (۱۹۸) moderner Texte, Helmut Buske verlag-Hamburg, 1969.

ر لاژبه یا تنی ، پاکیزه ی ره فیق حیلمی ، ئه حمه د هه ردی ، وینس دلدار ، ئه وره حمات هسه ژار ، بسه پیتی عسه ره بنتی و پیتی لاتینتی و ترانسکریپسیلانه و . لهگه ل سه ره تایه ك له باره ی گیروگرفته کانی زمانی کوردی یه وه هه روه ها فه رهه نگیلاکید یکی کوردتی – ئه لمانتی بلا ئه و وشانه ی له تید کسته کاندا ناویان ها تووه . ئه م نامیلکه یه به کاری ئه و ئه لمانانه دی که خه ریکی زمانی کوردین .

٤ - « چيرلاکی لاللا که ريم » (١٦٩) : گولاينتی ئه لمانتی يه کيك له چيرلاکه کانی نتوسه ری ئهم و تاره يه که له سالمی ١٩٥٦ دا له کهرکتوك توسيتو يه تی . له گه ل سهره تايه ك له باره ی ژيانی کلامه لا يه تتی و سياستی کورده وه ، به گه لاك نه خشو نيگاری جوانه وه .

الایکولینهوه یه کی میژویتی به زمانی ئه لمانتی له باره ی میری ره واندز (پاشاکوره) هوه ، له به ر روشنایتی به لگه و سه رچاوه روژه هه لاتتی و روژ ئاوایی یه کان ئهم کنیبه نامه ی دوکتورای یه که ی نوسه ربتو که له کوتایتی سیالی ۱۹۹۹ دا پیشکه ش زانستگای هه مبورگ کرا . له ۱۸۰ لا په زه دا چاپ و بالاوکراوه ته وه (۱۷۰).

Nebez, Jemal, (Mit Illustration von Doris Feyerabend): (174) Lalo Karim, Muenchen, Selbstverlag, 1968

Nebez, Jemal: Der kurdlsche Fuerst mir Muhammad-i (۱۷۰) Rawandizi, genannt Mir-i kora, im Spiegel der morgenländischen und abendländischen Zeugnisse, Hamburg, 1970 ۳- « نه فسانه و چیرو کی کوردتی » (۱۷۱) : گوردیتی (۱۹) نه فسانه و چیرو کی ده متی « هیقایه ت » له کوردی یه وه برو نه لمانتی ، له که ل پیشبه کی یه کی (۱۳) لا په و هی له باره ی ده وری نه فسانه و چیرو کی ده می یه وه له نه ده بیباتی کوردتی دا . نه م کتیبه پاشکویه کی له که له بریتی یه له لایم کر لینه وه یه کورت له باره ی نه و به رهه مانه وه که تا نیسته له لایه ن خو و بیگانه وه له مهیدانه دا پیشکه ش کراون . همروه ها به شیکی ته رخان کراوه بو شتی کردنه وه ی هه ندی و شبه کی در نه وه ی به بی ی زانستی کوردتی که ناویات له ناو چیروکه کاندا ها تو وه ، به بی ی زانستی زمانه وانتی . کتیبه که هه مقری (۱۵۲) لا په و ه و (۸) نیسگاری زور جوان و نایابی له گه له و له به رکیکی ره نگاو ره نگی قه شه نگدا له چایدراوه .

Nebez, Jemal (Mit Illustration von Doris Feyerabend): (171) kurdische Märchen und Volkserzählungen, Publikation der Nukse, Bamberg, 1972.

Nebez, Jemal: Kurdistan und seine Revolution, (۱۷۲) Publikation der NUKSE, 1972.

کوردستاندا ، ههر له کنونهوه تا تیسته . لهگهٔل لیکولینهوه یه کی باری سهرنجی روژنامه نوس و سیاسه تگییز و دهوله تهکانی روژههٔلات و روژناوا بهرامبهر به کورد .

بیم که له وه ش باشکلایه کی (۳۸) لابه زهیتی له که له بنر زانیسارتی زیاتر له باره ی کورد و کوردستانه وه وه ک : نابقرتی کوردستان و ژبی کلامه لایه تنی و بایه ی ژبان و ناین و باسی نه نتروپلالاژتی و ... همتد له که ل به ندین له سهر سوپای پیشمه رکه و ده ستقری نوکسه و گلالاتی مارشی نه ته وه وه ی کورد (نه می ره قیب) بنر نه لم انتی بسه شیمر همروه ها باسی نه ورنز و به ندین له له سهر زمان و نه ده بیاتی کوردتی و گلایی شتی تری واکه بیگانه ناشنا نه که ن به کورد و و لا ته که ی مهم کتیبه هم توی له (۳۳۰) لا په زه دا چاپکراوه و گه لایک وینه ی جوانی و لات و نه خشه یه کی کوردستانی له که له .

۸ حول المشكلة الكردية » (۱۷۳۰) ناميلكه يه له لايه ن توسه رى ئهم وتاره وه به عهره بنى له ملانيخ له سالى (۱۹۹۹) دا بلاوكراوه ته وه . ئهم ناميلكه يه به زلارتى بيرولااى حيزبه سياسيه كانى ولاتى عهره ب و كوردستان و ئه و حكومه تانه نيشان ئه دا كه پهيوه ندى يان به كوردستانه وه هه به . له گه ل ميرويه كي كورتى كه لي كورد و تيكلاشانى له پيناوى رزگارتى دا هه له كلانه وه تا ئيسته هه چې به به لگه وه .

⁽۱۷۳) نبر ، جمال : حول المشكلة الكردية من منشورات « الانحاد التوي الطلبة الاكراد في اوروبا » ، ۱۹۲۹ ،

۹- « روانگه یه کی کورد بین ته ماشا کردنی مانک له دهوری نوخی دا » (۱۷۴): ثه مه و تاریخی نوسب در ه به زمانی ثه آلمانتی له باره می ژیان و به سه رهات و کاره کانی زانای ئه ستیره و انی کورد « شبیخ حمسه سی گله زهرده »هوه . ثه م و تاره له ژماره (۱۲۲)ی ZDMG و اتا « گزفاری کومه آلهی روژهه آلانی یه و انه کانی شه آلمان ه دا بالا و کراوه ته وه .

ثهمانه ته نیا به شیك بتون له و به رههمانه ی نتوسه رکه له سه رکورد نتوسراونه ته و و تارانه ی له باره ی کورده و ه نه بتون ، لیره دا ناویان نه برا . ثهم تتوسراوانه ژماره (۳) و (۹) ی لیده در چـی ، ثه و انی تری هه متو له لایه ن « یه کینتی نه ته وه یتی خویند کارانی گورده و له ته و رو یا » بالا و کراونه ته و ه .

بیجگه له مانهش ، نوسه ردو به رهه می تری به نه آیاتی ناماده کردووه که هیشتا چاپ نه کراون . یه کیسکیان : « فه رهه نگی نه گلانتی _ کوردتی »یه که نزیکهی (۳۰۰۰۰) و شهیه که نسه بینی عه که مانا کوردی یه کانیان به پیتی عه ره بتی و لاتینتی و ترانسکریپسیلان نوسراونه ته وه . جاروبار ماناکان به چه ند شیره یه کی کوردتی کناک دراونه ته وه .

Nebez, Jemal und Schlosser, W.: Ein kurdisches (172) Mondobservatorium..... etc, in ZDMG, 122.

دووهمیان: نامیلکهیه به ئه لایانتی بنو فنیر بنو نتی زمانی کوردتی ، بنو ئهوه ی له زانستگاکاندا به کار بهتینر سی .

ههروهها نتوسه رگه لی کورته چیرنزکی به ئه لْهانتی نتوسیوه لهگه ل بهسه رهاتی چه ند ساله ی خنوی له ناو ئهم و لاتانه دا ، که ئه و انیشی هیشتا بلاونه کراونه ته وه .

* * * * *

ـ ملخص المقال ـ

عن تاریخ الدراسات حول الکرد فی المانیا

د. جمال ننز

يتناول كاتب المقال تاريخ الدراسات حول الكرد في المانيا ، ويتوخى من هذه العبارة Kurden Kunde معنى واسعاً ، تشمل جميع الجهود والمساعي والنشاطات المبذولة لتعريف الكرد بالألمان (او من يتكلمون الالمانية) من جميع الوجوه اللغوية والادبية ومن النواحي السياسية والتأريخية والأجتماعية والفنية وحتى الاخبار المنشورة على صفحات الجرائد .

ويؤكد كاتب المقال على ان تطور الوضع السياسي في كردستان في الفترة الأخيرة قد أثرت وبشكل فعال على توسيع معلومات الألمان بالشعب الكردي واصبحت كلمة (كردستان) تردد على الشفاه وتكتب على صفحات الجرائد . كما ويستقرى كاتب المقال المحاولات البدائية لهذه المسألة ، ولا يستبعد الكاتب ان تكون الرسالة السياحية

للصائل الباقد الباقد الري المحافظ في المحافظ المحافظ في هدذا المجال ، ويعتبر هدذه الرسالة اقدم مصدر ذكر في هدذا المجال ، ويعتبر هدفه الرسالة اقدم مصدر في مجلة فيها اسم الكرد . وكذلك التقرير الحربي المنشور في مجلة (Tuerchis - Estata - und Kriep - Beliclat) والمحرر من قبل (توماس فون) الصادرة في شهر شباط ١٦٨٤ في همبورك . وبعد ذلك وفي القرن الثامن عشر الميلادي توجد مصادر عدة تبحث عن الكرد ومنها رحلة قام بها (نيبور) للبلاد العربية وماجاورها ، وفي القسم الثاني من هذه الرسالة السياحية التي صدرت عام ١٧٦٦ بحث حدول الكرد . كما قام (بيرك) رحلة الى كردستان وكرجستان واناضول والعراق وقد نشر كراساً حول رحلته ، فيه صور رائعة وخارطتان .

ويضيف الاستاذ نـبز بانه ظهرت في القرن التاسع عشر مصادر كثيرة باللغة الالمانية حول الكرد وكردسـتان . والحقيقة انه قد كتب عن التاريخ واللغة والادب الكردي في هذا القرن كل الذين زاروا كردستان بالاضافة الى العلماء والمستشرقين .

ثم يشير الكاتب الى ان لنشر قصه القاص الالماني كارل ماي (١٨٤٢ – ١٩١٦) والصادرة بعنوان (خلال كردستان الموحشة) اثر كبير في نشر اسم الكرد ليس في المانيا وحسب بل وفي اوروبا باسرها . وبالرغم من ان هذه القصة ذات طابع اسطوري وفيها من الاجواء البعيدة عن الواقع الشيء الكثير ، الا ان فيها الكثير من الجوانب التي تسلط الضوء على خصائل الشعب الكردي وصفاته النبيلة .

والجدير بالذكر أن كاتب القصة أعتمد في صياغة قصته على أحاديث

رواة الملاحم في تلك الايام . كما ويستعرض أسماء المستشرقين والعلماء الذين كتب كتبوا عن الكرد ؛ ومنهم المؤرخ النمساوي (فونهم) الذي كتب مؤلفات عديدة حول تأريخ الأمبراطورية العنمانية وكتب بحثاً عن اللغة الكردية ولهجاتها على ضوء الجزء الثالث لكتاب الرحالة التركي (أوليا چلبي) في سنة ١٨١٤ . ثم يستطرد الكاتب قائلا :

كانت العلاقات السياسية والتجارية وثيقة بين الدولتين العثمانية والبروسية الألمانية في القرن الماضي ومن خلال هذا التعاون ساهم ضباط ألمان في الحرب ضد ثوار الكرد آنذاك ومنهم (هيامـوت فونمولتكه)، ساهم هذا الضابط في الحرب والقمع ، وفي الرسائل التي كان يبعث بها (مولتكه) الى زوجته ، يتحدث فيها عن شجاعة وبأس الكرد . كما يشير الى الحزازات والخلافات بين الاكراد ، وإلى أن رؤوساء العشائر كانوا يدافعون عن افراد عشـــيرتهم فقط ، دون الآتحاد تحت راية قومية . ويأسف مولتكه لهذا ويقول لو أتحد الأكراد لأصبح الوقوف بوجهم أمراً غير ممكن . وفي المقال أسمـاء قسم من الرحالة الأوروبين والأمريكان الذين زاروا كردستان وكتبوا عن الكرد بحوثاً بعضها جيدة واخرى رديئة ؛ كالرحالة الألمان (بلاو) الذي زار كردستان إيران وتركيبًا ونشر مجموعة من نتاجاته في (١٨٥٨ — ١٨٦٢) وله كراس حول قبائل شمال شرقي كردستان كماكتب في مجلة (المستشرقين الألمان ZDMG) مقالين حول رحلته إلى بحيرتي (اورمية) و (وان) .

ثم یذکر الدکتور نـبز أسماء فامبری و بیکر و فونش وهـذا الأخیر نمساوی زار کردستان وألف کتابین حول أرمنستان وکردستان.

ويذُكر اسماء آخرين أمشال بيلك وبورخارد و البروفيسور المتخصص في الدراسات الأسلامية ادوارد سخاو .

ويشير الكاتب الى ان بعض الرحالة الألمان الذين زاروا كردستان في القرن الماضي كتبوا بحوثا ودراسات بعيدة عن الواقع والمعادية للشعب الكردي . ان هؤلاء استندوا في ارائهم على اقوال اعداء الكرد من العثمانيين والقاجاريين ارضاءاً لهم . ثم يدرج اسماء مؤلفين وكتاب من هذا النوع: مهم فاولر الذي يتهم الكرد بالقساوة وسفك الدماء في كتابه الذي يتناول رحلته وبقاءه مدة سينتين في بلاد المارس ، وموريتز قاكنر والبارون فون نولده الذي له آراء غير موضوعية تجاه الاكراد ايضاً .

ويقول الكاتب: توجد كتب من هذا النوع باللغات الاخرى ايضاً. وهويفسر اسباب ذلك الى عدم وجود مدافعين عرف شعبنا الكردي للرد على هؤلاء ، ويقول : اذا كان المقياس الذي يقاس به اي شعب هو مجموعة جرائم عادية فردية النوع ، فلاينجو اي شعب او اية دولة من امثال هذه التهم .

ثم يذكر اسم المؤرخ (فونهمر) الذي بنى أقواله وتهمه ضد الكرد في مؤلفاته (حول تأريخ الأمبراطورية العثمانية) حسب اهواء واراء الساسة من آل عثمان .

ويقتبس مقتطفات من أقرال العالم الروسي (خالفين) والذي يفند تلك الاراء . ويقول الكاتب بأن البشائر تلوح في الأفق، وإن هذه التهم والافتراءات ما أثرت على محمة الكرد وكردستان ولم تمنع علماء

الألمان من مواصلة دراساتهم حول اللغة والأدب والتأريخ الكردي ومنهم:

فردريك فلان بودن شتيت الذي نشر في سنة ١٨٤٩ بحثًا علميًا حول الأغاني والموسيقي الكردية .

كما تمت ترجمة ثلاثة أجزاء من مؤلفات العالم الروسي (پيترليرج) إلى الألمانية في سنة ١٨٥٧ – ١٨٥٨ وتضم هذه الأجزاء تحليلات وبحوث حول الكرد والطوائف الكلدانية الأيرانية . هذا وقدم فردريك ميولر النمساوي نتاجات ثلاث حول اللغة الكردية أحدها بحث حول معجم (كردي — سرياني) والآخر حول لهجة (زازا) والعالث حول اللهجة الشمالية ونشرت الأبحاث على التوالي في والعالث عدول ١٨٦٤ ، ١٨٦٤ في فينا .

ونشر (بارب) عضو الأكاديمية العلمية في فينا في ١٨٥٨ ــ ١٨٥٩ عدة تقارير علمية حول الشرفنامة (لشرفخان البدليسي)..

ويتطرق الكاتب الى ذكر اسماء اخرى كشليفل و البروفيسور فرديانديوستي الذي كتب بحثاً حول (أصوات اللغة الكردية) والبحث هذا تم على ضوء مقارنة اللغات الهندو ايرانية ، ويذكر اسم هوتوم شيندلر و العالم السويسري البرت سوسير (١٨٤٤ – ١٨٩٩) وهو المتخصص في الدراسات الأسلامية في جامعة لايبرك والذي نشر بالأشتراك مع (تنكن پيرن) كتاباً بجزءين ، يتضمنان اقاصيص وحكايات وملاحم فولكلورية .

كما وكتب العالم واللغوي الألماني الشهير البروفيسور (تيودور

نويلدكه) في (١٨٣٦ _ ١٩٣٠) بحثًا مهما حــول كلمة (الـكاردو) Kardu وعلاقتها بـ (كورد) ونشر هذا الكتاب في ١٨٩٨ في برلين.

وهناك ضابط الماني كتب تقريراً جغرافياً وتأريخياً من الناحية المسكرية حول مدينة السليمانية (التي كانت سسنجقاً عثمانيا آنذاك) وحول إيران ، ومع هذا التقرير خارطة توضح موقع السسليمانية في زمن الاشوريين والبابليين .

ثم يستطرد الدكتور نـبز قائلا :

في اواخر القرن الماضي وإلى الحرب العالمية الاولى ، توجه علماء ألمان مشهورون كالپروفيسور أوسكارمان وفون لكوك وأدوارد سخاو ومارتين هارتمان إلى كردستان ونقلوا مخطوطات كردية كثيرة الى متاحف المانيا وقدموا بحوثاً ودراسات كثيرة حول تأريخ ولغة وأدب الكرد . ويوجد الكثير من هذه المخطوطات في مكتبات ومتاحف أورويا .

زار أوسكارمان كردستان في ١٩٠١ ـ ١٩٠٠ وفي ١٩٠٠ ـ ١٩٠٠ وبلاد الفارس واماكن اخرى وبعد عودته قدم بحوثاً كثيرة ، منها بحث حول اللغة الكردية ـ والفارسية ، وفي البحوث التي تتعلق بالدراسات الكردية حاول تحليل اللهجات الكردية ، كاللهجة الموكرية ، والزازا ، واللورية والكرماشانية والكلهورية والكرمانجية الشرقية ولفرضه العلمي هذا جمع أقاصيص وملاحم كملحمة (مموذين) وناسرومال مال ... الح كما وترك آثاراً غير منشورة في مكتبة جامعة هومبولت في برلين الشرقية .

زار فون لكوك سنة ١٩٠١ الأماكن الأثرية في منطقة (زنجيرلى) بكردستان تركيًا وجمع كثيراً من الاقوال والامثال الكردية وجمع قاموس نوبار لاحمد الخاني والمولد النبوي الذي يراه مر آثار (ملاي باطي) . ويأتي بعد هؤلاء مارتين هارتمان الذي قدم بحوثاً كثيرة منها التأريخ التوبوكرافي لـ (بوتان) في ١٩٥١ ـ ١٩١٨ ، كما ونشر ديوان الملا الجزيري في طبعة أنيقة ولاول مرة ، ويقول الكاتب بأن هارتان إضافة الى دراساته هذه كان صديقاً حميماً لشعبنا الكردي. ثم يأتي اسم هوكومكس وفون هاندل ورودلف فرانك الذي ألف كراساً عن الشيخ (عادي) شيخ اليزيدية .

وقد كتب بعض من الألمان مقالات عسكرية واستراتيجية تخص كردستاف ، منهم كراف فيستارپ الذي أشار في مقاله إلى الطرق الموجودة في كردستان و أرمنستان ، وفيلهلم باخمان الذي كتب تقريراً حول الطرق الكائنة بين الموصل و وان ، والمستقى إمن خارطة مرسومة خصيصاً لهذه المنطقة ، وكانت فائدة هذا التقرير من الناحية العسكرية كبيرة ، وخاصة في الحرب العالمية الأولى . ثم أورد الكاتب أسم إيقالدبانو الذي حرر عدة مقالات حول الوضع الستراتيجي لكردستان العراق ، وأسم العالم اللغوي النمساوي وعضو المجمع العلمي الملكي في فينا الهروفيسور ماكسيميليان بيتنر الذي نشر الكتابين المقدسين لليزيدين بالعربية والكردية مع الترجمة الألمانية .

ويضيف الأستاذ (نبز) قائلا:

إن هذه الدراسات قد مهدت الطريق وخاصة بعد العرب ابعض علماء

الألمان كي يقوموا بتقديم دراسات أخرى حول اللغة الكردية أمثال: كارلهدانك الذي إستفاد من التراث الذي خلفه أوسكارمان بالأضافة إلى أنه كان صديقاً حميماً للمؤرخ الكردي المرحوم حسير حزني المكرياني وللدكتور كامران بدرخان وأستفاد منها كثيراً ، كما وكتب بحثاً حول اللهجات الكردية وقام بمراجعة البحث المدون من قبل أوسكارمان حول لمجة (الزازا) . لم تقتصر هذه الدراسات على البحوث اللغوية وحسب بل كتب برلينر وبورخارد أبحاثاً حول المصنوعات اليدوية الخفيفة في كتب برلينر وبورخارد أبحاثاً حول المصنوعات اليدوية الخفيفة في كتب برلينر وبورخارد أبحاثاً حول المصنوعات اليدوية الخفيفة في وديك والدكتور فون فيزن دونك الذي كتب مقالا بعنواني (المسألة وزيك والدكتور فون فيزن دونك الذي كتب مقالا بعنواني (المسألة الكردية) ونشره في سنة ١٩٣١ .

ويشير الكاتب إلى أنه في وضوب الحرب العالمية الثانية نشر اوتوڤيرنر و فون هينتيگه كراساً في (٩٦) صفحة في مدينة پوتسدام تحت عنوان (من كردستان .... إلى الوطن) . ويوضح الكاتب كيف أن الألمان حاولوا كسب ود الكرد خلال الحرب العالمية الثانية وقبلها ، لدفعهم ضد الانگليز فأوكلت هذه المهمة إلى الضابط الألماني گوتفريد يوهانيس الذي الفكتاباً حول الموضوع ونشره في سنة ١٩٣٧ بعنوان يوهانيس الذي الفكتاباً حول الموضوع ونشره في سنة ١٩٣٧ بعنوان «الولوج في كردستان المغلقة » وكتاب آخر في ١٩٥٩ باسم « في الشرق المشتعلة » وفي هذا الأخير يتطرق الضابط الى هذه المهمة والى خصال الشعب الكردي .

ثم ينتقد كاتب المقال موقف الذين كتبوا عن الكرد دون الأستناد إلى الدلائل العلمية ، ملفقين الهم الباطلة ويشير الى أسماء

كهانس . ف . ك . والذي يدعى في مؤلفه بأن اللغة الكردية لهجة فارسية ، وكهير تزفيلد الذي زار منطقة زهردي الوا و بيكولى لكشف آثار الخطوط البهلوية للساسانين ، ويعتبر حسن ضيافة الاكراد ايذاء روحياً له .

ثم يشير الكاتب الى البروفيسور السويدي شتيك فيكاندر الذي كتب مقالا حول عيد يقام في كردستان وقد جاء ذكره في آفيستا زردشت . ويقول ان الصحفي الأيسلندي (ارلندر) الذي زار كردستان في ١٩٦٣ و ١٩٦٥ ألف كتاباً باللغة الأيسلندية والذي نشر بالألمانية أيضاً باسم «كردستان ... بلد في ثورة» . وكما نشر هانس هينله كتاب «الشرق الاوسدط الحديث» وقد بين فيه وجهة نظره الموضوعية تجاه المسألة الكردية .

وكرس العالم الألماني فوالمُّكَانَكُ رودولف نفسه للدراسة حول الثقافة والحياة الأجتماعية في كردستان وهو أستاذ الأتنولوجيا بالجامعة الحرة في برلين . وقد زار لدراسته هذه كردستان مرات ثلاث ، الأولى في خريف ١٩٥٨ وكانت نكردستان تركيا ، والزيارتين الاخيرتين كانتا لكردستان ايران في عام ١٩٦٢ و ١٩٦١ – ١٩٦٥ ، ونشر بعد عودته من كردستان تركيا في ١٩٥٩ مقالين احدهما في مجلة (العلم والتكنيك) والآخر في مجلة (سوسيولوجي) وكما كتب مقالات أخرى منها مقالا حول قبيلة فيضالله بك بوكان ، بمساعدة كردي أسمه حسن فلاح .

قام الصحفي الألماني (كارستين ديتمان) بجولة في كردستان ومكث فترة فيهما وعاش بين الهيشمهركه وبعد عودته ألف كتاباً فيه

مناظر كردستان وصور الپيشمهرگه البواسل .

يقول الدكتور نبزأن الشعوب الألمانية والنمساوية والسويسرية سجلوا كثيراً حول القضية الكردية وخاصة في السنوات العشر الأخيرة ولم يكتفوا بذلك بل قاموا بعرض القضية من شاشة التلفزيون ومن خلال الاذاعات وصفحات الجرائد .

ويرى الكاتب أن وجود دراسات كثيرة كهذه لا يعنى ان الشعب الألماني جميعاً قد أستوعب القضية الكردية كما هي ، ذلك لأن الكثير منهم يعرف شعبنا من خلال قصة (كارل ماى).

وينتقل الكاتب بعد ذلك إلى جهود أبناء الكرد أنفسهم وفي رأيه أن ميرزا على المعروف به (جواد القاضي) هو أول كردي كتب باللغة الألمانية إذ أنه نشر مقالين أحدها حول عشيرة (مهنگور) ونشره في مجلة وقال والآخر في مجلة (علم الحقوق المقارن) ، ويأتي بعده الدكتور كامران بدرخان الذي كان في المانيا بعد الحرب العالمية الأولى وأستقرقي لايبزغ سنة ١٩٢٦ وحصل على شهادة الدكتوراه في القانون . لقد كتب الدكتور بدرخان مع هربرت الألماني قصة بعنوان أمير كردستان) .

ويقول: خلاصة القول أن النشاطات حول المسألة الكردية كقضية وكشعب له تأريخ وماضي وتراث عريق توهجت في السنوات الاخيرة ويعود أسباب ذلك إلى وجود المنظات السياسية والطلبة الأكراد الذين يتلقون دراستهم هناك ، إن هذه المنظات ساهمت في هذا المجال ، حيث أصدرت جمعية الطلبة الأكراد في أوروپا مجلة (كردستان) التي تصدر باللغتين الأنكليزية والألمانية . كما قام فرع الجمعية في المانيا الغربية

بأصدار مجلة « الثورة الكردية » ونشر فرع نمسا كراساً بعنوات (كرد ـ شعب بلا دولة) وكان ذلك بمساعدة الدكتور إيرج كورنر السكرتير العام لجمية حقوق الأنسان في نمسا .

ويتطرق الكاتب إلى ذكر كردي آخر من مدينة (حلبجة) وهو السيد (عبد الله) الذي يعيش في المانيا منذ ثلاثين سنة وقدم من خلال عمله _ قواءة الأحاديث حصول الشرق _ أحاديث مصورة عن الشعب الكردي ، ثم يذكر حلمي عباس وهو كردي في المانيا الذي ساهم بنشاطات عديدة في هذا المجال . كما ويذكر الدكتور كمال فؤاد الذي قدم أطروحة دكتوراه حول المخطوطات الكردية ، ويقول بأن هذه الدراسة تفيد الألمان الذين يهتمون بالدراسات الكردية وكما يشير الى أف الدكتور فؤاد قد نشر مقالا حول الفولكلور الكردي في سنة ١٩٦٥ في مجلة جامعة همولت .

كما ساهم كردي آخر من كردستان تركيا وهو حمه رش رشو بنشر قصائد عديدة حررها باللهجة الكرمانجية وترجمها الى الألمانية بالأضافة إلى قيامه بأصدار مجلة بعنوان (چيا _ الجبل) بالحروف اللاتينية في برلين ، كما وإصدر ثلاثة أعداد من مجلة « Héviy Welét _ fab. أمل الوطن » في مونيخ .

ويتحدث الكاتب عن تأسيس « الأتحاد القومى للطلبة الأكراد في اوروپا » من قبله وعضوية الهيشمه ركه الشهيد « لطيف على » و المهندس ب. إبراهيم في مدينه مونيخ ، ويعرف هذا الأتحاد باسم (نوكسه _ Nukse) ، وله منهج واضح لخدمة الكرد وكردستان من

الاوجه اللغوية والأدبية والسياسية. لقد قامت هذه المنظمة بنشاطات عديدة في القاء المحاضرات وعرض الأفلام السينهائية واصدار جريدة تحت عنوان « اخبار كردستان » التي كانت تعنى بنشر الأخبار الحقيقية والرد على التهم الملفقة ضد القضية الكردية ، وكانت هذه الجريدة توزع على المنظمات والأحزاب السياسية في المانيا ، .. وكلفت المنظمة أعضائها بتدريس اللغة الكردية في جامعات المانيا ، وقد قام كاتب المقال بصفته أحد أعضاء الجمعية بتدريس اللغة الكردية في جامعات مونيخ و فيرتزبورك وهمبورك من سنة ١٩٦٤ الى ١٩٧٠ ، إلى أن عين استاذا في الجامعة الحرة ببرلين في شتاء ١٩٧١ ، إلى أن عين استاذا في الجامعة (Nukse) بنشر سلسلة مقالات وكتب حول اللغة والأدب الكرديين وحول المسألة السياسية الكردية منها :۔

- ١ (مم وزين): ترجمة ملخص مم وزين الى الألمانية ، مع مقدمة لتوضيح مكانة هذه الملحمة في الأدب الكردي .
  - ٧ أمثال وحكم من كردستان مع مقدمة .
- ۳ نشر نتاجات أدباء وشعراء الأكراد أمثال: جميل روژبياني ،
   پاكيزه رفيق حلمي ، ههردي ، دلدار ، هژار مع مقدمة لمشاكل اللغة الكردية ، وشرح الكلمات الكردية بالألمانية .
  - ٤ ترجمة قصة لالوكريم إلى الألمانية وهي لكاتب المقال .
- دراسة تأريخية حول أميررواندوز المعروف بـ (پاشا كوره)
   وهي الأطروحة الأولى لكاتب المقال .

٧- كتاب (كردستان وثورتها) ؛ وهدذا الكتاب يحتوي على مجموعة مقالات سياسية حول المسألة الكردية والفئات السياسية من وجهة نظر الكاتب . كما ونشرت منظمة (Nukse) أقاصيص وأساطير فولكلورية كثيرة إضافة إلى كتاب آخر يحتوي على حياة وآثار الفلكي الكردي (شيخ حسن گلزرده) . . وهذه هي مجموعة من النشاطات التي تقوم بها المنظات الكردية في أوروبا . .

وفي الحقيقة أن أسلوب هذا المقال أقرب إلى البحث من حيث علميته ودقته وكثرة الأرقام والاسماء والأستشهادات ، مما يجعل أم تلخيصه صعباً ، . . هذا وللمتمكن في اللغة الكردية فائدة اكثر .

* * * * * *

له باره ی موفند

د. ئەوزەجمانى حاجى مارف

گهم و تاره باسید کی کورته له باره ی هدند کی له و کاره زانستیانه و ه که له رؤسیا و یه کیتی سوقیت له باره ی کورده و توسراون . شایانی باسه تا تیسته ژماره یه و تار به زمانی رؤستی و تازه رتی و ته رمه نق له باره ی کوردناستی رؤس و سیزشینه و ه نوسراوه ، وه ك : « باری کوردناستی سیرشیت و تامانجیه کانی» (۱) ، «له باره ی پیشکه و تنی

Р.Гази, О состоянии и задачах советского (1) курдоведения, - "Изв. АН Азерб. СС?", Баку, 1959, №2, стр. 131-142.

К.Н.Курдоев, Развитие советского курдове-(к) дения,-"Ученые записки института востоко-ведения", Москва, 1960, т. ХХУ, стр. 57-67.

К.К.Курдоев, Курдоведение, - "Азиатский (т) музей - ЛОИВАН АН СССР", Москва, 1972, стр. 380-397.

Ч.Х.Бакаев, История изучения курдского (٤) языка в России и СССР,-"ОИМИЯ", москва, 1962, стр.100-117.

⁽ه) لهبهر زوّرتی ثهو نوّسراوانهی ناویان لهم وتارددا هانووه زوّر زهحمت ده:ی به روّستِش چابیان بکهین ، بوّیهکا لهمه و دوا تهنها به کوردتی بلاّویان دهکدینهوه .

جیا له بارهی میژو و زمان و تهدهب و ژبانی کومه لایه تنی کورده و ه له کوردناستی روس و ستر قیمتدا بنتوسرخی .

* * *

سكوروناسي له رقسيا

کوردی پشت قه فقاس که له چوارچیوه ی سیاستی و نابتورتی نیمپراتورییه تی رؤسیادا بتون وه ک میلله تانی تری پشت قه فقاس سه رنجی گدلیک که دیده و زانای نه تنوگرافیان را کیشاوه . هه روه ها شیوه دی ویانی کومه لایه تنی و سیاستی کورد ، وه زورتی ژماره یان له ده و له تی عوسمانتی و نیراندا سه رنجی زور ده و له تی گه وره یان را کیشاوه و کاریکی وه هایان کردووه نه و ده و له تانه بایه خیان پنی بده ن .

ناسینی کورد و زمانه کهی بنر یه کهم جار له رؤسیا ده گه زیمته و بنر نیوه ی دووه ی سه ده ی هه ژده ههم و وات بنز ثهو ده مه ی که به نیوه ی دانستنی رؤستی «فهرهه نگی به راور دیـ ی هه مـ ق زمان و شیروه کان »ی له چاپدا^(۱) . ثـ هم فهرهه نگه که له سالی ۱۷۸۷ دا بلاو کراوه تـ هوه (۲۷۳) و شـ هی به (۲۰۰) زمان ، که کور دیش یه کیکیانه ، تیادا تنومار کراوه .

⁽۱) پ. س. بالا س ، فهرهه نگی به راور دبتی هه مق زمان و شنوه کان ، پیترسبورک ۱۷۸۷ .

له کنوتایتی نیوه ی یه که می سه ده ی نوز ده هه مدا هه ند بی و تار و نامیلکه له باره ی پهیدابتون و ژماره و نهریت .... ی کورده و بلاو کرانه و ، به تایبه تی هه ند بی زانیارتی له بابه ت خیله کنوچه ره کانی کوردی پشت قه فقاسه و ه که له هه ندی را پرورتی سه رژمیرتی و چاپه مه نتی فه رمانزه و ایتی دا به رچاو ده که و ن (۷) . بی گومان ئه و و تار و نامیلکانه به شیوه یه کی ساکار و کورت و کنولن . به مجنوره ده بینین نامیلکانه به شیوه یه کی ساکار و کورت و کنولن . به مجنوره ده بینین که تا کنوتایتی نیوه ی یه که می سه ده ی ننوز ده هه م له رؤسیای قه یسه رتی له باردی زمان و مدیرژ و ئه تننوگرافیا ....ی کورده و هیپ نوسراویکی و ه هاگرنگ و زانستتی نه بووه .

له رؤسیای قهیسه رخی سه رنجی زانستنی سه باردت به کورد ده گهزینه و بر کلوتایتی نیوه ی یه کهم و سه ره تای نیه وهی دووه می سه ده ی نلزنده ههم . هه رچه نده به شیک له و نوسرا وانه ی شه و دهوره پهیوه ندیبان به شهدی رؤس و تورك ، وه رؤس و فارسه و ه

⁽۷) بروانه :

أ ــ ثـا. ژۆبىرا ، كورد ، گـۆڤارى « وەزارەتى ناوخۆ » ، ب ١٠، ز ٧ ، ل ٥٠٢ ـ ٢٦٢ ، پېترسبورك ١٨٣٠ ؛

ب_ ثا. ژۆبىرا ، كوردستان ، ئارشىقى ژۇرۇ ، ب ۲۲ ، ل ۱۷۲ ـ ۱۸۰ ، بېترسبورك ۱۸۳٦ ؟

ج ـ ن. نیفبدېک ، کورد ،کتنېې د ناوچهی ئهرمهنستان » ، پیترسبورک ۱۸۳۹ ، ل ٤ ـ ۱۱ ؛ ... هند .

هه یه (۸) ، به لام هه ندنی لایکو لینه و هی زانستیش له باره ی کورده و ه له باره ی کورده و ه له باره ی کورده و ه له لایه ن زانایانی رؤس و رؤسیای قه یسه رییه و ه او ک : ف. دیتایل ، خ و گابلا قیان ، ثی. بیریزین ، پ. لارخ .... هند بالا و کرانه و ه .

ف. دیتیل سنی سالایک به کوردستاندا گهزا و کهرهسته به کوردی فلالکلار و ئهتنوگرافیدای خزکرده وه . زانای ناوبراو ، له وتاری «سنی سال گهزان به رفزهه لاتدا» (۹) له باره ی ئه و کهرهستانه وه دواوه . لهم وتارددا سهباره ت به کوردستان و زمانی کوردی و دیالایکته کانی نوسیولای : «له گهزانه که مدا – واته له دیار به کره وه تا سنوری سوریا – گهلی مهسه له ی جوگرافتی و دیار به کره وه تا سنوری سوریا – گهلی مهسه له ی جوگرافتی و نهتنوگرافتی سهر نجیان راکیشام . ریکا کهم به ماردین و دیار به کرو نهسیه ین و ثورفه دا تلی ده به نوی که من پیایاندا ده گهزام به شیری که من پیایاندا ده گهزام به شیری که وردستان بون که زور کهم ناسراون ، له به ده وه وی تاکو ثیستا هیچ کهرهسته یه کی ثه تنوگرافتی وه هامان نییه ئه وه ی تاکو ثیستا هیچ کهرهسته یه کی ثه تنوگرافتی وه هامان نییه

⁽A) بروانه :

أ ـ ن. ئى. ئوشاكۆڤ، بەشدارتى كورد لە شەزدا ، كتۆپى « مۆزۋى ئەو شەزانەي لە سالانى ۱۸۲۸ ــ ۱۸۲۹دا لە ئوركيا قەوماوم،، پېترسبورك ۱۸۳۱، ب ۱، ل ۱۲۰ ــ ۱۲۹؛

ب ر. ئی. ، دەربارەی كوردە چەكدارەكان، رۆژنامەی « قەفقاس » ، تفلتِس (۲۲)ى ئابى ۱۸۰۳ ، ژ ۲۲ ... ھىد .

دەربارەي خيلهکاني ئەم ھەرىيمەي ئاسيا ، بۆيە لە لىكۆلىنەومى دیالایکته کانتیدا ، به تایبه تی گرنگتی به وهزعی جوگرافتی ناوچه که دهدهم . له کوکردنهوهی ئهو کهرهستانهدا زور زهجمهتم کیشاوه . به گویرهی نهو کهرهسته یهی لامه نزیکهی (۳۰۰) خیلی کورد ههیه ، وه لهو باوهزهدام که لایکولینهوهی تهواو لــه کوردستانی ئەمزى يارمەتتى ئەوممان دەدا كە باشتر لە بارى زۇى ناوچەكە بگەن که ئیستا بهشتیکه له تورکیا (مهبهستی دهوله تی عوسمـانییه – ئەوزەحمان) » (۱۰) . دىتىل كە دىيتە سەر باسى زمانى كوردى دەڭى : من پۆم دەركەوت كە زمانى كوردى بەسىلەر زۆر ديالاكتدا دابەش دهبیّت ، وه لهم رووهوه هیشتا کهس هیچی نه توسیوه . به شیرکی کوردستان لهژېږ حوکمي تورکيا دايه ، لهبهر ئهوه ئاشکرايه که زماني تورکتی کاری کردنوته ســهر زمانی کوردتی ، هــهر وهك چنون له بهشه که ی گیرانیشدا تاسیری زمانی فارستی ههیه . نتوسه رکاتنی که دیمته ســهر باسی ئەدەبى كوردتى دەڭنى: من بە ھىــىچ جۆرنىك چاوەزوانى ئەوە نەبترم و بە بىتىرما نەدەھات كە ئەو مىللەتە لە بىتىركراوە ، جگە له ئەدەبى فۆلـكىلۆر ، خاوەنى ئەدەبىلىكى نۆسراوى وەھــــا زۆر و جوان بیت ..... هەرچى ئەدەبى فۆلكالۇرىشە ئىيچگار دەوللەمەندە به چیرلاك و داستان و گورانی .

پ. لیرخ توسیویتی : ڤ. دیتیل وای نیاز بو که ههندی

⁽۱۰) ههمان سهرچاوه ، ل ۹ .

لاِکلاَلْینه وه ی تایبه تی ده رباره ی میزوی کورد و زمانی و دیالاِکته کانی بلاو بکاته و ، به لام مهرک له و نیازه بی به ری کرد(۱۱) .

له سالّی ۱۸٤۷ دا له سـه ر لا په زه کانی روّژ نامه ی ﴿ قَه فقاس ﴾ که له (تفلتیـس) ده رده چو زنجیره یه ك و تاری خ. ثابو قیان له ژیر ناوی «کورد » دا بلاو کرایه وه (۱۲) . له م و تارانه دا گه لای شـــتی به که لك و نونی له باره ی ثه تنوگر افیا و میژو و ژیانی کومه لایه تحی و ره و شت و نه ریــت و فلال کللور و زمانی میلله ی کورد به رچاو ده که و نی .

هدرچهنده ئهم زنجیره وتارهی خ. ثابوقیان دهوروبهری هدرچهنده ئهم زنجیره وتارهی خ. ثابوقیان دهوروبهری (۳۰) لاپهزهیه که دهبیت ، به لام له گه آل ئهوه شدا کاریسکی زانستنی و ورده و بنو یه کهم جاره له میژوی کوردناستی رؤسدا دهرباره ی ئه تنزگرافیای کورد به و شیوه فراوانه کهرهسته ی چ له و نوسراو و دهستنوسانه ی هه بوز و چ له گه زانی خویدا به کوردستاندا به کار هینراینی .

⁽۱۱) ب. لیْرخ ، لیْکوّلْمِنْدُوه له بارهی کور:هکانی ثیراندُوه ، ب۱ ، بیترسبورک ۱۸۵۲ ، ل ۳۸ ـ ۳۹ .

⁽۱۲) بزوانــه : رۆژنامەى «قەفقاس» ، ز ۲۹ ، ۷۷ ، ۵۰ ، ۵۰ ، تفل<u>ت</u>س ۱۸٤۸ .

قهم نوسراوه ی خ. گابوفیان له باره ی زمانه وانییه وه کاریکی کرده سهر بیر و رای زانایانی روس ـ پ. لیرخ ، ف. یوستی ، س. یه گیزاروف .... له سه لماندنی نه وه ی که زمانی کوردتی زمانیکی نیرانییه و له خیزانی هیند و نه وروپاییه . خ. گابوفیات زمانی کوردتی به سهر کرمانجی و زازادا دابه ش ده کات و داوا له زانایانی جیهان ده کات که ده ست بده نه « لیکولینه وه له زمانی شیرینی کوردی و له نه ته وه ی کوردی شوره سوار » .... هه روه ها ده لی : «له م ریکایه وه ده توانری که لکیکی نیجگار زور بو رونکردنه و هی میروی گاردنه و ی گاده میزاد ، وه گه لیك مهسه ای زمانه و این وه ربگیری » (۱۵).

نوسه ر له وتاره که یدا گرنگییه کی زوری به فلال کالوری کوردتی داوه و بهم بلانه یه وه نوستیولاتی ده آلی : « شیعری خه آلی که هه نگاوی گهوره ی هیاویشتووه و گهیشتلاته راده ی پوختتی و نایا بتی . له هه رکوردلا کدا ههست و به هره ی شیاعیرتی به دتی ده کرلات و زور به ساز و ناواز ، گلارانی به سه ر دو لل و چها و تا تا تا گه و روبار و گول و چهك و نهسپ و قاردمانلیتتی و جوانانیاندا ده آلین .... » (۱۵) .

(ی. بیریزین)ی ئیرانناسی به ناوبانگی رؤس که پروفیسوری

⁽۱۱) خ. ثابۆڤيان ، كورد ، رۆژنامىمى «قەنقىاس» ، ژ ۲۷ ، تغلتىس ۱۸۵۷ .

⁽۱۰) ههمان ســهرچاوه ، ژ ٤٧ ، تفایس ۱۸٤٧ .

زانکوی (کازان) بق له کاتی گهزانیدا به روژهه لاتی ناوه راستدا فیری شیوه ی کوردتی خوراسان و موسل بق . شیوه ی خوراسان له تاران فیر به ق ، ئه ویش له ریزگای چه ند کوردید که وه به تو که له خوراسه انه وه بو تاران ها تبقن . شیوه ی موسلیش له موسل فیر بق . له ئه نجامدا له ژیر ناوی « لیکولینه وه له دیالیکته کانی فارستی » کتیبین بالاوده کاته وه (۱۱) .

بنی گومان شهوهی ی. بیریزین له بارهی شهو دو شنیوه یهی کوردییه و توسیونیتی له ناو و کوردییه و کورتنی له ناو و جنی ناو و کردار دواوه ، وه له پاشکنری کتیبه کهیدا هه ندنی وشه و رسته ی ثهو دو شنیوه یهی کوردتی نوسیوه .

له ناو ثهو زانا روَسانه دا که بایه خیان به کوردناستی داوه ، روّژهه لاّتناسی به ناوبانگ پیوّتر لایرخ جیّگه یه کی تایب ه ی و دیاری هدیه . لایرخ خاوه نی سب تی کتیبی گرنگه له باره ی کورد و کوردستانه وه (۱۷) . که تا ته مرّوش له کتیبخانه ی کوردناسیدا هاو تایان که مه و به سه رچاوه یه کی روسه ن ده ژمیررین .

E. Beresine, Recherches sur les dialectes persans, (11) Casan, 1853.

⁽۱۷) پ. لیرخ ، لیکوّلبنهوه له بارهی کوردهکانی ثیرّانهوه ، پیبترسبورک ۱۸۰۸ ، ۱۸۰۸ ، ۱۸۰۸ .

پ. لارخ له ریگای مهکادیمیهی زانستیه وه نیررا بو شاری (روسلاقل) که نزیکهی (۵۰) به ندی کوردی لنی بو ، وه بو ماوهی سنی مانگیک له ناویاندا مایه وه و خوی به فیربونی زمانی کوردییه وه خهریک کرد . مهم به ندانه خه لکی ناوچهی جیاوازی کوردستان بون ، زور به یان کرمانجی ژورو و به شیکیشیان زازا بون و وا دیاره لیرخ که لکیکی زوری لنی وه رگر تون .

ب. لیرخ له سهر بنکهی رهخنه له و کارانهی له زودا ده ربارهی کورد و زمانی کوردی نوسرابون ، وه له ربیگای لایکولینه وه ی تابیه تی و ههست کردنی خوی توانی به شیوه یه کلایکولینه وه ی تابیه تی و ههست کردنی خوی توانی به شیوه یه کلاراست و رهوان و زانستنی له بابه ت کورد و زمانه کهی ، شهره ته گهرافیا و فولکلوریه وه بنتوستی . شهوه ی ایره دا شایانی باسه شهوه که شهم زانایه زمانی کوردتی دابه ش ده کات به سهر پینج دیالایکتدا: کرمانجی (۱۸۱۰) ، لوزی ، کهلهوزی ، گورانی ، زازا . لهم دیالایکتانه دا له کرمانجی ، ژورو و زازا کولیوه ته وه به کتیبی دیالایکتانه دا له کرمانجی ، ژورو و زازا کولیوه ته وه به کتیبی سیهه میسدا فهره ه نگردتی (کرمانجی ژورو) - دوستی (ل ۱۰۸ – ۱۰۸) ، کوردتی (زازا) — روستی (ل ۸۵ – ۱۰۸) بلاوکردو ته و

دەربارەي دىاللېكتى كرمانجتى ژۇرۇ نۇسټولېتى: « ھـــەمتو كوردستانى رۆژئاواى داگير كردوه ــ ھـــەر لە موسلەو، تا ئاسياى

⁽۱۸) مەباسق لە كرمانجق ژۇرۇوم .

پچوك و سليمانی » ... سهباره ت به زازاش ده لای : « له بهراورد کردنی له که ل کرمانجیدا وه یا له که ل زمانه تیرانیکانی تردا ، که لایك شتی تایبه تی چ له ده نگ و چ له شیوه دا به رچاو ده که ویات که خه لك ده هینییته سهر ئه و باوه وی زمانیکی جیاواز بیت » .... ههر چه نده ئه و جیاوازییه ده بینری ، به لام له که ل ئه وه شدا «زازا به چکهی کرمانجییه » (۱۹) . (۲۰) .

به لای منه وه یه کیك له را زانیارییه هه ره گرنگه کانی لیرخ گهوه که لایه نگیرتی رای شا. پوت — زانای نه لمان ده کا له وه که زمانی کوردتی به زمانیکی ره سه ن و سه ربه خو داده نی ، وه به یه کیک له زمانه نیرانیکانی ده ژمیریت . به م بونه یه و پیر خوسیویتی : «هیچ هویه که نییه بو من که له رای راست و چه سهاوی پرونیسور نا. پوت لاریم ، که ده لای زمانی کوردتی شوید نیرانیک سه ربه خو و تاییسه تی هه یه له نیروان زمانه نیرانیکاندا » (۲۱) ...: «زمانی کوردتی له مه لبه ندی کوردستاندا سه ربه خوی پاراست . هه ورجه نده له گه ل زمانی خارسیدا

⁽۱۹) سهرچاومی ناوېراو ، پ. لېرخ ، ب ۲ ، ل ۲۲ .

⁽۲۰) ههروهها بزوانه : قلادیمبر مینوّرسکی ، کورد نـهوهی میدیّیکانن ، گورّزیّن و لیّـکوّلْینهوهی د . کهمال مهزههر (بـه زمانی عهرهبتی) ، گوّقاری [« کوّری زانیاری کورد » ، ب ۱ ، ۱۹۷۳ ، ل ۲۰۰۰

⁽۲۱) سەرچاوەي ناوپراو ، پ. لېرخ ، ب ۲ ، ل ۲۲ ، ٠

خزمایه تنی و نزیکایه تبیان هه یه ، به لام له شیوه ی پیشکه و تندا له که ل زمانی فارستیدا به یوه ندی نه یووه » (۲۲) .

مهو و هسه جوان و راست و رهوایانه ی پ. لایر خ له باره ی زمانی کوردییه و نوستیولاتی ، له کاتلیکدا بووه که هلیشتا للیکلالینه و له زمانی کوردیی زلار که بووه ، وه له سهرده ملیکدا و تراوه که هه ندلی زانا زمانی کوردییان به دیاللیک تلیک له زمانی فارستی داده نا . بی شك « به م نوسر راوانه ی پ لایر خ سرودید کی زلاریان به لایکلالینه وه ی نوبی له روسیا و نه وروپادا به خشی » (۲۳) .... و ه له ریسکای کاره کانی نهم زانایه وه ، له سهده ی نلزده دا کوردناستی به شیم و یه سه ده ی نلزده دا کوردناستی به شیم و یه سه دی ه سه ده که شه و پیشکه و تن .

ثا. ژابا که قونسولی ئیمپراتوریه تی رؤس بق له تورکیا (ئەرزۆۆم) ـ سالی ۱۸۳۹ ـ ۱۸۳۹ ـ لهسهر داوای ئهکادلامی ب. ئا. دۆرن دەستی کرد به فلاربتون و للاکلولاینهوهی زمانی کوردتی و کلوکردنهوهی کهرهسته له بارهی ئهده ب و فلالکلار و زمان و ئهتنلاگرافیای کورده و به گشتی ، وه دهستنقسی کوردتی به تایبه تایبه تی به به جمی هاین ای ئهم کاره دا مهلا مهجمودی

⁽۲۲) ههمان سهرچاوه ، ب۱ ، ل ۲۳ .

⁽۲۳) ق.کوردن ، کارهکانی ب. لیمسرخ له بارهی کوردناسسیبهوه ، « له بابهت میزوی روزههلاتناستی روسهوه » ، مؤسکو ۱۹۰۹ ، ب ؛ ، ل

بایهزیدتی (۲۶) . یارمه تیه کی زوری تا. ژابای داوه و گهالیك بهرهه ی کوردتی بو نوسیتوه ته و و زوری له فارسیه و ه بو و هرگیزاوه ته سهر کوردتی .

له نه نجامدا نا. ژابا کومه لایک دهستنوسی به نرخ و نایابی کوکرده وه ، که نیستا له کتیبخانه ی گشتی و کتیبخانه ی ناملاژگای روژهه لاتناستی نه کادیمیه ی زانستی سلافیت له لاینینگراد هه لگیراون . نه و کومه له دهستنوسانه ی نا. ژابا نیشانیان دا که کورد خاوه نی نهده بی کلاسیکتی و شاعیری مه زن و زانای به توانای خویه تی و همروه ها گه نجینسه یه کی ده و له مه نوانای به توانای کوردناستی ، سه رچاوه یه کی به نرخ و که م هاوتان بو پیشکه و تنی کوردناستی ، نمون فی نه نرخ و که م هاوتان بو پیشکه و تنیکولینه و میان ناکو نیستا له سه ر بناغه ی نه و ده ستنوسانه گه لیک کتیبی به نرخ تاکو نیستا له سه ر بناغه ی نه و ده ستنوسانه گه لیک کتیبی به نرخ تاکو نیستا له سه ر بناغه ی نه و ده ستنوسانه گه لیک کتیبی به نرخ

A. Jaba, Pecueil des notices et rècits kourdes, servant á la connaissance de la litterature et des tribus du Kourdistan, Spb, 1860, P. VIII-X.

⁽۷٤) ثا. ژابا په نجه ی بو ثه وه راکینشاوه که مه لا مه خودی بایه زیدی له کوتابی سه ده ی هه ژده دا له شاری بایه زید له دایك بووه و له وی خویندی سه ره تابی ته واو کردووه . له باشانا چووه بو ته ورین و له وی شاره زایبه کی باشه ی له زمانی فارسی و عه ره بی و ثه ده ب و مینزو و فه اسه فه دا به بدا کردووه . له سالانی په نجای سه ده ی نوزده دا ها نووه بو شه بر شه به یاره نی در زوم و له و کانه وه بووه به یاره نی ده ری شا. ژابا له کرد کردنه و می ده ستنوسی کورد تدا . بر وانه :

بلاو کراو نه ته وه ه از (مه م و زین)ی نه حسه دی خانی (۲۰۰) ، (هیپنجی سسه نمان)ی فه قدی ته یران (۲۱۱) ، (له یل و مه جنتون)ی حارسی بتلیستی (۲۷۰) ، (عادات و رسومات نامه ی اکرادیه)ی مه لا مه حمودی بایه زید تی (۲۸۱) ، (ده سیتوری زمانی عهره بنی به کوردتی) عه لی ته ره ماخی (۲۹۱) .... هند .

له سالی ۱۸۹۰ دا نا. ژابا له ژیر ناوی «جامعیی رسالیان و حکایتان بزمانی کورمانجی» به زمانی کوردتی و فهره نستی هه ندلی چیرلاکی کوردتی له چاپدا^(۳) و هه ندلی سهرنجی ده رباره می نه ده بی کوردتی نیشان داوه. له لایکلالینه وه میرژو و نه تنلاگرافیا و زمانی

⁽۲۰) م. ب. رُودێښکێ ، ﴿ مه م و زين »ی ته حمه دی خانټی ، موّسکێ ۱۹۹۷ .

⁽۲۶) م. ب. رودێښڪێ ، « شــێخی ســهنمان »ی فهفێی تهـِــران ، مۆسکێ ۱۹۹۰ .

⁽۲۷) م. ب. رودێنڪێ ، « لهيل و مهجنّون »ی حارســی بتليستی ، مۆسکێ ۱۹۹۵ .

⁽۲۸) م. ب. رود نیسکو ، «عادات و رسومات نامه ی اکرادیه »ی مدلا مه هودی بایه زیّدی ، موسکو ۱۹۹۳ .

⁽۲۹) د. مارف خهزنهدار : عهلی تهرمماخی ، « دهســـتـوّری زمانی عهرهبتی به کوردتی ، ، بهغدا ۱۹۷۱ .

⁽۳۰) ثا. ژابا ، جامع بی رسالیان و حکایتان بزمانی کورمانجی ، پیترسبورگ ۱۸۹۰ .

کوردیدا بن کوردناسان ، ثهم کتیبه تاکو ثیستا ههر به نوخ و به سقده (۳۱) .

جگه لهوه ئهم زانایه کارلاکی گهؤره و خزمه تلیکی بی شوماری کردووه له نوسینی فهرهه نگی کوردیدا . خاوه نی یه کهم فهرهه نگی کوردی _ فهره نساییه که له پاش خلای به فهرمانی ئه کادیمیهی روستی له سالی ۱۸۷۹ دا فلردیناند یوستی بالاوی کرده وه (۳۲) . ئهم فهرهه نگه بریتییه له (۲۹۳) لابه ی و (۱۰) ههزار وشهی کوردی که جگه له للایکدانه و و شهر ح کردنیان له دالاشتن و دروست بون و پهیدابونیان کولیوه ته و ههروه ها له گه آل وشه کانی فارستی و عهروه ی و تورکیدا بهراوردی کردون .

زانمای لاو و به ناوبانگی رؤس ف. ف. فیلیمامینموف – زیر نوف له سمالی ۱۸۹۰ – ۱۸۹۷ دا تیکستی فارستی شهره فنامه ، که میر شمهره فنای به زمانی فارستی سهباره به میروی

⁽۳۱) بق ومرگرتنی زانیاری تهواو سهبارهت بهم کتیبه ، بزوانه : شهو زنجیره وتارمی که کاك عهبدولا حهداد له چهند ژمارهیه کی مانگی شوباتی ۱۹۷۳ کی روّژنامه ی د التاخی و دا اسه ژبیر ناوی د درة ثبینة من التراث الثقافی الکردی و دا بلاوی کردوّته وه .

A. Jaba, Dictionniare kurde-français St-Peter-bourg, (**) 1879.

کورد له سهده کانی ناوه تراستدا نوسیو ترخی بلاو کرده وه (۳۳) و نینجا ف. ب. شارموا و هریگیزاوه ته سهر زمانی فهره نستی و له ساللی ۱۸۲۸ — ۱۸۷۵ دا له چاپی داوه. نهومی شایانی باسه ، نهم زانایه له و هرگیزانه که یدا زور سه در که و تووه و له گه لیک زانیاری و به نسبه کهی میژویتی و جوگرافتی و نه تنوگرافتی دواوه (۳۶).

له سیالی ۱۸۸۰دا تیرانناسی به ناوبانگ فیردیناند یوستی کمتیبیکی ریزمانی کوردتی بلاوکردهوه (۳۰) و لهم کارهیدا که لکیکی زوری له به رهه مه کانی : م. گارزونی ، ثا. خودسکو ، س. ری ، پ. لیرخ ، ثا. ژابا .... وه رگر تووه .

فه سلّی یه که می نهم ریزمانه باسی فونیتیکه (ل ۱ ـ ۱۰۱). له لایکولینه و ه ده نگداره کاندا له نیوان دریژی و کورتی تلفظ کردنی هه به یه ده نگدا جیاوازی کردووه و به ده نگلیکی جیاوازی داناوه ، وه نه مه بووه به هوی نه وه ی ده نگداره کان له نوسراوه کهی نه و دا ژماره یان پتر بیت له وه ی که له واقعی زمانی کوردید اهه یه .

له بهشی وشه دازشتندا له بارهی پیشگر و پاشگر ، وشهی

⁽۳۳) بزوانه شهره خانی بتلیستی ، شهره فنامه ، (ی. ثسی. فاسمیلیثما کردویه ٔ به روستی) ، موسکو ۱۹۹۷، ل ۱۸ .

⁽۲٤) ههمان سهرچاوه ، ل ۲۲.

F. Justi, Kurdishe Grammatik, S.-Pb, 1880 . (vo)

(مرکب) .... دواوه (ل ۱۰۲ ـ ۱۷۲) . فه سلّیر کی تایبه تی ده رباره ی مهرفلالرویایه : ناو ، جی ناو ، ثاوه آناو ... (۱۲۲ ـ ۲۲۰) . دوا فه سلّی له بابه ت سینتکسیسه و ه یه (ل ۲٤٦ ـ ۲۵۲) .

ف. يتوستى له لليكلولينهوهكهيدا هـهوللي بهراوردكردني زماني كوردتى لهكه ل زمانه كيرانيكاني تردا داوه . هـــهر چهنده ئهمه كاريكى راسته ، بهلام وهك ق. كـوردو دهلي : « ناتـهواوتى ف. يوسيتي لهوهدايه كه تهنها چمكيكي بهراوردهكهي كرتـووه ، (٣٦) - واتـه تهنها بـهراوردى للإك چۇنى ئىــەو دۇ زمانەي كـردوه . لەبەرئەو، لەم لايكۆڭىنەوەيەدا نوَسهر نهیتوانیوه خاسیه تی ناوخلای زمانی کوردتی نیشان بدا. جا له ليكولينهومي دهستوري زمانيكدا ، تُهكهر خاسيه تي تايبه تي ناوخوى ئەو زمانە نىشىلان نەدرىنى ئەوە ئەو للىكۆڭىنەوەيە لە واقع دۇر دەكەرىتەوە .... ھەروەھا ناتەواوتى ئەم كتىپبە لەوەشدايە كە نوَسهر له هینانهومی نمونهدا وشهمی له زمانی کوردتی خلایهوه وهرنه گرتووه، به لکو له فارستی کنون و زمانه ئیرانیکانی ترهومی دەرھىيناوە . لەگەنى ئەو ھەمق كەم و كورتيانەشدا ئەم كىتىبە به کنیکه له کاره هدره بهرزه کانی پیش سهدهی بیست له بارهی زمانی کوردسهوه .

⁽۳۹) ق. کوردنز ، بهراوردکردنسی ریزرمانسی دیالیدکتهکانی کــوردتی ، (۳۱) زنامهی دکتورتی) ، ل ۱۱ ،

نزیك كروتایتی سهدهی نورده روژهه لآتناس نا. سوتسین كردید و بلاو كرده و (۲۷) كه بناغه كهی كردید و بلاو كرده و ه الله بناغه كهی له باره ی ریزمانی كوردید و دازیژراوه كه كاتی خوی له گه ل الهسه رئیسه و كرده به جوته كویان كردوته و و چاپیان كردوه . (۲۸) ئه م كتیبی ریزمانه (۱٦) لا په وی ده رباره ی فونیتیك و (۱۵) ی مورفو لوژیاد به زورتی له ناو و جی ناو و كردار دواوه . له هه ندی حالاتی گوردین و شهدا ده ستوری زمانی فارستی به سه كوردید اسه پاندووه و نه مه شه توشی هه له ی كردوه .

سالی ۱۸۹۱ س. تا. یه گیزارون کتیبیکی له بارهی ته تنوگرافیای کوردهوه بلاو کردهوه (۴۹۱). تهم زانایه ستودی له توسراوه کانی خ. تابوقیان و پ لیرخ و ههروه ها تهو کهرهسته زورهی که خوی له ماوه ی دوانزه سالدا له ته جامی ژیاندا له ناو کوردهوار تیدا کوی کردو ته و ه و مرگر تووه . توسهر سهباردت به ژیانی کومه لایه تی

A. Socin, Die Sprache der Kurden, « Grundriss der (*v) iranischen Philologie », Bd. I, 2 Abt.

Prym und A. Socin, Kurdische Sammlungen, Abt, (vA) I. II, S. pbg., 1887 - 1890.

⁽۳۹) س. ئا. يەكىزارۆف، مىپزۇيەكى ئەتنۇگرافتى كورتىكوردى موخافەزەى يەرىقان، «راپۆرتەكانى بەشى قەفقاسى كۆمەلى جوگرافتى ئىمپراتۇرىق رۇستى »، تفلېس ۱۸۹۱،

وخق و رەوشت و شین و شایتی و ثاین و باوه د . . . . ی گهلی کورد دواوه . جگه لهوه لهم کتیبهدا به هاوکارتی ل. پ. زاگور پیتسکی له ههندنی مهسهلی گرنگی ریزمانی زمانی کوردتی کوردتی - کولایوه تهوه و وهك پاشکوش دو فهرهه گیان داناوه: یهك - کوردتی - رؤستی (ل ۱ - ۱۵) ؛ دو - رؤستی - کوردتی (ل ۲۱ - ۱۲۲). یه که مدوری سنی ههزار ، دووه م - چوار ههزار وشهیه که .

نوسراوی هدره ناسراوی ن. یا. مارر له کوردناسیدا و تاری « دیسان دهربارهی وشهی چهلهبی » یه (٤٠) . راسته نوسهر لهم و تاره دا گهلیك نمونهی جوانی سهباره ت به دهوری کورد له میژوی کولتوری میلله تانی روژهه لاتی ناوه دراستدا هیناوه ته وه و نیشانی داوه

⁽٤٠) ت. یا. مارر ، دیسان دمربارهی وشهی چهلهبی ، « دهستنوّسهکانی بهشی روزههلاّنناستی کوّمهلّی ثارخـیوّلوّگی » ، ببترسبورک ۱۹۱۲ ، ب ۲۰ ، ل ۹۹ ـ ۱۰۱ .

که چون کورد له سهده کانی ۱۰ ـ ۱۳دا ددور پیکی گهوره ی بینیوه له پیگه یاندنی ئاسیای بچوك و له ساز کردنی کولتور پیکی به نرخ له میزوی میلله تانی پشت قه فقاسدا . ئه وه ی جیگای ره خنه و سهر سوزمانه ئهوه یه که ن. یا. مارر ته ماشای میزوی میلله تی کورد ده کا و لیمی ده کو لیته وه نه ك وه ك له میزوی میلله تیکی جیاواز و سهربه خون ، به لکو وه ك میروی یافیتی (جورجی ، خالدی ، شهرمه نی) .

ن. یا. مارریان راست کرده و ه و ته و تووه پر زیانه ی چاند بتری هده لام به داخه و ه تازه وا د. مارف خه زنه دار همه و و تازه وا د. مارف خه زنه دار ه و و تاره ی ن د. یا. مارر له مهسه له ی لایک لالینه و هم نه و ادی کورددا به به رهه ملایکی به نرخ ده داته قه له م (٤٢) .

كوردناسى له يكنيتى سوفنت

بایه خدان به کوردناستی دوای شورشی ئوکتوبهر ئهوه نده ی تر پهره ی سه ند و بونی که مینه یه کورد لهم ولاته دا و ئه و گوردانه ههره گهوره یهی به سهر ژیانی نویمیدا هات بونه هویه کی گرنگ و نویمی گهشسه کردن و پیشکه و تنی کوردناستی سوقیت و یه کیک له ئه نجامه ههره گرنگه کانی ئه وه بو که پاش ماوه یه ک رو له کانی ئه مکمینه یه خوشسیان چاکیان لی کرد به لادا و چالا کانه هاتنه کورده و سیری شان چاکیان لی کرد به لادا و چالا کانه هاتنه کورده و لینینگراد و مؤسکو و باکوردناستی له سوقیتدا هه یه نه دیری به یه دریشان و لینینگراد و مؤسکو و باکوردناستی له سوقیتدا هه یه به دیریشان و لینینگراد و مؤسکو و باکوردناستی له به دیریشان و لینینگراد و مؤسکو و باکوردناشی .

⁽٤٧) بۆوانە : گۆۋارى « رۆژى كوردستان » ، بەغدا ١٩٧٧ ، ژ ٧ ، ل ٤٣ .

⁽٤٣) کاروباری زانستنی ثهم چوار مهابهنده به تهواوی پیکهوه به ستراون و همانگاوی همهدر مهابهندیمکیان به بهشداری و هماوکاری ثهوایی تر ده ترین .

له پهريشان:

هـهر له دانانی ئهلف و بنی کوردتی له سـالی ۱۹۲۸دا و کردنه وهی قو تابخانه ی کوردتی به تایبه تی له ئهرمه نستانی سنوفیت ههست به پیشکه و تنی کاری کوردناستی ده کریت . له سـالانی ۳۰ دا بن کرکردنه وه ی کدره سته ی زمانه و اتنی و ئه تنزگرافتی و فلالکلارتی چه ند لیژنه یه کیان بنو دیم اته کوردییه کان نارد . دو زانای به ناوبانگ : ئهمینی عه قدال و حاجی جندی له کاروباری ئه و لیژنانه دا هاو به شییان کردووه . ههروه ها کنونفرانسی کوردناستی که له سـالی ۱۹۳۹ له یه ریشان به سـالی ۱۹۳۹ له یه ریشان به سـاترا بایه خیری ثیجگار گهوره ی هـه بق له پیشخستنی کوردناستی سنوفیتدا این مینونیک .

سالّی ۱۹۳۳ فهرهه نگلوکیدگی ئهرمه نتی کوردتی (۱۹۳۰) و و سالّی ۱۹۳۵ فهرهه نگلوکی زاراوه ی زانستنی ئهرمه نتی کوردتی (۲۱) بلاوکرانه و ه ، راسته لهم دو فهرهه نگهدا چاومان به هه ندی و شهی

⁽٤٤) لهم کونفرانسه دا له گهلیک و تاری زانستی کولیونه ته و ، به تابیه نی له و تاری : حاجی جندی « ریم گای بیشکه و تنی زمانی ثه ده بی کوردی سرو قیمت » ؛ ثه مبنی عه قدال « رینوسی زمانی کوردی » ؛ قه نانی کورد و « کیپشه ی « بنجینه ی ریزمانی زمانی کوردی » ؛ عه ره بی شه مو « کیپشه ی ده ره به گایه تی لای کوردی بشت قه فتاس » ..... هند .

⁽٤٥) خەبەرناما ز زمانە فلەژتى ــكورمانچتى ، يەرىثان ١٩٣٣ .

⁽٤٦) خەبەرناما تېرمىنۇلۇگىدىا فلەيتى ــ كورمانچتى ، بەرىثمان ١٩٣٠ .

داناشراوی و هما ده که ویت که به هینچ جوریک له که آن دهست توری زمانی کوردیدا ناگو نجین و هسه روه ها که لایک کهم و کورتی له ناویاندا هه ن ، به لام له که آن نهوه شدا ده وری خویان بینیوه و ده بین .

له سالی ۱۹۳۲ دا نا. خاچاتوریان کتیبیکی ریزمانی کوردتی به نهرمه نتی و کوردتی له چاپدا (۱۷۹ ناته و اوی گهوره ی نهم کتیبه نه وه یه که دهستوری زمانی نهرمه نتی به سهر زمانی کوردیدا سه پاندووه مهروه ها نوسه ر له سهر بناغه ی نوسراوه کانی (جاردین و یوستی و بییدار.) نهم ریزمانه ی نوسیوه ، بی نه وه ی سود له زمانی گفتوگوی کوردتی و هربگری ، نه مه ش بووه به هوی سه رنه که و تنی کاره کهی .

⁽۷۶) ثا. خاچاتۆريان ، زماننامەى كرمانجتى ، يەرىقان ۱۹۳۲ ، (بە زمانى كوردتى و ئەرمەنتى) .

⁽٤٨) ثا. خاچانۆريان و حاجی جنــدی ، زماننـــامه ژا کرمانجتی ، يەرىثان ۱۹۳۰ (به زمانی کوردتی) .

پیشکه و تنی رنوشنبیرتی کوردی ته رمه نستاندا » (^(۱۹) هه روه ها نابنی ته وه شد بخر نیتی دانشتنی بخوه شد بخوشه به بخوردیدا بخوه تا سودی ای و مربگرن. ((۱۰)

ئهمینی عه قدا ل و حاجی جندی کتیبیکی گهوره ی فلالکللاری کوردییان له سالمی ۱۹۳۱دا بلاوکرده وه (۱۹) . لهم نوسراوه دا گه لیك گورانی و داســتان و ئه فسانه ی کوردتی تؤمار کروان و ههروه ها شیوه ی جیاوازی « مهم و زین » و « شیخی سه نمان » و « له یل و مهجنون » و « زهمبیل فروش » نیشان دراون .

ثهمینی عه قدا آل له سالی ۱۹۶۸ دا کتیبیکی ثه تنوگرافتی له باره ی ثافره تی کورده وه له چاپدا (۴۰) . لهم نوسراوه دا به تایب ه تی سه باره ت به ختو و ره و شبت ، مندا آل به خیو کردن و خزمه تی ناو ما آل ، شوکردن و پایه ی ثافره تی کورد دواوه . ثهم کتیبه له سه د بنکه ی ره خنه له و کارانه ی زو ده رباره ی کورد نوسراون و له سه د بناغه ی ثه و که ره سته نوییه ی نوسه ر ده ستی که و تووه و له سه د

⁽۵۰) ههمان سهرچاوه ، ای ۱۵.

⁽۱۰) ئەمىنى عەقداڭ و حاجى جندى ، فۆلكاۈرى كوردىتى ، يەرىقان ١٩٣٦ .

⁽۲۰) ئەمىنى عەڤداڭ ، ئاڧرەتى كورد ، يەرىثان ۱۹٤۸ .

بنچتینه ی لایکولینه و می تایبه تی خوی دار پروراوه . له بهراوردکردنی پایه و دهور و رهوشتی تافره تی کوردی پشت قه فقاس بهر له شورش و پاش شورشدا گهالیك نمونه ی جوانی هیناوه ته وه ....

نوسهری ناو براو له سالی ۱۹۵۲ دا له ژیر ناوی « ته تنزگرافیا و فۆلكلۆرى كوردتى و للإكۆلينىدە و لليان ، دا كتليمليكى بلاوکردهوه ^(۰۳) . لهم بهرههمهدا به ش<u>نی</u>وهیه کی زانستی له تُهتنلاگرافیا و فۆلـکلۆرى كوردتى و ئەو زانايانەي (بە تايبەتى حاجى جنــدى) لە کلاکردنهومی فلالکللاری کوردییدا دموریان بینیوه کلالیوه تهوه و دواوه . له ســالی ۱۹۰۷ یشدا به ناوی « نهریتی کوردی بشـت قەفقاس » موم كتىبېيكى گەورەي لە چاپدا(ن^{ە)}. ئەم نتوسراوم لە دۇ بهش یکنك هـــاتووه : بهشی یهکهم (ل ۱۱ ـ ۱۱۰) دهربارهی ژبانی كوردموارييه بهر له شلازشي الاكتلابهر . لهم بهشد مدا به دور و دریزی له بیشـــه و ژبانی کلامهلایه تنی و ختر و رموشت و شتین و شایتی و دهرمان و نهخوشتی و گهوره و بچوك ..... لای كورد دواوه . به شمنی دووهم (ل ۱۰۸ ـ ۱۹۳) لمه بارهی ژبانی كوردهوارىيەوەيە لە پاش شىكۆزشى ئۆكتلابەرەوە . للىرەدا باسى : په ووندې له نیوان ته نداماني خیزاندا ، ئیش و کار ، چونیتې ژبان ،

⁽۵۳) ئەمبنى مەقدال ، ئەتنۆ لرافيا و فۆلـكلۆرى كوردىنى و اينـكۆلىنەو. لىيان ، يەرىقان ۱۹۰۲ .

⁽٤٥) ئەمىنى عەقدال ، نەربىق كوردى پشت قەنقاس ، يەرىثمان ∨ ١٩٥٠ .

یه رههم ، قوتابتی و قوتابخانه ، ژبانی روشنبیرتی ..... کردوه .

هسه ر تهمینی عه قدا آل له سسالی ۱۹۹۰ اله گوفساری « روزهه لاتناستی » دا له ژیر ناوی « کولتوری کوردی تهرمه نستانی سلافیت » دا (۱۹۰۰). به زمانی روستی و تاریخ کی بلاو کرده وه لهم و تارد دا باسی ته و گورزانه ی کردوه که پاش شسورشی توکیتوبه ر له ژیانی کرده لایه تق کورد دا روی داوه . ته م زانایه له سالی ۱۹۹۰ یشدا به زمانی کورد تی لایکولینه وه یه کی نوی ی بسه ناوی «پهیوه ندهی خیزای له ناو کورد دا » بلاو کرده وه (۱۹۰۱) و ته مه شه ناوی گورد کی خیرای که ورده به زمانی زگاکی خوی ته م به رهه مه رازاوه یه ی پیشکه ش کردوه .

ثهوهی شایانی باسه ثهوه ته که ثهمینی عه ثدال به لایکولینه وه زانستهکانی که به زمانی نهرمه چی و رؤستی و کوردتی نوسیولایی خزمه تلایک گهوره ی رؤشنبیری گهله کهی کردوه و چه ند بهردلایکی مهحکه می له دروست کردنی کوشکی کوردناستی سوفیتدا داناوه .

حاجی جندی که زانایه کی ناسراو وگهوره ی کوردی سنوثنیته ، له کنوکردنهوه و رزگارگردنی فنولکانوردا له مهترستی خزمه تنیکی زنور و بنی شوماری کردوه .

⁽ ۵ ه) ثهمینی عب قدال ، کولتوری کوردی تهرمه نستان ، گوفاری در روزهه لاتنامتی » ، یهریثان ۱۹۶۰ ، ب ۱ ، ل ۱۷۲ ـ ۱۸۹ .

⁽٥٦) ئەمىنى عەقداڭ ، پەيومندى خېرانتى لە ناو كۈرددا ، يەرىقان ١٩٩٠ .

ماجی جندی گهالیک و تاری له بارهی ئهده ب و فلالکالوری کوردی ئهرمه نستانتی سیوفلیتیه وه بلاو کردلاته وه ، وه ك : « ده نگی قاره مانلیتی و ئازایه تنی کوردی ئهرمه نسستانی سیوفلیت لسه فلالکالوردا » (۱۹۰) « فلالوردا » (۱۹) « فل

⁽۷۰) حاجی جندی و کارنز زا کاریان ،گۆرانی میللتی کوردتی ، یەرىثمان ۱۹۳٦ .

⁽۵۸) بزوانه: « دمنگوباسی ئەكادىميەی زانسىتتى ئەرمەنىتان » ، يەرىڤــان ۱۹۱۷ ، ژ ۹ ـ ۱۰ .

⁽۹۰) بزوانه : « دمنـگوباسی ئەكاد_ىمبــەى زانستى ئەرمەنستان » ، يەرىڤان ، ۱۰ ، دەنــگوباسى ، ئەكادىمبــەى زانستى ئەرمەنستان » ، يەرىڤان

⁽۹۰) بزوانه : گوقساری « نسهدهب و هسونهری سسوّڤینتی» ، یهریشسان ۱۹۰۱ ، ژ ۲۰

ناوی « افراسکالوری کوردی » دا کتیبیسکی له چاپدا. (۱۱۱) ثهم نوسراوه (۲۹۳) لاپهرویه و ناوه رو که کهی بهم جوره یه : پیشه کی (ل ۳ ـ ۴) ؛ داستان و سهرگوزشته (ل ۵ ـ ۱۵۹) ؛ ثه فسانه (ل ۱۶۱ ـ ۱۸۹) ؛ گورانی دلّــداری و ثه ثمین (ل ۱۸۹ ـ ۲۲۳) ؛ گورانی شــایی (ل ۲۲۰ ـ ۲۸۲) ؛ گورانی شــایی فولـکاوری کوردی پاش شورش (ل ۲۸۳ ـ ۲۸۳) .

سالی ۱۹۹۱ یش به رکی یه که می کتیبی «حیکایه تی کوردتی » به زمانی کوردتی بالاوکرده وه (۲۲) . له پیشه کتیدا (ل ۱ ـ ۱۰) له باره ی فلال کالاری کوردییه وه دواوه و باسی هه مق جلاره کانی حیکایه تی کوردتی کوردتی کورد ده سالی ۱۹۹۹ دا به رکی دووه م (۱۳) و له سالی ۱۹۹۹ دا به رکی دووه م (۱۳) د سییه می شدیده ی کتیبه ی له چاپدا .

ههر له سالّی ۱۹۹۹دا له ژیر چاودیرتی و سهرپهرشتنی حاجی جندیدا کنتیبی « گورانتی و حیکایه تی کوردتی » بلاوکرایهوه (۲۰۰).

⁽٦١) حاجی جندی ، فۆلـکلۆری کوردتی ، يەرىثمان ١٩٥٧ .

⁽۹۲) حاجی جندی ، حبکایه نی کوردتی ، ب ۱ ، یهریثمان ۱۹۹۱ .

⁽۹۳) حاجی جندی ، حبکایه تی کوردتی ، ب ۲ ، پهریثمان ۱۹۹۲ .

⁽۱٤) حاجی جندی ، حیکمایه تی کوردتی ، ب ۴ ، یهریثمان ۱۹۹۹ .

⁽٦٥) خ. مورادو**ڤ** ، م. رودٽينکـٽ ، ق. کوردٽ ، ع. شهمٽ ، ئي. تسوکهرمان ،گـٽررانتي و حپکاپهڻي کور**دي ، مۆسکٽر ١٩٦١** ،

لهم توسراوددا گهالیك داستانی كوردتی ، وهك : « مهم و زین » ، « سیفا تاجی » ، « دمدم » ، « زهمبیال فروش » ، « له یل و مهجنتون » . . . . . . تومار كراون .

له کوکردنهوه و تومار کردن و بلاوکردنهوه فولکالوری کوردیدا حاجی جندی دهوریکی گهوره ی بینقوه . اسه و سامانه نه ته وایه تیه مانی له مه ترستی له ناوچون و فه و تان رزگار کردوه و اسم کاره بووه به کهره سته یه کی زور و سته رچاوه یه کی راست و زانستی بو لایکولینه و له زمان و میروی و ایم خزمه ته بی شوماره ی حاجی جندی بووه بسه هوی دین و ته قدیریکی به رز بو توسه رو کاری پیروزی .

ههروه ها به م کاره حاجی جندی رئیگهی نیشانی زانایانی به رمی نونی دا و گیستا گه لیک له کوردانی سیوقیت به کوکردنه و رزگارکردنی فولکلوره و خهریکن ، به تایبه تی گوردوخانی جهلیل و جهلیلی جهلیل جهلیل جهلیلی جهلیل د

له سالّی ۱۹۹۶دا ئۆردوخانی جهلیـــل کتێبیّکی له ژیر ناوی «چواریّنهی فولـکلۆری کوردتی ـ گۆرانی دلّدارتی و ئەڤێن » دا بلاوکردهوه (۱۹۱۰) ، وه له سـالّی ۱۹۹۹ و ۱۹۷۰دا دو کتێبی بچوکی

⁽٦٦) ئوردوخانى جەلىل ، چوارتىنەى فۆلسكاۆرى كوردى سىگۆرانى دلدارى و ئەۋىن ، بەرېئان ١٩٦٤ .

« پهندی پیشینان و قسهی نهستهقی کوردتی » (۱۷) و له سالّی ۱۹۹۸ کتیّبی داستانی قاردمائیتتی کورد « خانی لهپ زیّزین » و « قسهلاّی د.دم »ی (۱۸۰) له چاپدا .

یه کنیك له کاره ههره گهوره و زانستنیكانی ئوردوخانی جهلیل کتیبی « پهندی پیشینان و قسهی نهسته قی کوردتی » یه که به هاوكارتی جهلیل برای به زمانی کوردتی و روستی توسیوی تی الاره دا پیویسته سهرنج بو ثهوه رابکیشین که وا نوسه درانی ثهم کتیبه له بریتی پیشه کی به روستی (له ۵ – ۲۲) و به کوردتی (ل ۲۱ – ۱۱) به کورتی به شیره یه کی پیویست و شیروازیکی زانستی له باره ی میروی کی پیویست و شیروازیکی زانستی له باره کوردتی دواون .

ههرچه نده له وهرگیزان بو سهر زمانی روّستی و خستنه سهر ئه لفیای لاتینتی چه ند ناته و اوتی و هه له یه کی کهم ده بینریّت ، به لام لهگه ل ئه و دشدا کاریّکی پوخت و نایاب و سهرکه و توه و که لینیّکی

⁽۲۰) ئۆردوخانىي جەلىل ، پەندى بېشىنان و قسسەى نەسستەق ، يەرىقان ، ١٩٦٠ و. ١٩٧٠ .

⁽۲۸) ئۆردوخانى جەلىل ، ﴿ خانى لەپ زېزېت ﴾ و ﴿ قـــهُلاَّى دمدم ﴾ و مۇسكۆ ۱۹۹۷ .

⁽۱۹) ئۆردوخانى جەلىل و جەلىلى جەلىل ، ﴿ پەندى بېشىنان و قسەى نەستەقى كوردى » ، مۆسكۆ ۱۹۷۲ ،

گېرورمي له کوردناستيدا پرکردنوتهوه .

جعلیلی جاسم که گوردناسیکی لاوه ، جگه له چهند و تاریک دو گتیبی نایلبی له بارمی میروی گورده وه بلاو کرده وه : کتیبی یه که میان له باره ی شورشه که ی شیخ عوبه یدو للاوه یه که له سالی مهددا حوقی نازه وایتی و سته ی رویمی تورکیا و تیران به ریا بو . (۱۷۰) کتیبی ادو و همیان له باره ی پیشکه و تنی سیاستی میله تنی کورد ده دو می له نیوه ی یه که ی سه ده ی نازده دا _ واته له و ده و ره ی که له شهنجامی دو اکه و تن و سیاستی فه رمانزه و ایتی سولتانه کانی عوسماتی له کوردستاندا شهماره ته کوردییه کان به هیز بون و فروان کران (۷۱)

ثهوهی شایایی باسه ثهوه که کتیبی یه کهمیات و ورگیز داوه سه زمانی عهره بی و له رفز نامهی « التآخی » ماآلی ۱۹۷۲دا به چه ند زنجیره یه که بلاوگراوه ته وه ، کتیبی دووه میشیان میستا د. که مال مهزهه و خهریکی و هرگیز انیتی بلا عهره بی و تاکو میستا چه تد زنجیره یه کی شهو ته رجومه یه ی له گه ل لیک ترکینه و و تیبیتی زانستی خلای لهو کاره له هه مان رفز نامه دا خستو ته به ده م خوینه راف .

⁽۷۰) جەلىلى جەلېل ،شۆڭرشى ساڭى ۱۸۸٠ى كورد ، مۆسكۆ ۱۹۹۱ .

⁽۷۱) جەلىلى جەلىل ، كوردى ئىمىرانۇرىيەنى عوسانق لە نىوەى بەكەمى سەدەى نۆزدەدا ، مۆسكى ۲۹۷۳ ،

خالیدی چه تلا که ئیستا سهرلاکی بهشی کوردتی ئاملاژگای رۆژھەلاتناستى ئەكادىميەي زانستتى ئەرمەنستانە چەند تۆسراولېكى لە بارمی میژوی کوردموم بلاوکردنزتهوه ، به تایبه تی کتیبی دکوردی ئەرمەنستانى سۆۋىيتى » (۷۲) و «كورد لە شەزى دوومى جيهاندا » (۳۳) ... ناسراوان و سهرنج راده كيشن . له كتيبي يهكهمدا سهبارهت به دەورى پارتى كۆمۆنىستى ئەرمەنستان گەلاك نىتونەي كە بتون بە هنری پیشخستنی رادهی تابورتی و سیاستی و رنوشنبیرتی . . . چتنی کریکاری کورد هیناوه ته وه . بهم بلانه یه وه نوسه ر له پیشه کیدا نۇسىيولېتى دەڭلى : كەم كىتىبەدا ئەو گۆرانە كۆمەلايەتتى و ئابورىيەي لە بنەزەتا ياش دامەزراندنى دەسەلاتى سۆۋلىت بەسەر کورددا هاتووه روَن دهکریختهوه(^{۷٤)} . . . . له کتیبی دووهمدا دهوری كوردى سوڤێتى نيشان داوه له هاوبهشتى راستهقينهدا لهگهڵ ههمؤ میلله تانی تری سے لاقلیتدا له شهری دووه می جیهاندا بهرامبه و به هێرشي ئەلمانياي نازتى .

شه کرنزی خودنز ماوه یه کی درینژ له رنزژنامیه ی در رنی یا تازه » کاری ده کرد و گیستا له بهشی کوردییه کهی تامنزژگای رنزژهه لاتناستی یه ریثانه . لیکنولینه وه کانی تهم نتوسه ره به زنررتی ده رباره ی بزوتنه وه می

⁽۷۲) خالىدى چەنۇ ، كوردى ئەرمەنستانى سۆۋېتتى ، يەرىڤان ١٩٦٠ .

⁽۷۳) خالیدی چەتۇ ، كورد لە شەزى دوومى جيهاندا ، يەرىڤان ١٩٦٩ م

⁽۷٤) سەرچاومى ناوبراو ، كوردى ئەرمەنستانى سۆقىتى ، ل . .

گازادتی نهتهوایه تنی کورده له عیراق و ههروه ها چهند و تاریککیشی له باره ی و هزعی کوردی تورکییا پاش شده بین دووه می جیهان بلاوکردنو ته و ه

مهکسیمی خامنوش له بارهی زمانی کوردییه و چهند و تار و نامیلکهی بلاوکردنو ته وه نه ده نه دخته له کتیبهکهی چ. خ. باکایین (شیموهی کوردتی تورکمه ناستان) ه (۷۰) ، « مهر فار لاژیای شیموه ی بادینان ه (۷۱) . . .

و باری بالاوکردنو ته و دربارهی نه ژاد و میزوی کورد هه ندی و تاری بالاوکردنو ته و . کاری هه و گه و رهی گه م زانایه نامسه ی هوکتوریکی یه یه و گیر ناوی « ره خنهی میزویتی له مهسه لهی نه ژادی کورددا » نوسیویتی . شم نوسراوه پتر له (۵۰۰) لاپه و ده بیت . که . ب. گاکوپوفی لسم لیکولینه و هه دا گهلیك زانیاری راست و چهسپاوی شیرواندوه و له رو نکردنه و هی نه ژاد و زمان و کولتوری گه لی کورددا گرنگتی به تیوری بورجوازی و یافیتی و سامتی و شوفینیتی فارستی و تورکتی داوه ، هه روه ها بو گهم مه به سته گهلیك لاپه و ی هسه ر لیکدانه و هی هندی گهفسانهی جیاوازی کوردتی و عه ره بی و فارستی نوسیوه و به م بونه یه و ده دانی : « هیچ کوردی که مه سه رگوزشته و داستانانهی سه ده کانی ناوه و است بسه یه کیک که مه سه رگوزشته و داستانانهی سه ده کانی ناوه و است بسه یه کیک که م

⁽۷۰) بِرِوانه : گُوڤاری « مَیْرَة و فیلُولُورْیا » ، بهریثان ۱۹۹۰ ، ز ۳ .

⁽٧٦) بزوانه ﴿ کورتهي نامهي دوکتورتي ، پهريڤان ١٩٦٠٠

خورایتی هه لنه به ستراون و ره گیان ده که زینه وه بن زور کنون ا به به به ایکولینه وه له شه به به سب رکوزشته و داستلاب بن رونکردنه وه ی نه ژادی کورد ده وری خوی ده بیننی ۱٬۷۷۰ و راسته سه رکوزشته هه ن که هه لبه سبتراون و ریب خراون به کویره ی پیویستتی چه رخ و به و چوره سه رکوزشته و داستانانه ناتوانن ببن به به لایکهی میزویتی بن لایکولینه وه ی باسیکی زانستتی و توسه به به به لایکهی میزویتی بن لایکولینه و سه رکوزشته و داستانی راست و جیاوازی له نیوان شه نستراودا نابینیت ، هه ر له به ر شه وه شه گه لیک لایه و می به و شه نسانانه پرکردن ته وه که ده لاین کورد له شه یتانه و به یدابتون (۷۸).

⁽۷۷) ک. ب. ثاکوپوف ، « رمخنه ی میروقیق له مهسه له ی نه وادی کورددا » ، (کورته ی نامه ی دوکتوری) ، یه ریثمان ۱۹۹۹ .

⁽۷۸) له ونارېکې ق. کوړدۆوه ومرگيراوه ، که هېشتا له چاپ نهدراوه .

له لينينكلد:

سالی ۱۹۲۸ کومیته ی ناوه ندتی پارتی کومونیستی ته رمه نستان ژماره یه او قوتابی کوردی نارد بو « زانستگه ی کریکارات » له لینینگراد . پاش ته واوکردنی زانستگه هه ندیکیان گه زانه وه بو ته رمه نستان و چه ند که سینکیان له تاموژگای زمانه واخی زانکوی لینینگراد و مرکیران . به م بونه یه وه سه روکی به شی تیرانی پروفیسور الی تا. تا. فرییمه ن به شی کوردتی کرده وه ، وه بو پته و بون و فراوان کردنی به شه که چه ند قوتابیه کی له میلله تانی تری سروفیت و مرکرت و همروه ها تی. تا. توربیلی بو و تنه و هی زمانی کوردتی و ته تنوگرافیای کورد آن کورد آن کورد تا کورد بانک کرد .

سالی ۱۹۳۳ چهند قوتابیه کی پولی سیهه م: قهناتی کوردنو و عهره بی شهملا و ثیسحاق تسوکه رمان به رابه رخی مامن سیتاکانیان له باره می زمانی کوردییه وه دو و تاریان بالاوکرده وه : « ثیرافه له زمانی کوردیدا » (۲۹) و « نیر و منی له زمانی کوردیدا » (۸۰) . له م دو و تاره دا بن یه که جار له میروی کوردناسیدا ههست بسه ههندی

⁽۷۹) بزوانه : گوڤاری « شوٚزش و نوَستِن » ، موٚسکوّ ۱۹۳۳ ، ژ ۱ ، ل ۵۱ – ۵۱ .

۱۵۰۰) بروانه : کنتیبی « نوستِن و شوّرش » ، موّسکوّ ۱۹۳۳ ، ز ۱ ، ک ل ۱۷۹ ـ ۱۸۸ ۰

خاسیه تبی دا به شکردنی ناو بهسهر نیر و منیدا و نیشانهی ئیزافهدا کراوه.

پاش ماوه یه گ سنی قوتا بی له دهرچوانی به شی کوردتی زانکنی کنینگراد: یو. یو. ثاڤالیانی ، ق. کوردنز ، ئی. ئی. تسوکهرمان له به شی دوکتنورا و هرگیران و سالی ۱۹۳۹ — ۱۹۶۱ خونیندنی دوکتنورایان ته واو کرد .

پیگه یاندنی کادری کوردناستی له بهشی ئادابی زانکنوی لیمنینگراد به تایبه تی به یارمه تی ئا. ئا. فرییمه ن و ئی. ئا. ئنوربیلی هه نگاویکی گهوره بق له پیشخستنی کوردناسیدا به گشتنی و وه رگرتنی شیزه یه کی راست و شیزاز یکی زانستنی له لیکولینه و می مهسه له ی کوردناسیدا.

له مانگی شوباتی سالی ۱۹۵۹دا به فهرمان و سهرپهرشتی سهروکی ئاموژگای روژهه لاتناستی لینینگراد ئی. ئا. ئوربیلی ئه و چه ند کوردناسهی که له بهشی ئیرانتی بون جیا کرانه وه و وه که کومه لیکی سهربه خلا له ژیر ناوی «کهبینیتی کوردتی ادا رایکیان خستن و ئهمه ش هه نگاویسکی گهوره ی تر بو له پیشخستنی کوردناستی سلافیتدا ، به لکه ش بلا ئهمه ئه و ژماره زوره کاره زانستییه نایاب و به نرخانه ن که کارگیزانی به شهری کوردتی له ماوه ی ئه م چوارده ساله دا له باره ی زمان و ئه ده ب و فلالکلار و میژو و ئه تنوگرافیای کورده و بالاویان کردوته و ه

ههروهها حهز دهکهم سهرنجیش بنر ئهوه رابکنیشم که وا ئی. ئا. ئلاربیلی له یهکنیتی سنرقنیت بناغهی کوردناستی دانا و خزمهتنیکی باشسی نهم زانستهی کردوه و له لیکلولینه وهی کورد و زمانی کورتدا دهور یکی تایبه تی ههیه . له که ل نهوهی به کاروباری کارگیزی و مهسه لهی زمانه وانییه وه به گشتنی زور خدیك بووه ، به لام له که ل نهوه شدا جاروبار له کورد و زمانه کهی کولیوه ته وه و له ناو دستنترسه کانیدا هه ندی لیکولینه وهی له سهر زمانی کوردتی نهرمه نستان ههیه .

مامنوستا قه ناتی کوردنو که له پاش ئی. گا. ئنوربیلی یه وه تا ئیستا سه رنوی به شه خزمه تنیکی گه وره و شایانی کورد ناستی کردوه و لهم روّوه و گه لیک کاری زانستی نوسبیوه ، که زنر به یان بسلا لیکولینه و می زمانی کوردتی ته رخان کراون _ واته نوسینی ریزمانی کوردتی (تسینوری و پراکتیك) ، لیکولینه و ه زمانی گفتوگنو و له زمانی گفتوگنو و خوارو ، فوران ی فه رهه نگی کوردتی _ روستی و نه و با به تانه .

ئه و کاره زمانه و انیانه ی ق. کورد لا توسیو پتی ئه مانه ن : دو فه رهه نگ _ کوردتی (کرمانجتی ژورو) _ روستی (۱۱) ، وه کوردتی (کرمانجتی خوارو) _ روستی (۹۲) . چه ند کتیب و نامیلکه له باره ی ریزمانی زمانی کوردییه وه ، وه ك : «ریزمانی زمانی کوردتی » (به

⁽۸۱) ق. کوردێ ، نەرھەنــگى کــوردى (کرمانجق ژۇرۇ) ــ رۇســى ، مۆسكۆ ١٩٦٠ .

⁽۸۷) ثاماده کراوه بو چاپ .

زمانی کوردتی) (۱۳۰ ، «ریزمانی زمانی کوردتی » (به زمانی روستی) (۱۹۰ ، « به راوردکردنی ریسزمانی زمانسی کوردتی » (۱۹۰ ، ههروه ها ژماره یه کی زور له و تار ، و ه ک : « تصریفی کرداری متمدی له زمانی کوردیدا » (۱۲۰ ، « مانا و فهرمانی پاشگری ـ ك (مکه) له زمانی کوردیدا » (۱۲۰) « بیشگر و پاشگر له زمانی کوردیدا » (۱۸۰) « بی ناوی لكاو له زمانی کوردیدا » (۱۸۰) « بی ناوی لكاو

⁽۸۳) ثهم کتیبه له سانی ۱۹۶۹دا له بهریثان له چاب دراوه و تاکو ثیبتا چوار جار ــ له سالاًنی ۱۹۶۹ ، ۱۹۰۸ ، ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰دا له چاپ دراوهنهوه .

⁽۸٤) ق. كوردن ، رێزماني زماني كوردتي ، موٚسكوّ ١٩٦٧ .

⁽ه۸) نامهی دوکتوریبهکیهتی که له سـالّی ۱۹۹۸دا دوکتوّرای علویی پین ومرگرتووه و ثنیستا له ژبز چاپدایه .

⁽۸٦) بزوانه : کتیّبی ﴿ وتاری نویّنهرانی ســوّقیْت له کوّنگرمی بیست و چوارمی روّژههلاّتناستِدا ﴾ ، موّسکوّ ۱۹۹۰ ، ل ۹ .

⁽۸۷) بزوانه کتیبی « میپژوی کولتؤری گهلانی رزژههلالت » (بنز بیرهومدتی تی. ثا. ثوربیلی) ، موککو _ لیمنینگراد ۱۹۹۰ ، ل ۳۹۱ – ۳۹۸

⁽۸۸) بزوانه کتیبی « فیلوّلوزیای ^{نی}زانق ۹ ، موّسکوّ ۱۹۹۳ .

⁽۹۹) بزوانه کتیبی « نؤسراوه دایرینه کان و مهسمه ی میزوّی کولتوری گلای روزهه لات » ۲ لینینگراد ۱۹۹۰ ، ل ۹۰ - ۴۰ .

. پەرتوكى<u>ت</u> دىنى ئىنزىدىان »^(٩٠) . . .

ق. کوردنو ته نها به لیکولینه وه ی زمانی کوردییه وه خهریک نهبووه ، به لکوگیك بهرهه ی باشیشی له باردی شده ب و فلالکلار و میرو و گهتنوگرافیای کورده وه بلاوکردنوته وه ه وه ك : «گهمه دی خانق و بهرهه ی ئه ده بی »(۱۱) ، «گوردی ئهرمه نستان له ئه ده بی ده ره وه دا »(۹۲) ، « قه لای دمدم _ داستانی قاره ما نیستی کورد »(۹۲) ، « په ندی پیشینانی کوردتی »(۹۱) ، « شی کردنه وه ی به لگه کانی که زنه فون ده رباره ی کارد و خه کان »(۹۰) ، « کاره کانی پ. لیرخ له باره ی کوردناستیه وه »(۱۲) ... و گه لیکی تر (۹۷) .

⁽۹۰) بروانه گوڤاری «کورِری زانیاری کورد » ، بهغدا ۱۹۷۳ ، بر، ، لاد کورد » ، بهغدا ۱۹۷۳ ، بر، ، کورد » ، بهغدا ۱۹۷۳ ، بر، ، بر، ، بروانه گوڤاری «کورِری زانیاری کورد » ، بهغدا ۱۹۷۳ ، بر، ،

^{. (}۹۲) گوڤاري « رونامي » ، بهغدا ۱۹۹۱ ، ژ ۹ ـ ۱۰ .

⁽۹۲) برّوانه: روِّژنامهی « رقیا تازه » ، پدریثمان ۱۹۹۰ .

⁽۹۴) بزوانه :کتیبی « چبرزك و داستانی كوردتی » ، مۆسكۆ ، ۱۹۹۰ .

⁽۹٤) بزوانه : کتێبی « بهندی پێشبنان و قسهی نهستهقی کهلانی روٚژههلا ّت» ، موٚسکو ۱۹۹۰ .

⁽۹۶) بزوانه :کتیبی « له بارهی میزوی روزههلا نناستی روسهوه » ، موّسکوّ ۱۹۰۹ ، ب ٤ ، ل ۳۹ ـ ۱۰ .

⁽۹۷) كاره زانستېكانى ق. كوردۇ ھېنىدە زۇرن كە لەم وتارەدا توانساى==

ئەومان نېيە باسى ھەمۋىان بكەين . ھەرومھا مامۇستا كوردۇ تا ئەمۆۋش
 ئە ئەمەنى گەيشتووە بە شەست و سنى سالى رەبەق لەم مەيدانە سەختەدا
 ھەر خەرتىكى رازاندنەومى كىتېبخانەى زانستى كوردىيە ب بەرھەمە
 بەھادارەكانى .

⁽۹۸) ئی. ئی. تسوکهرمان ، رێزمانی زمانی کوردتی ، مۆسکۆ ۱۹۹۲ .

⁽۹۹) به ونینه : « وشهی مرکب له زمانی کوردتیدا » (له کتیبی :
وتاری زانایایی ئاموزگای زمانهوانق، اینینگراد ۱۹۹۳) ؛ « نبشانه ی
کو له دیالیکی کرمانجی ژورودا » (فیلولوژیای ثیرانسی ، موسکو

زینی ته حمه دی خانتی ه (۱۰۰۰) ، « شیخی سه نمانی فه قدی ته یران ه (۱۰۰۱) ، « له یل و مه جنتونی حارسی بتلیستی ه (۱۰۰۱) ... له باره ی ته تنزگر افیاشه و « عادات و رسومات نامیه ی اکرادیه ی میه لا مه حمی و دی بایه زیدتی ه (۱۰۳) ....

کاری هــهره گهوره و سهرکهوتق له مهسه لهی میروی گهلی کورددا شـهره فنامهی شهره ف خانی بتلیسی یه که ی. تی . قاسیلی فا کردویه به روستی و له سالی ۱۹۹۷دا له گهل پیشه کیه کی نایابــدا بلاوی کردوته و ه ه الی ۱۹۹۷دا به که ک

له نیوان کارهکانی ژ. س. موسیلیاندا «بیبلوگرافیای کوردناستی» که سالّی ۱۹۹۳ بلاویکردو تهوه (۱۰۰) ، جیگای تایبه تی خدوی

⁽۱۰۰) م. ب. رودێښکو ، « مهم و زين » ی ئهجمه دی خانـــــــــــــــــــ ، موّســــــــــــــــــــــــــــــــــ ۱۹۹۷ .

⁽۱۰۱) م. ب. رودێێنکوٚ ، ﴿ شێِخی سەنمان ،ی فەقنی ئەيران ، موٚسکو ۱۹۹۰ .

⁽۱۰۲) م. ب. رودێنکو ، د لهيــل و مهجنـــوّن »ی حارســی بتليـــــق ، موٚسکو ۱۹۹۵ .

⁽۱۰۳) م. ب رودنینکو ، « عادات و رسومات نامهی اکرادیه » ی مهلا مهحقودی بایهزیّدتی ، موّسکوّ ۱۹۹۳ .

⁽۹۰۶) ى. ئى. قاسىلىقا ، « شەرەفنامە »ى شەرەف خانى بىلېستى ، مۆسكۆ ۱۹۹۷ .

⁽۱۰۰) ژ. س. موسبلبان ، بېبلېو لرافيای کوردناستي ، مۆسکۆ ۱۹۹۳.

وهرگرتووه . زارنی یوسوپزقاش جگه له هاوکاری کردن له دانیانی ثهو فهرهه نگه کوردتی (کرمانجتی خوارو) ـ روسیه دا که له سهره وه ناومان برد ، ههروه ها چهه ند و تاریخی نایابی له باره ی ریزمانی کوردییه وه (دیالیکتی کرمانجتی خوارو) بالاوکردنوته وه .

ئو. ل. فیلچینشکی گهایک نوسراوی میزویتی و نهتنوگرافتی و نهدویتی و زمانه وانتی بلاو کردنو ته وه ، به لام به داخه وه مهرامی ههره گهوره ی له لیکولینه وه کانیدا نه وه بق که تهشه به بیر و را چهوته کانی نیا. مارر ، بدا و بیان چهسپینتی و جیگیریان بکان ، ثو. ل. فیلچینشکی درزی نه و ریگا راسته میزوییه راوه ستابق که بولیکولینه وه ی زمانه نیرانیکان و به تایبه تی بولی زمانی کوردتی به کار ده هینرا . فیلچینشکی زمانی کوردتی وه که زمانیکی تیکه لاو ته ماشا ده کرد و وای ده دایسه قه لهم که ریگای پیشکه و تنی له زمان و بافیتیکانه وه ده ست پی ده کات و دوایتی له ریگای پیشکه و تنی له زمان و به بافیتیکانه وه ده ست پی ده کات و دوایتی له ریگای زمانه نیرانیکان و عهره بیه وه به ره و زمانی تورکتی ده روات .

ههر لهبهر ئهوهی له زمانی کوردیدا ههندی وشه هه له نمانی تورکییه وه نریکن ، فیلچینهٔ کی ده لی که گوایا له سهده ی ۱۹۳ له تورکیا زمانی چینی سهرکاری کورد تنیکه ل به زمانی تورکتی بورکتی به لام زمانی چینی ره جمهت کیش ههر لهسهر شهریوه ی کلانی ده ترفیشت ، که یافیتتی و تیرانتی و عهره بتی بتو .... « پاش ماوه یه ك له نه نمانه سامیکان نریک له له نمانه سامیکان نریک له نمانه سامیکان نریک

ده بیتهوه . له پر له زمانه سامیکان دور ده که و یتهوه و وه از زمانی چینی ددره به کی ساکاری ئه و ده و ره ی لای دلیت ۱۰۹۰ .

ئو. ل. فیلچیهٔ که و تاری «کهره سته ی زمانه و اتنی ده رباره ی میروژی شیوه ی کلامه لایه تنی کوردستان »(۱۰۷) و « پیشکه و تنی زمانه زیندو وه کانی ثیران »دا (۱۰۸) ، زمانه ثیرانیکانی ناو چه ی ثیران به سهر زمانی ثهده بنی و زمانی گفتوگلادا دابه شده کات . به م جلاره زمانی فارست ی ـ به زمانی ثهده بنی ، وه زمانی فارستی زیندو و دیالیکته کانی زمانی کورد تی ـ به زمانی گفتوگلا ده دا ته قه له م و له مرووه و توسیویتی ده لای : زمانی ثهده بنی ـ له سهریکه وه زمانی جینی به زیروه به رانه و له سهریکی که شهره یه کیکه له زمانه هیند و شهوروپاییه کان . زمانی گفتوگلا زمانه یافیتی کاندا ، یاخود هیشتا کون و به هیزی هه به له گه ل زمانه یافیتیکاندا ، یاخود هیشتا له ده وری یافیتی دان .

لهبهر روشنایتی لیکولینے و کانی ثو. ل. فیلچینشکیدا وا

⁽۱۰۷) زمانه ئیرانیکان ، ب۱ ، ۱۹٤٥ ،ل ۲۰ ـ ۳۰ .

⁽۱۰۸) سەرچاومى ناوبراو ، ئەكادىدىيەى زانستى سۆۋىت بۆ ئەكادىمى ن. يا. مارړ ، مۆسكۆ ــ لېنىنگراد ١٩٣٠ ، ل ١٩١ ـ ١٩٨.

دهرده که وی که کورد میله تیکی روسه نییه و خاوه نی یه که زمان نییه ، به لکو له جیاتی یه که زمان که هه متر کلامه لی کورد تی ی بگه ن خاوه نی سنی چوار زمان ، وه له چلانیه تی دروست بتون و پیشکه و تنیشدا زلار جیاوازن له یه کتر . هه ر له به ر نه م باوه لاه شه که ده لای : «له زمانی کوردی ، راستتر له زمانه کوردییه کان ده بی باش بکلالری ته وه و و اته له سه ر شیوه ی زانیاری نوی ، نه وسا که لیک ده وری له بیرکراوی ناده میزاد ناشکرا ده بی اس ده وری .

ق . کوردنو زنور راست په نجهی بنو ثهوه را کیشاوه که ثو. ل. فیلچیشکی له ههمتر توسینه کانیدا که ده رباره ی کورد و زمان و ثهده ب و میزوی کنومه لایه تنی کوردن باش ده رده که و بی کیسکه له چالا کترتین لایه نگیران و پزوپا گه نده که رانی تینورییه چهوته کهی ن. یا. مارر له باره ی نه ژادی کورد و زمانی کوردییه وه . له گشت توسینه کانیدا ته شه به بیر و باوه زه کانی ن. یا. مارری مامنوستای ده دات و به ههمتو چه شنیک ههولی داوه نیشانی بدات که کورد خویان نین (۱۱۰) . خاوه نی زمان و میزو و کولتتوری خویان نین (۱۱۰) .

ههروهها د. كهمال مهزهه و تاريكيدا كه له وماره

⁽۱۰۹) گـنزڤاري « ثەتنۆگرافياي سۆڤنيت » ، ژ ٤ ــ • ، ۱۹۳۹ ، ل ۱۲۳ ·

⁽۱۱۰) ق. کوردنو ، رمخنه له بیر و باوه نری چهوت بهرامبهر به زمانی کوردتی ،گوفاری «کورتهی دهنگوباسی ثام**وزگ**ای ر**وْژههلا**نناستی»، موّسکو ۱۹۰۵ ، پ ۱۲ ، ل ۲۷ ،

(۱)ی سالمی ۱۹۷۲ی گزفاری « بهیان » دا بلاویکردنزتهوه (۱۱۱۰ . به گهانیك به لگهی زانسستتی و واقعی ئهو هسه لآنهی ئو. ل. فیلچینشکی راسست کردنزتهوه که لهو باسهی له بارهی «کورد» و «کوردستان » دا له ئینسکانوپیدیای میزوی سنوفیتدا کردوییی .

له سالی ۱۹۹۱دا قیلچینفسکی لیرکزلینهوه یه کی له ژیر ناوی «کورد . سب ه و تایه که میژوی ئه تنزگرافیدای گه لی کورد » بلاوکرده وه (۱۱۲) . ئهم کتیب که ۱۹۲ لاپه زهیه پیرکها تووه له : پیشب کی (ل ۳ ـ ٤) و هه شت فه سلّ (ل ۵ ـ ۱۱۲) و هه ندیک سه رنج و ئه نجام (ل ۱۱۷ ـ ۱۹۲) .

نوسه ر لهم کتیبه دا له ریکای هینانه وه هاندی نمونه کو اشکرا له زانستدا ده رباره ی کومه لی خاوه ن کویله کان ، له ریکای نیشاندانیکی زور له بیر و رای هه ندیك له زانایان ده رباره ی دروست بونی کومه ل و سیاسه تی میله تان و هوزانی جیاوازی زو که له ناوجه رکهی کوردستانی نیستادا جیگیر بوبون ، له ریکای به راورد کردنی هه ندی به لگه ی میژویتی و کومه الایه تی و

⁽۱۱۱) د. که مال مهزنه مهر ، کورد و کوردستان له ثینسکاوپیدیای میروقی سو قیه تنی دا ، کورد و به یان ، ، ز ، ، به غیدا ۱۹۷۷ ، ل ۲۰ ـ ۲۳ .

⁽۱۱۳) ئو. ل. ڤیلجیتمسکی ، کورد . سەرەنابەك له مېزۇی ئەننۆگرافیای گەل کورد ، مۆسکۆ ۱۹۹۱ .

رووسنبیرتی ، هدروه ها له ریکای بیر و باوه زیدگی شیرواو و نه هیچ به لگه به کی زانستی و لهسه و بنجینه می تیورییه کی چهوت و نازاست ویستویه تی به بوه ندتی کورد له که لله تایی دراوسییدا نیشان بدات . ئه و باوه زهی زانایات هه یله در باره ی ئه وه ی که هیچ به لکه یه که نیو نیشاندایی په یوه ندتی ئه تنو گرافتی و زمانتی له نیوان کوردی ئیستا و خیله سامیکان و عهره به کان و تورکه کاندا نوسه و به راستی نازانی و همولی داوه به هه و و بیک بیت له ناو کورددا شتیک هه و دیک بیت له ناو کورددا شتیک هه و دیک یه و دیک یه و دیک بیت به ناو کورددا شتیک هه و دیک یه و دیک یه و دیک یه و دیک یه و دیک بیت به ناو کورددا شتیک هم و دیک یه و دیک یک بیت به ناوه نین بی هیچ به لگه یه که دی دی دی به نه وه ی داده نین .

که ریم نه یوبتی و نمی . نا . سمیر نوفا جگه له چه ند و تاریکی به نرخ ، خاوه نی کتیبی « دیالایکتی کوردتی موکرتی » ن (۱۱۳) . که ده نگلیکی باشی له کوردناستی سیوفیندا داوه ته وه ، به تایبه تمی چونکه توسیه رانی نهم کتیبه به شیوه یه کی زانستی و راست له ریزمانی کوردتی کولایونه ته وه و به بیری من نهم کتیبه پیویسته بگروی بید سه رزمانی کوردتی .

⁽۱۱۳) ك. ر. ت،يونق و ثى. ثــا. سيرنوّڤا ، ديالێيكتي كوردتي موكرتي ، لێئينگرادڙ ۱۹۶۸ .

⁽۱۱۱) به و نینه : شو رسی ئو کتو به ری مهزن و به رهه می شاعیری کورد
ه حمد د لزرار ، له کتیبی و نوسراوه د نیرینه کان و مهسه لهی میزوی

کولتوری گه لانی روزهه لات ، لینینگراد ۱۹۹۷ ، ل ۸۳ – ۸۰ ؛

ماموستایایی قوتا بخانه ی شیعری نونی له کوردستایی خوارودا ، له کتیبی

و نوسراوه د نیرینه کان و مهسه لهی میزوی کولتوری گه لانی

ریزه مه لات ، انتشگراد ۱۹۹۱ ، ل ۵۰ – ۵۰ .

⁽۱۱۰) له بابهت میزوی ئهده بی کوردتی تازه وه ، مؤسکو ۱۹۹۷ . (ئهم کنتیبه که ۱۹۹۷ لابه ترمیه لسه ماوه ی ۷۰ سال (وانه ۱۸۹۰ – ۱۹۹۰) له زیانی ئهده بی کوردتی دهدوی ، نامه ی دو کتوریبه که یه تی که به زمانی رؤسسی بلا وی کرد نه ته وه) .

⁽۱۱۹) دوانزه سوارمی مهریوان ، مۆسکۆ ۱۹۶۹ . (ئەم نامبلکەیه ۱۰ چیرۆک کوردبیه ، رئیکخستن و ٹاماده کردنی بۆ چاپ و نوسینی بېشهکتی د. مارف خەزنەدار ،گۆزینی بۆ روستی لهگهل یانینا خەزنەدار) .

له مۆسكۆ :

له شاری مؤسکوش به تایبه تی ب. ف. میللیر و چ. خ. باکاینیف و ن. تا. خالفین و ئی. س. لازارینف ..... له پیشخستنی کوردناستی سلاقیتدا دهور بیکی بالایان هه بووه .

⁽۱۱۷) بر بیرهوه رتی ئه کادیسی ن. یا. ماړړ ، ۱۹۳۸ ، ل ۱۹۰ ـ ۱۹۰ .

« کاره کانی زانایانی رؤس لے بارهی زمانه گیرانیکانهوه » (۱۱۸) ، « زمانی کوردتی » (۱۱۹) ، « زمانی کوردتی » (۱۱۹) ، « زمانی کوردتی » (۱۲۰) ... هند .

سه بارهٔ ته پاشماوه ی یافیتی له زمانه گیرانیکاندا له وتاری « تامرازی کو (ئان) له زمانه گیرانیکاندا » نوسیویتی : « شکی

⁽۱۱۸) نامــه ی زانایانی زانکوِّی ِموِّسکوِّ ، ز ۱۰۷، ب ۳ ، ۱۹٤۹، ا ل ۷۱ ـ ۸۰ .

⁽١١٩) زمانه ثيرانيكان ، ب ٧ ، ١٩٥٠ ، ل ٣١ ـ ٧٧ .

⁽۱۲۰) ئىنسكلوىيىدىلى ئەدەبق ، ۱۹۳۱ ، ب ، ل ۳۰۷ ــ ۷۰۴ ؛ ھەرومھا ئىنسكلوپىدىلى گەورەي سۆۋىيت ، ۱۹۳۷ ، ب ۳۰ ، ل ۳۱ ــ ۲۳۰ .

⁽۱۲۱) ئىنسكاوېيدىلى ئەدەبتى ، ۱۹۳۱ ، ب ، ، ل ۴۰۷ .

⁽۱۲۷) ئىنسكلوپېدياي (مەورىمى سۆۋېت ، ۱۹۳۷ ، ب ۳۰ ، ل ۳۳ .

تلادا نییه که در برگای زمانه هیند و مهوروپاییه کانهوه هیچ رو نکردنه و به در برگای دهست ناکه و کی . . . « ته نها له دیگای لایکو لاینه و ی و کی ده ته نها هی ده ته نها ده براده و کی لایکو لاینه و ی ده توانین بگهینه مه نجام و خاوکردنه و می گه لایک کاری مالاوز و استویتی ده دو ده و تاری « تیکه لاوتی زمانه میرانیکان و توسیویتی د هه زمانه میرانیکان ادا توسیویتی د هه زمانه میرانیکاندا و ه نه بی که ده و ده وری کونیان » (۱۲۲).

مامنوستا قه ناتی کوردنز په نجهی بنز نهوه راکیشاوه که ب. ف.

⁽۱۲۳) بر بیرمومرتی ته کادیمی ن. یا. مارر ، ۱۹۳۸ ، ل ۱۹۳۰

⁽۱۲٤) ئەكادېميەى زانستى سۆۋىت بۆ ئەكادىمى ن. يا. مارر ، مۆسكۆ_لېنىنگراد، ۱۹۳0 ، ل ۲۹۷ .

⁽۱۲۰) زمانه ئیرانیکان ، ب ۲ ، ۱۹۰۰ ، ل ۲۹–۲۰

میلایر نزیکه اسه هدمتو لایکولینه و ماید اهه ولی نه و ه داوه که نیشانی بدا له زمانه گیرانیکاندا له فلانیتیك و مهرفلالوژیادا پاشماوه ی یافیتتی هه یه و به باوه دی نه و نه ته وه گیرانیکانت تیکه لاون و دروست بتون له یافیتتی و گیرانتی ... به گویره ی باسه کانی ب فی میلایردا وا ده دد د که و که زمانی کوردتی زو یافیتتی بووه و له پاشا بووه به یه کیک له زمانه گیرانیکان ، وه فلانیتیکی هه ندی می کوردی در این کوردی در این کوردی در کوردی

چهرکهزی به کو (باکاییف) که کوردی سنوفیته له ثاموژگای زمانهوانتی منوسکنو کار ده کات . ثهم زانایه ش خاوه نی گه لایك و تار و نامیلکه و کتیبه . زوربهی نوسینه کانی سهباره ت به به شه دیاللیک تی کوردی سینوفیته . له کاره زانستنیکانیدا ، به تایبه تی فهرهه نگی « کوردتی – رؤسیتی »(۱۲۷) و کتیبی « زمانی کورده کانی بازر بایجان »(۱۲۸) دیارن .

شایانی باسه باکایتی خاوه نی یه کهم فه رهه نگی کوردتی ــ رؤسییه که دوای شورشی او کنوبهر چاپ کراوه. آمم فه رهه نگه بریتییه له (۱٤) هه زار وشده ی کوردتی و ۱۱۸ لایه ی ه باشکوی آمم

⁽۱۷۱) ق. کوردن ، رمخنه له بیتر و باوه نری چهوت بهرامبهر بسه زمانسی کوردتی ،گرفاری «کورتهی ده نگوباسی ٹاموز دای روزهه لا تناسق » ، مؤسکل ۱۹۰۵ ، ب۱۲ ، ل ۱۹۷ ،

⁽۱۲۷) ج. خ. باکاییِف ، فهرهه نگی کوردی ـ رؤستی ، موّسکو ۱۹۰۷ بً (۱۲۸) چ خ. باکاییِف ، زمانی کورده کانی ٹازربایجان ، موّسکو ۱۹۹۰.

نوسراوهدا (ل ۵۰۹ ـ ۲۱۸) کورته یه کی ریزمانی کوردی داوه . همر چه نده لهم کاره دا گه لایك ناته واوی هه یه ، وه گ شیواندنی به شه کوردییه کهی به وشهی روستی که به هیچ جوریک له زمانی کوردیدا به کار ناه پیزین ، یاخود کهم و کورتی له شه مدح و لایکدانه و می مانای هه ندی و شه دا ، به لام له گه ل ئه وه شدا جیگه یه کی دیاری له کوردناستی سی فیتدا هه یه .

کتیبی « زمانی کوردهکانی ثازربایجان » هکمی بریتییه ل.
۲۸۶ لاپهزه. به شیروازیکی زانستتی و فروان له فلانیتیك و مهزفلالرژیا و سینتکسیس کلالیوه ته ره ، نوسه ر لهم کتیبه دا سه رکه و تو وه ه ه ندی مهسه لهی زمانه و اتنی خاوکر دلاته و ه و نه نجامی به که لکی داوه .

ههروهها چهند مانگیک لهمهوبهر باکاییف له ژیر ناوی «زمانی کوردهکانی سوڤیتدا» کتیبیکی به نرخ و رازاوهی بالاوکردهوه (۱۲۹) . باکاییف لهم نوسراوه دا له ته نجامی بهرواردکردنی بهشه دیالیکتهکانی کوردیدا کهایک شبتی نویی له ریزمانی کوردیدا دوزوه ته وه .

ن. تا. خالفین و م. س. لازارییف که دو زانای به ناوبانگن و له تاملاژگای روزهه لاتناستی ملاسکو کار ده که نه مهسه لهی نوسینی ملاژگای کورددا خزمه تلیکی باشی کورد و کوردناسییان کردوه و نوسینی ملاژی کورددا خزمه تلیکی باشی کورد و کوردناسیان کردوه و نوسینی ملاژی که نوسه در ناوی « به ربه ره کانی له سه در در ناوی « به ربه ره کانی له سه در

⁽۱۲۹) ج خ. باکاییِّث ، زمانی کوردهکانی سۆڤیِّت ، موّسکوّ ۱۹۷۳ .

کـوردســـــــتان ، کــتێیبێکی نایایی بلاوکردهوه (۱۳۰) ،که به شێوهیهکی زانســـتى لە بارەي بزۇتنەوەي ئازادتى نەئەوايەتتى مىللەتى كورد و باری سیاستی کوردستان و مهسهاله کورد له سهده ی نوزدددا دواوه ؛ باسمی نیزاعی تُابـورتی و سیاسـتی ، جیاوازتی و شـهزی نیوان ئیمیراتزرییه تی عوسما تی و گیران لهسهر کوردستان کردوه ؛ ههروهها ســه بارهت به كۆششى ئنگلتهره و رؤسيا و ئەمەرىكا لە ریگای بلاوکردنهومی تاسیری سیاستی و تابوریان لیم ولاتهدا كۆڭيوەتەوە. ئەومى شايانى باسە ئەوەيە كە نۇسەر لە نىشاندانى ئەم پیشکهوتن و برموی بزؤتنهومی نازادی نهتهوایه تی گهلی کورد له ریگای کوردستانتیکی ٔ نازاد و ســهربهخودا دواوه و ههروهها دژی ثهو بیّر و را چهوت و ههڵه و نالهبارانهی که کورد به جهته و ريگهگر داده نين راوهستاوه .

بن توسینی نهم کتیبه ن. نا. خالفین سودیکی زنری له کهرهستهی نارشیف وهرگرتووه، بهمه و به گرتنی ریدگایه کی زانستی له لیکنولینهوه که یدا توانیویتی کاریکی به نرخ بهینیته بهرههم. نهم کتیبه نایابه د. نه حمه عوسمان وهریگیزاوه ته سهر زمانی عهره بنی و سالی ۱۹۹۹ بلاوی کردوته وه (۱۳۱).

⁽۱۳۰) ن. ثا. خالفین ، بهربهرمکانتی له سهر کوردستان ، مؤسکو ۱۹۹۳.

⁽۱۳۱) الدكتور آ. خالفين ، الصراع على كردستان ، مؤسكو ١٩٦٣ ، ثرجمه الدكتور احمد عثان ، بغداد ١٩٦٩ .

پاش تبیهزیقی سالایک به سهر ده رجونی نهم کتیبه دا ، م. س. لازارییف له ژبر ناوی « کوردستان و مهسه لهی کورد » دا کتیبید کی بلاو کرده وه (۱۳۲). نهم نوسراوه له بارهی کوردستان و مهسه لهی کورد له سالانی ۱۸۹۰ – ۱۹۱۷ ده دونی – واته له و ماوه یه که پز له رؤداوی ناوخلا و ده ره وه یه و که چاره نوسی گهلی کوردی تیسدا ساغ بووه وه . له و ماوه یه دا بتو که بزوتنه و هی تورکه کان دژی رژبیمی عهبد و لهموه ایزاعی و لاته نیمپریالسته کان تیز بتو بلا دایسه کردنی نیمپریالسته کان تیز بتو بلا دایسه کردنی نیمپریالسته کان که مهش پهیوه ندییه کی توند و راسته و خلای هه بتو له گه فل مهسه لهی کورددا به گشتی .

⁽۱۳۲) م. س. لا'زارییّف ، کوردستان و مهسهلهی کورد ، موّسکوّ ۱۹۹۴ .

⁽۱۳۳) بزوانه : گوڤاری د برایه تتی ، ۱۹۷۰ ، ژ ۳ ، فه سلّی یه که م ، ل ۲۱ – ۲۳ ؛ ژ ۰ ، به شی سیّه م ، ل ۲۱ – ۲۹ ؛ ژ ۰ ، به شی سیّه م ، ل ۲۱ – ۲۹ ؛ ژ ۸ ، ل ۲۷ – ۲۹ ؛ ژ ۸ ، ل ۲۷ – ۲۹ ؛ ژ ۸ ، ل ۲۷ – ۲۹ ؛ ژ ۸ ، ل ۲۰ – ۲۹ ؛ ژ ۹ ، ل ۲۰ – ۲۰ ؛

جگه له مامنوستایان: ب. ث. میلایر و چ. خ. باکاییف و ن. ئا. خالفین و ئی. س. لازارییف، هـهروهها ئی. ئن. ئن. فاریزق و ر. ئا. تسابنولنوث ... یش خاره نی چه ند بهرهه میکن، به تایبه تی ئی. ئنو. فاریزق که جگه له لیکولینه وه میروی کورد به گشتی ، له سالی ۱۹۵۷ دا فهرهه نگیلی روستی کورد به گشتی ، له سالی ۱۹۵۷ دا فهرهه نگیلی روستی کوردتی بالاوکرده وه (۱۳۴).

له باكۆ :

له شاری باکن به گهانیك كاری زانستی خزمه تی كوردناسی گراوه و ژماره یه نامهی دوكتنری دهرباره ی تابوری و تهده ب و زمان و میزوی گهلی كورد نوسراون ، وه ك : « پهیوه نسدی كشتوكال له سهروی كوردستانی تیران » (۱۳۰) ، « پارتی دیموكراتی كوردستان » (۱۳۱) ، « بزوتنه وه ی تازادی نه ته وایه تی له كوردستانی عیراق ۱۹۱۸ ـ ۱۹۳۲ » (۱۳۷۰) ، « بزوتنه وه ی تازادی نه ته وایه تی له كوردستانی عیراق ۱۹۱۸ ـ ۱۹۳۲ » (۱۳۷۰) ، « بزوتنه وه ی تازادی نه ته وایه تی له

⁽۱۳۲) دەربارەى ئەم فەرھەنگە باسنىكى تايبەتىيان ھەيە ، ھيوادارم بەم زۋانــە بە چەند وئارتېكى تايبەتى بىخەمە بەر دەستى خوتېنەرانى بەزتىز .

⁽۱۳۰) عملی گهلاونیز ، باکز ۱۹۰۴ (نامهی دوکتوری) .

⁽۱۳۶) رەحبىي قازى ، باكۆ ١٩٥٤ (نامەي دوكتۆرتى).

⁽۱۳۷) كەمال مەزھەر ، باكۆ ۱۹۲۳ (نامەي دوكتۆرتى) .

کوردتیدا (۱۳۹۰) ، «کردار له زمانی کوردتیدا (۱۶۰۰) « شیعری شاعری ثهم ده مهی کورد _ عهبدو للا گوران (۱۶۱۰) ، « بهرهه ی جگهر خولانی شهم ده مهی کورد ی تهم ده مهی کورد (۱۶۲۰) ، « شهره فنامه ی شهره ف خانی شاعیری ثهم ده مهی کورد (۱۶۲۰) ، « شهره فنامه ی شهره ف خانی بتلتیستی ، وه که سهر چاوه له باره ی میروی که لی کورده و آده این بردن به بی گومان ههر یه که له و نامانه ی له سهره وه ناومان بردن به گویره ی پیویست خزمه تی خویان کردوه و ده وری خویان بینتیوه . ثهوه ی له ناویاندا دیار بی نامه ی دو کتورییه کهی ماموستا د . که مال

کوردســـتانی عیراق ۱۹۱۸ ـ ۱۹۰۸ » (۱۳۸۱ ، « ریالیزم له تــهده بی

توسیه ر لهم کتنیبه دا به شنیوازیکی زانستنی له همه و تهو روداو و هه لسان و شنورشانه ی کورد دواوه که لهو ماوه یه دا بنون . سهرکه و تنی گهوره ی تهم نتوسراوه لهوه شدایه که گه لایك سهرچاوه ی

مهزههره ، که به شیّوهی کتیّب له سالّی ۱۹۶۷ دا بلاوکرایهوه (۱۶۴).

⁽۱۳۸) کهمال مهزههر ، باکن ۱۹۶۹ (نامهی دوکتورای علوم).

⁽۱۳۹) عیزهدین مسته فا ، باکن ۱۹۹۳ (نامهی دوکتورتی) .

⁽۱٤٠) نەسرىن فەخرى ، باكىر م١٩٦٥ (نامەي دوكتۇرى) .

⁽۱٤۱) کورد ئۆگلی ، باکۆ ۱۹۲۰ (نامهی دوکتۆرتی) .

⁽۱٤۲) عەسكەر شامىل ، باكۆ ١٩٦٩ (نامەي دوكتۆرتى) .

⁽۱٤٣) م. ئي. شەمىشى ، باكۆ ١٩٦٧ (نامەي دوكتۆرتى) .

⁽۱۶٤) د. كدمال مەزھەر ، بزۇتنەومى ئازادى نەنەوايەتى لەكوردستانى عىراق

⁽ ۱۹۱۸ ـ ۱۹۲۲) ، باکر ۱۹۹۷ .

وه ها به کار هیزراوه که تا نوسینی نهم کمتیبه ناویان نه هیزراوه .... ههروه ها به شیروازیک که لهگه آل واقع و راستیدا بگونجی ره خنه ی له همه متر نهو بیر و را چههوت و هه آلانه گرتوه که میژوی بزوتنه و مکانی که لی کوردیان شیرواندووه .

ئهوهی شایانی باسه ئهوه ته که سالی ۱۹۹۹ توسه ری ئهم کتیبه له توسینی ئهو کاره نولایه ی بلاوه که ههر له بارهی بزوتنه و ی از از ادخی گهلی کورده و میه و دو کتلارای علومی پی وه رگرت (۱۶۵) . نهم نوسراوه بریتییه له سلی به ش و ده فه سل ... به دور و در پیژی له باری سیاستی و تابوری و کلامه لایه تنی کوردستانی عیرای و خهات دری ئیمپریالست و داگیرکه ران و پهره سه ندنی بزوتنه و هی نازادی نه ته وایه تنی ... دواوه و کلالیوه ته وه .

همهروه ها پیرویسته نهوه ش له بیر نه که ین که د. که مال مهزهسه ر له و ماوه یه ی له باکل بو ، جگه له و کاره زانستییانه ی له سهره وه ناومان بردن ژماره یه ک و تاری نایایی به زمانی روستی بلاو کردلاته و ، وه ک : «مانگرتنی کرلاکارانی نهوتی که رکوک له سهر رلاژهه لاتی سیالی ۱۹٤۱ دا ی (۱۵۱) ، « تیشکی تُلاکتلابه ر له سهر رلاژهه لاتی

⁽۱٤٥) سالّی ۱۹۹۹ له موّسکوّ کورتهی ثهم نامه یه ی بلاّوکراوه ته ههروه ها بهشی دووه می ثهم تامه یه به ناوی « مهسهه ی کورد له عیراق لهسالاّتی ۱۹۳۷ – ۱۹۶۵ » وهیه وا له ژیر چاپدا .

⁽۱٤٦) بزوانه : گۆڤارى د مىللەتانى ئاسيا و مەنەرىتا ، ، مۆسكۆ ١٩٦٨ ، ز ٦ ، ل ٥٠ – ٦٢ .

عەردېتى » (۱٤۷) ، « چاپەمەنيە كوردىيە پېشكەوتوۋەكان سىمەباردت بە شۆزشى ئۆكتىربەرى سۆشيالستتى مەزن » (۱٤۸) ... گەللىكى تر .

د. عیزه دین مسته فا روستو ل نه و نامه ی دو کتوربیه ی که به رهه می سالای خویندنی بق له با کنو ، و هریگیزاوه ته سهر زمانی عهره بتی و سالی ۱۹۹۳ له بیروت بلاوی کرده وه (۱۶۹) . کورد نوگلیش له سالی ۱۹۹۹ دا نامه ی دو کتوربیه که ی وه لئ کتیبیک به زمانی نازربایجانتی له چاپ دا (۱۹۰۰) . نه وه ی شایانی باسه نه وه ته که ماموستا شوکور مسته فام نوسراوه به برخه نایابه ی به زمانیکی باراو و ره وان و هرگیزاوه ته سه مهره بتی و به چه ند زنجیره یه له دوژنامه ی «التآخی » دا بلاوی کردو ته و و نیستاش ناماده ی کردو و ه که به کتیبیکی تایبه تی بدات .

* * * * * *

لهبهر روشنایتی نهم باسهدا دهرده کهویت که لهبهر چهند

⁽۱٤۷) برّوانه : گرّقـاری ، دهنگوباسی ئهکادیمیهی زانســتی ئازربایجانسی سرّفیْتی ، ، باکر ۱۹۹۷ ، ز ۳ ـ ٤ ، ل۱۹۱۷ - ۱۹۷۰ .

⁽۱٤۸) بزوانه : کتیبی « ئۆکتۆبەری مەزن و خــهانی ئــازادتی گـهلانی رۆزھەلاننی نزیك و ناوەزاست ، باكۆ ۱۹۱۷ ، ل ۱۶۸ــ ۱۹۰

⁽١٤٩) د. عزالدين مصطفى رسول ، الواقعية في الادب الـكردى ، بــيروت ١٩٦٦ .

⁽۱۰۰) د. کورد ٹوگلی ، شیمری شاءیری ٹےم دممے کورد _ عمبدوللا گۆران ، باکن ۱۹۹۹ .

هزیه کی ناشکرا پنیش شورشی نوکتوبه به مهسهه می کوردناستی گرنگتی دراوه ، وه کوردناستی رؤسیای قهیسه رتی ناوبانگی ده رکردووه . به لام سه رکهوتنی شورشی نوکتوبه به شیوه یه کی طدیلانه و به مهبه ستیکی پیروز کاریک نیجگار گهوره هه بق له پیشکه و تن و پهره سه ندن و گهشه کردن و سه رکهوتنی کوردناسیدا و توانی بیگهیه نیته نه و راده یه ی نه مروی که له باره ی زمان و مهده به به و میرو و مه تنوگرافیا ... ی کورده وه ژماره یه ی بی شومار و جوان و پوخت و نایاب کاری زانستی بنتر سری ، به راده یه که له سه رنجی کوردناسانی جیهان رابکیشن ، وه به جوریک که له سه رخوه . در در به سه رجاوه . نور به ی کاری زانستی بنتر سری ، وه به جوریک که له سه رخوه ی کاری زانستی بنتر سری ، وه به جوریک که له سه رخوه ی کاری زانستی بنتر سری ، وه به جوریک که له به در در به که به به سه رجاوه .

* * * * *

حول

الدراسات الكردبة فى روسيا والانحاد السوفيتى

د. عبرالرحمن معروف

الدراسات الكردية في روسيا

كان الأكراد وغيرهم من الشعوب الناطقة في منطقة ماوراء القفقاس الواقعة ضمن الحدود السياسية والاقتصادية للامبراطورية السروسية ، عور اهتمام العديد من الرحالة وعلماء الاثنوغرافيا . كما ان عددا من الدول الكبيرة اهتمت بالحياة الاجتماعية والسياسية للأكراد بسبب كثرتهم العددية في الدولة العثمانية وايران .

تمود المعرفة بالاكراد وبلغتهم في روسيا الى النصف الثاني للقرن الثامن عشر ، اي في تلك الفترة التي طبعت فيها اكاديمية العلم الروسية «القاموس المقارن لجميع اللغات واللهجات » الذي صدر في بطرسبورغ عام ۱۷۸۷ وكان يضم ۲۷۳ كلمة بر ۲۰۰ لغة ، بها فيها اللغة الكردية .

وفي نهاية النصف الاول من القرن التاسع عشر ، نشرت بعض الكراديس عن اصل ونفوس وتقاليد الاكراد. ونشرت ايضا بعض المعلومات عن العشائر الكردية الرحالة في منطقة ماوراء القفقاس ضمن عدد من الاحصائيات والمطبوعات الرسمية . ولاشك ان تلك المقالات والكراديس كانت تتميز بالسطحية والاختصار والنقصان . وهكذا نرى انه حتى نهاية النصف الاول من القرن التاسع عشر لم تظهر في روسيا القيصرية ابحاث علمية بارزة عن لغة وتاريخ واثنوغرافيا الاكراد .

أما الاهتمام العلمي بالاكراد في روسيا القيصرية ، فقد بدأ في نهاية النصف الاول وبداية النصف الثاني من القرر التاسع عشر ، وبالرغم من أن بعض كتابات تلك الفترة كان لها علاقه بالحرب الروسية للتركية _ والروسية _ الفارسية ، الا انه نشرت بعض الابحاث العلمية من قبل علماء الروس والحكومة القيصرية نفسها ، وعلى سبيل المثال اعمال قبر علماء الروس وخ ابوقيان و اى . بيريزين و پ . ليرخ ... اليخ .

تجول ف. ديتيل قرابة ثلاث سنوات في كردستان وجمع ، خلال ذلك ، مادة فولكلورية واثنوغرافية واسعة . وقد تحدث العالم المذكور عن هدفه المادة ، مبديا فيها بعض الاراء الصحيخة ، وذلك في دراسته الموسومة « ثلاثة اعوام في ارجاء الشرق » التي نشرت في الجزء الرابع من مجلة وزارة المعارف الشعبية الصادرة في بطرسبورغ عام ١٨٤٧ .

واعتباراً من عام ١٨٤٧ قام خ. آبوڤيان بنشر سلسلة من المقالات تحت عنوال « الاكراد » ، في مجالة « القفة اس » التي

كانت تصدر في (تبليس). ونلاحظ في تلك المقالات انها استندت على مادة واسعه ومفيدة تتعلق باثنوغرافيا وتاريخ وحياة وعادات وتقاليد وفولكلور ولغه الشعب الكردي.

أما عالم الايرانيات الروسي للعروف ي. بيويزين ، الذي كان بروفيسورا في جامعة قازان ، فقد تعلم اثناء رحلته الى الشرق الاوسط لهجتي «خوراسان والموصل» الكرديتين . وقد تحدث عن اللهجتين المذكورتين في كتابه « دراسة في لهجات فارس » الصادر عام ١٨٥٣.

ويحتل المستشرق المعروف بيوتر ليرخ مكانة خاصة وبارزة بين العلماء الروس الذين اهتموا بالدراسات الكردية . استطاع ب. ليرخ السيحث ، بشكل علمي وصحيح ، في قضايا الأكراد ولغتهم وأثنوغرافيتهم وفولكلورهم ، وذلك على اساس نقد الاعمال السابقة المتعلقة بالأكراد ولغتهم . وقد نشر في اعوام ١٨٥٧ و ١٨٥٧ و ١٨٥٨ ثلاثة كتب قيمة تعتبر حتى يومنا هذا من المصادر الأصيلة والنادرة في مكتبة الدراسات الكردية .

وبين اعوام ١٨٣٦ ـ ١٨٦٩ بدأ آ. ژابا الذي كان قنصلا روسيا في أرضروم (تركيا) خلال الفترة المذكورة ، بدأ بتعلم ودراسة اللغة الكردية وجمسع المواد المتعلقة بادب وفولكلور واثنوغرافيا الشعب الكردي بشكل عام ، بينها اهتم بشكل خاص بالمخطوطات الكردية .

وقد استطاع فملاً جمع عدد كبير من المخطوطات القيمة والهامة، وهي محفوظة في الوقت الحاضر في المكتبة العامة بلينينغراد ومكتبة معهد الاستشراق التابع لاكاديمية العلوم السوڤيتية. وفي عام ١٨٦٠ قام هذا

العالم بطبع مجموعة من الحكايات الكردية باللغتين الكردية والفرنسية ، كما انه ساهم مساهمة كبيرة في تأليف قاموس كردي . وهو صاحب اول قاموس كردي _ فرنسي طبعه بعد وفاته فرديناند يوسي بقرار من الاكاديمية الروسية ، وذلك في عام ١٨٧٩ . ويتألف ذلك القاموس من الاكاديمية ويضم حوالي ١٥ ألف كلمة .

وفي عام ١٨٨٠ نشر عالم الايرانيات المعروف فرديناند يوسيتي كتابا عن القواعد الكردية يتناول علم الاصوات و سبك الكلمات و الصرف وبناء الجملة في اللغية الكردية ، كما قام بمحاولة لمقارنتها مع اللغات الايرانية الاخرى .

وفي نهاية القرن النباسع عشر نشر المستشرق آ. سوتسين كتابا عن القواعد الكردية والمستشرق س. آ. يگيزاروف كتابا عرف اثنوغرافيا الشعب الكردي .

يعتبر مقال ن. يا. مار «مرة اخرى حول كلمة (چلبي) » من اشهر الدراسات التي وضعها هذا الكاتب . وبالرغم من انه ذكر بعض النهاذج الجيدة عرف دور الكرد في تأريخ ثقافات شدهوب الشرق الاوسط ... الا ان ما يثير الدهشة ويدعو للانتقاد هو ان ن. يا. مار اعتبر أصل الاكراد من اليافيتي . وينبغي لنا الاشارة الى ال علماء الدراسات الكردية السوڤيت قد اصلحوا خطأ مار هذا منذ زمن بعيد.

الدراسات السكردية في الاتحاد السوفيتى

نالت الدراسات الكردية مزيداً من الاهتمام والانتشار بعد ثورة اكتوبر . وقد كان وجود' إقلية كردية في هـذه البلاد وتعرض

حياتها لتغييرات جديدة . . كان ذلك عاملا كبيراً في إزدهار وتقدم علم الدراسات الكردية في الاتحاد السوڤيتي . وقد كان من ابرز نتائج ذلك ان ابناء هـذه الاقلية انفسهم اخذوا الأمر على عاتقهم ودخلوا الميدان بجرأة . وفي الوقت الحاضر هناك اربعة مراكز للدراسات الكردية في الاتحاد السوڤيتي : يريڤان وليننغراد وموسكو وباكو .

في بريفاده:

يستطيع المرء ان يلمس تقدم الدراسات الكردية في ارمينيا السوڤيتية بشكل خاص ، وذلك منذ ان وضعت الابجدية الكردية في عام ١٩٣٠ ، وافتتحت مدرسة كردية . وفي عام ١٩٣٠ تأسست عدة لجان ارسل اعضاؤها الى القرى الكردية لجحم مواد تتعلق باللغة والاثنوغرافيا والفولكلور . وقد اشترك عالمان كرديان في احمال تلك اللجنة وهما : أمين عودال وحاجى جندى . كما ان مؤتمر الدراسات الكردية الذي انعقد في عام ١٩٣٤ في يريڤان كان له اكبر وابرز الاثر بالنسبة لتقدم علم الدراسات الكردية في الآتحاد السوڤيتي .

في عام ١٩٣٥ صدر قاموس ارمني ـ كردي ، وفي عام ١٩٣٥ صدر قاموس آخر أرمني ـ كردي ايضاً للمصطلحات العلمية . وفي عام ١٩٣٧ قام آ. خاجاتوريان بطبع كتاب عرف القواعد الكردية باللغتين الارمنية والكردية ، بينما اشترك مع حاجي جندي في عام ١٩٣٥ في وضع كتاب للقواعد الكردية للمدارس المتوسطة . وفي عام ١٩٣٦ نشر امين عودال وحاجي جندي كتاباً كبيراً عن الفولكلود الكردي احتوى على عدد كبير من الاغاني والملاحم والاساطير .

وقام امين عودال ايضاً بنشركتاب اثنوغرافي في عام ١٩٤٨ هن حياة المرأة السكردية ، ثم كتاب آخر في عام ١٩٥٨ بعنوات « اثنوغرافيا وفولكلور الاكراد ودراستهما » . كما انه نشر مؤلفاً آخر في عام ١٩٥٧ عنوانه « تقاليد أكراد ماوراء القفقاس » .

نشر حاجي جندي سلسلة من الكتب الجديدة عن القولكاور الكردي ، منها ، على سبيل المثال : « القولكاور الكردي » (يريقان ، الحكردي » (يريقان ، عجلد ١ ، ١٩٦١ ؛ عجلد ٢ ، ١٩٦٢ ؛ عجلد ٢ ، ١٩٦٢ ؛ عجلد ٢ ، ١٩٦٢ ؛ عجلد الاشارة اليه هو النامين عودال وحاجي جندي قاما بدور كبير في جمع وتسجيل مواد عن اثنوغرافيا وفولكاور الاكراد . وقد انقذا ، بفضل هذا العمل ، وأمكن بهذا الجهد جمع مواد ومصادر واسعة للقيام بدراسات علمية وصحيحة في اللغة والتاريخ والاثنوغرافيا المتعلقة بالاكراد .

ويعنى الاخوان الشابان اوردوخان جليل وجليلي جليل ، اولهما بجمع ودراسة الفولكاور ، وثانيهما بكتابة التاريخ . وقد انجزا في هذين المجالين عدداً من المقالات والكتب القيمة .

أما خالد چتـو الذي يشغل حالياً منصب رئيس القسم الـكردي في معهد الاستشراق التابع لاكاديمية العلوم في ارمينيا ، فقـد نشر بضعة اعمال عن تاريخ الاكراد ، نخص منها بالذكر « اكراد ارمينيا السوڤيتية » (يريڤان ١٩٦٥) و « الاكراد خلال الحرب العالمية الثانية » (يريڤان ١٩٦٩) ، وهما كتابان مشهوران وجديران بالاهتمام .

هـذا ويبذل المؤرخان شكرو خدو وكد. ب. آكوبوف، وكذلك اللغوي مكسيم خامو، وجميعهم باحثون في القسـم الكردي في يريڤان، جهودهم من اجل نشر الدراسات الكردية، كل حسب امكاناته.

في ليننغراد :

في عام ١٩٧٨ أرسلت اللجنة المركزية الحزب الشيوعي الارميني عدداً من الطلبة الاكراد الى «المعهد العمالي» في ليننغراد . وبعد تخرجهم ، تم قبول بعضهم في معهد اللغات ، حيث قام البروفسور أ. أ. فريمن رئيس القسم الايراني بفتح قسم للغة الكردية بهذه المناسبة . وفي شهر شباط عام ١٩٥٩ تم تأسيس «القسم الكردي» بأمر من الاكاديمي أوربيللي مدير معهد الاستشراق في ليننغراد وتحت اشرافه مباشرة . وقد لعب أ. أ. فريمن و أي . أ. أوربيللي دوراً كبيراً في تهيأة الكادر الضروري للدراسات الكردية ، وفي تطوير هذا العلم .

وبعد أوربيللي ترأس القسم ، وما زال ، الاستاذ قناة كوردوييف ، فقد حدمات جليلة لعلم الدراسات الكردية ، وانجز عددا كبيراً من الاعمال كرس معظمها لدراسة اللغة الكردية . ونذكر منها ، على سبيل المنسال : «القاموس الكردي (اللهجة الكرمانجية) للوسي » (موسكو ١٩٦٠) ، «القاموس الكردي (اللهجة السورانية) الروسي » (تحت الطبع) ، «قواعد اللغة الكردية » (باللغة الكردية ، يريقان ١٩٤٩ ، واعيد طبعه في اعوام ١٩٥٠ و ١٩٦٠ و ١٩٧٠) ،

« فواعـــد اللغة الكردية » (باللغة الروسـية ، موسكو ١٩٦٢) ، « القواعــد المقارنة للغة الـكردية » (اطروحته التي نال عليهـــ درجة دكتوراه علوم ، وهي حاليـاً تحت الطبع) .. هذا اضافة الى العديد من الدراسات في مسائل الادب والفولكلور والتاريخ والاثنوغرافيا .

ومن العلماء الآخرين الذين خدموا اللغة الكردية لابد ان نذكر أي. أي. تسوكرمان الذي نشر عددا من المقالات والدراسات والكتب في اللفة ، ابرزها كتاب «قواعد اللغة الكردية » الصادر في عام ١٩٦٢.

ونشرت م. ب. رود نكو كتبا قيمة في الفولكلور والادب والاثنوغرافيا ، منها « مم وزين » لاحمدي خانى (موسكو ١٩٦٣) ، كا ان زاري يوسوبونا كتبت بضعة مقالات مكرسة للغة الكردية . وفي عام ١٩٦٧ صدرت شرفنامة شرف خان البتليسي التي قامت بترجمتها ي . أ . فاسيليفا . ومن ضمن اعمال ژ . س . موسيليان نشير ، بشكل خاص ، الى كتابها « بيبليوغرافيا الدراسات الكردية » .

ألّف أو. ل. فيلچيڤسكي ابحاثا عديدة في تاريخ واثنوغرافيا وادب ولغة الاكراد ، من بينها كتاب « الاكراد . مقدمة في تاريخ واثنوغرافيا الشعب الكردي » (موسكو ١٩٦١).

أماكريم أيوبي و أي. آ. سميرنوڤا ، فقد صدر لها كتاب بعنوان « اللهجة الكردية الموكريانية » (ليننغراد ١٩٦٨) ، وذلك عدا عن ابحاثها ودراساتهما الاخرى .

وينبغي غلينا ان لانسى أن عددا كبيرا من الأكراد السوڤييت وغير السوڤييت درسوا في مدينة لينينغراد وكتبوا اطروحاتهم ونشروا مؤلفاتهم العلمية فيها . فلقد عمل الدكتور معروف خزندار ، وهو من الاكراد العراقيين ، بنشاط ، واستطاع خلال الفترة القصيرة التي بقى هناك ان ينشر بعض الاعمال ، وخصوصاً كتابه الذي يبحث فيه عن تاريخ الادب الكردي والذي صدر في لينينغراد في عام ١٩٦٧ باللغة الروسية .

في موسكو :

لاشك ان ب. ڤ. مـيللر و چ. خ. باكاييڤ و ن. أ. خالفين وأي. س. لازارييڤ قد لعبوا دوراكبيرا في تطوير الدراسات الكردية في موسكو .

كتب البروفسور ب. ڤ. ميللر عددا كبيرا من الاحمال في الدراسات الكردية بشكل عام ، وفي اللغة بشكل خاص : «علامة الجمع (ثان) في اللغات الايرانية » ، و « بعض مشاكل علم الاصوات في اللغة الكردية » ... النخ .

ويعمل چركس به كو (باكاييف) ، وهو كردي سوڤيتي ، حاليا في معهد اللغات بموسكو . وقد نشر هذا العالم عددا مر الاعمال القيمة ، تبحث اغلبيتها في اللهجات الفرعية للاكراد السوڤييت . ويمكن ان نشير الى بعض اعماله المعروفة وهي : «القاموس الكردي _الروسي ان نشير الى بعض اعماله المعروفة وهي اكراد اذربايجان » (موسكو ١٩٩٥) وكتاب « لغة اكراد اذربايجان » (موسكو ١٩٩٥) وكتاب « لغة الاكراد السوڤيت » الذي صدر قبل بضعة شهور .

واصدر ن. أ. خالفين في عام ١٩٦٣ كتابه الرائع « الصراع على كردستان » الذي تناول فيه بشكل علمي موضوع الحركة الوطنية للتحررية للشعب الكردي ، وكذلك الوضع السياسي في كردستان والمسألة الكردية في القرن التاسع عشر .

وبعد مرور عام واحد على صدور ذلك الكتاب ، صدر كتاب م. س. لازارييف بعنوان «كردستان والمسألة الكردية »، وهو يبحث في موضوع كردستان والمسألة الكردية خلال اعوام ١٨٩٠ ـ ١٩١٧ ، أي في فترة مليئة بالاحداث الكبرى الداخليــة والخارجية التي كانت مصيرية بالنسبة للشعب الكردي .

ومن المؤلفين الآخرين نذكر ان اي. او. فاريزوف و ر. آ. تسوبولوف وضعا بعض الدراسات الهامة ، وخصوصاً القاموس الروسي ــ الكردي الذي اصدره فاريزوف في عام ١٩٥٧ .

في باكو :

قدمت مدينة باكو خدمات كبيرة لعلم الدراسات الكردية. وقد دافع في معاهدها عدد من الباحثين عن اطروحاتهم العلمية ، ومنها : «العلاقات الزراعية في شمال كردستان ايران » (على گەلاويژ ١٩٥٤)، « الحزب الديمقراطي الكردستاني » (رحيم قاضي ١٩٥٤) ، « الحركة التحررية الوطنية في كردستان العراق ١٩١٨ ـ ١٩٣٢ » (كال مظهر ١٩٦٣) ، « الحركة التحررية الوطنية في كردستان العراق » (كال مظهر ١٩٦٩) ، « الحركة التحررية الوطنية في كردستان العراق » (كال مظهر ١٩٦٩) ، « الحركة دكتوراه العلوم) ولقد دافع عنها في معهد

الأستشراق بموسكو ، « الواقعية في الأدب الكردي » (عزالدين مصطفى رسول ١٩٦٣) ، « الفعل في اللخة الكردية » (نسرين فخري ١٩٦٥) ، « النتاج الشعري للشاعر الكردي المعاصر عبدالله كوران » (كورد اوغلي ١٩٦٦) ، « شرفنامه شرف خان البتليسي كمصدر لتاريخ الشعب الكردي » (م. أي شمسي ١٩٦٧).

ولا شك ان كل واحدة من الاطروحات المذكورة لها أهميتها الخاصة واسهمت في خدمة الدراسات الكردية . هذا وقد قام الدكتور عزالدين مصطفى رسول بترجمة اطروحته الى اللغة العربية وصدرت في كتاب في بيروت عام ١٩٦٦ . كما الن كورد أوغلي طبع اطروحته ايضا وصدرت في كتاب باللغة الاذربايجانية في ١٩٦٩ .

على ضوء ما كتبنا ، يظهر لنا ان الدراسات الكردية كانت محور اهتمام كبير في روسيا قبل ثورة اكتوبر لاعتبارات واسباب معروفة . غير ان انتصار ثورة اكتوبر اعطى زخماً نوعياً وكمياً لحركة تطور وتقدم الدراسات الكردية ، التي وصلت الى ما هى عليه الان ، محيث استطاعت اثارة اهتمام العالم كله ، واصبحت قدوة يشار اليها بالبنان .

هه ندنیک لهو زاراوانهی وانایهك زیانر مهنبشن

ئەندامى يارىدەر: جەمال بابان

پیشه کتی : ههرچه نده زمانی کوردتی زمانیکی دهو لهمه ند و فراوانه ، له که ل ئهوه شدا هه ندیک ناوی له دو شت یاخود زیاتر ناوه ، که له یه کهوه دورن یا له بنچینه دا یه کن و نزیکن به لام بهره بهره ههر ناوه لهوی تر جیا بلاته وه و دور که و تلاته وه . ئهمه ش گه لیک هنری هه یه ، آوه ك :

- ۲ ریسکهوت: ناو ههیه به ریسکهوت بهسهر دو شندا سه پاوه و هـه ریسکهوت: کهو (بالمینده) و هـه یه موینی خوی چهسپاندوه و داد که کرینهوه.
   که که که بابه تی بیژنگه و ده غلی پی پاك ئه کرینهوه.

- ۳- له زمانیکی ترهوه (۱) : وشده هدیه له زمانی بیدگانهوه کوردتی کهوتلاته ناو زمانه کهمانهوه ، ده هده ر نهو وشهیه به کوردتی هدیه و مانایه کی جیاوازی هدیه ، و دك « آذار » که ماندگی مارتی عدره بییده و له کوردیدا بووه به (ازار ، نازار ...) . نازاری کوردیش هدیه که نیشه .
- (۱) دوکتور عهبدولزه حمان مه عروف له باسته که یدا که له یه کهم کوری لیخ کولینه وه ی کتبی قوتا بخانه به زمانی کوردی له شخه لاوه (۲۰ ۲۷ / ۷ / ۲۷ / ۷) بیشکه شی کرد ، به مه یان ثه لینت و شه ی ماوگو (مشترك لفظی Homonym) ، وه ثه لینت ثه وه له و و هانه نتین که مانایان زوره به لکو ثه و و هانه ن که ته نها له خویند نه وه و نوستندا وه ك یه کن ثه گینا له واتا و به یدابوندا جیاوازن . ثنجا ثه لیت : « و شه ی در باو) ده بینتین سنی و شه ن که مانایان جیاوازه و له یه ك دورن هه رچه نده هه رسید کمیان له نه زاد اکوردین ، به لام به یدابون و دروست بونیان له ریزگای حیاوازه و ها تووه . (باو) دهستور : فیسار شت بووه به باو . (باو) باوك . (باو) زیاده ی شتیک به سه ر شتید کی تردا .. هند ه به باو . (باو) باوك . (باو) ناوبراو) .
- (۲) برّوانه : شیخ محمدی خالّ ، فهرهه نگی خالّ ه جزمی دووهم ، سلیّمانی ۱۹۹۶ ، ل ۳۲۸ .

له ناو لوزه کاندا به (سارد) ئه لاین. له هه ندیک شوینی تر چاییه که ئه خور بیت موه و (۳) . ثنجا (ساو) که به هه تاو ئه لایرن و له هه وراماندا به (سیو) (۵) ... هند .

جگه لهوانه چهند هنریه کی تریش ههن . سه یر نه که یت ههندنیك وشه ههن له رئیگای کورت کردنه وه و سووانه وه له گه آل وشه یه کی تردا یه که گرنه وه . وه ک (به خش) بووه به (به ش) به مامای (پشك ، حصة) وه ههر (به ش) لهو شنیوه یه دا به واتای (کراوه ، منفر ج) دنیت وه ک بانی ت (زاری به ش بووه وه) یا خود (ده مه به شکه ی پیوه توسا) .

ههروه ها جاری وا هه یه له رخی ی ایکاندنی نامرازه وه به وشه ، دو وشهی له یه یه دور یه او شکل وه ده گرن وه ای (باران بارانه) که ناوی گورانیه که و (بار بارانه) که باجی بار نه گه یه نیت . ایره دا بومان ده رئه که و یت که و شهی (باران) نامرازی (ه) ی پیوه ایکاو کردتی به ناوتی گورانتی ، که چتی و شه ی (بار) نامرازی (انه) ی پیوه لیکا و واتا کهی کرد به باج ....

له کاتیکدا که خوم گهالیك وشهی لهم بابه تهم کوکردبوه و ، له لایه کی تریشه وه له ته و او کردنت و راست کردنه و و راقه کردندا ستودیکی هیجگار زورم له فهرهه نگتی شیختی به زیر ماموستای

⁽٣) ههمان سهرچاوه ، ل ١٥ .

⁽٤) همان سهرچاوه ، ل ۲۰۱ .

خال وه رکرتووه ، ههروه ها سرودم له فه رهه نگتی کشت و کالتی ماملاستا شلیخ مارفتی قه رهداغتی و فه رهه نگتی ماملاستا تلافیق وه هبتی به که و تهدموندس و فه رهه نگتی مهردلاخ و رابسه و گهلیک فه رهه نگی تر و هرگرتوه .

بی گومان ئهمه فهرهه نیک نییه که پیشکه شم کردووه ، ههرچه نده به ناچارتی واتای هه ندیک و شهم لیک داوه ته وه ، ئه وانی تر نزیکترین هاوتا یاخود په نستی پیشینات یا و ته ی فلالکلاریم له گه لسدا هیناوه ته وه بی نهوه ی زو خلایان و واتاکه یان ده رکه ون . له دواییدا په یوه ندتی به ینی و شه کان و جیاوازیانم به (را)ی خلام لیکداوه ته وه ، ره نگیش هه یه به هه له دا چوبم یا به لای کمه وه کهموکتریی های له لیکدانه وه کهمو که موکتریی های نه کهمه وه کهمو هموکتریی به نه کهم بلام راست که نه وه و بلام ته واوکه ن . نه وه و و بلام ته واوکه ن .

زاراو	واتاكانى	(به رای من)
ئاتەش <u>ى</u>	توزه و کهلهزهق ؛ گولایکی ســـــــــــــــــــــــــــــــــــ	بنچتنه کهی گهرمتی و سؤربیه ومك ئاگر .
ئار	هیزی جنستی . ئاگر (ئاتەر ــ لە ئاوىستادا) ؛ ئارد (زازا) ؛ هینز و توانا .	گۆزانى شێوە .

يه يوه ندى با حماو ازييان

له زمانی بیّگانهوه . . ئىساوى لەش ؛ خواردنەوە ــ ئار ەق مشروب ، ئاريەكەي بېگانەبە ئېكىلاتو خۆڭەمىيش (لە ئار ــ ئاگرەوە) ؛ قاري به کوردتی بووه. رهگهزی نارتی که کوردیس ئەگرىيتەوە و لە بنچتىنەدا (ئاريان). مانگی مارت _ بــه عهره بتی مانـگەكە عەرەبىيە ئىككالاو ثاز ار به کوردتی بووه. (اذار) ؛ ئيش . مەزومالات ؛ سەوزەگيا و لەوەز . ثاة ال ئاشى چېشتەكە بېڭگانەيە . شـولاني ياكردن و هازتني مُاش دانەويىلە ؛ چىشت . كشتوكالي ثاوتي (زازا) ؛ شهونم ؛ بنجتنه که ی نه زی و ثاوه . ئافتى زەمىنى بەراو . شـــهرا و گزه ؛ نهخوشـتی ثاكره بنجتنه که یان سه وری و گەرمىيە . کشــتوکاڵ ؛ برینی دەموچاوی مندال . رەنگى سۆرى كاڭ ؛ ئەخۇشيەكە لە ئانىبا يەسى . ئاڵ

توشيي زەيستان ئەبنى (ھاڵ)

ستور ھەڭئەگەزىي.

		_
رهنگ یاخود داره که یه کبان ژهغات .	بەيداخ (دۇرنىيىگە لە ئاڭەوە بىنت) ؛ قەڭەمى نتوستىن .	نالأ
ئاســـايـــتى نەبۇن يەكبات ئەخات .	بیت) به صحبی توسین . مرنز و ولاخی توزه ؛ رنزژی سارد و توش .	ئاڭۆز
شكاندنهومكه يهكبان ثهخات .	لتوله و گونجــی کهوانه دار ؛ دارېکی دو پهله له ئامرازی ئاش.	ئ انىشكە
	ئاوهدان کردنهوه به تایبه تی دلایهات وهك: ئه حمه شاوا ، عه لیاوا (ئالیاوه) ؛ روز ئاوا ؛ ئاوا ، ئاوهها: (هکذا) .	ثاوا
دار و درمختیش که کهوتنه بهردان ثهومنـده ثــاویان	ناوهها : (همدا) . نوره ثاو ؛ گهیشتن و خوشب ~~ونی~~ میموه .	ئا <i>وگر</i> تن
ناولات . شولاننی ٹاوسانیش گهرمه ، دور نبیه گــهرمتی یهکیان	ئاگر ؛ ئاوس (ئاوسان).	ئاور
بخات . بنجتندیان رموینهوم و¦گهوره بونه .	ئاودز ، پهنمـاو ، ئافرەت و ولآخى سكىز .	ژاو س
دور نیبه دمنکی نرنی که و قه ترمی ثاورنگه که پهیومندیپان	ئاورنگ ، شەونىم ؛ تولىي مىللاق.	ئاو نىگ
هه بېت ،		

ئەسپەرە دارى كلكى بېل ؛ ئەگرىجە . در پیرتی یه کیان ئهخات . ههوا ؛ هاتنه بای سه که و کورک به رېيکوت . له (باه)ى عەرەبىيەوه. ياروه ناني گهوره ؛ مهلوتکه . بێجانهوم يهكيان ئەخات . بابۆلە پېپچ خواردنــهکه يه کيان ينيچي سك ؛ ئەو شوينەيە (با) باپێيچ ئەخات . پێچي تيا ئەخوات. باری ولاخ ؛ (ظروف ، وضع) ىار (بارى فەرش : دېوەكەي) ؛ بنىبارى : هــهل بەرسىتتى ؟ (توڭيژاڭيكە ئەنىشىتە سەرلىيو). جۆرە گۆرانيەكە چەند ژمارەيەكى له رنییلکانـدنی ئامرازموه بارانه بوزن به يهك . ههیه ؛ (بار _ انه) باجبی بار ؛ (باران _ ه) : تُهباريّت . بالینده یه کی راوکهره ، چاوک ، ىاز ههٔ ڵبهزیّنهوه و خوفزیّدان ـ قفز. قَوْلُ ۽ بهُلُهك ۽ لاشتيبان . قَوْلُ و لاشيمان تزيَّكن . بازؤ بالِّي بالْينده ۽ پهلي مهوّ . بالْ يەكن .

بالأ ژۇرۇ : بـﻪروارى بالا ؛ بالاي لە بەرزېدا بەيەك ئەگەن. مرز : تُافتاو بالآي بهرزه واتا كەلەكەتە . بيْلِّي ئاسن ۽ دەستكىيشى چەرم . باله بازی تهوار: میننگه ، انیستری بالمهبان زەلام و قەلەو ؛ يارچەيەك لە يارچه كانى مۆسىقا . ثهو بهشهه حوتمار و دردي ههموی به بومندی به نازال و سانه كشتوكالهوميه . ئەداتـــەو، بۆ تۆو كە رۆژە حِوْتِدِ لِي مَاخُود كُنَاوْخَانِدُكُهُ ، بەرزايتى ناو دۇ دېراو ؛ ئاڭف جاز . عادهت ؛ باوك ؛ باوى شــتيك رېكموت . ساو بهسهر شتلیکی تردا . بادهم ۽ بادار . گۆزانى شېوه . باوي شــان و قلال ؛ تُاسلا ، داری به رنیکهوت. باهتو جوارج^بیوه ی دهرگا و په نجهره . ئىسكى تىھەڭكىيشى متررەغەي له تنهه أكنشان و هاتني ىر ىر ه

پشت ؛ نەتەرەي ساغى تىرەيەك ؛

به دوای به کدا په کن

داسه که نهبیت ,

داسٽيکي بچکٽولهي کهوانه داره وهك مشار .

برشت پتــت و بــهرهکهت ؛ توانــا و بزشت یه کبان ^{نهخات .} لنیهاتن ؛ تیژی تیغ و مهقهست .

> بزك ' بنج و لاسكى كالهك و شوتى و تروزى ؛ قزقينه .

برك فزنىدان و ههوادان ؛ كۆڭنج. زۆرى شېوه .

بزه که لبه ی به راز ، یه کانه ؛ به ربکهوت . که له میرد ؛ کیچ ؛ گوتره ؛ بهیار پیکه له زهوی له نیاو دو وهردا .

بز (بزن) ؛ چـاوی بز ؛ ماســتی به رنبــکهوت . گهوره (به عهرهبتی) .

> بزرکان بزرکاندنی شــــیر و ماسـت ؛ بزرکاندنی قسه: قسهی بنیجنی.

بزه زهردهخه نه برهی چاو . بهیوه نـ دینیـان بــه باری دهموجاوهوه .

بست پٽيوانه دهستٽيك بـه پهلـتى ؛ پهيوهندبيان به مشتهوه ههيه . بُلُوسكى ئاش .

PYY

- بلّق بلّقی ثاو ؛ بلاقی ستوتاوی . یه کن . بلولار بلولاسدری بلیشکهی منال ؛ ههر دو بلولارد . یارچه یه کی موسیقایه ودك شمشال .
- بناوان بناوانی ثاو ؛ ثافره تی گهوره و هدر دو بنجتنه ن سهریهرشتتیکهر له مالدا .
- بنه گای گذیره ؛ ســـقرکهماڵ که ههر دو بنجبنهن . تُه برلات بلا سهر رهز یا ههوار .
- بۆز دىنىز ، خۆڭەمىنىشتى ؛ ســەر و لە رەنىگىدا يەك ئەگرنەوە . رىشى ماشوبرنج .
  - بۆق قورتباقــه ؛ هــالأو و هەڵمى رێــكەوت . گەرم .
- - بوك ئافره تى تازه شــوكردۇ ، ژنــى له جوانبدا يەك ئەكەون . كور ؛ بۈكى شتوشه يا پەزى ؛ گولالە ستورە .

قوّلتي نزيّكبان ئەخاتەو. . (بئر _ عەرەبتى) ؛ بتىر و ھۆش . بتر بهری دار و درهخت ً؛ ییش ، رېکەوت ئ بەر بەردەم ؛ خوار مۇسلىدان. کالا ، جل ، البهركي كتاب ، ره ک کهلای دار و درهخت و سەوزايتى . بهرمالی نویژ ؛ بهردهرگای مال . لكاندنى ئامراز إ. ىەر ماڭ رېکوت . نېري مهر ، مژان . بهران قايشي ينيش سنگي ولاخ ؛ نه تهوه ؛ , لاکون ىەزە وتهی جوتیاره به گاجوت که له هنيل دهر ته چنيت . **جەو**رتى ؛ دەرگا . بەز کوڵ يێدان ۽ بەزاندني ميّزي رېيکەوت . بەزاندن مندال له بلويږهوه . دابهرتین ۽ خستني ماڵ وکلاچ ۽ مەردۇكيان دابەزىنتى تېايە . بهزين يەزىنى ولاخى بەرزە . روبار و شــتو نزتکن ، روبارلیکه اے زلی بیچترکتر ؛ بەست حەمالى خانومكەش زۆرتى حهمالی خانق (زازا) ؛ شنوی شيۆەيە . وشك كه ئاوى لني ئه بزيت .

به ستن مه بینی ثاو ؛ گرخی لایدان ؛ به ستنی رایکه وت . زاوا له یه رده دا .

بهل چاو بهل؛ ئافرهتی چاو له دهر؛ لام وایه جولاندن (حرکة) بزنی گولای لتول ؛ بهله بـهل : یهکیان ثه غات . ته که ته ك .

به له ك بازو ، رهش و سپتى ؛ نهخلاشتى : رهش و سپتى ، يا پيست ؛ به له ك چاو : چاو سور و سبتى يه كيان ثه غات . ره ش و سپى ته واو .

به ن خورتی رئیسراو ؛ داری قهزوان گوّرّانی شپّوه . (داره به ن) ؛ دهور و پشتی دنی (زازا) .

به ندك (ه) پهت (بادینانتی)؛ بویمباخ (زازا)؛ گورزانی شیره. گیایه کی بونخوشه تیکه لاو به نیر ته کریمت (زازا).

به نك (زازا)(۱) په تې ژېړ چه نهې ژنان ؛ به نې په يې زېږ چه نه و به ند په کن.

- (٠) نەرھەنگى خاڵ، جــزى (١)، لايەزە ١٧٦.
  - (٦) سەرچاومى بېشتو .

رېسراو ، درهختې قەزوان (دارەبەن). (محدر) بر کیشان ؛ نیشان به نك (۷) دۆزانى شېوه . (زازا) ، كات (زازا). زەوتى نەكىلراو (بىور) ؛ مه کگرننی دو وشه . بەيار (عاشق): کنی بگرم بـ یار شېوهي له تلا بلي . به بر (جوره پڵنگائيكه) ؛ به فر. ر ٽِکوٽ . بهور له بچوکتبدا یه کیان گرنووه . سے اوای گیاندار ؛ دراونکی بليحق زتوتني بچكۆلەيە . بنےك ؛ گوڭېكى جوانى بيخ كو يستانسه . قيّز ۽ رهنگ: رهنگي فهرش و رٽيکهوت. بێڗ قالْتِي يَا قُومَاشُ (شَهْيَتَانَ بَيْزَيُّ). له بۆسۈدىدىدا يەك ئەگرن . يەزۇ و ياتاڭ ؛ مەردۇمى بېكارە. ياتاڵ دراو ؛ يارچه ؛ ههلاههلا . باره خۆگرتن . دهم کیزانهوه له خواردهمه نتی ؟ یارٹیز خونانهوه له پارېزدا له راوا .

⁽۷) سەرچاومى بېشتو .

زنجيري باشبهندي ولأخ ؛ ياشىەند به کار ته هنتر نین. ياشمه ندى رست .

> دواسكي ژن و دوا مندال ؛ دوا بەر . ياشهبهره دوا بهری بیستان .

> > يالانجه ماسولكهى كۆشتى ئەملاولاي موره غهی یشت ؛ بهرد و قور و قسل که تُهدرينه بال گونجي ئاو ؛ ئەو خوريەيە كە لەســەر یشتی بهران ته هیلر پیتهوه دوای بزينهوهي .

> > يارچه په کې يانه له کورتاندا بالو ئەكەرىتە ۋىر كىكەرە ، دارىك ئەدرىتە بىدر الى ئاش بلا نەجولاندنى ؛ پەراستۇ .

يانتلال^(٨) European - Style Trousers يانتلالي لهيـه كردن لهگـه ل خستونهوه. چاکهتدا ؛ Pendulum يندو لي

سەعات .

هـ هردو كيان له دواوه

یه کهم و دوههم نهو شتانهن رال المكرن.

بــه کارهێنانيان بۆ چەسب کردن و باراستنه.

بیندانهن و رنیکهوت نزتکی

(۵) فەرھەنگى ئۆفىق وممېتى ، لاپەرە ١٠٢ .

رې کهوت و تېکلا وېونی بانكه وشەي بېگانە . ماستى : ماسىيە يانكە ؛ بەرى داری مازو . يه کن . (منصب) ؛ پایهی دیوارو خانق بايه رېکەوت و گرۆزانى شېوه. تولاژیکی سیبیه له شتی شل بهیدا ير ك ئەبنى ؛ پەڭـــەيەك زەوى يا دەغل ؛ بزيك ئاۋال . هێز و يەكبون يەكيان ئەخات. له مل بهرهوخوار تا سهر سمت ، بشت ئەرخە ؛ باوك و بايتىر . ك مەردۇكباندا مەر بهش: بهشی خهرمان و يشك حيلم كه كه يه . بهشڪردني شتي تر ؛ يشكي کونده و مهشکه و هنره تُهو چىلكەيەيە كونەكانيان ئەگرىت. يلاك گۆشت : كوتلاك ؛ نزيكن يا خود يەكن . يل ره نجه . یلهی پهیژه و قالدرمه ؛ پایه . يله توانج ؛ كورته داره كه يهكن . يلار مهاو پزورېت .

پزو^(۹) يــزوى دەريني كوردتى ، بەكەم و سنهم لەبەك ئەكەن. دەردېيکه تۆشى مىەر و بزن دىيت وەك ھەلامەتى ئادەمىزاد؛ دەمى رەشكەي كاكېشان . پۆپ (۱۰) يوينهي كه لهشير و مريشك ۽ بهكن . قىرى ئافرەت . لترت ؛ (هەوا و غرور) . يۆز يه كن له لوّت و لوّت بهرزيّدا. يەيكە هه نجیر و په نیر ؛ خوپدچانهو دی مار . (فراشه) ؛ يەروانە . يه كن له سؤرّانهومدا . يەبۆلە يەتلە ساوهری نه هاز زاو ؛ دانه و بیله . یه کن . هاوه لی عهبا ، یهچهی گاگهل به کهمبان بنگانهیه . يهجه يا ئاژالّى تر : ئەو شويىنەيە لە دەرەوە مۆڭى تىيا ئەخۇن . پهری بالینده ؛ کهنار ، نُهو پهر رێـکهوت . يەز يا ئەم پەز .

⁽٩) فەرھەنگى خال ، ج١، ل ٧١٥ .

⁽۱۰) سەرچاومى بېشتى .

يەكن لە نەنكىيا . پەرەي كاغەز ، يەرەي يەروانه ، يەزە پهزمي لترت و گوني و دڵ ؛ گهلای دار و درهخت . يەردەى كونى (غشاء) ؛ پەردەى مه کن له ته نکیبا . يەردە يه نجهره (ستائر). هـــه لا تني ولاخي نير له مني ؛ رېيکموت . پەزتن ترازان و دەرچونى شت ، له گۆ چۈنى ئەندام . قسهی بنی رخ ،گالته ؛ خورتی . پەشىم ر ٽيڪوت. کو پر ه که ی کامنش ، په لخسه پەڭخ به حکه ي زل و قه له و له حاو به چکه ی تردا . بەراز : بەجكەي بەراز . چواریه لی ولاخ : هـــهر دو يەل دەست و ھەر دۇ قاچىي ؛ لق و پۆپىي دار و درەخت ؛ بلاو ، فراوان . ههمو بريتين له كدم لهچـــاو يەلە نوخشه باران که زهوتی تنر زۆردا . ئاو ئەكات ؛ لەكە ، كە ئەكەرىپتە سەرجل و قوماش ؛ يەڭەزەوتى يادهغل: يارچه.

په نا هانا (استنجاد) ؛ كټوپه رېكوت . (زاويه) .

پهند (درس ، عــــبرة) ؛ پهند و به کن له (دمرس) ومرگرنندا . پهنگ (بهدناوی) .

پهی (تأمینات: پهی لهسهر دانان) بزداگرتن به کبان نه خات. واتا پنی داگرتن له (مزایده یا مناقصه) دا ؛ شلایرن: پنیی هه لکرتووه ؛ رنی و ماوه ؛ ناوه که پهی نه دا بلا للیدان.

پۆل (صف) ؛ بۆلى بالىندە . يەكن لە زۆرتىدا .

پتول فلس ؛ (طابع). ئەوسا نزىك بۇن لە نرخ و وېنەدا.

پتى قاچ ؛ پەلەپىتكەى تفسەنگ ؛ ھەمۋيان بۆ جولاندىن . پتى ئاش : ئەو دارەيە بەرداشى يتى ئەجوڭىنرىت .

> پټر پياوچاك: پټرمهستور ، پټرخدر ؛ به كن . به سالاچتو .

> پتره لُوك پنر بتو نه وه ی ته ندامی لهش له به ر به کن . مانه و هی له ثـــاوا ؛ داری گه نده ل .

چەكوشى قورسىي ئاسىز ؛ رىكەوت. يتيك فنِقه نه ؛ لاسكي گهنم و جز . قۆزاخــــەى كرمى ئىــاورىشىم ؛ گۆزانى شێوە . (11) alz كاحترتنكه شاخهكاني بهلاي كولاچكەيدا شۆز بۆبلىتەوە؛ پێڵڒ (ئەردەلاتتى). یه که میان بنگانه یه و قەبالەي بەخارەن بىرنى زەوتى و تايۆ به رېکەوت ناومکانيان لەگەڭ خانتو ، تارمایتی شت . دة ههمدا يهككه وتون . له رمقتىدا يەك ئەگرنەوم. تات سهخت ۽ ئهو اڻافره ته يه ائيسقاني كۆكىزاگە يا يارچە گۆشت لە زىيدا ھەيىت . تاريك ؛ بارچهيه که له بارچه کانی رنکهوت . تار (۱۲) مؤسيقا ، كيانداريكه تهره بتربلات . كەلەبەرىيكى كەوانەييــە لە رىكەوت. تاق درواردا شتى تيا دائه نريت ؟ کات ؛ تــاقى بېش نيــو ٥ ڒ و ؛ تاك ؛ ينيستى مەز و بزن.

⁽۱۱) فەرمەنگى خاڭ، ج۱، ل ۲۰۹.

⁽۱۲) سەرچاومى بېشق .

تاڵ

تام

تانه

تاو

دانی مهشکهو شتی تر : خوشه کردنیان به جهوت و تولیکله هه نار و مازوَ ؛ تال _ هدهزوَ :

هەودا ؛ پارچەپىەك كۆشىتى

رهشه له ناوهندی سیوجگهردا.

رۆنى چېشت ؛ (طعم) .

خالْیکی سیبیه له سهر گلینه ،

نیشـانهی پیگهیشتنی مىتوه ،

تەشەر (طعن).

تاو ــ ه دهزوَ : تالُّه دهزوَ ؛ تاو ــ ه

باران : ليزمهي ڪهم ؛ تاو _ ببك (بۆكات) دەمىيكى كەم ؛ تاو _ى

سهندووه : گهرم بووه و گوړی

سهندووه ؟ تاو ـ ي داوه :

تينــووه ؛ تاو _ داني ولآخ :

غارینی کردنی .

(میزان) بو کیشانی شتومه نه ؟

تەرازۇي (بەنا)كە رېكىتى يىي ئەپيولات ؛ چەند ئەستىرەيەكن

تَالَّتِي هُمُومُومًان يُهُكُ مُعَات ، تاله دەزومكە نەبىيت .

يەكىن .

رېکون

زەىر ھەندىكىيان ئەگرىندو.

ئەوانى ترىش رېكەوتىن .

له کار و دیمهندا یه کن .

تهراز و

له بهینی کو و گهلاویدودا له تەرازۇ ئەكەن .

تەويلەي ولاّخ ـ پشـت تټر ؛ تاوڭە جۆرە يارىيەكە بە يىزلى تەختە و

زار ئەكرىيت .

تاشه بەردى شقنكار ؛ ئەندازەيەكە تاوير له بریشکه یا کهشك که له ناو ساجدا ئەبرۇلانىرلات .

تروَكاندن هه لُمزين و جـولاندني يێڵوي چاو ۽ دهست هينان به يەلەيىتكەي جەكدا بىي فىشەك ؛ کون کردنی میلکه له لایه ن م شکهوه ، دهرهینانی تلاو كتولهكه و تنوو بنيستان به دان .

شەرقى مانىگ ؛ نەخۇشىييەكى ئاژاله سې په کهي ئه نوستيت به لاي ورگيهوه ؛ جوره دهردېکه له تينو ڀٽييهوه تقشي ئاڙاڵ و ولاخ ئەبىت رىخۆلەي رەش ئەكات.

تر تفه

بنگانەن ، بە رىكەوت لەيەك **ئە**چن ،

كردنهوم ههند كيكيان يسهك ئەخات .

دوههم و سیٰههم یهکن و به رېکهوت لهکه ل مهکهمــدا مه کیان گرتووه . توپ توپی یارتی Football ؛ توپی قدواره و گردی یه کبان قوماش ؛ توپی شهز (مدفع)؛ شمان . توپی بهردانی گونج : دارلایکه پهزو به سهرهکه یهوه نه به ستن .

تلاراخ تــلاراخی ماســـت و دلا : ههمق دهفره کانبان و ه که به کن. تو نــدبق نه و دیان له توره که دا ؛ هیزه ، مه شکه .

تورت تورتی تولیکله هسه نار: تفتیه که یه تی ، شتلیکه له شکانا زو بپه زلیت .

توز توز ـ و خوڵ ۽ گهرد و ورده يه کن . خوڵ ۽ توز ـ ڀك : بهشێيکي کهم .

توش رۆژىزكى توش: تىلۈف و يەكن.

99.

تؤز

سارد و سهخت ؛ ریدگای سهختی قهد شاخ ؛ گیستر و ولاخی نازدحهت .

توته به نجه پچکولهی دهست و پنی: له بجوکتدا به ^۱ نهگرنهوه . توته ، برای توته ، بالا بهرزه ، دوشاومژه ، ئهسبنی کوژه ؛ توته _ له سهگه .

> تقور تقر و شکیلم ، ترپ ؛ جهوالمی رئیکهون . بچتوك .

> تټل چاوی مهیلهو خلال ؛ تټل ــ ی ر^{ېکهوت .} ههلّبات .

> > تەبار م

تهبارهی شدینایتی: ده غلمی له قهواره و بهیوه ندی به نهدرواو ؛ کلیشه ، شارا ؛ تهباره ی زموتی و کشت سازیدا به کن. نداو زهوتی: که له که بهرده و نیشانه یه برخ جیا کردنه و هی دو زهوتی .

تەبەق لەنگەرى : سىيىنى تەختىـە ؛ زېر سى ولاخبش جالە وەك نەخۇشيەكى ژېر سمى ولاخە . جالى لەنگەرى؟

991

سولاسکه ؛ گهمزه : شیاکه و رتیخی وشکهوهبوتی تاژال له گهوزدا .

تەتەللە^(۱۳) تەتەللەي برنج : ھەللتەكانىدنى گۆزانى شېوم . لەســەر سىنتى يا لەنگەرتى ؛ تەتەللەي سىت : كىللاك ؛ رۇمەت (ئــەردەلاتى) ؛ ســـيبەنــــدە (ھەورامتى) .

ته ژه تگه ، سابر ین ؛ رایه لی بن ریکهوت . میچی خانو ؛ مروزی زهبه للاح . تهرس^(۱۱) پیسایتی ماین و ئهسپ ؛ کاری پیچهوانهی نالهبار ؛ (ئهم کاره تهرسی هاتووه) .

ې تۇ بلنى ھەمۋى لە كەوتىن و در ٽيژېۋنەوم نەھاتېنى ؟ .

تەقلە تەق<u>ت</u>لە: كلاو ؛ كەلبەي ھەنجىرى نەگەنشت~~ۇ~~ .

(۱۳) فەرھەنـگى خاڭ، ج١، ل ٣٠٤.

(۱٤) سەرچاومى بېشۇ .

له بنجينه دا له (سهكو) كه تهکیمی شلیخ : شولانی نویژ و تەكبە وم هانووه . يادى يەزدان ؛ بارتىكە سەكىر . تهم و مژ : ههلّمی زهوی تهرّ له بیر خهریك كردن و بهر تهم چاو گرتندا پهکن . يا ئاو ۽ لٽِلايتي ڄاو ۽ خهم . نــو بلوی له قورســبدا تهوهزهل و بيكاره ، بناغه و تەمەل يه كينه كر نهوه ؟ بنجينهي دنوار . كارننى كردن يهكيان ثهخات؟ قســــهی به ماناو پلار ، تانه و تەوس لامه ؛ بەتەوسەوھچتۇن: جۇرە نغ هلاشده که به سهر تاده منزادا دېت به هېږي رؤداوېکهوه . له درنن و یه کگرنندا یه ك تنيمهردان تنيمهرداني ڪار و أبهرخ بر ئەكەون . مؤتني دايكيان ، تيهدراني سه که و تانجبی بو گیانی نتیجیر ؛ پهزيني نير له مني له ڪاتي تەلەبدا . تنیچاندن بنری تنیچاند: قسمه ی خرایی به تن . دەربارەكرد ؛ تلاجاندنى شتلاكى ورد بلا ناو شتیکی شـل کهم كهم تاكو تنيكه ل ببنيت .

تین دهفر : جهواله و دهمی لـــه گورّانی شیّوه . تهنشتیهوه ؛ مروّی مورّهوه بوّ (تُهرده لاّ بتی) (۱۰) .

تیره هوز ، گلیل ؛ تیرهی بن کالاش ، گوزانی شیوه . سیرمه یاخود رایه لهکهی ژیریه یی.

تیره شانه کی هه نگو نین هه نگ نه سه ر له یه ك بنجتنه و ما تون . لا هه لمی به ستبنی ، تیره شانی شاخ و كنیو : در نیژایتی ته وقه سه ر و ین یه کهی .

> تلیکهوتن تلیکهوتن له یاریّدا : دورّاندنیه تی ؛ چونه ناو ئاو ، وسلّ دهرکردن ؛ بلات تلی ئه کهوم: بلات تلیئه کلاشم .

تیر ت**یری ک**هوان ؛ تیری مهرهزه : له در بیزیدا یه کن . گرنه کانی .

> جاخ جاخه توتن : تورهکهیهکه لـه رنجکهون . گونیه یا مشهنما ؛ دیوارنیکه له دار دروَستکرابیت .

⁽۱۰) فەرھەنـگى خال ، ج1 ، ل ٣٢٨ .

⁽۱۹) فەرھەنىگى كشت و كال ، ل.۹ .

جازدان : بانگهواز به گهزانهوه ؛ ههمویان له سهرچاومیهکهوه حاز إهانون جازدانه که نهبیت . جازه گهنم : پهرېزهکهيه يی دوای دروېنه ؛ زەوتى سەختى نەكىلىراو؛ نيرگسهجاز : شويني تيرگس . بٽـگانەيە . جامی تاوخواردنهوه ؛ جامی جام شوشه: ته بهقه شوشه ، جامی رەسىم : (عكس)يەتى . فرزشیاری دهستگیز ؛ فیلمباز و جامياز تەشقەڭە كەر . دەنگە دەنگى جېزلەكە ؛ ورشەي جرتوه ئەستىرە. شتێڪي زياده له پهلـهور حِقه ي كه له شير: په نجه په كي زياده دەردىت . که بیر بو له بنی دهردایت ؛ فشه كلاونه ، شوان خهلهتێينه ؛ زياده يهزه بهسهر بالبيندهوه . جَوْجِهُ لُه ، جَوْجِه ؛ كَالْمِنْجُكُه : حوحكه كلكى ئاژاڵ و حەيوان . زەوى كۆلانەكەش ب کیلاندنی زموتی ؛ دو . حوت حزتنك كايه : يهكن .

حو ته

حِوْتُهِي وَلَاحْ: لهقه هاويشتني به یاشتری ، دو گیاندار به یهك سك بين: توأم ۽ ئهو ولاخهيه دؤشــا رهك له ناو چهوانيا بهرزېقېيتهوه ۽ دراويکي، زيو ىنى ئىرانىيە بە دۇ قزاك تەجىت .

جهخت

جەختى ھٽينا : دۇ جار يۇمتى لە کاتی قسه دا که نیشانه ی باشیبه ؛ ھەوڭ و كىزششى لەسەريەك بىر

کاریک ، ٹیوارہ وہختہ؛ جرین

به جهخته (بهگوزه).

34£42

جەنجەزى خەرمان كوتانىدن ؛ چەرخى ئاو ھەڭگۆزىن لە ب<u>تىر</u> .

چەوھەر گەوھەر ؛ بە جەوھەر : تواناو لنی هاتق ؛ خال و نیشانی ده می

خه نحه ر

هاوچاخ : هاوکات ؛ ئــاژاڵی رېـکهون .

قەلەر ؛ شتى ساز و لەبار ؛ تاف.

مهمو له (جوت)دا يهكن.

دمستدانه ئيـش بهڪيات

ئەخات .

له سورزانهوه وه هانون.

له نرخدانا يهكن.

جاخ

چاڵمه سهماتی چاڵمه: سهماتی گهورهی گوزانی شێوه. ناو چوارچێوهی تهخته بـــه دیواردا ههڵئهواسرێت؛ کتیسه توتنی نێرگهله (ئهردهڵانتی)(۱۷).

ئەندامى بىنتىن ؛ تۆڭى تەزكە رېكەوت. پېچرابېت بە شتىكدا.

چاویلکه عهینه که بریننیک که له لهش رنیکهوت: په یادابتو بنیت و چاوگهی داکهوتنتی .

ده نگی تاوخواردنه وه ی سه که و به به کار هینانی ده م و بشیله ؛ چلپاندن : چه کاندنی مهمک و گوان ؛ چلپ و الیس:

استنه و هه آل لوشتین : پتوره

فه ره نگیز ، به شه که ی خوی

⁽۱۷) فەرمەنــى خال ، ج۲ ، ل ۱۰ ،

ئەدا بە نىوە راپس، خۇشى بەر ئه بيته چلّب و ليس .

جلتره

سههوللي زستانه به گوليسوانهدا بهڪن . شۆز ئەبېتەرە: نەسرىن گوڭى زستانه ، شهوچرای کوردستانه ، چلتررهی کے وہی کو پسوانه ؛ شیرینه له شیر و شهکر و بهفر

دروست ئەكرىيت بىز ھاوين .

چنگنه گیانداریکی ورد و به ثالوشه له ثالوشداندا یه کن . ئــهداته بنكي مترى جِلْـكن ؛ گیایه کی گهلا وردی ریشهداره .

جۆك

به چوکا هاتن : دانیشتنه ته ژنو بلا يليشهوه ، ئەندامى جنستى

له پياودا ؛ قاميش .

543z

بالینده ، تامرازیکی جولایه ، دۇ يارچە تەختەي تەنكى بارىكى کورته جلی شرراو به تهنافهوه

چەسپ ئەكات .

له در بدر كۆلەبىدا بەك ئەگە نەۋە .

به روالهت يهكن .

قـولاپ ، چنگاڵ ؛ دەوارى حِه تالُ بچتوك ؛ دار يا شيشيكي دو بهله لتولهى تفه نكى تهخر ييته ســهر له کاتی تهقاندنا راوکهر به کاری ئەھىنىت .

تفه نے ک جه خماخساز :

تفه نگ ساز ؛ جه خماخی جگهره داگيرسان ، ئەستىي .

چه خماخ ؛ ماکینه ؛ دهم و سهده . جەر خ

چەرخوفەلەك جۇلانە ؛ دنيا و كارەسات .

گزيڪه: چرڏي درهخت ؛ حەكەرە کهڒوَ ؛ دوَدڵؾ و (شك) .

چەقەنەي ئاش ؛ چەقەنە لايدان ؛ حەقەنە دره ختیک به ریك ئه گریت وهك بهرى ملارد.

(سلاح) ؛ خشلّی ژنان ؛ جەك چەرمى باۋنەي كەلاش ؛ (صك : . (Check

له ٹاگر و چەخماخەدا بەك ئەگرنەۋە .

له خول خواردندا يهكن .

له هانوچو کهدا يه کن .

ہے لای منەوم ھەمــق^ا بنجينه دا يه كن (صك) نه بێت که وشهیه کی بنگانهیه .

ترززيه كه له چهمدا ته كريت بوّیه ثهو ناومی بهسهرا سەياوم.

چەماو ترۆزيە چەمتىلە ؛ چەم .

دههوٚڵ و زورنایهکه له شیموهندا ئەكوترىت ، شەپوەنىكى دو دهسته یی بیاو و ژنه و هك ئەلقەي جەمەرە ئەوھسىتن ب

شيوهن كردن .

چاو ؛ کانییه کی رؤنی بهر تریفه ی رئیکهوت .

مانگه شـــهو .

له بنیا بلهرزی مرواری زیخو چەو .

مروی بیشهری بهرهلای ر ٽيڪون .

هاروهاج ؛ دەسەسىر .

چەورۆكە دۇ جۆرەگياى بىلەھارتىن ؛ رېكەوت . دەسرۇكەي بچۆك .

حەلەق،مەلەق قسەي پۆوپۈچ و بنىسەروپىنى ؛ قسەي بۆوبۈچن . به يتنيكه له كاله مستى دا ئه و ترخى: حەلەق مەلەق ، دەنوكى لەقلەق ، کیسه و کهمهر ، یا پینهمبهر .

له شيّو منه كدرا به ك ته كي نهوه.

جهوره

حەماڵ كۆڵكێـش ؛ حەماڵى خانق : لە ھەڵـگرتندا يەك ئەگرن. نىرگـەكەي.

خاراو خاراو بتونی چهرم : جیّز بتونهوهی به شت وزینه که دا یه کن · له گاوا ، کوپهی خاراو : شتی شلی زور مژبوه ، تیربووه .

خاکه خاکهی برنج و دانهولاله ؛ جوره له وردیبا یه الله سهرچاوه ن. میشوله یه کی زور ورده .

وه ک خالی رؤه به ت و خالی نه نها (خال)ی (برای دایك)
کو تراو ؛ برای دایك (لاللا)؛

په له ی ردش به هه رشتنیكه وه ؛

(نقطه) ؛ به فری زستان :
کو بیستانان خال خال به فری

ئەوكچە منداڭە، ۋىرى نابىتىۋ.

خاڵ

خان

خلینه توپه به بی متوی رایسراو ؛ تهو به غزیبه که دا به کن . پیسی یه یه به پاشــــه لّی مهزهوه خر و وشك ته بینهوه .

خر شتی گرد ؛ شوین لافاوه که خره بهردی زور بیت وه اله : خری چه ناخچیان ؛ دهرگاکه خر دا بخه واتا : کلومه که بکه به شوینی خویدا .

خشت کهرپتوچ ؛ ریک و پیک . خهساندن ئهسه پهکهیان خهساند : گونیان ته قاند و دهرهیمنا ؛ شکاندن و لارکردنه و هی گیای ته ماته تاکو پهل بلاوکاته و ، به ره کهی

زور و باش بنیت ·

خرس ورچ ؛ مانگر .

خهملاندن قهسراندن (تخمین)؛ خهملینهوه:
کهشانهوه. وا وه ته ن خهملیوه
وه لئ کول نهوبه هاری میلله ته،
شادمانی قهوی کورده وه ختی
لوتف و ره جمه ته.

(له رئیکتیدا) به کن.

هـه ر دق (عمــلیه نــه که) بــریتین له شـکانــدنهوه و تهقاندنی ثهندای گیان لهبهر .

مان (رثنه کهش یه کینکه له خووهکانی مام ورچ . داخ خهم و خهفهت ، (أسـف) ؛
رلان داخ كردن : هه لقرچاندنى ؛
ولاخ داخ كردن : سـوتاندنى
شلاینی ئازاره كهی ؛ شـاخ و،
داخ (داغ) .

دادنوشتین دنوشتینی گوان (بنو مالات) ؟
دادنوشتینی ئه ندامی له جنی چتو :
دهست پیاهبینانی له ئاوی گهرما
به سابتون بنو هاتنه وه جنی ی ؟
شت لنی کیشانه وه .

داکوتان داکوتانی بزمار و میسخ ؟ پرواندن یاخود داولینی کهنم و جو تاکو دانه کهی جیسا بکریتهوه .

داڵ داڵی کهر خوّر :گوشت خوّر ؛ رنیکهوت . هنیشوه ترنیی شاش ؛گیانداری لاواز .

دان

دانی ناو دهم ؛ دانی تُهلّیی صهده فه به حری دهری هیناوه

به کهم و دوههم له دهست بیاهپنانه که دا یه کن و یه کهم و سخههم له شت کیشانه وه مدا یه کن . ههرسینکیان له بنه زوندا له یه ك سهرچاوه وه هاتون .

به لیْدانه که ههردوّك یسهك تُهکرنهوه .

له ف.وارددا نزيّسكن له بهكوه. يەلكەي ئەڭنى رەشمارە لە کون سەرى كېشاوه ؛ دانەوېللە : ده غُلُ و دان ؛ دانی چیشت : ىەرەكەي .

داهاتن

داهینانی دار به مشار ی داهاتنی جـاو : گلکردنی ، داهيناني قر ، تازه يه بدايون و باوسه ندن: تازه داها تووه ئاوى بەلوعە ، پێېموت بۆ ماچێى وتى مەمنوغە .

دۇكان

فروشتن ؛ خانهی ورد ورد له زەوى شەتلى تىا ئەزورىنرىت .

دەستگر پەزۇى داگرتنى مەنجىلى بەكن گەرم؛ ئەو كارەيە بەدەستەوە قورس بيت .

دەستۇر

(قانونی ئەســاسى) ؛ باو ، (عادهت) ؛ دهســـتقور کرا :

هه ندېکيان په رېکهون يه كيان كر نووه .

دوکان : کوگا : شوینی شت له نماندازمی شویندا نزیکن .

يهکهم و درههم پهکن.

حوقنهیان کرد .

دەفەي شان: ئىسقانى بن قلال ؛ رېكەوت . دەنە دەنەي جۆڭ : ئەو تەختــەيەيە تەنراوى پىي سفت ئەكات . له كوتاندن و باك كرد و ودا دهقدانهوه کوتانهوهی بریجی نیوه کوتراو ؛ يەكن . دهقی دایهوه :کوتای وکوزهرو بهربای عهمری دایهوه ؛ بیژانهوهی دانهویله جاریرکی تر . ده لمي سه كه له كوانه كانبراكون دوله سه که (منی به کهی) ؛ دول ـ دەل ھەيە نۆتەلەكانى شىيرەكەي دولاً ندن ، الموم ثهمون. ثاماده و ساز بون ؛ پاڵکهوتن ؛ رازان نوستن . راستەي ھێڵ كێشان ؛ جۆرێكە ^{بەكن .} , استه لە ھەڭپەزكىي . رېکەوت . رانی مهر : گله مهر ؛ رانی ران مرز ، أازال ، ولأخ.. حــهماڵ، نيركه ؛ چەنــــد يەكن. رايەل هەودايەكى راستە كە بىرى شتى لەسەر ئەتەنرىس .

رزق ىداتنى .

مشکی گهورهیه که بهزلارتی له دهشتایه ؛ دانهویلّمه و خواردنی هه ڵگيراوي ناوماڵه . خـــوا رزقت بدا: واتا ثهو شتانهت

رستى هۇنراود ۽ تەناف ۽ يەت يا رست قایشی در پژو تــانیجبی راوتی یپی ئەبەسرىتەوە لەكاتىي راودا .

(خور ـ شمس) ؛ (شەو و روژ ـ رود ليلونهار) ۽ کات : دوم : ئهم رۆژە چ رۆژېكە كە دىيا شُلُهژاوه، ههرکهس به جهخارنی جگەرى قىمەكراو. .

رەحـــەتتى نەوت : قمـــع ؛ رەحەتتى حهســانهوه ، خاو بونهوه دواي درؤست تون.

رەشكەي كاكىيشان ؛ رەشكە و ر دشکه شملتی : دانهویزلمهی بونخوشن ئەكرىپنە ناو نانەوە بۇنى خۇش

مشکی رزقیش ههر له رزق خواردنه وه ناو نراوه.

هه مسوى له به سيتنه و هوه ها تو وه .

يەكەميان ھۆيەكە بۇ تۆكردنى نهوت به ثاسانتی، دوانه که ی

تو بلِّي به هو ي روشيه كهوه ناوەكەيان بەسەردا سەيابىنى.

تر يهكن .

مهمق له بنجتنهدا بهكن. رهشبتونهوه دامردنهوهی تاوله و سورنیژه ؛ چونهوهی بهفر و تواندنهوهی ؛ كوۋانەوەي ئاگر . به نیککالاٌ وبون یه کن . رەشىمالەك دەست گرتنى ژىن و پياو لە هه لیه رکنی دا ، رهش و سپتی . يەكن . روشمهی ولاخ ؛ خشل . ر دشمه رېکەرت . مرزی رؤخوش و قسه خوش ؛ ردند زهمینلیکه له ناو چهمدا به هلای ئاو ھەڭسانەو، پەيدا ئەبىت . وەك رەندى حەسـەن ئەنەندى له گولنی جهمی تانجهرنو . مهمویان له رئیندا بهك رەندەي دارتاش: تەختەي يىي ردنده ئەكرن . وخت ئەكرىت ، رەنــدەى یه نیّر : په نیّر و شتی تری پی ورد ئەكرىت ؛ رەنە: قرتاندنى گوڭى مەرەزە . رەو، ولاخ ؛ لىسلېكى گەورەيە رېكەون . ردوه گەزۇي يىنى ئەتەكىنرىپت . له نېشتندا يه کن . زیخ و ورده جــه و ؛ پیستی رتخ

ئازال .

چڵکی چاو به وشکتی ؛ چڵمی بهکن . ريبلاق وشكهوه بتو له لتوتدا .

> جۆرە ھەنجېرىكى بەناوبانگە ، ريژاو تاڤگە ؛ قەڭسەز .

دهم ؛ زاری تاوله ؛ زار و گریه. زار

> لسان ۽ لغه . زبان

زاری تاوله که بنگانهمه . لەقسەوميە بىلە جولاندنى زمان .

دەنكەدانەۋە ھەندىكمان رەك ئەخات .

زرنگانهوه زرنگهی پاوانه و پڵپڵ؎ و ســـاجلهخ و جام : جام تُهُلِّني بشڪيم ونهزرنگٽيم (۱۸) ؛ زرنگانهوی کولنی : کوایا کور بانگی ئے۔کات ؛ کزرب~~و~~نهودی شتى تەز .

رەنگى زەرد ؛زەردەي خۇر ؛

له بنجينا يهكون (لەرەنىگدا).

> زيخ و چهو ؛ ئازا . زتخ

(نحاس) .

ك بنجينه دا يه ڪن (له رونگدا). نەخۇشى زەردويتى .

زهردویتی مقروی دهست و ملی ژنان ؟

زەرد

⁽۱۸) پەندى بېشىنان .

بنجگه له قو زمکه ثهوانی تر زه لی گولنی چهم و ثاو ؛ قوزی زەل له درېزېدا په کن . رەش ۽ جگهرەي قاميش.

مەلىكى سىقرباو، لەكۆتر ز تقاو له

بجوكتر، له نيشتنهوهدا ئەزىقىنىنى ؛ كياندارىكى بۆرى چوار پییه له ده لهك گهوره تره و

يېستى بەنرخە .

(نهر) ؛ زلیمی نافرهت (رحم).

له کن ، (ثهو شو نینه ی ثاوی لن دئي) .

له دونگدا پهکن .

رهنگ : من رهنگی ستورم بلایه (کیکهوت .

خۇش ئەونى . مۇدەي شەفەقى لنى دەرئەكەونى ؛ سولار ۽ ستور _ بتون لهسهر را .

ستۇرمە(١٩) قوماشى سىمدار بۇ جلى ژنان ؟

له چاو (۲۰) .

مهجموه فهندی کاکی حهلاو .

زکی

سور

⁽۱۹) سۆرمە بە تۈركىتى پېاھېنانە ، كل و كلتۇرىش بە چاودا ئەھ<u>ېنىرىن</u> .

⁽۲۰) يەندى بېشىنان.

(٣٠ ، ژماره) ي (رئه) . رېکەوت . ستى سەيوان چەتر ؛ خىيوەت . يه كن . سەرستوچى كۆلان(۲۱) ؛ ستلەي ستيله رەحم (صلة الرحم) ؛ رەققە. سەوڭ بنگانهن و ب رنکهون گیایه کی بے درزی گه لایانه ، يه کيان کرنو وه ؟ كوڭنيكى سىقىر ئەگرىنت وەك پۆپنەي كەلەش<u>ىر</u> ؛ دارى سەرو . سني ڪوچکهي سهرڻاگر ، يهکن ٠ سنى دارى بەستراون بەيەكەوھ ، مەشكەي يىـا ھەڭئەواسرىرت بىر ژه نن . جاستوس ۽ پيستي ناو سڪي رەنىك ھەپ لە بىسببەكەدا سيخور يەك بن . ئاژاڵ ، ريخ ۽ ستوچهر . كێو ؛ شاخي ئاۋاڵ . له رمنتی و رمنـگدا نزیکن. شاخ شانهی قز و ههنگوین له شانهی قر داهینان ؛ شانهی شانه دانه دانه كه ياندا يه كن . هەنىك ؛ سەركار (بادىنانتى).

⁽۲۱) سىلەي كۆلان (صلە) ، دۇ كۆلان بە بەك ئەگەبەنىت .

قوتایی ؛ شاگرد دارتاش ... يەكن . شاگرد راو ـ شكار ؛ كۆمەلە بەرد ؛ راویسش له شوینسی شكار بهردهلاندا تهكريت ا زەوتى بەردەلأن . له ليداندا يهك تمكرن ، زلله ؛ قامچى . شەلأخ قاب : بطل ؛ شتوشهي منجهره : به كن . شؤشه رېږ کهوت. كەزۇ : (رطوبة) ؛ ولاخى شى شتى : ستورباو ێـکى کاڵ . ايا رونك نزيكيان شتیر و ماست (حلیب)؛ تتیغ . ناخاته و ه ؟ شير روناكتى ؛ ئارەزۇ . شەوق که شهوهش یه کینك ته گرینت بهردی به نرخ: شهوه ردشه ، شەوە شين بإخود روش شيلان ستوره ، شوربا شله ... ؟ ه، لَنْهُ كَارِسْنِت ، جو نَكَهُ خُو بِيْنَ ٠ عزته كه ٠ ناجو ٽنٽ . له (غزل) وه هانون که ئاورىشمى متىل متىلى رەنگاو غهز هل تەرنە . ره نکه وه ك شيرداخ ؛ شيعرى دلداري .

له رمكهزدا يهكن . حِوْره كَالْهُكَيْكِي پُيْسَتْ رەشە ؛ فاتهبلاره جوره گیایه کی گهلا یانه وهك كالْـهك بهريدكى دريزكولهى

شيرين ئەگرىيت .

وشهیه که له یاری کلاو پر و دا به کار ئەھىنىرىت وەك : فت ، فت .. دەستەگوڭ ؛ فت كردنى ســهبيل: فزلاداني توتنــه ستوتاوهکهی .

يالْتَوْ ؛ وهرگرتني سيّي خالّه له قايتوت ياري ئەسكەملدا بە كاغەز، يەك خَالُ . تُوْيِنُه ، دَوَ خَالُ مَهْرُزِه .

قاشی کالهك و تروزی .. ؛ برو ؛ قاشى أافرەت : حـــەز لەيەك کردنیان .

قالب بهدهن ، وهك : رأس سهره ، عين چاوه ، بدن قالب ، اسم ناوه (۲۲) ؛ قالْبي كوليچه و كَالْ كَالْبِي .

توندبتون و دەرنەچتونى سك ؛ تەنگ _ كئىس .

له رمگهزدا پهکن

بٽگانەن .

يه کگرنن و جــوّن بوّن يه كمان ثهخات .

قالْبي بەدەن ئەو (ھىكل)ميە که گوشت و خونهنی نبایه ، له گــه ل قالبي نردا بــهك ئە كى نەۋە .

له (قبض)ى عەرەبىيەوەيە و ئەنىگى ئەگەمەنئىت .

قە بز

قاش

⁽۲۲) ئەحمەدى ، شېخ مارفى نۆدىنى ، رەۋاندۇ ، ١٣٤٥ك ، ل٧ ،

بنگانەن (Copy) يەكبان کاغەزى كاربۇن ؛ (غش) . قزييه رېږکەوت . ميّوه ؛ كـيزخت : كوخ . قۇز خ بالی مرز ؛ ٹیشکگر : دوریة ؛ بنگانەن (توركىتى) . قۇل^(۲۳) (طرف ، جهة). ڪاري کارزڏله نهبٽت كار ــ ژوله ؛ ئيش ؛ تين . کار (۲٤) ئے۔وانی تــر بێگانەن ، (نوركتى) . داره کهش نـونیکل هـهڵ ينستي ماركه هه ليي ئهدا ۽ داري كاز ئەدات . سنهوبهر . رووه لۋسەكە يەكيان ئەخات. قایی چێشـت : ماعون خزفی ؛ كاشتى خشـــت که تهختی نــاو ماڵی يني فه رش تُه كريس . رمنك ههيه جوانتي يهكبان . بزر ، کج كناجه ىخات . کنر (کاعوب) : کنر و ماست ر^{ېکهون .} کنر بۆ وەعدەي خۆي(٢٥) ، دەزۇ .

⁽۲۴) سەيرى قاموسى ئوركىتى ئۆكسفۆرد ل ١٩٦ ، بكه .

⁽۲٤) سەرچاومى بېشۇ .

⁽۲۰) پەندى بېشىنان.

ئەستىرەي كىز ؛كىزى زوخاڭ ؛ دېكەوت . 3 كُلُوكُوْ ؛ كۆ – كردنەو. : گردکردنهوه . كوڵ کورته بنه ؛ مریشکی کوڵ : رنیکهون . بنی کلك ؛ کوڵ _ إی چێۺت . بالْينده : كۆلارە ، جۆجك يەكن . كۆلارە مهخو به هاره (۲۱) ؛ کولاره ی کاغهز که منال هه لی تهده ن به ئاسماندا ـ پەردەكوللە ؛ (جراد). كولله کوللهی بهردمکه نورکبیه. کۆم چەماوە ، قەمتور ؛ (مخرج) . رېکەرت . يەكن . ريك ، تــهواو ؛ كۆكگرتني كۆك جل : درؤمانی (موقت) . سەركەوتن بە شاخى سەختدا سست بتونی جهستهی بهدهن کور نوشتانهوه و مانــدق بؤني (كۋر بۇز) ؛ شاخىكۇز : ئەولات . سهخت و نارهحهت ؛ چهماوه . بهركى دممانچـه و تفهنـگ له كين يەكن . چەرم ؛ كىنى يارە : جزدان ، كنسه .

۲٦) قسه ي منالان .

كێو : كەژ وكێو ؛ (فصل). کهز ليو خوراو :كەلەفىيچ ؛ لەكـەل كېكەن. 15 دەركەوتى بناسـە دەنـگم — تۆزى غەربىتى نىشىتو، لە رەنگىم . رېکەون . كألمك بەردى وشكە سى لەسەريەك ؛ ســاخته و له خشته بردن ؛ بەلەم : كەڭھكى ياسىن ئاغا . رمېكەوت . ناو قەد ؛ بەرد . کهمه رېکەوت . بالينده : بازه كهو ، نيرهكهو ؛ کوو له بابه تی هنی آمك ، كونه كانی گەورە ترە . كهمانچه ۽ (زاوية) . كدوانه بور ۽ (دائرة) . کەوە کاز کرتن به دان برگاری رنیکهوت . کاز بزمار دمرهینان بگازی یشت ب كاز - كردن : بانك كردن .

كالداز و كاله كال يهكن . كأل هـهرزن بركال - دان : راسپاردن به ههزهشهوه ؟ كَالْهُكَالْ: دەنگە دەنگ . رېکەوت . گزی ٹاگر ؛ مرزی گز : ٹهو 35 كهسهيه دانهكاني ينيشهوهى كهوره بنیت ، گــزخواردن : سوزانهوه . رېکون . (تل) : گردی مامه یاره (۲۷) ؟ کرد ڪو: کومه ڵ: (جمع) ؛ گرد – یله : خزیله . ســهرگـژن : قژى ئاڭلۈزكاو و کز دانه هينراو ۽ زاراويکه بهرامبهر به رهشـــه ولأخى تؤزّ بهكار ئەھىنىزىت لەكاتى ھەڭتىزاندندا ، به گژدا چترن . ئىشتى چاو ،گلان –گلاندن : کا، کهوتنی ولاخ و بهربتونهوهی سوار . له يهك ثهجن له رمكهزدا. دانهویّله : رهک به رهگیشه و

کلینه بهبنه تلاو^(۲۸)؛ کلینهی چاو .

كلتنه

⁽۷۷) ئەكەرتىتە رۆزھەلاتنى سلىنانى .

⁽۲۸) بهندی بیشبنان .

خربيه كه يه كيان ئه خات . مــوروی زوردی گهوره ؛ کۆ گۆ – ى شەقىين : تەختەيەكى خزی بچترکه ودك تلاپ له ياری شەقلىن دا بەكار ئەھلىنرلات . گون بو : له نهوژم کهوت، گون بتون ، سست بتونی جهسته ؛ كلات گۆت لېدان : نەوزىم دانە . گزرت ـ لێدان : تەوژم و پاڵ وهك: له يارتي يهكه وگردتهكه و گوژمی چەرخ و فەلەكدا ھەيە. له ســهريّن بچتوكتر ؛ زاوية : يهكن. كۆشە . كهوانه . ر ٽيکهوٽ . نەخلاشتى بېسىت ؛ گەلا – کۆ بنی کردن : بیانو بنی گرتن ؛ که و تنه وه گه نز: دهست ينيکردنهوه . (فلكميات) يهكيان أمخات . کهلاوین نهستیرهی کهلاوین ؛ مانگی گەلارىيۇ : تەنمۇز : تىرماھىي . ارتی ، کالته ینی کردن (استهزاء) . به کن ٠ کهه یــاره و ســــامان : گهنجی ک نج قارۇنى ھەيە ؛ ھەرزەكار .

ئاويزه ؛ لالز (خاڵ) . 47 ر ميکهوت . رېچکەوت . کولیږهي تهنګ و درېــژ ؛ له لەواشە مهقاش وابه له تهختـه، لموزي پنی ئه بهستن له کاتی نال کردندا . (قمرر): مانگ دياره چ (فلكيات) يهكيان ثهخات . مانك حەوەجەي بە ئەموستە^(۲۹) ؛ شهر. ر ئېكەوت . گۆشەيەكە لە نان يېيوەداندا مايه به کار ئەھىنىزىت ؛ مايە : ماڵ: سەرمايە . تير ؛ مز _ اندن : مزهى سهك ينيش وهزين . گۆزانى شۆرە. مروف ۽ ههرمني . مرڏ رېکەون . حەق : ماف ۽ (رصاص) من: مامن: تاسك. رېيکەوت . تالیک له قری سهری مرز ، مق متری بزن ، گرخی به که و ه ك

دومهل له دهست و قاچ دیمت .

⁽۲۹) بهندی بیشینان.

مۆرى (مهر) به رمنگىمۆر (طمغه ، مهر ، ختم) ؛ ره نگی مۆر كاغەز مۆر ئەكان (بەكن). ېنەوشەيتى . کے ڈزانی شنوہ ۰ (شمه) ؛ داری ترخی . مۆم ناڭى ولاخ ۽ ناڵ – اندن نال ناڭەناڭ . (اسم) مکه نهبینه ثهوانی (اسـم): يەك ھەر خواديە، ناو تر يەكن . تاك و ته مهايه ، ناوى ئەللايه (۳۰) ؛ (داخل) ناوئاخن ، ناوجهرگه. يەكن . (صرة) ؛ (نواة) . ناوك رېکەوت . ژماره ، (۹) ؛ نو ، نو ، نو ی ، نۆ (نوط) ۽ خال به بهڙني مرڏوه ۽ يه کن ٠ نتشانه نتشانه كردن : ديارتي كردن وهك نيشانهي بتوك . واری قومار بێـگانهیه . شوېين: ئەو وارە ، نە ئىسەو وار به هاره (۳۱) ؛ واری قومار : باج سەندن لە يارى كەران. خَوْشُك ؛ والآي مندالٌ : ثُهُو كُوْزَانَي شَيْوه . والأ

⁽٣٠) فۆلكلۆرە ، له بېواندا ، لەكانى سۆربۇنى خەرماندا ئەونرىن .

⁽۳۱) به ندی بیشینان .

ســهره پارچانهن له قوماش که منال بارىبان يني تهکهن .

وهجاخ وهچه،بنهماله وهك: وهجاخ زاده به ومجانی چابخانه بېگانهيه . ئیشارهت، ناوهجاخ بهكوتهك(۳۲) ؛ وهجاخی چاپخانه : ئهو شولاينه یه که چای تبا لنی ئهنرلات .

هێڵ خەت ؛ شوێێن گاسنى جۇتيار يەكن.

له کاتی جوتدا .

هه لهاتن راکردن و خوده ربازکردن (کلافه گوزانی شیّوه . کردن) ؛ هه لهاتنی ههویر (تخمر) .

> هەڭهێنان ھەڭهێنانى ھێلكە: بۆنى بــــە يەكن. جۆجەڭە ، ھەڭهێنانى مەتــەڭ: دۆزىنەوە و زانقنى.

ههوا با ؛ ههوا_ی بهرزه : لترتی له بێگانهیه .

ئاسمانه ؛ هەودا دەزۇ .

ههور (غیم) ههوری پایز خلاری ، (اسفنج) بیّگانهیه. دهولّهمهند ریشیخوی بلزی^(۲۳۳)؛ اسفنج.

⁽۳۳) پەندى بېشىنان .

بعض المصطلحات الكردية التى درما اكثر من مدلول

العضو المؤازر: جمال باباد

بالرغم من سهمة اللغة الكردية ووفرة مصطلحاتها ، الا انها اطلقت بعض الاسماء على شهيئين (او اكثر) كانا متباعدين اصلا او من اصل واحد الا انهما ابتعدا بصورة تدريجية . ولهذه الظواهر اسباب عديدة اهمها :

- ١- عوامل تأريخية: لا يستبعد ان يكون اصل المصطلحات او الكلمات واحداً ثم تشعب بمرور الايام وتباعدت الفروع عرب بعضها.
- ٢ عامل الصدف : هناك أصطلاح واحد اطلق على مسميات عديدة عن طريق الصدفة . وقد ثبت كل اسم وتركز واصبح

شيئاً مألوفا ، مثل : (كمو) وهو (طير الككلك) و (كمو) (وهو الشبيه بالمنجل ويستعمل لتنظيف الحبوب من المواد الغريبة).

٣ — المصطلحات الدخيلة : هناك بعض الكلمات الغريبة دخلت اللغة الكردية وهي كلمات عربية او فارسية او تركية . . فأخذت مكانها واعتاد الناس استعمالها وفي عين الوقت توجد نفس الكلمة باللغة الكردية الاان مدلولها يختلف اختلافاً كـليا عن مدلول الكلمة الدخيلة مثل (اذار) وهو الشهر الثالث من السنة الشمسية عند العرب وقد حرف الى (ازار) باللغة الكردية . وفی نفس الوقت توجد کلمة (ازار ـ ٹازار) وہی کلمة کردیة اصيـــلة وتعـني الالم . وتســمي هـذه الظـاهرة بـــ (الكلمات المشتركة لفظاً HOMONYM) ويقهول الدكتور عبدالرحمن معروف بهذا الصدد: « أن هذه الكلمات لا تدخل في نطاق (الكلمات المتعدده المعنى) . صحيح انها كلمات مشتركة عند القراءة , والكتابه الا انها مختلفه في التكوين وفي المعني » . ثم يضرب مثلا لذلك فيقول : « ان كلمة (باو) لها معاني عديدة مختلفة كما ان نشـوئها وتكوينها جاء في فترات مختلفة او متباعدة بالرغم من كونها جميعاً كردية أصيلة فـ (باو) تعنى (المادة والعرف والدستور) وتعنى (باوك الاب) وتعنى (تفضيل شيء على غيره) »^(۱).

⁽۱) راجع البحث الذي قدمه الدكتور عبد الرحمن معروف (الحلقة الدراسية للكتاب المدرسي باللغه الكردية المنعقدة في شقلاوه) ، بتاريخ • ٧-٧٧/٧/٣٠.

عدد اللهجات: مثل كلمة (شواشينك) التي هي شجرة دائمة الخضرة واوراقها تشبه ال (ياس) ويطلق نفس الكلمة في منطقة البهدينان على نوع من العنب وعلى نوع من التين ايضاً . كما ان (چاى) تعنى في اللهجة اللرية (سارد _ بارد) وفي اماكن اخرى تعني الشاي .

هناك اسباب اخرى: فنرى اتحاد بعض المصطلحات عن طريق الاختصار والادغام أو عرب طريق تركيب الكمات او . . .

اني في الوقت الذي اجمع فيه المصطلحات من هذا النوع منف مدة غير قصيرة الا انني اعتمدت هنا الى حسد بعيد على معجم الخال ومرف شم على معاجم الشيخ معروف القرهداغي والاستاذ توفيق وهبي وادموندس والمردوخ والمرشد (رابهر)... وتسميلا للفهم قمت بشرح معاني بعض الكلمات او ضربت لها امثال دارجة او فولكلورية ومن شم فأنني تطرقت الى تأويل وشرح العلاقة بين المدلولات حسب رأي الشخصي ، فلا يستبعد ان أكون صائباً او مخطئاً . وفي الحالة الاخيرة ارجو العوف من القارىء الكريم وذلك بمساعدتي في التصحيح في الاعداد القادمة خاصة وان هذا البحث هو الاول من نوعه تقريباً .

* * * * * *

نوسراوه کانی لیرخ له باره ی کورده وه

ئەندامى كارا: پۆۈفىسۆر قەناتنى كوردۇ*

له ناوهندی سهدهی نلازده همدا ئه کادیمیای زانستی رؤسستان به وردی لهسته ر للیکلالینه و میرژو ، ئه تنلاگرافیا ، زمان و

۔ لیژنهی گرقار ۔

ثهندای کارای کوّری زانیاری کورد و سهروّکی بهشی کوردی له دوزگای روّزههلا تناسی ابنینظراد پروفیسوّر قهنانی کوردو دهمیکه خوّی به فیربونی سوّرانی یه وه خهریك کردووه و تهنانه ماوه یه نر ثهو فهرهه نگه کوردی (سوّرانی) _ روسی یه و زیر چاودیری تهودا دانراوه بلاّوده کریّنه وه .

ماموّستا کوردوّ لهم وتارمیدا ههولّی داوه به شیّوهی سوّرانتی بنوّسیّ و ثیّمه ش وه که خوّی ده یخه ینه بهر چاوی خویّنده واری به زیّن . ثهندامی یاریده ری کوّر ماهوّستا شکور مسته ا شدیّوه ی نوّسینی ثهم وتاره ی له لاتینی یه و گوّریوه و کورته ی عهربیبه که ی بو نوّسیوه .

ئەدەبياتى كوردتى گەلاك كارى كردوو. .

به ئاریکارتی ئه کادیمیای رؤسستان که لایك نوسراوی به نوخ و گرانبه ها له بایه ت نه ته وه ی کورد له چاپ دراون ، مهسه ، له و سهرده مه دا ئه م نوسراوانه ی ژیره وه له چاپ دراون :

- ۱- لیکو لینه وه ی پ. لیرخ «له باره ی کورده کانی ثیرانه وه» ،
  که بریتی یه له سنی کتیبان .
- ۲ مێژوری نه ته و دی کورد هی شه ره ف خانی بتلیستی به و درگه ڒاندن و نتوسینی مێژو _ ئه تنوگرافتی . ئه م کتێبه به زمانی فرانسزتی له چاب دراوه .
- ۳ کلامه لهی سهرهات و سهر بهوردی کوردتی ، که ثا. د. ژابا له ئهرزهرلام کلای کردبلاوه .
  - ٤ فهرهه کلی کوردتی _ فرانسزتی ، ثا. د. ژابا ریکی خستبو .
  - وردی فی یوستی به زمانی نه لمانی توسیبوی . !
- ۲ کنومه له تنیکستنیکی کوردتی ، که ثا. سنوسنون له تورابدین و
   بنوتان کنوی کردبنوه .

پیشکهوتن و بهرزبترنهوهی کوردناستی له پلیتیربورگ به زورتی به ئیشکارتی پ ـ لیرخهوه بهسترابتر.

پ. لارخ ههره کهوره ی زانیارانی رؤس بو ، که له نیوه ی ۱۲۹ (ف ـ ۲۰ ۱)

سهدهی ۱۹_دا دهستی به للیکوّلینهوهی نهتهوهی کورد و زمانی کوردی کرد .

پ. لیرخ له سالی ۱۸۲۸_دا له دایك بووه ، و له سـالی ۱۸۰۸_دا له دایك بووه ، و له سـالی ۱۸۰۸_دا خوریندنی خوی له زانینگای پیتیربورگدا تهواو کرد و ناوی پیشه کزانهی زمانانی روژهه لاتی و درگرت .

له پیشدا پ. لیرخ له کومیتهی ناکادیمیای ئیمپراتورتی روسدا کاری و هرگیزتی و توسینی پراتوکولی ده کرد. له پاشان بو بسه کیتیبخانه داری کتیبخانه ی روژهه لات له زانینگای پیتیر بورگدا. (۱)

له سهری سالی ۱۸۵۰دا پ لارخ دهستی به تؤژینه وهی مهسه لهی کورد کرد بق به به به به به به به به مهسه مهسه به کوردانه وه خوریك بكات . له ناو سالانی ۱۸۵۸-۱۸۹۰دا لارخ له ته کادیمیای روسدا کاری ده کرد . له و سهرده مه دا ده بنی به هاو کاری تنگسیندیسی ن . پ . تنگساتزف و له که لی ده چنی بر و خارا و خیر و تورین بورگ . لهم تیکسیندیسی به دا مه به ستی پ . لیرخ خیر و تورین بورگ ، لهم تیکسیندیسی به دا مه به ستی پ . لیرخ لیکولینه وه ی میرژو ، نه تنوگرافتی و زمانی دانیشتوانی نه و هه ریانه

ИАЛО, фонд Петербургского университета, (1) формулярный список о службе Лерха.

ئارشىئىقى مېژۇ ــ لىمى لىينىنــگراد ، فۆنــدى زانــكــۆى بېتەربورك ،

بق ، ههروه ها ژی مهبه ستی ئه وه بق ، که شتومه ک و ده ستنق سه کانی خه کلکی روزه ه لات کوبکاته وه . له سالانی ۱۸۹۷ ۱۸۹۸ دا ئه کادیمیای روس دیسانه وه پ. لارخی بو ئاسیا نارد بو دوزینه وه و پشکنینی ماکه کانی ئارخیو لوژی له شارتی خه را به ، له به ده می روباری سبر داری .

له ناو سالانی ۱۸۲۹-۱۸۷۹دا پ. لایرخ بو سوید و دانیارك ده چنی و وتاریك لسه كونگرهی زانیارانی ناو نه ته وه كاندا بسلاو ده كاته و ، سهباره ت به چاكتر به چنی هینانی كارسپاردنی ده و له ت كاری لایكولینه و » میژو ، گارخیولوژی ، جیوگرافتی و گیتنوگرافتی و زمانی نه ته وه كانی ئاسیا ، هه روه ها ژی سهباره ت به لای توژینه و «ی كورد و زمانی كورد تی ، گهكاد عیای روستی ناوی شیورداری به شهره و ناوی شیورداری به كریسكار دددا به پ. لایرخ له سسالی ۱۸۲۹دا له سیونگهی نه خوشی یه وه پ. لایرخ ده ستی له كار ده كیشیمته و «و گازاد ده بی و ده چیته گهلهانیا . له سالی ۱۸۸۴ دا لایرخ كوچی دوانتی كرد .

سنی کتنیی پ. لایرخ له بابهت کوردهوه له ژنیر نُهم ناوهدا له چاپ دراون: « لایکولینهوه بنی له بابهت کوردهکانی تئیران و باب و باپیرانی کلدهکانی باکتور »(۲). به لام له خــوییندنهوه می نتوسراوهکانی پ.

II.Лерх, Исследования об иранских курдах (т) и их предках северных халдеях (Пб., кн. I, 1856; кн. II, 1857; кн. III, 1850).

لیرخدا وا دهرده که و که نه و ههر به ته بی خهریکی پشکنین و لی تو بی خهریکی پشکنین و لی تو بی تو

کتنیبهکهی پ. لنیرخ بریتی به له پنیشب گلوتن ، له منیژوی لایکولاینهوه ی کورد و زمانی کوردتی .

له پیشگوتنی خویدا ئیسیانی دهکات ، که بوچی پیویسته خهریکی الایکولینهوه ی میژو ، ئیتنوگرافتی و زمانی کوردتی بن . ئهو یه له به یه یه کی مهعلقماته کانی هه مق کتیب و مقامه کانی که له بابهت کورد و زمانی کورده و های کورده و های کورده و درابق عهلام ده کات و خهسیه تی نه ته وه ی کورد ، ژیان ، ئایین و زمانیان ده توسی .

له کتیبی خویدا لیرخ ئیسپاتی دهکات ، که له نوسراوهکانی ئه و ریمگهروکانهی ، که خهریکی نه ته وه ی کورد بون ، هیچ شتیک به دروستی له بابهت کوردانه وه نه نوسراوه و مه علق ما تهکان به چاکی ناهینه به رچاوی خوینده واران . ئه و ده نوستی : «قهت که سیک له و لیرگهروکانه ، که چوبونه نك کوردان ، به ته واوی خهریکی لیرکولینه وه ی ژین و نایینی کورد نه بووه . له گهلیك نوسراواندا له بابه ت کورد کان قسه ده که ن ، به لام له ناو واندا هیچ نوسراویک

ب. لیرخ ، لیرک گلینه وه له باره ی کوردی ثیران و خالد یکانی باشوری باو و باییرانیانه وه ، بینه ربورک : بهشی یه کدم ۱۸۵۸ ؛ بهشی دوه هم ۱۸۰۸ .
 ۲۰۸۷ ؛ بهشی سیمه م ۱۸۰۸ .

نی یه ، که تیمه بتوانین زانینی چاك و مهعلق ماتی ته واو له با به ته مه نه ته وه وه در بگرین » (۳) . له پاش ئه مه پ . لیرخ دیسان ده نتوستی : « من زانیبتوم ، که گهله ک لینگه بر یان له زوروفی خرابدا بتون ، یان ژی چاکتر حازر نه بتون که مه علق ما ته کان باش کلابکه نه وه . جا به هلی ئه مه گهله ک شتی نادروست ، چهوت و چه له مه یان له با به ت کوردانه و ه توسیوه و کوردناستی بان خالفاندووه » (۱) .

له ۲۳ ی مانگی کانترنی یه کهی سالی ۱۸۵۹ ـ دا له روزنامهی

⁽٣) ههمان سهرچاوه ، بهشی یهکهم ، ل ۳۳ .

⁽٤) هدمان سهرچاوه ، بهشي دوههم ، ل ٧ - ٧ .

 سیفیرنایا بحیلا »ی رؤستدا و تاریکی ك میکیشین به ناونیشانی وتارهکەيدا نۆستېتوى ، كو لە ھەرىيىي سىمۇلىينسكى كوردە دېلەكانى عهسكه رتى هه نه ، دياره كه له ناف ســـالاني ١٨٥٠ ـ ١٨٥٣ ـ دا شهزی رؤس و ترك بق . تهم كوردانه لهگه ل عهسكه ری ترك بنون و له کاتی شده زدا له لایهن عهسکه ری رؤسه وه به دیل گیرا ب~~و~~ن و ناردرابتونه شاری روسلاڤل. ئەو كاتەگەورە زانيارانى رۇس لە ناڤ خودا بزیاریان دا کو داوا له نهکادیمیای رؤس بکهن که کهستیکی زانيار بنيريته شارى روسلاڤل بۆ لېكۆڭىنەودى زمانى كوردى . له نامهی خودا بو سکرتیری تهکادیمیای روس ، روژههلاتناسه ئەكادىمىكى يەكان دۆرى ، بىلەتلىنىڭ ، برۇس ، كۆنىك و كەببىن نۇسىيان كە لېرخ بنېرنە شىارى روسىلاۋل ، نك كوردە دتلەكانى عهسکه رتی بنر انی تنوژینه وه ی زمانی کوردتی ئهوان له نامهی خواندا لهمه ر الارخيان الوستوه : « الإكلالينهوه ي الهمه وي كورد له الايهن زمانه قانی یه وه هـهر به ته ننی تنیستا دهستی پنی کراوه . به لام گومان و شك لهوهدا نى يه كو زمانى كوردتى ده تو اننى ببنيته كانگايه كى مهزن بۆ للےکو لینهوه ی جیاواز -- جیاوازی زمانی ئیرانتی ، که تائیستا مێژوَيان نەپشكنراوه . ھەتا ئێستاگەلەك لە رێگەرۆكان كە چۆپۈنە نك كوردهكان چاك حازر نهببتون بلا لني تلاژينهوه و لايگهزان و پشکنینی زمانی کوردتی . جا بو ئهم کاره ئیمه ئاخا لیرخهان هه لبژارد چونکی ثانو یه کهم پیاوی نه وروپایه کو به ره پیشین له لایه ناسی جیلاگرافتی ، ثبیتنلاگرافتی زمانه وانتی و میژویی به وه بتر به ناسی خه لکی کورد . بلا ئهم کاره ش ثه و ستودتی له روسه کان وه رکر تووه ه هه متر للا کلالینه وه یه کی له چاپ داروی له مه لا زارافه کانی کوردی یه وه خولیند لاته وه ستودتی لای وه رکر تون ، به تایبه تی لایرخ بتر به ناسی مه زمونی میژویتی کورد هی شهره ف خان ، کو به زمانی فارستی له سه ده ی می در وه ها ژی بتر به ناسی سه ده ی ۱۹ د دا نتوسیویه . پ. لایرخ هه روه ها ژی بتر به ناسی سه ده ی شه روه ها ژی بتر به ناسی سه ده ی شه روه ها ژی بتر به ناسی سه ده ی شه روه ها ژی بتر به ناسی سه ده ی شه در وه ها ژی بتر به ناسی سه ده ی به ناسی سه ده ی شه دی به ناسی سه ده ی به ناسی سه دی به ناسی سه ده ی به ناسی به ن

لهسهر بناخهی دوایتی زانیاره کانی نافبراو نه کادیمیای روس پ. لایرخی نارده شاری روسلافل . لایرخ دهوری سنی مانگذات له ناف کورده دیله کاندا مایه وه ، نهم کوردانه له ههر پیمه کانی ماردین ، جزیر ، دیرسیم ، موش ، دیار به کر ، نورفه ، بیردچك ، بیگنسی ، مالاتی ، مادین ، عهر مهکور و نهرزه روم بون و ههمتو ٥٠ کهس بون .

Архив Академии Наук СССР, ф.2, оп.14. (•)

ثارشیقی کوّزی زانباری به کیمتی سوّقیّت، فوّندی ت ۲ – ۰

لیستهی ۱۰

تیتنوگرافی سه که که لیرخ نك ئسهم كوردانهی كوم كرد بوه و هسه و دوره و هسه و مها ژی شه و مه علق ما ته دیسه دانهی كه له نوسه راوی زانیار مكانی روس و ثه وروپایتی و مرگر تبتون ، له كتیبه كانی دووه م و سی یه می دا له چاپ در اون .

له گوتاری خودا ، کو له کتیبی دواییدا له چاپ دراوه ، لایرخ لممه کاری خووه له شاری روسلافلدا ورده _ ورده میژوی لیکولینه و هی زمانی کوردتی عهلام ده کات و به زانستی خورو و خوسوسی زمانی کوردتی ده نوستی و بیر و رای خوی ده رهه ق به شکنینی زمانی کوردتی و زارافه کانی به ربیشی ده کات . شه و ده نوسی : « نه و ربیگه وانه ی کو له ناف کورده کاندا مابونه و ، به وردتی له سه ر زمانی کوردتی کلریان نه کردبتو زور به یان وستبتو چاکتر خه ربی شهم زمانه بن . نه و که سانه ی ، کو بون به ناسی کورده کان ، هه ر به نه نی خه ربی یه کوردتی اورافه ی کوردتی بون ، دوایی زمانه انه ناشی کوردتی یانیش نه زانیه و » (۱) . نه میروی کیکولینه و می زمانی کوردتیدا ناشب کرا و رونه که چه ند که میروی که مید که میروی که به نامی کوردتی بون ، نه و که سانه ش که میروی که میرون ، نه و که سانه ش نه میرون ، نه و که سانه ش که میرون :

ریچ دوَسهد وشهی چوار زاراقهی کوردتی کرنم کردبلاوه ؛

⁽٦) پ. ليرخ ، سەرچاومى ناوبراو ، بەشى يەكەم ، ل ٣٤ .

ئەولیا چەلەبىتى ناوى پازدە زاراقەى كوردتى نوسیبۇ ؛ ى. بېرېزین ماكتى دۇ زاراقەى كوردتى لە چاپ دابق ؛ زانیارى ئەلمانتى ھۆرنلى خۆى لەمەر دابەشكردنى زاراقەكانى كوردتى پەوە لە چاپ دابۇ .

پ. لایرخ له بابهت نوسراوتی نهم ریگهزلاك و زانیارانه وه ده نوستی:

« نهم كه سه نافبرافانه كو له سه ر چه ند لا په زیك شر لاكردنی فلار می ریزمانی كوردی بان نوستی و . به قول و وردی خه ریكی لای تلاژینه و می زمانی كوردتی نه بون ، ماتریالیان به شی نه كردووه و بلا له بار ترین لایكلالینه و هی نهم زمانه گران بووه له لایان ، چه ند مه سه لایك و مركرن و بلا نهم كاره زانه ستی بكه نه وه . بیجگه له مه ناشكرایه كو تا نیستا فلانیتیكی زمانی كوردتی نه پشكنراوه و گه لایك فلار می نهم زمانه نه عه یان و نادیار ماونه و ه نه وانی تر ژی ساف و رون نه كروانه و ه » (۷) .

پ. لیرخ لهسهر بناخهی نقرسراوهکانی کوردناسان و ههروهها ژی لهسهر بناخهی لیکولینهوهی خوی زمانی کوردتی دابهش دهکاته سهر پینج زاراقان :

١ ــ كورمانجتى ؛

۲ _ لوزتی ؛

٣ ـ كەڭبورتى ؛

⁽۷) ههمان سهرچاوه ، بهشی دقرههم ، ل ۱۹.

ا عراتی ؛

ازار

پ. لیرخ ههر به ته ننی توانیبتوی ببنی به ناسی زارافه کانی کورمانجتی و زازا ، شه و به وردی موژولی زارافه ی کورمانجتی ده ده بدنی . له بابهت زارافه ی کورمانجی یه وه ده نقستی : «کورمانجتی له همتر ولاتانی کوردستانی رلاژ ثاقادا پهرهساندراوه ، له مترسله وه همتا ئاسیای پچتوك و سلیمانتی . له ناقبه ینی قه بیله کانی کورمانجتی باکوردا و کورمانجتی خواروی روباری فوراتدا جیاوازتی وشه و جیاوازتی گوتو - بیژ و جیاوازتی فلارمی ریزمانتی هه یه . به لام ثه جیاوازی با که دره نین کو قه بیلانی جیاواز یه کتر تای نه گهین جیاواز یه کتر تای نه گهین و به کتر فام نه که ن » (۱) .

له بابهت زازا وه پ. لیرخ ده توستی: « له بهراوردکردنی زازا وکورمانجیدا گهه ک خوسوسی و خورویتی زازا ده همیته بهر چافان. له زازادا خوسوسی یه تی سه و ته کان و و شه کان له همی کورمانجی جیاواز ترن . له سورگهی نهمه ره نگه پیویست بنی ناوه کی دی له زازا بنیین و به زارافه کی نیرانتی سه ربه خوی حه ساب بکهین . کوردی کورمانج زارافه ی زازا تنی ناگهین و فام ناکه ن به لام زازا زارافه ی کورمانجی ده زان و قسه شی ینی ده که ن » (۱) . کاتی خوی زانیاری

⁽A) ههمان سهرچاوه ، بهشی دقهه ، ل ۲۲ .

⁽٩) ههمان سهرچاوه ، بهشی دقههم ، ل ٧٠ .

مه آلهای پروف پوت لهمه زرمانی کوردی به وه نوسیبتوی کو زمانی کوردی زمانه کی گیرانتی سه ربه خویه قانونی خو و ریزمانی خوی ههیه . پ. لیرخ نه و بیر و رایه ی پوت قوبول ده کات و ده نوستی ده سه و بناخه ی نه و ماکانه ی من ههمه هیچ شتیکم به دهسته وه نی یه کیو نه زله سه ر بناخه ی نه و ماکانه ی من ههمه هیچ شتیکم به دهسته و نی یه کیون که نه نه نه نه نه بی به بیر و رای پروف - پاوت نهمینم . پروف - پوت که نه که جارگونویه و ئیسپانیش کردووه کو له ناف زمانه کانی ئیرانیدا زمانی کوردی جیگای سه ربه خوی گرتووه و له ناف نافه ندی کیوردستاندا سه ربه خوی پاراستووه ، نه و نیزیکترین خوی پاراستووه ، نه و نیزیکترین خوی زمانی فارستی پیشکه و تووه » . خوی زمانی فارستی پیشکه و تووه » . « و شه ی بیانی یان ، کو ده ناف زمانی کوردی که تنه ، هیچ گرینگ نی یه و نه شبووه و قه ته ته شیر یکیان له سه ر سازمانی ده رونی زمانی کوردی ته کیوردی نه کرووه » .

پ. لیرخ فیکری خوی له بابهت سونگهی جیاوازی زمانی کوردی و زمانی فارسی یه وه ده بیرژ می و ثهو ده توسی : «جیاوازی زمانی کوردی و زمانی فارسی فهوه بتو که کورده کان گهله ک جار له قه دیمدا له قه بیله کانی گیرانتی جودا بتونه »(۱۱) . لیرخ ثه مه به هوی خوسوسی یه تی فونیتیك و ریزمانی کوردی یه وه ثیسیات ده کات . کوردی دا روه الاتناستی رؤس بیریزین خهریکی زمانی کوردی کوردی

⁽۱۰) ههمان سهرچاوه ، بهشی دقههم ، ل ۳۳ .

⁽۱۱) ههمان سهرچاوه ، بهشی دوّههم ، ل ۳۳ .

ده بو . ثه و له نوسراوه کانی خودا له مه تر کوردی خوراسان و زارافه ی کوردی هه رئیمی موسله وه فورمی زمانی کوردتی شرق ده کرد وه کو یه کریک بنی له فورمه کانی زمانی فارستی و به بستی بناخه زمانی کوردتی وه کرو زرافه کری فارستی له قه لهم ده دا . له بسه ر مهمه پ لایرخ لومه ی بیر بزیر ن ده کات و ده بیژی چون پیویسته خه ریکی لیکولینه وه ی زمانی کوردتی بین . ثه و ده نوستی : «کاتنی کو زمانه فاتنی گیران گههیشت به چاک تر تین به راورد کردنی سازمانی رئیران گههیشت به چاک تر تین به راورد کردنی سازمانی رئیزمانی و پیرکهینانی و شه کانسی هه مقو زمانه کانی گیرانی جیاواز بریاواز ، ثه و کانه موم کین ده بیت باسی به ستن و گریدانی زمانی خیاواز ، خیاواز ، ثه و کانه موم کین ده بیت باسی به ستن و گریدانی زمانی کوردتی و زمانی فارستی بکه بین و له مه زیان بنوسین » (۱۲) .

له جنیگه یه کی تردا پ. لیرخ دیسان ده توسنی : « هه تاکو زمانی کوردتی و زارافه کانتی له هه مق لایه که وه لینه توژینر بینه وه نابنی زمانی کوردتی به راه به ربانید کی تر رابگرین » ، « گیستا هیپ مومکین نییه ریزمان و لایکسیکی زمانی کوردتی به راورد به زمانی گیرانتی بکه ین ، هه مه ر به ته ننی پیویسته ده ست پنی بکه ین و خه ربکی زارافه کانی جیاواز — جیلوازی کوردی ببین و ورده — ورده مانی ینی هه مق فلارمی ، فلا نایتیکی و لایکسیکی به شکنین ، ساف و رفنی بکه ینه و شرقی بکه ین ، چونکی هه تا گیستا نه م پر و بلانه رفنی بکه ینه و هم روده این به جنی نه هی نه وردتی سه رچافه کانی به جنی نه هی نه وردتی سه رچافه کانی به جنی نه هی نه وردتی سه رچافه کانی

⁽۱۲) ههمان سهرچاوه ، بهشی دقههم ، ل ۲۲ ــ ۲۳ .

لهمهن میژوی کوردان بکلالینهوه و بتلاژینهوه.

جا ههر له پاش به جنی هنینانی نهم داوا و خوازانه دهگانه ههره پوختهی بهرهه ان لهمهن لنی تنوژینه و هی منیژوی کورد و زمانی کوردی به و هه (۱۳) .

پ. اليرخ له كتيبي دووهميدا تيكستي كوردتي لـــه چاپ داوه . ئهم تلیکستانه له ئهرزهرلام و تهورلیزهوه ناردرا بتون و ههمتری له زمانی تورکتی و فارسییهوه وهرگیرابترن . له سـهرهتای توسراوهی خلای دا للارخ ده نوستی ، کو نهو : « ویستی له پیشدا تېکسته کوردىيەكان بە پېيى ئەلفباي ئۆسىيتتى ــ رۇستى بنتوسىيتەوە ، . ئەو دەڭنى « من دەگونجا ســەوتەكانى زمانى كوردتى بە ھۆي نتوسىن نیشانه بکهم ، بلا تُهمه دوبا من تُهو تُه لفبایهی که تاکادلیمیك (شَيْكُرْبِنِي) خُوالني خُوْشْبُق بُوْ زَمَانِي ءُوْسَيْتَانِي لَهُسُهُر بِنَاخَهُي تُهُلُّفُبَّاي روستی پیکی هینابتو به کاری بهینم ، من ئەلفباکهی شیکگرینی -- م، ئەوھى بۇ ئۆسىيىتى ـ روستى داىھىينابۇ ، ھەڭ بۋارد ، جونكى بە **ھۆی ئەلفبای عەرەبتى ۔ فارستى ،كو ئ**ىستا كوردە خولاندەوارەكان به کاری ده هینن ، مومکین نبیه ســه و ته کانی زمانی کوردتی نیشانه بَکهین . له زمانی کوردتیدا هه ندیمك سهوت هه نه ، کو به هنری ثهم ئەلفبايەرە قورسە ئەوانە نىشانە بكەين »(١٤) . بەلام كاتنى للىرخ ئەم

⁽۱۳) ههمان سهرجاوه و بهشی دقههم ، ل ۲۰ .

[«] Bulletin de la classe des sciences historques de = (11)

ییر و رایهی خوی له جشاتی زانیاراندا دهربزی ، جثاتی زانیارانی میژویتی ـ فیلوّلزّژتی تهمــهی قوبولّ نهکرد و بیّر و رایـهکی تری دهرهیّنا .

ده و بیر و رایه دا نوسرابق : « پدیویست نییه ئه لفبایه کی نوخی به کار به پنین ، چه وت و چه له مهی تازه بنر فیلنر لارزی په یدا مه که ن . به کار به پنین ، چه وت و چه له مهی تازه بنر زمانه فانتی باشه ، خاسما ئه و نه لفبایی ، کو له لایه ن تاکاد پرمیکی به راین پرون . لاپه سیوسه و مهر تیب کراوه » (۱۰) .

لهســـه بناخهی بزیاری تیموری زانیارهکان ، لیرخ تیکسته کوردییهکانی به هنری ئهلفباکهی لیپسیوسهوه له چاپ دا .

ئاشکرا و رؤنه ، کو لیپسیوس سه و ته کانی و بنی ده نگانی و بنی ده نگانی و بنی ده نگانی به کویره ی زمانه کانی ئه و رویای روژ ئاوا پیك هینای خورویی زمانانی خه لکی رو هلاتی تیدا نیشان نه کر دبتو ، له ئه لفبای ویدا سه و ته کانی ده نگانی دابه شکر ابو وه سه ر سه و ته کانی کورت ویدا سه و ته کانی ده نگانی ده به شکر ابو نه کانی ده نگانی ده نگانی ده نگانی دابه شکر ابو نه سه ر ئه م کومه لانه : شه و ته کانی گه و رنگی (شه سه ر نه م کومه لانه : سه و ته کانی گه و رنگی (شه ، سه و ته کانی شه ر زمانی (شه ، سه و ته کانی سه ر زمانی (شه ، سه و ته کانی سه ر زمانی (شه ، سه و ته کانی شه و نمانی (شه ، سه و ته کانی شه و نمانی (شه ، سه و ته کانی شه و نمانی (شه و نمانی و نمانی شه و نمانی و نمانی و نمانی نمانی و نما

^{=1&#}x27;Acadèmie Impèriale des sciences de St - Petersburg », V. xiv, No 15.

Ibid, Vol xiv, No. 15. (10)

هه لبهت نهم نه خشهی نه لفبایه به پراکتیکی گونجاوی سیسته ی سه و ته کانی زمانی کوردتی نه ده بق ، پرنسپسی دا به شکردنی سه و ته کان ژی به قانونی زانستی پیك نه هینابق .

کافکاززانی رؤس ل. زاگورسکی ، کو تنیبینی خنری له مه تنه مهو تنیبینی خنری له مه تنه مهو تنیکسته کوردی یانه و ه ی کو س. ته گیازار نوف ناماده ی کردبتر ن له چاپ بدر می ، ده رهه ق نه لفیاکه ی لایپسیوس ده نتوستی : « تایمه که لایک قه در و نرخی نه لفیای لایپسیوس ستاندار می ده زانین ، به لام نازانین نایا نهم نه لفیای ده توانی هه متر سه و ته کانی ته عیین بکات ؟

ته رتیبکارانی نهم نه لفیایه زانیاره نه آلهان و نینگلیسه کان بتون ، نه وان نه لفیایان به گو پره ی زمانی نه آلهانتی و نینگلیستی پیسک هینابتو ، سه باره ت به مه پ. لیرخ چه وت و چه آله یه کی زوری وه شاقه ل گیر ببتو و ناچار بتر له ناف سه و ته کانی نه آلهانتی و نینگلیستی دا سه و ته کانی زمانی کورد تی بدوزیته وه ، له سرونگه ی نه مه نه و نه یتوانی بتو سه و ته کانی خوروی کورد تی نیشان بکات (۱۳).

سهر نوکی منزه خانه می ئاسیا ئاکاد پرمیك دنورن له نوسراوه کهی خلیدا له مه تر تیکستی کوردی به وه ، که له زارافه می کورده دیله عهسکه ری به کانه وه نوسرا بون ، ده نوسنی : « من به وردتی له تیکسته کوردی به کانم نوازی و هاتمه سهر ئه و بیر و رایه ، که چاکتر تین لیم تنورینه وه یه که میارمه تنی ئاخا لیرخ بدات ، کو ریزمانی کوردتی و تیکستی خویدندن و فهرهه کمی پی بنوست پیته وه . ئه گهر ئه و کاری خوی به جنی به پنابا ئه م نوسراوانه بن دوار نوژ ده بونه چاکترین ماکی لیک تیکوردتی و کردتی به جنی به پینابا ئه م نوسراوانه بن دوار نوژ ده بونه چاکترین ماکی لیک تیک نوردتی » . (۱۷)

⁽۱۷) پ. لیرخ ، سهرچاوهی ناوبراو ، بهشی دوّههم ، ل ۲ ,

کتیبی سنیه می پ. لیرخ بریتیه له سهره تا ، له وتاریکی میزویتی _ ئهده بیاتی ، له فهرهه نگوکانی زارافه کانی کورمانجتی و زازا. لیرخ زوربه ی ئهم فهرهه نگوکانهی له سهر بناخه ی ئه و تئیکسته کوردییانه پیك همینا بق ، که له روسلافل له زاری کورده دیله سهربازه کانه ودی تقسیبتونه وه . له پیکهینانی شهم فهرهه نگوکانه دا لیرخ له هه ندی جیگا و شه کوردییه کان ده گهل و شه می زمانه ثیرانییه کانی دیکه دا به راورد ده کات ، بو شهوه ی میزوی پهیدابترنی و شه کوردییه کان ده کوردییه کان نیشان بکات .

له بهرایتی کتنبه که ی خوی دا لیرخ له مه ن میروی لی تورینه وه ی زمانی کوردییه وه ده نوسی: « له پیش چونمدا بو نك کورده دیا سهربازه کان ، من هه مرح سهرجافه کانی له مه نزرمانی كوردتی - م دوزی یه وه و نوازین . ثه وانه گشت بریتی بون له کومه له یه و و هم کوردتی که زور به یان راست و دروست نه نوسراب و ن . سونگه ی گه مه شه نه و بو ، هه ندیک زانیار که میروی زمانه کانی ثیرانیات ده زانی ، من نه م توانی سودیان لی وه ربگرم ، له م سه رجاوانه دا هیچ تیکستیکی راست و دروست بو لی توژینه وه ی زمانی کوردتی نه به به من ناچار بوم تیکستی نونی وه چه نگ

لیرخ له و بروایه دا بق ، که ثه و ماکانه ی خوی کوی کردبتونه و ه همن و نابنه بناخه بر میروی شروکردنی پیوه ندی زمانی کوردتی و زمانه ثیرانییه کانی تسر ، چسونکه ماکیکی زوری پی ده و سی بر اف ایسال

وردکردنهوهی رایزمان و وشهکان(۱۸) .

پ. لیرخ له کاتی له چاپ دانی هه رستی کتیبه کانیدا ، به زمانی تُه لّمانی دو کتیبی به ناوی « Forschungen ulier die Kurolennordchal den » دو کتیبی به ناوی « اوی (۱۹۰) له چاپ دا . (۱۹۰)

پیویسته وه بقری بینینه وه ، که پ . لیرخ له پیشدا نوسراوه کانی به زمانی روستی دانا بو « ئیسلید و فانیا ئوب ئیرانسکیخ کورداخ ئی ئیخ پریدکاخ سیفیرنیخ خالد اخ » واته : « لیکو لینه وه به او بابه و باب و باپیرانی کلده کانی ئیرانی باکتور » . ئه وه شت له بیرنه چنی که ناوی نوسراوه کهی لیرخ به زمانی ئه لهایتی جیاوازه له گه ل روسییه کهی . ئه مه ش و می در چنی که لیرخ له بقیر و راکانی له که ل روسییه کهی . ئه مه ش و می در چنی که لیرخ له بقیر و راکانی له مه و باش گه زبینه و و نه ینتوسی بنی . ره نگه هه ر بویه ش بنی که یه که م کتیبی و مرنه گه زانده سه ر زمانی ئه له باتی . چونکی ئه و له م کتیبه ی دا بقیر و وه رنه گه زانده سه ر زمانی ئه له باتی . چونکی ئه و له م کتیبه ی دا بقیر و وه رنه گه زانده سه ر زمانی ئه له بابه ت ره سه نی کورد له کلدانه کانی ئیرانی باکتوره وه نوسیستی .

جگه لهم توسراوانه پ. لارخ چـهند نوسراولاکی دیکهی لهمه تهده بیاتی کوردهوه به جیاواز له چاپ دابق ، مهسهلهن ،

⁽۱۸) ھەمان سەرچاوم ، بەشى دۆھەم ، ل ۱ ـ ٤ .

P. Lerch, Bericht über « Notices sur la litérature et (14) les kourdes, fait par jaba » (Mélange asiatique t. III,=

نوسراویک به ناوی (بیر و رایی » لهمه توسراوی تا . د ژاباوه ده رباره ی تهده بیاتی کوردتی و عه بیره ته کانی کوردی نوسیبو (۲۰) . همروه ها ژی (بیر و رایی) لهمه تو به رهه مه کانی ته جمه دی خانتی ، (مهموزین » وهی نوسیبو که له لایه ن ثا . د . ژاباوه ، له سالی ۱۸۵۸ — دا کتیبخانه ی نه ته وه یتی رؤس که به ناوی سالتیکوف — شیدرین — هوه بو له لایرخی خواستبوه ، که فیکری خوی لهمه ته فه رهه نگه کانی ثا . د . ژابا هی کوردتی — فرانسزتی و فرانسزتی و فرانسزتی و رؤستی سخوستی بنوسی .

پ. للارخ بلا کمنیب کانی نه ته وه می رؤس هی پلیتلر بورک ده توسلی ، کو پلیویسته ئه و ده ستنوسانه ی که ئا. د. ژابا نار دبتونی همه موی به ده ست بهلین ، «چونکی ئه وانه زور به نرخن ، و شایه تی بو ده و لهمه ندتی ئه ده بیاتی کوردتی ده ده ن .

هــهرودها ژی لیرخ بن تاکادیمیای روَستی نوسیبتو ، که پیویسته فهرهه نگهکانی تا. د. ژابا لهگه ل ددستنوسهکانی له چاپ

بدهن .

^{=1858);} P. Lerch, Bericht über « Resumè de l'ouvrage kourde d' Ahmed Efendi khan, fait et traduit par A. Jaba (ibid).

P. Lerch, Bericht über « Notices sur la litérature et (v·) les kourdes, fait par Jaba » (Mélange asiatique, t III, 1858).

بسه ئاریکارتی پ. لارخ ئەكادىمىاي رۇستى ئەم دەستىتوسسامەي له چاپدا . جگه لهم ثیش و کارانه پ. لایرخ خـهریکی توسـینی رېزماني کوردتي بتو . ئېسـتا دؤ دهستنتوسي رېزماني کوردتي ايرخ هەنە . يەكىكىيات لەكتىپىخانەي ئىنىستىوتى رۆژھـــەلاتناستى لینینگراده و بهك ژی له کتیبخانهی زانینگای لینینگراده. ثهم دمستنتوسانه وا نیشان دهده ن کو پ. لیرخ ویستی ریزمانیکی کوردتی گهوره له بابهت فونتیتیك و مؤرفؤلؤژی زمانی کوردییهوه بنتوسني . پ. لايرخ له نامهي خزيدا که بو بهشي مايژويتي ــ فیلزلزژی تاکادیمیای رؤستی نتوسیوه ، ده لّنی : « له سالمی ۱۸۰۹ _ دا كرد . هيشتا ئهم كارهم تهواو نهكردووه . له جڤاتى زانياران ئيلماس دهکهم که بزیاری خوّی ده ریمپنتی و ناریکارتی من بکات . که به ڵکو له مانگی فیمٔرالدا دهستی پنی بکهم و نُهم ن~~و~~سـینه تهواو بكهم و له چـاپى بدهم له باش راوهستاني له چـاپ داني ئهم نوسراوه ، مرن گەلاپك جار لەســەر راستكردنەو، و زېدەكردنى نتوسراوه کهی خوم کارم کردووه ^(۲۱) .

دەستنتوسى رىزمانەكەي پ. لىرخ بريتىيىك لە بەراپتىيەكى

P. Lerch, Forschungen über die Kourden, Abt. III (۱۱) (۱۱) بروانه : ئارشىقى دەزگاى رۈژھەلالانناسق كۆزى زانپارى يەكبەنى سۆۋىنت . فۆىدى ۲:) .

کورت له بابهت میژوی لیرکولینه وهی زمانی کوردتی . له م به رایی یه دا ،
ثه و له بابهت ثه و داستانه کوردییانه وهی ، که ثا . د . ژابا نوسیونی ،
ده نوستی و هه روه ها ژی له مه توسراوه کهی ثا . خودزکووه ده لای :
« زاراقه ی کوردتی سلیمانتی » (۲۲) . و پیر و رای خوی ده رده برنی .
له یاش ثه مه لیرخ ده نوستی ، به چ ره نگی پیویسته فاکت

له پاش نهمه لیرح ده توسی ، به چ ره نعنی پیویسیمه کا تند و ماکسی رایزمانی کوردتی کا بریکه ینهوه و بینتوسین .

لهم دهستنتوسهی پ. لارخدا چهند گردانییه کی کوردتی ژی نوسراوَن ، و به نمتونهی فلالکلاری کورده دیله سهربازهکانهوهی وهرگرتیتون دهژمیردریی .

له پاش ئه مه پ. الایرخ له مه تر سیسته می سه و ته کانی و سه و ته کانی و سه و ته کانی بنی ده نگانی زمانی کوردییه وه ده ست پنیده کات که له سه بناخه می ئه لفیاکهی الایه سیوس داینا بق و ورده ورده مناسبه تی سه و ته کانی زارافه کانی کوردتی (کورمانجتی ، زازا ، سلایا بتی ، ئامیدتی و خیر د ترستتی) ده پشکننی و پیوه ندی سه و ته کانی ئه م زارافانه و زمانه کانی میرانتی نیشان ده کات ، هه روه ها ژی گرزینی سیه و تان له زمانی کوردیدا ده همینیته به رچافان .

تهم به شه نوسراودی پ. لارخ به نوسینی « مناسبه تی سهوته کان له رهگی وشاندا » ته واو ده بیت .

⁽۲۲) ههمان سهرچاوه .

و تهرتیبکردن و ناماده کردنی نوسراوی ریزمانی کوردتی کرد، ویستی به تهواوه تی له ههمتو لاوه ماتریال بکولایتهوه و سود له بهرههمه کانی بهرانیتی وهربگرنی و له پاش بهرههمه کانی بهرانیتی وهربگرنی و له پاش نهمه نه نجا نوسراوه کهی خوی لهمه در مورونولوژی زمانی کوردییهوه لهچاپ بدا.

له نامه ی خود الهمه و نهمه و به الارخ بو جفاتی زانیاران ده توسی : «له پیشدا به رنامه ی ریزمانی من هی پراکتیکی و زانستییه ، من له نوسینی خومدا ناچار بوم خهریکی ههمی ماتریاله کانی پیشکه و تنی فورمه کانی تاریخی زمان بهم و حهسابی لیکلالینه و ،ی بهراورد کردنی ماتریاله کانی زمانه کانی ته فغانتی و مازه نده را نتی بهینم ؛ چونکی لهم ماتریاله کانی زمانه کانی شه فغانتی و مازه نده را نتی بهینم ؛ چونکی لهم زمانا نه دا گه له که مهمه له ی زمانی کوردتی هه نه ی (۱۲۳).

له پاش نه مه لیرخ ده نوستی ، کو له ناف سالانی پاشندا نه و له سه بناخه ی تیکسته کانی نا د. ژابا زانینی خوی له مه و زمانی کوردی فرانسزییه وه ده ربزیوه . پ. لیرخ له ده ستنوسی دووه میدا ، کو له کتیبخانه ی زانینگای لینینگراد دایه و بریتییه له چه ند ده فته ریک و به زمانی نه لامانتی نوسراوه « Kurdische grammatik » ، ده فته ریک و به زمانی نه لامانتی نوسراوه « لابه و کانی ۲۰ ـ ۲۰ ـ دا له مه و گوزانی له مه و پیکه پینانی و شان و له لابه و می ۱ ـ ۲۰ ـ دا له مه و گوزانی فورمه کانی ناف ، و له لابه و می و داده ده و می و داده ی به راود کردنی فورمه کانی ناف ، و له لابه و می که داده داده و داده ی به راود کردنی

⁽۲۳) هممان سهرچاوه .

رەنگىناقانى نۇستىوە ؛ لەياش ئەمە دەسىتنۇسەكە نە زمانى رۇسىتى توسراوه ولهمه ر هه ژمار و جینافان ده کو لایته وه (لایه ره ۲۸ ۳۲) ، له لا په زه کاني ٣٣ _ ٣٩ _ دا لهمه تر فيل نوسراوه ، له لا په زه کاني ٤٠ ـ ١٩ ـ دا لهمه ز فنیل و به رنافان و وشانی په فکریکی (بهسته کی) یه وه نوسراوه . مهشمه کانی ناڤېراڤی رێزمانی کوردتی ،کو پ لێرخ نوَسـيتی ئەوە نیشـــان دەكەن ، كە رېزمانى كوردتى بەكورتتى نۇســـراو، وناتهواوه. لهبهر ئهمه للإرخ به خور ده نوسنی ئهو له نامه یه کی دیکه ی خۇيدا لە بەشى مىژۇ - فىلۆلۆۋى ئاكادىمىلى رۇستى ئىلتماس دەكات، که یارمه تنی بده ن نوسینی رایزمانه کهی خوی ته واو بکات . نه و ده نوستی : «گەلەك وەخت كە من ئەم رىزرمانەم دەنتوسى ، ھەمىشە چەوت و چه لهمه کانی خوم راست ده کردهوه و ماکی زیدهم لهسه رزیده ده کردن و له پیشکهوتنی فیلُولُوژی تُیْرانم دهنوازی ». ههر وهها ژی ئەو دەنۇسىنى: «تنىبىنى من لەمەز مەعلوماتەكانى زمانى كوردىتى، بەتايبەتى لهمهر پیکهپینانی وشهی گرنزاودوه ئهوهیه که گهلهك فاکتی رنیزمانی زمانانی ئیرانتی کونن، بناخهیه کی قایم ـ یان و هچه نگ خستم بو فیلو لوژتی ئیرانتی کاتنی کو من دهستم به چاپ کردنی ریزمانی کوردتی کرد ئهم فاکته نولپیانه نهبتون »(۲٤⁾

Архив Института Востоковедения АН СССР, $\phi.36$, л.1.

[«] ٹارشیقی دوزگای رۆژھەلا تناسق کۆزی زانباری سۆڤیت » ، فۆندی ۳۶ ، لیسته – ۱ – .

بو ته واوکردنی ریزمانی کوردتی گراف بلودوق پیشنیازیک کوردتی بریش بریش گاکادیمیای روستی ، کو پ. ایرخ به سندی بکات و له گاکادیمیادا کار بکات، ئه و له مه ن پ لیرخه وه ده نوستی : «به ته بیعتی و راستی پیویسته له ورده کارتی پ. لیرخ بنوازین ، چونکی نوسراوه کهی له مه ن کوردان و ریزمانی کوردییه وه گه له گرینگ و به نرخه ، ئه و له ناف گه له که سالدا خه ریکی ئه م کاره بووه و ، بو زانست گه له که به سبوده » . ئاکادیمیا پیشنیازه کهی گراف به بیرخیش قوبولی کرد ، که ئه و بلادوقی په ساند کرد و پ لیرخیش قوبولی کرد ، که ئه و به سراوه ی خوی ته واو بکات .

پ. لیرخ سالیک له ناکادیمیای رؤسدا وه ک کریکاریکی زانستی لهسه ر توسینی ریزهانی کوردتی به رده وام بق . به لام له پاش سالیک جهاتی میژو – فیلولوژی رؤس بزیاری دا ، کو لیرخ بنیر در پته هه ریمی ئوریمنبورگ بو کوکردنه وه ی ماتریالی لیکولینه وه ی زمانانی قرغیز و باشکیره کان .

له پاش نهوه ی لیرخ له ناسیا گهزایه وه دیدان دهستی به نوسینی ریمزمانی کوردتی کرده وه . به لام پ. لیرخ نه یتوانی شهم ریمزمانه ته واو بکات ؛ چونکی له سالی ۱۸۸۶ — دا نه خوش که وت و ، چو بر نه وروپا و له پاش مانگذیك کوچی دوایتی کرد.

لهسه بناخهی کورتنتوسینی ئیش و کاری پ. لیرخ لهمه لا نهته وهی کورد و زمانی کوردییه وه تیمسه ده توانین بیژین ، کو

له نیوهی چهرخی ۱۹ – دا تاکادیمیای روستی مهرکهزی دامهزراندنی للإ کو لینه و ی مبروی ، ئلتنوگرانی ، زمان و ئه ده بیاتی کوردتی بق . به ئاریکارتی ئاكادیمیای رؤستی گهلهك نوسراوی ئیرانناس و کوردناسان لهم کتیمه دا چاپکرابون . پیشکهوتن و بهرزبتر نهوه ی کوردناستی له پیتیربورگدا زوربهی به ناوی پ. لیرخــهوه ، به ئیش و کارهکانی پ. لێرخهوه به سترابو . پ. لێرخ گهورهترین زانیے اری رؤس بو ، که گه له ك و مخت خه ریکی لایکو لینهو می میژویتی و شارستانیتی نهتهوهی کورد ببستو نتوسراوهکانی پ. ليرخ بنكه و بناخهي اليكولينهومي كوردناستي له روسستاندا دامهزراند . لهم توسراوانهدا ورده ـ ورده میژوی لنی تلاژینهوهی نه تهوهی کورد و زمانی کوردتی نیشـان کراوه و قیمهت و نرخی نوسراوهکانی کوردناسهکانی ئەوروپا و روس دیارکراوه . سـوپاس بخ لیرخ ، که توانی به نوسراوهکانی خوی کوردناستی له گیراننـاسی دهر بهیننی و له سهر ریمگای پیشکهوتنی سهربهخوی دابنتی .

روناکبیرتی زانستنی روستی کرد ،کو دهستنتوسهکانی میژوی ئهده بیاتی کوردتی کلابکه نه وه و وه چه نـگیان به پینن و له چاپیان بدهن .

ليرخ زمانى كوردتى ودك زمانيكي ئيرانتي ســهربهخلا له قهلهم دهدا و دهیگوت ، زمانی کوردتی و فرندتی وشیدی کوردتی له زمانه کانی ئیرانی ئیستا جیاوازترن ، «ریزمانی کوردتی سازمانیکی دەرۇ اى تايبەتى خىرى ھەيە » . لىرخ ھــــەرودھا ژى دەيگوت ، پیویسته کهلاك ماتریالی میزؤیتی، ئیتنلاگرافتی ، زمانهوانتی ، ئهده بتی ، فۆلكلۆرى كوردتى كۆ بكەينەوە ، «ھەر بە تەننى بە جنى ھىينانى ئەم خواستانە خۆيان زانستى ئىپتنلۇگرافتى دەگەپىنە چاكترتىن بەرھەمى ليُكوُّلِّينهوه لهمهرٌ كوردان » (۲۰۰ . ليّرخ له نوســراوهكاني خوّيـــــدا ههمیشه داوای دهکرد و دهیگوت ، پیویسته ههوهسکارتی و ئىنترىس لەسەر للېكۆڭىنەومى كورد بەرز و بلندېنى. ئەو توسىتى : «کورد گەلەك شايانى سىمرنج و دىقەتى مېژۇنۇس و نۋادناسانە، بهلام پێويسته ئهو ههوهسكارتي و ئينترێســه بهرز و بڵندبێي لهمــهێ کوردانهوه ، چونکی ئیستا سهرده می ژینهوه و ژیاندنهوه ی نهتهوهکانی رۆژھەلاتە ، سەردەمى ئەوھىە ، كە نەتەوھكان دەتوانن ژېنىكى نونى بژین∢^(۲۲) .

⁽۷۰) ب، لیرخ ، سهرچاومی ناوبراو ، بهشی په کهم ، ل ۳۳ .

⁽۲٦) هدمان سهرچاوه ، ل ۲ .

ئه مه ته رجه مه ی ئه و گوتاره یه که به ناوی « ترودی پ. لیرخ پو کورد دو فید دید نیو (ك فو پر و سی ئیزوسینیو ئیستوری یی کورد و ف روسسی یی) له کتیبی « ئلاچیر کی پور ئیستوری یی روست و گو فیستو کیوفیدینی یا » س ب. IV ، م. ۱۹۹۹ له چاپ دراوه .

* * * * * *

_ ملخص المقال _

حول آثبار ب. ليرخ نى حقيل الدراسات السكردية

العضو العامل : البروفي-ور قناتي كوردو

قدمت الاكاديمية الروسية في القرن التاسع عشر انجازات عظيمة في الابحاث والدراسات التاريخية والاثنوغرافية واللغويسة والادبية وغيرها مها يتصل بتراث الشعب الكردي .

ومن هذه الانجازات التي طبعت في ذلك التاريخ:

- ۱ بحث پ. لرخ « عن كرد ايران » ويقع في ثلاثة كتب .
- ٣- مجموعة السير والتراجم الكردية ، وقـــد جمعها أ. د. جابا في ارضروم .

- ٤ القاموس الـكردي ـ الفرنسي ، لـ آ. د. جابا .
- قواعد اللغة الكردية بالالمانية ، ل ف. يوستى .
- جموعة نصوص كردية ، جمعها آ. سوسون فى ترابدين وبهتان .
   ولعل أشهر واخلص من أبلوا في ميدان رفع شأن الكردلوجيا
   البلاء الحسن ب . لرخ ، اعظم علماء روسيا .

ولد پ. لرخ عام ١٨٢٨ م واكمل دراسته سنة ١٨٥١م في جامعة بطرسبرغ ، وحاز على لقب رائد اللغات الشرقية دون منازع . وتبدأ دراسات پ لرخ في المسائل الكردية منذ عام ١٨٥٠م ،

غير أن تشعب، مهامه العلمية فيما بعد وتوفره على معظم الدراسات الشرقية وتقلبه في طول الشرق والغرب حال دون ان يحصر كل ابحاثه في الكردلوجيا وان كان ذلك يحظى باهتمامه اكثر من غيره . وتوفي سنة ١٨٨٤ م .

وقد طبع من ابحاث لرخ ثلاثة كتب يبحث فيها عن كرد ايران واجدادهم وكلداني الشال ومما يلفت النظر انه اقتصر اخيراً على الدراسات الناريخية والاثنوغرافية واللغوية والادبية الكردية ، ولا يفيض في الحديث عرب أجداد الكلدانيين افاضته في اجداد الكرد واصولهم وجذورهم التاريخية الموغلة في القدم .

يتساءل لرخ لماذا يجب أن يتناول المسألة الكردية من النواحي التاريخية والاتنوغرافية واللغوية بالبحث والتدقيق والتحقيق ؟ وفي اجاباته ما يحملك على أن تقتنع بان معظم ما قيل او روي او كتب عن الكرد انما هو الى محض الافتراض اقرب منه الى التثبت العلمي في

اكثر الاحيان ولا يعكس حقيقة هذا الشعب بقدر ما يشوه ملامحه القومية والتاريخية ، ويعلل تخبط الكثير من الدارسين لهذه المسألة وتعثرهم ومخادعتهم للكردلوجيا بغياب الظروف المؤاتية في اثناء دراساتهم وفقدان الاستعداد الكامل للكشف عن متاهات الشرق ومجاهله. فهو لا يثق بالابحاث والدراسات التي اجراها سلفه ويشك فيها كل الشك.

كيف بدأت الدراسات الكردلوجية في روسيا ؟

ففي الثالث والعشرين من كانون الاول سنة ١٨٥٦م نشر ك. فيكشين في جريدة « سيڤيرنايابچيلا » الناطقة باللغة الروسية حقالا حول كرد ايران الذين اسرتهم القوات الروسية خلال الحرب الروسية التركية عام ١٨٥٠ ـ ١٨٥٣م واستقربهم المقام في مدينة روسكلاڤل . وحينذاك اوفدت الاكاديمية الروسية ب لرخ لاجراء البحوث والدراسات على اللغة الكردية .

يرى لرخ ان اللغة الكردية اغنى مصدر لشتى انواع الدراسات في فروع اللغات الايرانية التي لم تكتشف بعد. فهو على موقف الواضح من دراسات سابقيه لم يستغن عما كتب عن الكرد بالانجليزية والفرنسية والالمانية والروسية ، الا انه افاد من الشرفنامة واختص به اكثر من غيره.

ومن الطريف ان الاسرى الكرد الذين اسكنوا في مدينة روسلاڤل لم يتجاوز عدده من شخصاً ومع ذلك ولحسن المصادفة انه كان بينهم من تقاذفت به الحرب من ماردين ، والجزيره ، ودرسيم ، دموش ، ودپاربكر ، واورفه ، وبپرهجك وبيگنسي

وملاطية وماردين وارضروم. ومر هؤلاء تعلم لرخ اللغة الكردية ، وبهم بدأ في تدوين اللهجة الكرمانجية والزازائية ، ومنهم جمع المواد الخاصة بالحياة والتقاليد والعادات الكردية.

ونما يؤاخذ لرخ غيره عليه في دراساتهم عن الكرد انهم لا يتوفرون الاعلى لهجة واحدة من لهجات اللغة الكردية وعلى اساسها ينظرّون المسألة فتأخذ مستوى وحيد الجانب وتغيب الحقيقة الكلية ...

اما المستشرقون السكردلوجيون الذين سبقوا لرخ في الدراسات الكردية فهم: م. كارسونى ، مؤلف قواعد اللغة الكردية والقاموس الكردي ـ الايطالي ، وكلابروت جامع (٣٠٠) كلمة كردية من منطقة موش ، وربيج جامع (٢٠٠) كلمة من اربع لهجات كردية ، واوليا چلبى الذي ذكر ١٥ لهجة كردية . كما طبع بيريزين مادة لهجتين كرديتين . وفي دراسة هورنلي رأيه المعروف بصدد اقسام اللهجات الكردية .

ينتقد لرخ مستوى ابحاث ودراسات سلفه ، لافتقارها في الاقل الى التوفر على تحليل حتى بعض الامثال والاقوال المأثورة ، وتكديس مادة الاستنباط بقدر كاف ليصح الاستقراء او القياس ، كما يلفت النظر الى أن الناحية الصوتية لاية لهجة من اللهجات الكردية لم تدرس الى الات ، ومازال معظم اشكالها مجهولا . اما ما درس منها فما برح ناقصاً لم يتبلور بعد . ثم ان اقسام اللهجات الكردية عند لرخ ، كما عند غيره خمسة :

١- الكرمانجية .

٧-- اللريـة .

- ٣- الكلهورية .
- الكورانية .
  - - الزازائية .

فقد عني لرخ بالكرمانجية والزازائية بوجه خاص ، وكتب عن الكرمانجية : « ان الكرمانجية اكثر اللهجات الكردية انتشاراً في شتى انحاء كردستان الغربية ، تمتد د ه من الموصل حتى آسيا الصغرى والسليانية » ، « ان بين لهجة العشائر الكرمانجية الشمالية ولهجة العشائر القاطنة جنوبي الفرات فوارق واختلافات من حيث الالفاظ والمفردات والتراكيب النحوية والبناء الصرفي ، الا أن هذه الفوارق والاختلافات ليست من العظم بحيث يصعب على الناطقين بها ان يتفاهموا بها . وعند المقارنة بين الكرمانجية والزازائية يبدو الاختلاف كبيراً ، فخواص الالفاظ والاصوات في الزازائية لاشبيه لها في الكرمانجية . فخواص الالفاظ والاصوات في الزازائية لاشبيه لها في الكرمانجية . ان الكرمانجية ويتفاهمون مع الزازا بالزازائية في حين يعرف الزازا الكرمانجية ويتفاهمون مع الزازا بالزازائية في حين يعرف الزازا الكرمانجية ويتفاهمون مع الزازا بالزازائية في حين يعرف

يتفق لرخ مع العالم الالماني البرفسور بوت القائل بأن اللغة الكردية لغة ايرانية مستقلة ولها نحوها وقواعدها الخاصة ، وانهسا اقرب ذوات الارحام الى اللغة الفارسية . ولكنه يستدرك « ان تطور اللغة الكردية انما جرى بمعزل عن تطور اللغة الفارسية » و « ان

⁽١) وشبيه ذاك ملحوظ بين الهوراءنيين وغيرم في كردستان العراق ، وبين الكرمانج وغيرم ايضاً .

المفردات اللغوية الدخيلة في اللغة الكردية لم تكن من الاهمية بحيثُ تؤثر في بنائها الداخلي » .

أما سبب الاختلاف بين اللغة الكردية واللغة الفارسية فرده عند لرخ الى انفصال الكرد في الفترات الموغلة في القدم في معظم الاحيان عن القبائل الايرانية وهذا الاختلاف ثابت بطريق الخصائص الصوتية والنحوية والصرفية . فقدد كتب لرخ بصدد دحض آراء المستشرق الروسي بيريزين حول اعتبار لهجات كرد خراسان ولهجات كرد مناطق الموصل من اللهجات الفارسية : « لاسبيل الى الربط بين اللغة الكردية واللغة الفارسية الا اذا بلغت الدراسات اللغوية الايرانية اعلى اشكالها العلمية في البحث المقارف من حيث المفردات اللغوية والاصوات والتراكيب النحوية والبناء الصرفي ، وعند ذاك فقط يمكن التثبت من ذلك او نقيضه »كماكتب ايضاً : « ومالم تدرس وتحقق سائر اللهجات الكردية فليس بالامكان المقارنة بأي وجه من الوجوه بين اللغة الكردية وبين اية لغة اخرى » . فهو يوصى بأن ينصب الاهتمام على دراسة اللهجات كلها وشرحها ومقارنتها بعضها مع البعض واستنباط اوجه الشبه والاختلاف بينها على اساس من العلم والدراية . وحينئذ يمكن الحصول على افضل النتائج والحلول .

لقد طبع لرخ في كتابه الثاني النصوص الكردية التي ارسلت اليه من ارضروم وتبريز مأخوذة من اللغتين التركية والفارسية ، فقد كتب في مقدمته : ﴿ أَنَّهُ اراد في الخطوة الأولى ان يدون هذه النصوص حسب الابجدية الاوسيتية — الروسية » ، و ﴿ أَنَّهُ كَانَ عَلَيْهُ

أنْ يعين أصوات اللغة الكردية كتابة ، وان يعتمد في ذلك الامجدية الاوسيتية التي وضعها الاكاديمي المرحوم (شيكرني) على اساس الامجدية الروسية ، اذ ليس في الامكان تعيين تلك الأصوات بالأمجدية العربية للهارسية ، لما في اللغة الكردية من الاصوات مالا يمكن كتابته بها » ، الا أن رأيه لم يقبل لدى هيئة علماء التاريخ والفيلولوجيا ، فصار العلماء الى رأي آخر ، تحاشياً لما قد يخلق هذا الرأى من مشكلات العلماء الى رأي آخر ، تحاشياً لما قد يخلق هذا الرأى من مشكلات وصعوبات جديدة ، فاوصي باعتماد المجدية البروفيسور الالماني ليبسيوس .

ومن المعلوم ان ليبسيوس وضع الحروف الصائتة والحروف الصامتة وفق خواص المغات السامتة وفق خواص المغات الشرقية ، فقد قسم الحروف الصائتة الى الاصوات القصيرة والاصوات الصامتة الى اصوات الحلق ، واصوات أطراف الاسان واصوات عمق اللسان والاسوات الدنتالية ، وأصوات الشفة .

وبالطبع لم تكن هذه الابجدية لتنسجم والنظام الصوتي للغة الكردية من الناحية العملية ، كما ان تقسياتها هي الأخرى لم تكن على اسساس من القوانين العلمية . فمن الواضح ان الاصوات المصوتة القصيرة منها والطويلة على خلاف الفونيم ، وان التناغم الموسيقي هو الاهم في طول وقصر أصوات اللغة الكردية . وعدا ذلك فان الكرد لاينطقون من الصوائت سوى (a،e،i،o،u) بطويلها وقصيرها . لاينطقون من الصوائت سوى (a،e،i،o،u) بطويلها وقصيرها . وفي المجموعة الصامتة لم يعين لرخ الصوت (u) والصوتين (p' ، t') ، و

مبوت من الاصوات ('n'، d'، g') زيادة لامبرر لها ؛ اذ ليس في الكرمانجية والزازائية مثل هذه الاصوات .

اما بصدد ابجدية ليبسيوس التي اعدها س. اكيازاروف ليطبع بها النصوص الكردية ، فقد كتب عالم المسائل القفقاسية الروسي ل وزاكروسكي : «اننا نجل ونثمن للبرفيسور ليبسيوس ابجديته ، ولكننا لا نعلم أتستطيع هذه الابجدية أن تعين الاصوات كلها ؟ فقد كان واضعوها من العلماء الالمان والانجليز ، وكان هدفهم من وضعها مدى تحقيق تناسبها واللغة الالمانية والانجليزية . وكان امام لرخ صعوبات جمة لم يجد مفراً من العكوف بصبر واناة على اكتشاف الاصوات الكردية من بين الاصوات الالمانية والانجليزية ، ولذا لم يستطع ان يعين على وجه التحقيق الاصوات الكردية الصحيحة » .

كما كتب الاكاديمي والناظر للمتحف الآسيوي دورن في مؤلفه عن النصوص الكردية المدونة من أفواه الجنود الكرد الاسرى في روسلاڤل: « لقد انعمت النظر في النصوص الكردية وانتهيت الى أنها امثل بحث يعين الزميل لرخ لوضع قواعد اللغة الكردية ونصوص القراءة وتأليف القواميس، فلو قدر له أن يكمل اعماله لأضحت هذه المدونات افضل مادة في المستقبل للبحث والتحقيق في اللغة الكردية ».

اما الكتاب الثالث للرخ فعبارة عن مقدمة وبحث تاريخي ادبي وقواميس للهجات الكرمانجية والزازائية . فقد رتب لرخ معظم هذه القواميس على اساس النصوص الكردية التي دونها من افواه الجنود الاسرى الكرد في روسلافل كما اسلفنا . وفي ترتيبه لهذه القواميس

يقارن لرخ في بعض المواضـع بين الالفاظ الكردية وبين الالفاظ الكردية . الايرانية الأخرى ليعين تاريخ ظهور الالفاظ الكردية .

وبصدد تاريخ دراسة اللغة الكردية كتب لرخ في مقدمة كتابه يقول: «قبل ان أذهب الى الجنود الكرد الاسرى حصلت على سنائر المراجع المعنية باللغة الكردية ، وانعمت النظر فيها ، اذا بها جمعاء مجموعة كلمات كردية لم يدون معظمها على وجه صحيح . وهذا ما جعلني لا استطيع الانتفاع بما عند بعض العلماء العارفين بتاريخ اللغات الايرانية ، فعدلت مضطراً الى الحصول على نصوص أخرى ادنى الى حقيقة اللغة الكردية » .

على أن لرخ كان يرى ما جمعه من مواد أقل مما ينهض اساساً متيناً لتاريخ العلاقة بين اللغة الكردية واللغات الايرانية الأخرى ، وتفسيرها . فقد كان ينشد من المواد اكثر من ذلك .

وان للرخ عدا كتبه الثلاثة باللغة الروسية ، كتابين آخرين مطبوعين بالالمانية .

ومما يذكر أن لرخ وضع كتبه باديء الأمر باللغة الروسية بعنوان « بحث عن كرد ايران واجداد كلداني شمال ايران » . وان ماكتبه بالالمانية يختلف عنوانه عما كتبه باللغة الروسية . ويُستشتُ من هذا أنه عدل عن آرائه بصدد نشوء الكرد من كلداني الشمال في ايران . ولعل في الاقتصار على ترجمة كتابه الاول دون غيره الى الالمانية ما يؤكد هذه الحقيقة ، إذ فيه اوضح آراءه بشأن علاقة الكرد بكلداني شمال ايران .

وخلا ما اتينا على ذكره من كتب لرخ فأنه طبع ابحاثاً مستقلة عن الادب الكردي ، كبحثه بعنوان « (رأي) حول ماكتبه آ. د. جابا عن الادب الكردي والمشائر الكردية » ، وبحثه بعنوات « (رأى) عن احمدى خاني ومم وزين » .

ويوصي لرخ بضرورة الحصول على مؤلفات آ. د. جابا ، لانهـا تشهد بغنى الأدب الـكردي .

طبعت الاكاديمية الروسية بمعونة لرخ معظم تلك المؤلفات. وللرخ عدا ما ذكرنا من مؤلفات مخطوطتان في قواعد اللغة الكردية ، احداهما محفوظة في معهد الاستشراق في لينيغراد ، وثانيتهما محفوظة في مكتبة جامعة لينينغراد . ويتضح من المخطوطتين ان لرخ كان يسمى لوضع كتاب كبير في قواعـــد اللغة الكردية من حيث الفونوتيك والمورفولوجيا . ومخطوطته هذه في قواعــد اللغة الـكردية عبارة عن مقدمة قصيرة حول تاريخ البحث عن اللغة الكردية . فهو يتحدث في هذه المقدمة عن تلك الملاحم الكردية التي دونها آ. د. جابا وعن كتاب آ. خودزكو بصدد (لهجة كرد السليمانية) . ثم يتحدث لرخ عن الطريقة التي يمكن بها جمع المواد الاساسية لقواعد اللغة الـكردية . كما أن في مخطوطته بعض الاغاني الفولكلورية التي دونها من افواه الاسرى الكرد في روسلاڤل . حتى اذا فرغ لرخ من هذا بدأ بذكر نظام الاصوات الصائتة والاصوات الصامتة للغة الكردية التي وضعها على أساس ابجدية ليبسيوس ، متحرياً على مهل عن تناسب الاصوات في اللهجات الكردية الكرمانجية والزائيسة والسليانية والآميدية

والخيردوستية ، معيناً العلاقة بين هذه اللهجات وسائر اللغات الايرانية الأخرى ، كما يشير الى نظام تغير الاصوات في اللغة الكردية ايضاً .

ثم ان لرخ اراد ان يتوسع في دراسة البناء والاساس لقواعد اللغة الكردية ، وسمياً دؤوباً وراء جمع المواد الضروريه لهذه الدراسة اضطر الى الاشتغال بسمائر المواد المتعلقه بتطور الاشكال التاريخية للغة والاخذ بالمقارنة والمشاكلة والمجانسة بين مواد اللغات الافغانية والمازندرانية ، لما في هذه اللغات من المسائل ما يشبه شديد الشبه بمسائل اللغة الكردية .

ويتضح مما كتبه لرخ عن قواعد اللغة الكردية انها دونت مقتضبة وبصورة ناقصة . وفي رسائله الى الاكاديمية الروسية ما يؤكد هذا ويعترف به لرخ نفسه . فهو يلتمس منها المزيد من العون والدعم والستكمال مشروعه ، الا انه رغم موافقة الا كاديمية الروسية على اقتراح كراف بلودوف بشأن تفرغ لرخ لاكمال المشروع ، لم يستطع ذلك ، اذ حالت مهماته العلميه الاخرى في جمع المواد المتعلقة باللغتين القرغيزيه والبشكيرية في منطقة اورنبرك دون تحقيق ذلك فوافته المنية على فراش المرض في اوروبا .

وفي ضوء ما انجزه لرخ بشأن القومية الكردية واللغة الكردية ، يمكن القول بان الاكاديمية الروسية امست في النصف الثاني من القرن التاسع عشر مركزاً مهماً للابحاث والدراسات التاريخية والاثنوغرافية واللغوية والادبية الكردية . فقد طبعت جملة من الدراسات والابحاث حول المسائل الايرانية والكردية بمعونة الاكاديمية الروسية . وان

معظم الانجازات العلمية بشأن الكردلوجيا في بطرسبورغ انما يقترن مجدارة باسم لرخ وباعماله العظيمة .

لقد كان ب. لرخ اعظم علماء روسيا قاطبة . فقد انفق كثيراً من وقته وجهده في دراسة التاريخ الكردي والحضارة الكردية . ان لرخ هو الذي اسس الأسس للدراسات والابحاث الكردلوجية في روسيا .

ان المؤلفات التي اتينا على ذكرها ما هي الا علامات مضيئة على طريق تاريخ الدراسات والابحاث عن تاريخ القومية الكردية وعن اللغة الكردية ، وفيها تتعين قيمة ابحاث الكردلوجين الاوروپيين والروس . فشكراً للرخ الذي استطاع ان ينتزع الكردلوجيا من الدراسات الايرانية وان يضعها على طريق تقدمها المستقل وازدهارها .

* * *

كلاميد جمعه فاكوردايه ليريكي سي

ئەندامى يارىدەر : پۆۆفىسۆر حاجتى جندى*

نافا کولتورا جمعه تا کوردادا زارگزتنا فلی نافا کولتورا و نی یه که فنه می ته زه ، یاکو گه له کی دهو لهمه ند و پز ژانره ، جیکی هسه دی لاییق دگره .

د و کی خه زنا نه حه سا بکریدا ، باوه در بکه ، ته مه کنی هه ر نه فه ره که و کی جماعه تنی هه یه : هه رکنی ب و کی

_ لبزنهی گۆڤار _

په نهندای یاریده ری کوری زانیاری کورد پروفیسور طبق جندی زانایه کی ناوداری کورده له نهرمه نستانی سوفیت و گهلیك بهرهه ی زانستی هه یه که بهشی زوریان له باره ی فولکلوری کورده وه ، پروفیسور طبق جندی نهم و تاره ی به تاییه تی بو گوفاری کورد نوسیوه و نه ندای یاریده ری کور ماموستا شکور مسته فا شیوه ی نوسینه که ی له لاتبتی یه و در دورته ی عهره بیبه که ی بو نوسیوه و نه و فه ده هه نگوکه ی بو داناوه که له پاشکوی و تاره که دا بلاو کراوه ته وه .

هلانسنا خو دڤا . حماعه تا کو رد ب ڤي تهجهري ، چاوا نڤيسکار کي تهرمه تھي ناڤودەنگ خ. ئابۇڤيان ھەق دكە ، جماعەتەكە دەنگىيىۋە ئەو دېيۋە : « یوییزیا جماعه تا کورد گهیشتی یه دهرجه کنی تُوسا بَلْند، کو مهرڤ ب پیشداچویینا و نی شاش و مهعتهل دمینه . ههر کورددك ، حهتا ههر ژنهکه کورد ژی عهسل ب روحتی خودڤا پۆیتیته. ئالیپتی تشت بهر خوه دەرخستندا كەمال، مەعرىفەتا وان ھەر يەكى ژى يزە ... ئەوگەلەكى ساده و خهبهرزه لال دهسترین ده رهه قاگه لی گه بوزید خوه دا ، كورْكُورْادا ، كانى ـ چەعقىكانى يىدا ، كولىكادا ، چەك ـ رحالادا ، مەعنەكى يادا، قەوماندىنىــد مىرخاسى يىندا ، دەرھەقا بەدەوىيد خوھ و كاوا ــ كوبارىيا واندا ، دەرھەقا وان حــەمق تشـــــتادا ، چ كو نيزيكي داىي وان و فه عمداری ما و آنه ، گشب کی ب همیه رکز نافا دنه ترینین ، و دجه عدینین وان حمویا ب کلامید خودیه مقامه خودش ، کو اایهای هنهکنی گوهنی مهرڤنید ئیڤروپاینی خوهش نائین ؛ دها ب ژین بدنه کڤشنی ، لنی بها گرانن ، جاوا شهعده تی یا عهمرنی وانی روحانی پنی و چاوا قهیدنی فکراندنا جماعه ته که خوه خوه تی بی . . . » (۱)

ده نگربیژی _ زارگلاتن نافا فنی . جماعه تلاید بویه عهددت ، چاوا رهقاس ، عهید _ عهره فات . لهما ژی نافا زارگلاتنیدا تهمامی یا عهمر ،

⁽۱) خ ثابق ثبان ، کورد ، بنهنیزه کنتیبا « دهسته دول » ، نفیسکار پد ثهرمه نستی ا دهرهه قا کوردادا ، حازرکر و تـهرجـه کر ح. جنــدی ، یهربیمان ، ۱۹۹۳ ، روبیلین ه .

رابتون و رلانشتاندن ، عهدهت ، فکردارتی و خودستنا . جماعه تلی یه ده ور و زهمانا تلی کشکر نلی . پیزا ژی تلی به لوکرنلی مهمریفه تا ولای هندا عه فزاند نلید ئوسادا ، ئیدکو ئیدا ژیزا بونه ملانلومینتید ده ورانبیژه دومکدریژ .

ناڤا وکی زارگرتنیدا دلتی جمهتهکی دکوته ، دخویینه ســهر بلندایا وکی ، فیلنوسنوفییا و جهزباندنا وکییه قوزن و دهورانا تاریقا وکی ب جَوَرْکی زارگرتنتی .

ب قی ته حه ری زارگزتنا جمه تا کورد ، چاوا جه وه ك ، ناقا سال و زه مانادا بق یه چیمه کی مه زت ، سال ب سال ته زه بقیه و عه یانی وی خه یسه تی یه چ کو جمه ت ، ب خوه یه ، بقیه نه ینکا دلی وی ی سدقته من ، ثاقا حه لال ، چقا چلکا شیر می دمی . « حه تا ومی روزی من کلامه ك ثوسا نه بهیستبق ، وه کی ثاقا را بق - رونشتاندن ، خه یسه تنی مله تی بی بدا که شنی ، وه کی ثاقا روحی جمه تنی بدا که شنی ، وه کی ثاقا روحی جمه تنی بداکه شنی ، چاوا کلاما کوردا د به ییتی ، کورد خوه - خوه تنی به رجه عه ی ته ، در ه ه قال را قی ده ره ه قال را گوتنا کوردادا وا گوتی یه .

زارگزتنا جمعه تا کورد عه فزاندنا ته مای یا جمعه ت که ب دینتی به شقه به به شقه یه : (موسولمان ، ئیزدتی ، عهلی به ئیلاهی ، خاچپارلیز ، جمعه ته که ژ هه قدو پارپاریکرتی کوردستانتی ئیرانتی ، یا تورکیایتی ، یا

⁽۲) رافی - پریسك ، بنهیّزه کتیبا « دهسته گول » ، روبیّلنن ۱۱ .

عیراقنی). ثاها ئه شی جمعه ت ب ئاهل و جاهل ، ب خورت و قیز ، ب کال و پیر ، ل سهر زارگرنسا خوه خهبتی به ، روحتی خوه کری به ناف ، تام تهمام شمشات و حه لکری به قوزنا ماك و دهو له تی کری به و ب خودزا ته قایی ثانی به گیهاندی به مه .

کلاما جمعه تا کورد، هـه نقو نه که زارگردتنا و کی جمعه تی تو سینور کی ده وله تا ناس نه کری یه ، ژ بـه ر سینورا ، چاوا ته یره که تا تمه جه ، ده رباز بتویه ، گهیشتی یه جماعه تلی ، تو دینا پیشی نکار بتویه للی بگه کره ، ب فکرا خوه فا پیش بتویه ، دلنی هه ر خه با تچیکی یزا خه به دایه و محمو دایه خه به ردانی و سترانی . نافا نه فنی نفیساریدا نیتا مه نه و نینه ، وه کی نهم ده رهه قا نمونی زارگردتنا جمعه تیدا ب ته مامی کلی بکن . نهم دخوه زن ته نبی سه رسی پرسا بسه کنن ، بنفیسن ده رهه قا کلامید خه باتنی ، حزکر تنی و ته بیه تنی ، وه کی ب هه فزا دکه فنه نافا ژانرا لیریکی ینی .

کلامید خه باشی و ئید ده رهه فا خه باشی

ناڤا زارگۆتنا جمعهتا كورداداگهلهكن عهفزاندنيد خهباتنى ، شوخول ، عهمهل .كلاميد ئوسا دوپا وهختنى خهباتنى تينه عهفزاندننى — لگونددا ، مالا ،كۆنادا ، لنى پاينى پزنى ل دەرڤا د عهفزن: ل جىينى ،گاڤا شىڤانكەرنى پيز دچيرينى ، تينه گوھيرنى ،

کو بده مهخه لنی ؛ ل ده شتنی و زنزانا ، گافا گافان ل به دنویره ، دیرویر تینه قیالگنی ؛ ل که و شه ننی گوند ، گافا به رخفان و گلالکفان به رخ و گلالکا دچیرینن ؛ ل وی عهردی ، کیده رنی جلاتکار زدفی یا رادکن ، ب « هلازلا فیلا » هه فی تینن خیره تنی . وه ختنی مه دا ئوسا ژی کلامید ده ره ه قا تراکتور و تراکتوریستادا ، کلامباین چی و کلامباینادا د عه فرن .

دیمه ک ، فی ته حهری ، خهبات ب خوه چه عفکانی یا عه فراند نید ئوسانه ، و ئه وه ، وه کی حه و استی دده خهبات چی یا ، کو دلتی خوه زار بیژن ، نه کو ته نتی خوه . پتی بدنه موژول کر نبی ، لتی ئوسا ژی ب وان کلام و قه یدا سه رکاری یتی ل حه یو انتی به رخوه بکن .

ب کلیکی ، کنیده رخی خهبات ، شــوخول و عهمه ل ، ل وخی دهر کی ده نگریزی .

کلامنید ده رهه قا خه باتیدا ، چاوا ئه منی ژنیر نی ببین ، گهله که جارا نه کو ته ننی مه ر قه ک ژبیر نی مورفه ک ژ به ر خوه ده ردخه ، لنی ئوسا ژی کوما خه با تحقیا ، ب کوم ، وه کی دننی گوتی — حه متری مه رفید سه رخه باتنی : ژنی کو د بنیژن ، ثنی کو وانا فه دگه زینن ، دوه کلینن .

گهره بنی گزتننی ، وه کی کلامنید دهرهه قا خهباتنیدا وا خونزی نینن ، ئه و حملی ب کلامنی حزکرننیزا تنینه گرنی داننی . پرسه کنی خهبات و حزکرن ژ هه قدو نائنینه چیت و پهرده کرننی .

وهختا خهاتنی ، نهکو ته ننی خهبات ل بهر چهعڤنی عهفرّانداره ،

لنی ئوسا ژی حزکری یا وی ، یا بنی ژی حزکری بنی و نی و ثه قا یه کا هنی قه وه ت و سحه تنی دده مه رف ، وه کی خه بات سه روی گران رونه نی ، هنیسا و شا ده رباز به ، تنی ده رناخه ، چکا چاوا رنز ژا خوه ده رباز کر .

عهفراندنید کلامید کوردایه خهاتنی حملی گوندینه : شفان و گرافان ، بهرخفان و گرلکفان ، بیریفان ، جلاتکار و هلاریکفان ، کیلهندیکلیش ، ده عسکیش ، گورزچتی و ترخچیند ، کهفربز ، بیشهکراننی جوده – جوده ، قیز ، بول و ژن ، ئید کو شوخولنی مالنی دکرن : خالی – خالیچه چنی دکن ، دچنه زبارا – هری ینی دشکنن ، ده و دکلین ، پهز و چیلهکا ددلاشن و شوخولنی دنی دکن .

ناڤا عەفراندىنىـد دەرھەقا خەباتىدا ، مە چاواگىرت ، گەلەكى كىشىن كلامىنـد دەرھەقا شقانى يىيى ، كەرى — سـورى يىد پىيز و چىزاندنا واندا . ئەڤا يەكا فەعمدارى يە ، چىكى ئەم دەرھەقا جمەتەكە ئوسادا خەبەر ددن ، چاوا جمەتا كوردە ، وەكى چقلەكى مالهەبتونا وىي ـ محلى ئىي خوەيكرنا حەيوانى گر و ھور بتويە . لەما ئىكلامىد شقانى يىيى ئاڤا زەغىن ناڤا زارگىرتنا وىدا . بەءسى خەبەرىي :

شقانلا ، شقانلی تلیجرانلا ،

ته ل ملا توکی بهر خانلا ،

ته ل پشتنی کنود و ههڤاننو ،

ل دەستان جىزنگىزى گاڤانىز .

بنی سبنی حوکه قزانی میانو ، کوچ و کهری بنی کیکان و ملان گرانه ، دهربازکه ههزه ل وارا نو .

ناڤا کلامتی جمعه تی ینی ته نتی ده رهه قا شفین نتینه ، ویزا ته قایی پیشدا تنی بیریڤان ، یاکو پیز دده بیر ، پیز ددوشه .کلام ده رهه قا بیریڤانیدا گهه که و گهه کن ، و دناڤا وانادا شفان ب خوه پیشدا تنی :

بنیریشانا من سهکنییه سهر ته فننی ، به ژنزراف ، منیزهر که فننی ، شه فنی نیشنی شه فنی

ئەز عەڤدالنى خوەدىنى تىيمە خەونتى .

شقان حسره تا بیریڤانتی یه ، ئهو ژ بنونا ونی نهخوهش دکهقه و خوهستنا وی تهك ئهوه ، وهكی قه نا جارهكنی ببهینه :

بیریقانی ، کوبار ، کوبار خوه ل با نهکه ، جهنزی خوه هلده کانی یا پشت مالا مه قهست مهینه که ،

ٹالیکی جگہرا من ساغ مایہ ، خراب نہکہ .

ناڤا کلامید شقانی ینی بیریڤانی ینی ملاتیڤهك وا ههیه ، بهوه ، شقان وهختا پهز دوتننی « مهمكنی » بیریڤاننی دبینه ، وسلمر و کی یه کری کلام ب هه ڤدو هاتنه هه ڤانیننی ، به سه خه به رخی :

کهچنی ، کولمالنی ، و هختنی من چفتنی زور مهمکنی ته زور دیبتون ، سهرلنی تهدا فینلاینی تونسنی بتر ،

قۇتكە تەرەزمانى بۇ ،

دەستىنى تەدا گىزپالنى زىڭتىن بىق ، لنگىنى تەدا گـــيزمنى رەشە فىزەنگى بىتون ،

پەزىي مالا باقتى تە دەعنا بىر ،

مینگا قهره بهشه سهر بهرانی

بەر بېرېېى رەڤى بىق ،

تو بەرزا بەزى بترىتى

تو ل عەردىنى كەتى ــ

سنيسهد شٽيست و شهش بشکوکٽي

بهر بهده نا ته قه تيا بوز ـ

منٽي وي چاخي چفتٽي زهر مهمکٽي ته زهر ديبوَ .

ناڤا کلامنید شقانی یتی ـ بیریڤانی یتی موتیڤا نفزی پیکرنتی ژی هه به . ئه قا به کا به رسی عه و لن مالته نگی یتیزا تنی کرسی دانتی کاڤا دنی و باقتی گهده قهلهن نکارن بدن ، یانتی ژی نهخوازن کوزنی خوهزا قیزنی بخوهزن . تاوا :

پهزنی گهده لاوکنی من گهلهکه ،
نیقی قهره ، نیقی قهربهلهکه ،
ئهزنی ئیرنو قلیمشنی گهده لاوکنی خوه ناقم ـ
تو نفزییا ل پنی بکم .
بهلکی پهزنی گهده لاوکنی من
ههزه قهرسا شهوتی
پهتین لایکه ه ، پهز باها نهکه .

هندا پیزدا گههکی پهسنتی نیری تنی دایینتی. نافتی جوزنی پیز نافا عهفزاندنادا گههکی تین بیرانینتی ، چاوا ـ کاڵ ،کوز ، سور، قهرقاش ، قهر ، قهربه لهك و دنتی. مهسهه :

وهی للا ، حهسلا ، حهیرانلا ، هلاگهچنی بهرته یی هندکه ، هلاگهچنی بهرته یی هندکه ، گشکی که لایی ، کلونزی که لی ، پشت قابوتی ، ستوداره که .

پزېټونا ڤان ناڤا ئوســا ژى شەعدىنى وىنى يەكىنىيە ، كو ژ ئالىيىنى مالېەبونىي جممەتاكورد چقا زەعف پەز خوەيكرىيە.

گهایك عهفزاندن دهرههقا بهرخ و برخفانا دانن ، وكی ب جوزني .

خودڤا دۆپا مینا ئید زارانن . مهسهله :

بهرخڤانلا ، بهرخا بینه ،

تو جی ینی خودش بچیرینه ،

دایکا ته قوربانا ته ،

تو بده سهر نانتی ته . بهرخفانتی مه دهلاله ، دهستهکا وی کارا چاله ،

ئيڤارني بينه ماله .

ناڤا کلاملید ئوسادا گهله کی په سنتی جوتکار تنی دایینتی . بونا فتی پرستی ، هه ما ئه م بیر بنین به یت _ سه رهاتی یا « مه متی وزینتی » . ناڤنی ولادا جوتکاره ، وه کی خهم و خه یالتی مه متی دده ردڤاندنتی ، رسی نیشانی وی زلامتی خالفی دده و دبیرتنی ، کا ولی کورّا هه ر ه و ل جزیره مالاکتی .

مهرڤنی جنرتکاری حزکری نه ، ئهوه ، وهکی دنیاینی تنیر دکه ، نان پنیزا دگرمینه .

ئەۋا فكرا ناۋا كلامىيد جىمىلەتا كىلىردايە خەباتىيدا گەلەكى تىنىكى شەئىلى . ئالوا ، روبەيتەكىيدا تىنى گۆتنىنى :

جۆتكاريۇ ، جۆت ل خەتنى ، خوەدىنى بدە ۋى جۆتكارى قەواتنى ، ئيسال بچټينه نانني دهستنيگارني ، سالك دن بچټينه ئني دهعواتني .

جوتکاریرا ته قایی پرسا گایی جوتا تنی دانینی . گایه ، وه کی جوتکاریزا دبه پشت و قهوات ب وی جوتکار زه قیا خوه رادکه ، ب وی رسقنی مال و کولفه تنی خسو پیزا دکمینه . « دنیا سبه خه تاگنی یه » ، _ وا دبیره مهسه که کوردایه فکرکوز . بونا ولی یه کنی ژی ، چاوا نیشانا رسق ، ده وله تنی ، ستروینی گال ره خیانی یه کنی ژی نیزا ده رنی خوه دخن . ب ولی نیمتنی ژی گا ، باوه تر بکی ، خهاتچیکی مالنی حهساب دبه ، نه فه رنی مالنی . ثیرباتی یا قسم ی پرسی یه ک ژی ثهوه ، وه کی ناقا کولوچنی سه رنی سالنیدا ، نه فه رنی مالنیزا ته قایتی ، پاراگاینی جنرتا ژی هه یه . ولی شوندا ، ناقا گیزدی یادا وه ختنی رو خوشی ینی ناقنی گاینی جنرتا ژی هه یه . ولی شوندا ، ناقا گیزدی یادا و خوشی ینی ناقنی گاینی جنرتا ژی ها یدان ، ثاوا :

دنولی ، دنولی ، دنولیدانگنی ، پیرا مالنی قوربانکنی ، خنورتنی مالنی زهءشاکنی ، گاینی مالنی جنوتانکنی ، گاینی مالنی جنوتانکنی ، گشکی تنیکن فنی دنولیدانگنی .

 قهدگهراند ، یادنی ژی خانهك د تالینی خوه سهردا زیده کن . ثـا ژ وان کلامانه ته قا هاننی :

> — سەرىنى كىزتانىنى ھەزە ، بىننى كىزتانىنى ھەزە¦،

خودنی قهواتنی بده ، گاینی دلگه ثهزه .

ھۆرۆۋىل ، ھۆ ، ھۆ ، ھۆ . . .

سەرلى كۆتانىنى چڤە ،
 بننى كۆتانىنى چڤە ،
 مننى ژلى چنى
 گۆيال و شڤە .

ھۆرۆۋىل ، ھۆ ، ھۆ ، ھۆ . . .

سهرځی کوتانی بی یه ،
 بنځی کوتانی بی یه ،
 لڼی دچێړن بهرخ و می یه ،
 موروڤێل ، هو ، هو ، هو . هو . . . .

- سەرىخى كۆتاننى گەشە ،

بننى كۆتاننى گەشە ،

خوەدىنى قەواتنى بدە ،

كايني كەلەشە ،

هۆرۆقىل ، ھۆ ، ھۆ ، ھۆ ...

وه عدی گوتنا کلامید ده رهه قا جوت _ جوبه ری ییدا پسیرا ژی تینه بیرانینی توخم ره شاندن ، ساپ کشاندن ، بیده رو تایخ چه ملید گه نم و جه ه ، ته مای یا عه مرحی چاندن _ چنینی . ثاوا :

سەركى بۆقەتىنكى مە زەۋىنە ،

لاوکز ، ده تو رافه کێلاندیيا خوه هلده ،

ميرك و چيانني مه بچټنه .

نانزا تەۋايى پرسا كيها دروننى تىكى دانيننى پرسا دەبارنى . بېدەرىي ژى ب خەباتىزا تەۋايىي پرسا حزكرنى پېشدا تىي، مەسەلە:

گهنی بدرو ، گهنی پالنی ،

ههی بدرو ، بنه عله ،

وهکی منٹی شەرما خودیا شەرم نەکرا

منتی قەرەفىلا پىززى خوە _

تەزا تىپكراكىيلەندى ، بچوما مالىي .

يه كه دن :

وەي پالەنگىز ، بالەنگىرىز ،

دەعسا دەستىي تە زەنگلى ،

ده تو و ه ره میرگا مالا بافنی منزا لیخی نه شق و دلنو . نه زنی شه عرا که فه ز خوه و ته زا تیکه م سی چادرنو . پی کیله ندی ینی خه با تحقی رسقنی دنی و بافنی خوه پیزا دگهینه ، په ره ف دکه :

كێلەندىيا دەۋزراۋىي ،

تو د دهستنی مندا تنی یی مینا ^۱اقنی . ب ته دچنن قسمه تنی دنی و باقنی .

ئەۋا خەباتا گوندىزىمىيى ئوسا ژى نىشان ددە ، وەكى جمعەتا كورد چقا ب خوەلىيىزاگرىمىدايىيە ، جۆت و جۆبار كرىيە .

هدرگنی چ کنو حه تا نها مسه گنوت گونی دایی بو خه باتا ده رقار ا ، چنو لنیزا ، کلامنید ئوسا ژی هه نه ، وه کی مالادا دعه فزن ، وه ختا خه باتا مالنی . ثاوا ، که قانی وه ختی چیله کا ددنوشه ، به ر خوه دا کلامه کنی ، تشته کی دبنیژه و چنیله کا هین بویی شیر نی خوه ته مام دده ، وه ختا هه قیر دکه ، مالنی هلتینه _ داتینه و شوخولنی دننی دکه ، دیسا حارنا دعه فردنه ، حاوا :

کوبار ، بهرفاگوندنی مه شه په یه ، ده لال ، بهرفاگوندنی مه شه په یه ، ده لال ی کوندی یا هه قراکرتن زباره یه ...

خهباتا زباره تی ینی ، وهختنی کنرما قیز و بـوکا ب سـرنی مال ب مال هری ینی دشکنن ، حازر دکن بنرنا رستننی به ز و خالیچه چنی

دکن ، یا کولایکتیهی یعی به . نه فا جور سی خهاتنی وه کی ب ته خمینا مه عه مرسی هه او ته یی و به ریزا گرمی دایه ، گه اه کی به ریسدا نافا کوردادا هه بتویه . ب سرسی نالی هسه فدو کرنه . ب هه او ته یید یا ترو نزمی یعی بیرا تنی گرمی دانتی . گه اه جارا ، گافا خالی _ خالیچه ، جارجم ، لوپ ، به ترو تشتید هری یعی به دنتی تینه چنی کرنتی ، قیز و بوکنی گوند دچن نالی هه فدو دکن ، وان وه ختا دیسا کلام ژی ب جی دعه فزینن . نا ژوان کلامانه نه فا هانتی :

من هەڤرینگ ئانی ، پەز بۆی ، كرە تنيزنى ، برە سەر ئاڤنى ، من شوشت ئانى مالنى ــ زبارەگرتن .

زباره گرتن ه من شه گانی ، زباره شکنین ، من شه گانی ، زباره شکنین ، من تهشی گانی ، کره کتولی ، من رست ، من بادا ، من کره ته شن داخست ، من کرگیت گانی خالیجه چینکر .

کلامنی کوردا دهرهه تا پیشه دا کیم نتین و پهسنتی وان پیشه کزانا تنی دایینتی ، گلی کو هلاستنی باشن ، دهسته همه لن ، ب پیر و پیشه نه .

ئاوا ژ وان کلامانن :

ئەزىنى بەختىي وەدامە :

بنهنیزن کاننی هنوسته موراد هات ل دکاننی .

بلا كاوا منزا چێيكه خەزێىمىي :

ز. و زین ، لال و دور ، جهواهر ب مرجانی .

جماعه تنی ب کلامنی خه باتنی گههك جارا پرسنی ته ربه تکرننی ، اثنی خوه شی پنیکرننی پنیشدا کشاندی به . ل ته مبه آل و بنی عه مه لا که نی یا به قه رفتی خوه پنیکریی به ، ته عنا ثنی ئوسا کرنه سنر سره ت ، مسهله :

ثهز چترم خومنی نهمال بتق ، جهولای دهردلای خوهدا بتق ، گهافهر خهملا خوه دابتق ، کلا وان مهشکلیدا ما بتق .

يانى :

وەرنە ژەغۋىيى ، ژەغۋىيى ،

ژه عثری نتینه ، ته ف تلاماسته ، کلارماتلیدا کاسته _ کاسته ،

ناۋىي كاڤانىيىي ئالماستە.

خینئو کلامی خهاتنی ، کو چاوا هاته گوتننی ، گهلاك جارا خوزی نینن ، بونا سقیرککرن و شا دهربازکرنا خهاتنی ، جماعه تنی ئوسا ژی گهله قهیده (مقام) عهفزاندنه ، کو ب بلتورنی ، زوزنی ، تولمنی ، مهینی و حاجاتید دنییه سازبهندی بی تنینه لایخستنی ، گوتننی . نهف قهیده خوزینه و نافید و انرا ژی ههما ئه و یه که کشه ، چاوا «قهیدی نیری یا» ، «گازی با پیز» ، «سهراونی نیری یا» ، «گازی با پیز» ، « بیری یا» ، «گازی با پیز» ، « لور – ده – لور» و ثنی دنی ، وه کی حملی چیراندن ، ئافدان بیرا پیززا هاتنه گریداننی . شفان ب لایخستنا بلورنی ، ب سهرویری یا نیری یا هیسا و ره حه سهرکاری بی ل بلورنی ، ب سهرویری یا نیری یا هیسا و ره حه سهرکاری بی ل بلورنی مهزن بن و بهزی هین بویی بیز دکه ، چقا ژی ئه و که ری سوری مهزن بن و بهزی هین بویی بیز دکه ، چقا ژی ئه و که ری سوری مهزن بن و بهزی هین بویی بهزی هین بویی بهزی هین بویی بهزی هیزه ، چیره ، ههزه ، نافتی ، را به شه فیننی ، ههزه بیری و مهخه ای ...

خ . تابوقیان کلیکی وا نقیسییه : «شقانتی کورد تو جارا دهستنی وانا ژفیقتی و بلتررا حزکری نابه ، ب وانا ثهو بینته نگییا ته نتی بترنا خوه ددنه بیرکرنتی و ب هلاستاتی کهری _ سوری پید پیزل هه قدو دهنیو زینن (۳) .

خینش بلورنی ، مه چاواگی ، ب زوزنی و مهینی ژ حهیوانا هین دکن . ثنی دهره جیدا هین کرنا ههسپا جیکی فهرز دگره . ثاوا ، عهیانن «قهیدنی جریدنی» و «قهیدنی سسیارا» . جوداگیزی ، «قهیدنی جریدنی» ثهو روحتی ههسسپانا ، ثنی ثهشتی و رهقاس ،

دوق و بهزا وانه . قنی دهره جنیدا ریتما قانونی ، وه کی بهزا لنگدیی هه سپنیزا تنی بیمیشکر ننی ، حه و اسکاری با بنی حه د و حه ساب پنیشدا تینه . سیار ب هه سپنیما دبه یه ك ل ونی ئزرتنی دبه ته برنی هه و ابز .

کلامنید ده و هه قا خه باتیدا ، به شقه گرتی ای وه ختنی سر قدیتی بیدا هنی گو الله ددن و پیشدا تین یه عنی اله وه ، وه کی خه بات ب کولیک کنی فی تنی کرنی ، مه رف ب کولیک کنی فی خه باتا کولیخ نوری ، سر فخونوزی و زه قودی دکن و هه ما وان وه ختا ژی پیشدا تین کلامید ته زه بریگاد ب هه قر دکه قنه سر سله جی بی و هه ریه که دجه عدینه ، وه کی خه باتنی خوه رند بقه دینه . هه ما وان چاخا ژی کلاما دافین سه ره قدو ، اله شقنی ، خیره تنی نافا هه قدا دا پیشدا تین . کلام ل فنی هه قدو ، اله به در بینا خه باتچی ، که لا جه عداندنا وی (ونی) زیده دکه . ده رنی ته ده ری پیشدا تنی و ها تنه کلامنه الوسا ، کو ب سه رجه ما خود قا لاپ ته زه نه ، مه سه له :

مه زلازانتی بلند دانی ،

مه ژکانی یا ثاقا سار ثانی ،

ثهمنی بخون قاتخی تیر ،

ثهمنی رون هلدن ژ ماشینتی شیر .

قیز و بوکنی مه کلاچهرتی للادخن ،

کلاللیکتیف دورلین سلاسیالیزمنی ،

کانی ، کولیلک نلاتلا هیشا ،

ئەم خەبەردن و كۆللىكىتىۋىي .

ونی تهزهبتونا خودقا ئه ق جورنی کلاما نه کو ته نبی دهوسا انی که قن دگرن « هورو قنیل ، و اننی دننی » ، لنی ئوساژی سیکله که تهزه ناقا و بی زارگوتندا پیشدا تینن ، گربی دایی عهمرنی تهزه را ، اننی کولایکتی قارد .

ئوسا ژی گهره بنیگوتننی ، وه کی کلامنید دهرهه قا خه باتنیدا ئنی و دعـــدنی مه دا د و پا ب چاپ ، ب بانگ و بانگ تنینــه عه فراند ننی ، ب خانه ـ خان ، مینا ثنی گو قه ندنی ، چاوا :

هازوکن ، زوکن ، زوکن ، روکن ، گهنی ثهم ههفرا للادکن . دهوه تا لاؤك بکن . . . گیثار کی ، ده زو بکن ، هرینگنی ههفرا شهکن ، هرینگنی ههفرا شهکن ، دهوه تا کهچکنی بکن . دهزوکن ، زو _ زوبکن ، خهباتنی هون زوبکن ، خهباتنی هون زوبکن ، دهعوه تنی پایزیی بکن .

کلاملیــد فی ته حهری ، و مکی ب کنوللیکتیفی تنین عهفزاندن و سترانلی ، نهــاگههکی دعهفزینن ، هنه جارا ژی ب دؤ زمانا ، ب

زمانی ئهرمه تی و کوردتی . مهعنا و بی ئهوه ، وه کی گله کلانخوزادا و سالا فخلازادا ئهرمه تی و کورد ب ها فزا دخه بتن ، زمانی هه فدو زانن . مهسه له :

(Հ) Ցոթնամյակն ենք կատարում,

> لۇى لم ، لۆى لم ، لۆى لم ، داينى ، جاننى عەمرىنى خوەشنى سەيرۆكىنى .

(°) Մրցման պայման **ա**րեցի,

لۆى لم ، لۆى لم ، لۆى لم ، دايتى جانتى ، عەمرى خوەشتى سەيرۆكتى .

(1) Փոխանցիկը շահեցի,

لۆی لم ، لۆی لم ، لۆی لم ، دايني جانني ، عەمرنى خوەشى سەيرۆكىنى .

دەورانا سۆۋىيتى يى _ كلامىيد ب سەرەجەما سۆسيالىسىتى يى و ب جورى ملەتى يى _ ئەۋە ئەو قەوماندنا تەزە پېشدا ھاتى ، وەكى

⁽٤) حەفت سالىيىن ئەم دقەديان .

⁽ه) به يمانا له جني كر يدا .

⁽٦) بهيراقا دمربازوك من ستاند .

ئهم ناڤا سیکلا کلامید کوردایه خهاتیدا دبینن . پرسهك ژی ، بونا عهفزاندنا ، وه کی عهفزاندنا ، وه کی عهفزاندنا کلامید فی سیکلی ، کرنا کلامید خوه عهفزاندنا ، وه کی گوندادا _ ل ره خ کلوبید کو آخوز و سرو څخوزادا ، ل مهکتهبادا هاتنه و تینه ته شکیلکرنی ، جیکی مهشور دگره .

کلامیند ده رهه قا حرکر ننی میرکرننی ـ زه واجی

نافا زارگوتنا کوردادا کلامید حزکر نی (به نگیتی بی ، ئه فینی)
وه کی دننی چاوا تینه نافکر نی «کلامید که چکا ، گهله کن . ئه ف
جوزنی کلاما راستی بی ژ پایتی پزنی که چکا (قیزا، ژنا) به رخوه
ده رخستنه . خینژ ونی ئه و کلام هه رگنی خورتا ژی به و وه
ده رخستبن ، به رخوه ده ردخن ژی ، دیسا حملی ژ عه مرنی که چکانه ،
قیزا گه هیشتی ، ژنا میرکرتی : هه رگنی ده رهه قا حزکرنا ونی دابه ،
هدرگنی ده رهه قا حالتی ونی و رنزا ونی به دژماردا به .

ئەق جوزه كلام ، نەنهبېزى وىلى يەكىى ، وەكى ، قەدرىي وانا وەختا بەرىى تو نەبق ؛ ناۋا مجلسىد مىرادا شەرم ھەساب دېتو بىينە كۆتنى ، لىى دىسا ئەۋا سىكلا كلاما گەلەكى دەولەمەندە . مەعنىا ۋىي يەكى ئەوە ، وەكى ئەق جوزى كلاما حملى دەرۋا ھاتنە گۆتنى ، دل ناۋا ئازايتى يىدا ۋە بتويە ، لى چىل و چىيا ، چۆلىنى . وەختى وا نە

ته بی زار ، ای عه بنی دلا ده نگ دانه هه ف ، دائید حزکرتی زاری هه ف بونه . وی وه ختی ئهم دو مهر فا دبینن - قیزنی و خور نبی به رب مراز دو دلا ، وه کی ژ ههر دو ئالی ا ژی هه ف دپه سنن ، حز کرنا خوه به لودکن ، یا بی ژی گاز بی خوه به هفدو دکن و ب کلاما حالی دلی خوه هه ف ددنه فه محکر بی .

ثه فی عهفراندن حملی یا جاهلانه ، جاهلن به قیز ، ببه خورت ، وه کی کلامید و از بهر خوه دهردخن و جابتی سهر هه فدودا دشینن ، یا دلتی خوه دبیرن .

وهختنی وا دل دبه کلام ، کانیك ، ههه در دهرا خوه دده حه ساند نتی . خورت و قیزا به نگی ، به شقه ل چولتی _ که و شه ن ، به شقه ل چولتی _ که و شه ن ، به شقه ل خولتی _ که و شه ن ، به شقه ل زو حه تانی تی شارا دره نک دبه کاکه _ کاکا وانا ، و تو هه و زانب تو نه شارور و بلبل ، در منک دبه کاکه _ کاکا وانا ، و تو هه و زانب تو نه بلبل . حزکرن ، دسترین و خلاز بتو نا سترانا وان تو نه . دل دبه بلبل . حزکرن ، ثه قینا دل ب کلاما تنی گوتن و کلام تینه نتراندن و خوه شکوتننی . بونا حزکری یا خوه ، یانتی ژی بونا حزکری ینی خوه ، دل پیدا _ پیدا دبه تاکر . د هندا خوه دا دلتی به نگی تاکر ب دلتی مه دیسا دخه ، دل جاوا به عر فوردده ، پیل تنی پیلا ئوندا دکه ، دبه تایل و قه یتان د چاوا به عر فوردده ، پیل تنی پیلا ئوندا دکه ، دبه تایل و قه یتان د خاما نافا هه ویدا دچه دگری و دکه کینه ، و ثه و گشک ب کلاما ناینه گوتنای ، ب کلام ید ثالا فگوی تاینه گوی کرنی . دل ثاگر ، کلام ثاکر .

خوهشن ئەڤ كلام ، تەزە ، چاوا بەرڧا يەكشەڤى ، چاوا ئاۋا چه عقد کمانی یانه سبنی شده به قنی ، و گورزن ثه ف کلام ، جاوا ٹاگر ، ئَاگُر كَالَ بِنَى كَانَتَى . ثُو بَنِي حَاسَانِ ثَاقَ كَلَام ، وَهُلَا سَتَهُ يُرَيِّد رَوْ عەزمىن ، ومكه گوڵ وگړي زوزانا . ھەر دلەك كانەكا كلاما ، ھەر دلهك بهره كه كلاما. دل دبه ده مكيير . ثهقه مهعنيا كو لقهدانه كلامنيد که چکا ، ژنی حزکر زنی ، به نگمیتی پی _ ثه ڤینی ینی د ناڤا جماعه تا کوردادا . ناڤا كلامٽيد ئوسايه تهبيه تي يٽي په حازرعفزيدا تٽينه پهسناندنٽي قيزني (كەچكىنى)، چەعقىيد وىخى يە بەلەك ، ياننى رەشە ئاگىرتى ، بەژنا وىلى يەتازھان ، زراڤه بڵند، چال و چار گولی پید ونی به در پیژ، ریمٔاچونا ونی به وهکه یا محینا کحیّل ، خهبهردانا و نی یه شیرن ، دهف و لیڤد و نی یه زرافه مینا کاغیتنی ، تلی ـ پیچی یید و نی به مۆرمورکی . تنین بهسناندنتی ئهو ، چ کو سازی وځی و بهژن و بالنی وځی تنی . ئاوا :

سهرنی من قوربانا سهرنی ته بی یه ، وهره وهزنی سالخ ـ سوخخی ، زیری بی مالا قوتو تهرّا بدم . زهری یی مالا قوتو دئوسانن : ناڤکیّلیی وانه زراڤینه ،

دەلى ، لىر لاوكى ،

 گورنی وانه ساقتی عهجه مینه ،
دق لیقتی وانا مرمرکیته ،
سوردتنی وانا سلاره خال ـ خالیته ،
دداننی وانه سهده فینه ،
چهعقتی وانه ردشه لهگله گیته ،
برلایتی وانا ردشه قهیتانینه . . .
مهرف مالا خوه بده ، سهرلی خولی بده ،
یهکه توسا خوه لا بینه ،
توجار ، توجار پوشمان نینه . . .

کلامید «کهچکا» د ناها خوه دا نه کو ته پی به ده ویا قیزنی ددنه کشکر بی ، حزکر ناوی ، لی توسا ژی ده رد و کولنی ویی ، گازن و شکیاتی وی ده ره ها وی یه کیدا ، کو چاوا ناهیم ن شه و شکیاتی وی ده ره میر . ته ختیاریا وی ده ستنی دی و باقتی ویدانه . شکیاتی قیزی ، تایهای ، به ری عه ول ل سنفا ده و له مه ندیا خوه ش نه دهات ، وه کیم لی کیژانی دکاربون ستی _ چار ، ده و ده نزده ه بسته ندنا ، له ما ژی کلامید توسا ژ تالیی ی وانا پی که نی و شه رم ده اتنه حه سابکرنی . گه له کیلامید توسا ژ تالیی تاساخی یی بوز و چقا جی نه ددان وانا ، ته و تاقال هه ش هی زیده دبون . قیز ، ژنا چقا جی نه ددان وانا ، ته و تاقال هه ش هی زیده دبون . قیز ، ژنا کورد ب کلامید خوه نه کو ته بی شکیاتی خوه ددا به لوکرتی ، لی گوسا ژی بی بی نا ته ختیاریا خوه شه ی دکر پیشبه ی عه ده تی که ش

اوا ، نها ئهم بسه کنن سهر چهند پرسا ؛ ئنیدکو ناڤا «کلامنید کهچکادا » ژی گرتنه .

رُ وان يرسا يەك يا قەلەنە .

قهله ن به رخی عهول نیشان دده ، وه کی قیزا کورد ، یا پی ژی ژنه بی و کیلا میرکرنل خوه تینه وه کیلتی وخی و میرکرنلی ثهو مهرفن (باف ، برا ، کورئاپ و ٹید دن) ، ٹید کو ٹیزنا وانا ههیه قهله نلی وخی ببرن ، قهله ن بستینن . ده رهه قافتی نه هه قی بی دا گهله و گهله کلامید ب نیتا نفز کرنلی و شکیا تکرنلی عه فزینه . قیز حه تا نفزی دلی و بافنی خوه ژی دکه ، شکیاتی پیشیا وی عهده تی دکه ، وه کی چه تنایا پیشدا تینه ، ناهیله ثهو ب دلی خوه هه زه میر .

اوا ، کلامید تنی گروتنی :
ده برا خوددا قه دنی و باقنی منزا قه هلنهدا ،
ده چاوا نهدابتوم خورته کی چارده سالی
مال ب گروند ، دلنی من تنی ههبتو .
دامه قونجکنی بهزی ینی کهزهشقا بی مالنی ،
نا وهله سه ش خانر نی چار کاپیکنی دنیالکنی .

ب «چار کاپێکێی دنیالکێی»، وهکی دموسا خهبهرا قهلان هاتنه گوتنێی، قیزکا مێرکری، دکهڤه دهستێی یهکی ئوسا، کو مهرڤ ژێی زهرزهنده دبه ثاوا، دیسا د وێی کلامێید تێی گوتتێی: ده برا خوه دنی دنی و آیااثنی منزا قه هلنه ده . ده چاوا نه دامه خورته کی چارده سالی مال ب گوند ، دلنی من تنی هه بتو .

دامه قونجنی پیسنی میرا . داری کارنیختی ،

ساۋىرى قۆللا ، چىمنى دەڤ كولەكنى ،

ئاترۆستى مٽيرا _

سبنی حهیا گیثارنی سهر سینگنی که قهر ،

درېژه گهندې ، گهمارې ، خلينکې ، څېي گيلازېي .

کلاملید وایه ب نفز چقا بیژی ، مهرف دکاره بینه گورتنی گافا دانه کالتی ۷۰ ـ ۸۰ سالی ، یانتی ژی قیزا کهیشتی ، یان ژی ژنابی کهده کی تفال ، زالاو . گاوا :

ثهله که زمنی ل وان کرا ،

برا کوزنی سهبابکارنی من بمره ،

چـاوا سالا ئىسالىن .

دهستنی من گرتن .

دانه گیسکنی گوزی ناف کافزا .

تونهبتوننی ، یاننی تهمایا مالنی دننی ، کههك جارا قیز بنی دلنی و کی ههما مالدا دانه میر ، دانه کوزتاپ ، کوز خالنی و کی ، و مکی

قهلهن نهدن ، یاننی ژی کنیم بدن و ثه ثنی یه کنی دیسا هنیسر و گری ، هکیات و گازن پیشدا ثانی یه . کلامنیدا وا تنی گنوتننی :

> منتی خهونه ک دی یه ژ خهونیدا ، چار ساله خار بتوم سهر خانیدا ، خوه دی ره شکه مرازی مالیدا .

ناڤا «کلامنی کهچکادا» ، ته نبی دهرد و کولنی کهچکا نینه ، وی تبیخاندگر نبی ، فنی دهره جنیدا خورتنی کهسیب ژی ژ دهسته نگتی یا دنیالکنی نکارن قهله نبیدن بدن _ بگهیژن مرازنی خوه ، -حزکری یا خوه بسین :

خوددنی مالنی دننی خراب بکه ، مالنی من هندکه ، مالنی من هندکه ، مالنی کاوا کو بارا من دهرناینی .

قەلەن پرسەكە سۆسيالىيىيە : ھەبتوناكىيى ھەبتو نە كو تەنىيى دكاربتو قىزا ھەرە بەدەو بستاندنا : قىزا چۆك ، يا مەزن ، ژنەبىيى ، لايى ئوسا ژى چەند بكرا ، وەكى دىنى چاوا دېبژن ھىيوى بانىيا . ھىيويتى عەمرىيى ژناكورددا وەكە مرىنى بتويە ، وەكە رۆۋا رەشسە ھىيويتى عەمرىيى ژناكورددا وەكە مرىنى بتويە ، وەكە رۆۋا رەشسە ھىيويتى عامرىيى . چاوا :

دەردىنى ھىيوىيىنى دەردەكى گرانە ، نەيىنى سەرىنى گورىنى چىيانە ، نه ینی سه رخی دار و به رانه ،

نه ینی سه رخی که قرانه ،

کوچکنی سه رخی چیانه ،
ده ردی هیموی ینی زه عف گرانه ،

نولانی قال نجیا روثی یا نه ،

نافیا کلامید کوردایه حزکر نیدا جیکی کفش دگرت کلامید در هه قا خهربی ینی ، یانتی ژی ، چاوا دبیرژن ، ه کلامید خهربی ینی ، خهربی دو پا گریدایی بویه تو نه بو نیزا : ژ ده ستنی تو نه بو نی جاهل چونه جی ینی دور _ خهرب ، وه کی بونا پاری نان بخه بتن ، کو قه له نی خوه ده رخن ، خهربی ، ثوسا ژی ب ته سکه ری بیرزا گریدایی بویه ، ب گرتن و سورگونکر نیرزا ، به یت _ سهرهایی بیرزا و مهمنی و عهیشنی ، هه ما ده رهه قا و نی یه کنیدانه .

قیزید بهر ب مراز ژکوزایا دلتی خوه نه علیانه و ثنی پرسیدا گهله که که کلامید تاگر ئالاف ب ههف ئانینه ، گزتنه گازن و شکیاتتی خوه ل بهر سے به به باکرنه . ثاوا ، دهرهه قا خهریبی ینی فی ته حه ری هاتی یه گزتننی :

زموال گهده ، دچی وهلاتنی خهریبا ، من بیمر نهکه ، من سنیڤهکه خهلاتیکه ـ بهرییا خوهکه .

ومختا دچى وملاتني خەربېينى ،

بینا ته ته نک دبه _ دهرخه ،

ئەشقا من و خوەزا قاسەكىيى لىي مىزرەكە .

خەرىپىيىنى ، گەلەك جارا ، وەختەكى درىيۇ كشاندىيە ، سالا :

ههتا خهریب ڤهگهزییانه حزکرییا وی دهست خوه چقیه، پیر بقیه، پوزنی سهرنی ونی سپی بتویه .

نهما ، نهما ، كەلەش لاوكى ،

لاوكنى من چةريه خەرببىينى ،

دەرەنگى بۇ ، دەرەنگى بۇ ،

حه تا ها تبق چه رمنی جانبی من ماشیا بق ،

پوزنی سەرنی من سپی بق .

سه به بی یا خه ربی بنی که له که به خت و مراز شعتینه ، دو دانی حزکرتی نه کمیشتینه مراز می خود ، و مراز می والف چه عقادا مایه ، اوا :

کهواگززهل دهرکهتیه دهرکی مالنی ،

سەر ملنى چەپنى من دېرېزە ،

سەر ئانىيا كەۋەردا خالكرى چارگىزل زىيزە .

حەتانى چۆم وەلاتنى خەربىا ، قەكەزيام ،

دەستىنى كەوا كىۆزەلگرتنە دانە مالى مېرە .

قيز ، ژنا کورد ، وهکی ژ وی حالتی چهتن دهرمی ، ژ خوهزا رمی ديتنه : ئهومې بهرمې عـهول نفزينه کو ته ښې دنې و باقنې خوه کرنه ، وه کی دهستنی و بی گرتنه زور بی دانه میر بی نه ب دلنی و بی ، ای ٹوسا ژی نفزی ل وان دهر و جینارا کری یه ، ئی کو « ٹورتا ، در دلادا ، چار چهعقادا » فهسادتی کرنه ، قلاسیتی کرنه ، چاوا :

مانی _ گوندیننو ، هدفال _ هنرگرننو ،
هدرچا ثنورتا من و ثلما حلمودا خه بهرده ،
برا مالا وی مالانه دهربه ،
تثری مهعر و مشك ، دویشکنی ل زهربه ،
برا بوکا مالنی تمنی _ تمنی ل ستهور به ،
برا قیزا مالنی حدفت سالی یا خوه دا زکی ل بهربه ،
برا جاهانی مالنی یتی مرخی به ،
مالخونی مالنی یتی بهر مهزه ل به ،
خوله _ خولا قازی یان و مفتی یان ها ل سهربه .

دایه دنی و باقا ، نه دهر و جینارا . نه قنی یه کنی جماعه ت ژی ب مهسه لا خوه هه ق دکه : « ره قا ژانی ، عهده تنی دننی » .

ئەۋا جوزنى مېركرنى ئوسا ژى ناۋا بەيت ـ سـەرھاتىيىد كوردايە ئېپىكىيى ژى تىينە خانىكرنى ، چاوا «خەجى زەرنى و سيابەند» (خەجى ب سيابەندىزا دەرۋە) .

قین دهره جیدا ته نی پرس ئه و نینه ، وه کی خورت ب زورنی قیز کنی برد قینه ، یا بی ژی خوه ستن ته بی ئالی یی خورت به ، نا ، ته بی ئاقا یه که نینه ، یا بی ژی خوه ستن ته بی ئالی یی خورت به ، نا ، ته بی ئه قا یه که نینه ، و به کو ته بی ب قایلبتونا و بی ، لی ب غوه ستن و شیورا و بی ژی . ئه و گه له له جارا جابی دشینه سه و خوه ستن و شیورا و بی و بی برد قینه ، ربی نیشان دده ، چکا حز کری یی خود ، وه کی بی و بی برد قینه ، ربی نیشان دده ، چکا چجاخ بی ، کی ئالی بره قینه و به کیژان گوندی مالاکنی . ئاوا ، چجاخ بی ، کی ئالی بره قینه و به کیژان گوندی مالاکنی . ئاوا ،

به ژنا دلاری ، به ژنا دلاری ، میر بی کونی ، خوه لی سه ری ، گونی ، خوه لی سه ری ، گهده قو ربا ، گهزی دبیم : گیسال پیزا و هره من بزه قینه ، کی نه ولاری . کی دترسی ؟ دارا به رده ربی باقنی من زیتونه ، شاغنی دار بی به رژیر چونه ،

ده تو وهره من بزه قینه ، دنی و باقنی من ههمن ، گزتنه خوه پوشمان بتونه .

برا پرسهکه حهوهسکار ژی ئهوه، وه کی دنی و باقنی قیزنی ژی دخوهزن ، کو قیزا وانا ب خوهستی ینی دلنی خوهزا بزه ه .

قى تەھەرى پرسا ھلدانا عەدەتلى كەقنى ــ مايى تلى ئۇرتلى ، وەكى زرارەكە مەزن ددا ھەرچلى خەباتچى. كلامەكىيدا تلى گۇتنلى :

وهی دل ، وهی دل ؛
خوهدنی برا حاسل نهکه مرازنی بنیدل ،
مرازنی بنی دل ثوسانه ،
نولا باغ و باغچنی بنی گول ،

نۇلاگاكى رەشى ، قۇلى بىي جل ، نۇلا مەشكەكتى ،

دەستىي جىزتە پىرىنى حەفتاسالىدا بىي كل .

يان :

برا دلی دل به ،

، برا سهد من جل به ،

مل من شــل به ،

تورنی پارسے ملنی من به ،

پی خوه رنا مر پیسیری یی چولی به ،
کراستی جانتی مر تونه به
گایتی منی بتی جل به ،
تورکیتی پارستی بیم مل به ،
بنتی تورتی قول به ،
پارسا قرا نین به ،
پارسا وه لاتنی دور به ،
ته کده برا دلی دل به .

ثهم ئوسا ژی قرا بیر نه کن ، وه کی مهسه لنی ژورن چاوا ژ دلنی قیزی ، ئوسا ژی ژ دلنی خورتن ، بیرنه کن وخی پرستی ژی ، وه کی دی و باقا گهله که جارا کو زنی خوه ژی بنی دلنی وی دزه و جاندن . لنی چاوا برکن ، وه کی ژ قی حالنی « بنی دل » ده ریرن ؟ ئا ، هه ما ده رهه قا قنی یه کسی دا ژی قیزا کورد ، ئوسا ژی خورتنی به رزه واجنی ، پرسا سبنی ناقا کلامنی خوه دا پیشدا دکشینن . ثه وه گهلا چ چاخ ونی بنی ئه و زه مان ، وه کی قهله ن بنی هلدانتی ، ژن ب دلنی خوه هزه میر ، خورت ب دلنی خوه بزه و جه ، وه کی ژن هه رکسی در میری نه نانگوری خوه نازابه ، دیمه ک ، ژنی جهنی به ، هد قد و بردانتی ژنی بستینه . کلاما « بیری قانیدا » تنی گرتنتی :

بیریثانی ، دهردا سهر دردا ، هیشین دکه گیهاینی حهمتر عهردا ، جابه كـ بي بهاتا بهردانا ژاني بتر عهده ته .

ده نگربین خوه زلا خوه تینه ونی روزنی ، گافا جاهل ب چهعڤنی خوه بجهبتینه هیژا بزهوجه ، چاوا :

خوەزلا من وى عەڤدى ،

چهعقتی خوه دی ، دلتی خوه زهوجی .

يانىسى:

خوهزکا وی مهری ، پنی خوه بگهزه ، چهعثنی خوه ببینه ، کینها دلنی خوه زهوجی .

ژنا کرود ئازابترنا خوه ناقا دهوله تا سترفیتی بیدا سته ند . ل فیدره رخی هات هلدا نبی عاده تنی که قن ، ژنا کورد ، چاوا کو ههر ژنه که سترفیتی ینی ، ژ ههر چه تنایا خلاز بتر ، پیزا ژی ها ته هلدا بنی قه له ن ، ئو ئه و رتوژا ، کو چقا چقا قیزا و خورتا دخوه ست ، وه کی بنی رود نبی ، ب ده ستی دهوله تا بالا و گوندی یا هات به بتو رتوژا فره . ده ره هقا قان پرسادانه کلاما « دلبه رخی » :

ئىلىنى ، دلبەرىنى تۈزىنى ، دە برا شىين بە دەولەتا شىيورىنى ، ئە ز و دلبەرا خوە كەتنىنى . و هختنی مه دا ل و ه لاتنی سنو قیمی بید ا کلامید ده رهه قا قه لاندا ، قید خه ربی بی ، هیویتی بی ، ردفا ژنیدا ئیدا نائینه عه ه فزاند نی : ته و هاتنه هلدانی ، دهست ب کلامید ته زه بتونه ، گرنی داینی حزکرنا دلی دلی دلیا :

خوش به دیوانا شنیورنی ،
قەلەن ھاتە ھلداننی .
قیز ، خورت بەختنی خوہ شانه ،
دەورانە مە خوەش دەورانە ....

كلاميد ده رهدقا ته سيرتني

ته بیه ت شه و نه خش و نیگدارا کلامید جماعه تا کورده . ب ویدا خهاتچی دلنی خوه قه دکه و چکق دلنی ویدا هه یه به خه به رنی به ده وی یکی دنترینه . ته بیه ت ، قنی ده ره جیدا ، مینا کلیته کنی یه ، کو دلنی وی قه دکه ، دده خه به رداننی و ب خوه ژی دل ژا دبه یه ك . قه و ب سیورداری یا خوه قا پیزا دکیلمه و ب خوه ژی دبه روحبه ره ك . چیا ، گه لی و گه بوز ، گیدوك و زهرا ، زنار و قه یا ، با و باگه ر ، به رف و باران ، ته یر و ك و لای یی ، جه و ، کانی چه مید له مه – له م ، عه و ، مث و دومان ، سته یرید رو عه زمین ، هیف و رو ، گول عه و را ، مث و دومان ، سته یرید رو عه زمین ، هیف و رو ، گول و گیها ، كولیلکید حه زار ناقی ، باغ و باغچه ، ره زید تری یا ، کارید

کارخهزالا ، کهو شهیر ، شهف و رنز ، رنزگارید سالنی ، ـ ئه ف کشک خوبهر ـ خوبهر د ناف کلمیدا ههما ئوسا تنین و و جی ـ وار دبن ، دل ددنه ستراننی ، دکهنه ده نگبیژ .

ههرچنی چیا ثهو روحنی ده کمبیژنی کورده ، جی ۔ مسکدننی حزکرنا وی ، ب ویزا ته قایی کول و دهردنی خوه رو دکه : ب ویرا ته قایی شا دبه و ب ویرزا ته قایی دژمننی خوه ثالت دکه . چیا پشتو قاننی وی یه ، وارنی مرازا ، دلکه تی یا .

ناقا زارگزتنا جماعه تا کورددا ناقنی گهه ك چیا راستی مه تین ، چوا - چیایی جودنی ، چیایی شه نگالی ، تیله گانی ، کوسه داغی ، بینگولی ، چیایی سیبانی خه لاتی ، گریداغی ، سینه کنی ، توژك بابا (ئی دیرسیمنی) و تید دنی . هه رگی ئهم فنی پرسیدا موژول ببن ، گهه ك ، ناقید ئوسا ئهم دكارن بیر بینن ، چمکی كوردی ل كیده رئی بتویه ، كیژان چیا دیتی یه ده رهیه قا ویدا ژی ئانی یه بیراخوه و د ناقا عه فراندنا خوه دا شكلكرنی .

خـه بهرا چیا د ناڤا زمانتی کـوردتیدا گـههکی تـنی ثاخاڤتنتی ، ئوسا ژی ناڤا مهسهلادا ، چاوا :

> چیایتی بنی کول ، مەرۋىی بنی سوز ھەردۇ ژى يەكە .

في دەرەجېدا ، چاوا تېرى ، پارالىلىزم ، عەفزاندن ھى تى

نتراندننی ، روحبهر دبه .

لنی عەفزاندنا ئوسے ا ژی ھەنە ، گاۋا چیا ب خوھ ، چاوا میرخاسیه ک ، خوه می و خودانه ک ، تنی یه سناندنی . ثهوه ، وهکی ستارنی ل خەلقىي زېراندى ، كەسىرى ، وەستىاى دكه ، ب جەو و كانى ينى خوه ھەر دەرا شىين دكە : ئەوە ، وەكى مىرخاسىد وى ناۋا كه و كوچكنيد ويدا ل بهر زنارېپد ويدا ب ئهسكهرخي د ومنزا شــهزکرنه و ثالتکرنه . حیا بونه پشت و پشتوفیان ، چاوا جیایتی " گریداغنی ، توژك بابنی و ثنی دن . «چیاینی بلند ژ جینارنی خراب چێتره . » _ جماعهت وا دبێژه . لٽي چيڀا ژي ههنه ، وهکي جي مسکانی زلازانن : ههر دورا هیشایی ، گول و گیها ، جهو و کانی ، ل کو کهری _ سوری یید پیز دچیرن ، گازانید دیرویر ، ل کو دلکه تی راستی ههڤدو تنین و دگهیژنه مرازنی خوه . ثنی پرسنیدا ئهم دکارن بیر بینن چیایی سیبانی خهلاتی ، ل کو بهیت ـ سـهرهاتی یا «سیابه ند و خه جنی » هاتی یه عه فزاند انی . تُا ، چیاکی توسمانه ژی چيايني شه نگالني ، و مکي ناڤا گهه و گهلك عه فزاندنادا تني بيرانينني .

ههما ژ وان چیا یه ژی چیایی نمه گهرنی به کو ناقا زمعف د ناقا عه فزاندنادا تنی بیرانینتی و پهسناندنتی . باوه ژ بکی دو پاکوردنید نهرمه نستانتی ل دورا ثی چیایتی بمباره کن (چاوا گوندنید کوردنید نه حی یا ناپارانتی و نه حی یا تالینتی). گهه کنی وان گوندا هافینا ب فنیرمتی کونخوزازا دچن ل وی چیایی کون و چادرنی خوه

قهدگرن . ب گول وگیهنی وی ، ب ثاف و چهعهٔ کانی پید وی ، ب ته بر و تو ینی وی متحه بر دمینن و شا دبن .

چیاینی سیپانتی خهلاتنی ، ئوسا ژی ئه فی چیا ، نه کو ته نتی چیرویه ، لنی ئوسا ژی جی _ مسکانتی دلکه تی یانه ، حزکرت و ئه فینتی یه . ئه له گه ز ، ئوسا ژی چیایتی به خت و مرازانه ، چیایتی ده ف و ده عواتا ، شایتی و حزکرنا دلا . و ثه ف گشك د نا فا کلامادا تنی گلی کرنتی ، گلاتنتی :

ئەلەگەز ، ئەلەگەز ، ئەسمەر ، جاننى ، ئەلەگەزىنى ، جۇت كانتىنە ، قان جۇت كانىيا من كول چىتىنە .

پهسننی ئەلەگەزېزا تەۋایی تنی کلی کرننی دەرهەقا كەری ــ سوری، گازانادا ، ومکی لنی دچېرىت ، پېزا ژى دەنگېېژو يا دلنی خــو. دبېژه :

بهاره ، مالتی مه دهرکه تنه ئهله گهزنی و نی ل دیزنی ،
کهری هنرگاجا ، ناخرنی گا ،
ره ژنوینی هه سیا خوه دابق فیزنی ،
برا خوه دنی بکرا مرازنی مرازخوه زا ،
مرازنی من و کهوا گوزدل .

شەۋەكىي سەرىنى ئەلەگەزىي _

ژ ئ<u>ى</u>ڭقاردا بېاتاما خەونتى .

چیا نه کو ته ننی بهارا و هافینا تنینه بیرانیننی ، لنی نوسا ژی وی چاخی ، گافا بهرف لنی داتینه ، کهسهك واندهرا نامینه ، ثاوا :

سینگ و بهرنی سهیرانا مهاله موسا ئوسانه ،

حەساۋىي بەرغا ئەلەگەزىنى يەكشەڤى خال كەتنتى ،

ناڤا کلامادا ئوسے ا ژی دہرہے قا قها و زنارادا ، که لی و که بلازادا تنی بیرانینٹی ، چاوا :

> کولمال ، گنوندی دودو که گهلینه ، جورتنی زور مهمکا چهعشکانینه .

گهله کلام دهرهه قا جهو کانی یادانن ، بهرف و باراننی ، ده نگبیژ تنی دهردخن ، چکا عهورنی چاوا ، چچاخ پیشدا تنین ، مهسهله : زهری دلامامنی ، عهورنی رهش بارانه ،

عەورىخى سىپى ز**ۇ**ستانە ،

عەورىي رەش بهارىي سەرىي مىيانە .

روزگهرنی سالایزا کلام ژی دعه فنره ، لنی حزکری ، چاوا «گول » پیشدا تنی و ب نیتا فکرگوهیزی شهم ب فکرنی دچن ناقا ته به تنی :

نەزىنى گولم ، گولا قى كەۋرى ؛

سوزا هافیننی ژ خوهزا بری .
گهده لاوك گنز —
من ژ تهعفی ، ته یروکنی
بهارنی قنورخکری ،
تهعفی یا هافیننی لایخست .
سوزا یا رنی ژ خوهزا بری .

ناڤا کلامید ته بیده تی ی حزکرنی په سنی کولی ، گیهی ، هدرچی کولیکید دنی تینه دایینی . گول ئه و نیشانا حزکرنی یه ، ئوسا ژی ته مای یا کولیلکا . ناڤید گه له کولفه تا کولی یه : گول به هار ، گولشی ، گولپه ری ، گولپه ی ، گولپاری ، گولشا ، گولشن ، کولشا ، کولشن ، کولیلک ، رحان ، سلاسن ، چیچه ک ، زلازان و ثنی دنی . د ره نگلی وان کول و گیهادا قیز و کولفه ت کنجید ره نگاوازی ل خوه د دین ، و هه ر یه ک ژی ، تو هه و زانی ، دبه کولیلکه که ناڤا که وشه ن ، گول و گیهی دا . سه ر گول و گیهی که که کلام عه فرینه ، مه سه له :

کاوا گزرهل منزا گزتبق : کوزن ، گهده دوری من ههزه ، ههزه گولا ، سنرسنا ، رحانا ، دارکا ، میخکا ، کنرکا قهرهفیانی ، کنرکا بهیبتوننی ، تهعثدا دهستنی خوه مهده . ناڤا کلامید وادا دهرهه قا هیڤنی ، سته یر و په یرنی رو عهزمیندا گهله کی تنی گرتننی . کلامید ئوسا ، حملی شه ف تنینه عه فراند ننی ، فهو خه باتچی دعه فرینه ، ٹیدکو خه باتا وانا د چولنی یه – شه فه وه کی دننی عه فراندار ید وانا پاینی پرنی شقانن ، هه رچنی خه باتچی ینی دننی شه فنی و ریوی . شه فا که تر ب کاکا کاکا ده نگریژر تری دبه ، عمر تیدا دکه و دخه مله ، چاوا :

گولنی مەعرومنی ،

هافتینه ، حهیامنی دلوك و دهعسنی ،

ستتركني عهزمانا ب هه فترا كه تنه كين و به عسني ،

دەستىي دلىي رەزىل ، ئەزىي بۆمە مەجروم ،

که تمه کنیف و رمقهسنی .

ئوسا ژی دهرهه قا همبه رکرنا گهله که حهیوانتی که دیکریتی و گنید نه که دیکرتی تنی بیر ثانینتی و گنید نه که دیکرتی تنی بیر ثانینتی و گنیتن دینی دینی دنی کوئیل و گنی دنی . خورتازا دبیژن ـ ته یر ، نیچیر قان و گنی دنی . چاوا :

دلني من هيلينا تهيرني لاله ،

جيرت خهزالا كهله _كهله ،

دنی و باقنی من دهستنی من گرتن ،

دانه يه كي كاله .

خورت پېشدا تني چاوا ته پرنې « وهستياي » ، « پهزو باسك »

انی و مشی یایه : یان :

ئەزىي تەيرانە تەيرىي رەشم ، مثنی دانی یه سهر سورا دیاربه کرا و پران ، یه ر و باسکتی من و دستیانه ، قام _ قەناتىي من وەشيانە ، ئەزىنى قىي سېنى نكارم پىي بمەشىم . قيز ژي پيشـدا تني چاوا بهرف ، خهزال ، بهردير ، چاوا : خەزال جاننى ، ئەزىخى بەلەكىيا بەرفى چيانگىنى بلند مامە ، تاڤا سڤني ، بانگني عهجهم دايه منني ، هندی _ هندی نهز حهلیامه ، ئەزىنى يار قىي چاخى بەردىرەكە باله ـ باله بسكه دارمكه ناف كدرىيا بتوم ، ئەزىي ۋ ئىسال يېزا كەتمە د الله ميرا ، مندلاکني لاوکني ميرا ، یهز و باسکنی من وهشیبانه . . .

چاوا ژوری هاته گوتنیی ، دهگمه کلام هه بن ، وه کی بی نه خشنی ته بیه تنی نه خشنی بن : حزکرن و ته بیهت ته فی پیشدا تین ، خه بات و ته بیه ت ب هه قزا پیشداتین . ته بیهت ـ ئه و نه خشنی روکری به ، وه کی هه رده گبیژ ، عه فزا : داره ك ، ژ خوه زا تشته کی ژی هلدده و ب دل

نیّتا خوهزا دده خهبهردانی . تهبیهت ب خوه ـ خوه ناڤا هـهر عهفزاندنهکیّد . باوهز بکی ، تنی ئورتنی ، ددنی ، پهز و باسك دکه . لهما ژی کلامیّد دهرههقا تهبیهتنی خوزی ، یانی خوت کیّمن .

وه کی تهبیهت ، دلار و بهر ، چهل و چیها ، و آتی دن ب نه خش و نموشتی خودهٔا خهملا ههر عهفزاندنه کینه که یه یه یه جماعه ت ژی هه ق دکه :

ههزه میشیه ، هلده نشیه ،

دەرەجىد نەخشىنى تەبىسەتنى گەلەكن ، لىي چىكى ئەمىنى ئەۋى سەرىنى پەيھاتىدا ژى بىنن بىتىر ، دھا پرسىيد دىنى لېيىشدا ناكشىنن .

هه فانيت كلاما

کلامید ده رهه قتی خه باتنی ته بیه تتی و حزکر نتی ، چاوا ها ته گرتنتی ، حسی ب ای جی ، هاهانگا دعه فزن ، ثه و مینا خه به ردانینه ، گافا یه کیرا دلتی خوه فه دکه . لتی فرقی ثه وه ، وه کی ده نگبیژ ثه ف جوزتی کلاما دو یا خوه و دلتی خوه زا هه قتینن ، ل چیزلتی وه ختنی خه باتنی ، تشته کی دور و به رئی خوه ده بینن _ زنارا ، ثا قید چه ما ، کول و گیها و وی چاخی یا دلتی خوه ژی پیرا ددن گریدانتی ، ناری میرث خوب ر خوبه ردایته ، دکه کاکه _ کاله ، باله ، ب سایا زارتی میرث خوب ر _ خوبه ردایته ، دکه کاکه _ کاله ، ب سایا

قهیدا و بانگا خه به ر ل هه ف تین و دبن کلام ، خه به ره که خوه ش »
یا دل . فی ته حه ری حه زارا کلام پیشدا هاننه و تین . ژ وان
کلاما ، وه کی ثنی لیریکی پینه ، گهله که ههما گوتنیزا ته فایسی ژی
ثوندا بونه ، به تلینه ، جاره کسی هاتنه گهرتننی و پیزا - پیزا ژی
هاتنه بیرکرننی ، باشقه ، گافا یه کی ته ننی خوزا گوتی یه . گهله که ژی ، ئیلاهی ثنی قه وماندنه کیزا گرنی دایی ژنی کورنیته به دو وگوتی ، ژ ثالی ینی گوهدار فانا تینه هلداننی ، ئه و ژی ده ستخوه دا دنافا جماع تیدا به له دبن وبه ره - به ره گوهاستنید خوه فا ده ور و زهمانازا خه به رددن . هنه کنی ژ وان مه رف نکاره تسی ده رخه چچاخ ، چ أزهمانی و ل کیده رتی هاتنه عه فزاندنی ، چاوا :

باراننی ، ببار ، ببار ، جوجکنی ناننی ته خوار ، قژکنی ته کر ههوار .

روبه یتند و اجیگرتنه خوه قا مهزن نینن ، لای د هه ریه کیدا نیته که هه و قه و نیت ب خه به رید به ده وی یی هاتند کوتنی ، که کی ب هه قزا گرخی دابینه ، تامه _ ته مامر . ناقا وانا که که جارا هه رسنی ده ره جه ژی پیشدا تین و یه که آئی دنی ته مام دکه ، گازورو دکه ، شمشات و به ده و دکه . ل قرا تشته ک ژی گه ره بنی گازورو دکه ، شمشات و به ده و دکه . ل قرا تشته ک ژی گه ره بنی گوتنی ، وه کی ه د وه ختنی عه فزاند نیسد حزکرنی ، هم د وه ختنی خه باتنی ، ته بیسه ت چاوا نتراندن و نه خش تنی گورتنی . وه کی دنی ، هم رکنی ئه م و اسه رت بیژن ، ته بیسه ت دبه خویا وانا ، نه کو ته ننی مهرکنی ئه م و اسه رت بیژن ، ته بیسه ت دبه خویا وانا ، نه کو ته ننی به بیسه ت

کلامتی دهوله ی دکه ، لنی فنوانی ددنی ، بهدهوه تی ینی ، گنوتنا دلنی ده نگریز دبه تا ـ تیله ک ، ته عمیسکه ک ، بیهنه ک . فی ته حه دی ، بیهنه ک . فی ته حه دی ، ب حه زارا شکالیدا ئوسا چنی بونه و چنی دبن و ب وی اما ته امامی یا ته به ده وه تی یا ته بیه تی و یا میرف تنی به ر چه عام و مه رف له عزه کی خوه و بیتر دکه ب وی شکالی خه به را چنی بویی دمینه تما . ئاوا چه ند مه سه له بینن :

یار کی یه مان ، که چنی کو لمالتی ،

اگر کنی کو لنی مالا باقتی که تنی ،

ته ینی ثه ز حه لاندم مسقال ده ره مان ،

گرفشتنی من حه لی یا ،

هه ستوینی من نه ما ،

ته ینی ثه ز کرمه بلبلنی سه رخی که له ما ،

ته ینی ثه ز کرمه قومنی دورا ثاف و چه ما ،

هه قالنی من و ته قا زه و جین ،

بونه خوه ینی ثه سمه ران ، دیلبه ران ، خه زالان ،

ثه زنی کال بوم ، که تمه سه رخی دار بی گر پالا ،

هی قیا ته مام .

 ویدا و ژ وان هـــهر دویتی جلات بویتی چنیدبه روَبهیته که تهزه ــ کلام . ثاوا :

> ها سەر مەزا عەورىنى مەزن ، بنيا مەدا جەو وكانى دلەرزن ، لەيلىنى تويتى ، مەجرۇم ئەزم .

يانٽي :

كاڤلنى گوندنى مە دەرەجە ، لنى شين دكە كەتە ، لايلاڤك ، گيهاينى پەندە ، لاوكۆ ، وەرە راموسانەكنى من كەرەمكە ، گەلەك دۇ ـ دەرمان جاننى تەزا فەرزە ...

بنونا به ده وگزتننی ، جنوت هه فنزنوکینزا گریدایتی ، نافا کلامادا جوزه کی وا ژی تنی انخافتننی ، انهوه ، گافا نه خشه کی ته بیه تنی هلددن و حساندنا خوه پیزا ددی گریداننی ، و مکی دننی ، و انا مناسبی هه ف دکی ، جاوا :

لاوکنو ، دلنی من باغچه نگنی گولی – ملی ، میرگا دهرخی مالنی ته ف خهملی ، خهلقنی که تی یه دهردنی مال و ملکنی دنیایتی ، ثهز ژی که تمه دهردنی خوه – ثی دلی .

فی کلاملیدا تنی کشمکرنتی ، وه کی به دموی ، مال و مالکتی ۲۰۹ دنیالکتی « بهر چهعقتی » نائین چمکی کهتی یه « دهردنی خوه _ قی دنیالکتی « یانتی :

ئهم همبهرنی هاف رونشتن ، مه کهسه یکی کور داهشتن ، که قر حه لیان ، دار گهیشتن .

ناف کلامید جماعه تنیدا ، چاوا جروزه کی به دهوسنه تی ینی ، گافه که که هیپیربولاینی و چاپده ری ینی ، گافا تشته کی ناقا مهزن دکرن ، وه کی چاپنی دهره . نافا رهوشه که گهله حزکری یه و د نافا عه فزاند نید کورد تیدا ژی گهله کی تنی خانیی ، مهسه له :

ههرگنی هو ننی پرسا تهمام ژ من دپرسن ، باهالإی خرخالنی لنگنی سه پرانا مه لله موسا رد و لانگه _ ژ رد و لانگی هه سپتی کحلیلانه ، ناوه لله ، گا و جو تنی کوتانه ، ناوه لله ، تاخر می چار _ پینج سال تارشانه ، ناوه لله ، که ری _ سوری ینی می ینی سهر کودانه ناوه لله ، خه رجی هه فت سال گیلانه .

جوره کی بهده و گرنتی یه جوزنی ئانگوری ، یانی ژی همهوری هه فیکر نی گرنی و و ان همهوری هه فیکر نی . گافا ده نگرین ل دور به و نی خوه دنه پزه و و ان تشتنی تهبیه تنی همهوری خوه و دلنی خوه ، حساندنا خوه دکه و ب و پفا و ا ته قل ، میشنداری و شکل کری دده کشکر نی خوه ستنا

خوه . چاوا :

لتی ، لتی گهورنی ، خنوس خوهشه ، بینگلول بهردا ، ته یتی دلتی من کری یه به عرا وانتی ، مسکانتی کولان و دهردا .

قرا پهسنتی خنوستی ، بینگولتی تنی دایینتی : لتی همبهریکرن ـ دلتی وی به ، وه کی بویه به عرا «کولودهردا » . شـکل گهله کی تنی بهر چه عثا و گهله کی قهواته ب و کی همبهرکرنیثا . مهسه له دنتی :

گوندى : مەمكىي خەلقىي تىپلى دەلال ئوسانە ،

نوتلا ترىينى ئوشەگاننى ،

نوتلا برنجتي توله خاني ،

مهرف لهعزمكي عينه ب دهميدا ،

چاوا کۆتى شنەدۆكىي مېرىي وىي ، ساۋىرى قۇلۇ

چاوا ویدا کهرمکی پالان ؛

مەرقى دۇ سەپەت ترى لايكە ،

سهر سياربه ، سهر قهدا بق للاقهك پيدا .

ئەۋا شكانى همبەرىكر بى ، كو دەرھەقا بەدەوىيا ژ بى ـ سىنگ و بەرى وېدانە و پېزا ژى همبەرى وىى دبـ كۆتىيى مېرى وى - ساۋېرى قۆلۆ ، و مكى دىنى مناسبى بەدەوجورى خو درا تەۋايى ، ددە كشكرىنى حالى ژىنى يى چەتى .

همبه رکرن ، نهکو ته ننی قهوماند ننی ته بیه تنیزا تنینه گرنیدان ، لنی ئوسا ژی عهمری منیرفزا ، ئاوا :

> دەردىنى دلىنى من دۇدۇنە ، يەك كونرئابىنى ، يەكىتى دنە ،

کوز^ااپی من تنی مینا مهعزه کی رهشی گلی ـ گلچنی بهر جهعثنی منه .

گاڤا کوزنی خەلقنی تنی ــ مینا زیزهکی مەعمودی عەنیا منه .

ناڤا كلاميدا ، چاوا مهجالا بهده وگوتنتى نيتگوه يزتى (فكرگوهيزتى) پيشدا تنى : دلكة تى پيشدا تنى - چاوا خدال ، باغچنى گولا ، گول ، كوليلك ، سينف ، قهره فيل كهسهك يا دور ب پهر ، قاز ، قولنگ ، جه عنونگا تدر و ابنى بهر مراز ، په زكوفيكه كهله سور ، شهمدانا زيرتين و ابنى دنتى . مهسهه :

ئەزىی خەزالم ، خەزالا چیایتی ئەلەگازى ، چەعقى من ل خەوىى بق ، گوھى من گوھدار بق ، گوھى من گوھدار بق ، دەقىی من چیره بق ، لنگرى من بانزدانى ، لنگرى من بانزدانى ، دە برا ھەقال _ ھۆگرى مخەنەت

خيرلي قه نه بينن ـ

چاوا تەعۋى ــ تولنى خوە بەرداننى .

ل قیده ری حبه ت پرس ده رهه قا خه زالیدا نینه ، انی ده و سا و بی گوتی بی فه عمکر ننی قیز ، زهری ، لنی ته عثری – تـوله تـه و مه رقن ، ثبی کو فه سادی ینی ، خرابی ینی دکن ، شـه باز و بوغدا ما دافیژنه هه رچی به ر ب مراز . ب قنی فکر بی چـنی بویه ته قار و به بتا هان ژی :

دانی من عهورنی خری هافیننی .

هنی شین دکه بنیا رموانی ،

ناوهاله بنه تارا ننورا جیننی

کرنی دی یه ، کرنی بینایه ،

داری زهماندا ،

کوندی کور هنملینا خوه چنیکه سهر هنملینا گوگهرچیننی .

ل ثیده درنی ژی گوگه رچین _ قیزا به ر ب مرازه ، انی کوندنی
کور _ ئهو منیرنی نه حه زکری ، وه کی قیز بنی دلی ونی دانه وی .
مهسه انی وا چقا بنیژی ، مه رف دکاره بینه ئورتنی .

ناقا کلامید خده باتی حزکرن و ته بیه تنی تم جارا جوزنی گالیگوری یایدی ژی پیشد دا تری ، وه کی وه خت و وختا نؤلانی تنی ده خستوکا تری دانینی ، ب بسرس و جداب ، فدورما خهونی . گه و جوزه ، گایهای ، دیسا نه خشه کی به ده وگوتنتی به . گاوا ، کلامه کیدا گه و یه ک ب فی ته حه ری تنی به یانکری :

کہجے ٹی کے لمالسی ، تو جنیاز کی باقنی خو ہ کی ، تويني خەونــا مرن بېژى . من نـاڤ خـهونـٽي ديبو : دارهك سيسي بهر كانييا مالا باڤني تــه بـق ، جۆتنى مارنى تەيار رەخ بتو ، جَوْتَنَى سَنْيَقَنَى (ئَارَتَنِمَنِيْتَى) ســهربق ، جۆتىنى كەوا سەر دارىي بتو . - كورزۇ ، كـولمالۇ ، دارا سپی ، تو دقیری _ به ژنا منه ، جۆتــنى مارنى تەيار ، دېنيژى ، محوليا منه ، جۆتىي سىيقتى ئارتامىتى دېيىۋى . مەمكىتى منە ، جۆتنى كەوا نىزى بىتق ، سەر دانى بۇ _ دېلاوى ، چەعقى منە ، ئەشقا دلا ، دزانى ، -خو ه

یار ، یار ، یار پوشمان یار .

کلامنی خهاتنی ، حزکرننی ، تهبیه تدی ، ب قدیده را (مقامرا) ته قایی پیشدا هاتنه عه فزاندنی ، یژی سهر هیمنی یه خانا . گهه که جارا ، وه کی وان یه که خانا ژ هه قدو دورخن ، قه ب جاره کی ها کلام نائی شدیحتاندنی ، ته که فرقی شهوه ، وی جی هلدانا خوه ، ئوندا بکه ، بنی پارد قه کرنی سهر ده ره جا ، چوک به . و گهه که جارا نه و ده ره جا (خان) دکارن ب کلامه کی زاینه بیرنانینی ، یانی ژی هه رن بگیرن کلامه که دنی : به عدس خه به رنی نه م هلدن کلاما « تو ژ هه قالا نه مینه » :

تو ژ هەڤالا نەمىنە ، وەيلا واينى ، مر · _ خەربىنى ،

ومایر ویلی نامر خەربىا جزىرىي ،

وەيلا واينى ، من خەرلېبنى ،

كەۋرىي بنتى بىرىنى .

وه یلا واینی ، من هیسیرنی .

خانی پنی ^آباڤۆ کــولکمشکنی

تيدا دكن كريتي ني يني مريشكني .

براگریده پشتا خوشکنی .

چ کانیکا دور ب قجی ،

جۆتنى 'خەزالا بەر خارجى ،

خوهزلا من وی عاقدی بی ،

چهعثما دیثی ، دل زموجی .

قی زناری مرف دی سسی کسر ، بشکلاشك قهبتر ، سینگ سپی کسر ، حهتا کهلهش لاوکسی من ژ ولاتنی خهربب هات ، قهانفا گولیینی من یهك رهشکسر ، یهك سستهای کسر .

ل فیده رخی چار روبه یتن ، یا بی ژی چار خان (مال) ، وه کی قه ژی ب هه فزا نه ها تنه گریدا بنی . هـه ر خانه ك به شـقه دكاره بی گوتنی ، لی ده نگییژ نه ف هه فانینه و کرنه کلامه ك . وی ته حه رینه کلامید د بی ژی .

کلامید حزکرنتی ، خهباتتی ، تهبیه تنی ، ئوسا ژی گنی میرا ، نئی ئیرده کنی ، مینا ئنی گرفه ندنی چاپکرتی نیان ، ناکه ثنه سه قهیدنی چاپکرتی نیان ، ناکه ثنه سه قهیدنی چاپکرتی نیان ، ناکه ثنه سه قهیدنی چاپکرتی ، حیملی ب فورما ئازا هاتنه عه فزاند نتی ، سه هیمتی سه و تنی کن و دریز . هه ر خانه ك فکره کنی دده کششی ، دیمه ك کنیده رخی جومله کوتا دبه ، ویده رخی ژی ریز گرفتی خلاز به ، ویی شوندا کوتا بتونا بتونا ریزا بیشن ب بانگا خود فا گهره کنی نولا کوتا بتونا و ریزا خانی به پیشن به ، وه کی دن بیژن ، بانگ گرفتی مینانی هه ف ده رین و ویشا ژی رو به یت خلاز دبه ، ویی شوندا نافا وان هه دو ریزادا چقا ویشا ژی رو به یت خلاز دبه ، ویی شوندا نافا وان هه دو ریزادا چقا خه به دا دیکاری بینه ئورتنی ، ئاقا ، وه کی بینا ده نگبیژ پیک بیته ، بینا وی نه چکه . قی ته حه ری چن بتونه ئه و جوزنی کلاما ، وه کی ته نی

بونا يهك مهرى سترانى هاتنه عهفراندانى ، مهسهله :

لاوکز ئەز بەدەوم نۇلا ھىقتى ، كورزى كەرنى ، وەكى من زانبتويا تو ئەۋسەنەيى ، توجار يارتى تەزا نەدكر سەۋا دلكەتنا مەھە و نىقتى .

فیده رخی ، چاوا تنی دیتننی ، حیملی رنیزا پیشنه ، ب کوتابتونا خه به را د هیشنی » و یا پاشنه ب کوتابتونا خه بــــــه را د نیشنی » ، و مکی ل هه ف تین .

هلبهت کلام ، دها راست روبه یتنید کلاما ، گشك وی جوزه یی نه هاتنه هه دانینی ، هه ها هو ناندنی ، ثنی توسا ژی هه نه ، و ه کی بانگنی وان ب یه ک جوزه یی خلاز دبن ، چاوا :

مننی خهونهك دی به د خهوننیدا ،
دارهك هنی شین بقیه حهوشا باقنی تهدا ،
قنی دارنی دنهنیزم بهلگه لنینه ،
فنیزا بهلگا جوته سنی شنی سنوره لنینه ،
فنیزا سنی شا دکاننی سهده فانه .

و ب قنی فزرمنی ئنی دننی ژی دیسا ب بانگا « دا » ، « نه » کوتا دبن . جوزنی ههٔ قانیننی باشقه نه و بنونا هینداری یا واتا خه به ك

به شقه لازمه ، له مازی ئهم ناکه فنه نافا هورگلی یا .

بن نا کلامنید ژنرگنرتی ، ٹوسا ژی گهله کی فهرزن وهکلاندنا گئی پنیشفا حازرکر ننی ، خهبه رنی گازیکر ننی ، وهکلاندنا ریزا و گئید دننی ، حاوا : ها هو ، ها هو ، تهو ، تهو ، جاننی جاننی ، ها ـ هی ، ده لنی ، لنی ، لنی ، ده لـ ن ، لنز ، لـ ن ، وه ینی دن ، ئاوا :

کاونی هیوا سهد جار هیوا ، نهمینم ، نهمینم ، ریدا ها ب ریدا . .

یانتی ژی تهمامی یا کلامتی تنی وه کلاندنتی ، چاوا :

ههر کی میثانو ، میثانو ، میثانو ، را شه ی به ، سه ف شلی به ، برا شه ف به ، شه ف شلی به ، برا کول به نافا قزانه می یا به ، جی بی ، ته نورغان ، دوشه ك ، به علم گی و په زیال به . برا سی و شه ش بشکو کی منتی زیقین برا سی و شه کری به ، شهر کی مه ، شهر کی مه ، شهر کی مه ،

ژ تهزا برا دهستور دابه : حهیا بهربانگنی سبنی یاساخ ژ بزی ته تونهبه .

_ Y._

برا نهشه قبه ، نه شلی به ،
برا نه کول ناقا قرانتی می یابه ،
نه جی یتی من تورغان ، نه دوشه ك به ،
نه برا سی وشه ش بشكوكتی زیقین قه کری به ،
نه برا شهرای مهمكتی ته سلار به ،
نه بنی سپی به ،
حه تا نه قه حه لالی —
سهر نه فه سا جانتی من حه رام به ،

دیمه ک اوا ، دومکدریزی کامید خهاتی ، حزکرنی ، و ته بیه تنی نه کو ته نی ب فکرا وانزا هاتنه گریدانی ، انی اسوسا ژی ب به ده و سنه تی و انزا هاتنه گریدانی . هه کری پرس ته نی ده رهه قا نیت ، یانی ژی سه ره جه ما وانا بویه ، نه و بی زو بهاتانا بیرکرنی و چه تن بهاتنا به لاکرنی . لی قیده رسی ، به لی ، پرسا به ده و سنه تی یی پرسه که که که که در زه و هه ردو ب هه فزا چاوا گرتنی یی پرسه که که که که در زه و هه ردو ب هه فزا بین ، ناقا قوزنه ته یاخ دبن ، بین ، ناقا قوزنه ته یاخ دبن ،

فهرهه نكؤلث

_1_

ئا : بەلى ، ئەرىي .

ئاتروس : تەرەس ، بنىدېن ، بەدمەزەو ، لە خوا نەترس .

ئاتمەجە : ھەلّىز ، باز .

ئازا : ئازاد ، سەربەس*ت* ، سەربەخلا .

ئاساخ : ياساخ .

ئاقا : هينده .

ئالى : لا ، لايەن .

ئالاڤكور : هالاوكرر ، مهلاوي ئاكر .

ئانتيـخ : كولخان ، كوان .

تُاها : ودها ، بهم ردنگه .'

ئاھل : كامل .

ئايراى : ههيات ، بهداخهوه ، حهيف ، مخان .

ئەلى ــ ئىلاھتى : عەلى ئەڭلايتى .

ئەمەك : كۆشش ، ئەرك ، وەفا .

ئەنى : عەنى ، ھەنيە ، توڭل ، ناوچاوان ، پېشەسەر .

گۆرتنى : ناوەند ، ناوەزاست .

ئوسا : وهها ، وهسا . -

ئوعشكرن : گونجاندن .

ئىيىپىكى : خەمناك ، خەماوەر .

ئيزبات : ئيسپات .

ـ ب ـ

باسك : بال .

باكن : زريان ، توف.

بانك : ليرهدا : بيته _ قافيهيه .

: به ها ، قيمه ت ، گران .

: فيرقه ، دهسته ، تتيب .

: دوگمه .

: به راته په ك ، به وشه په ك .

: سەيران .

: جوان .

: جوانکاریی .

: مرازدار ، بهمراز .

: دەلىل ، رىي نىشاندەر ، بېشەنك .

: شەكەمەر ، شەك .

[ف ـ ۲۶]

باها

ىرىكاد

بشكؤك

ر کلیکی

بنداروك

ب**ەدە**و

بهدموسنهتى

بهرب مراز

بەربىن

بەردىر

بەز : غار ، بەزتىن ، ھەڭبەزتىن .

بەژن : قەد .

به و نزراف : قهد بارتك .

بهشقه _ بهشقه : جونی _ جونی ، جور - جور .

بهعر : بهحر ، دهريا .

به عس خهبهر : به نمتونه ، بنومیسال .

بەلوكرن : دەربز<u>ت</u>ن ·

بىزغدان : بوختان .

بيدهر : جلاختين ، خەرمان .

بېړيڤان : بېريوان (ژن که دهچته کهژ بېر شيردلاشين) .

بير ٠ ينه نه س ، هه ناس ٠

بینته نکی : هه ناسه سوارتی ، نه فه س ته نگتی .

بيّهن : بوّن .

- **-** -

پار : بهش ، پارچه ، لهت ، کهرت ، کوث .

پار پار یکرتی : پارچه پارچه کراو .

پارس : سوالکهر ، دەرلازدکهر .

بالەنگىز : بالا ، بالاينە !

يايني پرتني : به زورتي.

پرس : مهسهله (ليرددا) .

پەر : يەروباڭ :

پەزدۆتن : پەزدۆشتىن .

پەسن : مەدح ، بېدا ھەلدان .

پهي : دوای ، پاش .

پۆيٽيت : شاعير .

پۆيىزيا : ھەڭبەست ، شىعر .

بيدا — پيدا : پهيتا - پهيتا ، لهسفر يهك .

پیشداچویبن : پیشکهوتن ·

پیشهکزان : پیشهساز .

پيل : شهپول ، شاپيل . .

_ت_

تاريق : مێژو .

تەقايى

ترمخچى : شەنكەر ، درمخچى .

تەحەر : جۆر ، رەنىك ، تەر ح .

ته عشت : چاشت ، تاشت .

: ولإكرايتي .

تەك : تاك ، تەنيا ، ھەر ئەو .

تهار : فزنده ، بفز .

تەيرۆك : تەرزە .

: تلا ، ومكو : (راناو) . تو

> تو : هيـچ ،

تلإخم : تلام ، تلاو .

: تَوْرُهُكُهُ . تور

: مىر . تۆزن

: بەرگىن ، ئتوك . تتوك

: جۆرە زوزنايەكە . تولم

تلاماست : قەيماخ : تۇلېۋ .

تتو نه

: نىيە .

تو نه نه : نتين • : تاجر . تيجر

تير

: خەست ، پەيت ، تىر .

: تاڵ ، داو . تێڸ

- ج -

جارجم : جاجم .

: ههندي جار . جار نا

> ُ: جەنازە . جنيازه

: ھەوڭدان . جهعداندن

جهعنوك : جوانو .

جه هـ : جوّ ٠

جەر : جۆگ .

ج**ۆ**تــكار : جوتيار .

جوتهەڤزۆك : پێوار ، رەمز .

جودہ _ جودہ : جیا _ جیا .

جینار : جیران ، دراوستی . ٔ

جېرپاندن : ئەزمتۇن ، تاقىكردنەوە .

- چ -

چاپ : وهزن ، ڪێِش .

چفت : جلات ، جفت .

چٺ : چێو .

چقا : چەند .

چقل : لك ، لق .

چلك : چوڭ ، چوڏ .

چل و چیا : چلچیا ، کهژوکێو ، شاخ و داخ .

چەتىن : دۇوار .

چەعف : چاو .

چەعقىكانى : چاوكانى ، سەرچاوە .

چەك ـ رحال : چەك و شتمەكى سوارتى .

چيت : پەردە .

چێڔاندن : لەوەزاندن .

جِيْلُهُ ؛ جَيْلُ ، مَانِكُا .

چيم : بهرد ، کهوچك .

چێِم : چهم ، روبار .

جيني : چيا .

- ح -

حبەت : ھەللىەن

حزكرن : دلادارتي .

حش : هنوش ، ئەقل .

حه لاَّلْ ، باك ، شهرعتى ، هىخلاى ،

شایان ، بهشهرهف .

حەواس : حەز ، ھەوەس .

. لتعه ، لتعه : للعا ، هه تا .

حهیام : عهیام ، أیام ، روزگار .

حۆكەقزان : قازەوبازەي مەر .

- خ -

خان : دېر .

خانتی کرن : دهرخستن ، دیارکردن .

خلینك : چَلْم .

خەبتىن : كاركردن ، ئىشكردن .

خەبەر : قسە .

خەبەردان : نسەكردن .

خەتاكتى : خەتىكا .

خەيسەت : خاسيەت .

خۇرن : كوز .

خوزى : رۇت ، ئەسلْ ، خۇمالْ .

خو هخو ه تی : خو یتی ۰

خوهستن : خواست .

خودڤا : خلاوه .

خوەلى : خۇڭ .

خويا : أاشكرا ، رؤن ، دياد -

خوىي كرن : بهخيوكردن .

خيرەت : غيرەت .

- ک -

دارى زەمان : دارى دنيا ، سەرزەوتى .

دانەبتىركرن : لەبتىرېردنەوە .

دانهخهبهردان : ودقسههینان .

دانەكىقىشنى : كىشفىكردن .

دران : ددان .

دژمار : دژوار .

دەبار : ئازۇخە ، ئازۇقەي ئاۋەڭ .

دەر : دەرگا .

دەربازېتون : راېتوردن ، بەسەر چون .

دەر قا : دەر ھوھ .

ده عس : داس .

دەعسكىش : داسكىش ، درەوەنى .

ده عن : دان ، جهم ، وهجبه .

دهءوات : شایتی ، گلاوه،ند .

ده ف : دهم .

دەقزراڤ : دەمكوڵ .

ده کمه : ده کمه ن

دهلال : نازدار

دەنگىبېژ : گۆرانى بېژ ، شايەر .

دەورانبېژ : تەرجىع بەند .

دۇپا : زۆرتر ، زوربه .

دۆلىدانك : ھەرزالە ، ھـــەلۆرك ، جۆلانە ، دىلابى ،

پیرك ، ستیرك .

دۆمام : دۆټمام ،كچمام ،كيژمام ، ئامۆزا .

دۇمان : دۇ ؛ دۇكەڭ .

دومكدريش : نەفەس دريش (ھەڭبەستى دريش) .

دىنى : دايك .

- ر -

رابتون رونشتاندن : هه لسان ودانشتن .

راڤه : ههسته .

رند : چاك ، باش ، كۆك ، خاس ، جوان .

روڤاندن : رەواندن ، خەمرەواندن (خەمرەولان).

رەنگاواز : رەنگاورەنك .

رەو: رەوت.

رۆ : رۆژ ، خۇر .

روبەيت : چوارټنه ، دۇبەيت (رباعى) .

ريتم : هاو ئاهه نگتى ، توازن ، تناغم .

رێِز : دێؚڒ .

- ز ـ

زار : زمان .

زارگۆتى : دەماودەم (شفويى).

زار : مندال .

زعڤا : زاوا .

زنار : تاویر ، شاخ ، گابهرد .

زهر : شاخی بهرز ، کیموی ههزار به ههزار .

زەعقى : زاوا .

زەقىراكرن : زەوى كىيلان .

زۇ : خىرا .

- ڑ -

ژانر : بابهت ، جور ، غهرهز .

ژبەرخوەدەرخستنى : لەخلارداھىينان (ارتجالى) .

ژنابى : بېيو،وژن .

ژ وعژی : ژاژی .

ژي : ژبان .

ژني هلانين : دانان .

– س –

ساپ : کا.

سازبهند : مؤسيقار .

سازبه ندتی : مؤسیقا .

ساڤىر : كاسە ،كەويل ، سوالەت .

سبكل : زنجيره .

ستران : گۆرانى ، لاوژه .

سته س : ئەستلىرە ، ستارە .

ستودار : شاخدار ، قلاچدار .

ستورو : شاخ ، قلاچ .

سدقتهمن : بنی خهوش ، راست .

سرخي : سره ، رايز .

سقك : سوك .

سەرت : رەق ٠

سەروڭىرى : سەرۆكايەتتى ، سەركارىتى .

سلار : ههمس ، مس ،

ستور: مشتوره.

ستزرهت : رؤ ، روخسار .

سۆسلەجتى : خزمەت .

سۆسيالتى : كۆمەلأيەتتى .

سۆۋخۇر : مىرەكىل .

سينلار : سنتور ، سەرحەد ، ئاقار .

سيورومتالا : متالًا و بيركردنهوه .

سيوژي : ناو مر لاك .

- ش -

شا : شاد ، دڵخوش .

شارور : شهحرور ، شاور ، بالنده یه کی ده نگ خوشه

ميندمى جوله که يه که .

شاشمان : سەرسورزمان .

شڤ : شو ، شور .

شمشات : پهرداخ کردن ، لترس کردن ، زاخاودانهوه.

شه : شانه.

شەپە : ھەرەسى بەفر .

شەعدەتتى : شايەتتى .

شەۋىين : شەوەكەژ ، شەوبەكىو .

شهكرن : شيكردنهوه ، له شهدان ، له شانه دان .

شەوتتى : ستوتاو .

شپور : راوېژ ، مەشِلارەت .

- ع -

عەزمان : عاسمان ، ئاسمان ، ئاسمان .

عەفراندى : دانان ، تأليف ، داھينان .

عهم : ژبان .

عەور : ھەور ،

عهید ـ عهره فات : جهژن و راورهسم .

ـ ف ـ

فراڤين : فراوين ، نيو هر لاژه -

فره : فهره ح ، خلاشتی .

فكركوز : بيرققلْ .

فلان : دەنك ، نەغمە .

فيرم : مەزرا ، كَيْلْـكُه .

فيز : سەرو ، سەربان .

۔ ق ۔

قاتنخ : ماست .

قاس : قەير ، ماوە .

قالُّك : قەپىلك ، قارغ .

: گابەرد . قايه

: بەجىھىينان . قەداندن

> قەر : رهش . قەربەڭەك

: باز ، رەشوسىيى . : ﻟﯚﻣﻪ ، ﺯﻩﻡ . قەرف

: شیربایتی ، مارهیتی . قەلەن

: قەوەت ، ھىيز . قەوات

: مقام ، دهستور . قەيد : كلوكلچوك ، كلدان . فۆ تك

: قەزن ، سەدە ، چەرخ ، جاخ . قوزن

: حالٌ . قو لۆ

: كۆلىت ، كونج ، زنج . قو نجك

قيز : كچ ،كيژ ، دولات ،كەنى ،كەنىشك .

: دڵهاتن . قىمش ھاتن

ـ ك ـ

: دەنگى كۆراتى .

: شرخ ، به ناز ، نازدار .

: گۆرانتى ، لاوژه ، ستران .

: بانه .

كاو

كلام

كلوب

15-25

: كليل . كليت : مالنی کراو ، کەوى . کهدیکری : ئەسپابى مافتررچنتىن ،كەرگى ، ھەپلا . كهركيت : ران ، میکهل . کهری : کړ ،کې (قزو**نپ ،**کزوکپ) . 35 : خەم و كوڵ . كەسەر : كابان ، كەيوانۇ . كهفان : بەردېر ، قايەجتى . که قربز : كۆن . كەفن : كۆڭىس ، كوزىس ، كۆڭ . کهل : ئازا ، چەتە . كەلەش : دەرەتان ، جاز ، مەزرا ، حەيارە ، سنتور . كهوشهن كودك : شەل ، خوار . کودم : ڪرم . : مەنجەل . كۆتك : كاسەكەل ، كەويل . کۆد : كەزە . کوڒ : له کوځیوه . كوزا كوزئاپ : ئامۇزا . : كيـ ١٠٠٠ کوسی

كولتتور : توراث .

كۆڭخۆز : گەلەكتىل .

كواكمشكرن : كليلدان .

كولمال : ماڵويران ،كڵوڵ ، ماڵ كاول .

كۆللاكىنىڭ : گەلكارى .

كوليلك : كُولْيلك ، كُولْأَلْه .

كۆم : كۆمەڭ ، كۆ . كۆمباين : مەكينەي دروېنە .

کنون : دموار ، خیرون ، روشمال ، چادر .

كۆندەلتى : قۆندەرە .

كێلەندىكێش : درەونتى ، ياڵە .

كين : رك ، خهم .

ـ گ ـ

گاڤ : وهخت ، کات .

كاڤا : كاتنى ، وەختنى .

گرخی دایی : گرخی در او .

گەدە : كوزەتىملاوك ،كۆزەتىم ھەيران ...

كەشە : برېقە ، ستور .

گەللا : قەومىيل ،گەلىېراينە ، خەڭكە .

گەلى گەبىزى : گەلى و كەنداڭ .

كهمار : پيس ٠

کند : کهن

گورزهچى : مەڭۇنلىر .

گور : گــز . گورگور : گــزوه~~ـر~~

گوزگوز : گزوهتور ، گرم و هزز . گوزی : گهز .

کوهبز : کهورز ، کهورز ، پشتیر .

گۆپال : گۆچان . گۆتى : بېويسته ، ده بنی

گۆتى : بېيويستە ، دەبى . گۆۋەند : گۆوەند ، شايقى .

كيدوك : بهندون ، لوتكه .

- ل -

. له عل :

لاوك : گۆرانى ، لاوژه .

له عزه : لحظه .

ليخستن : ليدان .

لٽيريكى : غنائمى .

ليلاڤك : لاولاو .

لال

الني يني : له هي ، لافاو .

- 0 -

مالخوى : خاوەن ماڵ.

مالهه بون : ئابتورتى .

. مۇ : تەم

مەجرۇم : مەجنۇن .

مهخهل : تاخه ل ، باسمه .

مهءر : مار .

مەي : نەي .

مينا : ومكو .

مينانتي : وهكو .

. مە**ر** : مەر

ەب_{ىرخا}س : ئازا ، كەلەم<u>ىر</u>د لە شەزدا .

میشنداری : مههارهت ، دهستره نگینتی .

- ن -

ناڤكرن : نيرونان ، ناونان .

ناڤكيل : ناوقه ، ناوتهنگا ، كهمهر ،

نان : گهنم .

نترین : وهسفکردن .

ئ**ق**ىسار : ن~~ۆ~~سراو .

نڤيسكار : نتوسەر .

نمټوش : خاڵ ، نمهش ، نيگار .

نها : ئىستا ، ئەمىستا ، ھەنتوكە .

نه تانگوزی : ناهاولفت ، نه هاوزا ، نه هاوکف .

نەحسابكرتى : لەئەژمارنەھاتۇ .

نەينك : نەينۇك ، ئاولانە .

: ومكو .

نۆتلا

نۇلا : وەكو ، مىنا .

نۇلانى : وەكو ، مىنا .

نيت : نيەت ، نياز .

_ & _

هه نک و بانک : به نه زم و گورانی ·

هرى : خورتق ·

هرينگ : خورتي ٠

هلدان : هه ل گرتن .

ههرگني : ههرکهس ·

ھەرى : ھەرە ·

ههستو : ئىسك .

مەن : يەكتر .

هەقان : هەمبان ، ھەمبان ، ھەمانە ، دەغەر ،

ھەۋانىن : ھۆنىنەوە .

ھەۋدو : يەكتر .

هافترا : پیکهوه ، ویکترا .

ھەقكرن : ئىسپاتكردن .

ھەلەقەتى : يېرەندى ، علاقە .

هلاستنی : وهستا .

هرگهج : کاوز .

هیف : مانگی عاسمان .

هیڤتی : ٹاوات ، هیوا .

هيم : نبيچه ، بنهچه ، بنهما ، بناخه .

هين بتون : فٽيربتون .

هێسا : حهسانهوه .

ھێوى : ھەوتى .

- و -

و ه رده ك نماوى .

وەستىلى : ماندۇ .

وه كلاندن : دؤيات كردنهوه .

. . . . . .

الاغانى الكردية الفولكلورية

العضو المؤازر: البروفيسور حاجي جندي

يحتل الفولكلور الكردي الشفوي الغني للتشعب الأغراض، قديمه وحديثه، بين شوامخ التراث الكردي العريق قمة جديرة به.

فهو كما يقول الكاتب الارمني الشهير خ. آبوفيان في الازدهار والتقدم ما يحار في امره المرء وتأخذه الدهشة، ويكاد يكون الكرد برمتهم، رجالا ونساء شعراء مطبوعين، ومطربين موهوبين، ففي اشعارهم وترانميهم صور الحياة نابضة حية، تتحدث عن البطولة والمعارك والخيل والسلاح والطبيعة والمرأة والحب والجمال والحكمة والفاسفة والسياسة والاجتماع والاقتصاد والتربية في لبوس من البساطة والشفافية ما يخلب لبك ويشدك الى الحياة والارض والعمل والانسان شداً وينفح فيك من النفحات ما يسموبك الى العلى.

ان مثل الفولكلور الكردي كمثل جدول أخذ يتسع على م العصور حتى غدا نهراً كبيراً يجري سلسبيلا فراتا ، ثراً منعشاً من صدق المشاعر وحرارة العواطف ورقه الاحساسات وعذوبة اللواعج وعلو الهمة وشموخ العزم ومضاء الارادة وشدة البأس وشرف الرجولة وعفة الاندوثة وكمال الوفاء وجلال المواقف وسمو المروءة ونقاوة الضمير وسملامة الطويمة وعظمة البطولمة وبعد النظمر ونفاذ الذكاء وحدة الفطنة ...

انه كما ذكر الروائي الارمذي الذائع الصيت (رافي) نتاج الشعب الكردي بمختلف ملله ونحله وطوائفه الدينية والمذهبية من المسلمين واليزيدية والعلمي اللهية والنصارى والقبائل والعشائر الكردية القاطنة في وطنها كردستان الممزقة بين تركيا وايران والعراق ، فقد ساهم في ابداعه الرجال والنساء والفتيات والفتيات والشيب والشـــبان باثين فيه أشــواقهم الى الاحـبة وذكرياتهم في الماضي وآمالهم وتطلعاتهم الى المستقبل ومشاعرهم واحساساتهم وهمومهم ، فهو مرآة صافية تعكس شخصية الشعب الكردي بأمانة وتترجم حاله بصدق اذ هو من القلوب الى القاوب ، فعلى كـل قطعة منه بصمات من روحـه مطبوعة وفي كـل نغمـة منه صدى لوجدانه . وآيــة حيويته وأصالته انه لم يعترف قط بالحدود والحواجز المصطنعة ، ولم تستطع الديانات والمذاهب والسياسات أن تقف دونه وأن تطبعه بلون مغاير لجوهره ، فكان وما يزال كالنسر يحلق عالياً في سماء كردستان ، حيث تبدو شامخة مرن اقصاها الى اقصاها ، ففيه كيان الشـعب الكردي الكامل الذي يسمو فوق كـل الشبهات ، انه ملاحم البطولة واناشيد الفروسية وانغام الانسانية المنتصرة .

على اننا لسنا بصدد الحديث عن الفولكلور الكرديكاه،

وأنها نقتصر على ثلاثة أغراض منه:

- ١ أغاني العمل.
- ٧ أغانى الحب.
- ٣ ـ أغاني الطبيعة .

وهمي في جملتها مندرجة تحت الاغراض الغنائية والحماسية .

١ - أغاني العمل:

هذا اللون من الفولكلور الكردي وسيع المدى ، متشعب المرى ، ذو أفانين مختلفة ، يبتدع في القرى والارياف وداخل المنازل والبيوت والدواوين وفي الخيام ومضاربها ، وفي المراعي حيث يرعى الرعاة اغنامهم وفي المرابض حيث يؤوونها في الاماسي ، وفي المدرات حيث يستدرونها وفي الموارد اذ يوردونها الماء وفي المصادر اذ يصدرونها الكلا وفي أثناء نطاح الاكباش والتيوس وفي مواسم الولادة وعند رعي الحملان والفصلان والعجول وفي اثناء عمل البناء وشق الصخور والترع والجداول وحفر الابار وحراثة الارض والبذار والحصاد والدياسة والاستغلال وخزن الغلال ، والحياكة والنساجة وجز الصوف وغير ذلك كشير ...

ان العمل اذن هو المعين الذي لاينضب في الخلق والابداع ، وان المنظومات والأناشيد الشعبية في كل مايتصل شديد الاتصال بمجالات العمل ، والانتاج انها تلهم العاملين الى المزيد من حب العمل ، ينشدونها فرادى وجماعات في مستقرهم ومنتجهم . ومما يلفت الانتباه أن هذا الفولكور ليس مجرد وصف عابر جاف لحياة العمل ، وانما هو مغموس ومشبع بمشاعر الحب وعواطفه الدافئة عبر العلاقات الانسانية السامية . ولعل مانلمسه

اليوم من ازدهار لهذا الغرض من الفولكلور الكردي الرائع متصلا عيداة المزارع الجماعية والحكومية التي انشأها النظام الاستراكي في البلاد السوڤيتية اصدق دليل على حيوية هذا اللون من الفن الغنائي الشعبي بين الأكراد الذين يعيشون مع اخوتهم الارمن والآذربايجانيين فاذا كانهذا الفولكلور يمكس فيما مضى أسلوب العمل ووسائل الانتاج وطريقة التوزيع وفق الانظمة البالية فهو اليوم يترجم محتوى جديداً لكل مايتصل بالثورة الاشتراكية في الزراعة والصناعة والاقتصاد، ويتحدث عن الآلات الحديثة في الحراثة والحصاد والدياسة والاستدرار والاستغلال و ... و ... كما يتغنى بالانسان الجديد في عواطفه ومشاعره ومواقعه في العمل والانتاج بشتى فروعها .

٧- أغاني الحب:

اما هذا اللون فبحر زاخر من التعبير عن اشواق القاوب الملتاعة والعواطف الملتهبة الجياشة ، فهو حديث العشاق من الرجال والنساء والفتيان والفتيات ، يصور حياة الحب واحوال المحبين والمحبات تحت قيود وتقاليد وظروف اجتماعية قاسية تحول في معظم الاحيان دون ان تتحقق أماني العشاق والمحبين . في اغاني الحب شكروى مرة وتذمر واحتجاج صارخان على الزواج القسري وانعدام التكافؤ وحرمان المرأة من الحرية في اختيار شريكها في الحياة وثورة على الفقر وآثاره وعلى الاغتراب من جراء لقمة العيش وويلاته وعلى الابعاد بين القلبين العاشقين ونتائجه ، وعلى جشع الآباء والامهات وكوارثه .

ولعل ما تمتاز به هذه الاغاني انها تنظم رغم صرامة القيود

والتقاليد واحتجاب الحرية ، في غاية من الانطلاق والصراحة التامة . والهما تنظم وتغنى في كل مكات : في الجبال والوديان ومرابع رعبي وعلى الينابيع وفي مرابض القطعان ، والمواشي وميادين العمل والسمر والافراح ، تصف جمال المرأة وزينتها وحديثها ومشيتها وعينيها ونظرتها وقوامها ورشاقتها ، كما تصف همومها ومشاغلها وآمالها وتطلعاتها بسذاجة وبراءة .

الا ان مصادر الشقاء والتعاسة من الفقر والزواج القسرى وعدم التكافؤ والاغتراب وغلاء المهر والصداق والجهل والجشع قد ولت الى غير رجعة ولم يعدله اثر اليوم بفضل النظام الاشتراكي الذي حرر المرأة الكردية السوڤيتية . فهي تتغنى بانغام الحربة واغانى الحب على اساس من العلاقات الجديدة .

٣- اغاني الطبيعة:

الطبيعة زين الاغاني الفولكلورية الكردية وزخرفها ، اليها يفزع الكردي في تلوين خلجات نفسه ، وبها يوشي مكنونات وجدانه ، فلايستخفه الطرب مالم يكن من جمال الطبيعة فيها يغنيه مسحة ، ولا يستهويه الاستمتاع بالحياة الا اذا استظل بأفياء من فيوضها ، ولا يستشعر الطمأنينة الاحين يلوذ باستكناه اسرارها واستشفاف مظاهرها واستجلاء خفاياها ، ولايستعذب طعم العيش الا بالأندماج فيها ، فكيف لا وفي جبالها الشم ورواسيها الشواميخ سر شجاعته ، وقوة ، رجولته وعظمة بطولته وملحمة انتصاراته وشموخ شعبه وثبات كيانه ، الله اللات الهادرة والمضايق والوديان والذرى والقمم والسهول النها للشركات الهادرة والمضايق والوديان والذرى والقمم والسهول

والهضاب والينابيع والانهار والجداول والسواقي وانواع الحيوان والوان الطير، والسماء الصافية والشمس والقمر والنجوم الزهر والرعد والبرق والسحاب المسخر والثلج والبرد والريح والمطر والسيل قصصاً وحكايات ورموزاً ودلالات في اغانيه واناشيده، فهو يحاورها ويحادثها فهي تحاوره وتحادثه

ومما له بالغ الدلالة ان اغاني الطبيعة الكردية قد حفظت لنا اسماء معظم الجبال في كردستان ، كـجبل الجودي ، وجبل سـنجار وجبل ئيلگان وجبل كوسهداغ وجبل بينكرل وجبل سپيانىخەلات وجبل كريداغ (آگريداغ) وجبل سينك وجبل توژكبابا في دهرسيم وغير هذه الجبال كـثير في شتى ارجاء كردستان . وأن يجد الباحث عن غيرها في طول كردستان وعرضها مشقة في تذكر العشرات منها، ولا سيما اللواتي نسجت حولها قصص الحب والبطولة واقترنت بها اسماء العشاق من امثال (خهجيزر و سيابند) كجبل سپيان المذكور آنهاً ، حتى بلغ امر الجبال من اهتمام الكرد بها ، انها كثيراً ما تتردد في مأثوراتهم وامثالهم الشعبية وقصصهم واساطيرهم متخذة اشكالا متنوعة من التشبيهات والمقارنات المجازية والتشخيصات الرمزية والتشخيص في اصطلاح الادب تشبيه غير الماقل بالعاقل ، كقولهم : « الجبئ العديم الازهار ، كالانسان العديم الاسرار ، وكلاهما سيان » . وغالبًا ما يصور الجبل كبطل يذود بشرف عن حمى الكرامة ، او زعيم يجمع شــمل الشتيت من العشير والقبيل او حام يحمى المظلومين والمحزونين ويخفف من نصب المرهقين والمكــدودين . ونما قالوا في هذا المعنى : « الجبل الشاهق افضل من الجار السيىء » وصفوة الكلام

ان الجبال في الاغاني والامتسال والمأثورات والقصص الكردية بمثابة خلفيات سحرية (1) لابد منها ؛ اذ بها يَــَــطرد ذكر عناصر الطبيعة الأخر من العيون والينابيع المتفجرة والشلالات والمساقط الهادرة والجداول والسواقي الرقراقة والامطار المدرارة والثلوج الغزيرة والسحب المسخرة ، ومما قالوا في الغيوم :

يا ابنة العم الشقراء ، ان سود الفيوم أمطار . أما بيضها فشـــــتاء

أحسن بسودها! فانها ربيع مخيم على الاغنام .

٤- الخصائص الفنية للاغاني الفولكلورية الكردية :

ان الاغانى الكردية على اختلاف الوانها من اغاني العمل واغاني الطبيعة وأغاني الحب تكاد لاتعدو ان تكون بوجه عام ، ضرباً من ضروب المحادثة والمسامرة خلا انها تؤلف للغناء بحسب المناسبات والدواعي والاغراض التي تدعو الى تأليفها وتعبر عن هموم القلوب المحبة والنفوس المشتاقة عبر الحان وانغام مغناة تردد ارجاع أصدائها الوديان والجبال كما ترددها اروقة القلوب العاشقة في سيمفونية يشترك في ادائها خرير الشلالات وأغاريد الطيور وهمس النسيم ويتراقص على انغامها الشجر والحجر والطير .

ومن الطبيعي ان تكون هذه الاغاي واحاديث القلوب هذه غنية غنى كردستان بتنوع اجوائها الطبيعية والجغرافية وغزيرة غزارة

⁽١) الديكور السيمبولي .

حب الكردي لكردستان . والله وحده يعلم كم نظم منها ، وكم ضاع منها بضياع حفظتها ورواتها ! وكم بقي فيها مطموراً لم يكشف عنه بعد ! ..

ومما يذكر ان قائلي الاغاني الكردية شأن سائر الشفويات الفولكلورية غير معروفين الا مائسيس على اسمه فيها مع ما نص عليه من اسماء الاماكن والاشخاص، ويصار في نظمها من حيث الوسائل التعبيرية والابداعية والجماعية الى لغة التخاطب البسيطة والتشبيهات والوزن والقافية وفق الالحان الفولكلورية المتداولة، وتشكل عناصر الطبيعة جزء مها منها في المقارنات المجازية، فتشبه المعشوقة بالريم والازهار والتفاح والقرنفل الاخضر والاوز والسروكم يشبه العاشق بالجبل والصخر والسيف وغير ذلك ...

اما فن النظم فانماط شتى وضروب مختلفة ، فمنها الرباعيات مثل :

٢ · · · · ·

γ · · · ·

٠٠٠٠٠ ن

٠ . . . .

ومنها المثنويات مثل:

٠٠٠٠ ر

, ...

٠ . . . .

٠ . . . .

ومنها مايلتزم فيه التقفية بين الشطر الاول من الاغنية والشطر الاخير منها اذا كانت للمطرب الفرد مثل:

كايلاحظ ان اسلوب النداء في هذه الاغنيات فمتنوع هو الآخر، ينادى المحب عادة بحرف النداء (ق) وتنادى المحبوبة بحرف النداء (كي) في آخر المنادى كقولهم: للولا، و لـ في لـ في . وقد تتكرر النداءات، وربما تكررت بعض الكلمات في مطالع الاغنية او بعض المطالع برمتها أكثر من مرة، وقد تصادف منها الترجيع بند والتركيب بند واحيانا المركب من لغتين كالمركب من الكردية والارمنية .

* * * * * *

زمانی عمره بی و کنشی زاراوه ی کوردی

ئەندامى يارىدەر : كاميل بەصير

زمان نییه لهم جیهانه دا کیشه ی نه بیت و له چنگی کهم و کورتی رزگار بتوبیت ، بنویه نه توانین بلیین : هه ستو زمانیك تا له ویانه وه نیت و هنری ده ربزینی بیر و باوه نز و هه ست و نه ست بیت کیشه ی زنور نه بیت و کهم و کورتیه کانیشی به جنر دیگی سامناك خنیان نه نورین . نه گهر بمانه و نی سه رچاوه ی کیشه و کهم و کورتیه کانی

هدر وهك له سدره تاى ثدم گرقاره دا بالا و مان كرد و ته وه همو خاوه ت و تاريك خوى به ربر سباره له ناوه رو كى و تاره كهى . له وانه به له و تاره ى ثه نداى ياريده رى كور مام و ستا كاميل به صير دا چه ند بير و رايه ك هه بيت كه له كه ل بيرى ثه نجومه نى كور يا بزياره كانب دا نه كونجين ، به لام ثه نجومه نى كور بلا و كرد نه وهى هه مو بسير و بيشنياريكى و انستى له باره ى هه لبراردن و دار شتن و دانا شينى زاراوى كورديه و به كاريكى بيويست داده ني چونكه له و بروايه دايه كه به هاريكارى هه مه مو لايه كاريكى بينويست داده ني چونكه له و بروايه دايه كه به هاريكارى مهم قد لايه كاريك ده توانين ثه ركى دانان ي زاراوى كوردي باشتر به مه مده به ماديكارى بينين .

_ لبژنهی گۆۋار _

زمانلیکی زیندو دهست نیشان بکهین ، به هه لهدا ناچین کهر په نجه بر و شهکانی در پژ بکهین .

وشـه له زمانـدا :

ثهم دانانه شایانی مشتومزه ، گیمه لهو باو هزه داین که نهم دانانه ناتوانی له نرخی وشه کهم بکاته وه و تو خمه کانی تری زمان به سهریدا

⁽١) دارشته : سبيكة .

⁽٣) يەكگرنن : تفاعل .

⁽۴) توخم : عنصر .

⁽٤) بۆنە: بودقة .

بسه پنینی ، چونکه رووهك زانین (۰) ئەسەلمىنى : گەلا ستى درەختە و كارگەى سازدانتى خواردەمەنىيەتى .

بهم پییه ئه توانین ترخی وشه له زماندا به به رزی به پنینه کایه وه به سهر سور مانیکه وه بپرسین : ثایا وشه واتا ده رناب رخی ، ثایا وشه به ردیک نییه بر بیر و وشه به ردی بناغهی رسته نییه ؟ ، ثایا وشه پردیک نییه بر بیر و باوه و و ههست و نهستی قسه که ر ؟ . دوا به دوای ثه مانه هه متر ثایا وشه به رهه می دره ختی زمان نییه که له دلّی کیرمه لگادا رواوه و رمی و ریشه ی به در برزایتی میروی دیرینی میلله ت بو هه لمژینی خوارده مه نتی بون و قه واره ی راکیشاوه ؟ . که واب و وشه ژماره یه ی وشب که و نیشانه یه کی مردو بی و اتایه که نییه ، به لکو تو خیر کی زیندووه و به ژبانی ثه و میله ته یک به کاری ثه هاین گه ژبی و به ثه رکی سه رشانی آخی که هه گذاه ستی .

گهم راسـتیانه سهرگه نجامنیك رهچاو گهگه ن که فهرهه نگی و شهی زمانی نه ته و هه نگی و شهی زمانی نه ته و هه نگی زمانی نه ته و و یه کی زمانی نه ته و و یه کی تر جیاوازه له ژیر تیشکی ۴ـهم سهر ثه نجامه دا پرسـیاریک دیجت پیشه و ه و گه پرسیت: تا چ راده یه که زمانی عهره بی ۴ تو انتی کیشه ی زاراوه له زمانی کورد تبدا چاره سه ر بکات ۲۰

⁽a) روومك زانين : علم النبات .

ریبازی زمانی عهره بتی له داهینانی وشمه ی نویددا :

ودلامی ثهو پرسیاره پیویستی به سهرنجیک له سروشتی زمانی عهردبتی ههیه به تهوهی بتوانین به کورتتی ریگاکانی شهم زمانه له داهینانی وشهی نویدا دهست نیشان بکهین .

ئهم ریرگایانه زنورن ، زمانهوانهکان ته نیا بایه خیان به چواریان داوه که ئه مانهی خواره وه ن

[•] Metaphor : مهجاز (۱)

⁽٧) دارشتن : الاشتقاق .

⁽٨) داتاشين : النحت .

⁽٩) لليكدان : المغركب

مهجاز و وشهی عهره بتی :

لیره دا به ته رکی سه رشانی ده زانین که توزیک له ریکای مهجاز بدویین به هیوای شتی کردنه و می سروشتی و شده ی عده بی و چونیه تی داهینانی و اتا زاراوه بیه کانی .

مهجاز له سنټوری (سیانتیکدا) (۱۰) کو استنهوه ی وشه یه که له واتایه که و بر واتایه کی تر نه که یه نیت و نهم و شهیه به زاراوه ناو نه بریت . له دایك بتونی زاراوه به هری مهجازه وه له سهر سنی بناغه دامه زراوه :

بناغـهی یه کهم : واتا دیرینه کهی زاراوه یه که که مهوپیش له قسه و دوقی و بیره بیدا بوی به کار هینراوه .

بناغهی دووهم : واتــا تازهکهی زاراوهیهکه که وشـــهکه گواستراوهتهوه بلاً دهربزینی .

بناغهی سلیم : چهشنه پهیوهندییه که میانی واتا دلار تنه کهی زاراوه که و واتا تازه کهیدا. له دایك بترنی زاراوه ی عهره بتی به جلاره رؤداولیکی ههرهمه یتی نییه ، به لکو نه نجامیکی سروشتییه پهیوه ندتی به دهرون و نهریت و ختری کلامه لگای عهره به وه هه یه .

شتیکردنهومی چهند زاراوهیهکی عهرهبتی:

جا بو ئەوەى لە چۇنيەتى داھىينانى زاراۋەى عەرەبتى بگەين با

⁽١٠) سپانتېك : علم الدلاة ,

سەرنج لە لەدايك بتونى ئەم سنى زاراوەيە بىدەين .

زاراوه ی یه که م : و صه ی (عه قیله)یه و صه ی « العقیلة » له بناغه دا بر واتای _ به په ت به سـ تراو _ به کاره ین سراوه ، عه ره ب له سه رده ی جاهیلیدا و تویه تی ، — (عقلت الناقه بالعقال) واتا ده ست و پنبی حوشتره که به په ت به سته وه ؛ (فالباقة عقیلة) : حوشتره که به ستراوه ته وه . دوا به دوای ثه مه کومه لـ گلی عه ره ب ثه م و صه یه بر واتایه کی نونی گواسته وه و به و اتای که یبا نو « السیدة » به کاری هینا و ثیستا که له زمانی عه ره بیندا ده ربزینی (عقیلة فلان) ثه بیستین واتای (سیدة فلان) ثه گه یه یوه ندتی میانی (عه قیله) به و اتای (سیدة فلان) ثه گه یه یه و اتای که یبانو له نرخ پیدانی و اتای به په ت به ستراو و (عه قیله) به و اتای که یبانو له نرخ پیدانی کومه لگای عب ره بر بر ثافره ت هه لقو لاوه ، چونکه ثافره ت له کومه لگای خیلایه تی عه ره بدا به میرده که یه وه به سـ تراوه و مانی کومه لگای خیلایه تی عه ره بدا به میرده که یه وه به سـ تراوه و مانی خیابتونه و می نییه و هه می شه به دیلی پیاو نه ژمیر ربی .

⁽۱۱) ناوی جبِّگا ; اسم للمکان ,

عهرهیب که لهم رنزژانهدا زاراوهی «المسرح»ی داهنیناوه پهیوهندتی مهیانی ههردو واتاکهی لهسهر بناغهی سهربهستتی تاژالهکان له لهوزهگا و تازادتی بزوتنهوهی هونهرمهندهکان لهسهر شانزدا دامهزراندووه.

زاراوه ی سنیهم: وشهی « فنان » ، ئهم وشه یه ش وه کو همه زاراوه یه له نمانی عهره بیدا دو وانای هه یه: له هه ندی ده قی عهره بی از راوه یه له نمانی هه نمان » به واتای چه شنیك له کهر ، که پنسته کهی به له له و رازاوه یه ، به کارهینراوه ، به لام لهم روزانه دا به و شه یه بودندی واتا کهم وشه یه بودندی واتا کونه کهی وشهی « فنان » و ئهم واتا تازه سه یره ی ره نکه له سهره تای میزوی په یدابتونی هونه رمه ند له کومه نگای عهره بدا

نهوهی له میژوی هونهرمهندی عهره بکو لیتهوه نهبینی نهم مرزقه پایهبهرزه له سهره تای به جیهینانی نهر که کانی سهرشانی جلی ره نگاوره نگی له بهر نه کرد و دهمو چاوی به بویه نه گوزی ، جا بهم جیره له سهر شانی دا ده رئه کهوت ، میشکی عهره ب واتا کی نه که که و فنان »ی یاد کرده و ه کواستیه و بی نهم واتا پیروزه ی زاراوه ی د فنان »ی یاد کرده و ه کواستیه و بی نهم واتا پیروزه ی زاراوه ی

شتی کردنهوه ی شهم سنی زاراوه عهره بییانه ههمان راستیان پنی تهسه لمیننی که پنیویسته لنیره دا دو پاتی بکهینه و بالمینن :

زاراومى عەرەبتى وشەيەكى رۇن نىيىــە ، بەڭكِو بەرھەمى

له چوارچیوهی نهم راستییهدا نهبتی بروانینه نه نجامی کاری نهو زمانهوانه کوردانهی که نهیانهویی کیشهی زاراوهی کوردتی به وهرگرتنی له زمانی عهره بتی چارهسهر بکهن و به خهزنهی نهو چهشنه زاراوه عهره بییانه زمانی کوردتی ههژار دهولهمه ند بکهن .

ریگاکانی وهرگرتنی زاراوهی عدره بتی :

نه گهر بمانه و نی به جور پیکی زانیاری پهرده له سه ر نه و نه نجامه لابده بن و نرخ به کاری ئیسه زمانه وانانه بده بن ، نه بنی له ریکا سه ره کیده کانی و ه رگر تنی زاراوه ی عهره بنی بکلو لینه و ه ، به و رد بنونه و له کلامه له زاراوه یه ی عهره بنی له زمانه که ماندا بلامان ده رئه که و نی که نهم زاراوانه به یه کیک لهم ریکایانه ی خواره و ه و ه رگیراون: — و ه رگر تنی زاراوه ی عهره بنی ده ستکارتی: به رهه ی

۱ و درگرتنی زاراو دی عدر دبی به بنی ده ستکارتی : به رهه می ئهم ریرگایه له زمانه که ماندا زاراو دیه کی زوره ، لهم زاراوانه و شهی (ئه ده ب با بزانین میژوی ژیانی و شه ی ئه ده ب له زمانی عدر دبیدا چیزنه ؟ .

له سهرده می جاهیلتیدا له چاوگی « الأدب » ناوی بکهر « الآدب » به واتای : میوانتیکهر هاتووه هسه و و کو لهم دیرهی خوارموه . دهر نُه که و بی :

نعن في المشتاة ندعو الجفلي لا ترى الآدب منا ينتقر له سهره تاى تاييني تيسلمدا فهرماني «أدب» ه و جاوكي « تأديب » له فهرمتوده يه كي پيغه مبهر (د.خ.) به واتاى ختو و رهوشت هاتووه . پيغه مبهر (د.خ.) فهرمتويه تي : (أدبني ربى فأحسن تأديبي) . له سهرده ي تهمه ويه كاندا ، وشهي «مؤدب» له جياتي ماملاستاى فيركهرى هلانراوه و په خشان و ميرو و لقه كاني ترى رلاشنبيرتي به كارهينراوه .

بهم جوّره لهم سنی قوّناغهی زیانی وشهی تُهدهبهوه بوّمان روَن دهبپنهوه که به هیلچ جورایك ئهم وشهیه به واتــای هــونهرتی و وشهسازتی و تُاخاوتن بهکارنه هێنراوه و واتا کێنهکانيشي (ميواندارتي و به کار هینانی و شـــه ی تُهده به واتای هونه رتی و و شـــه سازتی و ئاخاوتن چەشنىكى لە مەجاز و ئەم بەكارھىينانە لەكـەڭ سروشتى زمانى بهلام لەبىـــەرچ ھۆيەك ھــــەر ئەبىيت زمانى كوردتى زاراوەى (تُعدهب) بهو ميزووهوه وهربگريت و پشــت بكاته كه نجينـهى وشهكاني ؟ . وهلامي ئهم پرســـياره چهند بيهوني زماني كوردي به ههژارتی گوناهبار بکات ، ناتوانیت فهراملاشی نُهو راستییه بکات كه له شتى كردنهومى ژيانى وشهى ئەدەبەو، ھەڭئەقوڭلىت و ئەڭلىت : ثهم وشهوه رگیراوه له زمانی کوردتیدا واتاکهی ناگهیه نیت و پیی

نمونه بن ثهم ریمگایه وشهی (کتیب)، ، وشهی (کتیب) له زمانی کوردیدا له زاراوهی «کتاب» ای عهره بییهوه به گزنزینی بیتی (أ) به ببتی (ید)ی کوردتی و «کیراو».

ته گهر سه رنجین له فه رهه نگه کانی عه ره بهی بده ین به مه به سعتی ده ست نیشان کردنی و اتاکانی «کتب » بنزمان ده رئه که و نهم و شه یه بناغه دا به و اتای رازانه و هی کونه به مقرو به کارها تو وه و مه دبین دا نه و ترخی : (کتبت القربة إذا زینتها با نظرز) ، ه دندی جاریش به و اتای گرش کردنی قاح و قول ها تو و و .

⁽۱۲) کردن به کوردتی : نکرید ، Transliteration

له عهره بقدا ئه لاین: (کتبت البغلة قوادمها إذا جمعتها). زاراوه ی هاره بقدا به عمره بقدا له «کتب »هوه داز پیژراوه ، په بوه ندتی به و دو واتایه وه هه یه ، چونکه «کتاب» به (پیت) رازاوه ته وه و چه شنیک له زانیاری تیدا کو کراوه ته وه ، زه وقی عهره بیش که به گواستنه وه ی نهم و شه یه له وانا کونه کانیه وه بی نهم و اتا تازه یه قایل بووه ، نهم قایل بق بهی له سهر بناغه ی مه جاز دامه زراوه .

زمانی کوردتی چ پیویستییه کی به وشهی «کتاب» ههیه ؟ ثایا ئەگەر ھاتق دەنگى (أ) مان گۆزى بە دەنگى (ېر)ى كوردتى میزوی واتای ثهم وشدیه تهکورنی و لهکهل زموقی نهتهوهکمان و سروشتی زمانی کوردیدا ئهگونجنی ؟ ، وهلای ئهم دو پرسیاره لهو راستىيەوم ھەڭئەقوڭلى كە ئەڭلىت وشىسەى كىتىپ لە فەرھەنگى کوردتیــدا هیــچ واتایه کی نییـــه و لای شارهزاکانی زمانی عهره بتی سنیبهری واتا عهرهبییهکانی کهرهسهی پیتانی : ك ، ت ، ب ، پیوهی توسياون و ليبي جيانابنهوه . نازانم بلاچيي ثهم راستييه لهلاي ئەوانەي بەربەرەكانتى وشىھى (پەزتۇك) ئەكەن ھىچ دەنگى نهداوه تهوه ، ثایا ههر له بهر نهوه یه شتی خومالتی لای هه ندید کان نرخى نييــه ؟ ، ياخود لەبەر ئەوميە كە ئەم ھەندە ئاشناييان لەگەڭ مېژوي وشمهي (كتېپ)دا نييه ؟ همهرچونيك بېت ئېدممه لهو بزوایه داین که کردن به کوردتی ده نگی و شدی عدره جی له بهرهه مینسانی زاراوهی نوخی بنز زمانه کهمان ریسگایه کی

سەركەوتت نىيە .

۳ کردن به کروردتی دهنگسی زاراوهی عهرهبستی و پهرهپنیدانی واتاکهی :

پرسیاری گرنگ للارددا ئهوه به نهم بهردسه ندنه ی واتای «کتابی» له زمانی کوردیدا له سهر چ بناغه به فی بوه ؟ بنی گومان ئهم بناغه به همر چیه که بنت به یوه ندتی به زمانی کوردییه و نهوانه ی له سهر به کارهینانی ستورن که لک له نهزانینی بناغه عهره بیه کهی وه رناگرن به با بلامان هه به که بهرسین ، ئایا ههر بهرده وام ئه بن له پشت تلیکردنی و شهی خولاند کار و به کارهانی ده ربزینی قوتابی یاخود له مهودوا و و کو کلامه له ی خلایند کارانی کورد له ئه وروپا و شه ی خولاند کار به به کارئه هاینن ؟ .

3— وهرگیزانی زاراوهی عهره بی ، زور ناشکرایه که هـه نه نه ته وه به کویره ی چونیه تی بیترکردنه وهی تایبه تییه کانی روداو ، شته کان هه نقه سه نگین و دهست نیشانیان نه که ن ، بویه وهرگیزی واتای و شهیه که یا رسته یه که نه زمانیکه وه بو زمانیکی تر نه بنی ناگای له و چونیه تی بیترکردنه و هه ببیت و بزانیت خاوه نی نه و و شه و رسته یه که نه ته وه کان به چ پارسه نگیک له تایبه تییه کانی روداو و شته کان گهیشتو و ه.

هه ندنی له زمانه و انه کانی کورد که زاراوه ی عهره بینی وه رئه گیزنه سبه رزمانی کوردتی زور ناگایان له و راستییه ی سهره وه نابیت . به لاگهمان بو نهمه به هه له دا چونی وه رگیزانی «المظاهرة» یه له عهره بییه بو کوردتی . وشه ی «المظاهرة» له زمانی عهره بیدا له فهرمانی «ظاهرة» دوه ، وه رگیراوه «ظاهرة» یش له عهره بیدا به و اتای (پشت کرتن) ها تووه . عهره به لایت : (ظاهر فلان فلاناً أي سند ظهره و آزره) ، که چی وه رگیزی کورد وای زانیوه ، وشه ی «المظاهرة» له فهرمانی «تظاهر» دوه ها تووه بویه و اتاکه ی به وشه ی (خوپیشاندان) ده ربزیوه ، سهره زای مه مه له یه و شه ی (خوپیشاندان) تاییه تیبه کانی رؤداوه که ناگه یه نیت و مه به سهره دا ده رناخات .

داتاشینی زاراو دی کوردتی به رابه رتی زاراو دی عـه ره بتی :
 نمتونه بتر ثهم ریکگایه و شهی زانکویه له رهگی چاوگی (زانتین) و و شهی (کلا) داتا شراوه ، و شهی (کلا) یش ، ثهوه شهسه لمینی که داتاشه ری

زاراوهی زانکر چاوی له زاراوهی «الجامعة» بووه ، چونکه «الجامعة» ناوی بکهری فهرمانی «جَمعَ» یه . رهنگه لیرهدا به رهنگاری پرسیار لاک ببین که به سهرسو زمانلیکه وه بلایت جا زیانی تهوه جییه ؟ ا بَوْ وهُلاَّى نُهُم پرسیاره پیویستیان بهیهکالا کردنی زاراوهی «الجامعة» ئەبىت . «الجامعة» ئاوەڭناوى وشەي مەدرەسەيە كە نىزى دراوه . عەرەب كَ تُهُلِّيْت: « الجامعة » مهبهستي تُهوهيه كه بــأيِّيْت : المدرســـة الجامعة واتا خویندنگای کوکهرهوه . جا تُهم خویندنگایه خویندکارات وشهدی « جامعة » ئهوه دهرناخات ههرچهند هاوتاکهی که وشهی زانكىزى كوردىيە ئەوە دەرئەخات كەكۆكراۋەكە زانيارىيە . بەلام ئایا زانکو زانیــاری کوئهکاتهوه یا خود سـهرچاوهی زانیارییه و جهشنه کانی زانست و ویژه ی لنی هه لئه قو لیت و به ناو میشك و دلّــی زانیارییه بزیه ریکا له وشدی زانستگا ناگریت که له جیاتهی به کار بهینر سی .

ئهم پینیج ریکایه _ ههروهکو له شتیکردنهوه یی بهرههمهکانیان ، دهرئهکهوییت — کیشه ی زاراوه له زمانی کوردیدا چارهسید ناکهن و فهرهه نگی کورده وارتبالت ئه تالیز یننی لهمه ش سامناك تر

ئهوه یه گهر زمانهوانی کورد ئهم ریزگایانه بگریمته به دهروازه کانی زمانی نه ته وه که که خویدا دائه خات و سهر چاوه ی و شه و زاراوه دانا شراوه کان و کلیک دراوه کال که که سروشتی زمانی کورد تبدا هه کورد و شک که کات .

* * * * * *

ملخص المقال

اللغة العربية ومشكلة وضع المصطلحات الكردية

العضو المؤازر: كامل البعير

لاربب أفي ان اللغة صياغة حاصلة من تفاعل عناصر الكلمة والقواعد واساليب التخاطب ، ومن المعلوم ان ذلك ليس مجرد صدفة ارتجالية ، وانما نتيجة عوامل اجتماعية وطبيعية وانصهار الأفكار وصياغتها في بوتقة معينة .

لقد حاول اللغويون ان يهتموا بتلك العناصر كى يسجلوا درجة كل عنصر في تكوين اللغة . ونستطيع ان نظهر قيمة الكلمة في اللغة عالية فهي تظهر المعنى وهي اساس الجملة ووسيلة التعبير عن المشاعر والمعتقدات للمتكلم واخيراً انها ثمرة شجرة الكلام التى نبتت في ضمير الشموب وأصلت جذورها عبر التاريخ الطويل لتمتص غذائها وتستوى على سوقه الباسقة ، إذا لاتُعد الكلمة رمناً مهملا ميتاً للمعنى بل عنصر مهم حي وتعيش بحياة الشعوب التي تتكلم بها ، ان هذه الحقائق تهدينا الى ملاحظة هي : ان قاموس لغة أمة يمتاز عن قاموس لغة أمة اخرى ويختلف عنه ، وهنا سؤال بفرض نفسه وهو : الى اى مدى اخرى ويختلف عنه ، وهنا سؤال بفرض نفسه وهو : الى اى مدى

تستطيع اللغة العربية ان تضع حلا لمشاكل اللغة الكردية .

ان جواب هذا السؤال يحتاج الى النظر في طبيعة اللغة العربيـة كى يتسنى لنا النعرف الى اساليب هذه اللغة في وضع الكلمات الجديدة، ولاشك ان طرق ذلك كثيرة، واهتم علماء اللغة بطرق اربع منها وهي : المجاز والاشتقاق بانواعه والنحت و التركيب وألصق هذه الطرق ببحثنا طريقة المجاز لأن اللغة العربية اتخذت هذه الطريقة لوضع المصطلحات، وسارسيرتهم بعض علماء اللغة الكردية وجعلوا المجاز مصدرا ثرآ لوضع المصطلحات واعتمدوا عليه في حل المشاكل التي تواجههم في اللغـــة الكردية للتعبير عن المعاني الجديدة . ولكن تحليل بعض المصطلحات العربية يبين لنا بشكل جلي ان المصطلح في اللغة العربية هـــو نتيجة تفاعل بين طبيعة لغتهم وسليقة اعرافهم وآدابهم في صياغة الكلام في اللغويين من فقهاء اللغة الكردية من حلّ مشاكل المصطلحات الكردية الفقيرة ثرية بذلك الأخذ . وهم يتبعون في ذلك اسلوب النقل المباشر دون تصرف او محاولون (تكريد) مصطلحات عربية عن طريق تبديل اصول كتابتها او ترجمتها الحرفيــة وفي اغلب الاحيان ينسون او يتناسون كلماتهم الأصيلة كما لايأخذون خصائص اللغة الكردية والذوق الكردي بنظر الاعتبار .

ومن الأمور المسلمة ان كل امـــة تعبـر وتظهر القضايا حسب مفاهيمها وادراكها الخاص وتزن بميزانها ، ولهذا لابد لمن يتعرض الى

ترجة فكرة او قضية ان يضع نصب عينيه للفاهيم التي يريد ترجمتها الى لغته وان يكون دقيقاً في ذلك . فنجد بعض الأكراد يترجمون بعض النصوص والكلمات ولا يلاحظون الحقيقة التي ذكرناها ونضرب لذلك مثلا ترجمة كلمة «المظاهرة» العربية الى اللغة الكردية ، فهذه الكلمة في العربية مأخوذة من «ظاهرة» وهي بمعنى المسافدة يقال : «ظاهر فلان فلاناً اي اسند ظهره وآزره» ، ولكن المترجم الكردي اعتقد انها من «التظاهر» ولهذا ترجها بكلمة «خلابيشاندان» الكردية وهذه الكلمة قاصرة عن تأدية المعنى المطلوب .

ومن هنا فان من واجب اللغوي الكردي ان يكون حذراً ، دقيقاً يأخذ بالحسبان خصائص لغته وطبيعتها التي فسحت مجالا كبيراً للنحت والتركيب من جذور كردية أصيلة وان ياخذ بنظر الاعتبار ايضا خصائص اللغات الاخرى التي تخضع لقوانين معقدة مرتبطة بعوامل طبيعية وتطورات تأريخية عميقة وهو بذلك يستطيع تجنب خلق عصرات ومشاكل جديدة امام معاجم لغتنا .

* * * * * *

ئەممەدى خانى يى نەمر

ئەندامى يارىدەر: صادق بەھادىن ئاملىدى

هه که مرزق هو برك و لسه ر خو مهرني خو بده ته دويروكا مللهٔ تلات جیهان گانکو نخوینیت ؛ دههی دهم و چهرخلیت ژبنا مروڤی ئو سروڤاتينيدا ، ههر ژ ئەلندىي (بەرى بەياننى) دياربونى ئو ئەفراندن و پەيدانوينى ئو ئاكنجى بوين و جهوار بوينا مرۆڤىي لىسەر رويتى ثعردی (کادی) هـــه تا نهــو ثنی گافتی ژی ، دنی بینیت کو چـو مرزف ، چو دہستہ کینت مرز قان یا چو ٹو بیت وان ژی ؛ جو جفات (کـومهل) و جو مللهت ژی ژ مرزڤێت گـره ـ گـره ٿو که نکه نه ئو فیهرســان ، ژجامیر و ژنی هاتیان ، ژقههرهمان و پهلیثان و پەھلەوانان ؛ ژزانا ئو رەوشەنبتىرىنى بەركەفتى ئو ئىيكانە بىي يشك و زىربەھرە نەبوينە ئو نابن . ھەر دىنى تىدا ئانكو دناڤدا دياربن ، چ کێیم یان گـهلهك (زور) ههکه هات ود نیف چهرخهکی یا دجهرخهکیدا دیار و خویا نهبن ، دخی دچهرختی پاشتردا ههر پهیداین. به لنی که نکه نه ، فیهرس و ثافره توین و هه لکه قتی ، هه که ژهه می ملله تان ژی بنی جو داینی

راببن ؛ به لنی ژنه مه ت (هندی) تلایت ده ســ تنانه ، ئانکو دکیم و که تکه ته به یک کو دژینا دویر و در پیژا ملله تاندا ، هه ر چه ند که ســه که همکه دچه رخه کی دا راببن ، ئانکو په یدا ببن نه کییمن .

لسهر قمی ریدارا (یاسا) سروشتنی یاکو همی ملهتان یا همی مروقاتیان بنی جودایی دگریت ؛ مللهتنی کورد ژبی بنیگومان ژوان که تکه ته مروقان ، ژوان که تکه ته ثو فیهرسان ، ژوان هه لکه قتی ئو ئافره توین و گره - گران بسیی پشک و زیربه هره نه بویه ئو نابیت ژبی به تکهرچی ره نگه دملله تنی کوردا نه ژبه ملله تنیت پیشکه قتی رابین ، ژبه رسال و ده میت گران ، ژبه رئالوزی ، سخنتی ئوته نگافتی ثو بار و زروفیت خومالی ییت ملله تنی کوردانه ، کو بنیگومان گهله که ژنافدار و هیزا ئو هه لکه قتییانه (هه لکه قتی یانه) کو هیژ لاو به رکه پی ره ش نه بویی بارکرنه ئانکو مرنه نه مانه : خانیتی نه مردمه م و زینی دا ، بوان ئالوزی ئو ته نگافیا دئاخییت ، دبیژیت :

ئے۔ فی روّم و عہجهم بوان حسارن کےرمانے ہے۔ متی لچار کےنارن

هــــهر دوَ تەرەڧان قەبىلى كـرمانج بـــو تىرى قــەزا كرتىنە ئامانج

ئەف قوڭزمى رۆم و بەحــرى تاجيك هندي كـو دكــن خروج و تەح_رتك کرمانج دبس بخون مولّه ته خ وان ژبیکه دکن مثالی بهرزه خ^(۱) راسته نامرن ثهو کهسیت کو ددلتی ملله تادا دژین ، به لتی راسته گومان تبیدا نینه ، ههروه کی بیرهمیردی نه می دهوزانا بنه فروزی گوتی دبیژیت :

شهوا روّژ ههلات ، له بهنده نی بهرزی ولاتهوه خولانی شههیده ره نگی شهفه ق شهوق گهداته و تا گیسته روی نهداوه له تاریخی میلله تا گیسته و گولله سنگی کچان بنی له ههالمه تا

پنی ناونی بن شههیدی وه تهن شیّوهن و گریّن نامرن شههیدی وه ته نامرن شههیدی و نامرن شهرین (۲)

مرن ژبو وان توخه مرز قان ، وان هه لکه قتی ئو که نکه نان این ، ههر دزیندی نه ئانکو دساخن ، دنی هسه ر ژی زیندی ئو ساخبن ، هه که هات و له شدی وان ژی ئانکو گوشت و بیست و هه ستی ژی بززن نه میتن ، ببنه ئاخ به لای جانی وان ، جانی پاکژنی

⁽۱) م. ب. رۆدىئكۆ ، مەموزىنى ئەھەدى خانتى ، مىكوا ، نشرخانا ئەدىيەتا رۆھلاتى ، ۱۹۹۷ ، بەرپەر ۳۳ .

⁽ تَبَكَسَنَا قَيْ سهروَكَا بَيْنَ مَن كُرَمَ بِنَيَاتَ _ تَفْيَسَاقَانَ) .

⁽۲) محمد رهسول هاوار ، بېرهمېردى نهم ، بهغدا ، ۱۹۷۰ ، بهربه لا

وان هەرىي زېندى ئو ساخه ئو دىي ھەتا ھەتا ۋى زىندى ئو ساخ متنت چهند دلایه کا خورنی دلهش و ددهمار و درهیت کهسی ه کنی ېتنني ژنقش و نهژادېي وي ملله تي ئهو ژبي ماست . ژبهرکو ئېــهو ئەگىدن يىت سەر و سامانى خو دومغەرا مللەتىي خودا گۆرتىكرى، کو ژبهر هندی جهگیر ، خوجهو ٹاکنجی بوینـه دخوین ، دگهم، دره ئو ددهماريت ههر جامدره کي ، هـهر خورته کي ئو نازا به ڪي ژجامپر و خولات و ئازالایت وی ملله یی . بنی گومانه سهیدایتی نه می ئەحمەدىي خانتى ، كوزەكىي ژېهاتى ، جەگەر و ھنافسىدوتىتى مىلەتتى کوردانه دقیمت ژهمی کهسیت دی ، ژخویرت و نازانه ، ژرموشنیټر و زانایانه ، و دانا أو توزفانانه ، و هوزانقان و خوینده قانات ، جهگیرتر و تاکنجتیر و خو جهتر بیت ددل و هناف و دهرؤنانه، دخوينا هـــهر هنهرمهنده کی ، جاميره ڪي ٿو ژبهاتيه کٽي ژملله تٽي کوردانه . ژبهرکو سهیدایتی خانش نهمرکویزی هنافسوتی ئو جهگهر کوزرینی باب و باپیرانه ، خهنخور و پشتی گراینی همی کوردانه سهمی هنیز و قهژهن ، بهش و بیر و ئاشــــــــــــــــــــــــ بلهش و ههمی ههدامانه ، بسهر و مجانه . هـــهر خانتی ، خانتی بتننی دچهرخ و ددهمتی خودا ژههی کهسان ژکهلتر و ژدل ، بدل خوشی ئو شادتی ئو بهختیارتی ، ھەمى سەرمايتى خو ، ھەيتى ئو نەيتى خو ، ژبو ســەربلندتى ، ژبو سەرفەرازى، ژ بوگەردەن ئازاپنى ئو خوبوين و خوسيەرىيا مىلەتنى

مەزخاندېق ئو تەرخانكرېو .

ژ هوزانقانیت که قن (کلاسیکتی) نهمازه دسه دی هه قدیلی ئو سه دی سه دی هه و دی ژبوینا عیسایی دئاسمانی تورنی کوردیدا ، ینی ژهه میا مهزنتر ، ناقدارتر ، پیش کیش و ژبهاتیتر ، هو نه رمه نه و دست بالاتر ، پایه ئو په بیسکبلند تر ، سه رکیش و ریبه رخی بی به قل ، شه هره زائو ره و شه نبیریت کورد ، رخی قه و ژبیر و ریبه رخی ملله تنی کورد تی به له نگاز و بنی سه میان نه مره (۳) .

ته همه ه کی خانی که له ک و هه یفا چارده شه فی دمه ها که و چه رخی دا روهن و ره و شه نتره دئه سمانه کنی قال و شین ، ینی کو چو خیشاله کا فه فری تئیدانه . روه رف ثو ره و شه نیا خانینی نه مر وه نه بت وه کی ستیریت دی ییت که له مپه بری یه کو روناهیا و بی هه ر قانه ک ، لایه کی برته ک و چار ره خیت خو روهن و روشه نکربت و روشه نبکه ت و برته که تورنی کوردتی و به خیر روهنی یا و بی نه همانی تورنی کوردتی سه راسه ر روهنگری به دگه ل وه لاتنی کوردان کنی کوردستانه بته ری شو به شکی فه ، بچافرنی ثو بدار و بارفه ، عری ثو زیندی فه ژبه رکو به حمدنی خانینی نه مر بویه ، بنی به فل و بنی هه فال و بنی هه فگور بویه ، که سنی دی به هردار و پشکدار نه بویه ، بویه ، که سنی دی به هردار و پشکدار نه بویه ،

⁽۳) مار لرکیتا رۆدینکو ، چەندگلی دەرحەقا ئەحمەدنی خانتی ، ـــ « ریاتازه » ، ۱۰ و ۱۹ ئاڤکوستی ۱۹۷۰ .

نه ژزانان و روشبه ببیران نه ژی ژخوش میر و خودان همونه و رویمه تان و دسا ژدل و ژکهل ملله بی کورد کربته نه قیندار و جهگه دا خو ، نه مازه دچاخ و دده مه کبی وه سادا دسه دمی هه قدمی نو سه رمی سه دمی هه ژدمی دا ، سه دمی کو هیژ بیر و راییت نقشی نو نه ژادی نو وه لا تیب اریزینی لوه لا تیت جیمان به لاف نه بوین ، ملله میژ لوه لا تیب روژه ه لات و روژ ثافا بسه و هنگامیت توری ، شولی نو نافه و است ها قرکی و شه و هنگامیت سونی نو شیمان بون و نافه و است ها قرکی و شه و هنگامیت نه و و سیمان بون و لوه لا تیت نه و رویسایی شو بروتسته نی یان (۱) . شه ریت دو ژوار دبون ، دنافه درا کاسولیکی نو پروتسته نی یان (۱) .

ژبلی هندی وی ده ایفا خانینی نه مر تنی دا ژی ، دنیفا دوونی وسه دنی هه قدی و سه رنی سه دنی هه ژدنی ده ایفه و قوناغه کا چه ند بیژی پر ئاسته نگ ، سخنی ، ته نگافتی ، ئالوز و شه پرزه بو بی بیژی پر ئاسته نگ ، سخنی ، ته نگافتی ، ئالوز و شه پرزه بو بی کو بهزرا من ، ژین و ژبار و پاشه روژا دویر و مان و نه مانا ملله تنی کوردی دده ستنی دو ژمن و نه یاراندا لاواز و بنی هیز بوی لسه دها ته دانان ، ئه و چاخ و ده م و ئه و ده ایفه بو یا کو کوردستان یا پرت پرت و و پران و لیک قه کری لنافیه را هه دو ده و له تی مه زن و به پیز لروژه ه لاتا نافین و نافه را سست دا ، لنافیه را ده و له تا عوسمانی یا پیتر ژدو سید کییت کوردستانی دبن ده ستی قه ، ژکوردستانا تورکی ئو عیراقی ئو هنده ک ژسورینی ئو ده و له تا سه فه و تی یا کوردستانا تورکی ئو عیراقی ئو هنده ک ژسورینی ئو ده و له تا سه فه و تی یا کوردستانا

⁽٤) د ماوار ، ، مهرار ۳۳ ، سالاً نهمين ، شام ، ١٩٤١ .

ثیرانی ژلورستانتی بگره ژلایتی رلاژئاڤا ژیریڤه ههتا خق ل توخویب و سنورنی سوڤيتي ددهت ، ئاڤ هــه دو دهوله تايت مهزن يايت هه فزك لسهر قه كرتنا كوردستانيي كو بكه نه سنورني خو دكهل دهوله تا دی ئو بشے بن بشکینن ہوکہ ہزرا شہرنی وئی کر ژبهرکو جہتی کوردستانتی ینی سهخت و ئاستی یه ، ڤهگرتن و ستاندنا و نی نه هند ساناهي په ۽ ژبلي هندني ژي تاکنجيت ويي کوردن ڪو ددو بروکا ملله تاندا بچه له کټی ئو زرافستو پرینی نافدارن دې يو خو که نه دېمجامه لسنگنی شهری دانن . به لنی یاشی چو ژههر دو دهوله تان نهشیاین مللة تني كورد بدرستي داننه دين فهرمانداري يا خوڤه ئو ژشـــهـ و جه نگنی ئیلک و دو ژی و درسبوین و ههر دو ژی ژملله تنی کوردنی ئازا چاف ترسیای بتون ، سیاسهتا هـــهر دووا بو ڤێیکرا بهردانا میرگ هیزت (میرنشینیت) کورد داکو لاواز و بی هیز بکه ن بشین لسهر تيــلا (تلا) خو بزڤرينن . ميرگههێت ڪورد ژي وهنهبيت و کی مله تنت چارکناری کوردستانی دبالمهر و دو بریین ، زانا ئو جامدرین کو هزرا ملله تنی کورد لبیرنی بت و پاشــهروژا وی ، کو بزانن کورد ینی کو دوژمنیا وان دکهن ئهون مفاینی وان ، آئهون دنی وجه کنی ژنی کرن ، دنی دته نگافتی ئو ٹالوزیاندا دهســـتی لسهریبك ههلینن و دتانا وان همین ، ژبهرکو ئهون ههی خوین و ههی نهژاد و هه ثارمانج ، ژبهر هندی دفیت ب پژوپاکاندا دوژمن و نهیارا بناڤٽي ئلولٽي ئو ٿاينجي دسهردا نهچن، پشتا ٿليڪو دوَ بگرن دا ڇلاِز

بکه قن بشین لبه رانبه ری دو ژمنا راوه ستن . ژبه رهندی سه یداین خانتی یی خو کری به به تره قانتی ملله تنی کورد ، نه لزیزا تلات قان و زانان و ره و شه ببیریت کورده لنك کورد و بیانیان ، به لی گه لك ژوان پایه شو په پیسك بلند تره (ه) . خانتی گه و هه درا گیر کانه یه دناف ست قان کنی تلات قانیت که قن یا کلاسیکیت کورددا ، هه روه سا ژی گه و هه را گیر کانه یه درست کا دو تو و مرارییت که نکه نه تو نافداریت که و هه دارییت که نکه نه تو نافداریت روزه لاتا نافین و نافه تراست دا دسه دی هه قد تی ژبه روی نا عیسای . هه روبه روی گیر کنی ژی ، نرخه ك و به ایه کنی خومالی بو دادنن ، لزیزا فرده و ستی ینی فارستی تو توسی تافیلی ینی جورجتی (۱) ، ژبه رکو فرد و سیاسه تافیلی ینی جورجتی (۱) ، ژبه رکو عوسمانتی تو سه فه و یا کورد یان میرگه هیت وان رنی دا ده و له تا سه ره تی تو سه فه و یا کوردان ها ته دیتن (۷) : هه که کرمی دار بی ژدار بی بخو

⁽ه) م. ب. رۆدىنكۆ ، سەرجاومى ناوبراو ، (بېشكوتنارا داكتور قەناتنى كوردۆ) .

⁽٦) محمد هه من ، مهم و زین ، ئه ستانبول ، ۱۹٤۷ ، (سهره تا) .

⁽۷) ئەق سسەر ھانيە زبو ئىنكانى ئو بىتتەقانى ئو دەست لىسەر ھەلىنانا فامبلىق (خىزانى) ئېسلى ئو مللەنى زى تىتسە گۆتىن . ھەكھاتو ھەدامىت فامبلىھكى ئىنك دل بۇن ، دى شىن شاد و سەربلىد زېت ھەر ھەروەسا ئىنل زى ھەكە ئىنك دل بۇ دى بروغەن و سەربلىد زېت ھەر وەكى وان مللەتا زى ؟ بەلى دەردى كوردايى بى دەرمان ھەر ئەقەيە كەس بى كەسىن دى سسەرى خوشۇر ناكەت . زبەرھىدى مەزن دېيىرىن : بەر كەسىن دى سسەرى خوشۇر ناكەت . زبەرھىدى مەزن دېيىرىن :

نه بیت ، چــو نه مان ژبو دار کی نتینه . ثانکو هه که کورد بخو بهرهنگاری ئینك و دو نه بن ؛ که سنی دی نه شنیت چو چــارا پنی ببه ت . هه ر لسه ر هند کی ژی خانتی فه رمویه :

ههر میرهکنی وان ببهزل حاتــهم هـهر میرهکنی وان بزهزم روستهم

جامیری ئو همهت و سے مغاودت

مېرينتى ئو غـــــيرەت و جەلادەت

ئے۔ و خەتمە ژبو قەبىلى ئەكىراد

وان دانه بشـــير همهت و داد

هندى ژشـــهجاعهتنى غەيورن

ئەو چەنىـد ژمننەتلى نفورىـــ

ئەق غىردت و ئەق علىرى هممەت

بو مانع حهمـلی باری مننــــهت

لەو پىكى ھەمىيشە بىتى تفاقىن

دائـم بتهمـهزود و شقاقرن .

خانینی نهم دفتی ده رافتی هو ینی ته نک و تارتی نو ناللازدا کو کوردستان یا و پران و مله تنی کورد سی سه که ردان و په ریشان ، ینی فیکرا به ردایی نو هه قرویشی سه رخی نیک بویی ، دوژه من و نه یار ژی بزه خفه دلشاد و به ختیارن ده ستیت خو بو دقون ژبه رکو نه زان و نیزیك بین ، نه دویر بین .

خانینی نهم بچافیت سوریت هنگریایی ژکهربان و ژدل بخی فه بوبنی قه ، ژبوسیده بوبنی ئو غهیدیننی ئو بوغومینی ، بمیرانی ئو زرافتوری هندی ژدهستی هاتی بهزه فانی یا خسو کر . ئه گهر چنی پهلیهٔ اننی بتننی ژی بو دمه یدانا پشته فانتی ئو بهزه فانیی دا ، که سنی دی ژزانا ، ژخسوینده فانا ، ژبره و شه نبیریت کوردا هاری خانی نهدکر ، همی له وی بابنی وی دهستنی خو بسه رنی خو فه نیت هه دو وکی دبیرون داکو چو نه پ نه هاژ چونینه نه گولیت خو ژی بخو داددان ، خو کر دکر ههر وه کی نه هاژ چونینه نه گول چو نینه ، چافیت خو ژی دنیاندن وه خلو دکر ههر وه کی ینی حوتمه بدرستی خسو سیناهیه کنی ژی نابینیت ؛ سه یو ، نه بینه نه زه وه هسه دوه کی تین دو تمه بدرستی خسو سیناهیه کنی ژی نابینیت ؛ سه یو ، نه بینه نه زه وه هسه دوه کی تین دو تمه بدرستی خسو تینه گوتن .

داس به ، یان ثنی : دلنی ترسوك ، سنـگنی گهورنی نابینت^(۸) .كو رۆژا بهزهڤانتی ، رویمهتتی ئو هاریكارینی دا چهوا ژمهیدانا شهزی ئو جهنگنی خو ڤهكنیشیت ؟!

ئەجەدىي خانىنى نەمر بتىنى بى ھارىكارىيا كەسەكى دى دەست ژملله تنی بی که سنی بی خودان و سهرگهدان ؛ دهست ژملله تنی کوردنی یه رنیشان به رنه دان ؛ نه ژی دهست و دلنیت وی ژبه ره قانتینی سار بتون ، نه ماز ه دوی دهرافتی هندی ، بیزی تاللاز تهنگاف و فراکهژی دا کو یاشهرلاژ ، مان و نهمانا ملله تنی کورد ژی لسهر دهاته دانان ؛ نهخیر تُهو کار ، ژدو ر _ بینه کی وه کی خانی ژدلسرژه کی وه کی وی دویر بر و بهرو فاژی ومكي شير ، تُعكيد ، جامير و يعليڤانان هاته معيدانا شهر و جهنگني بەزەۋانىپى ، دەست ببەرەۋانىپى كەر ، بەلنى بەزەۋانىيەكا لسەرخو ئو يوسيپلارانه ۽ رلاڪا بهروڤانيٽي ژي هاڤيهري دوڙور . و نهاران دانا ژبو کوردانه ، دگهل رهیکا قورتالبوینتی ئو رزگار بوینیپی ژدهست نهیارا روهن و خویاکر وهکی روژا نیفرو لبهر کوردانه ، دگهل رلیکا سهربهستی ئو سهرفهرازی ، سهربلندی ئو نازادینی دانا بهرچافیت وانه^(۹) گۆتى : كوردىنو ! ئەقەبە رېكا راست دقتى بىگرن لسەر بچن . گەلى مللەتنى بەلەنگاز و سەرگەردان و بىيسەمياننى كوردانە ؛ داکو ژبه نیاتنی ئو دیلینی ئازاد بس ، نهمینن دبن دهستنی دوژمن

 ⁽A) ثهمیر کامیران بهدرخان ، زمانی کوردی ، باریس ، ۱۹۰۳ .

⁽۹) محمد ههمنره ، سهرچاومی ناوبراو .

و نه یارانه . بـنیگومان ثه و که سنی هند بی بکیرها تنی ثو ژیمهاتی ئوده ست هه ل بیت کو بتننی بنی هاریکار و پشته قان به ره قانی یا ملله تنی خو بکه ت وه کی نه هه نگ و شیرانه یا کیم نه دانیت و ملات خو بده ته بن بارنی گراننی کوردانه ، ثه ف تو خمه که سنیت وه کی سه یداینی خانتی وه ساخه مهه لگر و ختر کری یه رایبه برنی ملله تنی که س و بنی خودانه ، نه کو کورنی راستنی بابانه ، نه بتننی دلسنوژ ، دلسنوژی و جه گهرو هنافسنوتی (هنافسوتی) ثو شه یداینی بنی به قل و ثانی ایه به لنی پویته پنی که رز پشتی گراننی راستنی ملله تنی کوردانه ، بکلیرهایی ثو به رکه قتی یه ثو ژره نگه ببته سه روکنی هه می زانا ، ره و شه بنیر ، تـنور قان و هاکه فتایت ملله تنی کوردانه ، هم روه سه باید و هاکه فتایت ملله تنی کوردانه ، سه رکردانه و شه کردنی سه رکردانه .

سهیل داینی خانی ینی نهم ، ناقنی وی (ئهحمه د) ه ، ناقنی باینی وی (ئهحمه د) ه ، ناقنی باینی وی الیاس و ناقنی باییرخی وی روسته م . ژبنه مال و مالباتا خانیانه کو ئیلنی (هنوزننی) خانیان ژریفه لده قه را بنوتا بویه پاشی بنه مالا وان . لباژیرنی بایه زیدنی کو ژشه رگه هنیت ره و شه نبیرینی بیت ناقدار بویه لکوردستانا ژنررتی تاکنجی بتویه (۱۱) .

⁽۱۰) م. ب. رؤدینکو ، سهرچاوهی ناوبراو ، (پیشکوتنا راداکتور قهنانی کوردو) .

⁽۱۱) علاءالدین ســجادی ، میزوی ئەدەبی کوردتی ، بەرگی یەڪەم ،

ئه حمه دنی خانتی لسالا (۱۰۲۱)ی مشه ختتی (کلاچتی) هه قبه ری (۱۲۵۰) بی ژدایبوینی یا عیسای لباژیز کی بایه زید کی لکور دستانا تورکتی هاتیه دنیا روهن ئانکو ژدالای بویه ، هه روه کی سهیدایتی خانتی دفی مالکا هلازانی دا و بی چه ندی روهن و خویادکه ت :

لهورًا كـــو ددما ژغهیب فــهكبرت تاریخ هزار و شیست و یهك بتو^(۱۲) .

⁽۱۲) ﴿ هاوار ﴾ ، ههژمار ۳۳ ، ۱۹٤۱ .

M. E. Bozarsalan, Mem û Zîn Ehmedê Xanî, Istanbul (۱۳) 1968, L. 14, S. 15.

ومكى تهجمه د حاجى عبداللطيف يني كو جهند سالا لناف ههكارى يا دى دەستەكنى چاك دتۇرىي كەڤندا ھەي ئو ھندەكەسىت خەلكىي رەخىت جوله میرکنی أو باشکالا کو أه جمه دنی خانتی خه لکنی گوندنی خانتی یه . سەيدايى م ئەمين بوزارسلان رەنگە شەھرەزا بىت دۇنى چەندىىدا ، ژبهرکو ئی . ب . سنون دکتنیا خودا(۱٤) دبهریهنزی چارنی سهرهتاتیدا در برزا (۱۳) می دا لسهر تهجهدی خاتی تاخفیت دبیریت : تهجهدی خاتی يني هـــهکارتي ينيڪو کريارٽيت وي يٽيت زور (کـــههك) چ کورد پهروهرده یتی یان ژلالایت دی قه ژههمیا بناف و دهنگترن لكوردستاني ئو ژدەرۋە . خانتى خويندنگەھەك ۋەكر لبايەزىدىي دگهل مزگهفته کی ... هـ. د. ژبلی هندنی ژی نيزيکی جېنی بوینا وی به تو دمهم و زینی دا شههر هزایه ژبهر هندی رونگه بیرو باو هزینت وی سه کمه ک هه بت ، ئه که رجی پنی تقی یه بیته کوتن کو ئی . بىي . سونىي مەلالايى جزيرتى ژى دكەتە ھەكارتى گاڤا دۆلۈزا يەكنى ههر ژوی بهرپهری (بهرپهرنی چاری) لسهر جزیری تاخقیت دبیژیت : ینی پاشی وی ئانکو عهلی حهریرتی، شنیخ ئهجمهدتی جزیرییه ینی خهلکی هه کارتی (۱۵) . . . هـ . د . بهزرا من تُـهو هوزانثانیت میجهرسونی دسهرتا كتيبا خودا نڤيسين پيتري وان ههكارينه ، ژبهر هندني ناڤني

E. B. Soane, Grammar of the Kurmanji or Kurdish (12) Language, London, 1913.

Ibid (10)

هه کارتی لنك وي بتلارنی که فن فه هاتیه گریدانی ؛ نهمازه نهو ژوان روژههلاتزانایه ییت جهنی نافیسهرا گولا تورمینی تو گولا وانتی بوارنی ژرېڅه ینی ملله تنی کورد داتنن کو ژوېرنی بو ههر سنی لايت دى باكو زا ژورتى ، رۆژئاۋا ئو باشلارا ژلارتى بەلاۋىرىنە ، ئەو جېلى بالينيني يني ملله تني كورد پيټر ژ ۸۰٪ژني ژدهڤهرا ههكارتييه . ههكه بیّت و سالا دنیا رّوهندوینتی یا تُهجهدیی خانتی سالا (۱۰۹۱)لی مشهختتی (كۆچى) بىت خانىنى نەمر دنىۋا دوونى ژسەدىي ژدايبويدنىيا عيساى ژییه ، به لنی ههر ومکی دویروکا ژدایبوینینی زوهنه ، دویسروکا دونيا للى تاريبونني ئانكو حِرْنه بهر دلاۋانىيا خودنى رۆهن نينه ئەگەرچى گەلەك ژ كوردزانا سالا (١٧٠٦) ىى ژدايبوينى يا عيساى بسالا دەستوپرى خازتنا وى دادنن . ئو دېيژن سهيدايني خاتتى دناڤهرا سالا (۱۲۵۰ _ ۲ ۱۷)پدا ژي په (۱۲۱ ته حمد دې کورني الياس کورني روستهم به کری ، ینی ژئیلنی خانیان لوه لاتنی بایه زید و بوتان ، (۱۹۰۰)نی ژداینی نو تُو دژینی پینجه هـ و ههشت سالید دا لما به زنمدی دونما لد ، تاري بويه ئو لوڀرني قهشارتي يه (۱۷) . نيشانا خانتي کو ناڤٽي وي يٽي

⁽۱۹) اسه رکنجی به رکنی مهم و زینتی یا محمد ره مضان بوتتی سالا (۱۹۰۸) ی ه بزمانی عهر مبتی چاپکری نفیسییه : هوّزانفانی مه سالا (۱۹۱۱) ی لبازیری بایه زید کو نها لناف تورکبیه رژدایی بویه ، (بیروت ، مطابع دار العلم للملایین).

⁽۱۷) هەۋارى موكريانتى ، مەم و زېنى خانتى ، بەغدا ، ۱۹۹۰ ، بەربەرى قى

چۇيە ، ژئىلنى خانيان بويە(۱۸) . يان ژى ژگوندى خانىيە ھەر ومكى ناقدار لناڤ ھەكىرى ، سەيدايتى بوزارسلان دېيژت :

تُهجهديني خاني لدوي ريز و رەوشىت ؛ تەرتىف و تىتالىت كوردا ، لجاخو ددمني تنيدا ژي (١٦٥٠ – ١٧٠١ ز) ياشي يهياورك وبسپورك بوی وه کی ههمی کوزلات مالبات ، خانهدان و دهستهاتیان ، دانایه بهر خویندنی لچیترین خویندنگه ها لبایهزیدی یا دگرتنی : خویندنگهها مرادیبی (۱۹۱) . یاشی ههیامه کی لویرسی خویندی ، هوی (فیری) خویندن و دهست بنقیسنیی کری ؛ قورئان خویندی ، دوست بخویندنا کتیبیت شریعه تی وه کی ههمی شاگردیت خویندنگه ها کری ، چهنده ک ژنی خویندی ؛ لدوی دهستور و رنیزو رهوشتیت وی چاخی ئو دمی کو شاگردتی بسپورك بوی دبنگه هیت خویندن و نَّهْ مِنْ مِنْ الْمُورِنْدُنْ الْمُورِنْدُنْ الْمُورِنْدُنْ الْمُورِنْدُنْ الْمُورِنْدُنْ الْمُورِنْدُنْ الْمُ زانایینت ناڤدار و شههرهزا یبت کو دبهلاف لگهلهك جهان زیربه هر نه بن ، خانتی ژبایهزیدنی چویه تورفه (رهاینی) ، ههیامه کی لویرنی خویندی په ، پاشی چَوَیه ئهخلاتنی ، لوێړنی ژی ههیامهکٽی خویندی په ، ياشي چتريه بتليسني (۲۰) . ياكو ژشهرگه هنيت بناف و ده نگ بتريه

⁽۱۸) ههمان سهرچاوه .

⁽۱۹) هەمان سەرچاوە .

⁽۲۰) ههمان سهر جاوه .

دكوردستانتي دا بزانا ، كه نكه نا ئو رهوشه نبير و خويند نگه هنيت ثاڤا ئو بەركەقتى ، ياشى زولىرىنى ۋى قەگەريايە بايەزىدىنى . ۋبايەزىدى ژی چوپ جزیرا بوتا ، دممه کنی در یژ لویرنی مایه ژبه رکو میریت و کی ناقدار بوینه دچاختی خو دانا زانا ئو رەوشــهنبیریت وه کی وی ئو جزیرتی . لجزیری ، خویندنا خو بدویماهی ئینایه ، تهگهرچی نه هاتيه زانين كانني كير سال بويه أوكير سهيدايتي خويندننامه دايني . هنده کورد زان لسهر ڤٽي بيرو رايٽينه کو سهيدايٽي خانتي ومکي زانا ئو رووشه نبيريت كه قن (كلاسيكي)(٢١) . باشي دويماهي بخويندنا خو ئینایه ؛ بسهرهدان ، سهرا جهند ده قهریت کوردستانی وه کی به هدینا ، بوتان و سهرحهدان دایه ، ههر و هسا بسهرهدان چویه سورینی تُومیسزنی « مصر » بني (۲۲) . كو ههر دو و دلايه تنيت عوسماني بوينه نهڤ سهرددانا ياشي قوناغا دويماهي ئينان بخويندني ، وهنهبيت ژبو خوشتي ئو شادتی ئو خو ژبیرقه کرنی بویه و دبیت ، به لکو ژبو پوسپوری ، ههمرهزابوینی ئو هایدارینی (ئاگههدارینی) بویه ، دگهل روهنکرن و خویاکرناگهله لایپت ثالاز ، کو ری او بگرنی ، کو گهلك بیر و راییت زانا لسهر و گهلاك تا ژنی دچن وه کی گرفتارییت شریعه تی ، کو بخوینددنی ثهو هزرکرننی ئو تنیکهلیا زانا ئو رهوشه نبیر و خوینده قانان بتننی رونگه نهجیته سهر ؛ نهمازه ههکه زمانتی خویندن و

⁽۲۱) ومکی سه عدی شیرازی ، فه قی ته بران کو بهندی نافی وی چوبه بفه آنی که زنانه ماتیه ناف کرن .

⁽۲۲) ه**هژار**ی موکریانتی ، سهرچاومی ناوبراو .

نفیسنی زیده بار شریعه ت و حه دیسیت پیغه مب ه ری بزمانی عه ره بتی بوینه ، کو زانایی ئو شه هره زایه کا چاك بی تفییه خاسما دزاریت خوجهدا ره ندگه بیتر هه بن ، کو بگه شت ، گه ریان و سه ره دانا رخی بوقه بت بکه قنه که شه که ش و گینگه شان بشین گه لاک لاییت را بی بوقه بت بکه قنه که شه که ش و گینگه شان بشین گه لاک لاییت بالوزبان ئو نه دروهن ژکولتور و شه هرستانیا روزهه لاتی ئو بوسولمانه تینی روهن و خویا بکه ن . به لی هه تا نهو قنی گافتی ژی روهن و خویا بکه ن . به لی هه تا نهو قنی گافتی ژی روهن نینه کا راسته سه یدایتی خانتی لیکوردستانی یان ژی ژده رقه ی کوردستانی گه ریایه کو سه را سوریتی ئو مسر سی دایه ، یاکو گومان تید ا نینه ثه قه یه سه یدایتی خانتی سه را ده قه ریت چار نیکاری بایه زید سی دایه ؛ و مکاری ئو ره نگه ده قه را به هدینا ژی دایه ؛ به لی پیتر لبایه زید بی ثو ره نگه ده قه را به هدینا ژی دایه ؛ به لی پیتر لبایه زید بی ثو جزیرتی ژی به .

سهیدای لکوردستانی ئو چار کناریت وی قهده و بهلافکهت

ههی را ا بجاره کی ژکوردان و بیابیاد ، ژ وژهه لاتیان بگری هه تاکو دگههیه روژهه لاترانان دهزر و بیر و رالایت خو یا تایسکن (یه کن) یان ژی نایزیکی تایکن ، دبیژن : سهیداینی خانتی هندی بیرژی زانا ، رهوشه نبیر ، دانا ، هایژا ، زیره که ، شهمره زا أو پوسپور بویه دکولتور ، دتور وشه هرستانیه تا روژهه لاتنی دا ، ژبلی هندی ژی ده سته کایی بلند و بالا دزمانیت روژهه لاتنی دا ژفارستی أو عمره بی بگره هه تا کو دگه هیه زمانی تورکتی ، ژبلی زمانی ماکی عمره بی بگره هه تا کو دگه هیه نویه (۳۳) . ژبه رکو بزار می کرمانجتی هه بویه (۳۳) . ژبه رکو بزار می کرمانجتی دوی چاخو ده می دا پی ده اته نقیسین ، ته گه رچی پایتری نقیسینیت کوردی ، هاوزان و چاروک بوینه ، کو سهیداینی خانتی ده سته کنی بلند و بالا دزمانی کوردی دا هه بویه ، هه ر وه کی نه و بخو ددیبا جا به مه و زینی دا وی چه ندی و هو یا دکه ت د بیژویت :

ڪرمانج نه پر دبني کهماان تهما ديـهتيم و بني مهجالن

بالجمــــلة نهجاهــــــل و نـــهزانت بهلــکی دسهفیل و بنی خودانت

⁽۱۲) م. ب. رۆدىنكۆ ، سەرچاومى ناوبراو (بېشگوتنارا قىماتنى كوردۆ) ،

گەر دىنى ھـــەبويا مەۋى خودانەك عالى كەردمەك لەطىفــە دانــــەك

علم و هنهر و کهمال و ازعات شمر و غهزهل و کتیب و دیوات

ئەق جنسے ببا لبال وى مەعمول ئەق نەقدە ببا لنےك وى مەقسبول

من دنی علما (علمنی) کهلام مهوزوَن عالی بکرا لبان گهردوَن

بينائه رحا مهائي جزيرتي پني حهي بڪرا عهلي حدريرتي

چ بےم کو ق**ہوی کہ**سادہ بازار ن<u>ت</u>نے ژقماشرا خریہدار^(۲٤)

ههر وهسا ژی ژقههاندن و دانان و لایك ثینانا نویبهارا مهیدایی خانتی بو زاروكیت كورد دانای كو هوی (فیری) زمانی عهره بق ببن بشین دكتبیت عهره بی بگههن . ژزاما ئو هیزانثان و رهوشه نبیریت كورد ییت كو لسهر رییج و شیریا خانتی چویی ، چه ند

⁽۲٤) م. ب. رۆدينكۆ ، سەرچاومى ناوبراو ، بەرپەر ٥٠،

جارا دهنوزانیت خودا، نافتی سهیدایتی خانتی ئو مــهم و زینا وی یاکو براستتی داستانا مللهتنی کورده دبیژیت :

يات دى :

مسئه له ینیکی مه شهوره که رقوز ده کهی به سه رتا (به سه ردا) شکسیره خاك و خولی ده رمالی گهوره مالان ته نها ثنیمه (ئه مه) و هانتین دیباجه یی مهم و زین حالیت ده کات چلونه ئه حوالیان سوخه ندان (۲۱)

یان ژی څنی مالکنی:

جیمان بلاتسه جزیرهی به حری گریسهم به بلی بوهتان نه تو زین و نهمن مسهم (۲۷)

به لنی سهیداینی هه مزه به که ینی کو مهم و زینا خانینی نه مر ، سالا (۱۳۲۰) می مشه ختتی (کلاچتی) لچا بخانا نه جم ئستقبال

⁽م٠٠) عبدالرحمن ســـمبد ، كـوّمه له شيعرى حاجق قادرى كوّيق ، بهغدا ،

⁽۲۲) ههمان سهرچاوه ، بهرپهر ۳۰ .

⁽۲۷) ھەمان سەرچاوھ ، بەرپەر ۳۲ .

چاپکری دبیش گوتنا مهم و زینتی نقیسییه دبیژیت (۲۸): «مهم و زینا خاتی ، سهرکی تاج و دل خوشییا کوردان ، ئهجمدنی خاتی (سالا ۱۱۰۵) کی نقیسییه ههروه کی دفتی مالکا مهم و زینتی دا روهن و خوبا دبیت :

ئیسال که هشته چهل و چاران وی پیشدره وی کوناهکاران »

⁽۲۸) محمد هه منه ، سهرچاوه ی ناوبراو .

ههر ئاكنچىيەكىي كوردستانىي بچاڤەكىي بلند بەرىي خو ددەتنى ئو بناف دکهت . به لای کارنی سے دیدایتی خاش دملله تنی کورددا کری نه كه هشتى يه كارتني كرنا فرده وستى دملله تني فارسىداكرى ؛ ژبه ركو فردهوستى بقهلهما خوه (بقهلهمني خو) ئيران ڤهژاند ئانكو ژيانددڤه جاره کادی . ئه جمه دلی خانتی نه هیلا کو کور دستان بدرستی عرت ئو ومن ها ها ها الله قوزتال و رزگارگر ؛ به لنی بدرستی نافه واند و زیندی کردفه ؛ ژبهرکو چاخ و دهمنی فردهوستی پشتگر و پشته قانیت هزرو بیر و راییت وی هه یون ؛ به ایی چاخ و ده منی تُه جمه دنی خانی چهند بیژی تالاز و تهنگاف و بهربات یو ؛ ژبهرکو دهولهتا عومماتی دگهل دەولەتا ئىرانىي لسىــەر لىنىك قەكرنا كوردستانى دنابەينا خودا يپكهاتېټون و بريار لسهر داېټو كو دهست و يپيت والب ئانڪو میرگه هیت (میرنشنیت) کورد وهسا گریدابتون و کربتون دین زكى فــه كو بيچو ره مك و ئاوايان نەدكارىن ئانكو نەدشيان بلڤينن ؛ ژبهرکو دگهل خو دلفاند ، دالهشکری لدوی لهشکری هنیرنه شهری وان و بفند و فنیل و خاپاندن و دسهردا برنتی وان فنیکرا بهردهن ؛ بهرهنگار و ههڤرویشی ئینك كهن ، كو ژبهر ثنی یهكنی ، سهیداینی سهمیان گافا ددیت ملله تنی کورد وهساینی شهیرزه ، سسهرگردان و ینی خودانه ، بهلهگاز و بنی سےمیانه ؛ جهگهر و هناف لنی دسوژتن (سلوتن) و دکوزرین ، چاف للی ستور دبتون و هندگریان و

گدگدین ، زیده بارگافا به رخی خو ددایتی که سنی ده ستنی هاری کاریتی بو فی مله تی دریژ نه دکر ، نه ژی ده ست لسه ر دهه لینا تو هاری دکر ، ژ سنو تنیا جه رک و هنافا هاوار دکر دگوت :

ئەز مامە دحكمەتا خودىىدا كرمانج ددەولەت دىنىدا كرمانج ددەولەت دىنىدا ئايا بىچ ودجى مانە مەحدرۇم بونە مەحكوم(٢٩)

پاشی دامینیت لسه رخو به رخی خو ده ته کورد و کوردستانی ، دا ته ماشه که ت و هزر پرت خو دمله تنی کورددا که ت ، دابینیت کو میرانتی ، زراف سـتویرتی (دلیریتی) ، گازایتی نمو خورتی یا دمله تنی کورد ددیّـت دچو ملله تیت دی دا نه ددیت و نه بق ، ژبه ر فنی یه کی ده س (ده ست) به سند کرنا ملله تنی کورد دکر دگری ت :

هـه میره کنی وان ببـهزل حاته م هه میره کنی وان بزهزم روسته م بفکر ژعهره ب حه تافه گورجان کرمانجی یه بتریـه شبهی برجان (۳۰)

ئەگەرا ئالىزىتى ئو لىلك كەڤتن و ھەڤرويشى سەرىنى ئىلك بوينا

⁽۲۹) م. ب رۆدىنكۆ، سەرچاومى ناوبراو ، بەرپەز ۳۳ .

⁽۳۰) ههمان سهرچاوه ، بهرپهر ۳۳ .

کوردان دکوردستانتی دا ، میرینتی ئو ئازایتی ئو زرافتوری یا کوردانه ، دگهل مهردینتی ئو جامیری یا وانه یاکو بنی کیشات و پیفانه ، لهوا ژی نه دجهتی خودانه ، سهیدایتی خانتی دبیژیت :

لهو پنیکقه ههمیشسه بنی تفاقرن دائم بتسهمهرود شقاقرن (۳۱)

روژهه لا تزانی بناف و ده نک ئه کادمیك یوسف ئه بگاروفیج ئوربیلتی (۱۹۸۷ — ۱۹۹۱) ، لسهر بیرهاتنا چهرختی زانایتی بناف و ده نگنی گورجی روستافیلتی ، یا کو دسالا (۱۹۲۸) نی دا برمانتی روستی چاپکری ل لینینگرادنی دبیژیت : «هه که ئهم هزر و بیرا وه لا تپار پزی یا هوزانهٔ انان بکه ین ، پنی تقی یه ئه ف هه فهه رکرنه لنافیه و استی هوزانهٔ انین کهجار مهزن و که نکه نیمت روژهه لا تا نافین بکه ین ، فرده وستی ئیرانتی ، روستافیلتی ینی گورجتی ئو خانیتی کورد ، فرده و به خورندی و خانیتی کورد ، فرده و هوزانهٔ انیت کو ملله ت به روه ر بون . نه ف هوزانهٔ انیت ملله ت به روه را نون . نه ف هوزانهٔ انیت فان ملله ت به روه ران دناف ملله تای و اندا ده پنه خویندن و گوتن ، همه تا کو به روه ران دناف ملله تی و اندا ده پنه خویندن و گوتن ، همه تا کو رانین و ان که سانفه وی ییت کو همه رخو تیپه کا بتنایی ژوی زمانی نوان (۳۷) » .

⁽۳۱) ھەمان سەرچاوم.

⁽۳۲) ھەمان سەرچاوە ، (بىشگوتنارا داكتور قەنانىز كوردىز) بەبەربەر . .

سه بداینی جگهر و هناڤ و تی اُو خهنجورنی زمان ، کولتور و تۆرىنى كوردان نەمر ھەرەكول عەزىزانكو ناۋىي نەپەنىي مىر جەلادەت بهدرخانی بق ، بیمر و راینیت نهم حاجی قادرنی کنویتی لسهر مهم و زینا سهیدایتی خانتی دبهرپهرکی (۱۸۷)کی دا ژکروڤارا هاوارکیدا^(۲۳۳). دبن فی بابه تی : « مهم و زین » گوتی یه : ره حمه تی حاجی عبدالقادر نی کویتی دەر حەقنی مەم و زیننی دگرنت : «کتیبــا مللەتنی مەیە» . هزلتي دكروت ؛ ژبهركو دكروتنا «قورئان ئان مستحها مله تني مه یه ادا ، زقورثانا ، عهزیمشأن (عظیم الشأن)دا کیم حورمه ته ك ددیت . باتن به ئاوایی بینه ئهشکهرهکرن ، مهخسسهد و مرازی دخوهدا ڤهدشٽيرن ، پاشي دبٽيژبت : ههر ومکي مه دبهندا «کلاسيکٽين مه ۱ دا گوت (هاوار : ۳۳) حاجی پهرستشکارنی خانتی بو (خانتی پەرست بق) ئو خو بشے اگر تنی خانق ددا قەلەمى . حاجمى دديوانا خوردا گهله که چیل لخانی کری به . ئەنستوس ئەو دیوان ژبو ئیرو وندایی یه ، ئانکو حاجی ددیوانا خوداگهلاك پهسنا خاچی کری یه ، نخابن ئەو دىوان ژبو دەم**ن**ى ئەم ت<u>ت</u>ىــــدا نەمايە ، وندا بويە . بىتنتى شهعرهکه وی بمنره هه به حاجتی تُهو شعر بدهستتی خوه لسهر مهم و زينا باڤني مر ئا دەستىنىس نىسىيە . ئەز وىنى شعرىي جارەكەدن دگوهنزینم سـتونین هاوارنی :

⁽۳۳) «ماوار» ، مەژىار ھۇ ، سالا" (۱۰)ئى شەمىيى ، ۲۰ خزىران ۱۹٤۲ ، بەربەر ۱۸۷ .

زدمانه ردسمسی جارانی نسهماوه چسراغی نازم و مونشیء کوژاوه له ددوری ژنیمسه رلامان و جهریسده

دهوری ایدیه رومان و جهاریسه نهگهرچی مهقسیهده زانتینی باوه

ئەمان قىسەدرى بزانە ئىم كىتىبە لە دىيا ئىستىسەكى ھەمىتاي نەماوە

له ثــه یامی حه یاتی شـــ پخی خانـــ تی له سهر نسخه ی خه تی (خط) نهو نوسراوه

له مهجوعی دوهل سلاران و بلاتان له سایهی تــهم کتیبه ناسسراوه

له کوردان غهیری حاجتی و شنیخی خانتی تهساسـتی نهزمی کوردتی دانــه ناوه^(۳۱)

ماجتی قادر کی نهم دهنوزانا ژنریدا به شکهرایی در ژبت : «سه خهراتی مهم و زینا خانتی ملله تنی کورد لکوردستاننی ئو ژدهر قه نافدار بتویه ئو هاتیه نیاسین . سهر کی ملله تنی کورد ژی بخانتی ئو

⁽۳۶) وزورناما ﴿ كر استان ﴾ ، هەژمار ــ (۴) پېتىج شەمبى ، ۲۸ دو الحجه ۱۳۱۰ ، ۱۳۱۷/۰/۱۷ ·

عهم و زینا خانی دناف ملله تاندا بلنده » .

دیسا سهیداینی نهمر ههرهکول عهزیزان دههژمارا (۳۳) نی ژکو څارا هاوارا سالا نه هنی (۹) دبن څنی مانشیتنی : «کلاسیکین مه » . څان بیر و را لسهر سهیداینی خانینی نهم دبهرپهرنی (۹)نی دبیریت : مهلا جامتی دهر حهقنی مهولانا جلال الدین رومتی تو کتیبا وی «مثنوی »دا گلاتی یه :

من چه گویم وصفی آن عالی جنــاب نیـــت پیغمــــبر وهلی دارهد کـتاب

یانی: ئەز دەر حەقتی وی عالی جەنابی ئەنكو پەییسكېلندى چ بېژم ؛ نەپېغەمبەرە، لتی كتېبا وی ھەيە. ئەنكو پەسنەكا بلند و ھېۋايە ئەسو بېھر ئاوايى لېېۋنا مەولانا تېت، ئانكو بكيرهاتى يە بېغە بېتە گۆتن.

به لنی دحه قی گه جمه دنی خانتی ئو کتیبا مهم و زینتی دا بمن به گاز کو بهزرا من مروف دکاره ده نیت وی بیتر ژی ببیژه ، به لنی خانتی خودان کتیبه به لنی خانتی پیفه مبه ره ژی ؛ پیفه مبه رنی دیانه تا مللی بیفه مبه رنی گوتی یه ؛ خانتی مللی به پیفه مبه رنی گوتی یه ؛ خانتی

⁽ه.٣) د هاوار ، ، ههژمار ۳۳ ، ۱۹٤۱ .

⁽٣٦) سەيدايى عەلائەدىن سەجادى لسەر سەيدايق خانىق نەم، نقيسىيە گۆتىيە: پېنەمبەرى ھوزانا مللى ئو چېرۆكى لجېنى بايەزىدىدا سەرۆكانىيا ئەدەبىق

ددهراله کنی و هسادا را بترکو به ری نهو بسیسه د و نه ه سالان (۳۰۹) ؛ نه کو ایکوردستانتی بان ار زوهه لاتا نافین و نافهراست ؛ لنی لئهورویای وى خەلك ھەۋ لمللەت و لنەۋادىي خو ھشيار نەبىتۇن ، خىورت و زەلامىيت ۋەلملەتەكىي ھەڤ و دۇ (ئېيكى دۇ) ۋىو كاسولىكىي ـ ههامیدا ، خانتی بیرا کوردینی یا خــــــلا دکر ؛ دگــلاته کوردان : بـــهری ههر تشتی هترن کوردن؛ راین سهرخو ، دمولهتهکا کوردی چپکن، نه كه فن بن دەستنى مللەتنىت دى . بەلنى كەسنى بىانگى خاسى نفنىـــ ژ نەدكر ، ئانكو كەستى داخازا وى خاستى بجهنەدئىنا ؛ ۋبەركو ئــەو تشتنت خانتی دخازتن ، ئەو گۆتن و ئاخةتن و يەبيىـ ف و شــورنېت خانتىدكرن بترنهدىرن ئالىكو دمەغزىي واندا نەدچىتون . ئەو دمەغىر پینه مبه رخی به رخی وه ختی هاتبت . خانینی نه مر ژی به ری وه ختنی خو هاتىق ، وەختىي وى ئانكو چەرخىي ئەو تىپدا ژى يا ھاتى ، مللەتىي وی ٹهو سه هنه کرېتو ئانکو دوی نه که هشتېتو کا وی چ دفيست ، داخار لات وي ژزانين و سهنتا رهوشه نبيري ئو کولتورني کوردا بلندتربتو . گاڤا خانتی بهزوڤانی یا مللهت ، نه ژاد و وهلاتنی خو دکر ،

کوردتی ثو باوه تری کوردی زکوردا خانیبه ، بزینه : علاءال ین سجادی ، میزوی تهدمهی کوردتی ، چاپی دووه ، به فدا ، ۱۹۲۱، ، به دبه تر ۲۱۴، ، به دبه تر ۲۱۴، ،

وه لاتی بین وی کو کوردن هزرا وان کار و تشتیت دی بتو . پاشی دبیروبت : هه که مه گلات کو خادی وه کی هه می مروفیت مسه ن و و کی هه می مروفیت مسه ن و و کی ساز که ران و هه ر پیغه مبه رسی به رسی و دختنی خو هاتیه ! ماگه لو وه لنی (وه سا)یه ؟! ثان ئه و کی دوه ختنی خوه دا نین تؤفی بئه ردی و در د که ن مه تو قه ینی بئه ردی و در کری هه تا شین دبیت ، هه یامه کنی در یسو دبن ئه ردی فه دمینت . به لنی هه نه دبیرون به ری وه ختنی خو ها تسه توفی سه یداینی خانتی ئه فه سیسه د سالن دبن ئه ردتی دایه ما هیرو ده منی شینه ین یا وی نه ها تی یه ؟!

مه قه چه ند سالن زرقیا خاتی توف کری دبن جهاندا دهست بشینبونینی کری یه ، ئانکو داخاز و ئارمانجین خانتی بو دخه بنی به ره به ره مله تنی کورد ینی بو دچت ، ژقان بیر و راییت زاناینی کورد بنی نافدار میر جه لاده ت به درخان ینی نه می دیار و خویا دبت کو سهیداین خانتی پیفه مبه ربی بیر و راییت نقشتی ، نه ژادتی ، وه لا تباریز تی ئو کورد په روه رینی به کتیبا وی ژی وه کی هه می هه لک قتیت جیهانی مهم و زینه .

سه یدا لای تورفان و هوزانهٔ انی ژیهاتی نو هلیزا ، نه فیندار و شهیدا ین بیر و رالایت سه یدایتی خانیتی نه می ، سه یدایتی کوردنی موکرتی زار نافدار و سهرگردان و به له نگاز عبدولره حمان هه ژار یتی کو چه ند سالا گهریاریی نو خو وه ستاندی هه تاکو مهم و زینا خانتی به هماندن و لایك نینان و هرگیرایه سهر زارای شرینتی کوردتی موکریا حی

دبیژیت: «سهیدایی خانیی نه مر، نه هرزاشانه کو و تورقانه کو و را ایه که وه کو هه می هرزانشان و تورقان و زاناییت دی ییت کورد، به ای هه لکه فتی یه کنی ایسکانه یه (یه کانه)، به قلیت وی دکیمن، ژبه رکو اله موعجزه که ژموعجزان، پاشی دبیژیت: «خانیتی اله مر پیفه مبه رسی کاخ تنتی الفره توین و بلیمه تنی کوردانه، خانتی الا هه لگری ازادی یا کوردستانی به کوردستانا کدیانه کنی (رو له یه کنی) مهزنکری با در تنی و وراندی ، سه خبیر و خودانکری ، هه تا کو مه تا هه تا دی مینت نامرت، نه مری بو خانتی و به رکو نافتی کورد و کورستانی بلندگری یه به خوشتی او شادتی ژبو کوردستانی کورد و کورستانی بلندگری یه به خوشتی او شادتی ژبو کوردستانی خودانکری نه هه تا کو خودانکری نه هه تا کو بسیورکری نه بخوشتی او شادتی ژبو کوردستانی خودانکری نه به تا کو بسیورکری نه بخوشتی به به نیشان و نافدار ».

پاشی سه یداینی هه ژار لسهر مهم وزینا خانتی تاخقیث دبیژیت :

د مهم و زینا ئه جه د کی خانتی به هه شته کا ده رکه هـ کرتی ثو دایی خستی یه چونکی هه تا نهو فنی گافنی ژی هی ژ نه ها تیه دیتن بدرست تی به لسه ره هاتیه ثاخقتن و وه سفا و بی نه هاتیه کرن ، ژبه رکو هی ژ چق فه لووه را موکته شفا) ژفلووه ریت بیره و هر وه سا بشه هره زایتی ثو پوسپورانه تیدا نه گه ریانه ، هه روه کی گه ره ک و پی تقی یه ، هویر ک گولسه و به زاران به ربی خو بده تنی ثو هزریت خو تید دا بکه ت کو شه و به زاران مه یه ویت خوش و شرین به بسه ده زار گولیت ره نگین ییت کو مه یه ویت کی بیت کو

لباخچه ینی خانتی هلدایی ئو شین بویی تام که ترین ، بیهنا و إن ههلرویسیت ، د ژنوی باش بو دیار و خویا بت کو مهیهویت بهههشتا سوزدایی ئو گولات ولی نهچارن هه قبهری بهرهه ملیت (بزیار لیت) خانق ئو بەرىپى مەژى ئو مەژكوتكىي وى دتەحلىن، دۆويق وېنى بىيىنى و بىي خەمل و رەوشەن بدنە قەلەمى» ، ياشى سەيدالايى ھەۋار دېلۇيت : « مەم يوزىنا ئەجمەدىنى خابتى دەريايەكا بسەھم و پر پىلە ؛ بەلنى ھەمى ختىز وزيڤرەبەر وخیزکنی وی پی بن دهرباینی ئو ههر چار کناریت وی ، ههمی مجارهکنی دور و مراری ئو مەرجانن . ژبەر ۋىي يەكىي ھەمى كەس نەژىپهاتى ئو بَكْيْرِهَاتِينَهُ كُو بَشْيْنِ بَدْنَهُ وَنِي دَهْرِيَايَا وَهُسَا بِسَهُمْ وَ يُبْلُ خُورِّتُ وَ بلند . مەلەۋانىت ئىكىجار شەھردزا ، زانا ئو پوسپور پىي تقى نە هەبن كو وەسا بكار و بزاڤين بشٽين ژوان پٽيلٽيت بلند يٽي*ت كو* شلقیت مهزن تلیخنه روینی ثاقنی دهرباز ببن ولههمی جهزت کویر و مەنداق بگەرز . ئەقە رى بهەمى كەسانقە ناھىيت ، ۋېلى وان نەبن يىت كو بشين دەمهكى دريى بېهنا خو ببهنه قه . ئەف جىرە كەسەنه نهزورن کو یوی کاری رابین (۳۷) » .

پاشسسی چهند را و بیریت زاناییت کورد و بیانیاب ، ژ هززانقان و زانا ئو رەوشەنبیران لسەر خانیتی نەم، ئەز بگەرەك بو

⁽۳۷) ئەقى بېر و رايەنە بەرسقا چەند پرسيارا بۆن ، يېت من ز سەيدايني مەزار كرين سالا (۱۹۶۸) كى ، كو بخەتنى خو بۇ من نقيسين خودنى كارى وى راستېت .

پنی تقسی دزانم ، ثنی پرسیار نی بکهم ولدوی زانینا خو بهرسفا ولای بهرسفا ولای بدهم: گهلو سهیدایتی خانتی ینی هم ، رئیبه و سهرکنیش و سازکهرتی راستنی بنی به فلنی کوردانه زیده بار دچاخو دهمنی خودا ثانکو دسه دنی هه فدنی ژدایبوینیا عیسا پیفه مبهر تو بکیرهایی ، ژبی های تو به رکه فتی به ببته است مروکنی تورفان ، هنوزانفان و خوینده فانیت کوردان ا

بهزرا من بهرسما ثنی پرسیارنی بناوایهك و چیشنه کنی زانستی یا دانایتی ژبو خو دویر تیخستن ژپشتگرتن و پشته ثانیه کا ژخو تو یا بنی ٹهگهر ٹانکو بهلگه ، داکو وان هزر و بیمرا نرخهك و بهایه کنی زانستی و زانیـارتی بوبنیته دانان و ژبنیات و بنگه هنی زانسےتتی ییراست بیت ، کو رخی ژبخ قینك لنی ئیناننی ئانكو (رمخنهگرینی) ژی ، ژنی بیته برین . بمن وهره ههر وهکی کولتتور وتورنی جهـان دفیت ؛ کیشـانهك ، بیفانهك ؛ سـهنگ و هه لسه نگراندنه ك ههبت و كو بسه نگ و يارسه نگيت يو كيشاني دترازینیدا داتنن شوینهواروبریارین ئانکو بهرههم و بهرنی دهست و مه رینی زانا ، دانا ئو رهوشه نبیریت کورد بیت بوان سه نگان بكيشون . خهات و يزاف ، كار وكرياريت هـــهر ثيكي ژوان بىيىقەرەكى بېيتە يىقان . ھەرچىپى ژھەميا بسەنگەتر و بنرختر بت ئەو دىي بتە سەركىيش و سەرھىرستا . بەڭنى دىسا ئەو بىڤان وكىيشان و ســـه نکه جهنی پسیارکر ننی نه : کهلو ره نکه هــه می که س نه بونی

کیشان و ولای پیڤانی ، نه ژی بوان سه نک و وان پارسه نگان قایبل نه بن به ژبه رکو ژ گهله که لاقه دتیقه ل و دجودانه ، چ ژلاینی ئاراسته ینی خویند د قانیبی قه بگری یان ، ژلاینی ههست و هش و بیران یان ژی ژلاینی قیان و نه قیانا ئانکو پهسند کرن و نه پهسنکرنا به ر و به همان .

بی گومان ئەف پرسیارہ دجہتی خودایه بیته کرن ؛ گەلو لدوی پیثان و کنیشان ، سهنگ و پارسهنگنیت جیهانی دفیتن بچن کو ھەمى مللەت بىي جودايتى لسەر دچن ؛ يان ژى لدوى سىـــــەنـگ ، پیمٔان و کیشانیت ده ســـتهکه کا تلارثان و هلازانمان ، زانا و رەوشىمەنىيرىيت كورد دانن كو . جېنى باوەرىتىنە بىچىن ؟! بنى گومان ملله تنی کورد ژی دقیت پیثان و کیشان ، سه نگ و یارسه نگیت : 1 - جیهانتی پهسندبکهن . به لنی نُهز و مسا دبینم و باوهرینی پنی تینم ، سه نگو و پارسه نگا ژههمیا بسه نگتر و گرانتر بو وان هش و بتیران ، بو وی بهر و بهرههمنی رهوشـهنبیر و زاناینی کورد بیته دانان ینی کو مهژی مهژگوتك (مهغز و مهژی) هزر و بیر و را تو قهلهمی خو ژبو مللهتنی خو ینی کوردنی بنی سه میان و سهرگردان (۳۸) . ژبو دەرمانكرنا ئېش و كول دەرد و ئازارېت، جڤاكى (كۆمەلايەتتى)، ئەبورتى ، يا نەخويندەڤانتى . ھەر وەسا ژبو نەھىللانا كەند و لەند و

⁽۳۸) ئەفى توخە كەسە ژبو مرۆڤى ئو مرۇڤاتېنى دخەبتى كو سەلگىا گرات يا جېھانېيە .

کور ، گیزم و السته نگیت در برکا پیشفه چونا مله تنی وی ینی کورد ، کو بنه هیلانا وان فه هیلکان ریکا راست یا وه کی ده شت و له یلانا لبهر ملله تنی کورد بنی پاشکه فتی بیته فه کرن کو تنیزا بچیت بگه هیته خوزی ، دارخاز و ارما نجیت خو ؛ اهو هش و بیر و را او قالم و بو و بی چه ندی ته رخانکر بن .

٧- سه نگا دوو کی (دوهه مین) ، سه نگا بهر و به رهه م و شوبنه واریت هه رزانا او ره و شه نبیره کنی کورد پاش خوفه بو مله تنی خو او بوم و فاتینی پاش خوفه هیلانیه ، نه مازه و ان به ر و به رهه میت کو چ گرفتاریه کا به رهنگاری مله تنی کورد برتی ، بو روهن و خویا او چاره سب ر بکه ت ، یان ژی رید کا ژبی قور تالبوینی دانته به ر چاف ، چ ژی ایش و ده رد ، چ نه خوشییت جفاکی او مللی پی بینه ده رمانکرن و پی هاتینه ده رمانکرنی .

۳ سه نگا سنی بجن و هره سه نگا تازه ینی ، سپه هیات ینی ، جو انتی ئے و رندتی ئو له و هندتی ئو که له شی یا به رو به ره هم و شوینه وارانه دقه و اره ئو و دخرکه له و به روازه کنی تورتی ئو تورثانی دا ، کو بریتی یه ژسه نگا دار یژ تنا با به تی چ پروس (په خشان) یان هیز ان بت دقه و اره کنی تورثانی یا به رکه فتی دا ؛ سه نگا ئیر کاتی یا رامان و په ژنان ، هزر و بیران ، سه نگا ئاشتر یا (ئه ندیشه یا) فره هو دافه که ر ، سه نگا وه کی ئیر کی با لیک ئینانیت شه نگ و دجه ی خود این و گه ه نه به ر نه بیعتی) نه :

هه که تهم قان سه نگ یارسه نگا دترازیه کنی دا دانین و بهر و بهرههم و شدوینهوارلات که نکه نه ، فلیهرس و هه ایکه فتیلیت ملله تنی کورد لبهر بکیشین ، دمی بینین کو سهنگا سے پدایتی خانیتی نهم مهزرا من ژههمیا دلایگرانتر و بسهنگتر بیت . چوکهس ژزانا تو رەوشەنىيرىت كورد دوارگەھنى خاھى تىدا دىرى دوىنى ئاللازى ئو تەنگاۋىتىدا ھەتا نہو ئى گاۋى ۋى نەگەھشتىنە يەبىسك و ياينى خانـتى دسەدىي ھەۋدىيدا گەھشتىي ، ۋبەركو ھەكە ھاتو ئەم لدوي، سے دنگا ژوری یاکو مەدانای بو ھەقبەكرنتى چوين بېكو سەنىگا، گرانتر بو وی زانایی یا رموشه نبیرنی کورد ینی ، هش و بیر ، مهژی ئو ههمی بزاڤا خو یا زانستتی ژبو مللهتنی خوینی کورد تهرخانکری ئو درېکا پېشقهبرن و پېشقهچ~~و~~نا وي مهزخاندييه ؛ دېمي بينين کو سەيدايني ئەجمەدىنى خاتتى نەكو لېشيا ھەميانە ، بەراھى ئو سەركىيمىنى گشکانه ؛ لنی به لنی بی گومانه کو ٹهفرانده ر و فیلووه رخی بیر و را ئو باو هزینت مللی ، نقشی ئو نه ژادی یه لکوردستانه . هــــهر ژبهر هندنی یه ژی ، ناف و ده نرگنی وی ژههی زانا و خویند ده فاتیت كوردانه پنيتر بهلاف بتريه نهكو لكوردستانه بهلني لوهلانتيت جيهانه. ههر ژبهر هندنی به ژی مانی خانتی عانی هوزانثانیت ملله تپهروهرڤه لزورهـــه لاتا ناڤين و ناڤهر است گريدايه ئو لريزا وان دانايه ، كو هه قبه ری فرده و ستی ینی ئیرانتی ، روستافیلتی بنی گورجی په ^(۳۹) ئه ق

⁽۳۹) م. ب: رۆدىنكۆ ، سەرچاومى ناوبراو ، (پېټىگوتنارا قەناتنى كوردۆ) ، ب ب ۳۳ ، رېزا (۸)ي، .

راستی به ثانکو ملله ت پهروه ری به وه کی روزا نیفرو روهنه ددیباجا مهم وزینا خانی دا ، تو خو دبیژی و بینه کنی فوتوگرافی به ینی کورد و کوردستانی فان لاییت ژیری ژبی چاك نه شکه را دکهت :

۱ – ئهگهریمت فهمان ، پاشکه فتن ، بنده ستی و به نی یا (دیلی یا) ملله تنی کورد وه کی نه بینکنی روهنکری یه ، ژلیک که فتن ، به رهنگارتی ئیکبوین و هه فزویشی سهری ئیکو دو (هه فدی) بوینا کوردا دنافیه را خودا ، ژبه ریک نه دانانا ئیکی بو ینی دی ، به روفاژی و بی جه ندی بدرستی بو بیانیان ، بو در ژمن و نه یاران بوینه به نده ئو به نی ، کو ثه فه یه بی گومان ده ردی بی ده رمانی کوردا ، ئه و ده ردی بقی ی ده رمانی کوردا ، ئه و ده و فقانا بقیه کوفان دجه رکنی مله تنی کورددا ، بچو دوختور و لوقانا فه ناهیت چاره سه یه کنی لنی بکه ن ، سه یه اینی خانی ژهناف وجه رک سوتنی یا خو دکه ته هه وار د بیژیت :

ئەز مامىــە دىكمەتا خودىىدا

كرمانج ددهولــهتا دننيدا

ئايا ب چ وهجه مانه مهجرؤم

بالجلة زبوج بونه مهحكوم

ئەق رۆم و عەجەم بوان حسارن

كرمانج هـهى لچار كنارن

هدر دو تهرهان قهبیلی کرمانج

بو تیری قدوز کرینه ٹارمانج

ئەق قوڭزى رۆم و بەحرى تاجيك

هندی کو دکن خروج و تهحریك

کرمانج دبرن بخ~~و~~ن مو**ل**هتهخ وان ژب_{یک}هٔه دکهن مثالی بهرزهخ

لهو پنیکڤه ههمیشه بـــــــی تفاقن

دائــم بتەمەزود و شڤاقىن

۲ -- سەيدايىتى خانتى يىتى نەم نەكو ھەر بتنىتى ئىيش و دەرد، کول و کزفانیت مله تری کورد لبهر چافان داناینه ئو بهس ؛ به لنی وه کی همی خهمخور و خهمهه لگریت ملله تان و بشته فاندیت و این ، سازکهر و راستکورمهندان دهرماندیت نوژداری نو گیش و کول و دهردان ، بو کنوڤانان وهکی حـهکیم و لوقمان داتنن کو ههر هـادر پنی ساخبین و هسا داناینه . دهرماننی نوژداری یکی کو همی گلیش و کول ودەردىرت مللەتنى كورد يىي ساخدىنە ۋە ، يىي خانىپى لوقمان بو داناي ، ئىكىدالتى ئو ئىلىكبوينتىيە دىن سەروكاتى ئو سەركىشى ئو سەروەرىيا ژېهاتی ئوبکېیرهاتیهکې پېش کېيش و دلسوژ ، جامېر و لسهر خــو ئو دویر،ین قه . هه که هاتو ملله تنی کورد بو اثبیك دبن سه رکیشی أله و سەروەرىيا رېيەرەكىنى كورد پەروەردا، ھەر دجهدا رېكاسەربەستى ئو ئازادىپى ، رېكا سەربخويچى ئو گەردەن ئازايــپى دېي بو قەبت ؛ ههکه گرت و تنیزا چو ؛ وهکی ههمی مللهتنیت جیهان دنی بته خسو

کهرنی خو سهر ؛ نه کهس دسهردا ، نهژی دبهردا دبت . لهوا ژی خانتی گرتی یه :

گەر دىنى ھەبووا مــە سەرفەرازەك صاحب كەرەمەك سىخەن نەوازەك

نه قدی مه دبو بسکه مه سکوك نه دبو به مه مه کوك نه دما و هه بی رهواج و مه کوك

گەر دىنى ھەبووا مــە يادشــــاھەك

تهعیین ببویا (ببوا) ژبو وی تهخته ك

زاهـــر ڤەدبو ژېـــومە بەختەك

حاسل ببویا (ببوا) ژبو وی تاجهك

ئەلبەتـە دېــو مەزى رەواجـەك

خەمخۇرتى دكر لمسه ينەتيان تينانە دەرىخى ژدەست لەئمات

به لی سهیدایتی خانتی یتی نه بیت هه رلهندی راوه ستابت و ریسکا گه هشتا و نی دارخاز و نارمانجیتی لبه ر ملله تتی کورد روهن نه کربت ؟ نه خیر خانتی نه و رنی یاکو کورد دفیت بگرن تیدا بچرت و ژنی ده رنه که قن روهن و خویاکری یه گرتی یه :_ ههرچی بره شیری ددهست همهات زهبتکر ژخوهرا عهردی دهولهت

لەورا كو جيهـان وەكى عەرۇســە وكى حكم ددەســت شيرى رۇســه

پرسی ژدنلی من شہو بحڪمهت مهرا ته چ ، گلاته من گو هممهت

۳ پاشی خانینی نهمر رخی نیشا مله تنی کورد دایه ، راست و راست ، بنی چهپ و چوییز ، دهرمایی دهرمانکرنا نهخوشییت جشاکی ییت بهرهنگاری ملله تنی کورد بتوین ژنه رّا به رّا بویینی کو بنی هیز و قه ژه ن بتوینی وه کی پسپوره کنی وان دهرمانا لبهر چاقان دادنیت کو پنی بینه دهرمانکرننی دبیژیت :

گەر دىنى ھەبووا مىــە ئىنفاقەك

فيكرا بكرا مه ثنقياده ك

روّم و عهرهب و عهجهم تهمای

هەميات ژمەرا دكر غولاى .

تهکمیل دکر مه دین و دهولهت تهحسیل دکر مــه علم و حکمهت

تەمىز دېتون ژهـەئ مەقالات مونمتاز دېتون خودان كەمالات دیسا سه بداین خانتی هندی چافنی خو گیرایه ، ههد وه کی دیاره ، که سنی و هسا ینیکو بکیر بیت بچاف نه که فتی به کو کار بی سهرکیشتی ئو ریبوریا ملله تنی کورد پنی رابسپیرن له وا گوتی یه :

گهر دخی ههه بووا مه ژی خودانه ك
عالی کهره مه ك له تیفه (لطیف) دانه ك
علم و هنه و که مال و ثیزعان
شیمر و غه زه ل و کتیب (کتاب) و دیوان

هه که هاتو خودان کهرهمه ک لمله تنی کورد بو خودان ؛ وی دهمی و چاختی ، ئهز دا گزتن و ئاخهٔ تنیّت قه هاندی هند بلندکه م کو نافنی کوردا لچار کناریّت جیهان به لاف ببیت و ده ک قهده ت ؛ ژبهر قنی یه کنی دبیّریت :

من دلای عمله ما (علما) که لامی مهوزون
عالی بکرا لبان گهردون
بینافه رحا مهای جزیرتی
پی حهی بکرا عهای حدیرت
کهیفه ک وه به دا فه قیهی تهیران
ههان به به مایه حهیران

هه که ژلایتی تازه یتی ، سپه هیاتیتی ، جوانتی ئو رندبتی ، له وه ندی و که له شیا به رو به رهه م و شوینه و ارانقه ژی بیت کو دقه واره ك و دپه روازه كتی

تۆرى ئو تۆرۋانىپىدا بەرىي خو بدەينى ، ئــەو بەرھەم ج ھۆزان یان ژی پروس (پهخشان) بن ؛ دیسا سهیداینی خانینی نهم ومکی ههمی هززاهٔان ، تورقان ئو زاناییت چاخ و دهمنی خو بویه ههکه ژوان چێتر ژی نهبیت دهززان قههاندن دارێژتن ؛ لێــك ئینات وأني خستنه بهريكا گؤتن و ثاخڤتن و پهيڤٽيت دلڤهكهر و سازگار و رېزکرنا وان نهمازه يېت کو بئهڤينګي ئو ئهڤينداريٽي ، ببهژن و بالا ، بیسال و خالا ، بگهردهن کیسل و چاف بهلاك و كالان ؛ كو چیترتن و سپههیترتن و پهیتسکبلندترتن نمونه تونیشانه (به لکه) مهم و زینا ره نگینا خانی یه یاکو زانایتیت کورد و بیانی بتنیکرایی لسهر قنی بیر و راینی نه کو بلندترین بهرههمی تلورنی کوردتی کلاسیکییه . ژبلی هژماره کا هززانیت سهیدایتی خانتی بئه قینتی قه هاندین کو دکه قنه كه شكول و فهروزيت كاڤنه كتيباندا بددست دكاڤن وه كي هوزا شانيت بگری هه تا کو دگه هیه بیت باشی وی و مکی ئیساییل بایه زیدتی ، مراد خانني بايەزىدى پەرتو ھەكارى ئو بەكر بەگنى ئەرزى . بــەلنى مخابن چەندەك ژكى نەبن يېت دكەشكولادا ھاتىنە نقىستىن ، مانە ، ئەويت دى ھــــەمى نەماينە. بو نمونە ئــــەقتى ھۆزانا ژېرى ياكو ژکهشکولنی سهیداینی زانست و تورثان مهسمتود حاجتی مستهفا تمامیدتی بو من لبهر نقیسی کو چهندهك ژنی دمـــهم زینا سهیداینی گیوی موكريانتي سالا (۱۹۱۸)نىدا چاپكرى ھاتبو بەلاۋكرن ، دىي ھەميتى

دانينه بەرچاۋىت خويندەۋانان بدرستى :

ئے۔ وز چونمہ باغنی سور گولان وہختنی سے۔حدر گاہنی بخہاف

من دنی سهدایا بلبلان داگرتبون هههر چار تهروف

سهوتا ههزار و قومریان ده نگنی رهباب و موغنیان

ته شبیهی بهزما به نگیان هو ده نگ هو بترن چه نگ و ده ف

مانهندی مهست و سهر خودشان ژیهز چورمه بهزما مههودشهان

ثمه برو که مان و چاف رهشان جـــهٔرکه و دانی من کــر هــه ده ف

پهیکان دجه درگری دل بهری ته نبویه سیندوقا بهدری

سے ددہ ق ژحو سنت ٹهی پهری هێژا لمن ب~~ق~~ کهرب و گـهف

پان: تهشبېپى بەزما بەنگبان مەڤ دەنگى مەڤ بۆن چەنك و دەف .

هێۋا لمرن بستر کهرب و کیتین زاهر غهزوب باترس ليني غهمزويهك دامن نيهين عەقلى مے دىسان كر تەلەن دسان حهبيا جاف بهلاك احسان دگهل مرس کر گهال لەورا دگەل زولفىيىن ھەلەك **گاللاز مه بنین قشیت و** خهمری و قفت و زولف و خال ههمان لسهر روخساری ثال ديگەر ھەبـتۇن جەنگو جدال لاك كاليان سق سهف به سهف سەن سەن م دېن ولى كريە جەنگ هندوك حيه بهش هندوك فرونيك نى راپەرىن ۋوان خەدەنىك ديگهر ههبتون وان لاف و لف دیگهر ههب~~و~~ن دعوا نمو شهر دەربسون لمرف تىپا تەتەر ژېږك راكړن قەلب و جەگەر راهترے ژدل خونا بـو کهف

رهتن ژدل خونا دلان

شههماره زولفین سهر دلان

بی رهم و ههستا قاتلات

مهی خار ژفنجانا سهده

وال مهی خوهران ثه بته رکرین

بی قووه و رهنگ زهر کرین

وه کللا ژدل کهرکه کرین

خانی بهسه شاهو ثهسف (۱۰)

ثه قه نه چه ند مالك ژه نوزانه كا ثه فيندارتي ثو فه لسه فتى يا سه يدايني مه سعود حاجتى مسته فانني مسته فانني د نه د الى نه به رجافيت خوينده فاننيت به ركه فتى ، هه كه له نگى يه كه تندا بت ، دياره يان ژنه چاك خويند نني يه ، يان دى ژ فيسه فانني كه شكولني يه : هو زان ئه فه يه :

مهی و مهعشوق و ههوهسبازی و دنیا زاهر ته ته تو و انانه دبو تسمه کنی الله غفور کونههان گهر نه بووا لهزمت و زموقه که قاتا فاعلی و اثم، نه بی تارک و تائب مأجور

⁽٤٠) ز کهشکولن سهیداین مهسعود حاق مسته نا نامیدی و مرگرتبیه و باشی من و مهسعودی بیکشه نهو دوست نفیس سه حکری .

من گرواهد آنی بگوناهان کو دنیف باغتی جهانی شهمه رخی خرشتر نه و بتون بحه رامی مهشهور هنده کری ده ور و فه له له ساغری مه دور دکه ت مههد و سالان دگه ریت ههر وه ژعومی مهقسور شیخی جام نهر نه فه سنی ههم دهم دکه ت بمرام لمرید می دلی مرده دبتن که شفی قبور شهبی زولوماتنی بامکان دبتن سویت نوما نافتایی نه حه دی یه ت ژفه له ق بیته ظهور عشمی جان دی بسوژیتن چ بنار و چ بنور شهمی جان دمی بسوژیتن چ بنار و چ بنور سهر و مال و دلوجانی مه نثار می ته بتن

سهیداینی خانتی نه کو هـــه و هزران فه هاندی نه ج بناوایه کنی داستان چیروکی وه کی مهم و زیننی ، یان ژی بیر و رابیت ئولی ئو ئابینتی وه کی عه قیدا خانتی ، یان ژی بیسپورینی دزمانی دا کو فه رهه نگا نوبار (نویبهار) یا بچویکان ژبو شاگرتیت خو ییت کورد ییت دهرس دگوتننی دانایه ، به لنی سهیداینی خانتی بنی گومان وه کی هه می ساز که ر و راستکه رمه ندین جیهانتی دهست بساز کرننی کری به ژنششی ملله تنی خو

⁽٤١) سەيداينى مەسەقد چەندەك ژھۆزاننى نەھەمى بو من ھئارت پاكور ابەر كەنكولىن خو نقيسى .

دەست پىي كرى به ڤيايه ، مير و عەكىيدىت ياشەرۆژىي يېت كو دىي سهری ملله تی بلندکهن ، سهرفهراز و ثازاکهن ، بینه سهخدیرکرن ، دبهررا چون ئو خــهم ژنی بێتــه خارن داکو وهکی باب و باييرێت خو ددیلو بن دهست و به بی نه بن ژبهر قنی یه کنی بده رفعت زانی به شنور و ٹامنزژگارینیت خو لشاگرتنیت خو بکهت دهمنی دهرسخویندننی ژوان شلار و المماموژگارييت خاني لشاگرتليت خو کرين المڤهنه (^{۱۹۲)}: ر نزژه کریی ئه حمه دنی خانتی شتیست (۲۰) زارویتین کورد ؛ کیچ و کونز برن مالًا خو ثو میهڤانداریهکه مهزن بو وانکر . پشترا دناف واندا روپنشت و ژوان پرسێرن ژېری گوټن اانکو ئهو ااحثمتن گوټن کرن ،گزت: دڤنی هټرن وان ددایی خودا قهشیرن ژبهرکو ریجهر و زاناینی مه ئنی مهزن ، ئهو نهژوان شیرت کهسان بتننی گوتنه ، ایی ژبو ههمی زارویین کوردارا ، ئانکو ژبو ههمی بچویکیت کورده. گۆتنىين رەحمەتتى ئەۋن : « ھ~~ۆ~~ن بىچويكىن ھون گەشن ، بىيدە، د و غهم دله بزن و دكدفن ؛ ئەف دەما دل گەشىپىيە . ئەگەر ھۆن دخوازن هده گاف بهختیار بابن و جو جاران یز بهد بهخت نه ن لدو تشتا بگهزن : حه ژیکرن و خهبات کی حه ژ وه بکهت ، حاژ وی بکهن . ئیرو حاژ مرزقین خوه بکن ، حاژ ديا خوه ، حه رُ باقني خوه بكن ، حه رُ هه قالين خوه بكن ، يشترا

⁽٤٧) نورالدېن بوسف ، شيرهتين ئه ۱۹۶۳خې خانتي ، ــ د هـــاوار ، ، هــرمار ۲۷ ، سالاً ۲۰ ، د وشهمې ، په ڪن ثبلونني سالا ۱۹۶۱ .

هوینی هینی (فیری) حهژکرنا دیا مه گشان (ههمیان)کوردستانتی بین و یا دوولی ، بخهبتن ، ئیرو ژبو هینبونتی (فیربونتی) ، ژبو زانینتی بخهبتن داکو حالتی دنتی بزانن ، بپیش قه ههرن بین مروث ،

بین هنیژا ، بین سه ربه ست بین گنسان !

گافا هون ده رسنین خوه باش درانن ، دلای ماموستایین خوه خوه شد دکن هون دبین کو هون ژی گهش دبن ، ژبن باره کنی گران قور تال و خلاس دبن ، سفك دبن . ئه ق هه رگاف هولان (وه سا)یه . بخه بتن دا کو وجدانا وه هه رگاف ژوه رازی به ! ئو گافا و جدانا مروفی ره حته ئو دلای وی بکه یفه ئه و گنسان تو (چو) ماران نه به د به خته .

زارویین من گین ده لال ا نها ژبو خاترا من تیر بخون ا قهخون ا ئو بکه نن ا ئهز بووه به ختیارم ، ئهز دخوازم هون ژی بمن دل خوه ش برن ؛ داکو وه لات ژی مجهزکرنا مه هه ث و دؤ (ٹینکودؤ) ههرگاف شابه ! » .

ثه قه بتون شور و تاموژگاریپت زاناین بنافو ده نک ، ریبهر و بابتی دلسوژبی وان کو ژوان شوران دیار و خویا دبت کو سهیداینی راستنی ملله تنی کورده .

ئوفه ژلاینی تورقانی و هوزانقانینی فه . هـه که بنیتو نهم ژلایتی و خودنی ترسی تو بوسولمانه تینی ، ژلایتی تولینی ترسی تو بوسولمانه تینی ، ژلایتی تولینی کو ژرهوشت و تبتالات همی زانا تو رهوشـه نبیر پنت خو بده یننی کو ژرهوشت و تبتالات همی زانا تو رهوشـه نبیر پنت

وی چاخی ئو ده می بون چ کورد یا نژی بیانی بان ، ئو دکه ل بهرههم و بهریت وان ژوی واری قه هه قبه ر بکه ین ، دیسا دمی بینین کو بنی گومانه خانیتی نه مر لزیزا وان هه میانه هه که لپیشا وان ژی نهبت ، به ایی ژبو نیشانه ئانکو (به لگه) دمی چه ند مالکا ژعه قیدا خانی نه به رچافیت خوینده قا نان :۔

ههر وهسا ژبو چهسپاندنا ژخودنی ترسییا سـهیداینی خانتی ، سـهرناما مهم و زینتی یه دگهل ثان چهند مالکتیت ثههاندی لسـهر

⁽٤٣) يوسف ضياء المقدسي ، الهدية الحميدية في اللغة الكردية ، استامبول ، الهدية الحميدية في اللغة الكردية ، استامبول ،

روكنين (ستوينين) بوسولمانهتيتي .

گهر دپرسیتن کهسهك روكنتیت داسه الامنی چنه بیژم ، شههادهت دانه ، ههم پینچ نمیر و روژینه

هـهم زهکات و فـترهیه ، یادی تهوانا کهعبهیـه گهر ههبت خهرجی نهبت چتر مانع و چتر دوژمنه

هـــه و وسا خانینی نه م ، ده ســـته کنی بلنــد و بالا هه بویه ددار پژتن و فه هاندن و ســه نگاندنا هززانان نه کو بزمانی ماکی ، به لیی تیکه ل بکوردتی ئو عهره بتی نیف مالك بزمانی کوردتی ، نیفا دو زینی بزمانی عهره بتی و ه کی هوزانقانیت به ری ثو پاشــی خو و ه کی حـــه ریرتی ، جزیرتی ، ه د د . آبونمونه دی چـار مالکیت ژیری ژهززانه کا وی له ر چافیت خوینده قانا ددانین :

پر مهکه اسـرافنی دقه تلا موباح ســفك دم العاشق مالا ُيبــاح

سینه بدهست خوه مباره که فه که تعرف کم فی کبدی من جراح

فیرس و رمباز گهاف یه بنیر احمد فی البین قتیــل الرماح بوسه زونان ههر که بران ئاستان من جبهته لایراح(tt)

ههر وهسا ژبو دیار و خویاکرنا پهییسکلندی ئو دهستهاتنا سهیداینی خانتی دزمانیت روژههلاتا نافه راست دا، دلای هوزانه کا خانتی یا چار مالکی ههر مالکه ک ژزمانه کی ژفان چار زمانان ؛ عهره بتی ، فارستی ، تورکتی ئو کوردتی دانینه بهرچافیت خوینده فانیت بهاگران:

نات عمری فی هواك یاحبیبی كل حال آهو نالم هم دمم شد در فراقت ماه و سال گر بهم قانم دلرسن چوق دن اولمیشی در حال دین و ثهبته ر بقوم ژعشقنی من نهما عهقل و كهمال . انت فكری فی فؤادی أنت روحی فی الجسد لشكری غمهای تو ملكنی دلم ویرانی كرد دار گلدم عشق الندن ایسترم سندن مدد وان ته تاران برنه یه نها عهقل و دین و ملك و مال (ماد) آ

خو هه که ژلایتی بهر و بهرههم و شوینهواراقه ، ثهم خانیتی نهمی هه قبهری زانا ، تورقان و هوزانقانیت کورد و بیانی ییت چاخ و

⁽٤٤) هه مان سهرچاوه .

⁽٤٥) عبدالرقيب بوسف ، دپوانا كرمانجق ، النجف ، ١٩٧٠ .

۱ مهم و زین ئه و چیروك و دهستانا ئه ثیننی ئو ئه ثیندارینی یا لریزا روّمیو جولیتا هوزان انهانی ئنگلستانه ، الیازه ئو ئودیسا هومیروسینی یونانه ، یاكو سهیداینی خانتی بخو دبیژیت چیروكا سهر بهست بوینا ملله تنی كوردانه :

سـازی دلنی گول بزیر و ههم بت سازنده یی نهشقی زین و مهم بت (٤٦)

شەرحا غەمىی دل بكم فەسانە زينتى ئــو مەمكى بكےم بەھانە

نهغمنی وه ژ پهردهیانی دهرینم. زیننی ئــــو مهمانی ژنو ڤهژینېم

دەرمان بكم ئەز ئەوان دەواكم وان بىي مەدەدان ژىرۇۋە راكم

⁽٤٦) « هاوار » ، هزمار ۳۳ ، چارشه، ، ، چرپاپیشین ، ۱۹٤۱، ،

مهشهور بکم بتهرز و اسلوب مومتاز بکم موحب و مهجبوب ئهو رونک بکم ژنو سهر ئهفراز دابینه تهماشههی نهودباز دلبهر لمهمی بکن گریننی

۲ - نوبار ، نوبهار (نویبهار) یا شاگرد و زارویین کوردانه ، یاکو سهیدایتی خانتی بزارنی خو گرتی یه.

و فیك أنى خستى به ئهجمه دى خانتى

ناف لی نوبارا بچوکان دانی

انه و به احب ره و اجان

بەلكى ژبو بچوكٽيت دكرمانجان

ومكى ژقورئانى خلاس بون

لازمه لسهوادى چاڤ ناسبر ·

دا بڤان چـهند رهش بهلهکان

لوان تـــەبىيعەت مەلەكان

دەرى زھىنى قىھبتىرى

ھەرچىي بخىونت زەحمەتلى نەبتن

⁽٤٧) م. ب رۆدىنكۆ ، سەرچاومى ناوېراو .

عومیدا مه ژنفالان کو مه عهمه ل به تالان دوه قـ تنی دهوره و دهرسان بکن انمام و احسان بدوعان مه بدیر بینن فاتحا ژمهرا بخونن (۸)

۳ عهقیدا سهداینی خانتی یاکو بونمترنه من چهند مالك ژخودنی ترسیا وی لبهرچاڤا دانان .

قا چاند سالـێت دوياهيٽي چـاڤٽي من بــــدوَ دهست نڤيسادا کهڤتي يـه :

أ- دهست نقيساره ك بناقى يوسف و زوليخا كو بديباجي و قههاندني ومكى مهم و زينني به و بعهره بتى لدوياهيني نقيسي به : تم الكتاب المسمى بأحسن القصص (يوسف و زليخا) تأليف الصوفى والأديب الكبير احمد الخانى رحمه الله .

ب- دهست نقیساره که بناقی نه جمه دنی خانتی عبدالقادر یسه که کوش سالا (۱۹۰۰ز) نقیسی به ناقنی لیلی و مجنون . ههر وهسام. ب. ریزدینکو سالا (۱۹۹۰) می لیلی مجنون بناقی حارث بتلیستی

⁽٤٨) مەلا عبدالسلام ناجى جزيرتى ، نۆبھار ، ئەحمەدى خانتى ، دمشق ، ١٩٥٥ .

چاپکرییه و را**فهکرییه زمانتی روستی ژی ^(۱) .**

مه قه بون چه ند بیر و رایبت کیم لدوی زانیدا خو من دراستا خانیتی نه مردا دکو قارا مه کادیمیا (کوزی زانیاری کورد) دا به لاقکرن ، مه نه زهر شیام سیناهیه کی ژده ریا خانیتی نه مر یا رویه کی سه رقه _ سه رقه ژی ژبی بو خویند قانان خویا بیکه م

* * * * *

⁽٤٩) « رۆژى كوردستان » ، سالمى دووەم ، هزمار ٢٢ كانونى يەكەم

الشاعر الخالد احمد خالى

العضو المؤازر: صادق بهاء الدين

ولد الشاعر الكردي الخالد صاحب اروع ملحمة شعرية في الادب الكردي احمد بن الياس بن رستم الملقب بـ «خاني» في مدينة بايزيد (كردستان تركيا) عام ١٠٦١ هـ (١٦٥٠م) وقد ثبت ، رحمه الله ، بنفسه تأريخ ميلاده في رائعته (مم و زين) . وهنالك اراء حول اصل نسبته ، فمن قائل انها اتنه من اسم عشيرة (خانيان) التي كانت تقطن منطقة بوتان في الاصل ثم رحلت منها واتجهت صوب الشمال الى ان إستقرت في أطراف مدينة بايزيد . ومن قائل ان شاعرنا ولد و عاش طفولته في قرية (خاني) القريبة من (جوله مريك) اكبر مدن منطقة (هكارى) في كردستان تركيا ، ويميل الى هذا الرأي المتخصص المعروف المعروف في اللغة الكردية والمطلع على قضايا الشدعب الكردي وبلاده المستشرق الانكليزي سـون (١) ويؤيده أيضا الاستاذ محمد أمين بون

E. B. Soane, Grammar of Kurmanji or Kurdish (1) Language, Lonodon, 1913, P. VI.

ارسلان (۲) وعدد غير قليل من رجال الدين المطلعين على الادب الكردي الكلاسيكي .

ترعرع شاعرنا الكبير في احضان عائلة متوسطة فتعلم على أيدي خيرة علماء عصره في بايزيد . وعلى ما يبدو كانت تنقلاته وسفراته محدودة اقتصرت اغلب الظن على مناطق بوتان وهكاري في كردستان وفي رأي البعض انه زار سوريا و مصر ايضاً ولكن لا يتوفر الى اليوم سندقوي يثبت ذلك .

ظهرت إمارات النظم وقريحة الشعر على خاني في مقتبل عمره فلم يبلغ الرابعة عشر من عمره عندما بدأ يقرض الشعر وقد خلد نفسه وقمة مجده في ملحمته (مم و زين) التي يختلف الباحثون في تحديد تأريخ تدوينها ، فيعتقد بعضهم ان خاني وضعها او انتهى منها في الرابعة و الاربعين من عمره و مسندهم في ذلك بيت ورد فيها . واخرون يقولون انه باشر بها في عام ١٩٦٥ وهي اخذت منه ثلاثين عاما من عمره .

تقع ملحمة (مم و زين) في الفين وسـتمائة وواحد وستين بيتا هى أندر درة فى تاج الأدب الـكردي وأجل آية في بلاغته و أروع قصة في ثروته و أبلغ درس من دروسه ، فيحق لذلك الأدب ان يفتخر بها أبد الابدين فقد إرتقى بفضلها الى صف أدب مجنون ليلى و رومـيو جوليت وملاحم اخرى تبقى سـراجا ساطعا في ما انتجـه الفكر الانساني .

M. E. Bozarsalan, Mem û Zîn, Ehmedê Xanî, (*) Istanbul 1968, L. 14, S. 15.

إن درس مضمون (مم و زبن) يعطي الباحث و الناقد حق منح خاني العظيم لقب أول مؤسس للمدرسة القومية الكردية ، فهو أول شاعر و مثقف كردي معروف حمل لواء القومية و الوطنية في تأريخ شعبه الذي تمنى « ان يكون الحظ حليفه » و « يصحو من غفلته ولو لمرة » حتى « يتلائلا نجمه في أعالي الساء » ، فقد شخص شاعرنا الملهم كل امكانات البناء و التقدم في أبناء شعبه كما حدد بدقة عالم وتفكير فيلسوف اسباب تخلفهم و رسم لهم بقلم الأول و بصيرة الثاني درب خلاصهم و إنعتاقهم .

وليس من قبيل الصدفة ان جلبت أفكار و اسلوب (مم و ذين) انظار عدد كبير من النقاد و الباحثين — من كرد و غيرهم بما فيهم عدد غير قليل من المستشرقين كما أنها ترجمت الى العديد من اللغات الشرقية والغربية منها العربية والتركية و الارمنية و الفارسية و الروسية وغيرها . وقد ترك لنا خاني ايضا كتاب (نوبهارى بجوكان) وهو قاموس كردي — عربي وضعه نظما لتلاميذه و يعد أول قاموس كردي معروف حتى الان ، وله ايضا (عقيدة الايمان) ومجموعة من القصائد الغزلية و قصيدة جمع فيها مجموعة من اللغات الشرقية — العربية والفارسية والتركية بالاضافة الى لغته التي تبقى مدينة له وهو يبقى دمن قوة لها .

* * * * * *

باره کای کور

ئهندامی کارای کور ماموستا هه ژار نهم پارچیه شیمره یه بونهی دروست کردنی بارهگای نوی یی کوره وه داناوه و هه ولی داوه هم شیره کانی زمانتی کوردتی تیدا کوبکاته وه و دوا به شی دیرتی کوتایتی هه لبه سته که ش (خوشتر له هه متر شویننی) ده کاته ۱۹۷۳ ی واته سالی ده ست پی کردنی دروست کردنی بارهگای کور:

ئهم کوره ژکوردا را جهوهه به خده لأت دیننی تیریژی هونه لده و الله الله الله الله و الل

پوخت ی کاره کانی کور

ئەندامىكارا : د. كەمال مەزھەر

لهم راپورته دا هه و ل ده ده ین به کورتی کار و فه رمانه گرنگه کانی کور له روزی ده رچونی ژماره یه کی گوفاره که یه و واته له مانگی مارتی سالی ۱۹۷۳وه) تا نه مزو بخه ینه به رچاوی نه نام و خولینه رانی به زیرز که هیوامانه به چاوی ره خنه ی دلسوزانه وه سه بریان بنه رمتون و هه ر را و پیشنیار یکیان له باره یانه وه هه یه پیشکه شی کورتی بکه ن . نه ندامانی نه بجومه ن و کارگیزانی کورخ خویان به به ختیار ده زان نه که ر تواین بیتیان به باشی نه رکه کانی سه م شانیان به جی بگه یکین .

۱ - ئەنجومەن و دىوانى ســەرۆكايەتى :

ثه نجومه نی کنون له سه رکنوبتر نه وهی حهفتانه ی خهوی به نجومه نی کنون له سه کنوبتر نه وچانی سیالی ۱۹۷۲ وهوه تا سهره تای مانگی مارتی ۱۹۷۶ که سنی سالی ریک به سهر یه که م

کلابتونه و میدا تنی ده په ترخی (۱۰) ، په نجاونلا (۹۹) جار کلابلاته و و له هسه متو کار و بارلایکی زانستتی و کارگیزی کلار کلالیوه ته و مارکیزی کلار کلالیوه ته و ماره یه کلار دو وه که باسی به شی زلاریان له شوینی جیاوازی نهم گلافار و را پلارته دا کراوه . له باری زانستیه وه نه نجومه نی کلار به شی زلاری کلابتونه و های بسی دانانی زاراوی کارگیزی و زانستی ته رخان کردووه .

دیوانی ســه د لاکایه تیش هه ر له و ماوه یه دا هه ژده (۱۸) جار کوبلاته و هـه ر فه رمان و کار لاکی پلیی سپلردراوه جلی به جلیی کردون .

٧ – ھەڭبۋاردنى ئەندامى نولى :

به پیی به ندی دهی یاسا و به ندی سینی چاك کردنی یه که ی یاسا و به ندی سینی پیزه وی ناوخیری کور ته نجومه ن له کی بوته نه وه کانی ۱۹ و ۲۳ی مایس و ۲ی حوزه بران و ۳۱ی ته شرینی یه که میدا نه م مامی ستایانه ی به نه ناسدای یاربده ری کور هه لبرارد: نه بو زهید مسته فا و تاهیر صادق و دو کتور حیکه ت توفیق و شکور مسته فا و عدبدور ده مین و که ریم شاره زا و عمد در ده سق فی و که ریم شاره زا و عهمه د نه مین حسه ین (هیمن) و عهمه د ره سق فی (هاوار) و عهمه دی مسادی که دیم و نوری عه فی نه مین . سه در کی کور به ناوی مسه در کی کور به ناوی

⁽۱) رۆزى ۱۷ / ۳ / ۱۹۷۱ ئەنجومەنى كىۋىز بىق يەكەم جار كىۋبىۋوە .

ئه نجومه نه وه پیر نوز بایتی کنی کردن و دیپللامی ئه ندامه تی یان پیشکه شکرا .

۳- لیژنهکانی کوز:

ئەندامانى لىۋنەكانى ئىمساڭى كۆز بەم جۆرەي خوارەوەيە :

- ۱- لیژنهی زمان و زانسته کانی : مامنوستایات مهسعتود عهمه د و دو کتوره نه سرین فه خری و نوری عهای تهمین و صادق به هادین . ته ندامی کارا مامنوست مهسعتود محمه د مقرر »ی لیژنه یه .
- ۲ لیژنهی ولایره و کهه پتور : ماملاستایان مهسمتود محهمه د و هدار و هلایمن و جهمال بابان . ثه ندای کارا ماملاستا مهسمتود محهمه د «مقرر »ی لیژنه یه .
- ۳ لیژنهی زانستیه کلامه لایه تلیکان: ماملاستایان ناجی عهباس و ثه حمه د عوسمان ثه بو به کر و فوثاد حهمه خور شید و کهمال مه زهه د ثه حمه د . ثه نه دامی کارا ماملاست ناجی عهباس « مقرر »ی لیژنه یه .
- ٤- لیژنهی زانست : ماموستایان ئیحسان شیرزاد و جهمسال رهشید فهره ج . ئهندای کارا ماموستا ئه جمه عهلی عوسمانیش ئهندامه لهم لیژنهیه دا به لام ماوهیه که بو کاری زانستی له دهره وهی و لاته . سهر و کی کور ماموستا ئیحسان شیرزاد مقرر »ی لیژنهیه .

- - لیژنهی فهرهه ک : ماملاستایان مهسمتود محهمه و ههژار و هیرنایی هلیمن و جهمال بابان و عهبدوزلاه حمان مهمووف . گدندای کارا ماملاستا مهسمتود محهمه د «مقرر »ی لیژنه یه .
- ۹− لیژنهی و درگیران و دانان و بلاوکرده و ه : ماملاستایات عهبدوز روحمان قاسملق و هه ژار و شکور مسته فا و که مال مهزهه ر «مقرر»ی لیژنه یه .
- ۷ لیژنهی ژیاری ئیسلام: ماملاستایان شپخ محهمهدی خال و عهلائهدین سهجادی و عهبدولحهمید ئهتروَشتی. ئهندامی کارا ماملاستا شلیخ محههدی خال «مقرر »ی لیژنهیه.
- ۸ لیژنهی زانستی ثابتررتی و یاسا : ماملاستایان ئیحسان شیرزاد و عهبدوللا نهقشبه ندتی و فایق هوشیار و سامال مهجید فهره ج و عهبدوزن دهمان قاسملق . سهرلاکی کلان ماملاستا ئیحسان شیرزاد « مقرر »ی لیژنه به .
- ۹- لیژنهی کتیبخانه و گوفار: ماموستایان ئیحسان شیرزاد و مسته نای سهید ئه حمه د (نهریمان) و حسه بین جاف و کهمال مهزهه د. سهروکی کور ماموستا ئیحسان شیرزاد « مقرر »ی لیژنه به .
- ۱۰ لیژنهی للیکو لینهوهی زمان : ماملاستایان پاکیزه رهفیق حیلمی و محمهد ثهمین ههورامانی و شهبو زهید سیندی .

شهندای کارا د. پاکیزه رهفیق حیلی «مقرر »ی لیژنهیه .

لیژنه کانی کور له ماوه ی ثهم ساله دا گه لیك ثه نجام و بهرهه ی

به ترخیان داوه به ده سته ره . هه ردو لیژنه ی زمان چه ند را پورتیکی

گهورهیان له باره ی ژماره یه له کیشه کانی ریزمانی کوردییه وه ثاماده

کردووه و بزیار وایسه پاش ماوه یه کی تر ثه نجومه یی کور بکهوی ته

لیکولینه وهیان . لیژنه ی فه رهه نگیش چالا کانه خه ریکی جی به جنی کردنی

کاره کانیت ی و تا ثیستا چه ند هه نگاویکی پیویستی ناوه بو ده ست پی

کردنی دانانی ثه و فه رهه نگه فراوانه کورد بیه ی کور د به خیاری

ههروه ها نه نجومه ن به پیری به ندی حه قده ی یاسا و به ندی هه ژده ی پیزه وی کور ژماره یه که لیژنه ی وه ختیشی دانا بو جی به جی کردنی هه ندیک کارتی زانستی گرنگی . یه کیک لهم لیژنانه بو لیکو لینه وه بق له و و تار و پیشنیار و ره خنانه ی له باره ی و زاراوی کارگیزتی » کوره وه بالاو کرابق نه وه یا یه کسه ر نیررابق ن بو خوی به کمه کرد و نه نجامی کاری خرایه به رده ی نه نجومه ن که نه ویش به وردتی لیمی کو لیوه و دوا بزیارتی به باره وه دارشتنی به باره وه دارشتی که باره وه دارشتی

⁽۲) بزیاره کایی ته نجومه بی کور لهم باره یه وه له شویزینیکی تری تهم دو قاره دا بلا و کراونه نه وه .

زاراوی پزیشکی دانرا^(۱) که نهویش به گهالیك نه نجام گهیشتووه و بزیار وایه له دوازوژنیکی نزیکدا ایخرنینه بسه ردهی شارهزایان بی نهوهی نهوانیش بیرتی خویان له بارهیانهوه دهربزن و نینجا نه نجوهه نی کور دوابزیاری خوی لهسهریان بدا . دو لیژنهی تریش یه کیکیان به زاراوی نابتورتی و نهوی تریان به زاراوه کانی یاساوه خهربکن .

٤ – چاپەمەنلىكانى كۆز :

دوای ته واو بونی به شدی زوری کاری کارگیزی و نه هیشتنی هه ندین ه که موکور تیکانی چاپخانه که مان و به ده سته وه دانی به رهه ی لیژنه کانی کور و ئه ندامانی ، توانا و زرونی چاپ کردن و بالاوکردنه و بو کور دنه و بو کور دروست بو . یه که م به رهه می گهوره ی کور بریتی بو له رماره یه کی گرفاره کهی که به برنه ی به یا ننامه ی ئازار و جه دنی نهور نوزه وه مانگی مارتی سالی ۱۹۷۳دا به کوردتی و عه ره بی له به گرفاری فه مارتی سالی ۱۹۷۳دا به کوردتی و عه ره بی به به گرفاری به گرفاری ده رچی . گرفاری

⁽۳) دق پزیشك ــ ماموّستایان جهمال رهشـید و عهبدو زرّحمان عهبدو للا له و لبزنهیه دا بهشدار بوّن .

⁽۱) زماره یه کی گوقاری کوّر ۷۹۹ لاپه زمیه ، ۶۲ه ی کوردتی و ۲۶۲ی عدره بیه و بهو جوّره گهوره ترین گوقاره له میّروّی چاپه مهنق کوردیّدا .

کور ده گیکی باشی دایهوه و روشنیزی کورد به گهری پیشوازی کرد^(ه).

به رهه میکی گهوره ی تری کور چاپتی کوردتی (شهره فنامه)ی شهره فخانی بدایستی بتر که نه ندامی کارا ماملاستا هـ هژار له زمانی فارسی به وه وه ری گیزاوه ته سهر زمانی کوردتی و کور به پیشه کی به که که وره وه دو هه زار و پینج صه دانه ی لای بلاو کرده وه (۱) به رکی یه که می (حاجتی قادر)یش که نه نه نه کارا و ته رخانی کور ماملاستا مه سعتود مهمه د توسیو بینی دو هه زار دانه ی لای چاپ کرا ؛ بزیار وایه نهم کتیبه له شه ش به رکدا ته واو بی و نیستا به رکی دو هه ی بی چاپ برای دو هه ی بی چاپ ناماده یه .

ته نجومه نی کور بسه پیویسی دهزایی بهره بهره شهو کاره زانستی به کهم زانراوانه ی لهسهر کورد دانراون و بسی شارهزایان و

⁽ه) زوربهی ههره زوری روزنامه و گروقاره کانی عیراق ههوالمی دهرچونی زماره یه کی گروقاری کروزیان بلا و کرده و و بایه خینی شایانیان بیدا .

روزنامهی دریا تازه »ش له زماره (۸۲)ی سیازده ی ته تشرینی یه که ی
سالمی ۱۹۷۳ یدا و تاریخ که وره ی له باره ی ناوه روّک گروقاره که و
بلا و کردونه و . زماره یه کی زوریش له زانا و روزهه لا نتاس و روشنبیران
به نامه ی پر له سوّز بیشوازی ده رجونیان کرد .

⁽۱) چاپتی کوردتی (شهرمفنامه) ههزار و شازده لاپهرمهه و بسهو **جوّره** به گهورمترپن کتیبی چاپکراوی کوردتی داده *تریّی* .

خورنده واران پیویستن دیسان چاپیان بکاته و و بلاویان بکاته و ، به مه نگاوی لهم مهیدانه دا له چاپدانه وه ی اسه میزوزییه بایه خداره ی زانای خوالیخ شبق دوکتور مسته نا جه واد بق که له سهر کورده گاوانیکان له کوری زانیاری عیراق خورند بقیه و دوای اموه له به رکی یه که ی به شی چواردی گوفاری کوری ناو براودا به ناوی «جاوان ـ القبیلة الکردیة المنسیة ومشاه ـ پر الجاوانیین »ه وه بلاوی کرد بووه . اله نجومه نی کور بلاو کرد نه وه اله به به که به که ندای کوردیش به پیویست زانی و جهی به جنی کردنی الهم الهرکهی به انه ندای کارای ماموستا ها وار سیارد که اله میش به کوردییه کی ره وان به ناوی « هوزی له بیرکراوی گاوان و گاوانییه به ناو بانگه کان » و ه بلاوی کرده و هوزی له بیرکراوی گاوان و گاوانییه به ناو بانگه کان » و ه بلاوی کرده و ها باسه ماموستا ها و ای باسه ماموستا ها و ای باسه کوردی کوردی که و بارچه شیمرانه ی له ناو اله ماسه دا هه بقون دیسان به شیمری کوردتی دایز شتق نه ته و .

ئیستاش کاتیك ژماره دوی «گوفاری کوزی زانیاری کورد » بلاوده کهینهوه شهم بهرههمه زانستیانهی ترمان له ژبیسر چاپدان و هیوامانه هسهر ئیمسال فریا بکهوین ههمتریان بخهینسه بهردهستی خوبینهری بهزیز:

۱ زنسجیره و تاریکی ثه ندای کارا ماملاستا مه سعود محه مه د
 له بارهی رایزمانی کوردییه وه که هایند یکیان له ژماره یه ك و

⁽٧) چاپي کوردتي ثهم بهرههمه ۱۰۸ لاپه رمیه .

ئهم ژمارهیهی گرفتاری کوزدا بلاو کراونهتهوه ؛

- ۷— کتیبی « ههندین بیروباوه زی هه له به باره ی زمان و میژوی کورده وه » که تهندای کارای کور ماملاستا قهناتنی کوردن دایناون و دکتور عهبدورزه همانی حاجتی مارف کردونی به کوردی و پیشه کییه کی بن توسیون . به شنیکی ته و و تارانه به رؤسی بالاوکراونه ته و هیندین کیان برن یه کهم جار بالاوده کرینه وه و پیشه کیده و هیندین کیان برن یه کهم جار بالاوده کرینه وه و پیشه کیده و هیندین کیان برن یه کهم جار بالاوده کرینه وه و پیشه کیده کیده و پیشه کیده کیده کیده و پیشه کیده ک
- ۳ کتیبی « له بارهی کوردناستی ئهوروپاییهوه » که ههندیدك له وتارهکانی لهم ژماره یمی گزفارهکماندا بلاوکراونهتهوه ؛
- ۲ کرتیبی «کوردستان له ساله کانی شدنی یه که می جیها ندا »
   که نتوسه ری ثهم را پورته دایناوه و چهند به شیکی له ژماره یه یه و دوی گوثاری کوردا بالاوکردو ته وه ؟
- دهستمان کردووه به چاپکردنی ئهدو زاراوانهی کورد
   دایناون له شیرومی کمتیبید کی سهربهخودا ؛

شایانی باس و مایهی خلاشی و شانازبیه که وا خابه مه تلاکانی کلار زلار له بر دودان و بازازیان گهرمه ، ژماره یه کی گلاڤاره که مان

که دو ههزارمان لای چاپ کردبق دانهی نهمایه وه و ببوایه دو همینده ی لای سهرف ده بق . حهز ده که ین نه و راستییه ش بخه ینه به ر چاو که وا کور له که ل لاوازی بوجه شیدا هه و ل ده دا به رهه مه چاپ کراوه کانی به نرخیکی که لایك هه رزانتر له نرخی راسته قینه یان بفر و شی بو نه وه ی زور ترین ژماره ی روشنبیر بتوانن که لکیان لیی وه ربگرن .

• ئە يارمەتىيانەي كۆز پېشكەشى كردۇن:

له سالی ۹۷۳ دا ئهم کتیبانه به یارمه تنی کور چاپ کران:

- ۲ « ئیدیهمنیت کوردی »ی ئه ندامی یاریده ر مامنوستا صادق به هادین ثامنیدی که ۱۹۲ لاپهزمی که وره یه و له چاپخانهی « الشعب » له به غدا له سه ر ئه رکی کنونز چاپ کراوه ؟
- ۳ « دیوانی مـهلا وه سمان » ـ لیـکدانه وه و له سـه ر نـق سینی
   دوکـتلار ئهمین موتابچی ، ئـهم کـتلیبه ۲۸۸ لاپه لاه و له چاپخانهی « الاداب » ی نهجه ف چاپکراوه ؛
- ٤ جاوگی بنی واتها له زمانی کوردیدا . هنر و چهونیه تی به کاره نینانی لهم زمانه دا » ، نتوسینی ئه ندامی یاریده ر دوکتنر ر

نهسرین فهخرتی ، ۱۰۲ لاپهزهیه و له چاپخانهی «الاداب »ی نهجهف چاپکراوه ؛

- هـ « لمحة عن الأكراد » ى كوردناستى فهرهنسه يتى تؤما بوا كه ماملاستا محهمه د شهريف عوسمان كردؤيه به عهره بتى و ١٥٠ لا پهرده يـه و له چاپـخانه ى « النعمان » ى نهجـه ف چـاپـى كردووه ؟
- ۳ « مامه یاره »ی ثهندای یاربده ر ماموستا جهمال بابان که نـود
   چیروکه و ۱۱۸ لاپهزهیـه و له « دار الجاحظ » له بهغـدا
   چاپکراوه .

جگه لهمانه کور بو دووه م جار یارمه تنی پیشکه شکوفداری « زانیاری » کرد و هه ر لهم چه ندانه شدا ئه نجومه ن بزیاری دا یارمه تنی پیشکه ش (کومه کی روشنبیّرتی کورد) و گوفاره کهی (روژی کوردستان) بکا .

لهم رنزژانه شدا بهرگی دووه می «فهرهه نگی کشت و کاڵ» که ماملاستا شنیخ مه عروفی قهره داغتی دایناوه ، که و ته بازازه وه ؛ بهرگی یه که می شبه ماملاتی که تی که می شده تالی ۱۹۷۲ بازوکرایه وه .

ههروهها له سالّی رابوردوَ و سهرهتای ئیمسالّدا (۱۸) ماملاستا داوای یارمهتییان له کزر کردووه بلا چاپکردنی بهرههمهکانیان ، لهمانه (۹)

ماملاستایان به پلیی لیسته ی خواردوه بزیار دراوه یارمه تخی بدر لین و تا گلستا دوا بزیار له باره ی هه ندلاک له و به رهه مانه و ه ندراوه و شهوانی تریشیان له به ر چه ند هلایه که نجومه نی کلالا یا شاره زایان رایان له سهر یارمه تی دانی خاوه نه کانیان نه بق .

ئەو مامۇسىتايانەي بزيار دراوە يارمەتى بدرېن بىلا لە

چاپدانی بهرههمه کانیان

- ۱- ئەحمـــه د خواجا ، له زیجیره ی چیم دتی . شـــــ لازشه کانی بهرزان ، بهشی یه کهم و دووه می بهرگی چواره م ؛
- ٢- ئەجمەد عوسـمان ئەبوبەكر ، الكردي والكرد والاكراد في
   مؤلفات الاقدمين الاسـلاميين ؛
- ۳ توما بوا ، معرفة الاکراد ، ماموستا مهلا حهمدتی و دری گیزاوه ته سهر عهره بتی ؛
- ٤ عەبدولخالق عەلائەدىن ، جەلقىزادەي زانا و ئەدىب وشـــاعىر ؛
- ٥ عـ الى عاد عاد مامه جه لكه يتى ، كاله و ريزما يتى كوردتى ؛
- ۱۳ فازیل نیزامه ددین ، ئه ستنیره گه شسه ، فه رهه نگنیکی (کوردتی ـ عه ره بی) یه ، چه ند پیشنیار پیك خراوه ته به رده ی خاوه نه کهی و داوای لنی کراوه له به ر رنوشناییاندا چه ند ئال و گرزیکی که می تیدا بکا که به لای کوزه وه پیویستر ،

٧ - كهمال جهلال غهريب ، فهرهه نكى زانيارى .

٨ ـ محهمه د ئهمين ههورامانتي ، فلانه تيكي زمانتي كوردتي .

ههروه ها له م چه ندانه دا کتیبیکی گهوره می نویبی مهندامی کارای کور ماملاستا عهلائه دین سه جادی به ناوی و کور دواری میه وه به یارمه تنی کور بلاو ده کریشه وه و وه ك خلای له سهر به رک و لا په لاهی یه که می نوسیویتی : «کلامه له رموشت و را بوارد نیکه که باو بووه و باوه له ناو کور ددا به له شهدی و له شهدی و له شهدی نه له را بوارد نی سهر چیمه نه نه ناو مالا و له رمشمالا له به نرم و یاری کور و کالا . دوشتی شاری و لادی ، گشت مه و شمتانه ی به سهر دا دی می وا ته مهم به رهه مه نویده ی ماملاسما سه جادی گه ایک باس و خواسی فولکللارتی و مه تنزی کردنه وه و بالاو کردنه و میان زور و به پیویست ده زانی .

۲- چاپخانهی کوز:

سالی رابوردو توانیمان به سینکی تر له کهموکورتیکی کانی چاپخانه ی کور نه هدیآین ، مهکینه یه کی (پروش) ی گهوره و مهکینه یه ته ته لیدان و هه ندیک شتی پیویستی ترمان بلا هیناوه . ههر له سالی رابوردو شدا ئه نجومه ن بزیاری کرینی (ئینته رتایپ) یکی نویمی به پیتی کوردیه وه دا و ده میکه داوای له « دار الحریه » کردووه هینانیمان بلا جی به جی به جی بکات و تا ئیستا بلا ئهم مه به سته کور ده هه زار دیناری

بنر ناردووه . له بوجهی ئیمسالیشدا پاره تهرخان کراوه بنر کزینی مهکینه یه کینه یه کینه یه کینه یه که یشتنی ئهم جنره مهکینانه و تهواوکردنی هه ندین ناته واوتی تهکنیکتی تر توانای چاپخانه که مان زیاتر ده بنی و ئیسه کانه کنز ده توانی بهرهه می زنر و پوخته تر بلاو بکاته وه ، ئهگینا له راستیدا تا ئیستا ناچارین به شیسکی زنر له بهرهه مهکانی له ده ره وه چاپ بکه ین و ئه مه ش ، وه ک گاشکرایه ، کورسپنکی پچوک نییه له بهرده م جنی به جنی کردنی ئهرکه کانی کوردا .

٧ - كتێېخانەي كۆز :

ته نجومه ن و کاربه ده ستانی کور بایه خیر کور بایه خیر داوه به فراوان کردن و ناوه دان کردنه وه ی کتیبخانه کهی و به و جوره توانیومانه ژماره ی کتیبه کانی به سالایک له ده و روبه ری پینج هه زاره و بیگه ییننه نزیکهی دوازده هه زار ، واته ژماره ی پتر له دو جار زیادی کردووه و بنی گومان نه مه ش بن خیری ده سکه و تیکی رنست بیرتی که و ره یه ی سانازی کیرنه .

له چهند ریکهیهکهوه کتیبخانهی کور پهره دهسینتی ، جگه له کزینی چاپهمه تی کون و نونی ژماره یه کی زوریش له روشنبیران بهرههی خویان یا کتیبی ترمان بو ته نیرن . کور له سنتوری توانادا ته قه لا ده دا که لک له کتیبخانهی ته و که سانه و هربگری که خاوه نه به زیرو کانیان ده مینکه به کوکرد نه و می ته و کتیب و روژنامه و گوفارانه و هدریکن

که په یوه ندیبان به کوردناسییه وه هه یه و جنیگه ی باس و ته قدیره که زور که س بر ثه مه به دهم کورده و دین (۱) . له ریگه ی وینه گر تنه و هه ه توانیومانه که ایک به به به برخ و نایاب په یدا بکه ین . له هه مان کاتدا هه ندیک له ده زگا روزهه لا تناسیکانی ده ره وه به رهه می چاپکراوی خویانمان بر ثه نیرن . وا لیره شدا هه ر بر نمونه ناوی هه ندیک چاپه مه نی ده خویانمان بر شه نیرن . وا لیره شدا هه ر بر نمونه ناوی هه ندیک چاپه مه نی ده خوینه روی خوینه رق به ترین که له ماوه ی سالی رابوردؤدا ده ستمان که و تون :

کتیبه کهی م. گارز لاتی له باره ی ریزمان و فه رهه نکی کور دبیه وه که سالی ۱۷۸۷ له رؤما چاپی کردووه (۹) و به کرنترین کتیبی نهم مهیدانه داده نرخی به بهرگی چواره م (۱۰) و وینه ی بهرگی پینجه می (۱۱) نه و کتیبه ی مورگان له پاریس له کلاتایتی سه ده ی رابوردودا به فه ره نسه یتی له باره ی گهشته کهی نیرانیوه چاپتی کردووه و باسی کورد و

M. Garzoni, Grammatica e vocabolario della lingua (1) Kurda, Rome, 1787.

J. De Morgan, Mission Scientifique en Perse, Tome. (1.) Quatrieme, Paris, 1896.

J. De Morgan, Mission Scientifique en Perse, Tome v, (11) (Etudes Linguistiques dialectes Kurdes).

کوردستانیشی تلیدا کردووه ؛ کتیبی نولد له باره ی کوردستان و نهرمینیاوه که سالی ۱۸۹۵ بلاوی کردوته وه (۱۲) ؛ چه ند کنیبیکی توسکه رمان که به ر له شهری یه که می جیهان به ته له مانتی له سهر کورد دایناون (۱۳) ؛ در بریزمانه که ی سون که سالی ۱۹۱۳ له له نده ن بلاوی کردوته وه (۱۹۱ ؛ در کنیبی کارل هه دانك که له سهر زازا و گوران له سهره تای ساله کانی سیدا به ته له مانتی بلاوی کردونه ته وه (۱۹۰ ؛ ژماره کانی سالی ۱۳۲۳ ی روژنامه می «کوهستان» که دوکتور ئیساعیل ته رده لان ده ری دو روژکرد» که بسه ر له شه ی یه که م له ته شه تبی تری له و یه که م به نوز زانه و شاره زایانی کورد ناستی بنی ته ندازه به نوخ و بیدوی سانه که بو زانه و شاره زایانی کورد ناستی بنی ته ندازه به نوخ و بیدوی سانه که بو زانه و شاره زایانی کورد ناستی بنی ته ندازه به نوخ و بیدوی ستن .

ژماره یه کی زور له شاره زا و روژه هلاتناس و خوینده وارات که لک له کتیبخانه ی کور و ورده گرن و هـ هر شاره زایه ک داوای

E.Nolde, Reise nach Innerabarien, Kurdistan und (17) Armenien 1892, Braunschweig, 1895.

O. Mann, Mundart der Mukri - Kurden, Tiel I, : 4, (14)
Tiel 2, Berlin, 1906 - 1909.

E. B. Soane, Grammar of the Kurmanji or Kurdish (18) Language, London, 1913.

Karl Hadank, Mundarten der Güran, Berlin, 1930; (10) Karl Hadank, Mundarten der Zaza, Berlin, 1932.

له کتیبخانه که ماندا به داخه وه تا گیستا چهند که موکورتییه ك ههیه که به راده ی یه کهم بهسته ن به نه بونی جیگه و که متی کادره وه که هیوامانه بهم زوانه و به پیری توانا به سهریاندا زال بین .

۸ به یوه ندی کور له که ل ده زگا زانیاری و روشنبیر یکانی ناو ولاتدا:

په یوه ندتی (کوزی زانیاری کورد) له گه ل ده زگا زانیاری و روشنبتر لایکانی ناو ولاتدا له په روسه ندندایه ، به تابیسه تی له گه ل کوزی زانیساری عیراق و زانیکوی سلیمانتی و کارگیزی خولیندنی کوردی و کوزی زمانی سریانتی و چه ند ده زگا و کومه لایکی تردا . نویمنه رایی کوزی زانیاری عیراق و کورد به یه که وه چون بو یه کینی سیونیس و له وه ته یکود هاریکاری سیونیس دامه زراوه کوز هاریکاری له که لسد و ده نامی سریانیس دامه زراوه کوز هاریکاری و که لایک که لدا ده کا و چابه مه نایکانی خوی و کتیبی تری بو ده نایر کی و

ئه ندامی یاریده ری ماملاست ا جه مال بابات به ناوی کورده له کلوبتو نه و مکانیدا به سسدار ده بی و له ناهه نگی یادی مار نه فرام و حو نه ین بن نیسحاقد ا که کلاری سریانتی له مانگی شوباتی ۱۹۷۱ دا کردی ، و تاری کلاری خولانده وه ، هه ر به و بلانه یه شه وه هه ردو کلاری زانیادی عیراق و کورد له باره گای یه که میان له گه ل میوانه کانی کلاری سریانیدا نیواره ی رلاژی حه وتی شوبات کلابتو نه وه و گفتو گلایان کرد.

کور یه کیک بتو له و ده زگایانه ی بانگ کرابتو بستو به شدارتی کردنی کونگره ی یه کیه تی نتوسه رانی کورد که مانگی کانتونی دو هه مه به به به به به به به ناوی کور هم کوبتو نه و هیدا به شدار نتوسه ری تهم را پورته به ناوی کور وه له یه کهم کوبتو نه و هیدا به شدار بتون و یه که میان و تاریکی به و بونه یه و خویند ده وه که شوینیکی تری ته م گوفاره دا بالا و کراوه ته وه .

ههروه ها سالمی رابوردو نوینه رانی کون له چهند کونگره و تاهه نگلیکدا به شدار بون ، ماملاستایان مهسمتود محمه و هه ژار و دوکتلار عهبدوززه حمان مه عروف له (یه کهم کلانری للیکلالینه وه یک کتیبی قوتا بخانه به زمانی کوردتی) دا تهم سنی و تاره یان پیشکه شکرد:

- ۱– گیروگرفتی ریننتوسی کوردتی ؛
- ٧ كتيبمان چۆن چاك دەبىي ؟ ؛
- ٣- بنچټنـهي دانايي فهرهه نگېنکي کوردتي عهره بي بېر

قوتابخانه^(۱۲) .

توسه ری نهم و تاره به ناوی کوره ه (کونگره ی میروو)
که مانگی مارتی سالی رابوردو له به غدا به سترا ، به شدار بو وه
و تاریخی له باره ی بزوتنه و ه گازادی - نه ته وه یقی کورده و ه پیشکه ش
کرد . یه کیل له بزیاره کانی کونگره ی ناوبراو له سه ر نه وه بو که
ده بی بایه خ بدری به نوسینه و می میروی گه یی کورد و ه ك به شیخی کرنگ له میروی گه لانی روژه ه لانی ناوه راست .

کارگیزی کتیبخانه ماموستا حسه بن جافیش به ناوی کوردوه له کونگردی (الجمیة العامة للفرع العربی الاقلیمی للوثائق) دا به شدار بو . لهم کونگردیشدا باسی ثهوه کرابق که وا پیویسته بایه خ بدر سی به کوکردنه و می به یه به که که کورده و ه ه یه .

له شویزنیکی تری نهم گزفار دا به تایبه تی باسی دهوری کنور مان کردووه له مهسهلی دروست کردنی پهیکه ره کهی حاجتی قادری کنویتی و ناهه نگی دامه زراندنیدا .

۹ پهیوهندتی کور له که ل ده زگا زانیاری و کوردناسه کانی دهرهوهدا:
 له ماوهی سالمی را بوردؤدا کور تو انی پهیوهندتی خوی له که ل

⁽۱۶) همر سنی وتارمکه له زماره شهشی گوتاری « پهروهرده و زانست »دا (ســـالّی ۱۹۷۳) بلاّوکراونه تهوه (ل ۷ ـ ۲۸ ، ۵۰ – ۸۵ و ۱۰۳ ـ ۱۱۳) .

ده زگا زانیاری و کوردناسه کانی ده ره وه دا به هیزتر بکا . چاپه مه نیکانی کور بو زور شوینی ده ره وه دیرین و ژماره یه کی گوفاره که مان له ناو روژهه لاتناساندا ده نگیری باشی داوه ته وه . سالی را بوردو ژماره یه کی زور روژه ه لات و کوردناس و روژنامه نوسی بیکانه سه ریان له کور دا و هه ندیر کیان به پیری پیویستییان که لکیان له کتیب خانه کهی وه رکرت .

پهیوهندی کور لهگه آل ئهندامانی دهرهوهیدا له به هیز بتوندایه . بزیار وابتو ئهندای شهره ماملاستا تلافیق وه هبی و ئهندای کارا ماملاستا قه ناتلی کورد و کورد ناسان تلاما بوا و جلایس بالا له ماملاست تهشرینی دوهه ی سالی را بوردودا بین بلا به غدا بلا ئهوه ی له ماوه ی مانگیکدا له کارهکانی کورد ا به شداری بکه ن ، به لام به داخه و ناساغی ماملاستا تلافیق وه هبی کلاری ناچار کرد ها تنه کهیان جاریکا دوا نا

ثه وی تربان و تاری ثه ندای یاریده ر ماموستا عهلی سیدو گورانی به (۱۷) که له باره ی لوز و لوزستا نه و یه ویش هه ر به عهره بنی نوسیویتی . نوینه را ی کوز ثه ندای کارا ماموستا هه ژار و نوسه ری ثه م را پورته له کوزگره ی روزهه لا تناسیدا که ته متوزی سالی ۱۹۷۳ له باریس به سترا و سنی هه زار روزه لا تناسی تیدا کوبوه ، به شدار بون . یه کین له کورده کانی ثه م کونگره یه روزی کی ته رخان کرد بو باسی کورد ناستی و له و کورده دا خاوه یی ثه م را پورته و تاریکی له باره ی کیشب هانی نوسینه و می میژوی کورد و ثه رکه کانی کوری باره ی کیری کورد و ثه رکه کانی کوری باره ی کوبونه و می شه و روزه به رز زماره یه ی گوفاری کوریان نرخاند و داو ایان له کورد کرد به به به نایکلیزیش هه و آن بدا له ژماره کانی تری گوفاره که یدا کورته ی و تاره کان به ثینگلیزیش باره برکانه و ه برگرفی و مربگرن .

⁽۱۷) ئەندامى يارىدەرى كۆز مامۇستا عەلى سېدۇ گۆرانى لە ئوردون دە**زى** .

⁽۱۸) ئەر رازى بە غەرمىتى لە زىمارە سېتىي ئىۋقارى كىۋىزدا بلاردەكرېتەرە.

نائیبیکی هه بی که هـه ریه که یان خه لکی یه کیك له و و لا تانه بن که ده زگای کورد ناسییان تیدایه وه تا ئیستا ئیرانناسی فه ره نسه یتی پر لافیسلار جیلبه رت لازارد و کورد ناسی به ریتانی دو کتلار مه که نری بلا ئهم مه به سـته هه لبر ایر در اون و داواش کراوه ماملاستا قه ناتی کورد لا به ناوی کورد ناسانی سلافیته وه ببایته یه کیک له نائیبه کانی سه رلاکی مه و کلامه له .

سبه روّك و دامه زرینه رانی شه و كومه له هاریكاری كور له له كه لیاندا به مه رجیکی پیویستی سه رکه و تن داده نیر و به نامه ی تایبه تی شهمه و هه والی دامه زراندنی كومه له كه یان به شه نجومه نی كور راگه یاند و داوا شیان كردووه سه روّكی كور ماموستا ئیجسان شیرزاد ببیته یه كیك له نائیبه کانی سه روّکی شه و كومه له ، شه نجومه نی كور بریاری له سه رشه مه دا و هه روه ها هاریكاریش له هه مق رویه کی زانستیه و می چه سپاندن و به ره و پیش بردنی شه و كومه له به كاریکی پیویست داده نی .

کوری زانیاری سوفیت ده عوه تنامه ی نار دبتو بو سلی نه ندای کوری زانیاری عیراق و سلی نه ندای کوری زانیاری کورد و روزی ۷۲ یه ته شدی سالی را بوردو وه فدیکی هاو به شه هه دو کور چون بو یه کیه تی سوفیت ، وه فده که لهم ماموستایانه پیکها تبتو : دو کتور سه لیم نمیمی و دو کتور ناجی مه عروف و دو کتور جه میل سه عید که هه رسینکیان نه ندای کارای کوری زانیاری عیراقن وه

ماملاستا هه ژار و نوسه ری نهم را پلارته که به ناوی کلالای زانیاری کورده وه به به به به به به به داخه وه نه پتوانی به شدارتی چونی نه و وه فده بکا .

نویمنه رانی هه ردو کون پتکهوه جونه موسکو و لیمنینگراد و باکنر وه نویمنهرانی کنوبری زانیاری کورد به تهنها چترنه یهریثا ش. نوینهرانی کور بر هــه شوینیك دهچون به دریژی باسی کار و ثهرك و بيويستيكاني كوزيان دهكرد و له لينينگراد و يهريڤسان له ئاھەنگى تايبەتىدا دىيلۇمى ئەندامەتى كۆزيان بېشكەش بە مامۇستايان قه ناتنی کوردنو و حاجی جندتی و عهره بتی شامنو کرد . ههروه ها له يەرىقان لەگەڭ نائىيى سەرۆكى كۆزى زانيارى ئەرمىنياي سۆۋىت و کاربهدهستانی دهزگای روژههلاتناستی نهو کوزهدا به دریژی باسی پرۆگرامی نتوسینی میزؤی گەلی كوردیان كردكه ئەمە چەند ساڭیكە له لایهن کوردناسیانی سلافلاتهوه بلاشنمار کراوه . نولینهرانی کلالا رایانگهیاند که واکنوزی زانیاری کورد له سنتری توانایدا تامادهیه بن به شدار بتون له اجنی به جنی کردنی ئه و کاره کرنگه دا . کار به ده ستانی دەزگای رۆژھەلاتناستى يەرىۋان بايەختى تەواويان بەم داخوازېيــەي کور دا و کانونی دوههمی سالمی ۱۹۷۶یان کرده سـهرهتای دهست پنیکردنی ئەو کارە کە بنیگومان كەلنىنىكى زۆرگەورە لەكتىپىخانەي كوردناسيدا يز دمكاتهوه .

کوّر تا ئیستا چه ند جاریک ههولی داوه بو و مرکرتنی شوینی خوینندن له دهرهومی ولات ، به تابیه نی لهو شیبیویننانه دا که

کوردناسییان تیدا پیشکه و تووه (۱۹) . نوینه رانی کور له پاریس و له یه کیتی سیوثیت چه ند جاریک له گه آل کاربه ده سیاندا لهم باره یه و گفتو گریان کردووه و هیه دروه ها له ریکه ی و هزاره تی خویمندنی به رزیشه و هداوای دو جیگه مان کردووه بلا و ه رگرتنی دو کتورا له چیک الاسلافاکیا .

۱۰_ بارهگای کۆز :

له سهره تای سالی را بوردو دا نه خشه و مهرجه کانی دروست کردنی باره گای نوی ی کون له لایه ناسه سهر کایة تنی کون وه بلاو کرانه وه و له نه نجامدا کون به «سهری کلفه» واته به ده ورو به ری ۹۰ ههزار دینار دروست کردنی باره گاکهی به نه ندازیار کاك حهسیب صالح سپارد وه تا نیستا پستر له نیتوه ی ته واو بووه و هیوامان وایه به ر له کوتایتی سالی ۱۹۷۷ هه مقوی ته واو بی . شایانی باسه سهره ك كوتایتی سالی ۱۹۷۷ هه مقوی به واو بی . شایانی باسه سهره ك كوتایتی بی بی ته جهد حهسه ن به کر به یمانی داوه هه مر پاره یه کی پیویست بی بی ته واو کردنی باره گای

كۆز ئەو پېشكەشى بكا .

⁽۱۹) چوار نیرراوی کوّز ثعمه سالیّنکه له دوزگا روّزههلاّتناسیّکانی سوّقیْت دهخریّنن ,

_ ملخص التقرير-

خلاصة بمنجزأت المجمع العلمى الكردى

العضو العامل: د. كمال مظهر أحمد

عقد مجلس المجمع منذ نهاية عطلته السنوية لعام ١٩٧٧ حتى بداية مارت عام ١٩٧٤ حيث تنتهي الدورة الثالثة للمجمع ، ٥٠ إجتماعا (اما ديوان الرئاسة فانه عقد خلال نفس الفتره ١٨ اجتماعاً) تم خلالها البت في عدد كبير من القضايا العلمية والشؤون الادارية وغيرها ، نستعرض بايجاز اهمها في هذا التقرير :

- إنتخب المجلس خلال العام المنصرم السادة التالية اسماؤهم كاعضاء مؤازرين في المجمع: أبو زيد مصطفى السندي ، الدكتور حكمت توفيق (رئيس جامعة السليانية) ، شكور مصطفى ، طاهر صادق ، الدكتور عبدالرحمن قاسملو ، عبدالمجيد لطفي ، كريم شارهزا ، محمد أمين حسين (هيمن) ، محمد رسول (هاوار) ، محمد الملا عبدالكريم المدرس و نوري على أمين .
- وبالنسبة للجان المجمع فقد اعاد المجلس انتخباب اعضائها كما قام

بتشكيل عدد من اللجان المؤقتة لاعادة النظر في المصطلحات الادارية التي وضعها المجلس وذلك في ضوء الملاحظات والمقترحات التي وردت اليه . اما اللجان الدائمية للمجمع نانها استمرت في اعمالها الاعتيادية واعدت بعض هذه اللجان تقارير مفصلة تتعلق بعدد من المسائل اللغوية و بوضع المصطلحات العلميه و الادارية والخطط اللازمة لتأليف المنجد الكردي الشامل الذي يعيره المجمع اهتماما خاصا نظرا لأهميته العلمية الكبيرة .

- قام المجمع خلال العام المنصرم بنشر المطبوعات التالية:
- العدد الاول من « مجلة المجمع العلمي الكردي » باللغتين العربية والكردية ويقع في ٧٩٩ صفحة فيكون بذلك اكبر واشمل عبلة في تأريخ الطباعة الكردية ؛
- ٧- الترجمة الكردية للجزء الاول من الاثر التأريخي المهم (شرفنامه)
  الذي وضعة المؤرخ الكردي المعروف شرفخان البدليسي في
  أواخر القرن السادس عشر، وقد قام بترجمته عضو المجمع
  العامل الاستاذ عبدالرجمن هؤار، وتقع الطبعة الكردية لهذا
  الأثر مع مقدمتها في ١٠١٦ صفحة وهي بذلك تكون اكبر
  كتاب كردي مطبوع لحد الان ؟
- ٣- الجزء الأول من كتاب (حاجى قادر كوبى) وهو من تأليف
   عضو المجمع العامل الاستاذ مسعود محمد ويقع في ٤٠٠ صفحة
   ومن المقرر ان تتبعه خمسة أجزاء اخرى ؛
- ٤ جاوان _ القبيلة الكردية المنسية ومشاهير الجاوانيين للمرحوم

الدكتور مصطفى جواد، وقد حصل المجمع على موافقة المجمع الملمي العراقي الموقر لاعادة طبع هذا البحث الذي القاه صاحبه في حينه على شد كل محاضرة قام المجمع العلمي العراقي بنشرها عام 1907 في الجزء الأول من المجلد الرابع من مجلته ؟

الترجمة الكردية لـ ﴿ جاوان ـ القبيلة الـكردية المنسية ومشاهير الجاوانيين ﴾ وقد أنجزها عضو المجمع العامل الاستاذ عبدالرحمن هثار ، و أعاد المترجم صياغة الاشعار والقصائد الواردة في النص العربي من المحاضرة شعراً .

ولدى المجمع في الوقت الحاضر عدد آخر من المؤلفات جميعها قيد الطبع و نأمل الانتهاء منها خلال هذا العام، منها العدد الثالث من عجلة المجمع و مجموعة مقالات لغوية للاستاذ مسعود محمد ومجموعة من ابحاث عضو المجمع العامل البروفيسور كوردوييف ترجمها الدكتور عبدالرحمن معروف الى اللغة الكردية وكتاب عن الدراسات الكردية في اوروبا وآخر عن «كردستان خلال الحرب العالمية الاولى » لصاحب هذا التقرير .

وتم خلال عام ١٩٧٢ طبع الكتب التالية بمساعدة المجمع العلمي الكردي:

- ١- اكراد الملي و ابراهيم باشا للدكتور احمد عثمان أبو بكر ؟
- ٢ المصطلحات و الكنايات اللغوية في اللغة الكردية للاستاذ
   صادق مهاء الدن ؟
- ٣ ـ ديوان الملا عثمان ، حققه وعلق عليه الدكتور أمين موتابجي ؛

- ٤- المصادر التي فقدت معانيها _ سبب ذلك وطرق استعالها في اللغة الكردية للدكتورة نسرين فخري® ؛
- الحة عن الأكراد للمستشرق الفرنسي توما بوا وقد قام الاستاذ
   محمد شريف عثمان بترجمة الكتاب من نصه الفرنسي الى اللغة
   العربية ؟
  - ٢ « مامه ياره » _ مجموعة قصص للاستاذ جمال بابان .

وقام الاستاذ الشيخ معروف القردداغي في شباط عام ١٩٧٤ بنشر الجزء الثاني من معجمه « القاموس الزراعي » بمساعدة المجمع وسبق له نشر الجزء الاول منه في عام ١٩٧٢ بمساعدة المجمع ايضا . واشترى المجمع ايضا نسيخا متعددة من الكتب الكردية وكذلك الكتب الحاصة بالدراسات الكردية باللغتين العربية والكردية بقصد تعضيدها .

وقدم خسلال العام المنصرم ثمانية عشر مؤلفا بنتاجاتهم الى المجمع بغية مساعدتهم في نشرها ، وقرر المجلس تعضيد تسعة منهم لطبع كتبهم .

- إستطاع المجمع استكمال بعض نواقص مطبعته خلال العام المنصرم، كما إتخذ الاجراءات اللازمــة لشــراء ماكنة لتنضيد الحروف (انترتايب) و مطبعة جديدة (هايدلبرك) وبعض اللــوازم المطبعية الاخرى .
- تضاعفت محتويات مكتبة المجمع خلال العام المنصرم وهي تربو في

الوقت الحاضر على إثني عشــر الف كتاب . وقد اســتطاع المجمع خلال الفترة الاخيرة جمع مجموعات قيمة من أندر الكتب في حقل الدراسات الكردية التي كانت مكتبتنا تفتقر اليها، منها كتاب م. گارزوني الذي نشره في روما عام ۱۷۸۷ ويمتبر أقدم كتاب مطبوع عن قواعـد اللغـة الكردية ومعجمها ، وكذلك بعض اجزاء كتاب ج مورگان الذي نشره في أواخر القرن الماضي باللغة الفرنسية وهو عن ســـفرته العلمية الى ايران وقد وردت فيه إشارات كثيرة وابحاث خاصة عن الشعب الكردي وبلاده ولغته وغيرها ، ومنها ايضا بعض مؤلفات أوسكرمان المهمة عن لهجات اللغة الكردية والتي نشرها باللغة الالمانيه قبل الحرب العالمية الاولى(١). وقد حصـل المجمع على كتب اخرى كثيرة من هذا القبيل، كما قام المشرفون على مكتبته باعادة تصوير عدد غير قليل من المطبوعات النادرة التي تعذر الحصول حتى الان على نسخها الاصلية . وتتبادل مكتبة الجمع الان الكتب مع عدد كبير من المكتبات والمؤسسات داخل العراق وخارجه وهي لا تقتصر في ذلك على مطبوعات المجمع بل تلبي في بعض الاحيان طلبات بعض المؤسسات للحصول على مطبوعات اخرى وهي تبغي من ذلك توثيق صلاتها مع أكبر عدد ممكن من مؤســـسات الاستشراق والمستشرقين في مختلف البلدان . وفي الواقـم تحولت مكتبة المجمع خلال فترة قصيرة من عمرها الى مركز لجذب عدد

⁽۱) وردت اساء هذه الكتب وغيرها في حواشي نص التقرير باللغة الـكرديه (راجع ص ٨٤٢ ـ ٨٤٣ من هذه المجلة) .

غير قليل من القراء والباحثين العراقبين والاجانب.

 إن علاقات المجمع مع المؤسسات العلمية والثقافية في البلاد ، وعلى رأسها المجمم العلمي العراقي وجامعة السليمانية ومجمع اللغة السريانية ومديرية الدراســـة الكردية العامة وغيرهــا ، في تطور ونمو مستمرين. واشترك ممثلو المجمع في عدد من المؤتمرات والاحتفالات منها الندوة التي نظمتها وزارة شؤون الشمال — مديرية الدراسة الكردية للتبداول في المشاكل والمبائل المتعلقة بالكتاب المدرسي الكردي والمؤتمر التسأريخي الدولي والمؤتمر الرابع لاتحساد الادباء الأكراد ومؤتمر الجمعيـة العامة للفرع العربي الاقليمي الوثائق وقد القيت في عدد من هذه المؤتمرات كلمات باسم المجمع ابحاث عن مشاكل الاملاء الكردي واسس وضع قاموس كردي_ عربي مدرسي وسبل تطوير الكتاب المدرسي وألقى ممثل المجمدم في المؤتمر النأريخي بحثا عرن الابعاد والملامح الاساسية لحركة التحرر _ الوطنى الشعب الكردي . كما قام السيد رئيس المجمع الاستاذ احسان شيرزاد بازاحة الستار عن تمثال الشاعر الكردي الكبير (حاجى قادرى كويى) في مدينة كويسنجق والقى عضو المجمع العامل الاستاذ مسعود محمد كلة المجمع في الحفل الكبير الذي اقيم بهذه المناسبة .

وقام المجمع خلال العام المنصرم باعمال ونشاطات واتصالات من مأنها توطيد علاقاتها عموسدات الاستشراق والمستشرقين في الخارج.

وتلبية لدعوة خاصة وجهت اليه اشترك المجمع في مؤتمر الاستشراق الدولي الذي إنعقد في باريس في تموز عام ١٩٧٣ كما قام وف مشترك من المجمعين العلميين العراقي والكردي بزيارة خاصة للاتحاد السوفيتي تلبية للدعوة التي وجهتها اليهما أكديمية العلوم السوفيتية ، ووافق المجلس على اشتراك المجمع في جمية الدراسات الكردية الدولية التي تم تأسيسها بقرار خاص من مؤتمر الاستشراق الدولي بباريس ووافق ايضاً على ان يكون السيد رئيس المجمع احد نواب رئيس الجمعة المذكورة (٢).

وفي نفس الوقت تتوطد باستمرار علاقات المجمع باعضائه خارج العراق وهم ياهمون بشكل متزايد في تحرير مجلته وقام وفد المجمع اثناء زيارته للاتحاد السوفيتي بتقديم شهادات العضوية الى كل من عضو المجمع العامل البروفيسور كوردوبيف في لينينفراد والعضوين المؤازرين البروفيسور حاجى جندى والكاتب عاره بى شامو في يريڤان .

• بوشر بتشييد بناية المجمع الجديدة بجانب مقره الحالي و الناهم المؤمل الانتهاء منها خلال هذا العام .

* * * * *

⁽٧) ثم باجماع الآراء انتخاب المستشرق الفرنسي المنخصص في الدراسات الكردية الاب نوما بوا رئيسا لجمعية الدراسات الكردية الدولية .

کۆر و حاجی قادری کویی

هه متر دهوری دیار و بایهخداری شـاعیره کهورهکانمان له ژیانی رنوشنیترتی را بوردو و ئهمزنری که لی کورددا دهزانین ، کنونری زانیاری کوردیش له روژی دامهزراندنییهوه به پیپی توانای و بگره زیاتریش گرنگتی بهم باسه داوه و شوینی شیاوی له کاری روژانهی خزىدا بىر تەرخان كردووه . بە ھەمق لايەكىدا لە ھەوڭ وكىرشش و تهقهلاداین بر بهیدا کردنی دیوان و دهسنترسی کرنی شـاعیرانی کورد و ههر شتیکی چاپکراویشمان له بارهی ژبان و بهرههمیانهوه دەستىكەوتىنى لە كىتىپىخانەيكىزىزدا ھەڭيانگرتتون . ھەروەھا ئەنجومەنى كۆز بنى دواخستن بزيارى لەسىدر يارمەتىدانى ماملاسىتا مەلا عهبدولکهریمی مودهریس دا بر چاپکردنی نهو دو کتیبهی لهسهر نالتی و فهقتی قادری ههمهوهند دایناون . چهند مانگیکیش لهمهو بهر دوكتور ئهمين موتابيجي به يارمهتي كور ديواني مهلا وهعاتي به تلاژینهوه و للیکلالینهومی خلایهوه بلاوکردموه ؛ به لای ته نجومه نهوه کاری زانستی لهم بابه ته هدنگاوتی پزئه نجسام و نُهرکتی بیرویستن بلا توژینه و می روی جیداوازی ئه ده بی کوردتی و ده رخستنی شونین راسته قینه ی شاعیرانمان له ئالوگورد کرنگه کانی ناو کومه ل و ژیاخی را شنبیریدا .

سهره زای نه مانه نه نجومه نی کور بزیاری داوه به م زوانه دهست بکری به راست کردنه وه ی دیوان و شیعری بلاو کراوه ی ژماره یه که شاعیره گهوره کانمان که به شی زوریان له به ر چه ند هویه کی ناشکرا تا راده یه کی دیار به داخه وه شیو پیزاون ، کور له سنوری توانادا ههول ده دا توژینه وه ش له باره ی به رههمی پر له هونه رمه ندتی و وهستایتی شاعیری وه که نالتی مهزن بلاو بکاته وه .

رویه کی تر له بایه خ پیدانی کور به مهیدانه به رینه ی ژبانی رویه کی تر له بایه خوی له و کارانه یدا ده نویمنتی که تا ئیستا له باره ی شاعیر تی پیشه نبکی و ریابتونه وه ی که لی کورد حاجتی قادرتی کوییه وه کردونی میسه بر زو ئه بجومه نی کور بزیاری دا ئه ندامی کارا ماموستا مهسعتود عهمه د خه در بکی دانانی کتیبیکی که وره بخی له سه و به رویان و شیعرتی حاجتی نه می و چه ناد مانگیك له مه و به رکور به رکی یه که ی نه و حاب در کور ده وه و میستاش به رکی دووه می ئاماده یه بو چاپ (۱) .

⁽۱) مهروه ك له شوېنځكى نړى نهم كوڅاره دا باسمان كردووه كتنبي و حاجق قادرى كويق ، به شهش بهرك ته واو ده بني ، كور بهركى به كه ى له كتيبينكى ٤٠٠ لا په زمييدا بلا وكرده وه ، بهركى دووه ى له وه ش ده وره نر ده بني .

ههروه ها کور بزیاری داوه دیوانی حاجتی به توژینه وه ی تایبه تیه و بلاو بکاته وه . ثه ندامی کارا ماملاستا هه ژار و دك نویدنه ری کور له شاهه نگی بیره ورخی حاجتی قادر دا که هاوینی سالی ۱۹۷۱ له کویه کرا ، به شدار بی هه و له سهره تای کوبی نه وه کانیشیدا ثه نجومه ن پیشنیاری دروست کردنی کوته لای (۲) حاجتی قادری کرد و وه زاره تی شاره وای جی به جی کردنی ثه م پیشنیاره ی گرته ثه ستلای خوی و دارشتنی کوته له کی به بینالیا به خالید ره حالی هو نه رمه ند سپارد (۳) . دوای ته واو بیون و گواستنه وه ی کوته له کوریش دو له و حه ی تایبه تی بی دروست کرد ؛ یه کیکیان چه ند به پتیك و ناو و سالی تون و مردنی حاجتی به م جوره له سهر هه لکه ندراون (۱) :

⁽٧) كۆنەڭ : بەيكەر ، ﴿ عَثَالَ ﴾ .

⁽۳) شایایی باسه ئدو وتپنهیهی کنوندله کهی حاجق لهسهر دارتپژراوه بهرههی خامهی رمندین و بترتی نتیزتی هو نهرمهندی بهناوبانگی کورد بهدیم بابهجانه .

⁽٤) بني دەستكارى شېرەي نۆسېنەكەي بلاوى،دەكەبنەۋە.

له وحه کهی ژنیره وه شیان ئے هم چه ند به یته ی حاجتی له سه در هه ندراون :

شهم قسهی گیسته عهیبی لنی ده گرن نهو ده مه ش دنی زه مانی بنری ده مرن شهم بسه شهو به نهم ده آنی کاکه سسه یری قانونی حاجتی چه ند جاسکه هسه ر جلوننی گیشاره تی فه م م م م قوی وه که کرامه ت هسه م م قوی وه ها ده رج ق

روژی ۲۹ی ته شربنی دووه می سالی ۱۹۷۳ له ناهه نگلیکی گهوره دا سهرو کی کور ماموستا نیحسان شیرزاد له کویه پهرده ی له سهر کوته لی حاجتی لادا و نه ندامی کارا ماموستا مه سمقود محمه دیش و تاریخ کی به زمانی عهره بتی به م بونه یه وه خوینده وه که و ماره سیری گوفاری کوردا بلاوی ده که ینه وه دوای نه وه نه ندامی یاریده رو سکرتیری گشتتی کور ماموستا جه مال بابان و تاریخ کی له به ربیشکه شکر تیری گشتی کور ماموستا جه مال بابان و تاریخ کی دروست کردنی کوته لی حاجتی و ریخ کخستنی ناهه نگه که دا کرد و به گهری سویاسی همتی نه و کوته له که دا دروست کردنی کوته له که و یک بینانی ناهه نگه که دا به شدارییان کردووه .

دوابه دوای ته و ته ندامی یاریده ر ماملاستا هلیمن تهم پارچه شیمره نایابه ی خولانده وه:

رهسكموتي خهبات

نه بلو پرژون ده تـ وزينني له بلويـر نه ناروناري ڪريتي مهشڪڙينه نه سيز سيري شمقار و شههينه نے برزہبرزی مانگای تازوزاوہ نه شلقه شلقى مه شكهى نيو وراوه نه فیته فیتی شهوانه و کازوری مهز نه بالزرهی کچی چاومهست و دلّتهرّ نه ئۆھەئىلۈھەكەي گاوانى باسىك نه بگرهبهرده کهی کابانی ناسك نه خرمژنی هه پاسه ی کونی به کواران

⁽ه) كۆزۈن بە خېلەي ئەسپى قەلەو دەلىرىتى .

نه قالاه ی ستی و چریکه ی باز و په ترکتور (۱)

نه ده نگی تاسیمانتی و شادتی شالتور

نه گرمه ی ههور و هاژه ی ریژنه باران

نه سروه ی با و شنه ی ستوره چناران

که وتی کیروتی نه قاسیه ی ما نه سیزه

به ره و گهرمین فزیوه زهرده زیزه

له هیلانه ی خزتی و به ی ره نیا گیرو شیرو (۷)

ده لیری خوشخوانی کورده ، نیه تی تیرو (۷)

* * *

گولاله و سرویسنه و خاو و کهنیره همیق پرزهن زمان کیره همیق پرزهن زمان کردونتی گیره نهماوه رهنگ و بنری بهیبتونتی نواله کرره میژورد و هدهلاله پهزیوه ستورگول و پنیخوسته سونبول رزیوه نیتسهکه و خاو بنروه پیکول

⁽١). يەڭكۇر = شاھەلۇ .

 ⁽۷) ئېرۇ = ژبانىكى ئېروپۆ .

كرانه دەستەجتلە لاسكـ ه كۆگەم خـــهزانه ، جوانـتى ناويرى بــلنى هــهم کهما و مهندلاك و ههآز و الا پهزيون له ترســـتی با له ناو چاڵ و پهسټون ههموی زوردن له ترسق هیرشی شهخته چەمسەن كاڭبىلاتەوە روخسارتى ئاڭتى لهسهر گزنهی وهلاجه دهنکه خالقی « گوڵ و حاجیّلهکانتی دهشتنی هامترن » به جارېږکی به تالآنی خهزان چټون مهلای گونده چیا نه شدیخی ورگن لهسهریه میزه ریدکی بستور و جلکن کهوای سهوزدی لهبه دامالدراوه ســــيواك و تەپىلەســانىشى نـــــەماوە چ بنی نازن (۱) ههوارگهی خوش و زمنوپر چ ناســــازن چيا و لاياڵ و ههڵدێړ خهزانه ، بیبهزه و ناخیدش و توشیه مژه و زوقه و کهزهسیسه و پرؤشیه

له کولاستانی نهماوه خدیر و خوشتی ته بیمه ت هده بینا کفنیشی پوشتی بیتر کهس ناگرایی داولاینی کایوان له جیایان باری خهم نیشتوه له لیوان

بهلام بنوازه ئے۔ ہوزن شارہ کهی کو « قو ببهی کشمنیرتی دا بهرشهق و مکتر گری ه « به هاری شامه ، ته بیامی خه زاندی » دمر و دیواری شـادتی لـنی دهبارنی که ی و کالته و زماوهند و هدرایسه تربّقه می ینکه نینه و جهیله ریزان ههمق بهشدارتی بهزمرن خاو و خــێزان ههمتو چاوېدك گهشه گشت كولمه ستوره که سهر (۸) لهو شاره بنی تازاره دوره

⁽٨) كسهر = خهم و خهفه و

دەبىنى تىز ئەكەر جاولاك بىكىزى کچتی وهك دوز ، كوزی جوانتر له زيزتی که دمچنه داوه تنی سهر مهست و دلّخوش فزنى دراوه يهجه و رؤبهند و ســـهريوش ههله هه لکوتووه سر کن و لاوان نيـه ئــهوزوكه باختى سـينه باوان چللان ئەوزىز نەبىپتە رۆژى جيۇن ؟ جلون خه *لکی کو*ل و کویان ۱۰زېژن ؟ له لای تــازادیخواز و کــوردی دلّسلاز بەزىزىر بۇ ئەبىلى ئەرزۇ لە نەررۇز ؟ که پاش ئهو دمرد و داخ و کفت و کویه دەبىيـــنن كۆتەڭى حاجتى لـــە كۆيە دەبىينىن كىزتەللى شاسوارى كۆپىي که روزیکی بے پیان لیے۔ دہ رویتی چلان بو سورمه ^(۹) نابتی خاکی شاریمك ؟ که حاجتی ییی له سهر دانابی جاریك

⁽٩) سورمه =کلتي چاو .

اسه وه کلاته آن نیسه ره مزی نه جات ه گهوه ده سکه و تنی چه ند ساله ی خه بات ه موه و روگهی (۱۰) هه مق کوردیکی پاکه گهوه جیدگهی نیازه ، پهتره ، چاکه بوتی صاحب دلانی دل به سریه که گهور و پیی ده نازی شاری کویه

سلاو شدی حاجتی نهی روّلهی زدمانه که ناوت فهخری گشت کوردتی زمانه ههمی و ژینت له ریخی گهدا بهختکرد هه تا ریخگهی خهانیت بو تهخت کرد هه تا ریخگهی خهانیت بو تال و سویری گهایکت دی غهریبی و تال و سویری نهبو ساتی له خزمه ت خو ببویری به گر خورمانه و بیگانه دا چوی له گر دیرونه و دیروانه راچوی نه ترسای و نه خهج لای و نهله دن تی جهدنی و نهله دن تی جهدنی و نهله دن تی جهدنی و تهددی به توری به جهدنی و تهددی

⁽۱) رؤگه = نبیله .

ههمتو شاگردی تنون شهترت کهلامان له تلا فلار بقر خهات قازتی و مهلامات بے دونگی تو خےوالو راپهزبوت له ترسيتي تلايه دوژمن داپهزيون گەراى ئەدىكارى تۆيسە بالى كرتوس که وا رۆڭەي گەلت سەر ياڭى گرتىرىن به ٹازایتی ، به زانایتی ، به وردتی چەكتدا دەسىتى شوۆشگىيزتى كوردتى يەزتى ديوانەكەت گەنجىــە و خـــەزېنە وشهای شه قرینی تلا دوژمن تهزلینه ههمت بهندن قسهی سؤك و دزيوت ومكتر بالى بـــەرتى پـاكە جنٽيـــوت به نرخه ، تازهیه ، بهرزه ، به هیزه ئــهوتي فهرموت له بارهي يياوتي ديزه « تُهكهر كورديك قسمه يابي نهزاني که شیمری تلا بزاوتنی ههستنی ههستان ههمق سهو داسهرتي سهر بهستني ههستان

له کوردستان گهلاک شــوزش بهیا بتون کوری کوردتی به کرژ بیرگانه دا جنون له مين ساله دورين الروق و خوين (!) بهلام داخی گرانم هیشــته له کویین ؟ ئەولاستاش دەردەكورد ، نەكرا عىلاجتى ئەرىپستاش كوردتى كۆيلە ماوە ، حاجتى (!) كه لى كوردت نهبق هيشتا نهجاتتي ئەولاستاش دوژمنتى لاسىار و بەدفەلا د.کوژنی کوردی بنی تاوان و لاشه ئے۔ولیستاش ہے۔ر دہمانکہن تیرہبارات دەنەخشىيىن بە خويىرىن كۆلانى شـــاران ئەولاستىاش گىلازغەرىپ زۇرىپ وەكىق تالا ئەولادتاش بنى نەسىيب زۆرن وەكتو تۆ ئەولاستاش بىكەس و دۇرە وەتلەن ھلەن ئەولاستاش شاعيرى پتر و رەبـەن هـەن ئەوبىستاش شىيىرى وردتى كوردتى دەدىزن زمانتی شے اعیرانی باشے ی دوبزن

ب آلام تلا دلنیاب بیرتی زانا بناخیکی وه هات بلا کوردتی دانا ئیتر سه نگهر به تال کردن مه حاله ئیتر کورد و به زین خهون و خه یاله

-- هيمن --

. . . . . .

کور له کونگرهی یهکیهتی انوب راندا

رفزی ۱۹۷۱/۱/۱۰ کلانگرهی چوارهی (یه کیه تی نستوسه را نی کورد) له به غدا به سترا و ژماره یه کی زلار له ئه دیب و رلاش نبیرتی کورد به شداریبان تنیدا کرد و و توویش و گفتو گلایه کی زلاریان اله باره ی گه الایک روی باری نه مزلا و دوالزلاژی نه ده بی کورده وه کرد و له کلاتاییدا چه ند ئه نجام و بزیار و راسپارده یه کیان بالاو کرده وه که هیوادارین ببنه هلای په ره سه ندن و گهشه کردنی و پیژه ی گهلی کورد و پیشکه و تنی ژیانتی رلاشنبیریان .

یه کنیك له بزیاره کانی کنونگره ده آنی داوا له کنوزی زانیـاری کورد بکرنی فهرهه نگییکی گهوره ی کوردتی به وشـه و زاراوی ههمتو شیوه کانی زمانی کوردییه و دابنی و یه کیه تی نتوسه ران خوشی ثهم بزیاره ی به نامه یه کی تایبه تنی به کنوز راگه یاند .

شایانی باسه کور له روژی دامهزراندنیهوه بایهخییکی زوری بهم مهسهلهیه داوه و ههر لهو کاتهوه لیژنهیهکی تایبهتتی بسه ناوی «لیژنسهی فهرههنگ »هوه دانا که چالاکانه خسهریکی جی،بهجی

کردنی نه و نه کانه یسه که پنی سبپردراون . هدر که دوکتور عه بدورزه همان مه عروف دوای ته واو کردنی خویندان کرایه وه نیشتهان له کور وه پسپور له فه رهه نگه کهی داناندان دامه زرینرا و هه مقل آنه ری کخستنی فه رهه نگه کهی له روی زانستیبه وه پنی سبپیردرا و هه ر مه رجیکیش بو نه و کاره پیویسته به پنی توانا بوی جنی به جنی کراوه و ده کری . تا نیستا زور به هه ره زوری نه و فه رهه نگه کوردییانه ی هه ن خراونه ته سه کارتی تا بیمتی و که رهسه یه ی زورمان هه ر بو نهم مه به سته کوردی ناو چه ی تا بیمتی و که رهسه یه ی زورمان هه ر بو نه مه به سته کوردی بانی ناو چه ی جیاوازی کوردستان وه رده گرین و به نامه ش په یوه ندیان له که ل جیاوازی کوردستان وه رده گرین و به نامه ش په یوه ندیان له که ل جه ند شاره زایه کی ده ره وه دا مه زراند و وه شاره زایه کی ده ره وه دا بو نامه سی په یوه ندیان له که ل

بنی گومان دانانی فهرهه نگلیکی گهوره ی کوردتی اسهونده ی کارلیکی گرنگ و بایه خداره الهوه نده ش زه حمه و پز ته نگوچه لهمه یه و پیویستی به کاری ورد و بنی و چانه ، اسهوه ی کلازیش تا الیسستا لهم مهیدانه دا کردویه تی بناغه یه کی باش و پته وه بنو جنی به جنی کردنی

⁽۱) نامهى دوكتۆرتى د. عـــهبدوززه حمات مهعرقف له بارمى مېزقى فەرھەنكدانانتى كوردىيەوميە .

⁽۲) ههمــق ثهم راســتیانهمان له نامــههکی تایبهتبدا نارد بــق یهکیــهتی نوســهران که بهنگومات بایهخدانی به کاری وهك دانانی فــهرههنــگی بهکـگرتوی کوردی حیٰیی نهقدیر و شامازیبه

ئهو ئهرکه گرنگه که هیوامانه چهند له توانادا بنی ئهوهنده زوَ وهك دیارییسه کی نویدی کورد و زانا و دیارییسه کی نویدی کورد و زانا و روژهه لاتناسانی بکهین .

کوری زانیاری کورد یه کیک بق له و ده زگایانه ی با گ کرابق ن به به شدارتی کردن له کونگره ی چواره می یه کیه تی نقوسه راندا و مه ندامانی کارای ماملاستایان مه سعق د محه ه و که مال مه زهه ر له یه که م کلابق نه وه یدا به شدار بقرن و یه که میان به ناوی کلاره و ه مهم و تاره ی پیشکه ش کرد:

رۆشنېيران ، ئەدىبان ، توسەران !

له تهکیاندا گهالیك کورت دېنتی و خوی چټوك دهنوېنتی ، تهنانهت ئەگەر بايتى تىيھىننانەومى تەوازوعىشى بخەينەوە سىلەر ھەر كورت دیننی و خلا چول دهنویننی چونکه ناوهرلاکی کلانگره یهکمار بهر فراوانتره له واتای تاکه وشهی « نترسهران » به ههمتر هنیهای تُاشکرا و نه پینیشیه وه: نهم کنونگره یه سهر درای گرتنه باوه شی نترسین و نه ده ب که چرای بهرهه نگاوی پیش کهوتنه ، بارهش به تومیدیکی کهورهی تری کوردیشدا دهگرنی له پهك بتون و پهك چتونی روّله ژیرهکانی که نهوتی چراکهیه . ئهگهر رلاشنبیرتی و ئهدهب و نتوسینی یهكنهگرتق ماكى لەبەر يەك ھەڭوەشـانى مىللەت بىي ، لە نوقتەي بەرامبەردا ، رلاناکی بیّری گهش و هنیزی یهك بتونی ئهدیبان و نتوسهرانی كورد له گیستا و دوارنزژدا بارستی پز شــهرافهتی کنزنگردیه ، خنزشتی و سلاز و پهرلاش و شانازتی ئلیمهش ملاسیقای ئاهه،گه ، ئارایشتی تابللایه ، گوڵ وگوڵاڵهی سروشته ، نوقلی شادبیه ، شاباشی زدماوهنده . من ههستی به خونازینم پتر ده بنی که خامهم و دك بولمبول له باغی ئهده بی تازمی کورددا چههچههمی بنی ، به نهمامه نولایکانیدا هـ هل کمنی . هنوش و گنوشم به چهژی متموه نهوزهسهکانی فراژوتر ده بنی ، پشت ئەستۇرتر دەبم بە دىتنى پەرژانلاكى مەحكەم لە دەست و خامەي بر تین و تهوژم به دموری کیّلگهی ئهدمب و زانستمانه و .

شوانیکی وهك یه کیه تی توسهرانم هه بنی دلّنیام بیّچوه ساوای بهرههمی میّشك و دلّی روّشنبیرانمان له رانی تیّکرّای سامانی کورد دانابزنی ، ددان و چنگالّی دزندهی ناحهزی ناگاتنی ، کهله به ریش ناکویّته کوّزی سالانهی هه تا هه تاییانه وه .. نهزو کتی له روشنبیرتی کورددا ده بیته گوته ییکی نه فسانه .

چەند خۇشە بە دوا شەوەزەنگى لە مېژۇ كۆنترى كلمولمانەوه خوم له نیروان چهندین مومی بی ته ژماری تریفه داری نوسه رانی کورد دهبینمه وه . خلاشتریش نهوه یه لهم گلابه نده ی رلانا کییه دا رئیم هه یه به دڵخــوازی خوّم له روّشنهی ئهم کوّنگره بز هیّز و پیزهی کوردایه تبیهوه سه پرلایکی رؤبهزؤی دهور و پشتی خلامات بکهم و چاویکی جیهان بین هه لینم . دهمه و می لهم هه لکه وت و هه لوهسته کورتهمدا بهرهو روزگاریکی تنی په زیوی روشنبیرایی کورد بنوازم و هه لکرشتیمه وه بر سهره تاکانی سالانی ۱۹٤۰ ... دیمه نی ئه وان سالانه به قهدهر گیستا لهبهر چاومه ، جموجوّلی کهنجانی ئهوسای کورد هنینده ی خهو نایکی دونی شهو لهسهر پهرده ی منیشکم دهلهرزنیتهوه . خەربىكى بە سىدى پەنجان ھەسىت بە تارمايتى رۆشنېيرانى ئەۋ رۆزگارەمان بکهم تاك و تتوك و ســ لل كردۇ له دەربىت نهى تاريكهوه تنىدەكشىن بەرەو يەكىنىك لەكۆبۈنەوەكانيات . ھەندىدىكىان وەك تاوانبار که بیهونی چاوی پلالیس و چنموڵ له خلای ههڵزهالیننی ، به هه نگاوی زاهیر له خوزازتی سیبه ری گومان له رویشتنیان دهزهویننهوه و بهسهر شهقامی زیرهکتی و ثارایتی خویاندا دلیرانه بنر جێژوانی پز ترس و لهرز دهزون ... ئهم قارهمانه بچتوکه سڵکردوانه

گزیا ثاهه نگذیکی نه ورنز به رپا ده که ن و یادی کورد و کوردستان له ره کی گیا و گزنی به هار لایکی ننوژه ندا ده نزر لاین ... بیلال بون له کوله که کوله که سه ده ی بیسته مدا بازگی مافی کوردیان له سرودی « ثه ی ره قیب »هوه بن به رگویچکه ی نه بیست و نه سه لمینی زنور و سته می گینتی هه لرده دا .

با له چاو قوچینیکدا تل بده ینه و ده بان ساله ی میانی شهوسا و نیستامان و لهم کرنگره ی سهره تای ۹۷۶ ه دا هه آچه قینه و ه به پیچه و انه ی سهره تاکانی ۹٤۰ ، که هاتین به هه نگاوی له رز و ک و به او ترسی پلالیس و چفولدا نه هاتین : له ژیر سیبه ری یاسا و به ناو شه قامی مافی باوه زینی کراوی کورددا گوز درمان هینا بلا شه کلانگره یه ... هه ند ایک کلابق نه و فه رمانه به شی نور تری وه ک پشتری حه سانه و و وایه .. گوتار بیژی نامم کلانگره یه خیاتی کونگره یه خیاتی کوت و به ندیخانه ی ۱۹٤۰ ره نگه نافه رین و هه لدانه و هی بلا بی له روژ نامه و گلافارانه و ه

به لنی بنی گومان که ثیمزنو و دو پنتیمان به یه کدی بگرین ماوهمان بزیوه به ره و پتشه وه ، ماوه پتیکی که میش نا ، به لام ره وا نیه شیرینی ئاهه نک و زهوقی زهماوه ند سو پری و تالتی عاره ق و فرمتیسک و خوبینی قوربانیه کانمان له بیر بباته وه: تا من و تن که پشتینه حالیک کوردینی بکه ین له کنوبی نه و میندی مهره که بی کوردیه روه را نه دا بایتی هه زار همیندی مهره که بی گورتار و روژنامه و نامیلکه و گورای سه ر به مکنونگره یه خوبین

روّلاً می کورد رژاوه ، ههزار هینندهی زریق و زاقی شهم ساته و ههمق سےاتیکمان شلیوهن و گرتنی دایکی کورد تهزؤی به دلماندا هیّناوه ... میلله تی کورد نرخی پیّشــه کی به زیادهوه داوه له بری مافی باو در پکی کراوی ، لهم گوتهیه شدا چ مهبه سم جَوَلَاندنهوهي دهماري تۆڭەسـاندنهوه نيه چونڪه همهمترمان دَلْخَوْشَــتَى زَوْرَمَانَ بِـــهُو تُومَيْدُهُ بِهِ كُاشَـتَتَى و هَيْمَنَتَى له ههرلیمی کوردستان و سهرانسهری عیراقدا دروشمیکی جاویدان و نهم بنی و گه لی کوردیش ههر ثـــه و برایه بنی له نیوان براگه لی نه تهوه کانی عیراق که وه کرتر یه نجهی دهستان تنیکزایان خهریکی نهخیر فهرزه له سهرم بلّیم : ثهو مافانهی کورد له ریمیٰ خهباتیکی پر ئەرك و نەفەسبىرەوە دەردەستى كردۇن ، دەس كەوتى ئەوتلا تىن ز در فیشیان ئه وه نیه به غهیری یه کیه تی ده س که ون و ه یا بپار لیزر لین . لهو روهوه چ کوردیماک ریمی نیه ، راستییهکهی حهددی نیه ، به دۇبەرەكى و رىز شلۇقاندن بىيان شلۇقىينىي . كوردىيك حورمەتى خۇي بگرنی ثینجا هی خهاتی میللهته کهی و شهرمنیك بكاتهوه له عهره ق فرمیسك و خوین، خلای ده تویمنیته وه بهر لهوه بیمری بروا بلا بتونه لهمپهر له بهر پی و هه نگاوی میلله ته کهی . لیر ددا قسه له که ل هه متر کوردېکه و بهرامبهر ههمق مهیدانیکه ؛ که بمانهوی بچینهوه ناو جغزی عینوانی کلانگره و رؤی قسه له نترسهرانی کورد بکهین

به بیر نموان و خومانیش دینمه وه که ههمتومان له ژیرب ردروشمی یه کجار پیروزی « یه کیه تی » دا کو بتوینه ته وه ، له ههمتو بهرژه وه ند و ستودید کی مایه یتی و گوزاره یتی واز بینین خو ده بی له گه آن نمو دروشمه دا گونجاو بین . من له جیاتی کوردی زانیاری کورد ده ستی یه کیه تتی و برایه تتی و هاریکارتی بو ههمتو ریك خراوید کی کورد در یژ ده که به لینیش ده ده م له و ره و شته ی و از نه هینینی که له پاداشی ههر تیر و توانیجید کی ره وا و نازه وا تیمی بگیری ، یه ك ده سته گولی سوز و خوش و یستن پیش که ش بکا به و په ی خوله بیر کرده وه چونکه له و باوه ی دوراین :

سهره تای ئیش هه متر یه ك بتونه ئه ویش نابی هه تا همه در بریننی كه له دلدا همه سازیری نه كهی

* * * * * *

ٔ له باره ی لیته ی بیکه می (زاراوی کارگیزی) یبوه

پتر له صهد لاپه زمی ژماره یه کی گوفاری کونز بو لیستهی یه که ی گوفاری کونز بو لیستهی یه که ی (زاراوی کارگیزی) ته رخان کراوه و دهوروبه ری هه نار و پیننج صبه د زاراوی تیدا بلاوکراوه ته وه ای که به رهه می گهالیك کونونه وه نه نجومه نی کونن هم له ویشدا و تومانه:

« زور به گهری داوا له ماموستا کورده دلسودهکان ده که بن به وردی سه برنجیان بده ننی و لیبیان بکولنه و بیری خویانمان له ماوه ی شبه شده مانگدا پی رابگه پین بو نهوه ی نه نجومه نی کور بتوانیت به شیره دی باشتر دوا بزیاری خوی له باره یانه وه بدات » مهروه ها « هیچ دوریش نیبه گه لیك زاراو هه بن نیمه هه سمان پی نه کرد بن و له هه نه دیدی لهم زاراوه پیشنیار کراوانه باشتر بن ، له به و نهوه تکا له هه تو برایه کی کوردی خویدنده وار ده که ین ، به تایبه تی نه و ماموستایانه ی له ناوجه رکه ی لادیکاندا کار ده که ن ، به تایبه تی نهو ماموستایانه ی له ناوجه رکه ی لادیکاندا کار ده که ن ، ده ستی نه و ماموستایانه ی له ناوجه رکه ی لادیکاندا کار ده که ن ، ده ستی ده ستی ده ستی به نایبه تی به نایبه تی به نایبه تی به نایبه تا به نایبه تی به نایبه نایبه تی به ن

⁽۱) بزوانه : «گوقاری کورد » ، بهرگی یه که ، بهشی میکم ، بهشی میکم ، بهشی میکم ، بهشی میکم ، بهشی

یارمه آیهان بر در بر بکهن و ههر پیشنیار بیکیان ههیه به زو ترین کات پیشکه شمانی بکهن ۱^(۲) .

مهم داوا گهرمه ی کنور و زاراوه کانتی ده نگنیکی باشیان له ناو شاره زا و خویمنده وارانی کوردا دایه وه و خامه ی زفریانیان بزواند و بهرهه ی بایه خدارتی مهمه بریتی بق له گهلیك و تاری به که لك که له رفرژنامه کاندا بسلاو کرانه وه مهمه جگه له و نامانه ی یه کسه ر به کنور خوی گهیینران . ته نانه ت برایه کی رفرشنبیری دورولانی وه ك کاك نهوشیروان مسته تا له فیه نه وه و تاریک ی دریژی له باره ی زاراوه کانی کوره و نارد بتو بو رفرژنامه ی رازاوه ی «هاوکاری» و به مشیوه جوانه داواکه ی کوری نرخاند بق :

« ژهوی راست بیت من بهش به حالی خوّم ژهم پرس به خه گلکتی .... و ژاوزلتی دانهوه به دهسپیشکه ریه کی مهزن و به مژده ده ری پاشه ر و ژبگی رون و پرکاری پوخت و به که لک بو کوّری زانیاری کورد له قه لهم ژه ده م (۱) .

نهم بهرهوپیرچتونه گهرمهی روشنبتیری کورد مایهی خوشتی و جینی شانازییه به تایبه تی چونکه کهم و زور گومان لهوهدا نییه که

⁽٢) ههمان سهرچاوه ، ل ٤٢٧ – ٤٢٣ .

⁽۳) به تایبهتی له د هاوکاری » و « زین » و « برایهتی » دا .

⁽٤) د هاوکاري ۽ , ژماره (۱۷۷) ي روَّژي ۲۷ ي تهموّزيّ ۱۹۷۳ .

ههستی خاویزن و دلسیوزی بی گهرد جو لینه و هانده رقی به رودوای هه مو ته و برا به زیرانه ن که بیری خلایان له باره ی لیسته ی یه که زاراوی کارگیزی کورده وه ده ربزیوه . ته نجومه نی کوریش هه ر له و راده یه دا بایه خی پی دان و به پیبی پیویست که لکی لی وه رکرت و بی تهم مه به سته به ر له هه مق کاریک لیژنه یه کی تاییسه نی له زماره یه شه ندای کارا و یاریده ری خوی دامه زراند که به وردی له هه مق ته و پیشنیار و رایانه کولییه وه که له و و تار و نامانه دا ترامار کرابتون ، ته ویش پوخته ی کاره کانی خوی له را پورتیک دا پیشکه ش به ته مجومه نی گه ویش پوخته ی کاره کانی خوی له را پورتیک دا پیشکه ش به ته مجومه نی کورد کرد .

بنی گومان مهرج نییه ههمتو یا زوربهی نُهو پنیشنیارانهی له بارهی لیستهی یه که می (زاراوی کارگیزی) یه وه پنیشکش کراون راست بن یان خاوه نه کانیان له بیرو ژایاندا له که ل یه کتر گونجا بن مهر بنی به لیگهش وا لیرهدا چه ند نمتونه یه کی کهم ده خه ینه به ر چاو:

تیکه لی زمانی عهره بی بووه ، جگه لهوه وشمه ی وهزیر له همه مق قوژبنیکی کوردستان و شیروه کانی کوردیدا باو و بالاو و به کار هینراوه.

بهرامبهر به « محیط هندسی » که کور (پهراوین)ی بر داناوه ، دو پیشنیارمان بر هاتووه : (چیروه) و (شیانه) که به لای ئه نجومه نه وه هیچ کامیکیان بر « محیط هندسی » دهست ناده ن ، به وینه (چیو) خلای مانای (دار) ه و به و جوره (چوارچیوه) چوارداره ده گریته وه ، بر (پهراوین)یش هیه مهرج نییه ته نها دامین بگریته وه ، بهرامبه و به « مستوی » ش دو پیشنیارمان بر هاتووه : (ریک) و (ریزه) ، به لام به لای نه نجومه نه وه (ریک کار) هاشتر و گونجاویره ، به وینه ناتوانین بلیین (ریک کی یان ریزه ی ژیان) ، به لام (ریک کار) یو کرنجاوی ژیان) ، به لام (ریک کار) یو ده که ده هاتوی المعیشه » یه ، جگه له وه ی وه که زاراویک کی هندسی » ش ده ست نه دا .

سستی نمتونهی تر : بو « مستمیر » که کور (خوازه ر)ی بو داناوه (خوازه لاک نه نجومه نهوه داناوه (خوازه لاک) مان بو هاتووه ، به لام به لای نه نجومه نهوه (خوازه ر) که به رونی نهو که سه ده گریته وه شستیك (بخوازی) له (خوازه لاک) باشتره که به سوکایه تی به و که سه ده گوتری بی ویزه شت ده خوازی ، وه ك نهوه ی ده لای ر نافره تیکی خوازه لوکه) . بو هموقف السیارات » یش که کور (مولاگه)ی بو داناوه (هه ویز) مان بستو پیشنیار کراوه ، به لام به لای نه نجومه نه وه زاراوه کهی خوی له و مه به سته نرپکتره چونکه (هه ویز) به و شوینه ده گوتری که به

شهو مهزی تنیده کرنی ، به لام (مؤلّگه) جنیکه ی وهستانی ولاغه . بنی « مراقبة » ش (زیرهوانتی) مان بنی هاتووه ههرچه نده (زیرهوان) تهنها به مانای حهرهسی گزن و گزنرستان دیت .

ژماره یه که مامنوستای به زیر له نامه کانیاندا ده آین نابنی فه رهه نگی مامنوستایی وه که توفیق وه هی و خال و مهردنوخ و کوردنوییف و نهوانی تر بکرینیه «دارده ست» و به آگه بن دانانی زاراو ، بن روَن کردنه وهی نهمه ناچارین به چه نه دیری کهم ریبازی کنون که هه آبراردن و داتا شینی زاراودا بخه ینه به رحاو (۱۰) :

⁽ه) هــهر لهم بارهیهوه چــهند شتنیکمان له ژماره یه کی گوڤاری کوّردا بلاوکردوّنهوه (برّوانه ل ۱۹ ۹ ـ ۳۲ کی نمه و ژمارهیه) .

⁽٦) چونکه خونمندهواری کوردی عیراق عدره بق له هدمق زمانیکی تر باشتر دهزانتی .

پیشنیاندا ، له و ته ی شاعیراندا چیان هه ن ده ست بده ن و دوای مهومی بیری نه ندامان له باره ی و شه یا زاراوی که وه رون ده بینه و سه یری نه و فهرهه نگانه ش ده که ین که خاوه نه به زیروکانیان جیری بروان و کاره کانیان به رهه می زانین و پشکنین و شهو نخونین ، جا نه که ر بیری نه وانیش و ه نیاره که ی نه نجومه ن بو ده یکه ینه به لگه و یاریده ری قسه مان .

ئه نجومه نی کور به وردتی له چه ند کو بو نه وه یه کیدا له را پورتی لیژنه که کولاییه وه و نه و نالوگورانه ی به پیویستی زانین له به شی یه که ی زاراوه بالاوکراوه کانی کوردا کردنی و وا لهم لیسته یه خواره وه دا بالاویان ده که ینه وه . به م بونه یه شهوه زور به گه رمی و پر به دل سوپاسی نه و برا به ریزانه (۱) نه که ین که دلسورانه له زاراوه کانی کور کولیبونه وه و هیوامانه له مه و دواش هاریکاریان له گه ل بکن تاوه کور له توانا و به رهه میان بی به رتی نه بین .

⁽۷) ئەم برایانە لە رنیگدى وتار و نامەوم بیری خوّیان لە بارمی زاراومکانی کورّدوه دەربریبو : صهلاح سەعدوللا ، حامیدفهره ج ، تاهیر صادق ، نهوشیروان مستهفا ، محهمه مهولود (مهم) ، شیخ مارفی قهرمداغی ، عممهد عهمید ئهجهد حهسهن ، بهدرخان سهندی ، عهزیز گهردی ، محمهد ئهمین عوسیان ، جهمال مهبدول ، جهلال مهجود عهای ، جهمال محهمهد ، غهفور رمحیم ، محمهد کهریم شهریف ، نهندازیار جهلال مهدمهت خوّشناو و چهند برایه کی بهریزی تر .

تلبينتي	ذهبيتيه :	زأراوى عەرەبتى
	جو انکارتی	إبداع
بدو جوّره له گه ل دهستوری زمانی	يەكەتى	ر. إنحاد
كوردتيدا دەكرنجنى ئەكبنا (يەكىپتى)		
دەبنى لە (يەكى)يەوە وەرگىرابنى .		
له ناو کرمانجدا بهو جوّره باوه ؟	ئاردۇ	إحراقيه
له سۆرانتدا دەگونرى : ئاوردۇ ؛		¥** J **
ئاورد ۇ لە (سوئەمەنى) سۇكىترە .		
وانــه بــــق همِّناني يەكيك ؛	هێنان	إحضار
(ئامادەكردن) بۇ « نېيئة » و		,
« تحضير » به کار به نزتن .		
(رەوشت) ماناى « سلوك » .و	ثاكار	أخلاق
« سيرة » دهبه خشني .		-
(باشــه کهوت) « المبلــغ » بــا	ياشهكهوتتى	إدخار (عملية الادخار)
و المقدار المدخر ، دهكر نيتهوه .		
	أيستكه	إذاعة
كرمانجيبه ، له سۆرانتِدا (بلاُّو).٠	بهلاث	_ إذاعة (الخبر
		أُو النشرةُ)
راسته (بهژن) مانای (قهد)هو	بەرزى ، بەژن	إرتفاع
(بەرزى) «إرتفاع» ، بەلا ^ت م جارى		C 13,
واش ھەيە يەكەميان بۆ ھەمان مەبەست		
ېــهکار دمهێنرێ ، وهك (بهژنق		
شاخ)؛ (بەرزى) وەك زاراوېكى		
ئەندازى <u>ار</u> تى جېمىگەى « علو » واتە=		

Altitude » و (بهزن)یش جیدگهی « Height » دمگر نیموه .

إستثناء (عمليـة ههلاواردن الاستثناء)

« Exception » . ده آین : بوّ

له هاو ز پنکانی خوّمم هه آداو پری ؛

مهردوخ (هه آلها وردن)ی به کار

هیّناوه (برّوانه : « فرهنت مردوخ » ، جلد ۱-۱- ، ل ۳۰)؛

(جگه له) بوّ « باستثناء » به کار

بهیّنری ؛ بوّ « إستثناء من القاعده »

ده توانین بآیدین : له ده سـ تور

هه آناو پردن .

إستثناء من القاعدة له دهستور هه لئا ويردن

له دهستقر هه لئا بزوانه : « إستثناء ـ علبـ ه و تـ دن الاستثناء ـ » .

إستماره خوازينهوه

نه نها له رسته و شونینی پیمویستـدا (دا) و (لنن)ی بخرنیته سهر ، وانـه بـکرنیته (لنن بزیّن) و إستقطاع بزين

(دابر ت_ن) .

إستهلاك (إستهلاك تنى بردن الشخص الشيء)

لتوله إسطوانة الأضارة الشخصية دوسيهي كهستي . ٹا کرمرینتی إطفائية گا گرمر<mark>ی</mark>ن _ إطفائي مارەنامە اعلام الزوجية إقرار (إعتراف) دان پيدانان ريجال بۆزى انبوب قز تنیکهوتن إنقراض بگۆز (تەلەفتون) بدالة (تلفون) هاو مهركتي تضامن ۔ متضامن هاو ئەرك

راييكرن

البان

له رقى ئەندازيارىيەوم (اۋلە) لە (كۆلەك) زيانس دوكونيمن ؟ مهرج نبیه (اوّاه) مهمــوّ كات بوشى تندا بي ـ به تهسيدار دمگوترێ: ئەو دارە لۆلەيە ...؟ بو « انبوب » يش دوتوانين (بوّرْتی) به کار بهیمنین .

له كرمانجــتدا دملــين : ثا رى وهمر لإنه .

له (به لُـگ.ی خیزانی) سوکتر و به ماناتره .

له بادینان به ههمو بهرههمه کانی شتر دهگونري .

تمشية (مماملة)

ماموّســتايان تۆفيــق ومھــي و جدارة شياوتي ئەدمۇنس ھـەمان وشەيان بــەكار ميناوه (T.Wahby, .. P.139). _ جدير شياو جملة (بالقطع) سەرياك « Lumpsum ﴾ ؛ دونوانين بلَّنِين : سەرباكى كارمكە دراب فلاُّنه قوّنتهراتجتي... حفار (للشخص) هه لُـكه ن ـ حفارة (للالة) كۆلىنك حفلة (غنائيــة او تاههــك ماموستایان تونیق ومهبی و تمدمو س موسيقية أوراقصة) بو ههمان مهبهست بهكاريان هيناوه . (T. Wahdy, ... P. 2) _حفاة (Party) بهزم ماناکهی فراوان کراوه ، (پرسه) ـ حفلة تأبين پرسه له ئەسلىدا بۆ نەعسىزى بەكار ده هينزي ؟ ده توانين بلينين : پرسهی جادی فلانه کس... _ قاعة الاحتفالات بهزمكه واته جنگهی بهزم . دائرة مكافحة فهرمانگهى قزتى الحشرات كهزنده دائرة (هندسية) جغز داية (للاشجار) نهمام بروانه : « شتل » .

دفتر النفوس

سهر نامه

وائه (خونامه)كه لابيرين .

,	دەقە	,
1 11 11 11 11 11		دفيقة
ههمو كوردلاك دميزانــين و له	دمو لهت	دولة
(كيشومر) زۆر باونر.		
وائد وشەي (ئەن) كەي لابىرى .	وهرزش	الرياضة البدنية
له زوْر ناوچه دوڵێن : ولا خه که	ھاژۆ	سائق
بئــاژۆ ؛ له موڪريان دمڵێن :	-	_
مێســــــــــــــــــــــــــــــــــــ		
كرمانجبدا باوه		
(ســـايلۆ) وشەيەكى ئىسىپانىيە و	سايلۆ	سايلو
زورېدى زمانيانى تر لەوموم		
و.دريانگر نووه .		· .
	بەندى	سجين
« Topcover » ؛ (بشك) يش	دهمهوانه	سداد
بۆ « مسداد » « Plug » به کار	حومه و ۱	سب
به إنرني .		
	خيرا	سريع
	5.	_
	گیانپاریزْتی	السلامة الشخصية
له گهرمیان باوه ؛ (ژنهفته) ش	ژ نهو ته	سماعي
. 4.48		
(هۆنەر)ىش بكرنى بە«ناظم».	شاعير	شاعر
		, ,
برّوانه : ﴿ دایــــــــــــــــــــــــــــــــــــ	شەتل	ه تل
	سد س	سنن

44.

مەبىھىت لەو قوڭرەپسە كە ملصال **قوردچەور**ە « سيراميك » ي لن دروست د م کرنی . بزيار قرار کازان قطيع له خــوّشناومتي و بالهكايــهتي له وأسات ماشية ناو بلباس و زؤر شولین تردا به کار (گازان) زۆرنــر. و ئەمبــان بهشنکه لهویان ؟ (گازان) دەتوانرىنى بۆ ﴿ قطبِعِ الماشــية ﴾ بهکار بهێنرێ . قباس لەســـەر : اۈكەوتـــە ، متقاعد دانيشته پەككەرنە ... (بارست) بوّ د حجم، دانراوه؛ بارسدار مجسم بوّ ثاسان کردن له (بارستدار)موه کراوه به بارسدار . (مكان الاستعارة) (من) بـو « اجـرة » بـهكار مخصصات سەرمزە دەھينزى . مراسل ياكار (لهز) له ناو كرمانجـدا باوه ؟ بلەز مستعجل

 .(T. Wahby,...) = به کاریان میناوه.... P. 84

> مستل دهركشاو مسح (عملية المسح) رؤپيوان مسداد پشك معار خوازراو مقدرة توان

Plug »
 وات وهك « مستمار » ي لني
 بكر ني
 چونكه (توانايق) له (توانا)وه
 وهرگيراوه و به و جوره
 « القادرية » دهگر نيته وه ؟ ده لنين :
 تين و تواني هه يه . .

مقیم نیشته جنی برزشکی برزشکی نیشته جنی نیشته جنی نیشته جنی برمهندس مقیم ثه ناسدازیاری نیشته جنی مکافحة (الامیة ، به ربه ره کانتی الاستمار ...)

چونکه (قرّان) نه نها برّ زیندو به کار ده هیندی ، دهگوری : قرّانیان خسته بهرازی اهو ناوه...ه ده توانین به ی (داارهٔ میکافعهٔ الحشرات) بلّین : فهرمانگهی قری گهزنده

زۆر باوه .	ز ه ڒ ه ب ی ن	مكبرة (عدسة)
	رلإكخەر	منظم
له مهولير (مورد) و له ناو	هوردبين	ميكروسكوب
کرمانجدا (هور) بهکار دههیمنرنی .	هۆنەر	ناظ
		ناظم نثریة
(گاز)يش بــهکار دههنــنرٽي ،	وردهخهر ج گاس	نداء
به لا م به مانای ﴿ عض ∢یش دی ؟	د) ش	> 100
(گاس) له دمشتی ههولیْر باوه .		
له لادي دمايين : بريندار بــــــــــــــــــــــــــــــــــــ	دارهب <i>هست</i>	نقالة (المرضى)
دارهبهستبان بۆ كرد		" , \ "ti ".
	دەستەبەرە	نقالة (يدوية —
		للحاجيات)

. . . . . .

لیت یی دووه می زاراوه کانی کوز

ته نجومه نی کور خوی به به ختیار ده زاننی لیسته ی دووه می زاراوه کانی بخانه به ر چاوی خوی نه و شاره زایانی به ریز که هیوامانه هه ر وه که لیسته ی یه که می سه رنجیان بده نتی و لیبیان به کور نه و بیری خویانمان له ماوه ی شه ش مانگدا پنی رابگه یا ین ته جروبه ی لیسته ی یه که می زاراوه کانی کور به رونی نسرخ و ته نجای هاریکارتی کور و شاره زا و زانایانی ده رخست و هیوامانه بتوانین جار له دوای جار لهم مهیدانه دا هه نگاوی باشتر به ره و پیش بنیین .

لیستهی یه که می زاراوه کانی کورتمان ناو نابستو (زاراوی کارگیری) ههرچه نده له راستیدا هه متو زاراوه کانی کارگیری نه بتون و زاراوی تری هه مه با به تی تیدا بتو که نه نجومه ن بالاوکردنه وه یانی به پیویست زانی . زاراوه کانی نهم لیسته یه شمان هه مه جور و با به ته بویه کارگیری شمان به پیری شماره ، نه ک ناوه روک ، بالاوده که ینه وه . هیوامانه له دواز و رد بتوانین به پیری باسیش ریزیان بکه ین و به جیا دوباره بالاویان بکه ینه وه .

زاراوه کانی ئەم لىستەپە ، ھەروەك لېستەي يىدكەم ، ئەنجامي

لیدوان و لیک کو لینهوه یه کی زوری ته بجومه نی کورن که به شی زوری کوبتونه وه کاریشی لهم مهدانه دا کوبتونه وه کاریشی لهم مهدانه دا هه ر ریبازی کاریشی لهم مهدانه دا هه ر ریبازه کهی نویدا که شه که کاری کور خوی و پیشنیار و تیبینی ژماره یه که دوستانین ، بویه کاری کور خوی و پیشنیار و تیبینی ژماره یه که دوستانین ، بویه کاله پیشه کی لیسته ی زاراوه کانی نهم جاره ماندا ته نها چه ند تیبینی و رون کرد نه و یه کی پیویست ده خه ینه به ر چاو .

ته نجومه نی کور له کو بتو نه وه کانی خولی سیهه میدا بایه خیب کی زوری به و زاراوانه دا که له کتیبی فیرگه کاندا به کار هینراوی و بهشی زوریان له گوفاری (پهروه رده و زانست »دا بلاو کراو نه ته وه ه نه نجومه ن بریاری داوه به شیکی زور له کوبتو نه وه کانی خدولی چوارهه میشی هه د بو ته کاره گرنگه ته رخان بکا (۳) که بی گومان

⁽۱) بزوانه : «گوّقاری کوّرِی زانباری کورد» ، بهرگی یه که ، به شی یه که ، ۱۹۷۳ ، ل ۲۹ ـ ۴۲۳ ؛ مهرومها بزوانه ل ۸۵۰ ـ ۵۸۸ی تهم زمارمیهی گوّقاری کوّر .

⁽۲) هدمق زماره جواری سالّی دوّی گرفاری « پهرومرده و زانست » (هاوینی ۱۹۷۲) بر نه و زاراوانه نهرخان کراوه . شایانی باسه (به زیوه به رنجی گشتی خویندنی کوردی) به نامهی تایب تی داوای له کروّز کرد ق سهیری نه و زازاوانه بیکانه و ه و دوانزیاری خوی له باره یانه و ه بدا .

 ⁽٣) ﴿ مِبْوَادَارَيْنَ فَرَيَّا بَكُنُويْنَ لَهُ رُمَّانُوهُ سَيْمٍ ۚ كُوْڤَارِي كُوْرُدِا ۚ لَيْسَتْهِ يَ سَيْهِ مَنَ ۚ
 ٢ ﴿ زَارَاوَهُ كَانَ بِالأَوْبِكِينِهُ وَمَا رَبِي لِيَهِ مَا إِنْ إِنْكِينِهُ وَمَا رَبِي لِيَهِ مَا إِنْ إِنْكِينِهُ وَمَا رَبِي إِنْهُ إِنْكُونِهُ وَمَا إِنْ إِنْكُونِهُ وَمَا إِنْ إِنْكُونِهُ وَمَا إِنْ إِنْكُونِهُ وَمَا إِنْ إِنْكُونِهُ إِنْهُ وَمَا إِنْ إِنْكُونِهُ وَمِنْ إِنْ إِنْكُونِهُ وَمَا إِنْ إِنْكُونِهُ وَمَا إِنْ إِنْكُونِهُ وَمِنْ إِنْهُ إِنْ إِنْكُونِهُ وَمِنْ إِنْهُ وَمِنْ إِنْهُ إِنْ إِنْكُونِهُ مِنْ إِنْكُونُ وَمِنْ إِنْهُ وَمِنْ إِنْهُ وَمِنْ إِنْهُ إِنْهُ إِنْهُ إِنْهُ وَمِنْ إِنْهُ وَمِنْ إِنْهُ وَمِنْ إِنْهُ أَنْهُ أَنْهُ أَنْهُ إِنْهُ أَنْ أَنْهُ أَنْهُ أَنْهُ إِنْهُ أَنْهُ أَنْهُ أَنْهِ أَلْهُ أَنْهُ إِنْهُ إِنْهُ إِنْهُ إِنْهُ إِنْهُ إِنْهُ أَنْهُ أَنْهُ أَنْهُ إِنْهُ أَنْهُ أَنْ أَنْهُ أَنْهُ

له حهد بهدهر بايه خي بو ژياني روشنېټر ټيان ههيه .

ناوهرنزکی تُهم لیسته یه شیّوه یه کی روَن تر وان و دهسهلاتی فراوانی زمانی کوردی لهم مهیدانه دا نیشان ده دا و تهمه ش بی گومان ههویینی گهوره و مهرجی پیّویستی سهرکه و تنی تُهم کاره یه .

لایر ددا به پایوبستی ده زانین سه رنج با اله و را برکیشین که وا هه گبراردیی و شه یا زاراو یک مانای پشتگونی خستن یا مراندنی و شه و زاراوه هاو و اتا کانتی نییه و کاراید کی وا هه ر با خوشی له ده سه لاتی هیچ که س و لایه کدا نییه ، به لام زمانی کوردیش – وه ک هسه متو زمانیکی تر – گه لایک و شه و زاراوی له و بابه ته ی تاید ایه باید که نیج نه باید که ناسان و باو و له باره که یا نه باید که و تنه و تاید که و تنه و باید که و تنه و و تاید که و تنه و باید و باید و تاید که و تنه و و تاید که و تنه و و تاید که و تنه و باید و تاید که و تنه و و تاید که و تنه که و تنه و و تاید که و تنه و و تاید که و تنه و و تاید که و تنه که و تنه و و تاید که و تنه که و تنه و و تاید که و تنه که و تنه که و تنه و و تاید که و تنه که تاید که و تنه که تاید و تایه که تاید و تاید که و تنه و تاید که و تنه که و ت

بو نمتونه : دیاره له ولاتیکی شاخاوتی پر دارودره ختی وه که کوردستاندا که لاک و شه به رامبه ر « غابه » دروست ده بی ، وه که لاین و جه نگه ل و دارستان و بیشه و هی تر که له قسه و کاری روزانه دا له وانه یه همتویان به کار بهینرین و پیویستیشه یه که به کیان له فهرهه نگی فراوانی کوردیدا توما و بکرین ، به لام وه که زاراو مهنجومه ن (لایز)ی له وانی تر لا په سه ندتره چونکه له هه متویان باوتره و له ناو کرمانجیش و سورانیشدا به کار ده هینری و له (جه نگه ل) په تی تره

که له فارسیشدا هه یه . هه روه ها بخ (غابة اصطناعیة » جگه اه (چهم) که نه نجومه ن پهسه ندی کردووه (بیشه)ش به کار ده هینرنی . به لام یه که میان ته نها له کورد تیدا و دو هه میان له فارسی بیشدا هه یه . یا (خوسار) له ناو کرمانج و سخوراند ا به مانای « صقیع » به کار ده هینرنی به لام (زوقم) ته نها له ناو یه که میاندا هه یه بخ یه کار ده هینرنی کوردوه هه لرزاردنی (خوسار) وه ك زاراو له جی تره .

ههر به و جورهش له دانانی (که فر) دا به رامبه ر « صخر » دو مه به ست ره چاو کراوه ، به که میان که و شهیه کی کرمانجییه و هه روه الله به لای ته نجومه نی کوردوه تنی هه لاکیش کردنی

⁽٤) چێشتي (دانوله) لهوموه هاتووه ، يا دهڵێن : بني دانووه . .

سلارانتی به وشده ی کرمانجتی ، یا به پلیچهوانهوه ، هه دکاولایک کهوره و مهرجلی پلیویسته بلا دروستبقن و جلیگیربقت و بلاوبقنهوه ی زمانی ئه ده بتی یه کگرتقمان ، دوهه میشیات ئهوه یه که را بده ی که در باره وه ده تو انین سامانی زمانه که مان نیشان بده ین و بیپارلازین چو نکه که (بهرد) مان بلا «حجر » دانا ده تو انین (که قر) بلا «صخر » به کار به کنار به کنار به کنار به کنار به کنار به کناین و کوردیش لهم مه مه ده سه کار که فراوانی هه یه .

للارددا به جلاگهی خلای دهزانین ســهرنجی خولانهری بهلالاز رابکلیشین بلا :

- لهم لیسته یه دا ، ههروه ک لیسته ی یه کهم ، هه ندین جار زاراویک له دو شویندا دو باره کراوه ته جاریکیان له که ل چاوگه که یدا و جاره کهی تریشیان خوی به ته نها و مهبه ستمان که مه ماسان کردنی دوزینه و می زاراوه کانه .
- هەندىك زاراوى لىستەى يەكەم ئەمجارەش دۇ بارە كراونەتەوە
   چونكە لە چەند رۇيەكەوە پىلاويستيان بە رۇن كردنەوە بىق .
- به پیویستمان زانی هه له ی هه ندین زاراوی به کار هینراو له ژیر خانهی تیبینی ئهم لیسته یه دا بخه ینه به رچاو .
- مه به ست له (ل ـ ۱ ـ) لیسته ی یه که ی زاراوه کانی کوژه که
   له ژماره یه کی گوژاري کوژدا بلاوکراوه ته وه .

• زور جار ئەو بەيتانەى لە ژېر خانەى (تېبينتى)دا وەك بەلگە ھېنراونەتـەوە لە دېزېكـكدا جېگەيان نەبېرتەوە ھەرچەندە بەو جۇرەش رۇخسارى يەك بەيتتى خىريانيان نەدىرداندووه .

- لیستی دووهم -

أَبقار چەڤرى ، پاتاڵ (جەڤرى) لە ھەندىك ناوجــەى بادىنان باوه ؛ (باتاڵ) لە سۆران

بادینان باوه ؛ (پاناڵ) له سوّران باوه ؛ دملّین : نازاڵ و باناڵ ، ئازاڵ (یا نازهڵ) ،وٚ حیسوانی پچوّك و (پاناڵ) بوٚ هتی بهرزه بهكار دمهینرین .

المام المام

إتفاقية ريك كهوتن الأخذ بنظر الاعتبار رمچاوكردن جــله اخطبوط الأراضى المطرية الأرض التي لا تنبت أرض جرداء رؤتهن ارض سيحية بهراو أرض صغرية رهقه أرض قابلة للأنجراف شلارهك ارض مالحة شلارهكات

ئاودان ، داشتن

ئايۆرە

تين

حازز کر دن

له جیرۆك و داستای كۆندا زۆر

به کار هێنراوه .

(شۆرە)ش ھەر (سولارى)يە .

. بزوانه : « منزعج » .

وأس » له « Power » «وه
 ومركراوه ؛ بهرامبهر «أس »
 (بنے) دئی ، بهلام لهبهر
 ثهومی «أس » لهسهر «وه ده بی و
 (بنج) نبشانهی خوار «وه په وه كه چه

إرواء (اسقاء)

ازدحام

إزعاج

أس

زاراونیکی زانستی دهست نادا ؟ دەتوانىن بلىن : سىن تىن سىن ، چوار تین حهوت ... • « Foundation » ، هراميـهر اساس (البناء) بناغه بروانه (ل - ۱ -) . أساس (للقضية أو بنج دمَلَیْن : چووه بنج و بناوانی کارهکه ... ؛ بزوانه د أس ، . المسألة) ملدان استسلام ينشوازتي استقىال إستقلال بزوانه : د مستقل ◄ . سەر بەخلايتى بهراميه به د Deteriation ، استهلاك (اندثار يوان الشيءُ) ئەفسانە اسطورة إسكان (بناءالمساكن) خانهسازى إسكان (العشائر) نيشتهجيي كردن إشتراكية سلاشياليزم أشعة تيشك دەستكرد إصطناعي أصل دملّٰین : ب ب بن و بنهچهیـدا بنهجه چووه خوارني ... Y أطراف (طرف)

زۆر كۆن و باوه ، دەڭين : توف إعصار رۆزېكى تۆنە ... ؛ مامۇستايان تؤفیق وهمی و شدمؤنس و مەردۇخ و كوردۇيېڭ بۇ ھەمات مه پهست مه کاريات و هيناوه T. Wahby ..., P. 149;) Q. Kurdo'..., L. 765; مەردۇخ ، مەركى _١_ ل ٤٠٩) دور نيبه وطوفات ه لهوموه و مركرابني . خۆراكى ياراستە لهسهر وهزني : خواسته ، دهلَّيْن اغذية محفوظة ئەو شتە خواستەي منە . پەرچ إلتواه دريوه إمتداد الأمطار التضاريسية بارانى هه لهتان . « Orographic » بهرامبهر (الأرتفاعية) وه ك « Product » اوه ك إنتاج بەر ھەم إنتاج (عملية الأنتاج) بهرههم هينان .To Produce : وانه بروانیه : د جسرف ، و انجراف رادران « منجرف » . بروانه: « ميزل » . آنجرافالتربة (بالماء) داشۆران إنجهاد بەستن له زۆر شوېن باوه ؛ دۇر نېيه له ِ إنحصار ياوان (باوهند)موه هانبين ؟ (ياوان) بهو زموی یا باخ یا ثهو جیکهیه

ده کو ترین که بو ته نها کهسینك نهرخانه.

- انحصار التبغ پاوانی ثوثن - دائرة إنحصار كارگیزتی پاوانی التبغ توتن إندفاع گوز أهل النار دوژههی كرمانج له بریای (دوزه) دهانین : دوژهها ؟ خانی (دوزه) یه کار هیناوه .

ـ ب ـ

بئر النفط چاله نهوت بارز زهق بحث (تحقیق) تلاژینهوه _ باحث تلاژهر _ باحث علمي تلاژهری زانست _ البحث الادبي تلاژینهوه ی ولاژهیتی

_البحث العلمي تلاژینهوهی زانستهی بحر دوریا بخیره گول

(گۆل) له ناو سۆران و کرمانجدا بهکار دههێنرێ؛ حاجتی قادری کوّیتی له شیمری خوّیدا بهکاری هێناوه ؛ دهڵێن : گوّلی ورمێ یا گوّلی =

بروانه: د محيط ، .

وان ؟ گەلىك وشەي ئر مەيە؟ (دەرباجه) بىچوككراومى (دمريا)په ؟ بروانه ه بحر ». کورد ه بدو ی نبیه ؟ له زمانه بەدو بدو ثهوروبابغكانيشدا ههمان وشيه بهکار دەھىيىن ، ئىنگىلىز دەلىن : ﴿ . • Bedwin • دانۆكە بذر القطن له بادینان دمآین : دملاف که زول بردي دَوَر نبيه ههر (زمالـكاو) بين . بلاجه ىر ق دەلا ندن بزل بروانه : « ميزل » . باخهوان بستاني بنكارتي بطالة وانــه : بني گرمان ؛ له زۆر بىسۆ بلاشك ناوچه (سوّ) به مانای (گومان) دێ . بناء رله نا - ت -تابوت دارهمهی*ت*

داخوران

باز رگانهی ناز اد

داخورا ، دادهخورني ...

(ل ـ ۱ ـ).

بزوانه: « تاجر » و « تجارة »

4+£

تآڪل

التحارة الحرة

التجارة المقيدة 💎 بازرگناهي كيرنو بزوانه : د ناجر » و د تجاره » " (١-١). تجربة القيكردنهوه له مِــوكريان بــهكار دمهێنرێ ؟ تجمع (كمصدر) تاپلارهدان دَمْلَيْنَ : خَهَلْـكِي ثَا بِوْرَمَانِ دَاوَهِ ، ـ التـجمـع ثابلاره (الجماعة المتجمعة) ئابۆرەي خەلك ھات ... له ناو کرمانج و سوّراندا باوه ، تجميل خەملاندن دەلىين - ئەو مېرگە لە گولان خەملىوم ، گول و گولزار بەسەر-يەكدا خەملېون . دياركردن تحديد . ىدجىن کہوی کردن الخطأ بهشيماتتي تراجع عن (ندم) بزوانه : ﴿ لَعْبُــَةُ الْتُرْحَلُقُ ﴾ وَ خلیسیکان تزحلـــق د محل التزحلق ، . ژههرداوتی تسسمم لهســهر ومزي و دمرمانداوي ، که له ِ زُوْر شــونين بــهو كهشتـهـ ده کو تری که د تسمم ، ی کردووه ؛

تسویق بازازکارتی

~ Â.o

بروانه : « سم » و ه مستوم » . 🛫

(مشتبۋن) بۆ د كىل ، بەكار مشت بتون ثشبع دمهنينزي ، ليرمدا ماناكهي فراوان كراوه ؛ ده توانين بلَّيْن : مشت بووه ، مشت دهبين ... بهروني كمارتي تصدي له زۆر ناوچه بۆ ھەمان مەبەست كهندولهند التضاريس الأرضية به کار دەھينزى . فيداكاري التضحيات خۆبەخت كردن التضحية بالنفس تعامل س_هودا دەلىنى: زەويبەكى رۇتەنە ، واتە تعرية رۇ تاندن دار و درمخت یا گیای نیدا نبیه ، (داری روتاو)یش ههیه ؟ بروانه: د ارض جرداء، _ عملية التعرية رؤتاندنهوه بزوانه: وعلبة ، و و معلبات ، . قو تو به ندتی تعليب ده کونرێ : له باني ؛ باني ك باتى تمويض (بزاردن) باشتره جونکه بــوّ ههمــو جــورهکاني و تعویض » دمست دمدا ، بروانه (ل - ۱ -). يروان تفتت يرواندن ـ تفتیت تقسيم (الاموال) بەشىنەوە

زاووزني

تكاثر

مامۇستا كوردۇيتى بۇ ھىمان مەبىسىت بەكارى ھېنساوه (Q. Kurdo, L. 589) ؛ بۆوانە: د مصفاق، (ل-۱-)،	پارزڻ	تگرير
	يارزن ەوە .	_ إعادة تكرير
له بادینان ده آنین : گر ؟ ماموّستایان نوّفیسق و همی و تهدموّنس بوّهمان واتا به کاریات هیّناوه (T. wahby, P. 168)؛ روّرگی دیّسده وات) ناوچه یه که رنجیره یه گردی نیّدایه کوتوّنه نیّوان کوتوّنه و بردی ههولیّره و .		تل
	زورك	_ سلسلة تلال
له لادێ دملّێن : شهو داره پهيوهنده .		تلقيح (عملية التلقيع)
	كوتان ُ	تلقيح مصطلح طبي
له زوّر ناوچه گهورمپیاو که دهرن و دهکان و به بهر کی خاوهنه کهی دهکانه بهر .	كىزتەڭ ، پەيكەر	تمثال
بزوانه : د متموج ، .	گەو.	ثموج
دەتوانىن بالېين : بىزارى توتن .	بژار	تنقيح

توازت هه سهرتی

.

له ناو كرمانجدا بهكار دههينري، ههميهري توم واته بهرامېدر به زوم ؟ له ههندېك ناوچه (هامبهر) بـ هکار ده هیئن ؛ بروانه : « متوازن » .

توازِن (توازن هاوسه ک

الثقل) تـوازن (توازن هاوتين الثقوى كمصطلح علمي) توجيه

ئاراستن.

_ سنة التوجيه سالي ثاراستن _ السنة التوجيهية سالمي ثاراستهيتي

توزيع دابهشين. توفيق

يدكه ينان

تيار پێل

A Commence of the second

﴿ ﴿ مَامَوْ اَسْتَا كُورِدُوْ بِنِفُ بُوْ هَامَاتُ مهبهست به کاری هنداوه (Q. Kurdo..., L. 607) (شــه بوّلاً) له (شابيّل) ووه

ېزوانه ديموج » . 💎 🚉

التوازن الدولى ههمبه رتى دو له تان

< وجه » - ثاراستی ، « يوجه » -**ده**ٵڔێۣڗێٙ ۦ

بزوانه (ل-١-).

(بروانه ل - ۱ 🕳 🐪 😅 🛸

رلاِ كخسة تن ،

هاتووه که مانای بنیلی گهورمیه ؟

_التيار البحري پٽيلي دهريا ينيلي بهرمژؤر _ التيار التصاعدي _التيار النازل پيلي بهرهژير

ثقل ثلج به فر المرة عرب بالمراه

- ح 🚅

جاری جاسےو س

رهوان

لا ، تەنىشت جبالِ إنكسارية شاخي كـ ١ و و دار

تەرم

بزوانه : « الوزن » .

ر برور با ما در در در در در در در در این ازی بزینیه تی بوی تیانی دمکانهوه و رئیگهی بو دادهنی .

-2. (19, 40)

ے انگراؤہ کے

له زور ناوچهی کوردستان به بيِّجاو بيِّجي ناو شاخان دمُلُو تريُّ: گەوم ؛ بۆوانە : « تموج » و د متوج»

4 • 9

رادات جرف ر ادران ۔ انجراف رادراو _ منحر ف بروانه: د شجاع ، . ثازا جرىء له ئەردەلان بەكار دەھيىزى ؟ ياڙ جزء ېزوانـه : مـەردۆخ ، بـەرگى . Yo. J . _ 1 _ وشهره كي لاتبنيهو له زماناني تردأ جوكرافيا جفرافيا ومك خوّى بهكار دەھينزى . شـــهخته جليد ز دوی ناستی جيولوجيا زهوی ناس _ جيولوجي - ح -دوکانی ههرهوهزتی بزوانه: د حانوت ، (لــ۱ــ) . الحانوت التعاوي دەغلۈودان حبوب له زمانه ثهوروبايتكانيشدا هــهر شهری سارد الحرب الباردة وای بن دملین : ب ثبنگابزی (Cold War) و به تهلمانق ر der Kalte Krieg) ین ده لّنن و به رؤستش ههر (شه زی سارد)ی بن ده لین .

شەرى حەنتايە حرب السبعين شەزى خاچ پەرستان الحرب الصليبية ده و ه ن حرش (أحراش) بةش. ٩ حرفة يقشه كهر _ حرفی ئازادتى حرية پارتی لیبرالی ، حزب الأحرار پارتی ٹازاد حظ بەخت حظيرة (للحيوانات، غهڵ داخلية) حظيرة (للحيوانات، پەچە س مكشوفة) نەوتەلان لهسهر ومزنی : (كەندەلان) و حقل النفط (بەردەلا"ن) ... ميرتى كاركيزتى بزوانه: د اداره » و د حکومه » حكومة الأدارة (ال-۱-ا) حكومة المؤتمر الوطني ميرتن كلونكرهى بروانه: « حكومة » (ل ـ ١) . نيشتمانتي چار حل به ندهك حلقة وصل

بروانه : د حمل » و داستسلام. چاری ملدان حلول إستسلامية شيرينتي المراكب حلويات حاية ياراستن حمولة بار دانەويۆلم الحنطة والشمير حەوز حوض کویمهلار تا 🔆 حوض السباحة رېژاو ، دهراو حوض النهر حياد بنىلايەتتى بنىلايەنتى ساز _ الحياد الانجابي حيوى ژيو هر w. i.e. j. i.e. ـ حبوية ژ يو در تې تاييەتى : بروانه: « خاصة » (ال - ۱ -) . _ خواص تايىه تيكان تۆڭەكە خباز (نبات) خردل خەرتەلە عهمباراو خزان مائی

خزان مائی (للسدود) ئەستىپر خصو بة بيت ـ عديم الخصوبة بني پيت ھەلە خط خەت خط الأستواء خەتى كەمەرى شوينكر خَـلَـُف خیط (حریری) داوی ااوریشم خیط (صوفی) بهن خيط (قطني) دوزو خيمة خيوهت - ひ -دائرة الدائرة الأستوائية جغزي كهمهرتي (المدار الاستوائي)

دار المجانين شپتخانه

بزوانه : دخط الاستواء، و د مدار، .

زۆر باوه ؛ دۆر نىيە « خط » له

د که تا می په هله وییه و ماتبنی ؛ (هیٔل) ته نها بو خه تمی جـــــرَت

برّوانه : د الدائرة الاستوائية ، و

بهکار دمهێنرێ .

« مدار » .

[ف _ ٨٥]

بزوانه : « قبامة » . قیامەت دنما الجزاء وهك زاراو ؟ دملَّيْن : تَاكَات يەزەول دواجن لەو يەڭرەولە بىن . دوامة (دوارة)، گەردەلتول فتالة دتن دين دەگـونرى : كاكەي ئەو چبايە ؟ **X**_**K** ذيل له فالکلوري کوردیدا ههیه. دەنوانىن بلىزىن : ھاوبەندى زانايان ، هاوبه ندتي رابطة وائه د رابطة العلماء » ؛ بزوانه (ل - ۱ - ا) برّوانه: و جدول ، (ل - ۱ -) و رافد (النهر) چۆم «شط» و «نهر» · (ثیزن) له دمرفهت که • مجال ∢ ئيزن رخصة ده کرنیده وه باشتره ؟ بهزوانه (ل-١-) و ﴿ مِحَالَ ﴾ . بهو جوّره باوه ، دملّيْن : رمتم رەت رد مه کدر دو ۱۰۰۰

شتي

رطوبة

918

گرمه , عد لەوەر رعي وانه جێگەى لەوەڒ . لهو ه زکه – مرعی ئاودېرتى دی بای کهشتیرانتی الرباح التجارية رياح خفيفة السرعة كزهبا رياح خفيفة السرعة نزدبا منعشية وغالبا شمالية غربية الرباح الدائمية حهميشهبا زاويته رباح شرقية باردة خفىفة رياح شرقية باردة زريان شديدة چ له ماوين و چ له زستاندا رق رياح شرقية شديدة ردشهبا دودا . الرباح الشمالية الغربية شهمائ

> (السائدة في العراق) الرياح ضد التجارية درواي كه شتيرانتي

الرياح العكسية درهبا الرياح العكسية الغربية دژهباى رۆژئاوا الرباح المحلية بلى ناوچەيتى الرياح المصحوبة بالمطر باسريشك الرباح الممطرة basi كزمبا الرياح الموسمية ديمهكار زراعة دعية كشتى زستانه زراعة شتوية شيناورد ، زراعة صيفية كشتى هاوينه ئاويۋە زراعة مسقية جاندن زرع راكيشان سحب

واته ئەو بايەي سروشكى بە دەمەوەبەو

(سروشك) يش مانای فرمێسکه و گۆززاوه به (سریشك) .

قياس لهسهر (رمشهبا) ؛ بزوانه :

دەلىنى : گەنۇرەي دىيمەكار .

واته زمراعه بي مهراو ؛ له

بروانه : « مرروع » و « وزارة

وهك زاراولإكى ثابوريسه

ده نوانين بلنين : راكيشاني باره

له بانك ئاسانه ...

(ٹاو**یژێ**) وہ ومرگیراوہ .

الزراعة ، (ل - ١ -) .

« فصل » .

117

دەھندە ، بەخشندە بەست ، بەند سد راز سريع الجريان خوز بروانه : د تسمم ، . ژه هر کزه سموم سهب (سهوب) دەشتاسى دەشت سهل فرۆشكە وائه جێگەى ڧرۆشتن . سوق كبيرة سوق مشتركة كزباؤيز شيخ روزا دولين : ماينـه كو يت سير رەوت جاران که دهنگوت رمونی رمونی ئاھووه ... ؛ دهتوانين بــو زور شـو بن به کاری به نین و ه ك : رمونی خونپندن ، رمونی کار ... رموتى خوليندن ـ سير الدراسة ر**ەوتى** كار _ سير العمل - ش -شائع باو برّوانه د محرق . برزين شاوي

ېزوانه « جرىء » .	ٹ از ا	شجاع
بهرامبهر « Shrub » .	بنجن	شجيرة
بهرامبهر • Tension ، .	كيشانهوه	شد
	گوریس کیشه کتی	_شد الحبل
له زۆر ناوچـه باوه ؛ دملّێن : هەوراز يا شاخێکي رکه	ئ	شديد الصمو د
(شوّفار) له بهیتی کوردیّدا زوْر بهکار هاتووه ، دملّیْن : شهیتان و شوّفاران لیّناگهرّیّن	شتر فا ر	ش ر يو
(زێ) له روبارگهورمتره ، دمڵێن روباری رمواندز و زێی گهوره ؛ وشهیه کی زوٚر کوّنه ، دوّر نیبه لهگهڵ « Sea » دا له یهك رمگهوه هماتین ؛ زمینهفون یه کاری هینناوه ؛ بروانه : « جدول » (ل ـ ۱ ـ .) و «رافد» و « نهر » .	زێ	شط
	سۆلاڤ	شلال
	مۆم	شمعة (للاُضاءة)
	مێۣۅ	شمع (مادة)
	ئەسپلان	شنان (بنان)
بزوانه : « رائب » (ل ۱۰۰) .	باو مز نامهی دو ام ~~ز~~ چه	شهادة آخر راتب

	بروسك	صاعقة
ېزوانه : « صناعة » .	سازكار ب	صانع
مهوله وی زور جار به کاری هیناوه ه ده آنی : من نه که ربه لای سارای مانه مدا ؛ (بیابان) فارسیبه (ماموّستا نوهیق و مهبیش و ادم آنی) ؛ دور نییه « صحراء » له (سارا)وه هانبین .		- صحر اء
له کرمانجیّدا ههیه ، مهبهست (بهردی گهورمیه) .	که ق ر	صخر
	زنج	صريفة
(زوقم)یش هـه یــه ، بـــه لام (خوســـار) له ناو کرمانج و سۆراندا باوه.	خترسار	صقيع
	بستولهی بوردن	صك الغفران
	رؤقايم	صلف
	خاچ	صليب
	شەزى خاچ پەرستان	_ الحرب الصليبية
	خاچى ستور	_الصليب الاحمر
پۆوانە: ﴿ صَانَعِ ﴾ .	سازكارتى	مبناعة

تهنكاو ضحل قورباتتي ضحية له لادي به کار ده ميندي ؛ له تەوۋم ضفط هەندىك ناوچە دەلىن : تەوۋمى خولینی ههس . تەرۋىي سوك _ضغط خفيف تەوۋمى خولإن _ ضغط الدم _ ضغط عالي تەرۋىي بەرز تەوۋمى نىزم _ ضغط واطيء _ ك _ (بِهِيتَالْتَى) و (بِهِيتَالْخَانَهِ) دَوْمَيْكُ بهيتاأى طب البيطرة بهڪار دههێنرٽين و له ناو دهشته كبيه كانبشدا باوه . بروانه: «طبقة» (ك - ١ -)· چینی سنیهم الطبقة الثالثة « عامة » به مانای (رهمه کتی) » چینی رهمهکتی الطبقة العامة وانه پبتی (ی) لیرمدا « نسبه » (ل-۱-۱)

سروشت

94.

طبيعة

وانه بو خوی دروست بووه و خۆزسك طبيعي دەستكرد نىيە ؛ دەلىيىن : ئــەو ڪيوه خـورسکه ، گـيای خۆزسك ... _ظ_ یشت کولنی خستن ظهريا مادة (تعود) نەرىت عادة (تقليد) بلاران عاصفة دهبني له (حوشتر ثاليك) هوه حوشترالوك عاقول ماتبتي . ريسار عبور يشتوتي عدم استقرار عديم الحياء بنىشەرم داب عرف له ئەردەلان (بەلەك) بەكار ميركوك عرق سوس دەھينن . جەر خ عصر چەرخى راپەزىن _ عصر النهضة يا وريابترنهوه

بزوانه : و ثمرد » (لــــ۱ ـــ) .	سەرپلىچتى	عصيان
	بتروباوهز	عقائد
	ئالىك	علف (للدواب)
له (چنینهوه)وه هاتــووه ؟ له موکریان باوه، دهلّــیّن : چینهی مریشکهکان بدهن ؟ مهردوٚخ بــوٚ همان مههستی داناوه (بهرکی ــــــا ا ــــــا ا ــــــــا ا ـــــــ	چینه	علف (للدواجن)
ههرچهنده له دعن قصد هی عدر همان هم ده هانو و مانووه به لام به تهوارمی زمانی کوردیدا تواوه تهوه .	گه نقهست	عمدآ
بهرامبهر: « Vertical » ؛ له ناو جافدا ده لاین (ستون) ؛ ئهستونیش باوه و تهنانهت له ههند یك شو ین ده گوتسری : (ئهسستونگه) یا (ئهستونده که) ، وانه ئهستونی پچوك .	ستون	عمودي
. « Magna Carta » : بەرامبەر	سهوداگهر کرلاگرته پهیمانی مهزن	عميل (اقتصاد) عميل (سياسي) العهد الأعظم (الوثيقة العظمى، الميثاق الأكبر)

تەورات المهد القديم بزوانه (ل - ۱ -) . عيب (اخلا**قي**) شورهيتي بروانه : (ل - ١ -) . خەوش عيب (نقص) ـ غ ـ له مهنديك ناوچه (بيشه) بهكار غاية (اصطناعية) دههينن ؛ (چـهم) ته نها له کوردیّدا و (بنینه) له فارسیّشدا بهکار دەھيخىرىنى . گەلنك وشەي ترىش ھەر بۆ الير غابة (طبيعية) ئهم مهبهسته له كورديدا بهكار دەھێنرېن ؛ وجـەنگەل، لە فارستشدا ههیه . به کار هێنانی (جڒ گەن) بۆ ئەم غابة كثيفة جز مەبەسىــتە راســت نبيـــه _چونكە (چِرْ گەن) ئەو شوىپنە دەگەيئىنى که گیایه کی زوری تندا بنی . دملِّن : رتسه که بووه به غزل رتس خوری ؛ له مهندلاله ناوچه دەلىنى: رىس .

غني بالمواد الحياتية بژولين غير مثمر(غيرأصيل) زرّ ، خرش

• غير أصيال » (ل - ۱ -) • ٩٢٣

له بادینان (خرش) بو دارتی

ميوه به کار ده هينري : بروانه :

غیر مجاز (اقتصادی) بیپاس

(باس) وشەبەكى كوردى بەئىق ڪونه ۽ له (بيني باس) ووه و درگیراوه .

تيره ماناي وطائفة ديه ، بهلام

له زۆر ناوچەي كوردستان بەكار

دەھېئرىي .

بەكار بېێنرێي .

الفحم الحجري روز = روش ، بـ کرمانجش رەژۇي بەرد (رەزى)يە .

فرش (مفروشات) رايهخ

الفروسية سوارتی

ـ نظام الفروسية سواركارتي

فصيلة (بشرية) تيره

۔ ق ۔

قدرة بهراميه ر Power ». هێۣز

> قراصنة البحر چەتەي دەريا

> > قسط ۔ یاژ

قشر توليكل

تترتيا قصدير

قەرسىل قصيل

448

قطاع

قطب د

_ قطبي

القطب المنجمدة

القطب المنجمد

. الجنوبي

الشـــمالي

قطيع

یار

واته (بهش) ؟ يار ــ بارچــه ؟ مامردستایات نوفیات و مهی و ئەدمۇنس بــو ھەمان مەبەسـت به کاریان متناوه. • T. Wahby). · P. 102)

> _ قطاع خاص یاری تاییه تنی یاری گشتنی _ قطاع عام

تەوھرە

تەرەرەيتى

ته و ه رهی مه سته له کی بروانه : د جنوب ، و د قطب ، ءُ باشــُــور

" (ل ١٠٠) و « منجمد » .

تهوهرمی به سته له کهی بزوانه : « شمال » و « قطب» (ل _١_) و د منجمد ، . بآكتور

دال

کازان _قطيع الماشية القلع باليد (للنبات)

دهسکه نه کردن قلم الحسابات

بهشى دەفتەردارتى

قماش كو تالل

ינה ו איי איי לי איי עלים

له زماره يه کي گوۋاري کوردا له ثهنجامی ههلهی چاپدا بووه به · (-1-1) (bear)

دەلىن : دەغلى دەسكەنە ...

بزوانه: « محاسب » و « محاسبة » · (-1-J)

دەلىنى : سەرترۆپى جىما ؛ لە به کار ده مینرنی .

<u>بژې</u>و قوت بۆ « حجم » و « طسول » و يٽيوان قياس « مساحة » و « وزن » ؟ بزوانه: د مساحة ، بزوانه: ﴿ دنيا الجزاء ﴾ . فيامة قمامهت _ ك _ « كاهن » له « كهانة » و ولإشبقن كاهرن د تکین ، موه و مرکراوه ، عدر مب زو دمچون بر لای د کامن ، بۆ د نكهن ، ... کبس دەنوانىن بلىنىن : بەستاوتنى ئۇنن يەستاوتن يا خورما ... کبش بەران كثير الناتج زاراوېکي باوه ، له زوّر شوېن بەبزشت دەلىن : زەوبيەكى بەبرشتە ... كاليات فهنتازي كرك محومرك پاراستنی **گومرگی** بزوانه : « حمایة » . _حماية كمركية کنتورات (مصطلح گهو،ز دهلِّنن : گهوه ز له قدراغ گوم و جغرافي) شاخدا هه به بن گهوه زه که دار ... الكواكب السيارة تهستيره كهزوكهكان

كوخ كوخ

دوّر نبیه کوردتی یا فارستی بنی ؟ فارس به ه قصر » دملّدِن « کاخ » و لهوانهیه (کوخ) « تصفیر »ی بنی .

- J _

لحظة تروكه

بزوانه: د لحظة » (ل -۱-) ؟ دهگوترنی : تروکهی چاو ، به تروکهبهك ...

بهرامبهر « Skiing » ؛ لهسهر ووزنی : موشین ، مبچین ... ؛ بروانه : « نزحلق » و « محل النوحلق » .

لعبة الـتزحلق خليسكلين

- 9 -

مالك الارض زهويدار مبادرة پيش دهستی مبزل داچوزگه

بزاونه: ﴿ الْمَكِبَةِ الزراعية › .

له (بَيْش دمستق)يه وه ومركبراوه .

له كتيب فيسرگه كاندا
(داشوّر كه) ب كار همينراوه
(بهرومرده ولّزانست ، ل ١٠٠) ،

به لائم (داشوّر كه) يا (داشوّران)

بوّ ﴿ تمرية › و ﴿ انجراف النربة ›

زائر دمست دمدا ، دملين : ثه و

خاكه شوّر كه ؛ ماموّستا قهنائي
كوردؤش (شروّر)ي به كار هيناوه

=(Q. Kurdo ..., L. 718) ؟
داچێڒان ٿهو ٿاوه زيادهيه
که دمچـێڒێټه ڏِخــوارێ ؟؟
(دملاو)يش بێ ههمان مهبهست دمست دمدا ؛ اِبێوانه : « بزل » .

مبيعات فرلاته ني المالم جيها نگه لا المتجول في العالم جيها نگه لا متحيز لايه نگر متضائق ته نگاو

سەرچڵ ، سەرەزۆ

متقطع (للشيء) يسلوك

متطرف

متموج

گەوەك

ــ الاراضــي خاكى گەوەك المتموجة

واته : جیهان که ز ؛ وهك : مالا نگه ز ، شهوگه ز ... بزوانه : « منزوی ه .

(ئەنگەناو)ىش بەكار دەھىيىرىنى .

قباس لهسه ر : کرینوّك ، خه فوّك ... ؛ له (پسان) موه و مر دیراوه ؛ له هه ندیّك ناوچه به کار ده میّنری .

لهسهر وهزنی رووهك ؛ ده توانین بلنیسین : خاکیکی گهوه که ؛ له موکریان به سهربه رهوژنیس و سهربه رموژنیس و سهربه رموژوری لهسه رخو دملین (گهوه) ؛ بروانه : « نموج » و حمال إنكساربة » .

بزوانه : « توازن » .	هەمبەر	متوازي
	بهردار	مثمر
ده لَیْن : دهرفه نی نهدام دو قسه بکهم ؛ ماموستایان توفیق و ه ه ی و ثه دمونس بو هه مان مه به ست به کاریان هینناوه , T · Wahby) P. 35)	دەرفەت	مجال
	نلاهيّن	مجرى (المياه القذرة او الامطار)
بزوانه: « مجلس » (ل ـ ۱ ـ) .	ئەنىجومەنى ئاسايش	مجلس الامن
	ئەنجومەنى پېسپېرتى	مجلس الوصاية
	ئەنجومەنى نىشتمانتى	المجلس الوطني
له زۆر ناوچەى كوردستان بەكار دەھێنرى ؛ (تەزەكاڭ) بەوە دەلوترى كەدواى بەلەدەچێنرى.	شــيناورد	محاصيل صيفية
ېزوانه : « حياد » .	بٽىلايەن	محايد
	التاج	محتاج
بروانه: « حد » (ل-۱-) .	رادهدار	محدود
بزوانه: « شاوی » .	سو تێن	محرق
دمتوانین بلّینی : هیّزی بزویّن یا هیّزه بزویّنهکان ، وانه : (القوة _ یان _ القوی المحرکة) .	بزويين	محرك
	بهختهوهن	محظوظ
179		[ن ـ ۹۰]

بزوانه: د نزحلق، و د لعبت خليسكه محل التزحلق الترحلق ، . زمنەك محل النزيز له ههنديك ناوچه پهكار دههينري . محلي خوجييتي بزوانه: دېحر، . زمريا محيط له ههندېك ناوچهى كوردستان به قترجهك مخروط ئەنگىۋ ستىلەي درومان دەڭين : قوچەكە . قترچه کی کهل _ مخروط ناقص قترجهكتى - مخروطي مخصصات المبيت شەوانە یه فارستی (نهانی) به . مخفى نهيني خێزاو مسد مدار (مصطلح جغرافي كهمهره وفلكي) كار = كارزۆلە . کهمهرهی کار _مدار الجدي كەمەرەي قرژاڭ _ مدار السرطان له (بله کان) موه و مرکبراوه که مدّرج <u>ال</u>مار وشەپەكى باوە . ثايين مذهب بەرزە مرتفع

94.

له زێر ناوچهي بادينان دمڵێن : ھەلەت مرتفعات ڻهو شولانه ههُله ، واته بهرزه ؛ (مهلٌ) ومك نيشانهي مهرزي و ســهر ووزور دي : مه لدان ، مەلكىردن ، مەلخسان ؛ بۆوانە : و الامطار التضاريسية ، . برّوانه: « هش » . مرن (كمصطلح به پيز ، پيزا على) بروانه: د زرع ، . جاندراو مزروع شيناورد المزروعات الصيفية له (دهست چين) هوه و مرکيراوه . دەسچين مزروع يدويا كهواله المزن بهرامبهر « Area » . رو پٽيو مساحة بهرامبه د Surveying ، ؟ يٽيوان مساحة بزوانه: « قياس » . يارمهتتي مساعدة دەڭين : دنيا كۆه . کز مستقر (وضع) مستقل سەربەخلا سەربەخۇيتى _ إستقلال له زؤر ناوجهی کوردستان بهو زولكاو مستنقع شوېندي ثاوي نیدا دمومستني و زمل تندا دەروى دەلىن : زەلكاو .

ل به (به خست) و (الحاو) موه تهختاو وكان المسطحات المائية داتاشراوه بزوانه : « تسمم » و « سم » . ژههرا*وتی* مسموم له زۆر شوٽيني کوردستان بۆ ئەو ديان مسيحي مه بهسته به کار دهمینری . مسيل (مجرى النهر) ئاوەزۆ له بادینان باوه ، ده لیّن : هه ندا ثی هەنداق مشارف کو ندی ... مەولەرتى دەلىي : که رمهستر مشتى گەرمەسىپر دۇ سياسالىشەن ؟ له مهاند يك ناوچه دمالين : گەرمەستىر . برّوانه: « المغرب العربي » . عەرەبستا**نى** المشرق العربي , زۇ ھەلات ريزك مصب بروانه: « مصفاق » (ل - ۱ -) . ياڭيوكه مصفی (مکان التصفية) چاره نتوس مصير زوزان مصيف له کتنبی فنیرگه کانیشدا به کار هینداوه درۋانىگ مضاعفات (پەرومىردە و زانىت ، ل ١٥٠)؟ قیاس لهسهر : برزانک ،قرزانک .. دهربهند مضيق بين جبلين

أو تلين

وشەيەكى گوردتى پەئىيە و لە زۆر شوڭىن بەكار دەھىنىزىن .	ته نگژه	مضيق (مطلق المضيق)
دمگوترێ : رێؿنه باران .	ر ێٟٷٛڹۿ	مطر شدید قصیر الأمد
له مهندیک شوین دهگوتری : رمهیّله .	رههێڵ	مطر شدید ومتواصل
	رواڵەت	مظهر
	کان	معدن
بزوانه: ﴿ المياه المعدنية ﴾ .	كانتى	_ معدنی
بزوانه : «نعلیب» و «علبة» .	قو تو به ند	معلبات
. « Architect » بهرامبهر	ئاركىتىكىت ، رەنگىزىم	معهار (معهاري)
بۆوانە : « المشرق العربسي » .	عەرەبستانىي رۆژئاوا	المغرب العربي
بۆوانە : فەرھەنــىلى مەردۆخ ، بەرگى ــ۱ـــ، ل ۷۲۰ ؛ فەرھەنىگى خاڭ ، بەرگى ــ ۲ ــ ، ل . ٤ .	چەمك ، چمك	مفاهيم (مفهوم)
له لادئ دملّێن : من تابشتی ئهو کارهم نبیه ؛ دمتوانین بلّنین : تابشتم نبیه	تابشت	مقاومة
	بزگ	مقطع
	بنهما	مقوم (مقومات)

مرامبەر « Standard » ؛ لە دىنى باوە .		قياس .
هو ناوچهیهی تانجهروّ و زملّم تغیدا ه یهك دمگهن دملّین : دوّثاوان ؟ زوانه : ﴿ ملتقی وادبین ﴾ .	!	
ه مهندېك ناوچه بهكار دهمېنرنى؛ بروانه : « ملتقى النهرين » .		ملتقى واديين
بزوانه : ﴿ مَالُكُ الْأُرْضَ ﴾ .	زمويدارتى	الملكية الزراعية
	سو پرتی	ملوحة
. « Kingdom » بەرامبەر	شانشين	مملسكة
	ئاو وھە وا	مناخ
	ٹاووھەواى گەرمۆك	
	ئاووھەواى بيابانتى	_ المناخ الصحر اوي
	ئاووھەواى فىنىك	_المناخ المعتدل
	بەرھەمدار ، بەرھەم <u>ېي</u> ن	منتج
بزوانه: د انجراف » و دچرف» .	رادراو	منجرف
	بهسته للهك	منجمد
	ئۆر	منحدر

منخفض	' ئەو ر	له هەندىمك ناوچەي گوردسىــــــــــــــــــــــــــــــــــــ
منزعج	جازز	بزوانه : « ازعاج » .
المنزه عن العيوب	ب ٽيخ هوش	
منزوي (منعزل)	که نارگیر	ېزوانه : د متحيز » .
المنطقه الأسثوائية	ناوچەي كەمەرتى	
النطقة المتدلة	ناوچەي ھىيدى	
الجنوبية	باشتور	
المنطقة المتدلة	ناوچەي ھىيدتى	
الشمالية	بأكتور	
المنطقة المنجمدة	ناوچەي بەستەڭەك	
منظر	ديەن	
منظم	ريكخهر	
منظم حروف	پيتڪار	
مهاترة	شەرەقسە	
مهني	پټشهيتي	بۆوانە : ﴿ مَهْنَةَ ﴾ (ل ـــ ١ ـــ) .
مواساة	دلدانهوه	(دڵنهوايق)ش بهكار دممێنرێ .
موج	شەپۆل	وانه (شاپێـــل) ــ پێلیگهوره ؛ بزوانه : « نیار » .
موزع	نامه بهر	
موسم الأنجماد	سەھۆڭ بەندان	

له (زیر ثاو)موه ومرکبراوه . مياه جوفية زيراو کاز او المياه الغازية کاناو ، گهزاو ماموستایات تسوفیق وههی و مياه معدنية ئەدمۇنس بۇ ھەمان مەبەست بەكاريان هيناوه (T.Wahby,... P. 71)؛ له خــورماڵ وِ بانیخێٟلاّت بهو ثاوه دملّنن (كه زّاو) . مياه النزيز ز نا**و** له (بودجه)وه ومرايراوه . ميزانية بترجه _الميزانية السنوية بترجهي سالأنه ۔ ن ۔ بناوان ناتظم (للري) نبات رووهك بیازهکتی _ نباتات بصلية (كلق) ئەو بەرگەيە كە چەنــد رووه کی کلتردار _ نباتات بقولية دەنكە باقلە يا فاسۆلبا يا ئەو جۆرە بهرهه مانهی تندایه . و طحلت ، قەوزەيە . رووه کی قهوزه یتی _ نبات طحلبية له موكريان دملّنين : نوّدان . تۆودان ، نثر البذ**ور** تلاوهشاندن چەك كردن نزع السلاح

(زڼاکه) بهو شوېنه دمکونرځي زۆنىگ آ نزيز که شاولاِلی کهی نیسداییه و زمویهکهی شله و لهوانهیه خه لکی تبدأ نقوم بني . رەچەلەك نسب « انسج » = دمتهنم ... تەون نسج _ نسيج تەون سروه ، شنه نسيم ييز وي كاركيزي نظام الأدارة بروانه : د اداره » و « نظام » · (-1-J) نظام الاداره(مصطلح رژیمی کارگیزتی نأریخی) وشدیه کی کونه و له رنیسگه ی نظرية تيوري لانبنتى يەۋە ئېڭكەلىي گەلېك زمانى ثارتي يووه ؛ له كوردستاني ثيران دەمنكە (تىئورى) بەكار دەھنىن ، بهلام (تيورى) لهسمهر زمان تيلاري مافي خودايتي دمتوانين بلَّيْين (خوايق). _ نظرية الحـق الالهي تيوري پەيمانى _ نظرية العقد كۆمەلايەتى الاجتماعي

رچه

نهج

بروانه: د اسلوب ، (ل ـ ۱ ـ).

, 7c

روبار ، چۆم

بِرْوانه : ﴿ جدول ﴾ (ل ــ ۱ ــ)و ﴿ رافد ﴾ و ﴿ شط ﴾ .

_ & _

هادیء ثارام

_ الحيط الهادي. زورياى ثارام

هش بخ پنز

هضبة بان ، بانــو

بزوانه: « محبط » .

بەرامبەر « Brittle » ؛ بۆوانە : « سرن » .

لهولای سهقندهوه و هضبه ای موّبه تا هو هضبه ای موّبه تق موّبه تق موّبه تق دملّین (بات موّبه تق) ش موّبه تق) ش موّبه تق) ش موّبه تق (بانه) ش مور له وهوه ها تین ...

هوايــة خوليا

هور قۇپى

دور نبیه ه هور ه له (خوز)ی کوردتی و فارسسبیه و هاتبین ؟ دوردتی و فارسسبیه و شاوی نیدا کرده بنیته و و قامیش و سیس و و شهر و شهر و میرود مرود کانه ی تبا ده روی ؟ شهدمونس بو همان مه به ست به کاریان هیناوه (T.wahby...,P.117)؛ له کوردستانی ثیران قویتی بال بالی و له کوردستانی عسیراق فویتی بال

دۆڭ ، گەلى بهرامبهر: «Valley» ؛ (شيّو)يش وادي بۆ دوادى، بچۇك يەكار دەھىنىرىن.. وادی (منیر) شتو واسمع فردوان بروانه : د انحاد ، . وحدة (توحد) يەكەتى ياشمله وراء الظهر وهزاره تی کو استنهوه • Transportation • ؛ بزوانه : وزارة النقل « وزارة » (ل - ۱ -) . کیشان ک بروانه: د ثقل ه . وزت يەند وعظ يەندىار _ واعظ ولاية ئاستان ولي يتر

* * * * * *

باریده یه کی گه وره

له لابهزه ۸۵۱ی نهم کوفارهدا رامانگهیاند که وا بهزیز سهرهك كنومار موهیب تهجمه حهسهن به کر بزیاری داوه یاریده ی (کوزی زانیاری کورد) بدا بن تهواوکردنی بارهگاکهی . هنیشتا ثهم ژمارهیهی گزفاری کزنز له ژبر جایدا بتو که سەرۆكايەتى كۆز بىست ھەزار دىنارى وەك بەشى يەكەمى ئەو يارىدەيە يىلىگەيشت . سەرلاكى (كۆزى زانماری کورد) ماملاستا ئیجسان شیرزاد سویاسی گهرمی ته نجومهن و ته ندامانی کوری به سهرهك کلاماری بهزلاز بهرامبهر بهم یاریده گهوره و له جييه راگهياند .

چەنىر ھەوالىكك

دىوانى سەرۆكايەتى :

رۆژى ۱۷ / ۳ / ۱۹۷۱ ئەنجومەنى كۆزى زانىسارى كورد بۆ یه که م جار کو بنوه و لهگه ل ثه نجومه نی کنوزی زانیاری عیراقدا یه که م دیوانی سهروکایه تی کوری زانیاری کوردیان هه لبژارد . به پیپی بهندی سیازدهی یاسای کور ده بنی دیوانی سهر لوکایه تی ههر سنی سال جاريك هه ڵبۋاردنى بۆ بكرى ، لەبەر ئـەو، رۆۋى • 🗝 / ١٩٧٤ دیسان ته نجومه نی ههردو کورژی زانیاری عیراق و کورد له بارهگای یهکهمیان کلوبونهوه و وهزیری پهروهرده دوکتلار ئهجمهد عهبدولستار جهواری و تاریزکی بهم بونه یهوهٔ پیشکهش کرد و ثبنجا ســهروکی کوری زانیاری کورد ماملاستا ئیحسان شیرزاد به گهرمی سویاسی کوری زانیاری عیراقی کرد مدرامید، به و یارمه تبیانهی پیشکهشی کوزی زانیاری کوردی کردؤن و دوا به دوای ثهوه راپورتلیکی له بارهی پوختهی کارهکایی کرنزهوه له ماوهی سنی سے الی را نوردودا بېشکه شکرد (*) . ياش ئەوە لە رېگەى دەنگدانى نهينىيدوە ئەم

^(*) له زماره سنِّي گوْڤارى كوْرْدا بلاّوى دەكەينەوه .

ماملاستایانه بی دیوانی سه در کایه تی نویسی کنوری زانیه اری کورد مهدر در ان و ده نگی هه متر به شدارانی کنوبتر نهوه که یان و ه رکرت:

۱ ماملوستا ئىحسان شىرزاد – سەرلاكى كۆز ،

۲ ماملاستا مەسمىزد مىدەد – جىگرى يەكەي سەرلاكى كۆلا ،

۳ ماملاستا شلیخ محمه دی خال – جی گری دووه می سهرلاکی کنونز ،

٤ - ماملاستا عهلائهدين سهجادى - ئهندام ،

مامؤستا كهمال مهزههر تهجمهد — تهندام .

ســهرنزکی کنونز له پاریس :

سهر و کورد ماموستا ئیجسان شیرزاد مانگی کانترنی دووه بر کاری میرتی چووه پاریس و لهویی چهند جاریک له که آل کوردناسی فهره نسه یتی دو کتوره جویس با لادا بور باسی دانانی ریبازی کاری «کومه آلهی کوردناستی جیهانی» و هه آبراردنی ئه ندامه کانی کوبوه، بریار وایه پاش ماوه یه کی تر چه ند کوردناسیک له پاریس کوبینه وه بودانانی پیرده وی ناوخوی کومه آلهی ناو براو ؛ پیشنیاریکی وه اش کراوه که هه متو نه ندامانی کارا و یاریده ری کوری زانیاری کورد بینه نه و کومه آله یه دادامانی کارا و یاریده ری کوری زانیاری کورد بینه نه و کومه آله یه .

كتنيبخانهي ماملاستا ئهمين زمكي:

دهمیک سه رو کایه تی کور هه و آ ده دا بو نه وه ی باشماوه ی کتیبخانه و ده سنتوسه کانی میرو توسی گه و ره ی کور د ماه بوستا نه مین زه کی و هربگرنی بو کور د . له م چه ندانه دا به در پر خوشکه سانیحه ی کچتی به وه قابل بو وه کتیبه کانیات گواسته وه که ده و روبه ری کور صه دکتیب ده بن به چه ند زمانیك و به شیکیان له چه ند به رگیک پیکها تون . نه م کتیبانه ی مام بوستا نه مین زه کی که به روی کی باشیان له کتیبخانه ی کور دا پر کرده وه . شایانی باسه له په راویزی هه ندیک له کتیبخانه ی کور دا پر کرده و ه مام بوستا نه مین زه کی تومار کراوه و نه مه مه بو خوی بایه خیر کی تایبه تی هه یه ، سه رو کایه تی کور بریاری داوه شه ی تاییه تی ها یه کتیبخانه ی کور دا بو نه و کتیبانه داوه شه ی تاییسه تی له کتیبخانه ی کور دا بو نه و کتیبانه داوه شه ی تاییسه تی له کتیبخانه ی کور دا بو نه و کتیبانه داوی مام دستا نه مین زه کی خویه وه ته رخان بکا .

وا ليره شدا ههر بن نمونه ناوى ژماره يه ك كتيبه كان تنومار ده كين : شمس الدين السخاوي ، الضوء اللامع لاهل القرن التاسع عشر ، القاهرة ، ١٣٥٣ (١٢ به رك) ؛ تاج الدين السبكي ، طبقات الشافعية (٦ به رك) ؛ تأريخ نعيا — ١٢٨١ هـ — (٦ به رك) ؛ هاممه ، دولت عثمانية تاريخي (٦ به رك) ؛ عبدالحميد الثاني و دور سلطنتي (٣ به رك) ؛ احمد رفيق ، بيوك تاريخ عمومي (٦ به رك) ؛ شاهنامه فردوسي ، طهران ١٣١٣ — ١٣١٥ (١٠ به رك) ؛ أحمه تيمور ، اليزيدية ومنشأ نحلتهم ، القاهرة ١٣٤٧ ؛ اسماعيل بك چول ، اليزيدية

قدیاً وحدیثاً ، بیروت ۱۹۳۶ ؛ اعلام النبلاء بتأریخ حلب الشهباء (۷ بهرک) ؛ دوقتور فریج ، کردل ، استانبول ۱۳۳۱ ؛ عبدالله بن محمد الکردي البیتوشي ، صرف العنایة في کشف الکفایة ؛ ضیاء کوک الب بك ، نامیلکهی کومهلایه یی « دیاری کردستان » کوک الب بك ، نامیلکه کتیب و نامیلکهی تری کوردتی و عهره بی .

ههروه ها به شیکی زورمان له ده سنوس و یادداشته کانی ماموستا مهمین زه کی وه رگرت که یه کیکیان بریتی یه له دیوانی نالتی و به خصه تی خوی نوسراوه ته وه . هیوامانه بتوانین له ژماره سیسی گوفاری کوردا و تاریک له باره ی ژیان و چالاکیکانی خوالایخوشبتو ماموستا مهمین زه کی به که وه له به روشسنایتی مه و به به همانه ی بالا و بکهینه وه .

هه ڵبژاردنی د. قاسملتو :

گه نجومه نی کور له کوبتو نه وه ی روزی ۲/۲/۱۹۱۱ دوکتور دوکتور دوکتور ایمه بدورزه همان قاسملتوی به نه ندامی کارا هه لبرارد . دوکتور قاسملتو یه کلیک له زانا رو ناکبیره ناسراوه کانی کورد که له نابتوری ده زانی و پسپوره و چه ند زمانیکی روزه هلاتی و نه وروپایتی ده زانی و کتیبیکی گهوره ی له سهر ژبانی نابتوری و سیاستی کورد به ناوی دکوردستان و کورد یه وه داناوه که تا نیسته به چه ند زمانیک پلاوکراوه ته وه .

شایانی باسه به ندی نویه می یاسای دامه زر بینه ری کرو ر مافی داوه به نه نمجومه ن تا ۱۰ نه ندامی کارا له زانایانی کوردی ده ره و میراق هه لبرویری ، به پیمی نه و به نده تا نیستا ماموستایان قه ناتی کوردو و کامه ران به درخان هه لبرویردر اون .

دیسان کنلیخانهی کور :

هدر چه نده له شو پینیکی تری اسه م گوفاره دا به در پیری باسی کتیبخانه ی کورمان کردووه به به لام به پیرویستمان زانی لیره دا چه ند هه والنیکی نویسی تری له باره وه بلاو بکه ینه وه ، به تایبه تی دوای نهوه ی زماره یه کوری برای دلسوز گه لیک دیارییات لهم چه ندانه دا بو هیندا . کاک نه زاد عه بدوللا عه زیز به شبیکی زوری له پاشماوه ی کتیبخانه کهی خوانیخوشبوی باوکی دا به کتیبخانه ی کور که بریتی بو له گه لیک کتیب و روز نامه و گوفاری هه مه با به ت و جور به چه ند زمانیک و و الیره شدا هه ر بی غونه ناوی هیندیکیان ده خه ینه به ر چاو :

« قانوون هلبژاردن (انتخاب) مبعووس »** ، بغداد ، ۱۹۲۰ ؛ « قانون اساسی ، عراق » ، بغداد ، ۱۹۲۰ ؛ بهرههمه کانی ماه لاستایان سه عید صدقی و عهزیز سامی و ردفیق حیلمی و م. پشـــددرتی و

^{*} بروانه ل ۸٤١ ـ ٧٤٤ .

^{**} بني ده سکارۍ رېنو سه کهې بلاوې ده که ينهوه .

ژماره یه کی زور له «گهلاوییژ» و « ده نکی گیتی تازه » و « پهیام » و گهلایکی تر . هــه له ناو ثهو کتیبانه شــدا چه ند بهرهه میکی روژه ه لانناسه ئه و روز یا بخکان هه یه .

ههروه ها برایان سه لمان داود که طوری و بونس عه لی حه داد و دو کتور غاروق عومه ر حسه بن دو کتور غاروق عومه ر حسه بن فهوزی و شیخ مارفی قهره داغی و گهانیک برا و ماموستای به دیری تر به کومه آک کتیب و چاپه مه نتی هه مه جوریان به دیاری پیشکه ش به کور کردووه. هه لویستی مهم برا روشنبیرانه جیسی ته قدیر و مایه ی شانازی کور دو ده .

هدر لهم چهندانهی دواییشدا ژماره یه کی زور ده کومینت و به لاگهی روسیتی به نرخان پهیدا کرد که به شدی هده و نوریات پهیوه ندییان به بزوتنه وه کانی شدینخ مه حمق ده وه هدیه . میژونتوس له ری گهی توژینه و یه لاگانه وه ده توانی بگاته که لایک نه نجای به نرخ و لسه ههندیک روی باری ژبانی سیاسی و روشنبیری و به نرخ و لسه ههندیک دوی باری ژبانی سیاسی و روشنبیری و کومه لایه تی کوردستانی عیراق له ساله کانی سیدا باشتر تنی بگا . به و یا نه بایزی سالی ۱۹۳۰ دا به ند و باویک له سلیمانی بالاو بوته و وینه له پایزی سالی ۱۹۳۰ دا به ند و باویک له سلیمانی بالاو بوته و عیراقه و ، ثه مه به س بووه بو شد آماناندی میری و توسینی که ایک عیراقه و بروسکه لهم باره یه وه ، هه ده له ناو ثه و به لاگانه شدا چه نه په خشه یه کی سیاسی و نامه ی ثاغاو سه ره که هوزی کوردیان تیدایه که هه متویان به سه رچاوه ی گرگ و ره سه ن داده نرین . ثه وه سه رنج

راده کیشن که وا له لای سهرهوه ی کاغه زه کانی میری له سه له کانی بیستندا ناوی (کوردستانی جنوبی) وه ك ناوچه یه کی کارگیزی به کار هینداوه .

-- ورده هـــهواڵ --

- گوزی زانیاری سوفیت به بونهی ۲۰۰ سالهی دامهزرهندنییه وه دمعوه تنامه یه کی تایبه تنی ناردووه بو سهروکی کوز ماموستا شیحسان شیرزاد بو ثهومی له و تاهه نگه دا به شدار بی که مایسی شیمسال به و بونه یه وه له موسکو ساز ده کری .
- کلاری زمانی عدر بی له میدس داوای له کلار کرد بلا نه وه تولیندر لیکی خلای بنیری بلا به شدار بق ن له کلانگره ی سالانه بدا که مانگی شوبات له قاهیره به سترا وه کنور بزباری دا نه ندای کارای ماملاستا مه سعق د نبیر لی ، به لام له به رکهی ماوه به داخه وه فریا نه که وت به شدار بی . سه رلاکی کلاری زانیاری عیراق هوکتلار عوبه و لازه زاق محیدین سلاو و داخوازی سه رکه و تنی کلانگره که ی به ناوی نه نجو مه به به شهدارانی و اگهاند .
- ه سهروکی کلوز بروسکهی برسهی به بلانهی ومنانی نوسیسهری به ناوباً کمی ههرهب و سسهروکی کلوزی زمانی عهره بی له میسر ته ها حوسه پنهوه تارد بلا کاربه ده ستانی کلوزی ناوبراو .

- له سهر داوای پهکیه تی نوسه رانی کورد نه نجومه نی کور بریاری دا دوکتور عه بدور زه حمال مه عروف بیات به نویمنت وی له لیژنهی و هرگذران و دانان و بالاوکردنه و می یه کیه تی ناوبراودا.
- به بونه ی دواخستنی هاننی ماموستایان توفیق وه هی و توما بوا و کوردوییف بو به شدار بون له کاره کانی ته بجومه ندا سه رو کایه تی کوردوییف بو به شدار بون له کاره کانی ته بجومه ندا سه رو کایه تی چونکه بزیار وابق له کانی سه ردانه که ی ته واندا بکریمه وه . شایانی باسه کاربه ده ستانی کور زور به ی ته و ته رکانه ی بو ته و پیشانگه یه پیرویت خی به جیمیان کردووه و ژماره یه کی زور له ماموستا و پیرویت کورد به ده کی کوره وه هاتن و گه ایا که کنیب و چابه مه نی نایابیان بو نارد .
- کور له و مهزاد ددا به شدار ده بنی که بزیار وایه بن هه ندنی له بهرهه مه ده سد نقسه کانی میرونوسی به ناوباک عه باس عهززاوی بکرنی بن کرینی نه و ده سنق سانه ی له سهر کورد و کوردستان و تا نیسته بلاو نه کراونه ته وه . شایانی باسی خوالیخوش بق ده سنق سیکی له باره ی میروی هه ولیر و ده سنق سیکی تری له باره ی شاره زور و یه کیکی له باره ی نامیدییه وه به جنی هیشتو وه هیچ کامیکیان بلاو نه کراوه ته وه .

و ختمی گوتار و باسه کان به زمانی ئینگلیزی

the control of the co

in the second second second second

ملخص المقالات والبحوث باللغة الانجليزيه made on behalf of the Academy and papers were presented by members of the Academy.

The Academy also part cipated in the international rientalists congress which was held in Paris in July, 1973. The council also agreed to the participation of the Academy in the international Kurdish studies society which was formed by a special resolution of the international orientalists congress in Paris, and to the appointment of the president of the Kurdish Academy as one of the vice - presidents of the society.

* * * * *

In February 1973 Sheikh M. Qaradaghi published the second volume of his "Agricultural Dictionary" with assisstance from the Academy which had already helped toward the publication of the first volume in 1972.

During the past year eighteen writers presented their works to the Academy for help in their publication; the council has decided to help nine of them in the publication of their works.

The Academy has taken the necessary steps for the purchase of an (Intertype) machine and a new press (Heidelberg) and certain other printing materials.

The number of books in the library of the Academy has greatly increased in the past year and at present it totals 12,000 volumes. The Academy has lately been able to obtain some of the rarest books in the field of Kurdish studies, such as M. Garzoni's book that was published in Rome in 1787 and is considered the oldest printed book on Kurdish grammar, and also work by Morgan and Oskar Mann. In fact, the Academy library has become, in a very short period of time, a centre attracting a considerable number of readers both from Iraq and from abroad.

The Academy has participated in many conferences such as the seminar organized by the department of Kurdish study in the Ministry of Northern Affairs to discuss the problems of the Kurdish school textbook. The Academy also took part in the international historical conference and in the fourth congress of the Kurdish union of writers. In many of these conferences speeches were

- 3- The first part of the book Haji Qadiri Koyee by the working member of the Academy Masoud Muhammad.
- 4- "Jawan The forgotten Kurdish tribe and the famous Jawanian," by Dr. M. Jawad. The Academy obtained the permission to reprint this work from the Iraqi Academy which had printed it in its own journal in 1956.
- 5- The Kurdish translation of Dr. Jawad's work mentioned above by the working member of the Academy A. Hejar.

  In 1973 the Kurdish Academy has also helped towards the printing of the following books:
- 1- "The Milli Kurds and Ibrahim Pasha" by Dr. A. O. Abubaker.
- 2- "Linguistic terms and Known names in Kurdish" by Mr. S. Bahaadeen.
- 3- "The poetical work of Mullah Othman" edited: by Dr. M. Mutabchi.
- 4- "Infinitives that have lost their meaning in the Kurdish language-causes and usages" by Dr. N. Fakhri.
- 5- "Introduction to the Kurds" by the French orientalist Thomas Bois translated by M. S. Othman.
- 6- "Mameh Yareh", a collection of stories by J. Baban.

Mum-u-N in is an epic poem in 2661 lines; it has equal in Kurdish literature in imagery, beauty and dramatic impact, and not uncomparable to Majnoon Leila or even Romeo and Juliet. It is also the most discussed work in Kurdish literature, translated into many languages, among them Arabic, Turkish, Armenian, Persian and Russian.

Among his other works is his celebrated Kurdish - Arabic dictionary, the first known dictionary of this kind. He also left many poetic works the most famous of which are his great love poems.

SUMMARY OF THE ACHIEVEMENTS OF THE KURDISH ACADEMY

Dr. K. M. Ahmed: working member

In the past year the Kurdish Academy has published the following:

- 1- The first number of "The Kurdish Academy Journal" in the Arabic and the Kurdish languages which is made up of 799 pages.
- 2- The Kurdish translation by A. Hejar of the first part of the important historical work, The Sharafnameh. The Kurdish translation together with the introduction totals 1016 pages thus becoming the biggest Kurdish work printed so far.

AHMED KHANI, AN ETERNAL POET

Sadik Bahaadeen: associate member

Ahmed bin Ilias bin Rustam, nicknamed "Khani" and writer of the greatest epic poem in Kurdish literature, was born in the year 1650. The date is recorded by the poet himself in his great masterpiece "Mum-u-Zin". On the nickname given to the poet there are several theories, one says it is derived from Khanian, a tribe originally inhabited the Botan region and later migrated north to settle in the town of Baizid. Another theory says the poet was born and brought up in the village of Khaniti near the town of Joola Merg, one of the biggest towns of the district of Hekari in Turkish Kurdistan. The latter is held by the English orientalist E. B. Soane in his celebrated book "Grammar of Kurmanji or Kurdish langnage" but it is also advocated by Muhamed Ameen Bauz and some students of Kurdi h classical literature.

Khani was brought up in a middle class family and was taught by the most distinguished scholars in Baizid at the time. It seems that his travels were limited and mainly confined to the regions of Botan and Hakari. Some historians claim he also visited both Syria and Egypt but no substantial proof of his visit to these two countries is available

He began reciting poetry at the age of 14, and reached his full maturity in his greatest work "Mum-u-Zin" which is claimed to have been written or completed when he was 44 years of age. It is said the poem took thirty years to complete.

In studying a language linguists have tended to disect it into its basic elements and study each element in isolatoin to determine its value and role in the development of the language as a whole. In my mind vocabulary must stand out as the most important element in the language - it is the foundation of the sentence and the real means of communication. The "word" cannot be treated as a dead instrument, it is a living organism which can be interpreted historically and sociologically.

Different languages have different dictionaries of their own which can be compared to each other in wealth and quality. This leads us to the question: how far capable is Arabic in helping Kurdish to set its own new vocabulary?

Arabic words are products of an innate natural development of history, literature and sociology. But unfortunately some Kurds have tended to use Arabic words with very slight alteration just in order to make them sound Kurdish. But words are not artificial organisms; they are products of long, natural and complex development. A word is not unlike a tree, growing slowly but naturally. And Kurds must not be content with "Kurdising" Arab words only but allow their own living symbols, their own words, to grow.

disillu ionment. In his folklore he expresses his love stories and the triumphs and tragedies of his past heroes. The Kurd by nature is both a singer and a poet, and in Kurdistan normal conversation, with its lyrical tone, is easily elevated into a song.

Kurdish folk ballads may be divided into those about work, love or nature. The first have a communal quality, sung as men jointly perform their work. There are also the solitary songs of the lonely shepherd. All these songs describe the hardship and the complexities of work.

Love songs are sad happy songs which reveal the happiness and tragedy of love.

Kurdish landscape with its green hills and majestic mountains is diverse, rich and romantic, therefore a suitable setting for poetic expression, thus nature songs are no less important than those of work and love.

ARABIC LANGUAGE AND THE PROBLEM OF SETTING KURDISH VOCABULARY

Kamil A1-Baseer: associate member

Language is a combination of diverse elements such as vocabulary and grammar and it takes the shape it does as a result of social, historical, physical and economic factors.

Ahmed - i - Khani and Mum - u - Zin".

Lerch emphasized the necessity of obtaining Jaba's works for their study of the richness of Kurdish literature. With his co-operation the Russian Academy later published most of those works.

Lerch also has two manuscripts on the grammar of the Kurdish language - one is in the Oriental Institute of Leningrad and the second is in the library of Leningrad University. From these two manuscripts it is evident that Lerch was planning to write a big work on Kurdish grammar - its phonetics and morphology.

P. Lerch was the greatest of all the Russian scientists. He spent a great deal of his time and energy in the study of Kurdish history and Kurdish civilization. Lerch was the founder of the basis for all Kurdological study and research in Russia. We are thankful to Lerch for having been able to separate Kurdology from Iranian studies and to set it on its own independent road of progress and advance.

KURDISH FOLK SONGS

Professor Haji Jundi: associate member

The rich unrecorded Kurdish folklore occupies a prominent place in Kurdish culture. According to K. Aburian it is the mirror which reflects the true character of the Kurd with his yearning for the past, his expectations for the future, his ambitions and

From the Kurdish prisoners Lerch learnt the Kurdish language and began recording the Kirmanji and Zaza dialects and from them he also collected material relating to Kurdish life and customs.

Lerch held that the Kurdish language is the richest source for various kinds of study in the branches of the Iranian languages that have not been discovered yet.

Lerch criticized the other Kurdologists for basing their studies on only one of the various Kurdish dialects. He, himself, distinguished five dialects: Kirmanji, Luri, Kalhuri, Gurani and Zaza.

Lerch agreed with the German scientist, professor Batt, that the kurdish language is an independent Iranian language with its own grammar and that it is the nearest to the Persian language. But he continued to say that "the development of Kurdish took place independently of the development of Persian", and that "the foreign linguistic terms in Kurdish were not so important as to affect its internal structure".

In his second book Lerch published certain Kurdish texts sent to him from Turkey in the Ospitian (Russian) alphabet. As for his third book, it is a literary historical paper and it also includes dictionaries for the kirmanji and Zaza dialects.

In addition to his three Russian books, Lerch has two other books printed in German. He has also written separate papers on Kurdish literature such as his paper entitled "On what A. D. Jaba has written on Kurdish literature and the Kurdish tribes" and his paper, "On

ON THE WORKS OF LERCH IN THE FIELD OF KURDISH STUDIES

Professor Qanaty Kurdo: working member

The Russian Academy performed certain great achievements in the ninetecnth century in the fields of historical, ethnographic, linguistic and literary research and study connected with the culture of the Kurdish people.

Perhaps the most famous and the one who has served most faithfully in the field of Kurdology is P. Lerch, the greatest of the Russian scientists.

Leich's Kurdish studies began in 1850, but the diversity of his scientific interests covering most of the oriental fields prevented him from limiting himself to Kurdology although that remained of greater concern to him than any other field.

Lerch's researches have been published in three books in which he discusses the Kurds of Iran, their ancestors and the Kaldians of the north.

How did Kurdological studies in Russia begin?

On the 23 rd of December, 1856 K. Vikshin published an article in the Russian magazine Svernaya Bchylla] on the Kurds of Iran captured by the Russian troops during the Russo - Turkish war of 1850 - 1853 and settled in Ross'avl Soon after that the Ru sian Academy sent P. Lerch to make researches and studies on the Kurdish language.

SOME KURDISH TERMS THAT HAVE MORE THAN ONE MEANING

Jamal Baban: associate member

In spite of the large vocabulary of the Kurdish language there are many terms that refer to two things which were either originally separate from each other, or were from one origin and gradually separated.

This phenomenon has various reasons, the most important of which are:

- 1- Historical reasons.
- 2- Reasons of chance.
- 3- Foreign terms.
- 4- The multiple dialects.

I have been collecting these terms for some time and I have depended on various dictionaries.

I have explained the various meanings of these words according to my own personal opinion. I could be right and I could be mistaken. If the latter is the case I hope for co-operation from the kind reader in the forthcoming issues, especially since this research is nearly the first of its kind.

eighteenth century when Russian Academy of Science published "The Comparative Dictionary of Languages and Dialects" in Petersburg in the year 1787. The dictionary contained 200 languages including Kurdish.

In the first half of the nineteenth century some articles in addition to some official documents of statistical nature were published on the Kurds but such writings were invariably superficial and brief. And not until the end of the nineteenth century no serious scientific work on the Kurds appeared in Russia.

Serious interest in the Kurds in Tsarist Russia began at the time of Turko - Russian and Iranian - Russian wars. At that time some very serious studies by Russian scholars such as V. Detail, K. Aburian, I. Berowzain and P. Laink appeared.

Interest in Kurdish studies took a more visible form after the October Revolution, and today there are four centres for Kurdish studies in the Soviet Union namely Brivan, Leningrad, Moscow and Baku.

The Kurdish studies these four centres have produced over the past forty years have been prolific. They have produced scholars of world fame; they have olso produced social, economic and political studies on the Kurds which are now considered to be classics, in addition to dozens of dictionaries.

a novel entitled "In Deserted Kurdistan" played a notable role in further familiarising Kurdistan not only with the Germans but also with the Europeans, and although it is basically a mythology the novel managed to give a vivid description of Kurdish national characteristics.

Many German soldiers, travellers, and historians have written about the Kurds, and some of them not very kindly but such men usually explained the official Ottoman point of view as they were often men employed by the Ottoman government There were also some German scholars who often made the wrong judgements partly due to the fact that their stay in Kurdistan was never long enough or their studies never serious enough.

Yet the German writers over the past forty years have contributed a great deal in enriching Kurdish studies. Many have produced works of real value. Today many German writers, scholars and journalists write about Kurdistan with a spirit of true affection, and their role in giving the present Kurdish struggle for autonomy the publicity it deserves has been more than remarkable.

Kurdish student organisations in Europe as a whole and in Germany in particular have also played their part in giving further publicity to the Kurdish Question.

ON KURDISH STUDIES IN RUSSIA AND THE SOVIET UNION

Dr. Abdul Rahman Maroof

Serious interest in the Kurds and in the Kurdish language in Russia goes back to the latter half of the

- 2- Poor standard of the roads between the summer settlements and the winter settlements which makes it difficult for the more sophisticated animal breeders to use vehicles for transportation.
- 3- The absence of artesian wells in the winter settlements.
- 4- Difficulty of importing foreign livestock for breeding purposes.
- 5- Absence of the principle of the "enclosure".
- 6- The need for a general improvement in animal products and in particular the "Kurdish cheeses".

KURDISH STUDIES IN GERMANY

Dr. Jamal Nabez

"Kunden Kunde" is an expression which embraces the total German attempt to introduce Kurdish culture, language, history and politics to the Germans. Political events in Kurdistan over the past few years made this introduction more visible and today the word "Kurdistan" is a familiar word in Germany.

As early as 1473 a Bavarian jeweller mentioned the Kurds in an essay on his travels. In 1684 a military report was published in Hamburg discussing the Kurds. In the eighteenth century several German writers wrote about the Kurds, but the nineteenth century was particularly rich with German writing on Kurdistan;

field according to the season.

Complete nomadism is very rarely to be seen in the north of Iraq and the only tribes who are still completely nomadic are the Harkees, the Pawlees and Papoolees. The other wandering tribes do mostly both agriculture and breed animal. In Peshder, the social system has developed into a set pattern where tribes have settled down to agriculture yet allow their cattle to be taken up to the hills in care of the shepherds to be brought down in September.

The tribes of Sulaymania

- In this region two groups of tribes are to be found:

  1- The Jaf, who have their winter resorts in Kifri,
  Kalar and the plains of Shahrazoor, and their
  summer resorts in Paniween.
- 2- The tribes that have settled in Rania and move between the town and the mountains along the Iraqi Iranian border.

The tribes of Arbil

The tribes of Harkee, Sorji, Khailani and Balaki move between their winter resorts in the plains of Hareer and Diana and their summer resorts along the Iraqi-Turkish border, north east of Rewanduz, and the plains of Margoor and Targoor near the lake of Rezaia in Iranian Azerbaijan.

The main problems of the nomads

1- The difficulty of moving into Iran and Turkey.

After making a comparative study of the Avestan alphabet and the sounds that exist now in the Kurdish language, we have found that the kurdish language has kept, throughout the ages and in spite of all the changes that have come upon it, all these sounds. The Persian language, on the other hand, lacks many of these sounds. This proves that Persian does not belong to the North Iranian group of languages to which Avestan belongs, and that kurdish represents the historical development of Avestan.

TRANSHUMANCE AND NOMADISM IN THE REGIONS OF SULAYMANIA AND ARBIL

Dr. Naji Abbas Ahmed: working member

Together with their livestock, animal breeders in the north of Iraq move between the winter grazings situated in the plains to the summer grazings right up in the mountains along the Iraqi - Turkish and the Iraqi - Iran an borders. Sociologically this migration takes three distinct forms: complete nomadism, semi - nomadism and transhumance. Under complete nomadism animal breeders, in groups belonging to a specific tribe, wander from place to place, rarely practicing agriculture. On the other hand the semi - nomads are those who live on both breeding animal and practicing agriculture. Transhumance means the movement of a group of animal breeders who do not necessarily belong to the same tribe from field to

THE KURDS AND "PURITY OF LANGUAGE"

Hajar: working member

The Kurdish language faces problems of varying seriousness and complexity each one of which deserves careful attention and study. One of the problems which requires a drastic and an urgent solution) is the question of the foreign terms, and in particular the Arabic in the Kurdish language. The existence of alien words is something which all languages have in common: no lauguage is devoid of such words. Yet today we witness a very unfortunate campaign to "purify" Kurdish from alien words and in particular the Arabic. It is unfortunate not only as a principle it is a mistake to undertake such a task, as any living and growing language must borrow words from other languages, but also because the men behind the campaign are not qualified enough to decide the complex problems of language.

WHERE DO WE START IN FORMING A GRAMMAR OF THE KURDISH LANGUAGE ?

Dr. P. R. Hilmi: working member

We said previously that the Avestan alphabet was drawn from the Aramaic alphabet, but that the Iranians did not use it as it was but made many changes on it because Serritic thinking differs in the way it treats phonetics from Iranian thinking.

THE PREFIX AND THE SUFFIX

M. al-Khal: working member

The prefix and the suffix play an important role in Kurdish literature and in differentiating the meanings of words.

The prefix and the suffix are parts of the infinitive. the infinitive indicates an action without regard to time and subject. It ends with the letter (N) and this (N) is called infinitival instrument. The other letters are called infinitival element.

The infinitive is five types. These types are named according to the five letters that may precede the infinitival, instrument. These letters are: A, T, D, O and E.

Simple and Compound Infinitive

The infinitive in its five types is two kinds: simple and compound. The compound infinitive can be made up of two, three, four or five parts. The part which indicates the action is called the actional part and the rest is called the compositional part.

The compositional part may be attached to the beginning of the word or to the end of the word or to both the beginning and the end. If it is attached to the beginning it is called the prefix and if it is attached to the end it is called the suffix.

(The rest of the article consists of many examples of the compound infinitive for which the writer indicates the compositional and the actional parts).

took the Russian troops away from Turkish and Iranian Kurdistan. But this facilitated the return of the Turks.

PART IV

"Kurdish Struggle during the years of the War"

For the Kurds the war was a setback, yet their struggle became more deeply rooted With Ottoman rule getting more chauvinistic the Kurds began to react violently and mutinies and disturbances became familiar events, especially in the last days of the war. With the approach of the English troops Sheikh Mahmud launched his war against the Turks. He established friendly contacts with the enemies of Turkey, he requested help from the Russians and corresponded with the Shareef of Mecca and later with the English.

In Turkey itself the Kurdish masses were boiling to the point of explosion, and in 1917 the people of Darsim rose again. The rebels were in contact with the Russian troops fighting in the vicinity. In the Autumn of that year the people of Batlis also rose and this was for their second time.

In Iran it was not very different. There too the Kurds raised arms against the tyranny of the government. Kurdish intellectuals abroad started to raise the Kurdish question trying to convey it to the world.

The war brought misery to the Kurds, throughout the fighting they were subjected to ruthless repression. And the isolated rebellions were crushed simply because they were isolated, they lacked an integrated, unified and a co-ordinated command.

break of the war; they were characterised with a real and a visible desire for autonomy and freedom. And it was only the war which stopped Kurdistan from becoming another Balkan, but nevertheless it became one of the bloodiest battlefields of the war

PART III " Kurdistan during the War "

Despite the discontent the Ottomans managed to drag the kurds with them into the war. The Kurds fought with the Turks, but they fought a war in which they did not believe Some Kurds even advocated coming to terms with the Russians or at least not fighting too seriously on the Russian front.

Although Iran was officially neutral it could not keep entirely aloof from the war. Azerbaijan and Kurdistan were both hit by the war. Soon after the break of the war Turkish forces occupied parts of Iran in hope of preventing the English from joining the Russians. They formed a puppet government from Turkish and German agents in Kermanshah. Russian forces penetrated into Iraq reaching Penjwin, Khanaqin and Rewanduz to facilitate the task of the English forces in the south of Iraq.

Irrespective of the power which occupied Iranian Kurdistan the Kurds kept on being treated as collaborators. Mass rebellions against the occupied forces be they Turkish or Russian took place on numerous occasions. The ruthless repression of the Russian forces came to an end only by the October Revolution which

and the Turko-Bulgarian wars, the squabbles among the coalitionists and the federationalists, the border disputes between Turkey and Iran themselves and the deteriorating conditions in the two countries. Their authority in Kurdistan and in particular in its mountainous parts and over the Kurdish tribes was so diminished that it had almost totally disappeared.

The low economic and social standard prevailing in Kurdistan before the war helped in awakening nationalist feeling. This, combined with other factors, led to the rapid increase in the number of men demanding autonomy. Numerous organizations of note did exist in Iran, the most distinguished of which was "Jihandani" which is remembered for its particularly realistic and balanced approach in leading the Kurdish Movement in Iran. There was an attempt to unify the two dialects - the Kurmanji and the Sorani In Iran, Abdul Razzak Bedir - Khan made every effort through the Russian Consul in Khoy to persuade the celebrated orientalist Orbili to come to Kurdistan in order to work on laying the foundation of a Kurdish Grammar and to write a Kurdish dictionary.

The events in Turkish Kurdistan did manage to find echoes in southern Kurdistan (lraqi Kurdistan); issues of the bulletins and circulars published in Turkey always found their way to the Kurdish parts of lraq. In 1913 Sheikh Mahmud established contacts with the Bedir-Khanis with the aim of a co-ordinated and a joint approach in their work for liberation of Kurdistan and the Kurdish federal state.

Such were the conditions in Kurdistan before the

forefathers of the Medes. The Persians are the descendants of the Parthians and the Kurds are the descendants of the Medes.

The Kurds therefore have a distinct language of their own which has grown throughout history more or less independently of other languages, retaining its own distinct characteristics. Yet after the spread of Islam Arabic managed to infiltrate into Kurdish. Therefore the main contact of the Kurdish language has been with Persian and Arabic.

Yet this contact has mislead scholars and orientalists into the belief that the roots of most Kurdish words must be either Persian or Arabic. The Kurds have borrowed words from other languages, but they have also bestowed words of their own. A word once gone into a new language ceases to belong to the old language and it becomes the true property of the new. Like any growing and living language Kurdish had a two way traffic with the languages with which it came into contact.

KURDISTAN DURING THE FIRST WORLD WAR

Dr. Kamal Mazhar Ahmed: working member

PART II

"General conditions in Kurdistan before the break of the War."

In the period preceding the war both Turkey and Iran were on the verge of collapse. The factors which contributed toward this collapse were the Turko-Iranian

Kurdish, the pronoun has a basic and a prominent function which goes beyond the mere substitution of noun; the way it operates greatly differs from the way the English or the Arabic pronoun operates. Yet those who have the biggest say in laying Kurdish grammar have been influenced by either English or Arabic The former have gone to the extent of calling the Kurdish counterpart "bonow", while the latter insist on enterpreting the functions of the Kurdish pronoun in terms of Arabic rules.

Kurdish pronoun deserves a treatment of its own as its function is clearly distinct from the way the pronoun functions in English or Arabic. And classfications of the pronoun into personal and possesive as they exist in English or attached or unattached as they exist in Arabic can be only misleading.

THE KURDISH WORD

Allaadeen Sajadi : working member

The Kurds have a distinct language of their own. Ethnically it is an Aryan language, but the Aryans have settled in places distinctly different and diverse, they have settled in Europe, India, the plains of Persia and the hills of Zagros. Those who chose Persia later came to be known as the Parthians and those who chose Zagros were

THE PRONOUN IN THE KURDISH LANGUAGE

Masood Muhamed: working member

Speech is divided into clear cut parts, governed by uniform rules which can be applied to the different... languages within the one group. This assumes that as Kurdish belongs to the Indo - European group of languages then it must be governed by their rules. Yet to impose rules on a language from the outside can be both confusing and misleading, as language is not a static element that can be subjected to detached scientific examination in order to prove the validity of the rule by which it is governed, be it from outside or inside, but a living growing and an innate activity which involves speculation rather the laboratory test. If two chemists reach two different conclusions only one can be the correct one, while two different language scholars may reach two different conclusions yet both conclusions may be perfectly legitimate. Therefore language is idiom rather than grammar, and rules do not create speech but it is speech which enforces its own rules.

The most visible example of this attempt to apply borrowed rules to the Kurdish language is the unfortunate treatment to which the pronoun has been subjected. In

THE SECOND ISSUE OF THE KURDISH ACADEMY JOURNAL

Ihsan Sherzad

President of the Kurdish Academy

I have pleasure in presenting to you the second issue of the Kurdish Academy Journal, hoping sincerely that it will win your approval. If it wins your approval the credit must go above all to the scholars who with their learned contributions, have made this journal possible.

The first issue was received with enthusiasm by readers both inside and outside the country. Their encouragement, whether in the letters we received or the visits they paid us, was a real incentive in our work; and today the excellent library the Academy possesses continues to receive books and manuscripts which have proved to be most valuable to the Academy itself and to lraqi scholars.

Now that the new offices are nearing completion one could say without hesitation that the Academy is firmly established. And despite its short history of three years it has managed to acquire its own image and create its own impact, gradually turning into a proud institution.

In order to aquaint the English reader with the contributions of the Academy in the field of Kurdish studies we publish as from this issue, in addition to the Arabic translations, brief summaries of the major articles. In these summaries we have deliberately omitted the details, presenting only the general outline of the basic argument of the writer.

د پيٽرست ،

	زماره دوی گروفاری کوزی زانیاری	ئىجسان شىززاد (سـەرۆكى
•	کورد	کور)کور
4	سوزیکی خامه به دموری « راناو ∢دا… سوزیکی	مەسمۇد محەمەد
١٤٨	وشەي كوردتى	عەلائەدىن سەجادى
174	کوردستان له سالهکانی شه ری به که ی جیها ندا	عدر بادین شابادی
707	بیشگر و باشگر	رهمان معرههر شیخ محهمدی خال
۲۸.	پیسمر و پیستان ۲۰۰۰ کورد و سهربهخ رین زمان	
	اورد و سعربه عویی رسان مه ده ستورسازی له کونیوه ده ست بکهین به ده ستورسازی	مهورار
377	له لونيوه دهست بهين به تعسورسري رنيزماني كوردتي	باکېزه رهفیق حیلمی
-	ری رمانی هوردی که این در ایس میومانس له بار نیز کهی	
٣٦٣	دۆچەرى و برانس مېومانس بە بېرىيورىكى سولەيمانتى و ھەوللېر	ناجى عەباس ئەحمەد
814	سوله بمارت و همهولیار کوردناستی له ته آبه آبادا	
• 11	کورته میرویه یی توردناستی له که میرویه	جِهمال نهبهز
٤٩٩	له بارهی کوردناسسیبهوه له رؤسیا و	ئەوۆرەھمان حاجى مارف
611	يه که پتی سۆ قاپت	
-44	هەندىك لەو زاراوانسەى وائايسەك زيانر	جدمال بابات
079	اله به خشن	
377	نوسراوه کانی لېرځ له بارمی کوردهوه	قەناتنى كوردۆ
778	کلامیّد جمه تا کوردایه لیریکیین	حاجی جندی
401	زمانی عهرهبتی و کیشه،ی زاراومی کوردی	کامیل بهصیر
P 7 Y	ئەجمەنىي خانىيىن نەس	صادق به هائه دين ئاميدى

د الفهرس ،

A second of the second of the

•	العدد الثاني من مجلة المجمع العلمي الكردي	إحمان شيرزاد (رئيس المجمع)
•	دورة قلم حول ﴿الضميرِ» في اللغة السكردية	مسمود عجبد
١٤٨	الكلمة الكردية	علاء الدين سجادي
174	كردستان خلال الحرب العالمية الاولى	كال بمظهر «احمد
707	السابنة و اللاجقة	الشيخ محمد الخيال
۲۸۰,	الكرد و نقاء اللغة	ميزار
445	من أين نبدأ بوضع دستور لقواعد اللغة الكردبة	پاکیزهٔ رفیق حلمی
	الانتقال الفصلي والبداوة في محافظتي السلبهانية	ناجي عباس احمد
474	واربيبل	**************************************
	لمحة عن تاريخ الدراسات حول الكرد في	جال نېز
214	المانيا	
	حول الدراسات الكرندية في روسيا والانحاد	عبد الرحمن معروف
१९९	السوفيق	11 1
	بعض المصطلحات الكردية التي لهـــا اكثر من مدلول	جمال بابان
०५९		
377	حول آثار ب. ليرخ في حقل الدراسات الكردية	قنانی کوردۆ
778	الاغانى الـكردية الغولكلورية	حاجی جنسدی
Y0 \	اللغة المربية ومشكلة وضع المصطلحات الكردية	كامل البصير
٧ ٦٩	الشاعر الخالد احمد خانی	مادق بهاء الدين
٨٢٨	خلاصة بمنجزات المجمع العلمي الكودي	كال مظهر احمد
٨٥٩	المجمع والشاعر حاجي قادر كويي	المجمع العلمي الكردي
٨٧٢	المجمع في مؤتمر انحاد الادباء	اللجمع العلمي الكردي
۸۸٠	حول القائمة الاولى من للصطلحات الادارية	المجمع العلمي الكردي
۸٩٤	القائمة الثانية من مصطلحات للجمع	المجمع العلمي الكردي
981	اخبار مجمعية	المهم العلمي الكردي

		₹°	
	DR. KAMAL MAZHAR	Summary of the Achievements of	
	AHMED	the Kurdish Academy	828
	THE KURDISH	The Academy and the Poet Haji	
	ACADEMY	Kadiri Koi	859
	THE KURDISH	The Academy in the Conference of	
* 34	ACADEMY	the Federation of Writers	872
	THE KURDISH	On the First List of Management	
	ACADEMY	Terminology	880
	THE KURDISH	The Second List of Academy	
	ACADEMY	Terminology	894
	THE KURDISH		
	ACADEMY	Academy News	941

.....

.

CONTENTS	
IHSAN SHERZAD The Second Issue of the Kurdish Academy Journal	5
MASOOD MUHAMED The Pronoun in the Kurdish Language	8
ALA'ADEEN SAJADI The Kurdish Word	148
DR. KAMAL MAZHAR Kurdistan During the First World AHMED War	179
M. AL-KHAL The Prefix and the Suffix	256
HAJAR The Kurds and "Purity of Language"	280
Dr. P. R. HILMI Where do we Start in Forming a Grammar of the Kurdish Language?	324
N. A. AHMED Transhumance and Nomadism in the Regions of Sulaymania and Arbil	363
JAMAL NABAZ Kurdish Studies in Germany	413
Dr. ABDUL RAHMAN On Kurdish Studies in Russia and MAROOF the Soviet Union	499
JAMAL BABAN Some Kurdish Terms That have More Than One Meaning	569
QANATY KURDO On the Works of B. Lerch in the Field of Kurdish Studies	62 4
HAJI JUNDI Kurdish Folk Songs	6 64
KAMIL AL - BASEER Arabic Language and the Problem of Setting Kurdish Vocabulary	751
S. BAHADEEN Ahmed Khani, An Eternal Poet	769

THE JOURNAL OF THE KURDISH ACADEMY THE REPUBLIC OF IRAQ

اعامي الكردي

رقم الابداع في المسكتبة الولمنية بغداد ١١٨ لسنة ١٩٧٤